

ЖИТОМИРСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
У СПОГАДАХ ВИКЛАДАЧІВ
(1940–1990-ті рр.).

*Ювілейна збірка усно-історичних свідчень
(до 100-річчя ЖДУ імені Івана Франка)*

УДК 378
Ж 74

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету ім. І. Франка
(протокол № 6 від 26 червня 2019 р.)*

Рецензенти:

Кругляк М. Е. – канд. іст. наук, доцент кафедри гуманітарних наук Житомирської політехніки;

Мельничук І. А. – д-р. іст. наук, завідувач кафедри суспільних наук Житомирського національного агроекологічного університету;

Ярмошик І. І. – д-р. іст. наук, завідувач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Житомирський державний університет імені Івана Франка у Ж 74 спогадах викладачів (1940–1990-ті рр.). Ювілейна збірка усно-історичних свідчень (до 100-річчя ЖДУ імені Івана Франка) / Укладачі: І. В. Ковальчук, О. В. Максимов, А. О. Сичевський, С. В. Стельникович; відп. редактор В. О. Венгерська. – Житомир: Полісся, 2019. – 452 с.; вкл.

ISBN 978-966-655-934-3

До видання увійшли спогади 39 колишніх і нинішніх викладачів та випускників Житомирського державного університету ім. І. Франка. Спогади були зібрані протягом січня-квітня 2019 р. студентами й викладачами історичного факультету. Вони оформлені у вигляді інтерв'ю, з використанням інструментарію усної історії. Це перша спроба реалізації подібного проекту у нашому регіоні.

Для викладачів, студентів, науковців, усіх, хто цікавиться історією Житомирського державного університету ім. І. Франка та розвитком освіти і науки в області та Україні.

УДК 378

ISBN 978-966-655-934-3

© Автори спогадів, 2019
© Венгерська В. О., Ковальчук І. В.,
Максимов О. В., Сичевський А. О.,
Стельникович С. В., 2019

ПЕРЕДМОВА

Протягом 2017-2019 рр. Україною прокотилася хвиля святкувань сторіч університетів, які в минулому були обласними педагогічними інститутами. Така синхронність пов'язується із наслідками революцій 1917 р., – починаючи від російської Лютневої до Української національної революції 1917-1921 рр. Ліквідація самодержавства та проголошення демократичних свобод похитнули станові устої суспільства, відкрили перспективи для представників усіх соціальних верств здобути вищу освіту. Попри значні політичні розбіжності та внутрішні конфлікти, окреслений період позначений значною увагою з боку урядів до освіти.

Перша спроба відкрити вищий навчальний заклад в Житомирі датується 3 жовтня 1917 р. Йдеться про Волинський народний університет, який мав й власний друкований орган "Волинские народные известия". Навесні 1918 р. Університет припинив своє існування¹. В цей же час Волинська губерньська управа спільно зі шкільною радою звернулася до уряду Центральної Ради з проханням відкрити в Житомирі вчительський інститут. Проте перебіг політичних подій, брак коштів, необхідної матеріально-технічної бази, калейдоскопічна зміна влади відтермінували відкриття інституту, що не завадило створенню та діяльності дворічних вчительських курсів².

У червні 1918 р., в період гетьманського правління П. Скоропадського, житомирська губерньська управа разом із представниками освітньої громадськості включилася у змагання за право розмістити на території міста вчительський інститут, який переносився з Кишинєва. Однак відкриття закладу, який називався Волинським інститутом народної освіти (ІНО), а пізніше Житомирським педагогічним, відбулось лише 16 жовтня 1919 р. Саме ця дата й вважається сьогодні днем народження навчального закладу. Інститут став наступником Волинського народного університету³. До його організації та діяльності долучились відомі громадські діячі, дослідники гуманітарного та природничого профілю, серед яких: П. Н. Абрамович, О. О. Фотинський, Є. О. Ненадкевич, В. Г. Скороход, М. П. Кудрицький. У 1929 р. навчальний заклад було реорганізовано в інститут соціального вихован-

¹ Костиця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Житомир. Підручна книга з краєзнавства. Житомир, 2006, С. 275–276.

² Ювілейна книга до 90-річчя Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2009, С. 7.

³ Костиця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Житомир. Підручна книга з краєзнавства. Житомир, 2006, С. 307–308.

ня, у 1935 р. – в учительський інститут, у 1938 р. – в педагогічний. Від 1926 р. він носить ім'я Івана Франка⁴.

Історія інституту, як і долі його колишніх студентів та викладачів, відображають особливості життя не лише одного міста, а й усього регіону та країни. Усна історія та її інструментарій допомагають відтворити крізь призму персонального досвіду і сприйняття події другої половини ХХ ст. та перших десятиліть ХХІ ст.

Збірник спогадів, який Ви тримаєте у руках – це перший у Житомирському державному університеті імені Івана Франка досвід видання фонодокументів, які були створені завдяки ініціативі та зусиллям викладачів кафедри історії України. Звісно, реалізувати такий проєкт ми не змогли би без моральної, організаційної, технічної та фінансової підтримки керівництва університету, в першу чергу, ректора Житомирського державного університету імені Івана Франка, професора Киричук Г. Є. і проректора з наукової та міжнародної роботи, професора Сейко Н. А.

До безпосередньої реалізації проєкту були долучені студенти історичного факультету, технічну підтримку (здійснення відеофільмування інтерв'ю) надавали студенти ННІ філології та журналістики. До розробки опитувальника, збору, обробки та транскрибування інтерв'ю (з редагуванням) долучились викладачі кафедри історії України (Венгурська В. О., Максимов О. В. (Олександр Вікторович займався й відбором та наповненням фотодокументів), Ковальчук І. В., Сичевський А. О., Стельникович С. В. (як керівники практики безпосередньо відповідали за організацію та своєчасне проведення й транскрибування усних оповідей), технічну частину роботи здійснила лаборант кафедри історії України Лисюк К. Б.). Допомога у розробці анкет для опитування респондентів була надана Центром усної історії Львівського національного університету імені Івана Франка в особі доцента кафедри новітньої історії України Галини Боднар. Редагувала викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури ННІ ІФ Зелінська Н. М. Окрему подяку за допомогу та професійне втілення проєкту в якісний поліграфічний продукт висловлюємо директору Житомирського книжково-газетного комунального видавництва "Полісся" Житомирської обласної ради Безверхий Т. М. Завдяки Тетяні Миколаївні ми отримали дозвіл на публікацію спогадів Котляра М. З., які, безумовно, прикрасили збірник та доповнили його унікальними матеріалами про життя міс-

⁴ Костиця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Житомир. Підручна книга з краєзнавства. Житомир, 2006, С. 307.

та та Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка у 40–50-ті рр. ХХ ст.

Запропонований збірник спогадів та усних свідчень мемуаристів складається з кількох розділів. У першому представлені біографії ректорів Житомирського педагогічного інституту/державного університету імені Івана Франка післявоєнного (радянського) періоду та доби незалежності України. Авторство біографічних нарисів, які присвячені Ковміру Ю. О., Осляку І. Ф., Горностаю П. С. та Кучеруку І. М. належать, на жаль, вже покійній Лутай М. Є., яка працювала на кафедрі історії України нашого університету від моменту її створення у 2001 році. У другій частині містяться уривки з написаних, але ще невиданих мемуарів, які готуються до друку, й люб'язно були надані нам їх Авторами. Це спогади професора, доктора філологічних наук Єршова В. О. та випускника історико-філологічного факультету 1952 р., колишнього співробітника інституту, вчителя, поета та письменника в одній особі Котляра М. З.

У третій, найбільшій частині, містяться спогади 37 викладачів нашого університету, які працювали раніше та працюють нині. Записи проводились протягом січня-квітня 2019 р. Вони оформлені у вигляді інтерв'ю, з використанням інструментарію усної історії. Усні спогади переведені у письмові форму, тексти відредаговані та санкціоновані респондентами на видання. В окремих випадках збережені риси персонального мовлення, виправлені особливості усної мови та порушення мовних норм.

Мемуаристам пропонували перелік питань, підготованих відповідно до підходів, традиційних для усної історії. У своїх спогадах респонденти розповідали про власну родину, причини вступу саме до Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка, особливості вступної кампанії, цікаві випадки зі студентського життя, гуртожитки, дозвілля, харчування, про вчителів та викладачів, організацію роботи інституту/університету, загальну атмосферу, ректорів, політичні впливи/репресії, поїздки та роботу в колгоспах/студентських будівельних загонах, вплив ключових подій напередодні руйнації СРСР (Афганської війни, Чорнобильської катастрофи), зміни у загальній атмосфері, особливості викладання суспільних та гуманітарних дисциплін від моменту проголошення незалежності й до наших днів.

Студенти-інтерв'юери:

1. Ахметов Р. Ф. – Андреева Карина, Стельмах Ріта, Левковский Олександр.
2. Бочковський І. П. – Дрозд Богдан, Комісарчук Марія.
3. Вискушенко А. П. – Майсус Людмила, Недзельська Ніна.
4. Вітвицька С. С. – Дідук Мирослава, Зубова Ольга.
5. Герус О. Ф. – Ігнатенко Ірина, Черниш Тетяна, Ніколус Володимир.
6. Гирин В. К. – Літвин Тетяна, Покальчук Вікторія.
7. Горощенко В. Є. – Жураховська Наталія, Колосовська Юлія.
8. Дідківська Т. В. – Бондар Тетяна, Бондар Марина, Пінчук Юлія.
9. Дубасенюк О. А. – Дідук Мирослава, Зубова Ольга.
10. Калініна Л. В. – Климчук Нікіта, Олефір Дарина.
11. Киричук Г. Є. – Комаренко Марія, Осецький Дмитро.
12. Климова К. Я. – Панасюк Ольга, Яровенко Андрій, Ліснухін Василь.
13. Кліх Л. В. – Сергієнко Аліна, Чижук Вікторія.
14. Козловець М. А. – Дрозд Богдан, Комісарчук Марія.
15. Кузнецова І. В. – Загацька Вікторія, Осіпчук Дмитро.
16. Кузьмін О. С. – Коржак Максим, Назаренко Андрій.
17. Ленчук І. Г. – Сергієнко Аліна, Чижук Вікторія.
18. Лецкін М. О. – Дрозд Богдан, Комісарчук Марія.
19. Листван В. М. – Ігнатенко Ірина, Черниш Тетяна.
20. Литньов В. Є. – Андреева Карина, Стельмах Ріта.
21. Місяць Н. К. – Климчук Нікіта, Олефір Дарина.
22. Мойсієнко В. М. – Бондар Тетяна, Бондар Марина, Пінчук Юлія.
23. Мукосій О. П. – Літвин Тетяна, Покальчук Вікторія.
24. Набоков Ю. А. – Дубровська Наталія, Сергієнко Аліна, Чижук Вікторія.
25. Новик М. К. – Комаренко Марія, Осецький Дмитро.
26. Осадча З. А. – Коржак Максим, Назаренко Андрій.
27. Осадчий М. М. – Коржак Максим, Назаренко Андрій.
28. Перникоза В. М. – Жураховська Наталія, Колосовська Юлія, Кравець Анастасія.
29. Підлужна Г. В. – Сиротенко Юрій, Забродський Андрій.
30. Пультер С. О. – Бондар Тетяна, Бондар Марина, Пінчук Юлія.
31. Сейко Н. А. – Комаренко Марія, Осецький Дмитро.
32. Стадніченко А. П. – Панасюк Ольга, Яровенко Андрій.
33. Сухачов С. Я. – Майсус Людмила, Недзельська Ніна, Степанчук Денис.
34. Тітов С. І. – Коржак Максим, Назаренко Андрій.
35. Ткаченко О. К. – Дідук Мирослава, Зубова Ольга.
36. Трускавецький Є. С. – Сорока Оксана, Павлов Роман.
37. Усатий В. Д. – Сорока Оксана, Павлов Роман.

РЕКТОРИ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ/ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
1946–2000-Х рр.

КОВМІР Юхим Омелянович (1908-?).

На посаді ректора Житомирського педагогічного інституту 1946–1957 рр.

Народився у 1908 році в с. Думецьке Шамраєвського повіту Київської губернії у бідній селянській родині⁵. У 1931 р. закінчив історичний факультет Київського педагогічного інституту імені Максима Горького. З 1931 по 1933 рр. викладав історію СРСР в Уманському інституті соціального виховання, водночас був директором робітфаку при інституті. Від 1933 по 1935 рр. був заступником директора, а з лютого 1935 р. – виконував обов'язки директора Уманського педагогічного інституту.

У зв'язку з тим, що історичний факультет в Уманському педінституті було закрито, Юхим Омелянович у жовтні 1935 р. був переведений на роботу до Ворошиловградського педагогічного інституту. До 1938 р. він викладав історію СРСР та історію України й був заступником декана історичного факультету цього інституту.

У лютому 1938 р. Ю. О. Ковмір був переведений на роботу до Житомирського педагогічного інституту, де він викладав історію СРСР та історію України і був деканом вечірнього факультету. З жовтня 1939 р. по червень 1941 р. Юхим Омелянович перебував на посадах заступника директора з навчальної та наукової роботи й завідувача кафедри історії СРСР Житомирського педагогічного інституту. На цій посаді його застала війна.

У роки Другої світової війни Ю. О. Ковмір був активним учасником партизанського руху й партійного підпілля на Київщині, за що удостоєний багатьох урядових нагород. Зокрема – ордена Чер-

⁵ Держ. архів Житомирської області, ф. П-211, оп. 1, спр. 84, арк. 21.

воного Прапора (1944 р.). Після закінчення війни Ю. О. Ковмір завідував спочатку кафедрою історії СРСР у Житомирському педагогічному інституті, пізніше виконував обов'язки директора інституту, а з серпня 1946 р. по серпень 1957 р. був директором Житомирського педагогічного інституту. На цій посаді Ю. О. Ковмір проявив себе як умілий, енергійний організатор і керівник. На його плечі лягли турботи, пов'язані не лише з відбудовою зруйнованих нацистами корпусів інституту, а й налагодженням навчально-виховного процесу, підбором кадрів для інституту. За плідну й сумлінну працю у вищій школі в 1948 р. його було нагороджено орденом "Трудового Червоного прапора", а також значком "Відмінник народної освіти". Навчаючи студентів, Ю. О. Ковмір вчився й сам. Він закінчив аспірантуру при кафедрі історії України, захистив кандидатську дисертацію на тему: "Суспільно-політичний рух в Росії і Кирило-Мефодіївське братство". У 1958 р. Ю. О. Ковмір був переведений на роботу до Глухівського педагогічного інституту⁶. Ю. О. Ковміра змінив на посаді ректора І. Ф. Осляк.

ОСЛЯК Іван Федотович (1917–1995 рр.) На посаді ректора Житомирського педагогічного інституту з лютого 1958 р. по 20 вересня 1973 р.

Народився 3 лютого 1917 р. в с. Новоселівці Старо-Бешівського району Сталінської (нині Донецької) області у багатодітній (семеро дітей)⁷ родині селянина-середняка. Батько до 1930 р. був одноосібником, з 1930 р. – колгоспником. Малий Іван спочатку навчався у Новоселівській початковій школі, у 1933 р. закінчив Андріївську семирічку. Після закінчення школи два роки працював в обласній конторі "Нафтозбут", обіймаючи посади конторника, статистика, референта. Водночас він навчався у вечірній середній школі. Здобувши середню освіту, вступив на мовно-літературний факультет Сталінського державного педагогічного інституту, який закінчив напередодні війни. Іван Федо-

⁶ Архів Житомирського державного університету імені Івана Франка.

⁷ Там само.

тович опинився на фронті з перших днів війни. Спочатку в якості рядового, згодом – курсанта, а з лютого 1942 р. – командира взводу зенітно-кулеметного батальйону та командира зенітно-кулеметної роти Центрального, а потім Західного фронту.

Війну пройшов від початку до кінця. Мав нагороди за мужність і відвагу. Демобілізувався з армії у листопаді 1945 р.⁸ Після демобілізації Іван Федотович з 1945 р. по вересень 1951 р. працював асистентом у рідному інституті, згодом – старшим викладачем кафедри української літератури та заступником директора Сталінського учительського інституту. У червні 1951 р. І. Ф. Осляк захистив кандидатську дисертацію в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук УРСР. Після захисту дисертації з 1951 по 1953 рр. працював завідувачем відділу художньої літератури і мистецтва Сталінського обкому партії, а з листопада 1953 р. по січень 1957 – начальником обласного управління культури Сталінської області. У 1951 р. Іван Федотович повернувся до педагогічної роботи: спочатку працював завідувачем кафедри української літератури рідного інституту, а з лютого 1958 р. його призначили директором Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка.

Обіймаючи посаду директора інституту, І. Ф. Осляк займався педагогічною, науковою, адміністративною роботою. У своєму доробку він мав 40 наукових робіт, також опублікував більше 50-ти науково-популярних статей. Крім того, він брав активну участь у житті інституту та міста. Виступав з лекціями і доповідями перед студентами, вчителями міста і області, неодноразово обирався депутатом Житомирської міськради, був головою Президії обласного товариства "Знання", головою Товариства радянсько-чехословацької дружби. За багаторічну сумлінну роботу з підготовки висококваліфікованих кадрів Іван Федотович був нагороджений дев'ятьма урядовими нагородами. Зокрема, у 1961 р. – орденом Трудового Червоного Прапора, у 1965 р. – значками "Відмінник народної освіти УРСР" і "Відмінник народної освіти Узбецької РСР", в 1969 р. – медаллю А. С. Макаренка, медаллю Чехословацької республіки і багатьма іншими медалями.

Ішов час. Настали 70-ті роки – роки духовного застою, ідеологічного диктату, роки "маланчуківщини", політичної цензури і політичних доносів. Ці роки позначились на долі багатьох українських інтелігентів, в т.ч. і на долі ректора Житомирського педагогічного інституту. 20 вересня 1973 р. І. Ф. Осляк був звільнений з

⁸ Архів Житомирського державного університету імені Івана Франка.

посади ректора з таким формулюванням: "За безпринципне відношення до оцінки ідейно-хибної дисертації, яка була підготовлена в інституті, і грубе порушення представлення її до захисту"⁹. Після звільнення з посади ректора Іван Федотович працював завідувачем кафедри української літератури, пізніше – доцентом кафедри до 1988 р. У цьому ж році він звільнився з роботи за власним бажанням. У 1995 р. скінчився земний шлях Івана Федотовича Осяка, але він залишився у пам'яті студентів, викладачів, співробітників інституту як висококваліфікований педагог, винятково інтелігентна, чуйна, добра, порядна людина. Наступним ректором було призначено П. С. Горностая.

ГОРНОСТАЙ Петро Сидорович
(5 липня 1923–11 березня 2005 р.) На посаді ректора Житомирського педагогічного інституту 29 грудня 1973 р. по 1986 р.

Народився у 1923 р. в с. Іванківці Бердичівського району Житомирської області в багатодітній бідній селянській родині. У 1934 році батько помер і на руках у матері залишилося дев'ятеро дітей, вижило лише четверо¹⁰. Напередодні війни Петро Сидорович закінчив Іванківську середню школу. З червня 1941 р. по жовтень 1943 р. проживав у рідному селі і працював чорноробом на залізниці. Водночас був членом підпільного руху. У складі партизанського загону імені О. Суворова П. С. Горностай брав участь у всіх бойових операціях партизан. У 1944 р. партизанське з'єднання долучилось до радянської армії. До кінця війни – рядовий і командир стрілецького відділу в діючих частинах III Білоруського і I Українського фронтів. Був важко поранений. Після одужання був відправлений на Перший Український фронт, перемогу зустрів на території Чехословаччини. Демобілізувався з армії у 1947 р. та вступив до Київського університету імені Тараса Шевченка на фізичний факультет, й водночас слухав лекції з психології професора Г. С. Костюка у Київському пе-

⁹ Архів Житомирського державного університету імені Івана Франка.

¹⁰ Там само.

дагогічному інституті імені М. Горького. Захоплення психологією переважило й П. С. Горностай перейшов навчатися до педагогічного інституту на спеціальність "Педагогіка та психологія". Включився до наукової роботи, став сталінським стипендіатом¹¹.

Після його закінчення був направлений на роботу до Бердичівського учительського інституту. У 1955 р. Петро Сидорович вступив до аспірантури Науково-дослідного інституту психології Міністерства освіти УРСР, де під керівництвом Г. С. Костюка у 1961 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: "Вклад В. М. Бехтерева в розвиток матеріалістичної психології", а через рік отримав звання доцента¹².

У 1957 р. був направлений завідувачем кафедри педагогіки та психології до Бердичівського педінституту. В 1959 р. він обіймав посаду проректора з навчальної і наукової роботи. Згодом він був переведений на роботу до Черкас, де з 1968 по 1972 рр. працював завідувачем кафедри і проректором з навчальної роботи Черкаського педагогічного інституту.

29 грудня 1973 р. його було призначено ректором Житомирського державного педагогічного інституту. На цій посаді Петро Сидорович працював до 1986 р. Під його керівництвом була здійснена певна перебудова навчально-виховного процесу, в якому основна увага приділялась поліпшенню професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Саме під його керівництвом було створено і переобладнано 26 навчальних кабінетів, 16 лабораторій, побудована агробіостанція, два музеї, побудовано і введено в дію два студентських гуртожитки на 1100 місць, підготовано і випущено понад 5390 вчителів. Петро Сидорович проявив себе не лише як адміністратор, а й як висококваліфікований викладач і науковець. Його лекції відзначалися високим науково-теоретичним рівнем, ним опубліковано понад 50 наукових праць. Як учасник і ветеран війни, а також за багаторічну науково-педагогічну сумлінну працю Петро Сидорович був відзначений 9-ма урядовими нагородами, з них двома орденами – орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня і орденом "Трудового Червоного Прапора". Після виходу на пенсію П. С. Горностая ректором Житомирського державного педагогічного інституту було призначено І. М. Кучерука.

¹¹ Лиля М. М. Українські психологи – учасники бойових ді у Другій світовій війні 1939–1945 рр. – К., 2003. – С. 25–28.

¹² Лиля М. М. Українські психологи – учасники бойових ді у Другій світовій війні 1939–1945 рр. – К., 2003. – С. 25–28.

КУЧЕРУК Іван Митрофанович (1934–2002 рр.). На посаді ректора Житомирського педагогічного інституту з 1986 р. по 2002 рр.

Народився 11 жовтня 1934 р. в с. Семенки Барського району Вінницької області в родині колгоспника. У 1952 р. закінчив Барську середню школу № 1 та вступив до Вінницького педагогічного інституту ім. М. Островського на фізико-математичний факультет. Після закінчення інституту (1956 р.) Іван Митрофанович спочатку працював вчителем фізики у Чапаєвській середній школі Бершадського району Вінницької області, потім вчителем фізики Дзвониської середньої школи цього ж району. В грудні 1963 р. він повернувся до рідного інституту і став асистентом кафедри фізики. Невдовзі він став аспірантом при кафедрі фізики Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького¹³. У 1967 р. успішно захистив кандидатську дисертацію. Після закінчення аспірантури Іван Митрофанович знову повертається до рідного інституту. Тут він пройшов шлях від старшого викладача кафедри фізики до проректора з навчальної частини інституту.

У вересні 1982 р. Кучерука І. М. було призначено на посаду ректора Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В. Стефаника. У жовтні 1986 р. його перевели на посаду ректора Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка. У період ректорства І. М. Кучерука було завершено будівництво 8-ми поверхового корпусу, реконструйовано корпус природничого факультету. Споруджено новий корпус факультету іноземних мов, будівництво студентського спортивного комплексу. У травні 1999 р. Житомирському педагогічному інституту було надано статус державного педагогічного університету імені Івана Франка.

З 1992 р. при університеті діє аспірантура, тут сформувались і розвиваються відомі в Україні наукові школи і напрями. Університетські кафедри встановили зв'язки з провідними науковцями України і зарубіжних країн, зокрема Великобританії, Польщі, США. Серед наукового доробку І. М. Кучерука – навчальний посібник "За-

¹³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДА-ВОВУ) – ф. 166, оп. 12, спр. 14.

гальна фізика", який було видано протягом 1987–1991 рр. у трьох книгах і рекомендовано Міністерством освіти для всіх спеціальностей фізико-математичних факультетів педагогічних вузів. У 1999 р. вийшли перший та третій томи тритомника "Загальний курс фізики" за редакцією професора І. М. Кучерука (том – 1-й "Механіка. Молекулярна фізика і термодинаміка", том 3-й – "Оптика. Квантова фізика", для студентів вищих технічних і педагогічних навчальних закладів). У 1989 р. І. М. Кучеруку було присвоєно вчене звання професора. За багаторічну сумлінну працю у галузі вищої освіти був удостоєний багатьох урядових нагород, зокрема, ордена "Знак пошани", медалі "Ветеран праці", "Відмінник вищої школи", був нагороджений також значком "Відмінник освіти СРСР", "Відмінник освіти УРСР" та присвоєно почесне звання "Заслужений працівник освіти України".

САУХ Петро Юрійович¹⁴ (25 травня 1950 р.). Доктор філософських наук, професор. Ректор Житомирського педагогічного університету імені Івана Франка з листопада 2002 р. по липень 2017 р.

Народився 1950 р. в селі Симаківка Ємільчинського району Житомирської області в родині селян. Навчався в Семаківській восьмирічній та Яблунецькій середній школах. Був неодноразовим призером учнівських районних і обласних олімпіад з математики, біології та економічної географії. Закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка у 1973 р. Працював в університетах Києва, Донецька, Житомира, Рівного. Стажувався та читав лекції в університетах США, Німеччини, Франції. Вивчав освітня досвід у Бельгії, Фінляндії, Ізраїлі, Польщі. Пройшов шлях від асистента до ректора університету. У 2002 р. був обраний академіком Академії наук Вищої школи України, у 2000 р. – почесним академіком Міжнародної кадрової академії. Почесний професор багатьох зарубіжних та вітчизняних університетів, лауреат премії

¹⁴ Саух Петро Юрійович. Біографія. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zu.edu.ua/ru2.html>

імені Д. І. Чижевського НАН України і Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка. Заслужений працівник освіти України.

З 2002 р. – ректор Житомирського державного інституту імені Івана Франка. У 2004 р. інститут було реорганізовано у Житомирський державний університет імені Івана Франка. Як філософ Петро Юрійович доклав максимум зусиль для створення у навчальному закладі атмосфери класичного університету.

Саух П. Ю – фахівець з проблем філософії релігії, філософської антропології, соціальної філософії та глобалістики. Засновник Поліської наукової школи "Філософія та феноменологія релігії", яка об'єднує науковців Житомирщини, Рівненщини, Волині. За науковими поглядами близький до екзистенціалізму.

Автор понад 400 наукових праць, серед яких монографії, брошури, навчальні посібники, підручники, авторські свідоцтва та наукові статті у вітчизняних і зарубіжних виданнях. Методологічну позицію П. Ю. Сауха характеризує певний антропологізм і масштаб аргументації – від спеціальних логіко-методичних розробок, проблем соціальної філософії, філософії освіти, філософської антропології, філософії та феноменології релігії до глобалістики. Від початку 2000-х рр. були видані такі монографії Сауха П. Ю.: "Україна на межі тисячоліть. Трансформація духу і випробування буттям (2001)", "XX століття. Підсумки (2001, 2009)". "Православ'я: український вимір (2004)", "Сучасна освіта: портрети без прикрас (2012)". П. Ю. Саух блискучий організатор науки і освіти. Під його керівництвом та за науковою консультацією було підготовлено 48 кандидатів і 8 докторів наук. Він головний редактор та член редколегії низки вітчизняних та зарубіжних наукових видань, член експертної ради Міністерства освіти і науки України, віце-президент Української академії акмеології, співголова Конгресу філософів слов'янських країн, член Президії європейського союзу релігієзнавців та вільнодумців, член Міжнародного нью-йоркського клубу "Лідерство в освіті" та Клубу ректорів Європи (CRE), один із наукових керівників та авторів експерименту "Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні" тощо. Нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня, іменним годинником Президента України, подяками Президента України, Прем'єр-міністрів України, Почесними грамотами Верховної Ради України, нагрудними знаками МОН України "Антон Макаренко" та "Петро Могила", медалями "К. Д. Ушинський" та "Григорій Сковорода" НАПН України, медаллю європейської Асоціації педагогічних університетів "За визначний внесок у поширення ідеї єдності Європи", знаком "За заслуги" III ступеня Житомирської мі-

ської ради, золотою медаллю "За заслуги в освіті" Міжнародної кадрової академії, Орденами "святого Юрія Переможця" та "Святого Миколи Чудотворця" Української Православної Церкви Київського Патріархату.

У період перебування на посаді ректора, П. Ю. Саух був головою громадської ради Житомира, головою ради ректорів ВНЗ III–IV рівнів акредитації Житомирської області, членом колегії Житомирської облдержадміністрації. У березні 2017 р. його було обрано академіком-секретарем Відділення вищої освіти НАПН України.

РЕКТОРАТ

КИРИЧУК

Галина Євгеніївна,

ректор університету, доктор біологічних наук, професор.

Народилася в сім'ї службовців у місті Радомишлі Житомирської області в 1971 р. Навчалась у Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка протягом 1988–1993 рр., отримала диплом з відзнакою. Протягом 1993–1996 рр. навчалася в аспірантурі університету, від 1997 р. – штатний співробітник університету, пройшла шлях від асистента кафедри до ректора університету.

Нагороджена знаком "Відмінник освіти України", нагрудним знаком "А. С. Макаренко". Автор 22 публікацій у виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази SCOPUS, 3 підручників (у співавторстві) із грифом Міністерства освіти і науки України.

– Скажіть, будь ласка, що вплинуло на вибір Вашої професії?

– Ви знаєте, дуже багато чинників вплинуло на вибір професії. Насамперед – це родина, звичайно, тому що мій батько пропрацював все життя у школі. Але чому я обрала саме фах біолога? Був приклад, приклад вчительки хімії – Корубської Марії Федорівни. Саме вона показала, що хімія як наука може бути досить цікава, що вона спонукає логічно мислити. І вступала я до університету, обравши не біологію своїм фахом, а хімію. Завдячую цим вибором своїй шкільній вчительці, яка мене навчала у Радомишльській школі № 1, яка сьогодні називається Радомишльський ліцей № 1 імені Тараса Шевченка. У 1988 році я зробила свідомий вибір, вступивши на природничий факультет нашого ВНЗ, на той час Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка.

– А чому Ви обрали саме цей заклад?

– Важко сказати, чим було зумовлено вибір саме цього закладу. Швидше, двома чинниками. Перший чинник, який спонукав до вибору закладу, це територіальне розташування. В принципі, якщо подивитися на дорогу, яка пролягає від Радомишля до Житомира або від Радомишля до Києва, то цей районний центр знаходиться якраз посередині між цими великими містами. Але в Житомирі на той час проживала моя бабуса. Я знала це місто, й любила його. І

тому свій вибір я зробила не на користь Києва, який був гамірним, досить великим, як для мене, тому що я виросла в провінційному містечку. Школа була поруч із домом. Всюди можна було дістатися пішки. І тому саме це, напевно, й спонукало обрати саме Житомир та Житомирський педагогічний інститут, а не якийсь із київських вишів. Не розглядали будь-який інший університет, який знаходився далеко. Хоча, свого часу, у десятому класі (ми вчилися у школі десять років) я закінчила заочні курси при Київському університеті імені Тараса Шевченка на біологічному факультеті та при Дніпропетровському університеті на хімічному факультеті, у той час класичні університети, яких було мало, надавали таку можливість для абітурієнтів. Потрібно було виконувати контрольні завдання, їх відсилати, й заочно можна було розширити свій блок знань. Після закінчення цих курсів мені прийшло запрошення до вступу до обох університетів, але доля так склалась, що я обрала саме Житомирський педагогічний інститут імені Івана Франка.

– Скажіть, будь ласка, чи складно було вступити до нашого університету?

– Ви розумієте, мені зараз важко оцінювати через роки, чи було це складно. Але більше схильюсь до відповіді "ні, не складно". Річ у тім, що починаючи з п'ятого класу, система освіти того часу передбачала складання іспитів. З п'ятого класу ми складали математику, а вже у випускному класі ми складали десять іспитів з різноманітних предметів. Вони охоплювали абсолютно усі блоки, як гуманітарний так і природничо-математичний, і були обов'язковими. Вибору не було, це було складно та відповідально. Я, наприклад, боялась іспитів.

Вступила я, склавши один іспит. Емоції тоді зашкалювали. Коли мені оголосили оцінку, я розплакалась. Вийшла на сходинок центрального корпусу, й встигла тільки рукою показати, що я отримала п'ятірку. Батьків не пускали в корпус, на вході стояла охорона. Прийшла в приймальню комісію, тоді технічним секретарем Тамара Іванівна працювала, лаборант кафедри хімії. Чомусь я її так запам'ятала, дуже запам'ятала, тому що вона мене весь час заспокоювала: "Не переживайте. Ну в цьому році ви не вступили, спробуйте ще в наступному". Вона вирішила, що оскільки я плачу, то не вступила. Не склала іспит. А пояснити їй, чому плачу, не могла, напевно це був психологічний стрес. Пояснити нічого не можу, продовжую плакати. Віддаю їй екзаменаційний листок. Вона дивиться на нього, потім на мене, й каже: "Ну, я вас можу привітати, але чому ж ви

плачете?". Це такий яскравий був спогад про перший і єдиний вступний іспит, який я складала.

Ще дуже яскравий є спогад, пов'язаний із поданням документів для вступу до університету. Ви знаєте, якщо кажуть що раніше молодь була не зовсім самостійна, то це напевно не так, тому що документи я привезла в університет сама, без батьків. У мене й думки не було, що зі мною повинні їхати батьки.

Саме тоді я вперше познайомилась із факультетом. Для того, щоб здати документи, потрібно було отримати відповідне направлення від декана факультету. На той час якраз здійснювався капітальний ремонт корпусу природничого факультету. Я разом з іншими абітурієнтами, які вступали до нашого університету на природничий факультет, пішла по це направлення. Ми зайшли на природничий факультет, який фактично був весь у будівництві. Стояли крокви, тривали ремонтні роботи. Не можна було зорієнтуватися. Зараз у тому приміщенні, де ми отримували дозвіл від декана на направленні, що він дійсно погоджується й провів з нами співбесіду й ми дійсно можемо вступити до університету, знаходиться музей природи. Таким чином відбулось перше знайомство більшості моїх однокурсників з керівником факультету, який був одягнутий у робочий одяг, оскільки разом зі студентами здійснював ремонтні роботи й займався відновленням природничого факультету.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад, коли Ви вперше побачили інститут (університет)?

– Я вам повинна сказати, що незалежно від того, що на той час цей заклад у сучасному розумінні не був відремонтований, це був Храм науки, такий академічний, який викликав захоплення. Викликав напевно, я навіть скажу, повагу, і ми, як ті маленькі пташенята, зазирали кожному викладачеві в рот, намагаючись вловити фактично кожне слово. Була своя специфіка, яка ускладнювала життя студентів, але водночас робила його різноманітнішим. Не було комп'ютерів, Інтернету, ксероксів. Всі конспекти необхідно було робити від руки. Інструкції до лабораторних переписувати. Інформацію дуже важко було шукати. Потрібно було знаходитись тривалий час у бібліотеці. Не було й масового доступу до книг. І тому, все що ми отримували, ми дуже цінували.

– Яким Ви вперше побачили Житомир?

– Із Житомиром я познайомилась дуже давно, у 1978 році. Так склалося в нашій родині, що мої бабуся з дідусем переїхали до Житомира, проживали тут, і тому Житомир для мене був другим

рідним містом. Яскравим. На площі Корольова з трояндовими такими клумбами. Затишний. З "Райдугою".

– *Чи впливало якось місто на Ваш навчальний процес?*

– Важко сказати, що саме місто впливало на навчальний процес. Швидше можна сказати, що університет впливав на навчальний процес, тому що система навчання була вибудована таким чином, що ми мали скласти фактично кожну тему. При чому форми контролю були найрізноманітнішими: це міг бути колоквіум, чи контрольні роботи, чи індивідуальні завдання, які були пов'язані з виконанням певного експерименту, чи виконання аналітичних дослідів, які передбачали виявлення речовини або певної її кількості в тому чи іншому зразку. Більше можна сказати, що до самоосвіти спонукав сам університет, а не місто.

– *Що Ви можете розповісти про свої студентські роки?*

– Я вам скажу, що не даремно кажуть, що студентські роки – це найкращі роки. У нас був дуже дружний курс. Курс, студенти якого після закінчення університету продовжували зустрічатись, святкувати усі свята разом. На завершення навчання у нас на курсі залишалось три групи. Ми, що п'ять років, курсом зустрічаємося фактично у повному складі. Якщо пригадувати найпершу зустріч, яка відбулась у 1991 році, нас було сімдесят п'ять випускників, а на зустріч з'їхались сім'ями. Звичайно ж, ми запросили викладачів. На першій зустрічі було біля 125 присутніх. Я можу одне сказати, що студентські роки були дуже активними. Ми проводили більшість свят разом. У нас не було розділення на групи, що там 11, 12, 13, чи там, наприклад 51, 52, 53 група. Я вам повинна сказати, що формуванню такої дружної атмосфери посприяли кілька чинників. По-перше, наш курс був сформований з декількох блоків. Першим з яких було підготовче відділення. На підготовчому відділенні було двадцять п'ять осіб, які вже рік провчилися, які вже були після армії. Як правило, це були хлопці й дівчата, які мали досвід роботи. Вони були виважені, старші нас, першокурсників, й фактично біля них гуртувався весь курс.

Другим чинником, який вплинув на формування атмосфери, стали навчальні практики, які були виїзними, на яких фактично до місяця ми знаходились у польових умовах, які спонукали нас йти на певні поступки один одному, й своє егоїстичне "Я" підлаштовувати під потреби колективу. В принципі, це допомогло потім у житті, тому що можна було зважити, де та чим можна поступитися, а на чому необхідно дійсно наполягти. І де ти маєш відстояти свою точ-

ку зору. Крім того, це був той час, коли студенти допомагали країні, існував так званий "перший місяць" колгоспу. Він був і на першому, й на другому та третьому курсах. Ми виїздили на сільськогосподарські роботи, і, як правило, дев'яносто відсотків студентів погоджувалися і їхали з радістю. Нас ніхто не примушував. Не пояснювали нам, що наприклад, це необхідно. Ми їхали. Ми там не лише працювали. Нам оплачували цю працю. Оплачували, як і іншим робітникам колгоспів. Але, крім того, ми там і відпочивали. Ми там разом варили ту саму юшку. Пекли сосиски, шматочки сала з хлібом чи картоплю. І відповідно, спілкувалися. Це було. Були моменти, які показували, що ми можемо разом зробити, а що ні.

– Які предмети та викладачі Вам особливо запам'яталися?

– Ви знаєте, природничий факультет – взагалі унікальний факультет. Якби мене зараз запитали, хто найбільше вплинув на моє особисте становлення як людини, мені б важко було б сказати. Але не можу не згадати сьогодні Копеїна Кена Івановича. Викладача зоології хребетних, який був досить неординарною, справедливою та обізнаною людиною. Життєво мудрою, у якого навіть отримання негативної оцінки викликало не супротив, а розуміння того, що дійсно чогось не знаєш. Я не можу сьогодні не згадати родину Онищенків Юрія Климовича і Тамару Олексіївну. Це взірць саме сім'ї. Якою сім'я має бути і яке взаєморозуміння має в ній бути. Крім того, що це взірць науковців. Вони були викладачами аналітичної хімії. Юрій Климович тривалий час був завідувачем кафедри хімії. Тип взаємин, який у них був зі студентами, викликає дуже велику повагу. Я не можу сьогодні не згадати й завідувача кафедри ботаніки Охріменка Антона Михайловича, який був досить специфічною людиною, він знав дуже багато афоризмів, які використовував дуже влучно, й вмів спонукати до навчання.

Сьогодні хотілося б проговорити й про Мацієвського Олександра Вівальдійовича, і про Кашпор Віру Миколаївну, й про Сластенко Миколу Миколайовича. Про тих викладачів, кожен з яких зробив свій внесок у становленні мене особисто як людини та фахівця. Ці викладачі сьогодні вже не працюють в університеті. Звичайно, не можу не згадати Агнесу Полікарпівну Стадниченко, яка була моїм науковим керівником під час написання кандидатської дисертації, й яка фактично мене сформувала як науковця.

– Чи пам'ятаєте Ви щось про керівництво факультету?

– Так, звичайно. За час мого навчання керівником, деканом факультету був Куркчі Леонід Миколайович, який їздив з нами на

всі навчальні практики, який фактично жив на факультеті, разом із студентами відбудовував факультет. Заступників декана на той час не було. А якщо ми говоримо про завідувачів кафедри, то завідувачем кафедри ботаніки, як я вже сказала, був Охріменко Антон Михайлович. Завідувачем кафедри зоології була Стадниченко Агнеса Полікарпівна. Кафедрою хімії завідував Онищенко Юрій Климович. От таке було керівництво нашого факультету.

– Скажіть, будь ласка, що Вам запам'яталося найбільше зі студентських років?

– Найбільше? Ви знаєте, мені важко сказати, але напевно дуже такі яскраві спогади можуть бути присвячені кожному навчальному предмету і кожному викладачу в принципі. Але у студентів-першокурсників, як правило, надзвичайне ставлення до викладачів, на межі поваги та поклоніння. На природничому факультеті таким викладачем був викладач неорганічної хімії Олександр Вівальдійович Мацієвський. Коли одну із моїх однокурсниць викликали до дошки, вона просто не змогла відтворити навчальний матеріал. Не через те, що вона не знала. У неї відбулось таке психологічне блокування, ну й на цьому її відповідь і закінчилася. Це така була, скажемо, не дуже позитивна нотка. Були різні випадки. Наприклад, на одній із пар вибухнув апарат Кіпана.

Позитивні спогади про польові практики. На них ми підтримували один одного й виручали, допомагаючи виконувати ті чи інші завдання. Наприклад, нам необхідно було поставити на облік дрібних ссавців. Для цього потрібно було вибудувати у три рамки, за певною лінією, на конкретній території маршрут. Якщо це завдання потрібно було виконати комусь із наших дівчат, то обов'язково хлопці нашого курсу йшли на допомогу, для того щоб виконати це завдання. Взагалі я вам скажу, що у мене лише теплі спогади про однокурсників, й про ті часи, проведенні у стінах природничого факультету з 1988 по 1993 рік, тому що якщо оцінювати сьогодні з точки зору вже прожитого часу, то напевно наш курс був унікальним. Унікальний він був ще й тим, що на нашому курсі сформувалося близько тридцяти подружніх пар "природничого спрямування". Тобто дружина й чоловік обов'язково закінчували природничий факультет.

– Якими були побутові умови студентського життя?

– Мені важко коментувати побутові умови, тому що я, по-перше, не проживала в гуртожитку. Мені важко сказати, як це було. Але я можу сказати, що у той період з 88-го по 90-і роки могли

дозволити собі студенти. Студенти отримували стипендію, яка дозволяла їм харчуватися в їдальнях. Зокрема й у нашій "Берізці", і в їдальні інституту медсестринства. Тоді це було медичне училище. В магазинах відчувався брак продуктів. Треба було відстоювати великі черги, але оскільки більшість моїх однокурсників, які проживали в гуртожитку, були в основному із сільської місцевості, то продукти харчування привозили з собою, й відповідно, готували собі на кухні.

– Яку стипендію Ви отримували?

– Особисто я отримувала стипендію. Спочатку перших два роки в розмірі 75 карбованців. Це була підвищена стипендія. А потім я отримувала Ленінську стипендію, яка була в розмірі 100 карбованців.

– А що можна було купити на ці гроші?

– Дуже багато. На 100 карбованців на той час можна було купити австрійські шкіряні чоботи. Тоді це був дуже великий дефіцит і за ними потрібно було вистояти чергу, але це можна було собі дозволити. Якщо ми говоримо про продукти харчування, то на добу потрібно було потратити близько 2-х карбованців для того, щоб можна було нормально поснідати, пообідати і повечеряти. Якщо говоримо про проїзд з Житомира до Радомишля, то проїзд на той час коштував 90 копійок. Це щодо матеріального забезпечення. Ну я скажу вам так, грошей у батьків я не просила, тому що мені вистачало стипендіальних.

– Чи працювали Ви під час навчання?

– Ні, не працювала.

– Розкажіть, як Ви проводили своє дозвілля?

– Дозвілля було досить різноманітним. Це були й спільні походи в кінотеатри, тому що тоді на відміну від сьогодення часу, ну можливо я вже трошки відстала від часу, раз на тиждень обов'язково йшла якась прем'єра фільму в кінотеатрах "Жовтень", "Україна", "Івана Франка". І ми групою чи з подругами відвідували той кіносеанс, який нам подобався. Ми відвідували театри. Це було не часто, тому що квитки було важко взяти, але відвідували театр. Крім того, у нас обов'язково раз на два тижні були такі зустрічі студентів, які могли відбуватися на факультеті, в гуртожитку чи в "Берізці", де ми також відпочивали. Це були й новорічні свята, і святкування 8-го березня, 23-го лютого. Це був День студента, це був День вчителя. Це були конкурси КВК різноманітні, які ми проводили тут, в актовій залі. Конкурси художньої самодіяльності були

обов'язковими. Кожна група готувала та презентувала свій номер. І якщо оцінювати так в цілому, то не лише навчання, але й таке дозвілля було дуже насиченим.

– Чи брали активну участь у художній самодіяльності?

– Ні, в художній самодіяльності активної участі не брала. І знаєте, навіть сьогодні не можу пояснити, чому. Так склалося.

– А що Ви можете розповісти про спортивне життя університету?

– На той час, коли ми навчалися, у нас не було спортивного комплексу. У нас була кафедра фізкультури, яку очолював Рустам Фагімович Ахметов. Наші фізкультурні здобутки були досить великі. От наприклад, у нас на курсі навчалися двоє студентів, які були включенні до збірної України з легкої атлетики. Наші студенти брали участь, і я також, у загальноукраїнських змаганнях з настільного тенісу. І в штовханні ядра. Це тільки те, що я можу сказати сьогодні про свій курс. У нас були сформовані жіночі та чоловічі баскетбольні команди. І в зв'язку з тим, що тренування не було де проводити в університеті, вони відбувалися на базі школи № 33. Щороку проводились спартакіади в університеті, а також між університетами. Існувала й університетська футбольна команда. Тому можу сказати, що студентське спортивне життя було досить насиченим.

– А що можете розповісти про художню самодіяльність на факультеті?

– У нас обов'язково був хор, яким опікувався викладач кафедри музики. На жаль, зараз не пригадаю його прізвище та ім'я по батькові, але у нас був сформований хор, не настільки потужний, як хор фізико-математичного факультету, який мав статус народного. Хористи брали участь у конкурсах художньої самодіяльності.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

На нашому факультеті науковими дослідженнями займалась досить велика когорта моїх однокурсників. Річ у тім, що в навчальному процесі, починаючи з першого курсу, кожен викладач пропонував заняття у науковому блоці зі своєї дисципліни. Скажу чесно, що в групу з вивчення зоології безхребетних на першому курсі до професора А. П. Стадниченко я не потрапила. Не було просто місць, коли я вже дізналася, що така група існує. Тому перші наукові навички я отримала під час проходження навчальної практики з зоології безхребетних. Виїзна практика проходила у селищі Мала П'ятигірка, й першим моїм наставником у світі науки став Гірін

Володимир Кузьмович. З другого курсу я перейшла в групу до Копейна Кена Івановича, й займалася синантропними птахами, й моя дипломна робота була присвячена цій проблематиці.

– Скажіть, будь ласка, коли Ви вирішили вступити в аспірантуру?

– Ви знаєте, напевно, це був останній курс. П'ятий курс, й на моє рішення вплинули здорові амбіції. Я закінчувала університет, у мене в заліковій книжці не було жодної четвірки. Коли прийшов час розподілу, а тоді був обов'язковий розподіл, мої однокурсники, які вчилися гірше, отримали місця в Житомирі. Місця вчителів у міських школах. А я за розподілом поїхала за своїм місцем проживанням, до Радомишля. Я вже була заміжня, у мене була дитина. У Житомирі для нас двох із чоловіком не знайшлося місць. Ми отримали розподіл у Радомишль, я в – першу, а він – у третю школи. І напевно тоді зіграли емоції. Чи я не можу? Чи я змогла б? Вперше в університеті при природничому факультеті у 1992 році відкрилася аспірантура. Саме тому я пішла до Агнеси Полікарпівни й запитала: "Агнесо Полікарпівно, чи можна спробувати вступати до Вас в аспірантуру?". Вона так подивилася, й каже: "Ви точно впевнені? У Вас маленька дитина". Кажу: "Я спробую. Якщо Ви не будете проти й вбачаєте в мені потенціал, то я спробую". Агнеса Полікарпівна повірила в мене і я змогла.

– А яка була тема Вашого дослідження?

– У мене була досить специфічна тема кандидатської дисертації: "Морфо-функціональні особливості порового апарату молюсків родини Паситивіда". А специфіка роботи полягала в тому, що, поперше, об'єкти мого дослідження були досить дрібні молюски. Їх необхідно було знаходити в різнотипових водоймах. Біотопах водних. А вони були маленькі, й їх потрібно було мити ситом. Не буду вдаватися в деталі, що потрібно було з ними зробити, але найбільшою проблемою було, що необхідно було провести дослідження їхньої черепашки. Вивчити поверхню черепашки з використанням електронно-сканувального мікроскопу, якого в Житомирі на той час, а це 1993 рік, не було. Його і сьогодні в Житомирі немає. Але я дякую колегам з Національної Академії Наук, з інституту металофізики, які в той час пішли на зустріч, й допомогли. Оскільки вони також не мали подібного обладнання, спрямували мене, й підказали, де саме ним можна було скористатись. Зараз Академія наук вже має відповідне обладнання, оскільки йдеться про прилади, які дозволяють поєднувати біологічні дослідження

із фізикою металів. Я вимушена була пояснювати, що ж мені потрібно, й ми разом з колегами здійснювали дослідження цього порового апарату моїх молюсків.

– Ви продовжуєте це дослідження?

– Ні. Річ у тім, що за умовами написання і захисту докторської дисертації, теми кандидатської та докторської не повинні збігатися. Тому довелося переорієнтовуватись, хоча об'єктом дослідження залишилися молюски, оскільки кардинально міняти тему було б досить складно. Нині мої дослідження пов'язані з еко-токсикологією та біологічним маркуванням. Відповідно, я вивчаю, які показники можуть бути використанні в якості маркерів стану навколишнього середовища.

– Яким чином Ви потрапили на роботу до університету?

– Після закінчення аспірантури, а аспірантура була державна, мене залишили на 0,4 ставки на кафедрі біології асистентом.

– Чи отримували взагалі інші пропозиції в інші університети?

– Сама я не шукала інших варіантів, окрім нашого університету. Але мені надходили різні пропозиції, коли я сформувалася як науковець. Не як менеджер, а саме як науковець, були різні пропозиції: з університетів та наукових установ Києва. Але, ви знаєте, напевно все ж треба любити ту роботу й той куточок, де працюєш, тому я не погодилася на ті пропозиції. Залишилася на природничому факультеті нашого університету.

– На яких посадах Ви працювали?

– Я пройшла шлях від асистента до професора кафедри й завідувача кафедри. Свого часу я була й заступником декана. Це був 1997 р. Я була відповідальним секретарем приймальної комісії з 2005 по 2007 р. Тому мій трудовий шлях пов'язаний виключно із нашим університетом, якому я завдячую своїм формуванням як вченого, так і керівника.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у Вашій студентські роки і в період, коли вже стали викладачем?

– Спочатку декілька слів про особливості навчального процесу. На той час, коли я навчалася, у нас щодня було по 7-8 пар. Був досить великий обсяг годин, які виділялись на аудиторну роботу. Водночас були й позааудиторні заняття, які ми виконували. Це були колоквіуми, дослідження з тієї чи іншої галузі. Це було наукове виконання експерименту, розв'язання задач тощо. Сучас-

ний аспект формування навичок у студента чи, відповідно до прийнятої термінології, компетентностей, більш спрямований на самостійне опрацювання. Можливо, це якоюсь мірою і правильно, тому що, в принципі, якщо студент сам не зрозуміє, чого хоче, то важко буде пояснити. З іншого боку, є такий матеріал, блоки матеріалів, які, з моєї точки зору, необхідно, щоб студенти все ж опанували у лабораторії або в аудиторії. Оскільки багато речей слід проговорювати, робити своїми руками, взяти безпосередню участь у тому чи іншому експерименті, здійснивши значну підготовчу роботу. Непросто порівняти й досить важко сказати, що краще. Я можу сказати лише одне, що навчаючись в університеті, я отримала фундаментальні знання у своїй галузі.

– Чи можете Ви порівняти навчальний і науковий процеси радянського періоду і періоду незалежності?

– Мені важко сказати про науковий процес в радянський період, тому що на перших курсах ми не усвідомлювали політичних аспектів, особливо навчаючись на природничому факультеті. Закінчила я університет в 1993 році, й фактично це вже була незалежна Україна. Коли я вступала до аспірантури, вже не існувало вимоги членства у комуністичній партії.

– Скажіть, будь ласка, наскільки відмінними були умови роботи саме на початку 90-х р?

– Я можу сказати про умови роботи з 1996 р. Це були дуже складні часи, тому що жоден викладач на кафедрі не мав ставки. Різниця була відчутною, оскільки стипендія аспіранта дорівнювала ставці асистента. Особливо це відчувалось перед захистом. Аспірантуру я фактично закінчувала у 1996 р., а захищалася у 1997 р. Робота вже пішла на апробацію та рецензування, а я перейшла на 0,4 ставки. І якщо чесно, якби не моя родина, якби не чоловік, якби не батьки, то досить тяжко сказати, яким би чином мені б вдалося закінчити цей процес, оскільки завершальний етап виходу на захист пов'язаний із численними відрядженнями. А це кошти, університет не мав можливостей оплачувати відрядження. Зарплата виплачувалася із запізненням пів року, для того щоб пам'ятати, чи видали тобі зарплату чи ні, ми із колегами вели записи, за який місяць видана зарплата. Трошки легше вже стало десь у 2001 р. Відбулась стабілізація загальноекономічної ситуації. Пішли значні набори студентів.

У 1995 р. дозволили вперше здійснювати набір за контрактною формою, бо до цього часу була виключно бюджетна форма. У 1995 р. дозволили здійснювати такі набори в країні, а університет вперше

почав здійснювати набори за контрактною формою у 1996 р. Тоді почалося нарощування контингенту студентів, й саме тоді почалося вирівнювання вже з оплатою праці, кількістю годин, кількістю ставок.

– Що Ви можете сказати про масові рухи і протести кінця XX і початку XXI ст.?

– До 2004 року я не можу, я не пам'ятаю, щоби студентство брало активну участь в якихось таких масових заходах, які відбувалися, у всякому випадку у Житомирі. Якщо говорити про 2004 р., то студентство досить активно зреагувало на ті події, які були, так само й у 2013-2014 рр.

– Чи пам'ятаєте Ви сам процес проголошення незалежності України?

– Пам'ятаю, дуже добре пам'ятаю, оскільки у 1991 р. у мене було весілля. І в зв'язку з тим, що це весілля було в два етапи – один тиждень у мене, нареченої, другий тиждень, на батьківщині чоловіка. І вже в серпні ми поїхали до родини чоловіка на Рівненщину, й фактично там застали момент проголошення незалежності України. Ну я вам скажу, що тоді напевно дуже важко було сказати про якусь особливу реакцію звичайних жителів України. Я так думаю, що досить велика кількість людей не розуміла, наскільки це важливо було. І досить велика кількість людей не зовсім розуміла сутності незалежності. В різних регіонах були абсолютно діаметрально різні думки та оцінки цього явища. І якщо, наприклад, на Рівненщині факт проголошення незалежності переважна більшість людей сприйняли як свято, то у випадку Житомирщини такої однозначності та беззаперечної підтримки не спостерігалось.

– На Вашу думку, чи впливали політичні події на життя університету?

– Ви знаєте, я не можу сказати, що політичні події якимось чином кардинально вплинули на життя університету. У всякому випадку, не можу пригадати. Не в часи Помаранчевої революції, не в часи Революції Гідності. Єдине що можу сказати, що студентство і викладацький склад більш згуртувалися. Оце я можу сказати. Більш навчилися відстоювати свою точку зору.

– Що можете розповісти саме про Революцію Гідності? Як вона торкнулась студентів та викладачів університету?

– Ви знаєте, я би сказала, що Помаранчева Революція більш бурхливо пройшла в університеті, ніж Революція Гідності. У 2004 р. студенти на кожній парі співали гімн. Пара починалася з гімну й

пара закінчувалася гімном. І це був вибір студентів. Бо вони вставали. Вони мали на це право. Вони абсолютно не порушували ніяких правил. Ну особисто у мене на парі ніяких абсолютно канонів. Студенти прийняли таку позицію. Більше того, скажу що ті студенти, мої студенти, яких я навчала в період Помаранчевої революції, багато з них стали учасниками антитерористичної операції. Двоє з них були у Дебальцево. І один з них був у Донецькому аеропорту, й хлопці вижили. Ви знаєте, у них нещодавно була зустріч. Єдине що можу сказати, у них змінився абсолютно світогляд. Я особисто їм дякую за їх мужність, я щаслива, що вони вижили, за що їм окрема подяка. В період революції Гідності наші студенти були у Києві, періодично їздили на Майдан, брали участь у цих подіях. За великим рахунком, якби не студентство України, то нічого б не змінилося.

– Скажіть, будь ласка, чи пам'ятаєте Ви вибух на Чорнобильській АЕС?

– Так, це був 1986 рік, а в зв'язку з тим, що дата мого народження практично збігається з цими подіями, й так сталося, що в той рік моя родина мій день народження святкувала раніше. Раніше не було таких забобонів, з приводу того, що наперед не можна святкувати. 26 квітня був вихідним днем, батьки з моїми хрещеними зібралися у нас вдома. І я дуже яскраво пам'ятаю цей день. Чому? Річ у тім, що діти наших сусідів, син і невістка, жили в Прип'яті. Син служив там, а невістка була лікарем. Ми відсвяткували день народження, і вночі маму будять сусіди. Приїхала їх невістка, й привезла чотирьох дітей. Двох своїх та двох чужих, й ще одну жінку, яка виявилась лікарем. А мама працювала в аптеці, й мала право відчиняти аптеку, брати медикаменти, якщо швидка допомога необхідна була лікарні. Тому що лікарня недалеко від нас знаходилася. Мама була й матеріально відповідальною. І ця жінка-лікар приїхала й каже: "Нам терміново потрібен калій йодистий. Атомний вибух на Чорнобильській АЕС". Аптеку відкрили, вони купили ті препарати, які необхідно було. А мій батько фізик. Серед ночі чую розмову батьків на кухні. Мама каже: "Все треба зачиняти, особливо вікна. Треба вологе прибирання, засоби. Дітей потрібно вивести в Запорізьку область" (у батька двоюрідна сестра там жила). А батько каже: "Почекай. Ти розумієш, не дай Боже, це така аварія, то це ж потрібно евакуювати мінімум 70 кілометрів. А ми в ці 70 кілометрів входимо, то нас би вже всіх евакуювали. Це напевно якесь непорозуміння". Саме таким мені запам'ятався цей день.

– Скажіть, будь ласка, чи взагалі Ви пам'ятаєте якийсь дисидентський рух у радянський період? Чи, можливо, перебудову?

– Ви знаєте, напевно недовіком моїм є те, що присвятила більшу свою увагу в житті природничим наукам. Тому, на жаль, я не відстежувала. Я чула прізвища. Я знала, що такі люди є. Але я не відстежувала цих подій.

– І скажіть, будь ласка, кого зі студентів Ви запам'ятали? За період свого викладання?

– За період свого викладання? Ви знаєте, кожен курс є досить унікальним. Кожен курс. Чесно скажу, запам'яталися найбільше перші курси. І найбільше, напевно, запам'ятався студент, якого вже сьогодні немає серед живих, Міша Мінюк. Я вперше прийшла читати предмет "Біохімія". У нього були унікальні здібності. Він був дуже начитаним і розвиненим, розумним. Сім'я не мала можливості його вивчити в медичному інституті. Навіть не через те, що він не вступив. За рівнем своїх знань він би зміг вступити до медичного вишу. Але проживання та навчання в іншому місті завжди пов'язується із додатковими витратами. І от на кожній лекції з біохімії він ставив питання, які стосувалися тем, що не розглядались на заняттях. І я, тоді молода викладачка, мусила сидіти до п'ятої-шостої ранку й готуватися до кожної лекції. При чому готуватися на п'ять пар наперед. Це було дуже серйозне випробування. Пари починались о 8:30, до п'ятої ти готуєшся до пар, півтори-дві години сну – й на пару. Це було одне з перших досить серйозних випробувань у статусі молодого викладача.

– Що Ви можете сказати про роботу ректора в університеті?

– Ще важко щось сказати, тому що пройшов лише рік. А якщо чесно, то важко.

– Ми Вам дякуємо. Це було дуже цікаво.

– Дякую. І я вам дякую.

СЕЙКО

Наталія Андріївна,

проректор з наукової і міжнародної роботи, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальних технологій.

Народилася 20 грудня 1963 р. в с. Івашківка Новоград-Волинського району Житомирської області у сім'ї вчителів. Закінчила з відзнакою фізико-математичний факультет Житомирського державного інституту імені Івана Франка у 1985 р. У 1985–1987 рр. працювала звільненим секретарем комітету комсомолу Житомирського державного інституту. На викладацькій роботі в інституті/університеті з 1991 р. У 2001–2004 рр. працювала завідувачем кафедри соціальної педагогіки і педагогічної майстерності, в 2004–2008 рр. – вченим секретарем спеціалізованої вченої ради університету з педагогіки.

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Мене звати Наталія Сейко. Я випускниця цього, тоді ще інституту, а тепер проректор з наукової та міжнародної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка. Моє дівооче прізвище Івашко і народилася я в селі Івашківка. Двоє моїх батьків теж були випускниками цього ж навчального закладу. Тато мій закінчив факультет іноземної мови, який тоді переїхав, якщо я правильно пам'ятаю, з Бердичева до нас в Житомирський державний педагогічний інститут. Він був одним із перших лєнінських стипендіатів, а повірте, що це тоді було, як тепер, не знаю, як Канський фестиваль або Нобелівська премія. Мама закінчила фізико-математичний факультет. І їх обох направили в село Івашківка Новоград-Волинського району. В школі цього населеного пункту вони працювали обоє. Там я й народилася.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Мама, звичайно, оскільки тато на той час уже не займався вчительською роботою. Тато був на різних партійних і громадських посадах, а мама весь час працювала вчителем математики та директором школи. Тому, власне, в мене особливого вибору не було, тому що вона готувала мене до вступу в педагогічний інститут. І це була математика. Хоч, власне кажучи, це була спеціальність математика і фізика. Але з вчителем фізики в мене в школі якось не склалось. Через це я зробила основний акцент на тому, щоб стати вчителем

математики. Фізико-математичний факультет на момент мого вступу, я думаю, переживав пору свого розквіту.

– Де Ви навчались й чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на Ваш вибір? Чи були інші варіанти для вступу?

– Це був 80-й рік – рік мого вступу. Тоді система вступу була побудована таким чином, що ми не могли здавати документи, наприклад, в п'ять навчальних закладів або обирати якісь різні спеціальності. Через те я нікуди більше документів не подавала. Я навіть не пам'ятаю, чи була така можливість, ще кудись подати. Я одразу привезла документи до Житомира, тому що тут вчилися мої батьки. Вони в цьому орієнтувалися. Я їм довіряла і тоді ще була така можливість: якщо маєш золоту медаль після закінчення середньої школи, то можеш вступати з одного іспиту, за умови, що складеш його на п'ятірку (за п'ятибальною системою). У мене вибору теж не було, тому що я прекрасно розуміла, що фізику не складу, оскільки я її не дуже любила. Чесно зізнаюся. Через те у мене був тільки один варіант – скласти на п'ять математику, що я й зробила й стала студенткою.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Коли Ви вперше його побачили?

– Я його не вперше побачила, тому що я приїжджала сюди на обласні олімпіади. Учнівські, з математики. Він мені завжди здавався чимось таким абсолютно глобальним. З абсолютно незнайомими, дуже серйозними, поважними і такими недосяжними небожителями, які щось таке знають з математики, чого я ніколи в житті знати не буду. Через те я просто з пієтетом до всього цього ставилася. І треба сказати, що цей пієтет для мене не дуже добре в перших два місяці завершився, тому що я стала отримувати перші в своєму житті двійки в університеті, так... Я якось не могла увійти в цю університетську систему. І, напевно, повинен був відбувся такий якісний стрибок. Я щаслива, що він відбувся і уже першу сесію я склала на відмінно, але просто ці двійки – це була така стресова, як вихід за межі комфорту, ситуація для мене і я її якось пережила. Але я до сьогодні вдячна своїй уже тоді дуже похилого віку викладачці, зараз уже покійній, Галині Олександрівні Зелінській, яку ми страшенно любили всі. Вся наша група. Вона у нас викладала практичні заняття з алгебри. Дякуючи їй, я вважаю, що увійшла в математичний світ і він мені дуже подобався весь час, поки я навчалася.

– Коли Ви вперше побачили Житомир?

– Житомир... Десь у віці п'ятого чи шостого класу.

– Що вам найбільше запам'яталося? Можете розповісти щось про саме місто?

– Житомир радянського часу і зараз... Тоді не було з чим порівнювати. Це просто був Житомир, як такий простір. Це була можливість піти з батьками в кіно. Тобто, ми на кілька днів приїжджали в Житомир влітку, коли у батьків була відпустка. Селилися в готель Житомир, який тоді вважався одним з найбільш комфортних. Ходили ввечері пити чай в готелі, гуляли центральними вулицями міста. Безперечно, старалися щось купити, тому що в Житомирі це було більш доступно, ніж у звичайному селі Новоград-Волинського району. Житомир був для мене як відпочинок, але з 80-го року Житомир для мене вже був як навчання-робота. Тобто, асоціація абсолютно змінилася.

– Чи впливало місто на Ваш навчальний процес?

– Думаю, що ні. Думаю, що Житомир і до цього часу не дуже впливає взагалі на моє життя. Я як зайшла, фактично, в цей корпус першого вересня, трішечки раніше, коли документи здавала, в липні 80-го року, так, ось бачте 2019 рік, звідси так і не вийшла.

– Що Ви можете розповісти про свої студентські роки?

– Крім того, що я зрозуміла, що з моїм комплексом відмінниці двійки отримувати ніяк не можна. Я вважаю, що мені дуже пощастило з викладачами, багатьох з яких уже зараз немає у цьому світі. Алгебру, початки аналізу у нас викладав Анатолій Васильович Нестерчук, якого ми на студентських гуморинах представляли завжди з його улюбленої фрази "Мама, ты помнишь мои желтые ботиночки и голубые носочки, но об этом потом", і далі знову доводив якусь теорему.

В мене дуже зворушливі спогади про цих людей. Або доцент Боравльов, про якого ходили легенди, що він зранку, коли чистив зуби, свою краватку повертав назад, а потім бачив, що краватки немає, й одягав ще одну. А враховуючи, що він так розпалювався, коли писав на дошці крейдою, то він знімав піджак й опинявся в двох краватках, одна з яких була спереду, а друга позаду. І це передавалося, як легенда, з одного курсу на інший. В мене такого випадку пересвідчитися не було. Але це була надзвичайна людина. Я в нього писала курсову роботу і він навіть сказав, що мені "вдалося якось там вивести якусь нову формулу", і сказав що це треба опуб-

лікувати. Але повірте, в ті часи опублікуватися студенту – це було скоріше винятком із правила, ніж правило.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті?

– У нас у всіх було багато громадських обов'язків. Тобто ми, по-перше, всі були комсомольцями, так чи інакше. Старостою групи я ніколи не була, але завжди виконувала навантаження суто комсомольського характеру. Завжди була членом, не пам'ятаю, як це називалося тоді, бюро, напевно, комітету комсомолу на фізико-математичному факультеті. Мені навіть пощастило півтора року після завершення навчання, точніше, з п'ятого курсу, бути секретарем комітету комсомолу університету. Це була єдина молодіжна організація в принципі. Інших взагалі не було. Через те всі питання дозвілля, спорту, патріотичного виховання в розумінні радянського патріотичного виховання, всі проходили через цю молодіжну організацію. Альтернативи їй просто не було.

– Чи пам'ятаєте, як відбувалася практики та громадські роботи у колгоспах?

– У колгоспи ми не їздили, тому що з першого курсу їздили в будівельні загони. Перший курс не відправляли в колгоспи. Відправляли з другого курсу. Але хто був влітку в цьому ж студентському будівельному загоні, того в колгосп не запрошували. У нас тоді були продовжені канікули. Поки одні студенти їхали в колгосп, ми мали можливість відпочивати у вересні, мали додатковий вільний час. Тому для мене ця епопея зі збирання картоплі чи чогось такого закінчувалася просто в домашньому господарстві. Це для мене не було проблемою, тому що я виросла в селі. Але мені якось не пощастило на роботі в колгоспі, проте мені пощастило в студентських будівельних загонах, де я була двічі.

Одного разу – в місті Новограді. Там будували молокозавод, який зараз, фактично, зруйновано. Другий раз – це був так званий, зараз би сказали, волонтерський будівельний загін. Ми будували в місті Ружин школу. Точніше, ми вже проводили оздоблювальні роботи. Всі зароблені гроші ми не отримували самі, а здавали в таку загальну касу. Тобто, ми їх отримували і зразу віддавали. І за ці гроші, по-моєму, було придбано телевізор для 4-ї школи-інтернату. Це була моя перша практика, я б сказала, з такої волонтерської діяльності. Як студенти, ми абсолютно не замислювалися, що це не отримані нами гроші, або щось таке. Для студента тоді, до речі, найбільшим шансом заробити грошей було поїхати в будівельний загін в Мага-

дан або в Тюмень. Там був шалений конкурс. Я знаю, хлопці з нашого курсу старалися дуже туди потрапити. Це можна було зробити тільки після четвертого курсу, але звідти вони реально привозили якусь велику суму грошей. Могли собі щось дозволити і навіть одружитися, наприклад, після того. Це було доволі цікаво.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету/університету.

– Я вам вже трохи розповіла, що мені дуже пощастило з моїми викладачами, які тоді працювали. Але дипломна робота в мене була вже не з математики. Дипломна робота на п'ятому курсі була з педагогіки, з атеїстичного виховання старшокласників, якщо я правильно пам'ятаю. Це, до речі, дозволило мені ознайомитися з багатьма теологічними текстами того часу і у мене напевно тоді в свідомості з'явився певний когнітивний дисонанс. Загалом двоє випускників Житомирського державного університету, мої тато і мама, які обоє були членами комуністичної партії, навряд чи могли мені такі тексти надати вдома. А коли я вже писала дипломну роботу – це був вихід в новий інформаційний простір, який так, власне, зі мною (цей гуманітарний простір)і залишився на все життя.

– Що Вам найбільше запам'яталося із років студентського життя?

– Мені здається, що якому б поколінню і в яку епоху не ставили б це питання – відповідь буде приблизно однакова, оскільки це роки молодості. Тому що розумієш – в тебе ще все попереду. Скільки всього можна зробити. Ті друзі, з якими мені пощастило стати друзями в студентські роки, до сих пір зі мною.

– Якою була атмосфера в групі?

– Я б сказала – працююча. Фізико-математичний факультет не надавався і не надається до цього часу для того, щоб можна було думати тільки про вечірки або про те, що б десь провести вільний час, оскільки було дуже багато роботи. Через те фізико-математичний факультет як представник природничо-математичної галузі – це просто робота щодня і досить серйозні вимоги до студента взагалі. Тоді такого питання не було: чи будуть тебе відраховувати; воно стосовно мене не стояло, крім перших двох двійок, які я отримала. У мене нормально налагодилися стосунки з факультетом і з процесом навчання. Такого питання навіть не ставилося. Навіть ніхто не проводив профілактичних бесід зі студентом. Його просто відраховували і все. Всі ж вчилися на бюджетній формі навчання. Конкурс був шалений. Вступити було доволі складно. У нас на курсі

було три групи математики і дві групи фізики. П'ять груп. Зараз такого набору не маємо. Все ж таки тоді була зовсім інша демографічна ситуація.

– Який був віковий та національний склад студентів?

– На філологічному факультеті навчалися казахи, але ми з ними ніколи в гуртожитку не стикалися. Вони жили в четвертому і частково в другому гуртожитках, а ми всі жили в третьому гуртожитку – це були на 90-95 % мешканці Житомирської області. У нас була тільки одна дівчина з Коломиї, яка зараз успішно працює завучем в школі в Житомирській області. Вона вийшла заміж і тут проживає, стала місцевою мешканкою. Оце була єдина, а всі інші були з Житомирської області. Наскільки я пам'ятаю, це були місцеві мешканці. Це були українці. Це були діти сільських сімей. Кілька було житомирян в групі, а всі інші просто жили тісно в третьому гуртожитку, і побут, і навчання – все ділили разом.

– А яким був соціальний склад студентів?

– Переважно, це були діти вчителів, колгоспників та робітників. Фізико-математичний факультет не належав у якомусь сенсі до елітного факультету. Діти, скажімо, місцевих керівників вибирали "іняз" або російську філологію, адже російська філологія все-таки вважалася дуже престижною спеціальністю. Більше того, вчителям російської мови і літератури більше платили у школі. Така була політика держави.

– Якою мовою Ви спілкувалися на факультеті?

– Виключно українською, хоча ми добре говорили російською, але викладання відбувалося повністю українською мовою, я маю на увазі, що фахові предмети і термінологія засвоювалися українською й викладачі з нами працювали україномовні. То, власно кажучи, і спілкування у нас було переважно україномовне. Можливо, за винятком тих моментів, які зараз виглядають абсолютно інакше. Ну, наприклад, якщо до мене людина зверталася російською, припустимо в місті Житомирі, який був достатньо російськомовним, ми переходили на російську, а тепер я частіше, і це мене дуже тішить, спостерігаю, що якщо до мене людина звертається російською, я відповідаю українською, то людина переходить на українську. Це все-таки суттєво вирізняє мовний простір, в якому ми знаходилися.

– Які були повсякденні і побутові умови студентського життя?

– Думаю, такі ж, як зараз. У нас заняття починалися о восьмій годині ранку. Доводилося рано вставати, як ви розумієте, вода тільки

холодна. Душ за графіком. Але це якось особливо нікого не бентежило. Ми завжди самі собі готували. Вистояти чергу за трьома сардельками нікому в голову не вкладалося. Що привезли, то приготували і з того користувалися.

– *Тобто, Ви проживали в студентському гуртожитку?*

– Так.

– *А що ще Ви можете пригадати про проживання в гуртожитку?*

– Я вам хочу сказати, що зараз третій студентський гуртожиток виглядає так само, як і тоді. Єдине, що ті кімнати за скляними дверима, де також зараз проживають студенти, називалися тоді "ленінськими кімнатами". Потім їх стали називати "кімнатами відпочинку". Там стояли телевізори і можна було подивитися кіно. А ще там можна було сісти і готуватися до занять. Хоча, власне кажучи, ми готувалися до занять завжди в читальних залах. Ми обідали, якщо це можна так назвати, аж за цілих 35 копійок і йшли в читальний зал. Брали там літературу. Ви ж розумієте, що ніяких віртуальних способів поповнення своїх знань у нас не було, через те ми користувалися друкованими джерелами і десь так до п'ятої години, ну принаймні, це був перший-другий курс, коли треба було ще дуже багато працювати, як ми казали, на заліковку; а десь з третього курсу вона працювала на нас.

А якщо йдеться загалом про спогади, то я хочу сказати, що мене вигнали з аудиторії в перший день першого вересня на першій лекції. І це була лекція з педагогіки. Напевно, це було комічне явище, тому що я зараз доктор педагогічних наук і професор з педагогіки. Покійний уже нині і дуже мною поважаний Сергій Лукич Близнюк читав вступ до спеціальності (це фактично вступ до педагогіки) і успішно вигнав мене на першій же лекції, тому що він не терпів недисциплінованості. А оскільки моя після того подружка Марія з Коломиї, яка була у нас єдиною приїжджою дівчиною, передавала мені написаний розклад на папірці, а я його забирала, – Сергій Лукич це зауважив і сказав (він читав російською): "Вы и вы, поднимитесь". Ми піднялися і він сказав: "Выйдите вон!". Ми сказали: "Ну, Серій Лукич" – "Не нукайте, не запрягли. Выйдите вон!" – і вигнав нас. У нас була істерика. Він нам потім пробачив і після того ми з ним дуже добре спілкувалися, але я зрозуміла, що ось перше вересня... І мені треба буде вже їхати додому і казати своїй мамі, яка є директором, що мене вигнали з університету, тобто це була істерика. Ще більша істерика була в Марії, тому що їй їхати

було далі, в саму Коломию. Вона так далеко їхала, щоб вступити, і її би вигнали з університету, з інституту тоді, але нас ніхто не вигнав. Він нам розказав, що нас погано виховали наші батьки і на тому нам пробачив.

– Про кого з викладачів можете розповісти детальніше?

– Напевно, про Миколу Мефодійовича Осадчого, який після того все своє життя пропрацював проректором з навчальної роботи. Це, фактично, викладач, з яким ми почали співпрацювати десь на другому курсі і якого потім я вважала своїм наставником, опікуном, який дуже багато допоміг мені в цьому житті, з яким я завжди могла порадитися і який дійсно цьому університету віддав все своє життя. Я йому за це дуже вдячна і бажаю йому ще довгих-довгих років життя, тим більше, що йому скоро вісімдесят років.

– Чи були у Вас певні авторитети серед викладачів?

– Так, звичайно. Я вам про них сказала. Це – Анатолій Васильович Нестерчук. Це – Петро Якович Фірчук, який в мене нічого не викладав, але був заступником декана. Його всі боялися, як вогню. Коли була студентська гуморина, студенти старших курсів намалювали величезну радянську десятку рублів, а на ній замість зображення Леніна розмістили портрет Петра Яковича Фірчука. І повісили поверх розкладу. Вранці ми ту десятку побачили буквально одну хвилину, оскільки сказали, що це був мало не ідеологічний теракт і її тут же зняли. Думаю, що в хлопців були серйозні неприємності з відповідними службами безпеки, адже вони посміли насміхатися над грошовою одиницею Радянського Союзу. Вважаю, що якби не Петро Якович Фірчук, то фізмат був би просто не той; він забезпечував дисципліну, порядок, заліковки, екзамени, відрахування, не відрахування, підвищену стипендію, не підвищену стипендію, громадську роботу, не громадську роботу. Він був один на весь факультет заступник декана, але просто знав усе. У мене було таке враження, що він точно знав, о котрій годині який студент лягає спати.

– Розкажіть, як ще Ви проводили своє дозвілля?

– У нас були дуже цікаві заходи, які називалися "Вечір математики" або "Вечір історії математики". Щороку проводилася такі театралізовані дійства, до яких ми дуже довго готувалися. У мене з цим теж пов'язаний абсолютний повний провал у кар'єрі... Маю на увазі театральний. Мене один раз запросили виступити на сцені в образі Софії Ковалевської. Софія Ковалевська – це перша жінка-математик в Російській імперії, яка здобула ступінь доктора наук

(сучасного кандидата) за кордоном. Вона також і викладала, бо жінки не викладали. Жінкам заборонялося викладати в Російській імперії. Враховуючи, що це радянський час, сюжет був приблизно такий. Я мала грати Софію Ковалевську. Для цього відшукала навіть косоворотку, довгу спідницю, круглі окуляри. Зачіска тоді в мене була відповідна. Я мала їхати в поїзді, а зі мною мав перебувати нібито російський офіцер, який потім виявлявся офіцером охоранки, тобто відповідних служб. При цьому я везла заборонену газету "Іскра". Хоча Софія Ковалевська ніколи політикою не цікавилася. Офіцер спочатку вів з нею дуже інтелігентну бесіду, а потім зайшла поліція і починався обшук. Знайшли цю газету і офіцер нібито здав Софію поліції. Її далі арештовували, але згодом відпустили. Все нормально. Місяць ми репетирували. Хлопець, який грав офіцера, був старший на курс. Абсолютно імпозантний. Виглядав як російський імперський офіцер.

Все починається, виступаємо. Ми сидимо. Потяг. Музика включається, що нібито їде потяг. Говоримо між собою. І тут настає момент, коли повинна зайти поліція і мене, тобто Софію Ковалевську, арештувати, провести обшук. Але я розумію, що обшук проводити немає на чому, оскільки валізу на сцену ніхто не виставив. Ті, хто стояли за сценою, зрозуміли, що немає валізи, і хтось із них не подумався нічого кращого, як шваброю виштовхнути валізу просто на сцену. Публіка просто лежала. "Вечір математики" перетворився в гуморину. На цьому моя театральна кар'єра закінчилася.

– Що можете розповісти про спортивне життя в університеті?

– Хочу сказати, що загалом я не представник спортивного життя, але футбольна команда фізико-математичного факультету – це було щось просто неймовірне. Наші хлопці тільки про це й говорили. Між факультетами завжди проводилися футбольні турніри. В цьому брали участь і викладачі. Серед викладачів був окремий турнір. Серед студентів був окремий турнір. Вони бігали так щодня. З цього приводу могли навіть якесь заняття прогуляти, що вважалося страшним гріхом, як на той час.

– Яку стипендію Ви отримували?

– Я отримувала, починаючи з другого семестру, підвищену стипендію. А з четвертого курсу – Ленінську стипендію. Це була найвища стипендія, яка становила сто рублів. Для порівняння: заробітна плата вчителя, який закінчив інститут і поїхав працювати, була десь сто десять рублів. Я вважаю, що в мене тоді було розкішне життя, адже я могла собі дозволити сама себе обслуговувати, купу-

вати те, що мені треба. На фізматі тоді я одна отримувала таку стипендію. А вона одна була на факультеті.

– Що можна було купити на ці гроші?

– На ці гроші можна було себе повністю утримувати. А що стосується звичайної стипендії, а не підвищеної, яку я отримувала, пам'ятаю, що на першому курсі батьки мені давали щотижня на харчування і на проїзд, а додому я їздила досить часто, п'ять рублів. І мені їх вистачало. Якщо нічого не купувати більше. Тобто, це на харчування і квиток до Новограда-Волинського, який коштував п'ятдесят п'ять копійок за студентським квитком.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками?

– Так, звичайно. Враховуючи, що з цих одногрупників є ще один доктор педагогічних наук на кафедрі педагогіки. Це – Нінель Геральдівна Сидорчук, яка теж залишилася працювати в університеті. Ми проводимо час від часу зустрічі випускників. Ірина Осаулко працює завучем в Бердичеві. Марія, про яку я говорила (Маша з Коломиї), теж працює завучем у школі. По-моєму, в Чуднівському районі. Галина Батурова, наша староста, працювала останнім часом в пенсійному фонді, довгий час пропрацювавши в школі. У нас навіть є начальник районного управління освіти одного з районів Житомирської області – Йосип Коник. Час від часу ми зустрічаємося.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Так. У мене була курсова робота, як наукова. Потім дипломна робота (тоді її писали поодинокі студенти), яка вже вважалася як наукова робота, хоча це ще не була перша публікація. Перша публікація у мене з'явилася, коли я вже стала викладачем. Студенти дуже рідко публікувалися. За винятком природничого факультету, на якому разом з викладачами були можливі студентські публікації. У нас на фізматі це була величезна рідкість.

– На якому етапі Вашого життя було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Я вам хочу сказати, що вступ до аспірантури – це було таке велике щастя. Тоді був такий конкурс, що рішення не треба було приймати. Тут просто треба було цю щасливу лотерею витягнути. Оскільки я уже була викладачем, то поступово йшла до аспірантури. Коли зрозуміла, що вже, напевно, наступного року піду в аспірантуру, а в мене вже тоді було двоє дітей дошкільного віку, усвідомила, що це досить складно. Але мені дуже пощастило з науко-

вим керівником, а потім з науковим консультантом – це Ольга Василівна Сухомлинська. Василь Олександрович Сухомлинський, відомий український педагог, – це її батько. Я дуже тішуся з того, що маю можливість до цього часу з нею спілкуватися. Вона відомий академік, доктор наук.

– Яка тема вашого дослідження?

– Тема стосувалася історії освіти. Власне, як і кандидатського, так і докторського – це історія польського шкільництва на Житомирщині у міжвоєнний період.

– Чому Ви обрали саме цю тему?

– Це не була моя ініціатива. Це була ініціатива Ольги Василівни Сухомлинської, за що я їй дуже вдячна. Адже це мене спонукало до того, щоб вивчити мову. Вона мені сказала: "Це у Вас там на Житомирщині, я ж пам'ятаю, були польські школи десь у 20-30-ті роки ХХ століття?". І я, коли стала дивитися архівні матеріали, просто одразу загорілася.

– Яким чином Ви потрапили на роботу до навчального закладу?

– Це була від мене абсолютно незалежна історія, адже я перебувала в другому декреті. Я пішла в перший декрет, а потім у другий, у відпустку з догляду за дитиною. Не збиралася зовсім виходити на роботу і була спокійно у мамі своєї ж в селі. Мені зателефонували мої колеги з кафедри і сказали, що звільняється один викладач і чи не хотіла б ти вийти на роботу на кафедру педагогіки. Я подумала, що цілком можливо, що далі просто не буде куди виходити, оскільки це вже був дев'яносто перший рік. Тобто, Україна уже оголосила себе незалежною і почалися усі ці процеси, пов'язані з купонами, з гривнею, з тим, що люди почали втрачати роботу. Нам тоді не платили зарплату по дев'ять місяців. Це був жахливий період, я дуже боялася, що взагалі залишуся без роботи, хоча, в принципі, я звичайно дуже б хотіла працювати на фізматі викладачем. Але так склалося. Хоча я зараз на це абсолютно не нарікаю, оскільки цікаві люди супроводжували і супроводжують мене в історії педагогіки. Напевно, що це дякуючи тому випадку, коли я прийшла і стала викладачем педагогіки.

– Чи одержували Ви пропозицію про роботу після завершення університету?

– Так. Але ви розумієте, що це не залежить тільки від того, що завідувач кафедри каже: "От знаєте, Ви так добре вчилися на фізматі. Було б добре, щоб Ви прийшли до нас на кафедру". Я вже

тоді збиралася стати мамою і у мене зовсім по іншому склалося життя. Спочатку діти. Тоді кандидатська, а тоді докторська, а тоді все інше.

– На яких посадах Ви викладали в університеті?

– Спочатку я працювала на всіх можливих щаблях на кафедрі педагогіки. Потім створилася кафедра соціальної педагогіки, спеціальність соціальний педагог (тепер уже соціальний працівник) і я, власне, працюю і в межах цієї спеціальності. Потім аспірантура. Тоді доцент. Тоді завідувач кафедри соціальної педагогіки. Тоді творча відпустка для завершення докторської. А вже після захисту докторської я вийшла на посаду проректора.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже як викладача?

– Змінились зовнішні обставини, а люди залишилися людьми. Якщо у студента є здібності до здійснення наукової роботи, то хоч тоді, хоч зараз це одразу видно. Це видно в динаміці думки, у тому як людина формулює свої думки, у тому, чи здатна вона взагалі їх інтерпретувати, в тому, чи здатна вона працювати в інформаційному полі. Просто тоді було вузьке інформаційне коло, а тепер воно просто безмежне. Я навіть не знаю, чи це добре, бо в ньому можна повністю загубитися. Через те дуже багато залежить від інтелектуального рівня випускника, який приходить до університету. Від наукового рівня того колективу, який працює з цим випускником, тобто уже зі студентом. І від того, чи взагалі студент хоче займатися наукою, щоб стати потім викладачем.

– А чи є взагалі різниця між радянським періодом і періодом незалежності?

– Звичайно, це не просто різниця. Це – шалена різниця. Коли я була студенткою, здається, п'ятого курсу, викликав мене Микола Мефодійович Осадчий і каже, що приїде журналістка з ВВС. Я, по-перше, абсолютно не знала що таке ВВС. Хто ж нам тоді розказував, що таке ВВС? Я кажу: "Що таке ВВС?" Це така служба, вони хочуть на своє радіо пустити програму зустрічі із радянською студенткою. Я думала, що у них була маса можливостей, зокрема у Києві. Але вони хотіли в провінцію. Я прийшла до аудиторії, де зараз проректор з навчально-методичної роботи (там був музей університету), мені кажуть, що підеш в музей і будеш там відповідати на запитання. Зрозуміло, що всі профілактичні бесіди зі мною провели.

Приїхала звичайна жінка, яка добре говорила російською, бо інтерв'ю було російською мовою. Почала ставити абсолютно не зрозумілі для мене питання. Наприклад: "А сколько вы платите за свое обучение?". Ну що ж ми тоді платили? Ми ж нічого не платили, бо всі навчалися на державній формі? Я кажу: "Ничего не плачу за свое обучение". – "А сколько ваши родители должны вам выделять дополнительно денег?"

Я їй абсолютно чесно розказала про п'ять рублів на тиждень, які мені виділяються. Вона запитує: "А сколько вы платите за общежитие?" Її якось все цікавило про гроші. Вона мене не питала, які дисципліни ми вивчаємо. Ні про історію університету, бо я там уже була екскурсоводом і багато що знала. Її цікавили всі прагматичні питання. Я розумію, що вона залишилася не дуже задоволеною нашою бесідою. Я навіть не знаю, чи десь це інтерв'ю транслювалося. Але вона мене сфотографувала, подарувала мені ручку. Я подивилася на ту ручку, вона була така дивна. Геть зовсім відділена від нашої радянської реальності, бо ручка за 13 копійок, якою ми писали, і те що вона мені вручила... Мені здавалося, що мені вручили якийсь безцінний скарб, тому що вона була якогось незвичайного кольору і зрозуміло, що вона списалася через три дні, бо там були такі маленькі стержні. Але це просто була така цікава пригода.

Насправді, я дуже комфортно почувалася в радянському середовищі. Адже я не розуміла, що може бути якось по іншому. Так, у нас не було виїздів за кордон. Нам розказували, що там дуже погано, але ніхто не бачив, що там дуже погано. Ми не мали особливо-го доступу до якихось зарубіжних фільмів, але ми уже передруковували Володимира Висоцького і його "Нерв". Хоча, чесно кажучи, в мене таке враження, що ми перебували в психологічно в дуже комфортних умовах, адже ми чітко розуміли, що закінчуємо інститут, отримуємо направлення на роботу, працюємо, маємо можливість отримати житло. Тобто, процес соціального забезпечення був нормальний. Інша справа, що доводилося по чотири години в черзі стояти, щоб купити 200 грамів масла, тому що діти були маленькі. Загалом, це зовсім інший світ. Я не маю ностальгії за радянськими часами. Я маю ностальгію виключно за часами студентства.

– Ви почали працювати в університеті вже після проголошення незалежності України?

– Фактично, так. Разом з проголошенням незалежності.

– Можете порівняти навчальні дисципліни, які Вам викладали в радянський період, і які Ви викладаєте вже після проголошення незалежності?

– Можу. Історію педагогіки, яку я стала викладати, і нам викладали, коли я вчилася. Студенткою я її вчити не хотіла. Я вам чесно скажу, викладача, якій у нас викладав, світла йому пам'ять, ми називали Песталоцці. Песталоцці – це відомий швейцарський педагог, який був надзвичайно цікавим. Почитавши його роботи, я це розказувала студентам. Очевидно, нам теж викладали цікаво, адже я добре складала ці іспити. Але щоб я цим цікавилася, то, власне, ні. Якщо ж ідеться про цикл гуманітарних дисциплін, то, зрозуміло, не було, наприклад, філософії. Нам викладали політекономію, викладали історію КППС, тобто комуністичної партії. Це була ідеологічно спрямована гуманітарна підготовка. Натомість, якщо йдеться про фахові дисципліни, їх викладали надзвичайно якісно; і математичний аналіз, і алгебра, і теорія чисел. Фаховий цикл пережив спокійно перехід від радянського періоду до періоду незалежності. Хоча я розумію, що зараз у студента набагато більше вибору в дисциплінах, ніж було тоді. Не знаю, на шкоду чи на користь. Це питання дуже дискусійне.

– Наскільки відмінними були умови роботи на початку 90-х і в наступні роки?

– Шалено відмінними. По-перше, абсолютний дефіцит і відсутність хорошої наукової літератури. Я зараз дивуюся, як ми обходилися друкарськими машинками. З іншого боку, треба сказати, це спонукало до більшої роботи думки. Тому що покоління науковців, яке існує зараз, його ж не випадково називають, як студентів, "покоління CTRL C – CTRL V". І, напевно, ми не мали такої можливості і за щастя, що не мали. Значить, мусили більше самі думати, писали більше від руки. Ви ж прекрасно розумієте, що рука є продовженням думки.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів?

– Так, звичайно. Частина з них зараз працює в університеті. Я дуже добре пам'ятаю першу групу соціальних педагогів. Тоді це була спеціальність українська мова і література, соціальна педагогіка. Таке було дивне поєднання, але зараз частина з них вже є викладачами нашого університету і завідувачі кафедр серед них є. Я не можу сказати, що у мене зі студентами були якісь конфліктні ситуації. Тому що я завжди старалася в них бачити, швидше, партнера.

– Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих?

– Можу, звичайно. Це – моя колега Олена Леонідівна Остапчук, яка була старостою групи. Це соціальний педагог, яка їздила на олімпіади, писала студентські наукові роботи. Зараз – успішний

доцент кафедри соціальних технологій нашого університету. Тетяна Павлінчук, яка до останнього часу працювала начальником міжнародного відділу нашого університету. Вона – кандидат філологічних наук, працювала в корпусі миру і виграла кілька міжнародних грантів з перекладацької діяльності (з польської на українську). Також Інна Миколаївна Палько, яка зараз є заступником декана соціально-психологічного факультету, теж студентка спеціальності "Соціальна педагогіка". Загалом студентів зіркових, треба сказати, дуже багато. В якомусь сенсі зіркових. Правда. Але, я думаю, кожен з них знайшов свій шлях і по-різному.

– Які зміни, що відбувалися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в інституті? Можливо, дисидентський рух і так далі?

– Я навчалася в інституті в блаженний час застою, як його тепер називають. У брежнєвську добу. І треба сказати, що коли не стало Леоніда Ілліча, якщо я правильно пам'ятаю, на третьому курсі навчання – це була трагедія. Ми так думали... Ну все, тепер тільки війна. Всі були налаштовані, що ось зараз має початися війна. Потім змінювались ці генеральні секретарі, один за другим. Дуже швидко. Я пам'ятаю, що коли був траурний мітинг за Андроповим, ми були якось всі дуже схвильовані, бо він був інший і нам здавалося, що почнеться зовсім нова епоха. Черненко взагалі якось пройшов повз нашого процесу навчання. Потім почалися зовсім інші речі. Я зрозуміла, що у мене на руках разом з чоловіком двоє малих дітей і якось взагалі все сиплеться. З'явилася нова держава. Період ГКЧП. Пам'ятаю, що у нас на кухні зібралася група викладачів і чоловіки були готові виїжджати в Київ, щоб захищати уже незалежну Українську державу. Тобто, всі були в якомусь войовничому стані. А що стосується самого періоду навчання, то взагалі про це не думалося. Ні про дисидентський рух, ні про якісь націоналістичні тенденції. Ми тішилися блаженним радянським часом і тим що нам вистачало п'ять рублів на тиждень життя в місті Житомирі.

– А чи пам'ятаєте Ви, наприклад, вибух на Чорнобильській АЕС?

– Пам'ятаю. Здається, ми закінчували навчання і нам сказали що буде першотравнева демонстрація. Мені зателефонував мій знайомий з Києва і сказав, що не смій туди йти, взагалі пийте червоне вино, якщо є можливість – то кудись їдьте. Ми тихо посміялися з всього цього і спокійно пішли на першотравневу демонстрацію. Настільки був великий рівень віри в те, що якщо цього не сказали по телевізору, то цього не існує в природі. Якось до цього ми по-

ставилися абсолютно спокійно. Після цього народилися діти і в мене теж не було особливих побоювань, що це якось на них відобразиться, взагалі на нас, на нашому здоров'ї. Інформація приходила дуже поступово. Уже коли Україна стала незалежною, тоді на нас хлинув потік інформації. Скажу, що не кожна психіка це могла витримати. По-перше, частина з неї все одно була фейковою, як я зараз розумію. Але та частина, яка дійсно виявилася об'єктивною, була страшною. Ми стали читати про покоління шістдесятників, про дисидентський рух, про замовчування історії України.

– Чи пам'ятаєте Ви, можливо, про якісь історичні події? Війна в Афганістані?

– Війна в Афганістані проходила на рівні такого ура-патріотизму, тому що хлопці, які з'являлися тут як студенти, які пройшли через Афган, були оточені пошаною і якимось ореолом секретності, що вони щось таке знають, що ми, студенти, взагалі не знаємо і знати навіть не можемо. Про це старалися говорити мало. Бо тих нещасних матерів, які отримували цинкові домовини, ніхто по телевізору не показував. Дуже пропагувалося, що це надзвичайні люди, які прийшли до нас вчитися в університет. Вони дійсно прекрасні. З них частина вже зараз працюють в університеті. Я просто собі навіть не уявляю, як вони проходили через все це.

– Чи можете пригадати про розпад СРСР та кризу 90-х рр?

– Я цю кризу, фактично, проходила поза університетом. І мене в той момент більше цікавило, щоб ніхто не вкрав оте "простирадло" з купонами, коли я виходжу з дітьми купувати дитяче харчування. І таки один раз його вкрали. Я пам'ятаю, яка це була трагедія. Зараз розумію, як драматично було для людей, які, наприклад, отримували після війни продукти по картках, тому що була карткова система. Ти розумієш, ну все, діти твої лишаться голодні. От просто зник цей сіренький папір, який різали в магазинах. Потім з'явилися купони і це вже були тисячі і мільйони. Коли я прийшла працювати в університет, ми всі були мільйонерами. Я отримувала три з половиною мільйони, наприклад. Це були перші українські гроші. Університет, тоді ще інститут, якось виходив з цієї ситуації. Хоча пам'ятаю, що коли я пішла в аспірантуру, у нас було таке, що пів року не отримували стипендію і це реально було дуже голодно. А треба було їздити в бібліотеку Вернадського. Треба було в архіви ходити. А їздити не було за що і я до сих під пам'ятаю, що перед уже, фактично, закінченням аспірантури (мені тоді вже було 35 років) на 35-річчя мені мама подарувала 35 гривень, бо вже тоді були

гривні. Перерахували ці мільйони. Забрали нулі. Ми вже стали отримувати не три з половиною мільйони, а, наприклад, триста п'ятдесят гривень. А вона мені подарувала 35 гривень. І я їх одразу перерахувала, на скільки це мені вистачить для поїздки в архів і виявилося, що якщо їздити попутним транспортом, то мені вистачить на п'ять поїздки. Для мене це було величезне щастя, бо я розуміла, що за п'ять поїздки я зможу взяти стільки матеріалу, що допишу і нарешті вийду на попередній захист. Тобто, це сприймалося тоді на рівні виживання.

– Пам'ятаєте масові протестні рухи кінця XX ст. – початку XXI ст?

– Звичайно. Я тоді вже була молодим проректором. Я дуже добре пам'ятаю, коли один із тодішніх заступників голови обласної державної адміністрації прибіг до нас з мегафоном і кричав: "Виводьте студентів". А ми не знали що робити, як вивести цих студентів і чи їх виводити, бо в них заняття проходять. Тоді перед корпусом відбувалася демонстрація. Наші студенти ходили з помаранчевими стрічками і ходили до пам'ятника Корольову на зібрання щоденні. Їх ніхто не тримав. Треба віддати належне нашому університетові, тоді інституту, що він все-таки залишався таким, я б сказала, достатньо демократичним середовищем в цьому плані, тому що не було щодо студентів якихось репресій. Університет через це все пройшов без особливих втрат і я думаю, що наше усвідомлення того, на скільки це були важливі події. Вони якось приходять завжди постфактум. Хоча, коли була помаранчева революція, розумілося, що це революція, і розумілося, що це надзвичайно важливо для України на той час. Шкода, звичайно, що результати цього всього було знівельовано. Але, я думаю, що це був закономірний крок, тому що кожна дитина мусить пройти через свої дитячі хвороби і отримати від них щеплення. Напевно, так і держава мусить пройти через якісь випробування, отримати щеплення для того, щоб розвиватися далі і більше на таке не хворіти.

– А чи були в інституті репресії, коли Ви навчалися?

– Ні, в нас такого не було. Один раз до мене дійшли чутки, що наших хлопців, які полетіли в Магадан у будівельний загін заробити грошей, навчили співати української пісні. Я так розумію, що це, напевно, пісня повстанців. І говорили, що хлопці йшли по вулиці і співали "Україна буде вільна. Наша ненька самостійна...". І що вони ще не встигли приїхати в Житомир, а всі служби були повідомлені, що вони контактували з "українськими буржуазними

націоналістами". Але в інституті про це взагалі ніхто не говорив. Хлопці продовжували вчитися. Я думаю, що якісь профілактичні бесіди з ними провели. Ці хлопці спокійно закінчили інститут. Не знаю, як далі їхня доля склалася, але вони продовжували навчатися. Так що я думаю, що фізико-математичний факультет – це не був той факультет, де вирувало якесь політичне таке життя.

– *Що Ви можете розповісти про Революцію гідності?*

– Багато наших викладачів і студентів їздили на Майдан в той час. Звичайно, честь і хвала тим людям, які це на себе прийняли. Я тоді працювала вченим секретарем спеціалізованої вченої ради і приїжджала в Київ скоріше у відрядження. Пам'ятаю, як це було лячно, особливо на трасі Житомир – Київ, де поворот на Макарівський район. Тоді там було страшно їхати, адже говорили, що там обстрілюють.

– *Дякуємо Вам за цікаве інтерв'ю!*

МОЙСИЄНКО

Віктор Михайлович,

*доктор філологічних наук, професор,
голова Вченої ради Житомирського
державного університету
імені Івана Франка.*

Народився 3 квітня 1966 р. в сім'ї колгоспників, у селі Мелені Коростенського району, Житомирської області. Закінчив філологічний факультет Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка. Вступив у 1983 р., після першого курсу два роки відслужив в армії, закінчив навчання у 1990 р. Працював на посадах асистента, старшого викладача, заступника декана філологічного факультету, завідувача кафедри української мови, директора інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху?

– На вибір мого майбутнього фаху вплинули, напевно, розповіді, бесіди і близьке знайомство з вчителем української мови моєї школи, він же й директор школи. Людина надзвичайно авторитетна в нашому селі і дуже хороший фахівець. До того ж, він писав історію свого села, й розповідав нам так іноді, що можна було, бо я закінчив школу в Радянському союзі, тому інформація подавалася дуже дозовано, аби зайвого нічого не сказати, а коли досліджував історію свого села то, певна річ, що й досліджував питання виселення своїх односельців до Сибіру під час колективізації і питання голодомору. Ясно, що це було в його записках, звичайно нам на той час всього не розповідав, бо це відбувалось у кінці 70-х – початку 80-х рр., але неймовірне враження на мене справив своїми знаннями і знанням свого предмету української літератури, української мови і це великою мірою вплинуло на вибір мого життєвого шляху.

– Де Ви навчалися? І чому обрали саме цей навчальний заклад?

– Навчався я на філологічному факультеті, спеціальність українська мова і література, здобув диплом за спеціальністю вчитель української мови та літератури середньої школи Житомирського державного педагогічного тоді інституту імені Івана Франка.

Ну, а що вплинуло? Це наш університет, нашої області, я з Житомирської області, ну якось так. Іншого міркування на той час не було, було дуже престижно вступити до вищого навчального закладу.

– А середню освіту?

– Середню освіту в своїй школі, в моєму рідному селі була середня школа – Меленівська середня школа Коростенського району.

– Наскільки Вам складно було вступити до цього навчального закладу?

Тоді ми складали 4 іспити: іспит з української мови (на той час іноді чергувалися переказ/диктант), а в нас був твір твір, іспит усний з української мови і літератури, іспит з історії СРСР і іноземна мова – всі 4 іспити складав. Три з них а "відмінно", один – "задовільно".

– Який перед Вами поставав навчальний заклад?

– Ну, на той час для сільського юнака, випускника сільської школи це було величезним відкриттям, величезним пізнанням. Я вперше побачив справжніх вчених, професорів, доцентів, викладачів, які володіли тими знаннями, які були не доступні, не досяжні для нас, випускників шкіл. От і слухати їх було величезним задоволенням, ну і на той час, ще мушу сказати, вступали люди справді за покликом серця. От і я вступав за покликом серця для мене не було, якогось там сумніву вступати на математику, вступати на хімію чи українську мову. Однозначно, що тільки українська мова і українська література, це був мій вибір і на той час був свідомий і з кожним роком, курс за курсом, я однозначно переконувався, що вибір мій правильний був.

– Яким Ви вперше побачили Житомир?

– Великого враження нічого не справило тому, що я національно свідомим після свого села сюди не приїхав. От, але те, що кинулося в око однозначно, що в Житомирі я майже не бачив українськомовних людей. От і наше українське відділення складало 2 групи, а на російському було 7 груп. От такий собі дисбаланс, мене трошки це дивувало. Чому у книгарнях по твори Квітки-Основ'яненка, Шевченка ніколи черги ніякої немає, а купити російську книгу – це завжди такий ажіотаж, це попит. І наприклад, серед свого студентського середовища: о-о-о, я дістав Гоголя, я дістав Толстого, нове видання. А я собі так, цим не переймався, а я Остапа Вишню дістав, що тут такого, це Остап Вишня, ось таке. Ну і мене, це трошки, м'яко кажучи, на мовно свідомому рівні дивувало, що такий був дисбаланс мовний надзвичайно, але я кажу, що виховувався в Радянському Союзі і в радянській атмосфері – в атмосфері русифікації, це все подавалося, як правило, що це здобуток великий соціалістичний і комуністичний на той час. Ну

й тому потрібно було пройти наступні кроки, наступні етапи свого життя, щоб зрозуміти наскільки антиукраїнською була ця позиція держави. На той не тільки антиукраїнська, а вона взагалі антинаціональною була до всіх народів радянського часу, а до України особливо. Тому місто, яке на той час будувалося, розбудовувалося, розвивалося, будувалися дороги і все інше, справило хороше враження, бо я у великих містах особливо часто не бував, коли жив у себе у рідному селі. Ну враження завжди позитивне було, гарний дуже парк на той час був у Житомирі. Парк імені Гагаріна, Корбутівка, пляж, все нормально та я, як сільський хлопець, бачив, відчував. Почувала добре себе та людина, яка знала російську мову. Російською говорили, а коли в компанії спотикався українською, м'яко кажучи, тебе погано сприймали.

– Що Ви можете розповісти про свої студентські роки?

– Вони були надзвичайно активні тому, що студент того періоду, радянського періоду і студент цього періоду, це – абсолютно дві сутності, це небо і земля. Тому що зараз викладач бігає за студентом: зроби щось, організуй щось, запроси я – із задоволенням піду, а колись викладачі відмахувалися від нас, як від набридливих мух. Тому що слідом за викладачем завжди бігали натовпи студентів: "Приходьте, будь ласка, ми хочемо запросити на вечорниці чи на КВК, візьміть участь у якісь гри чи в спортивних змаганнях". От студенти були дуже активними у той час у культурній масовій роботі. І я дуже багато брав участь у різних культурно-мистецьких заходах, співав у хорі, в нашому академічному-філологічному хорі факультету, ну і займався дуже серйозно легкою атлетикою.

– Які викладачі та предмети Вам запам'яталися найбільше?

– Особливо запам'яталися викладачі української мови. Богдан Микола Михайлович, уже покійний, який викладав вступ до мовознавства і старослов'янської мову. Власне кажучи, ці 2 предмети і зустріч з цією людиною неймовірно, абсолютно підтвердили мій правильний вибір, а потім на моєму шляху зустрів я на стежці життєвій Миколу Васильовича Никончука, на той час єдиного і першого професора на філологічному факультеті, доктора філологічних наук. З яким доля мене поєднала і він запропонував мені наукову роботу і, відповідно, далі в мене ніяких сумнівів уже не було, що це мій вибір – українська мова, досліджувати українську мову.

– Які громадські обов'язки Ви виконували?

– Виконував громадські обов'язки. На 1-му курсі був членом комітету комсомолу факультету, така організація була в нас. От,

піонери, партія і комсомол. Комсомол, це серединна організація я відповідав за спортивний сектор у комітеті комсомолу, тобто за спортивно-масову роботу на факультеті на 1-му курсі. І старостою був на 1-му курсі, коли повернувся уже після армії, то старостою не був. Активність уже зменшилася, тому що почалися уже перебудовні часи. І мене націоналістична хвиля захопила дуже.

– *Чи пам'ятаєте, як відбувалися практики та громадські роботи?*

– Громадські роботи пам'ятаю, тому що їздили в колгосп на збирання врожаю, але я тільки один раз потрапляв на ці роботи. Тому що я був спортсменом і мене постійно від цих робіт звільняли, в мене був тренувальний процес. Ну, на серйозному рівні, це мої заняття спортом відбувалися. Мене не пускали в колгосп, бо в нас двічі на тиждень були тренування – вранці і ввечері.

– *Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету.*

– Викладачі факультету на той час переважно були кандидатами наук, отримали кваліфікацію, захистили дисертацію. Це кандидати філологічних наук, доценти з кафедри української літератури, з кафедри української мови. Вони на дуже пристойному рівні забезпечили якісне викладання цих дисциплін, які вимагалися програмою. Практика була обов'язкова, вона була на 4-му і на 5-му курсі. Практика в місті і практика в сільських школах. От що передбачало вміння себе показати, чи ти справді свою професію обрав. Практика дуже серйозно оцінювалася.

– *Про кого з Ваших викладачів можете розповісти конкретно?*

– Як я вже сказав, що це Микола Михайлович Богдан. Дуже хороше враження у мене про викладача української літератури, вона була нашим куратором, Чайківська Ванда Тадеушівна, прекрасний знавець творчості Івана Франка, Лесі Українки. От багато студентів тоді за її керівництвом захищали курсові, дипломні роботи за творчістю Лесі Українки та інших письменників. Ну а також дуже хороше враження, як я вже казав, від Миколи Михайловича Богдана, він викладав у нас на першому курсі дисципліни, Миколи Васильовича Никончука неперевершеного науковця, діалектолога, знавця поліських діалектів.

– *Чи пам'ятаєте щось про керівництво факультету/університету?*

– Про керівництво факультету дуже добре пам'ятаю, був керівником факультету, коли я вступав, і коли закінчував, і потім, коли працював, дуже довгий час Станіслав Олександрович Пультер, один із найвідоміших методистів у нашій країні, автор цілої низки кни-

жок "Методика вивчення української літератури", зокрема, літературний портрет Олександра Довженка він написав першим, на той час така серія була – літературний портрет кожного письменника, було таке вивчення певного письменника в школі, так от, вивчали Олександра Довженка в школі за працями нашого декана, Станіслава Олександровича Пультера, який прийшов працювати до нас із сільської школи з Ємільчинського району. Ректором на той час був Петро Сидорович Горностай, він був психолог, тому я його як студент мало пам'ятаю, мало знаю, ну, знаю, що був ректор Петро Сидорович, а от свого декана дуже всі шанували, дуже поважали і він дуже любив студентів, за кожного студента він, звичайно ж, переживав, а на той час бути студентом – це не так було й легко – зараз за студентом викладач бігає, а колись студент пропустив три пари – це означає, що йому загрожує відрахування, тобто, один день відсутності – це вже проблема, а три дні (18 пропущених годин) – це вже відрахування без будь-яких пояснень.

– Що Вам найбільше запам'яталося з років студентського життя?

– Це був період Радянського Союзу, знаєте, жити в час, коли тобі дуже багато чого заборонено, завжди якимось, з одного боку, цікаво, тому що завжди хочеш пізнати, відкрити наглухо зачинені віконця, от коли заходиш десь у приміщення, тобі кажуть: оцю шухлядку дивись, оцю дивись, тут про партію, тут про комсомол, тут про піонерів, от а це зачинено, сюди не зазираєш, ну а якраз дуже цікаво, що ж там зачинено таке, а там про Україну, про Україну не можна, тому що, ну це таке, не важливо тобі знати про Україну, українську літературу, українську культуру. Ну і тому знаходились вже в середовищі студентства такі люди, які чогось більше знали, я тут вперше почув от вже в часи перебудови 87–88 рр. прізвища Винниченка, Грушевського, Петлюри, Мазепи, крім того, що їх проклинали в радянський період, це були люди якісь відлюдники, відступники, так би мовити, Мазепа в церкві був підданий анафемі, то якраз це вже багатьох українських людей дуже цікавило, що ж це такі були за люди. Цікаво було, що тоді саме почались ці шухлядки потрошку відкриватися, почали ключики підбирати молоді люди і пізнавати те нове, що до цього часу було зовсім заборонено і недоступно.

– Який був віковий, національний, соціальний склад студентів?

– Віковий – це були люди після школи, абсолютна більшість, хоча я можу сказати такий цікавий факт, що в кожній групі або якщо не в групі, то на курсі точно, були люди, які вступали не з

першого разу через хвилювання чи з інших причин, але повторювали спробу двічі а то й тричі. Тобто, це було їхнє покликання, вони дуже хотіли бути вчителем, потім ставали прекрасними вчителями. 90 % були українці, вихідці із Житомира, Житомирської області.

– Якою мовою спілкувались?

– Ми на українському відділенні, то зрозуміло, що українською мовою, свої діалекти використовували там десь в гуртожитку, але інші факультети, зокрема на російському відділенні, зрозуміло, що всі спілкувались російською, хоча на російському відділенні навчались дуже багато сільських хлопців і дівчат, які в побуті говорили тією мовою, якою вдома з батьком в селі, а коли вже переступали поріг інституту, то "надо же как-то равняться со своими городскими студентами".

– Якими були умови проживання в гуртожитку?

– В гуртожитку умови... У нас був новий гуртожиток на Польовій ще хороший, там планувався душ на кожній секції, але щось там не постелили, ну і відповідно, душу не було, душ був унизу і то він не завжди там ідеально працював. Одним словом, це була така невелика проблема, але для нас, молодих людей, гуртожиток – це була казка, пісня, любов з першої до останньої літери. Були студенти, які взагалі не їздили додому з гуртожитку, там півроку жили, і їм також неймовірно подобалось, батьки навіть приїжджали перевіряти. Гуртожиток – це прекрасно, чудові враження. Ми в другу зміну вчилися, ну ви уявляєте, що таке друга зміна, дуже довго вчили, дуже довго спати не лягали, а потім дуже довго прокидалися.

– Як харчувалися?

– Хлопці харчуються з двох різних джерел, а саме: що з дому привезли то все з'їдалося в неділю, коли приїхали, на понеділок максимум вистачало, а потім тиждень у дівчат харчувались.

– Яку стипендію отримували та на що витрачали?

– Стипендії вистачало нормально. Не всі студенти отримували стипендію, оскільки їй потрібно було заробити – скласти сесію на 4-5. Але життя в гуртожитку змушувало підтримувати один одного, допомагати друзям. Тому що не можна було бути таким "куркулем", що отримав стипендію 40 рублів й витрачати лише на себе. Я був відмінником, ніколи проблем не було, в мене ще й підвищена стипендія була, на 10 рублів більша. Ця сума вже йшла на загальні потреби, я ними майже не користувався. Ну, а що це таке, ти відмінник і будеш сам собі там щось купувати за ці 10 рублів.

– Чи працювали Ви під час навчання?

– Ні! Я не працював під час навчання. Я вів такий дуже активний спосіб життя – був спортсменом – і мені на роботу не вистачало часу.

– Як Ви проводили своє дозвілля?

– Моє дозвілля – це були кроси, біг, відповідно, двічі на день тренування. Але дуже ми любили... В нас був хор. У день репетицій хору вони закінчувались пізно вночі. Коли ми приходили в четвертий гуртожиток, вся Польова чула наші співи. Після того, як ми приходили, ще й гуртожиток. Багато хлопців було, дівчат... Такі емоції. Академічний хор – це ми склали такий академічний репертуар італійських середньовічних авторів. Ще довго Польова чула, що це репетиції були на філфаці.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками?

– Так, підтримую. Ось недавно в нас було 25 років після закінчення інституту (в 90-му р. ми збиралися і була більша половина нашого курсу інституту).

– Чи відомо Вам щось про них?

– Так! З багатьма підтримуємо контакти. Ну в нас унікальне явище: з однієї групи в нас троє хлопців (в групі було 7 хлопців – це взагалі майже нереально, нечувано для філфаку), так троє з них працюють в університеті.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Так! Я писав дипломну роботу під керівництвом професора Никончука, яка потім переросла в кандидатське дослідження.

– На якому етапі Вашого життя було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Це рішення було прийняте не мною, а моїм науковим керівником, професором Никончуком, який мені запропонував: "Товариш Мойсеєнко, я Вам буду пропонувати залишитись на кафедрі асистентом". На той час це була вершина взагалі мрій, бажань, не лише моїх, будь-кого. Коли тебе залишали в інституті в 90-х рр. – це вершина мрій. Це статус, і платня нормальна була, і можливість займатися наукою, це було дуже добре. Але аспірантури в нас спочатку не було (мене просто залишали працювати на кафедрі). Аспірантура з'явилась через три роки, тільки в 93-му р., і я був першим аспірантом в аспірантурі яка відкрилася в Житомирському державному педагогічному інституті.

– Якою була тема Вашого дослідження?

– Тема була такою: "Номінація в поліській народній медицині та лікувальній магії: називання хвороб та способів їх лікування". Ось так я вам прокоментую. Але унікальність цього дослідження в тому полягала, що я мав зібрати матеріал із 8 областей та 34 населених пунктів: Брестська, Гомельська область, Сумська, Чернігівська, Київська, Житомирська, Рівненська й Волинська.

– Чи одержували Ви пропозиції про роботу після завершення університету?

– Так, одержав, тому що мій керівник пішов до ректора і сказав: "Мені треба цей випускник". А на розподілі мене (ну я вже був одружений, моя дружина теж закінчила цю спеціальність і теж з червоним дипломом, як і я) і в мене ще було направлення в Коростенський район, і на той час на розподілі (отак, як ми з вами ось сидимо) начальники управлінь освіти зверталися, приїжджали, так би мовити, "купували" випускників, ну і тут бачать, що сім'я молода (вже з дитиною на той час), обоє з червоними дипломами і пропонують: "Ми вам дуже хорошу біля міста Коростеня школу, село Васьковичі, дамо, вам хату... ми вас забираємо". Ну, а ректор тоді сказав, що цього випускника, ми на нього маємо право, ми його залишаємо. Тоді була така ситуація, що начальник управління Коростенського відділу освіти хотів забирати нас, але ректор теж мав право на це.

– На яких посадах Ви викладали в університеті?

– Усі посади пройшов! Асистент, старший викладач, доцент, професор. Був два роки заступником декана Станіслава Олександровича Пультера. Працював директором інституту 6 років (після захисту докторської дисертації) і завідувачем кафедри два терміни.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства і в часи, коли Ви вже працювали викладачем?

– Під час нашого студентства специфіка була унікальна тим, що на спеціальності "Математика" лівова частина годин була присвячена математиці, на спеціальності "Українська мова" на філологічному факультеті лівова кількість годин була присвячена українській мові, українській літературі і методикам викладання. Тому за період навчання в нас було стільки української мови, що ми не знали куди її дівати (тобто, нас реально муштрували, і хто хотів – отри-

мував знання глибокі і ґрунтовні. Ніхто ніколи не казав, що от не вистачає часу і занять, бо викладач ніколи не сказав, що от сьогодні ми починаємо там синтаксис чи починаємо вивчати словотвір, але в нас всього дві пари, тому я вам тільки скажу щось елементарне, а все ви будете вивчати самостійно. Колись такого ніколи не було, викладач не казав, що в нас всього дві пари. Він приходив і казав: "У нас 20 пар, і ми 20 пар будемо говорити тільки про частини мови". А зараз кількість фахових годин на хімії, на фізиці, на українській мові, на всіх предметах вдвічі скоротилося а то й втричі, і додалися, на превеликий жаль, години такого якогось загального характеру, суспільного, на професіоналізм, мені здається це впливає негативно, тобто навчальні плани минулого, коли я навчався, і навчальні плани сучасні – це просто небо і земля в професійному плані.

– ***Скажіть, чи пам'ятаєте Ви своїх студентів?***

– У кого викладав?

– ***Так!***

– Так. Особливо хлопців, тому що їх було один-два, ну і яскравих дівчат пам'ятаю, які дуже добре вчилися, які хотіли чогось більшого в житті. Пам'ятаю тих студентів, студенток, які активно брали участь у самодіяльності, які були спортсменами, ну такі завжди запам'ятовуються.

– ***Наскільки відмінними були умови роботи?***

– Порівняно з чим?

– ***У різні часи.***

– Зараз наші викладачі відчують на собі загальну світову тенденцію постійного писання різноманітних звітів, намагаються десь кудись подати про себе інформацію, щоб рейтинг підносився. Колись такого питання взагалі не існувало... якогось рейтингу чи чогось ось такого. Людина, яка захистила дисертацію, була захищена до пенсії: відповідно працювала спокійно і без будь-яких (це теж, вважаю, не правильно, тому що наукового зростання не було, людина захищала кандидатську дисертацію і після цього одну чи дві статті опублікувала за 20 чи 30 років). Це теж так не може бути, потрібно заохочувати наукову діяльність, ставити вимоги перед викладачем. Щоб той постійно працював над собою. Сьогодні це ні з чим незрівнянно, що викладач якийсь такий залежний величезною мірою від різних обставин – не від ректора, декана, завідувача кафедри, а просто від всього на світі. Йому і туди потрібно, і туди треба, і те треба робить, і годин може не бути, і студенти можуть

не прийти, і це все впливає на його загальний стан, фінансовий, матеріальний, моральний і таке інше. Ну, одним словом, не просто зараз викладачу.

– Скажіть, які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в університеті? Наприклад, розпад СРСР, криза 90-х рр.

– Ясно, що насамперед, розпад СРСР – почали змінюватись навчальні плани, університет почав змінюватись (не кажу, що в гірший чи кращий бік). Але ще тут мушу сказати й таке, що в цей період кризи 90-х рр., коли університети залишились сам на сам зі своїми проблемами, стало очевидно, що їх кількість була визначена потребами всього Радянського Союзу, а от незалежна Україна такої кількості вже не потребувала, тому потрібно було, щоб тут якісь реформи відбуватись в плані зменшення кількості університетів, а вони залишились, до того ж стало дозволено університетам здійснювати набір на контрактну форму навчання. Я вважаю, що це взагалі згубило вищу освіту, повністю, тому що на той час почали відкриватися приватні навчальні заклади, повністю з контрактною, точніше, комерціалізованою формою навчання: навчального процесу як такого взагалі не було, тільки видавали дипломи і вища освіта звелася фактично нанівець – не відповідала вона тій реальній дійсності, не відповідала тому рівню диплома, а от державні навчальні заклади опинилися в заручниках, бо навколо одного державного навчального закладу було 5 приватних, які переманювали випускників шкіл, мовляв, йдіть до нас – отримаєте диплом. То десь, припустимо, навчальний заклад державний хотів ще й знання якісь дати і вимагати щось, і відраховувати когось за незнання, а вони одразу після відрахування бігли у якусь квартиру, де, так би мовити, розміщувався навчальний заклад, якийсь “університет”, де не було ні лекцій, не було практичних, а тільки якась заочна форма навчання, але диплом однаковий.

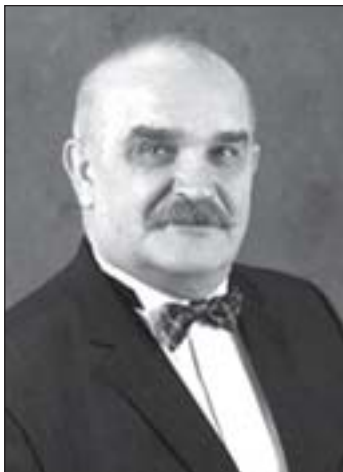
– Чи існував в університеті тиск?

– У які часи? У радянські?

– Так!

– В Радянському Союзі, ви знаєте, що за університетом пильно спостерігали представники КДБ (такий був Комітет державної безпеки, спецслужба в Радянському Союзі), то відповідно завжди треба було знати, що казати, кому казати, щоб тебе десь потім не запитували у якихось спеціальних кімнатах.

– Дякуємо за інтерв'ю!

ЕРШОВ

Володимир Олегович,
*доктор філологічних наук, професор
кафедри світової літератури та методик
викладання філологічних дисциплін,
випускник філологічного факультету
ЖДПІ ім. І. Франка 1980 року.*

СПОГАДИ СТУДЕНСЬКИХ РОКІВ (фрагменти книги)

Для мене Житомирський педінститут ім. І. Франка у 1976-му почався зі скверу перед входом до центрального корпусу по вулиці Карла Маркса, 44. Сьогодні, як і два століття тому, це – Велика Бердичівська. Проте нумерація змінилася: центральний корпус отримав номер 40. Задля справедливості уточню, що садово-паркова архітектура скверика не вирізнялася якимись особливими знахідками чи рішеннями. Це був простір, організований симетрично відносно центрального входу у стилі радянського соціалістичного класицизму. В центрі його кожної половинки можна було розпізнати ґрунтові хрестоподібні алейки, на перетині яких залишилися п'єдестали під бюсти Сталіну та Леніну, що так ніколи й не були "введені в експлуатацію". З пам'яті виринають старезні ялини з незграбно підрізаними нижніми гілками, щільно обсаджені шустрим і невгамовним воронням, каркання яких часом заглушувало металеве брязкання тролейбусів. Там-сям самотньо тулилися кілька туй та молодих лип. Ось, мабуть, і весь предметний репертуар зеленої оази, з-за якої визирав фасад палацу, ім'ям якого для мене назавжди стало *alma mater*.

В інституті було все прекрасно, і вестибюль з двома гардеробними по боках, і коридори з синіми фарбованими панелями, і білі двері

з кількома шарами фарби в аудиторії, і пронизливий дзвоник, і великий внутрішній двір зі стрункими туями, вербами та, як би сьогодні сказали, старомодними лавочками. Це була обитель науки, куди вхід, як мені здавалося, був лише для посвячених, де якимось незбагненим чином пощастило опинитися й мені. Щоб якимось більш об'єктивно передати колір, смак та запах тієї епохи, нагадаю, що протягом усього ХХ ст. та й століттями до цього, вища освіта завжди була для молоді привабливою і дещо романтичною. Школярам здавалося, що студент – це небожитель, а викладач – сакральне джерело знань. Дивлячись на них, хотілося вчитися, пізнавати, зростати у всіх сенсах.

Тому все, що було пов'язане з життям вишу, що став у моєму житті рідним і єдиним, міцно застрягло в пам'яті й досі викликає відчуття спорідненості з чимось вічним і величним, якщо не планетарного значення, то обласного точно.

Навчальний рік для першокурсників починався серед реліктових залишків парку шаріток та з гімназійної традиції деревонасаджень¹⁵, яку свого часу ввів гімназійний викладач, учений метеоролог зі світовим ім'ям Михайло Петрович Кудрицький (1856–1933 рр.). Дійство тривало між столітніми дубами, липами та кленами, що споконвічно росли за центральним корпусом (який студенти жартома називали ЦК), на місці, де зараз височіє четвертий навчальний корпус. Ця територія, як виявилось, називалась інститутським садом, який між урочистостями виконував роль інститутського стадіону!

Церемонію посвяти в студенти супроводжував інститутський духовий оркестр, музична програма якого виглядала, м'яко кажучи, ритуально. Минають роки та епохи, а репертуар – вічний: гімн – туш, туш – гімн. На прапор університету – рівняйся, ключ від знань та студквиток (транспаранти) – внести, слово ректору інституту Петру Сидоровичу Горностаю (1923–2005 рр.), ветерану вишу, деканам, представнику від партбюро, молодій дівчинці першокурсниці, секретареві комсомольського бюро навчального закладу Тетяні Георгіївні Паршутиній, бійцю будівельного загону, перший дзвінок, квіти, вперед на перше заняття, куратори – розвести групи. Наш куратор асистент¹⁶ Валентина Миколаївна Кудимова повела групу в аудиторію для знайомства.

¹⁵ Речь, произнесенная преподавателем М. П. Кудрицким на празднике древонасаждения 17 октября 1901 г. // Краткий отчет о состоянии Житомирской первой гимназии за 1900–1901 год. Составил секретарь педагогического совета А. Н. Циркун. – Житомир, 1901. – С. 44–45, 48–49.

¹⁶ Всі посади, вчені звання та топоніми подаються станом на 1976–1980 рр. У цих фрагментах спогадів студентських років розповідається лише про людей і події, які стосуються здебільшого кафедри російської і зарубіжної літератури ЖДП ім. І. Франка вказаного періоду.

Доцент П. С. Горностай був призначений ректором ЖДПІ у грудні 1973 р. Це не було його перше першOVERесневе (перепрошую за каламбур) свято нового навчального року. Його призначення було ов'яне дивними чутками, пов'язаними з розгромом якогось "буржуазно-націоналістичного клубка" в Житомирському педінституті. Ніхто нічого не знав, не розповідав, розмову на цю тему не підтримував. Лише через багато років події того часу блискуче описав професор Микола Васильович Никончук¹⁷ (1937–2001 рр.) та детально мені розповів головний фігурант цієї справи професор Степан Петрович Пінчук (1930–2012 рр.), докторська дисертація якого ""Слово о полку Ігоревім" та українська література ХІХ–ХХ ст." після захисту її у Львівському державному університеті ім. І. Франка була визнана націоналістичною та з серйозними методологічними помилками. В результаті чого у вересні 1973 р. було розпущено інститутське партбюро, ректора інституту Івана Федотовича Осляка (1917–1995 рр.) та проректора з наукової роботи Віктора Дмитровича Голіченка (1930–1994 рр.) було звільнено з посад, та кожному з них було винесено сувору догану із записом до облікової картки члена КПРС. Рішення щодо присвоєння доцентові С. П. Пінчукові вченого ступеня доктора філологічних наук було скасоване, дисертацію відкликано з ВАКу, а сам учений мусив виїхати з Житомира.

Наш Житомирський виш набув ідеологічного ярлика, який у ті часи характеризувався чи то вільним інакомисленням, чи то кондовим зашкарубством.

Інститутськими коридорами ходили навшпиньки ще одні чутки, пов'язані з ім'ям професора Леоніда Марковича Венгерова (1901–1975 рр.), який за рік до мого вступу добровільно пішов із життя. Видатний учений і талановитий викладач, автор двох епохальних посібників "Зарубіжна література (1871–1970 рр.)" один із підзаголовком "Загальні питання" (1971 р.), другий – "Огляди і портрети" (1974 р.), майже сотні інших публікацій, що не втратили свого наукового значення до наших днів. Він працював у нашому виші з 1953 року. Пізніше професор В. Ф. Шинкарук напише ґрунтовну статтю, присвячену життю та творчості видатного вченого, що розкрила масштаб дуже непересічної особистості та глибину трагедії видатного вченого¹⁸.

¹⁷ Никончук М. В. Залп з ідеологічної вишки // Літературно-науковий вісник (Київ). – 1993. – № 1. – С. 110–114.

¹⁸ Шинкарук В. Ф. Зірка і смерть Леоніда Венгерова // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 18. – 2009. – С. 185–198.

Деканат філологічного факультету педінституту був розташований на другому поверсі лівого крила центрального корпусу, у правому – дзеркально й непорушно з 1963 р. – фізико-математичний. Тільки перший 1976–1977 н. р. ми займалися у першу зміну, а потім – аж до 1990 року, р. відкриття навчально-лабораторного корпусу № 4 – всі філологи жили й училися у другу зміну.

Першим і єдиним моїм студентським деканом на філологічному факультеті був доцент, кандидат педагогічних наук Іван Федорович Роздобудько (1923–1993 рр.), який викладав у нас історію педагогіки, людина вельми шанована студентством, з легким гумором на кшталт: "Староста Єршов, підійдіть до мене, і я залишу Вам стипендію"... Потім були професор, кандидат педагогічних наук Станіслав Олександрович Пультер, за ним – професор, кандидат філологічних наук Леонід Семенович Монастирецький (1936–2011 рр.), доцент, кандидат філологічних наук Інна Михайлівна Плотницька, далі – доцент, кандидат філологічних наук Тетяна Євгеніївна Недашківська, за нею – професор, доктор філологічних наук Віктор Михайлович Мойсієнко, потім – доцент, кандидат філологічних наук Валерій Володимирович Халін, сьогодні – доцент, кандидат філологічних наук Олексій Леонідович Башманівський. Не роблю індивідуальних характеристик тільки тому, що головна риса всіх філфаківських керівників – одвічна висока повага до духу й характеру факультету, завжди волелюбного, іноді непокірного, колючого й готового на відкрите висловлення своєї думки.

Партбюро інституту (для молодого читача уточню, що в ті часи була тільки одна партія – Комуністична партія Радянського союзу – КПРС) готувало й затверджувало теми для обговорення студентами на групових та колективних (поточних) політзаняттях, щось на кшталт "Миролюбна зовнішня політика СРСР", "Розвиток та завдання радянської багатонаціональної літератури (за Матеріалами XXV з'їзду КПРС)", "Успіхи радянської політики та економіки Української РСР на сучасному етапі". Куратор чи староста групи мав роздати питання студентам, а вони, в свою чергу, готували повідомлення та виступали перед групою.

Пригадую досить трагічний випадок, коли студент природничого факультету Олександр Виговський, мій однокашник по Коростишівській середній школі № 2, на одному з таких політзанять перед усім курсом прочитав доповідь, як тоді говорили, "на високому ідейно-політичному рівні". В кінці заняття, після того, як доповідач насолодився смаком свого тріумфального виступу, він раптом звер-

нув увагу на дату газети, з якої брав повідомлення для свого виступу. Газета, як виявилось, була видана за тридцять років до дня виступу, але всі новини в ній виявилися напрочуд "актуальними". Під імпульсами юнацького максималізму доповідач проголосив невелике мораліте про затребуваність таких політзань, типу, "кому це треба?!". Доля "полум'яного оратора" була вирішена протягом тижня. Студента неодноразово викликали в КДБ, після чого він потихому забрав із вишу документи і виїхав десь у Середню Азію, де його слід загубився...

Загалом роль партбюро в нашому виші, як і у всіх радянських вишах, неможливо переоцінити. Партзбори могли бути закритими (тільки для членів КППРС) або відкритими (запрошувалися всі члени колективу). Явка зазвичай дорівнювала 99 %. Тиша – могилина... На зборах розглядалися проблеми від внутрішньої та зовнішньої політики СРСР до стану й подій в інституті. "Обговорювались" питання (не можу підібрати адекватного слова) в стилі одностайного, я би навіть сказав "однозграйного", "одобрям'сі".

Пригадую, як молодим викладачем я потрапив на відкриті партзбори, на яких відбувався публічний розбір поведінки одного викладача-поціновувача Бахуса, а в інший раз – особливостей сімейного життя іншого колеги, який розлучився, але колишнє подружжя змушене було проживати в одній квартирі, що давалося їм не просто. Голова партбюро – викладач, вхожий до високих кабінетів обкому партії, який міг позитивно чи негативно вирішити будь-яку проблему. В принципі, як правило, це були порядні люди з двадцяти чи сорокарічним партстажем. Але перед думкою керівних органів їх власна в'яла, здувалася й покірно прогиналася під тиском думки можновладців. Так було, наприклад, у справі С. П. Пінчука. Секретар партбюро завжди висловлював лише погляди компартії і тому сперечатися з ним було безглуздо. Думаю, що Бог був на моєму боці, якщо не дав мені вступити до цієї партії.

Бувало, що вимоги партбюро взагалі не дружили зі здоровим глуздом. Так, усім студентам не рекомендувалося (читай: заборонялося) носити джинси, а дівчатам – будь-які брюки. Оскільки на всіх зборах постійно повторювалося, що радянська естрада – найкраща у світі, то, зрозуміло, що радянським людям не рекомендувалося псувати свій витончений смак "зіпсованою" західною музикою. Все це називалося сліпим схилянням перед заходом.

Ми вчилися шість днів на тиждень. Це значить, що субота була навчальною. Щодня могло бути лише три пари кожна по 90 хвилин з 5-хвилинною перервою між парами. Сьогодні не можу пригадати, щоб було чотири! Заняття починались у 8.30, після пер-

шої пари – півгодинна перерва, під час якої можна було збігати до студентської їдальні "Берізка" або перекусити в гуртожитку. Кожного четверга – сорокап'ятихвилинні політзаняття, про які йшла мова вище.

У листопаді першого навчального року нашу групу № 16, в якій було 19 дівчат та 6 хлопців, направили на збір врожаю до колгоспу села Великі Деревичі Любарського району. Ну просто, троянди й виноград, красиво і корисно, а від себе додам – романтична ляпота! Керівником групи з нами поїхала добродушна молода викладачка, асистент Тетяна Олексіївна Гришенкова. Говорячи тодішньою лексикою, нам довірили збирати врожаї буряків і картоплі, трохи капусти та неймовірних розмірів моркви. Коли видавалася вільна година, ми лазили по закинутих ДОТах Новоград-Волинського укріп-району, яких в околиці села було декілька. Більшість із нас бачили їх уперше – мовчазних свідків минулої війни. Один із них був сильно пошкоджений, видно було, що лупили по ньому фашистські окупанти нещадно, значить наші бійці довго оборонялися...

Почалися перші колючі заморозки, а з ними й нежить, кашель, нездужання. Але все те, що боліло вранці, надвечір минало, бо в клубі були танці! Додамо, що в селі на зборі врожаю працювали також солдати строкової служби якоїсь військової частини. Це, ясна річ, посприяло тому, що дві наші дівчини згодом успішно вийшли заміж. Отож, працю в колгоспі можна було вважати вдалою. Забігаючи наперед, уточню, що наступного року ми працювали в радгоспі села Рея, а на третьому курсі – у с. Гвоздава Бердичівського району, де збирали хміль на безкраїх пахучих плантаціях. Дівчачі колективи постійно змінювались, а наш чоловічий (Микола Денисенко, Володимир Єршов, Валерій Кім, Степан Колодюк (1957–1995 рр.), Володимир Корнійчук та Валерій Шинкар) були незмінними.

Сьогодні, мабуть, уже не варто говорити про те, що роль однієї людини в історії буває не лише значущою, але й часом доленосною. Озираючись на шлях, який пройшов Житомирський університет ім. І. Франка майже за чотири десятиліття після смерті видатного викладача, педагога й організатора освіти на Житомирщині Сергія Трифоновича Радчука-Павленка (1920–1981 рр.), впевнений, що стиль і традиції, закладені Вчителем, живуть і нині та багато в чому визначають характер усього філологічного факультету¹⁹.

¹⁹ С. Т. Радчук–Павленко неодноразово ставав героєм ряду спогадів, серед яких: Микола Лавринович "Мої студентські роки" // Волинь – Житомирщина. – № 2. – Житомир, 1998. С. 59–74; Володимир Єршов, Сергій Трифонович Радчук–Павленко. Людина–легенда // Волинь–Житомирщина. Історико–філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2002. – С. 113–126; Сергій Лазо "Концерт для одинокого голосу с неслаженным оркестром" – К., 2010. – С. 92–102.

Декан філфаку (1948–1954 рр.), завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури (1947–1948 рр. та 1971–1981 рр.), чудовий організатор навчального й виховного процесів, глибокий і тонкий знавець російської літератури й фольклору, лектор, педагог, учений, відомий громадський і партійний діяч, редактор інститутської багатотиражки "Студентська молодь" (1958–1959 рр.) – ось далеко не повний перелік заслуг доцента С. Т. Радчука-Павленка перед культурою й освітою батьківщини. Варто зазначити особливо, що за час його керування кафедрою російської та зарубіжної літератури він сформував і згуртував міцний колектив викладачів, що незмінно працював донедавна! З його ініціативи й підтримки на кафедру прийшли тоді молоді, а згодом – високо кваліфіковані викладачі університету: доцент Г. Ф. Бондаренко, старший викладач Н. В. Євченко, професор В. О. Єршов, старший викладач З. М. Ржевська, доцент Г. І. Соболевська, професор В. Ф. Шинкарук, професор О. С. Чирков, що після смерті Вчителя ще майже сорок років представляли обличчя кафедри світової літератури.

Сергій Трифонович був невисоким, дещо повнотілим, вбраним завжди бездоганно і зі смаком. Темно-синій костюм з пурпуровою краваткою, білосніжна сорочка, неодмінно з коштовними запонками, туфлі на високих підборах – ілюстрували постулат, що в людині все має бути прекрасним. Зачесане назад темне, з сивиною, волосся, окуляри в широкій оправі й дивовижної краси чоловічі руки. Хо́да була величною, як у людей із виразними вишуканими манерами. С. Т. Радчук-Павленко дивився на співбесідника, злегка піднявши голову, як дивляться люди невисокого зросту. Він читав у нас російську народну творчість та російську літературу другої половини XIX ст. Звертався до студентів у стилі старих університетських традицій – тільки за прізвищем і з незмінним додаванням прийнятого у радянські часи звертання "товариш".

"Товариш Єршов, скажіть, будь ласка, у чому полягають Ваші наукові інтереси?", – якось несподівано звернувся до мене Вчитель. Інтереси в мене були, тільки я тоді ще не знав, чи можна вважати їх науковими... Річ у тім, що в моєму рідному Коростишеві колись давно жив поет і мемуарист Густав Олізар (1798–1865 рр.), який свого часу обмінювався ліричними посланнями з О. С. Пушкіним. Це й зумовило мої наукові інтереси і, як виявилось, на все життя. Свого часу я досить наполегливо (не по чину) просив бібліотекаря інститутської бібліотеки дозволити мені скористатись Енциклопедичним словником Брокгауза і Єфрона, який тоді знаходився лише у викладацькому читальному залі і призначався тільки для службового

користування. Моя зухвала наполегливість стала відома багатьом студентам і викладачам і привернула увагу Вчителя. Я палко переказав Сергію Трифоновичу всі свої поневіряння. "Це в наш час не перспективно, – задумливо сказав він. – А втім треба подумати".

Значення слова "не перспективно" я невдовзі зрозумів досить фатальним чином. Якось мене викликав до себе секретар партбюро факультету й запитав, чому я займаюся польською літературою: "Ви що поляк? Ви що, не знаєте, яка в нас складна ситуація з поляками на Житомирщині? Ви що, крові хочете?", – виідаючи мене очима, рубав головний ідеолог. Відчувши прозорі натяки на нещодавній розгром в інституті "кубла буржуазних націоналістів", зізнаюсь, я розгубився, як мале дитя, і, хапаючи ротом повітря, як той короп у рибному відділі Житнього ринку, почав із себе вичавлювати: "Ні, я не поляк... Ні, я не знаю, чому я займаюся польською літературою.., мені вона просто подобається. Ні, я не бажаю крові...". А потім раптом із мене спонтанно вистрілило: "А можна я Вас запитую? А як би я вчився на інязі і займався англійською літературою, я теж би мусив бути англійцем, і бажати крові, враховуючи, які у нас складні стосунки з державами НАТО?" На моє велике здивування, коропом тепер заплямкав ідеолог і примирливо сказав: "Не треба розслаблятися, завжди будьте напоготові".

Минув рік...

Я вже почав забувати про нашу розмову з Сергієм Трифоновичем, безсистемно й хаотично збираючи матеріали, але Вчитель надихнув мене пропозицією: "Товариш Єршов, а чому б Вам не підготувати дипломну роботу про творчі зв'язки Г. Олізара та О. С. Пушкіна?". У мене під час бігу тільки мабуть разів зо два за життя відкривалося друге дихання, але я чітко пам'ятаю, як стало легко, як звідкілясь наступало просвітлення, здавалося, що можна бігти нескінченно довго. Щось подібне відбулося й тоді! Метр легалізував мої наукові інтереси, надав їм осмисленості та значущості і позбавив мене необхідності знову й знову виправдовуватися за свої наукові вподобання. Тому, коли я вже працював на кафедрі, й інший мій колега уципливо запитав: "Володя, коли ти вже займешся справжньою літературою?", я йому впевнено рубанув: "А Пушкін у Михайлівському – це справжня література? А Достоевський у Петербурзі – це справжня література? А Олізар в Коростишіві чи Крашевський у Житомирі – це не справжня література?!!"

Забігаючи наперед, скажу, що дипломну роботу я захистив у 1980 році, опублікував під неї декілька статей у Коростишівській районній газеті. Вчителем це було прокоментовано як своєрідна ап-

робація, що в ті часи було досить незвично. Після закінчення мною інституту С. Т. Радчук-Павленко відправив текст дипломної на республіканський конкурс студентських наукових робіт, який проводило Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та Центральний Комітет ЛКСМ України, де я отримав Диплом Переможця (Київ, 1981). Коли мені його вручала проректор з наукової роботи доцент Олена Василівна Іващенко (1929–2010 рр.), вона сказала, що це перша нагорода з філологічних наук такого рівня в нашому інституті. Від себе додам, що такою вона й залишалася до часів незалежності. Але Вчитель цього вже не дізнався. Його серце зупинилося 19 лютого 1981 р.

На першому курсі у нас викладала давню російську літературу доцент Людмила Петрівна Підлужна (1924–2007 рр.), неймовірно колоритна та надзвичайно оригінальна особистість, улюблений персонаж для спогадів про неординарні ситуації, в які потрапляли з нею студенти. Людмила Петрівна мала рідкісне й оригінальне бачення поступу літературного процесу та ролі, так би мовити, літературного тла, досить нетрадиційно оцінюючи, а часто й закрутисто тасуючи радянські зерна й полу. Така риса професійної компетентності й сьогодні властива лише невеликій кількості викладачів. Саме від неї я вперше почув досить нетривіальну оцінку художнього спадку Катерини II, автора мемуарів, комедії, алегоричних казок та низки творів різних жанрів для журналів, творчість якої традиційно оцінювалась негативно. Викладачка була повнуватою, мала саркастично примружений погляд на всіх чоловіків, яких безжалісно журила за всякого, бодай найменшого, приводу. Це стало стрижневою тезою її філософії, що наскрізно звучала під час вивчення "Моління Данили Заточеника" і "Життя протопопа Авакума", Ф. Прокоповича і А. Кантимира і аж до А. Радищева та М. Карамзіна. Однак студенти ніби відчували, що це швидше епатаж, своєрідна захисна маска, за якою ховалася дуже вразлива особистість із дуже нелегкою долею. Навіть спогади, які Людмила Петрівна залишила після себе, авторка назвала "Голий серед вовків"...

Раптом згадалося... Якось після третьої пари у другу зміну, а це було вже десь далеко після сьомої вечора, коли в інституті вже нікого не було, я чомусь запізнився й заносив груповий журнал до деканату, а там після заняття сиділа на самоті Людмила Петрівна. Просто сиділа і втомлено дивилася в темне вікно... "Володимире Олеговичу, а у Вас часом цигарки немає? Є? Пригостіть даму, будь ласка!", – промовила тихо... Ми тоді просиділи, здається, не одну годину аж доки не закінчилися цигарки... Говорили, говорили й говорили...

Згадую теплим словом професора, кандидата філологічних наук Павла Карповича Сербіна (1919–1991 рр.), який із другого курсу став нашим новим груповим куратором. Невисокий, худорлявий, підтягнутий, бойовий офіцер Другої світової війни, орденоносець, у 1956–1960 рр. заступник директора ЖДПІ ім. І. Франка з навчально-наукової роботи, у 1960–1971 рр. завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури, хоча енциклопедія радянської літератури та методики викладання, автор навчальних діафільмів, посібників із методики та вивчення творчості низки радянських письменників.

Павло Карпович був невтомним життєлюбом, який грав на скрипці, а в минулому, відчувалося, що грав чудово, в компанії був її душею, знав безліч анекдотів та цікавих літературних історій. Він примудрявся між парами взимку на "стадіоні" накрутити декілька кругів на лижах, а влітку по стежці Гюгенета²⁰ зібгати скупатися в Тетереві. У спілкуванні та під час викладання був суворим, не допускаючи жодних фривольностей.

Зупинюся на одній з найважливіших та актуальних проблем – методиці викладання у вищій школі. Якось так трапилося, що я знав і, на жаль, знаю не мало викладачів, які, отримавши папірець кандидата чи навіть доктора наук, так і не навчилися методично грамотно вибудовувати лекцію, використовувати наочні засоби навчання, писати методичні рекомендації чи прикрашати лекцію інтелектуальною родзинкою. Методика викладання у вищі має репутацію каліни при битій дорозі, хто йде – не мине, за борідку ущипне. "Викладач вищу мусить займатися проблемами високої літератури, а тут якась методика", – неодноразово такі, чи приблизно такі доводилося чути "високо викладацькі" сентенції наукоподібних педагогів-імітаторів. Тому часто-густо лекція для спудея перетворюється в сухе виснажливе відбувайло, а лектор, сидючи за столом (!), глухим непоставленим голосом витончується в зауї, тупо читаючи розумні тексти прямо з аркуша.

Павло Карпович один із небагатьох, хто дійсно, майже на кожній лекції використовував не лише плакати, схеми, мапи чи якусь іншу наочність, але й технічні засоби навчання, серед яких могли бути діапроектор, слайд-проектор, епідіаскоп, кодоскоп чи навіть кіноустановка. Тому його лекції легко запам'ятовувалися, мали на-

²⁰ Так старі житомирці називали спуск до Тетерева з вулиці Монастирської (Шевченка), по який Віктор Вікторович Гюген (1836 – 1913 рр.) вдовів гімназистів купатися у Тетереві, – про що згадував В. Г. Короленко в "Історії мого сучасника". В тексті мемуарів В. Г. Короленко ім'я вчителя французької мови згадується як Гюгенет.

багато ширше проблемне поле та глибшу міждисциплінарну інтерпретацію. Студенти, яким давався повідомлений у такий спосіб матеріал, зазвичай закохувалися й у професора, і в його манеру викладання. Кому матеріал не давався, ті, природно, говорили про архаїчну манеру викладання чи пристрась до аналізу ролі деталей у тексті.

Якось під час лекції при демонстрації чи то діафільму, чи то слайдів, трапився веселий випадок, що набув рис оказіонального виразу для нашого курсу. Якось студент, який міняв картинки, зловив гаву, за що отримав зауваження лектора. "Так Ви ж мені не подали знак, що б переключати", – виправдовувався він. "Я Вам подав знак бровами", – парирував Павло Карпович. З тих пір поміж нас став ходити вислів: "Якщо щось, маякни мені бровами".

17 грудня 1978 р. напередодні 35-річчя визволення Житомирщини від нацистських загарбників, доцент П. К. Сербін возив нас місцями боїв своєї батареї. Разом із нами поїхав тоді молодий і дуже сонячний викладач Володимир Васильович Власенко (1946–2006 рр.), з яким я відтоді міцно подружився, як виявилось, на все життя. Наш куратор – бойовий офіцер – брав участь у звільненні Києва та Радомишльського району, боях за село Вишевичі, де ми йшли полем. Нас пронизував колючий грудневий вітер із мокрим снігом. Ми йшли до місця, де колись був бліндаж, окопи та вриті в землю гармати, якими командував на війні наш викладач. Ми не знали, як зігрітися, кутаючись у вогкий одяг, а Павло Карпович, оглянувши місцевість, різко зупинився, розстебнув пальто, потім піджак, розвернувся на вітер, набрав у груди повітря, хотів щось сказати і ... раптом замовк. Так простояли ми декілька хвилин. Отямившись, він тихо сказав: "Підемо в автобус, холодно". Все лице його було в краплинках мокрого снігу...

Писати про Григорія Касяновича Кисельова (1919–2015 рр.) і легко, і важко. Завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури у 1954–1956 рр. та 1980–1987 рр., декан філологічного факультету у 1972–1975 рр. Він читав у нас російську літературу першої половини XIX століття, читав дещо тихо, як для аудиторії на сто осіб, іноді повторюючи слова й трохи заїкаючись. Він стояв за трибуною, не зважаючи на те, слухають його, чи ні. Читав для декількох студентів в аудиторії, серед яких під його погляд часто потрапляв і я. За традиціями того часу, добрим правилом поведінки було обов'язкове конспектування лекції. Якщо ти просто сидів, схрестивши руки, це значило, що ти не працюєш, за що міг отримати зауваження у кращому випадку, у гіршому – здобути

проблеми на екзаміні. Григорій Касянович не звертав уваги на те, конспектують за ним, чи ні, і цим позитивно відрізнявся від багатьох інших.

У полі наукових інтересів викладача знаходилися творчість О. Пушкіна і К. Рилєєва, Т. Шевченка і М. Лермонтова, низка регіональних досліджень, серед яких назвемо статті "Декабристи на Волині" та "Історія створення пам'ятника О. Пушкіну в Житомирі". На початку двотисячних Г. К. Кисельов видав два томи військових спогадів "Таке життя" ("Такая жизнь", 2004, 2006). Але мало хто знав, що Григорій Касянович писав вірші, глибокі філософські вірші. Завідувач залишав кафедру за складних обставин. На останньому своєму засіданні Григорій Касянович зачитав послання "Наклепникові, прочитано 7 липня на засіданні кафедри" ("Клеветнику", т. 1, с. 48), в якому висвітлював фальш та непорядність одного дволикого імітатора.

З Яковом Феліксівичем Ривкісом (1919–1977 рр.) мені, на жаль, не довелося познайомитися ближче. Випускник історико-філологічного факультету Одеського університету, з 1949-го р. – доцент кафедри російської літератури нашого педінституту, у 1964–1967 рр. – декан філфаку, з 1969 р. – професор. Всього один семестр на першому курсі він читав у нас античну літературу, а в серпні 1977 р. викладач раптово помер, коли і колеги, і студенти всі були у відпусках і на канікулах. На першому курсі я ще не навчився достатньо кваліфіковано слухати лекції, але в лекціях професора інтуїтивно відчував глибину та відкривав для себе неочікувані спостереження, витонченість думки та значущість висновків. Лише потім я дізнався, що вчений підготував до захисту докторську дисертацію "Концепція світової літератури І. Я. Франка" (1972 р.), яку так і не встиг захистити. Її примірник, коли я був завідувачем кафедри, ми зі старшим викладачем Ольгою Вікторівною Рудюк 16.10.2014 р. разом із лекціями Леоніда Марковича Венгерова (всього 18 позицій) передали на постійне збереження до Державного архіву Житомирської області.

Також на першому курсі у нас протягом кількох місяців читав лекції зі вступу до літературознавства старший викладач Семен Іларіонович Лосєв (1913–1993 рр.), він тимчасово заміняв викладача, який був чи у відпустці, чи на курсах підвищення кваліфікації. Цей навчальний рік був останнім його роком роботи у нашому виші. Випускник літературно-лінгвістичного відділення Московського державного педінституту ім. О. С. Бубнова (1933 р.), у 1944–1947 рр. був першим повоєнним завідувачем кафедри росій-

ської літератури. Якось, спілкуючись із колегою-вчителькою, однією з перших повоєнних випускниць нашого філфаку, я їй сказав, що в мене читав С. І. Лосев. Ви собі не уявляєте, як вона пожвавилася! "Володимире Олеговичу, Ви не повірите, як чудово він читав лекції, легко, жваво, з глибоким знанням матеріалу! Це були одні з найцікавіших лекцій в інституті! Всі наші дівчата були в нього закохані і не пропускали жодного його заняття!". Я застав худорлявого підтягнутого старця у товстих окулярах, який пересувався аудиторією, як вітрильник по морю, плавно рухаючись і повільно читаючи лекцію, іноді підглядаючи в маленькі каталожні картки, на яких були записані важливі дати й цитати.

Ну і ще одне повідомлення з репертуару тогочасного студентського сарафанного радіо. Дівчата поговорювали, що йдучи на екзамен до С. І. Лосева, треба було розпустити коси і нафарбуватися "як в останній день". А йдучи до С. Т. Радчука-Павленка – натомисть – все змити і туго заплести косу.

Викладацький склад кафедри російської та зарубіжної літератури буде не повним, якщо не назвати молодих викладачів, що вели у нас практичні або лекційні заняття. Одним семестром у нас колоритно засвітився доцент Олександр Семенович Чирков, епатажний, енергійний і надзвичайно артистичний. Він не читав лекцію, він її проголошував, як маститий артист свою роль. Він був випускником нашого вишу, житомирянином, який працював тоді у Рівненському педінституті, і якого завідувач кафедри С. Т. Радчук-Павленко запрошував на постійну роботу в місто над Тетеревом. Олександр Семенович дозволяв собі декламувати лекцію з цигаркою біля вікна, а найвище враження (не дуже педагогічне, але дуже ефектне) справляло на студентів паління цигарок разом із нами на четвертому "поверсі" – горищі лівого крила, де жваво обговорювалися нагальні літературні проблеми.

На тогочасній кафедрі асистентами працювали молоді й дуже віддані літературі викладачі, серед яких була й Лідія Олексіївна Барановська (1946–1986 рр.) – випускниця філфаку Харківського університету, глибокий літературознавець трагічної долі. Її батько Олексій Леонтіївич (1899–1977 рр.) був відомим на Житомирщині вченим-біологом, професором, деканом агрономічного факультету сільськогосподарського інституту, одним із організаторів у 1933 р. ботанічного саду. Лідію Олексіївну колоритно вирізняли від інших широкий світогляд, незаангажованість, тонка іронія і вроджена інтелігентність. Згодом, на жаль, виявилось, що була вона дуже самотньою та беззахисною. Після закінчення нашого вишу я майже два

роки працював у Коростишівській СШ № 1 вчителем російської мови та літератури. А тоді діяла традиція радянської кругової відповідальності, вузівські викладачі мусили перевіряти та збирати відгуки про те, як працюють у школах молоді випускники кафедри. Тому я не здивувався, коли на перерві у своїй школі побачив Лідію Олексіївну, яку, щоб не ставити в незручне становище, тут же запросив відвідати один із моїх уроків. Потім вона неодноразово мені згадувала, що це була її найбільш позитивна "невдячна місія".

Галина Федорівна Забашта (Бондаренко) – вчилась у Ризькому та Вільнюському університетах. Молода, романтична, піднесена над прозою життя викладачка, яка була уособленням спектру різноманітних емоцій, з точною інтуїцією щодо визначення настрою тексту. Практичні, які вела Галина Федорівна, відрізнялися підвищеним рівнем емоційної інтерпретації твору та поглибленим відчуттям образності, тим, що сьогодні називається насиченістю емоційного інтелекту. Викладачка знала й любила "поези" Андрія Вознесенського (саме так називав свої поетичні твори автор), які одного разу на парах ми захлинаючись читали, перебиваючи один одного. Незабаром Л. О. Барановська у 1982 р. та Г. Ф. Бондаренко у 1985 р. успішно захистили кандидатські дисертації.

Наталія Володимирівна Євченко закінчила філфак Житомирського педінституту. З легкої руки доцента С. Т. Радчука-Павленка була направлена за цільовим призначенням у найкращу та найпрестижнішу аспірантуру у СРСР – аспірантуру при кафедрі історії літератури країн західної Європи і США Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова, яку закінчила у 1975 р. Після повернення до Житомира Н. В. Євченко вела практичні заняття з зарубіжної літератури.

Галина Іванівна Соболевська – випускниця Томського державного університету, аспірантури на кафедрі російської та зарубіжної літератури ТДУ, яка у 1979 р. впевнено захистила кандидатську дисертацію, встигла прочитати у нас декілька лекцій та прийняти екзамен із зарубіжної літератури. Як виявилось згодом, у її трудовій книжці був лише єдиний запис: "Прийнята на роботу в ЖДПІ"! У студентів Галина Іванівна викликала класичну асоціацію з давньогрецькою богинею мудрості Афіною Паладою. Саме так її образ був неодноразово відтворений у численних студентських одах і віршах. Суворі, логічні, цілісні, з глибокими знаннями та оригінальним баченням літературного процесу. Її критичні зауваження чи поради різнилися масштабом осмислення проблеми, насиченою щільністю думки, неочікуваною й оригінальною візією її розв'язання.

Вплив різних літературознавчих шкіл і філологічних традицій від Вільнюса й Житомира до Томська й Харкова – вигідно відрізняв жінок-кафедралів від інших викладачів інституту. Простота й шляхетність, бездоганний смак, компетентність та вміння подати матеріал надовго закріпили за кафедрою імідж найбогемнішої кафедри інституту.

Асистент Володимир Федорович Шинкарук (1954–2014 рр.) встиг провести у нашій групі на першому курсі всього декілька практичних занять, і його на рік призвали до лав армії. Він був імпозантним і успішним молодим чоловіком, про якого наші дівчата жартували, що в нього лише один недолік – рано одружився і дуже кохає свою родину. У Володимира Федоровича була чудова пам'ять, вишуканий смак і відкрита душа. Якщо людина талановита, то вона талановита у всьому. Він шалено любив літературу, прочитавши один раз вірш, легко запам'ятовував його, вмів слухати й був майстерним оповідачем, крім цього, митець чудово співав, писав пісні, читав вірші, вів концерти, іншими словами, все, до чого він торкався, неодмінно перетворювалося на мистецьке диво. Де був Володимир Федорович, там був центр вселенського життя й гарного настрою. Він однаково легко міг організувати маленьку підгрупу й підкорити увагу великої концертної зали. Пригадую якийсь урочистий "датський" (приурочений до якоїсь дати) концерт у актовій залі центрального корпусу. Виступали інститутський хор, ансамблі духових і народних інструментів, танцювальні колективи, з сольними номерами викладачі і студенти... Але як підірвався зал, коли на сцену вийшов Володимир Шинкарук! Все! Далі був концерт від Шинкарука! Він любив і знав свій край, цінував людей, багато про них писав і розповідав. Ми заприятелювали, коли він приходив у перший гуртожиток до своїх старих друзів на четвертому поверсі, де жили хлопці з філфаку. Там в одній компанії ми й познайомилися ближче у неофіційній обстановці, на щастя, у нас була невелика різниця у віці і ми міцно потоваришували.

Володимир Кот (...1988) був артистом Житомирського обласного театру та сумісником у ЖДПІ. На першому курсі вів у нас заняття з виразного читання. Колоритний, із низьким баритонально-оксамитовим голосом легко заповнював саму велику аудиторію. Митець заходив до аудиторії, за кафедрою говорив пару наукоподібних фраз з теорії виразного читання, проводив "распевку": а?а?а?а?, а потім раптом говорив: "Давайте заспіваємо". Ми з радістю співали українські народні пісні, слухали його розповіді про театр, особливості режисури та акторської гри. А восени 1979 р. він успішно

витримав республіканський конкурс і поїхав служити до щойно відкритого Київського молодіжного театру. Кілька років по тому я бачив його гру у виставах "Диктатура совісті" та "Сині коні на червоній траві" за п'єсами М. Шатрова. Наприкінці свого недовгого, але яскравого життя, артист почав втрачати слух, але продовжував мужньо боротися з захворюванням, що прогресувало. Він все менше грав у виставах, все більше виступав з сольними номерами. Митець виходив на сцену з кобзою, двома-трьома щипками брав якийсь акорд, після чого клав інструмент на коліна і своїм глибоким оксамитовим голосом акапельно співав старі козацькі пісні.

У наші студентські роки на кафедрі якийсь час працювала Надія Андріївна Помянська, випускниця аспірантури Московського обласного педінституту ім. Н. К. Крупської, кандидат філологічних наук (1979 р.), яка читала у нас лекції з зарубіжної літератури і залишила у спогадах студентів дещо контroversійні враження. Ще на кафедрі працювала асистент Ніна Митрофанівна Зверєва, але в нашій групі вона нічого не вела, тому розповідь про неї залишу для другої частини спогадів.

Незмінними лаборантами кафедри російської та зарубіжної літератури довгий час були чудові спеціалісти своєї справи, старші лаборанти Наталя Максимівна Єрохіна та Зінаїда Миколаївна Кац. До їх обов'язків на той час входило друкування статей, доповідей і лекцій викладачів, протоколів кафедри, планів практичних занять, різної іншої поточної документації, ведення кафедрального каталогу наукової та художньої літератури та багато іншого, що надійно забезпечувало роботу підрозділу. Не уявляю, як виходило, що вони знали і пам'ятали імена практично всіх студентів нашої спеціальності, часто виступали радниками в підборі літератури до практичних занять та екзаменів, радили, що читати, що конспектувати, а що можна відкласти в бік до інших часів. Якось так виходило, що практично до кожного практичного заняття чи то з літератури, чи з філософії або психології давався план, у якому обов'язково на першому місті були вимоги законспектувати рекомендовані твори Маркса, Енгельса, Леніна чи А. В. Луначарського або Н. К. Крупської. Якщо в тебе на практичному занятті не виявлялося конспекту чогось із згаданого вище, це означало, що ти взагалі не готовий і, повірте, вже ніщо не могло полегшити твою сумну долю. Конспектувати, конспектувати і ще раз конспектувати! Й бажано – від світанку і до ночі! До речі, в кабінеті педагогіки на першому поверсі при вході праворуч на тумбочці лежали видрукувані цитати з творів тих самих Марксів, Енгельсів, Леніних та Луначарських з Круп-

ськими, типу "Народний учитель повинен у нас бути поставлений на таку висоту, на якій він ніколи не стояв, не стоїть і не може стояти в буржуазному суспільстві" (Ленін), які студент мав виписати собі в зошит і завчити напам'ять.

Після закінчення першого курсу у 1977 р. студенти нашої групи добровільно-примусово поїхали працювати в студентські будівельні загони. Одні працювали в селі Станишівка, що біля Житомира, де з групою казахів добудовували тепличний комбінат, другі – в Баранівці будували пожежне депо, інші – в Олевську і Народичах та багатьох інших містах і селах області. До речі, за тогочасною виховною доктриною, до членів будзагону мали зараховувати обов'язково одного студента технікуму та одного "важкого" підлітка, який стояв на обліку в міліції.

Ми з одноклассником Володимиром Корнійчуком залишилися в інституті для проходження виробничої практики. Нам, вважаю, колосально поталанило, тому що потрапили на роботу ще тоді у двоповерховий іняз, автентичну будівлю гімназії Н. В. Покрамович з неймовірної краси металевими сходами на другий поверх, до видатного бібліотекаря, глибокого шанувальника книги, людини неймовірної душі й елітної культури – Галини Яківни Леденьової. Якби мене запитали: "Житомирець – який він?" Мабуть жіночий портрет я б писав саме з Галини Яківни. Неймовірно високий дух корінної житомирянки, загострене відчуття справедливості та справжня вишукана шляхетна культура, романтизована у численних кінострічках про XIX ст., плюс, додаю до портрету, – сакральне ставлення до книги!

Наше завдання на два тижні полягало в тому, щоб розібрати книжкові стелажі бібліотечної зали на другому поверсі зліва від природничого факультету. Виявляється, там був читальний зал і кімната, в якій зберігалися книги з часу одного і до перших повоєнних років. Подейкували, що то були книги "для службового користування". Річ у тім, що саме в цей, 1977 р., вийшов якийсь злощасний міністерський наказ про списання книг до якогось там конкретного повоєнного року... Наказу, природно, ми в очі не бачили, тому точно не знаю, до якого року включно були утилізовані книги, але точно знаю, що це були дореволюційні та довоєнні видання, які вже в ті роки були супер раритетними!!!

Коли ми вперше зайшли до приміщення, то побачили неймовірну кількість порожніх стелажів, які нам щоденно належало демонтувати протягом двох тижнів! Зі слів очевидців, було вивезено чи то три, чи то сім, чи, говорили, навіть одинадцять машин книг і

здано в макулатуру. Не знаю, яким числам вірити, судячи по сте-
лажах, це могло бути, як ми припускали, десь у районі трьох-п'яти
бортових ЗІЛів. Опісля багатьох років по тому один мій знайомий
розповідав, як того року їздив на приймальний пункт вторсирови-
ни і набрав там раритетних видань зі штампами інститутської біб-
ліотеки стільки, скільки міг винести... До цього часу стоїть перед
очима образ Галини Яківні з беспорядно розведеними руками і під-
нятими в небо очима посеред порожньої читальної зали...

На жаль, нинішня бібліотека об'єктивно перестає бути тим осе-
редком духовності та знань, яким вона була у нашу молодість. Все
змінив Інтернет... Відбувається те, що Віктор Гюго описав ще двісті
років тому у "Соборі Паризької Богоматері" у главі "Це вб'є тебе":
як друкована книга вбила середньовічне зодчество, так сьогодні Інет
вбиває книгу. І щось мені підказує, що перемога буде не за нею...
Але, думаю, що наша сучасна бібліотека повинна якомога швидше
зосередитися на зборі, колекціонуванні та цифруванні книг, часо-
писів, брошур, словом, усієї тієї друкованої продукції, що виходила
у нашому виші не лише протягом останнього століття, а з часів пер-
ших гімназійних видань. Треба розшукати та відцифрувати "Отче-
ты о состоянии Житомирской мужской гимназии", журнали "Чер-
вона грань" та "Творець – пролетар", "Наукові записки ЖДПІ
ім. І. Франка", газети "Студентська молодь" (єдиний екземпляр, з
яким я свого часу працював у нашій бібліотеці, безслідно зник з
фонду бібліотеки...), "Універсум" та багато інших саме інститутсь-
ко-університетських видань.

Думаю, як правонаступниці Житомирської 1-й чоловічої гімназії,
Житомирського єврейського вчительського інституту, Житомирсь-
кого українського педтехнікуму ім. М. Драгоманова, Житомирсь-
ких українських вищих педагогічних курсів імені М. Драгоманова
etc, нашій бібліотеці треба зосередити увагу на відновленні та по-
ширенні наукової літератури, що видавалась у цих та інших за-
кладах освіти, що тією чи тією мірою дотичні до нашого сучасно-
го університету.

Десь на курсі другому серед філфаківських хлопців, тоді біль-
шості з них виповнилося вісімнадцять років, було примусово-доб-
ровільно організовано осередок Добровільної народної дружини
(ДНД), куди автоматично записувалися всі студіозуси інституту. Не
пам'ятаю точно, але ми, здається, виходили на чергування рази два-
три на семестр. Наш опорний пункт знаходився на першому по-
версі п'ятиповерхівки напроти 1-ї радянської лікарні (сьогодні Жи-
томирська центральна міська лікарня № 1). Нам видали посвідчен-

ня, провели інструктаж, пояснили важливість нашої боротьби з побутовим хуліганством, роздали пов'язки з написами "Дружинник", і відрядили несли "службу" вуличками та дворами мікрорайону від Довженка до музичної фабрики. Керував усіма цими заходами в інституті відставний полковник, колишній викладач Житомирського військового училища Дмитро Михайлович Калюжний, несамо- вито відповідальний, педантичний та обов'язковий асистент кафедри психології. Слава Богу, якихось виняткових спогадів ці чергування не залишили в моїй пам'яті, крім туги від за безцільно втраченим часом.

Після закінчення другого курсу влітку 1978 р. педагогічна доле- нька спрямувала нас на роботу в піонерські літні табори. Я домо- вився відпрацювати піонервожатим у другу зміну в піонертaborі "Сокіл", що лежав на правому березі Тетерева у лісі біля мого сла- вного міста Коростишева. Ця подія стала моїм педагогічним хре- щенням. З приємністю та ностальгійним присмаком згадую одні з найцікавіших та найнасиченіших періодів мого життя! З гори своїх літ хочу зізнатися, що жодного разу не пожалкував, що обрав спе- ціальність педагога! Мені завжди талановито на учнів, студентів чи аспірантів, завжди працювалося легко і з натхненням, багато що виходило, і, головне, я вмів відчувати радість та натхнення від робо- ти! Молодь ніколи не давала мені старіти, принаймні в душі, зав- жди штовхаючи до нових пригод, нестандартних рішень чи феше- небельних приколів!

Думаю, що не відкрию таємниці, якщо скажу, що хлопцям зав- жди легше працювати у жіночих колективах. У загоні я працював разом із чарівною студенткою педфаку. Здавалося, не було в світі нічого такого, чого б вона не знала, або не вміла робити. Крім цьо- го, вона мала добру вдачу, завжди поступалася в суперечці кому складати план заходів на наступний день, чи йти на нараду до дирек- тора табору Віри Прокопівни Чистякової, яка також щиро співчу- вала моїй нелюбові до паперової роботи. З контрольною перевіркою до нас у табір приїздили Зоя Антонівна Осадча з колежанкою, яким, здається, у нас дуже подобалося.

Заробив 75 карбованців, мій дідусь додав ще 25, і ми з моїм ко- ростишівським другом Валентином Осадчим автостопом вирушили в двотижневу подорож за маршрутом Коростишів–Київ–Козелець–Тула–Москва–Ленінград–Петрозаводськ–Кижі–с. Верхня Губа (оби- два пункти на Онезькому озері)–Петрозаводськ–Таллінн–Рига–Київ. Ночівля у карельському лісі, безмежна кількість знайомств і при- год – ось далеко не повний перелік вражень, що вплинули на наше

життя. Додам, що перебування в кожному місті, крім обов'язкового відвідування музеїв, супроводжувалося дегустацією шкалика місцевого пива та регіональної кухні.

Але повернімося до інституту.

Із безлічі інститутських заходів, не враховуючи "датських" концертів, усіляких зборів та нарад, у пам'яті залишилося лише декілька. У першому семестрі 1976-го р. відбувся вечір зустрічі з лауреатом державної премії України ім. Т. Шевченка, головою обласної організації Спілки письменників України Володимиром Канівцем, (1923–2017 рр.), автором романів "Ульянови", "Студент університету", "Хлопчик і Жар-птиця" та низки інших, які виразно презентували напрям української лєнініани. Зі сцени я дізнався, що Володимир Васильович вчився у Ризькому університеті, працював у російськомовних газетах, що виходили в Латвії, був перекладачем та упорядником збірки "Латиські прислів'я та приказки". Після зустрічі я підійшов до метра й поділився своїми враженнями від зустрічі латиською мовою. Річ у тім, що моя родина більше десяти років жила в Латвії, а в школі я з четвертого класу вчив латиську мову і дещо в ті роки ще трохи міг пролепетати. Письменник радісно відгукнувся, що дало нам змогу в майбутньому впізнавати один одного в місті й перекидатися кількома розхожими фразами. Отримавши автограф письменника на титульній сторінці "Провісників", мене потім ще багато років гризла совість, що я так і не зміг прочитати до кінця жодного розділу його роману. Виходило, що в мене стояла книга, як тоді справедливо говорили, задля меблів... Сьогодні я іншої думки про книги з автографами, що нагадують мені про неординарні миті спілкування.

Пригадую також відкриту доповідь професора Микити Ілліча Толстого (1923–1996 рр.), видатного етнолінгвіста та фольклориста, який приїздив на Житомирщину як керівник експедиції викладачів Московського університету для вивчення поліської етнографії та діалектів. На його виступі в актовій залі інституту не було вільного місця, говорив він тихо та водночас дзвінко, помосковськи акаючи. Його доповідь була присвячена символіці риби у слов'янській етнолінгвістиці. Як називаються зображення риби і чому її розміщують на рушнику, жіночому фартуху, кухонній обробній дощечці чи на верхівці фронтона селянської хати, які варіанти існують в російській діалектології, українській, польській, сербській, болгарській, у чому їх тотожність, відмінність, семантична значущість. Крім глибокого враження від наукової доповіді, мене спантеличило ще й те, що доцент кафедри україн-

ської мови М. В. Никончук ретельно конспектував фрагменти виступу у своєму записничку. Це враження неймовірно підвищило значущість виступу професора та цінність наукового слова, а також, по суті, вперше наочно поставило переді мною проблему необхідності навчання протягом всього життя, за що я з багаторічним запізненням дякую двом видатним діалектологам!

Всі хлопці нашої групи жили у першому гуртожитку, передвоєнному дітищі архітектора П. Штейна у стилі радянського конструктивізму, під час війни зруйнованому і відновленому "народним методом" у 1953 р. За первинним задумом ректора, він мав стати чоловічим гуртожитком, так би мовити, від гріха подалі... Але нас, хлопців, все одно було надто мало, щоб повністю заповнити "казарму". Тому спочатку до нас підселили казахів, а потім в гуртожитку стали жити дівчата з педфаку. Юнаки з інязу та природничого жили на першому поверсі, фізматчики – на другому, педфак – третьому, філфак і казахи – четвертому. Зрозуміло, що цієї вимоги комендантка дотримувалася не дуже суворо, тому мій поділ передає радше концепцію, ніж доконаний факт. Забув сказати, що кімнати були призначені для проживання чотирьох студентів, але в нашій (№ 73) завжди знаходив притулок п'ятий побратим. Із нами завжди жив хтось із однокласників – жертв адміністративного покарання. Ось так виглядає список однокашників: Олександр Радзевич, Іван Савицький, Валерій Кім, Володимир Корнійчук, Валерій Шинкар, ну й Ваш покірний слуга.

У нашій кімнаті постійно грала нехитра музична техніка, нехай допотопна, але яка нас завжди тримала в тонусі. Якийсь час ми тримали в кімнаті акваріум, в інший період – двох курчат, які повільно перетворювалися на гарненьких курочок, яких довелося згодом депортувати у більш зручні для них умови. Якось я сховався у філармонію і випросив купу кольорових афіш, якими ми обклеїли всю кімнату. Крім цього, на стіні в нас висіла найбільша мапа світу, на якій ми фломастерами позначали Бермудський трикутник, політ Пауерса над СРСР, сім чудес світу, безліч якихось інших інтелектуальних шарад. Завжди траплялося, що приходив ще хтось і пропонував позначити, наприклад, похід Македонського в Середню Азію. Ми скинулися грошима й купили два потертих, але міцних крісла, які перетворили чоловічу келію на фешенебельні апартаменти.

Серед студентських свят для душі був щотижневий обхід книжкових магазинів, серед яких – три найважливіших. Спочатку відвідували "Військову книгу" та "Букініст" на вулиці Рад (тепер Михайлівська). "Букініст" якийсь період знаходився на початку В. Бер-

дичівської. Потім треба було навідатися до магазину "Знання", який благополучно функціонує й сьогодні, а там недалеко й до "Союздруку", що був напроти кінотеатру "Україна" – прикупити музичні журнали.

Відвідування кінотеатру в нашій компанії чомусь було не на пріоритетному місці. Але один-два рази на місяць ми ходили або в "Жовтень", або в "Україну" з двома залами: синім і червоним. До театру чи філармонії ходили й того рідше, може, деś раз-два на семестр. Але мені й тут таланило. У мого однокласника, студента сільгоспінституту Олексія Буханчука в театрі працювала актрисою тітка, яка часто давала нам контрамарки, і ми заходили до храму Мельпомени з заднього двору, спочатку прямуючи до службового кафе, ну а потім уже – до театральної зали.

Ми багато читали, і системно, і безсистемно. У мене були цілі періоди та цикли літературних пристрастей. Один час я був шалено закоханий в японську художню літературу: Ясунарі Кавабата, Кобо Абе, Кендзабуро Ое, Токутомі Рока, Такесі Кайко, поезія – окремий підрозділ та окрема сповідь. Все це потягнуло за собою І. Бороніна "Поэтика классического японского стиха", К. Рехо "Современный японский роман", А. Долін "Японский романтизм и становление новой поэзии" та ще багато іншого, чого й не пригадаєш. Потім був період латиської літератури – "Лачплесіс", Яніс Райніс, Аспазія, Едуардас Вейденбаум. За ними пішли О. Уальд, Ален-Фурньє, Сід Чаплін, Курт Воннегут, Дж. Д. Селінджер, Річард Бах, Р. Бредбері. Окремий вузлик – Е. Хемінгуей, Ельза Тріоле, Арчибальд Кронін, Т. Драйзер, Л. Фейхвангер, Стефан Цвейг, Е. М. Ремарк, Ф. Дюрермат. Не знаю, чому і як це влізло в один кошик??!

Особливий відділ – поезія А. Вознесенського, Е. Євтушенка, В. Висоцького, Б. Окуджави чи Олжаса Сулейменова, спочатку вірші, а потім "Аз і я" (дякую Мелсу Сартаєву, який перший мене познайомив з митцем), маленька книжечка Олександра Олеся в серії "Бібліотека поета", а також Волт Вітмен, Гійом Аполлінер, Фредеріко Гарсія Лорка, С. Єсенін, В. Маяковський, О. Вертинський, Д. Гофштейн etc. Російська література: крім велетнів Ф. Достоевського, Л. Толстого і А. Чехова, обожною О. Грибєєдова, М. Лермонтова, М. Гоголя, О. Герцена і В. Короленка, люблю В. Гаршина, М. Огарьова, І. Буніна, О. Купріна, Шолом-Алейхема. Прочитав безліч радянської програмної літератури, від якої сьогодні залишилися двоякі враження: М. Горький, О. Фадєєв, М. Шолохов, М. Шагінян, О. Толстой, Ф. Гладков, Л. Леонов, Ф. Панферов, Вс. Кочетов, В. Катаєв, Д. Гранін, О. Твардовський, К. Симонов, О. Чаковський,

І. Стаднюк, В. Тендряков, А. Рибаків, а також О. Грін, І. Бабель, І. Єфремов, Ю. Бондарев, В. Богомолів, Н. Ейдельман, брати Стругацькі, В. Астаф'єв, В. Шукшин, В. Пікуль, О. Вампілов, В. Розов. Зрозуміло, що олізарознавство, А. Фелінський чи Ю. І. Крашевський стояли на першому місці, презентуючи головний кластер науково-душевних переживань довжиною в життя. Поза часом та циклами завжди були – В. Шкловський, О. Лосєв, М. Бахтін, Л. Гінзбург, Ю. Лотман, Д. Лихачов, Г. Гачев. Крім зазначеного, читалось все: стенографічні звіти з'їздів радянських письменників, нові випуски "Альманаха библіофіла", "Литературного наслідства" або "Литературних пам'яток", Пушкінські збірники та "Достоевський. Матеріали і дослідження", навіть хрестоматії з радянської літератури, в яких можна було прочитати хоч по одному віршу В. Хлебникова, І. Северяніна чи З. Гіппіус...

Крім цього, існувала ще одна пристрасть – до колекціонування підручників: від дореволюційних гімназійних до сучасних інститутських та університетських. Паралельно існував період часописів. Батько (дякую йому нескінченно) на моє прохання виписував "Литературную газету", а також художні журнали "Иностранная литература" і "Новый мир", наукові – "Вопросы литературы", "Русскую литературу", "Филологические науки" та деякі інші.

Цей список воістину нескінченний. Програмні твори включаю в окремий підрозділ для обов'язкового читання, де все читалося не завжди з натхненням, але так, як учили підручники. Я намагаюся не перевантажувати увагу читача текстами з антички, Відродження, просвітництва, романтизму та інших -ізмів. Але всі вони зі мною там, у читальнях, цеховських коридорах або гуртожитській кімнаті. Одне ім'я тягне за собою два-три інших, один твір – три-чотири наступних. Сумно писати, але книги, наприклад, Є. Замятіна, А. Платонова, М. Булгакова, Б. Пастернака, Д. Мережковського, Л. Андреева, О. Солженіцина, П. Куліша, М. Куліша, В. Винниченка або "МетрОполь" були у мою юність для нас недоступні...

Не вибудовую в цьому списку прізвища та книги ні за хронологією, ні за алфавітом. Як пригадував, так і подаю. А тим паче, не прагну та й чи навряд досягну повної вичерпності, а тенденції, в принципі, відповідають часу.

Щоб у читача не складалося враження про автора цих рядків, як про безпробудного ботаніка, розповім про наші студентські пригоди.

Частенько ми галасливою компанією планово ходили на пиво, охоче беручи з собою дівчат, які від цих візитів завжди отримували екзотичне враження, прирівняне до відвідин зоопарку чи планета-

рію. Головними забігайлівками у місті жита й миру були "У тьоті Броні", що біля, а потім і в самій лазні на Пушкінській, "Рвані паруси" біля Дитячого світу та "Кафедра" у міському парку зліва. Пляшкове пиво було дуже дефіцитним напоєм, а постачання розливного в ті часи завжди відбувалося з перебоями. Тому відсутність пива в одному генделику часто спонукала нас у пошуках творіння Джона-ячмінного зерна обходити майже всі "Вітерці" міста. Та й якість пива часто бажала кращого. В пріоритеті наших смаків незмінно знаходилося Бердичівське, потім – Житомирське чи Радомисьльське, а постійним аутсайдером завжди було Чуднівське.

Серед, м'яко кажучи, нестандартних пригод, які з завидною постійністю траплялися з нами, були нескінченні запізнення до гуртожитку, двері якого невмолимо зачинялись о 23.00. Зрозуміло, що ми не впадали від того у відчай. Замкнені двері лише спонукали до нових пригод, серед яких – лазити в гуртожиток через вікна першого поверху. Оскільки дуже швидко всім жителям першого поверху ми набридли, то доводилося добиратися до свого пентхаусу по пожежній драбині. Десь на четвертому курсі на вікна поставили ґрати, й хлопці нашого курсу підозрювали, що ми безпосередньо були до цього причетні. Одного разу, запізнившись, ми не полізли по драбині в гуртожиток, а попросили нашого сусіда по кімнаті, який повернувся до гуртожитку вчасно, щоб він викинув нам з вікна матраци. Сказано – зроблено! Теплої весняної ночі ми влаштувалися на березі сивого Тетерева. Зізнаюся, це була одна з вражаючих ночей у нашому житті! Небо, зорі, друзі!

З "глобальних" заходів загально вузівського масштабу, в яких я брав безпосередню участь будучи студентом разом із друзями-спудеями, було заснування першої інститутської дискотеки. Другим заходом були організація загальноінститутського КВК разом із доцентом Борисом Давидовичем Блюменштейном, але вже в статусі молодого викладача, та, нарешті, третім – участь у роботі творчої лабораторії студентського музичного театру пантоміми "Дзеркала" (1985–1987 рр.) з В. Мірошником – головним креативщиком та А. Близнюком, О. Довбишем, Л. Дорош, І. Дугіною, В. Кириловим та І. Смольською. Про останніх двох – розповім якимось наступного разу, а сьогодні нарис про інститутську дискотеку.

Інститутська дискотека, ви не повірите, за мірками тих часів була крутою, ну, просто супер крутою!!! Молоді завжди треба десь танцювати, ворухитися, коротше, як кажуть сьогодні мої студенти, тусуватися чи кружитися. Як не крути, але це – нормально! Стільки кафеюшників, рестораників чи, як тоді говорили, – пун-

ктів громадського харчування, як сьогодні, в мою молодість у Житомирі просто не було. Ресторани – дорого, та й це був не студентський простір, пивнички – екзотико-екстремальний простір, забігайлівки – зона бруду й хамства. Традиції пити каву в кав'ярнях тільки зароджувалися, та й самі кав'ярні та кава були суцільним дефіцитом.

Перші студентські танці, на які ноги самі понесли мене на першому курсі, відбулись у спортзалі ЦК, який знаходився на третьому поверсі (?!) правого крила прямо над фізматом. Почалися вони, я впевнений, якщо не помиляюсь, у 15.00 сонячного осіннього дня. Деся нестямно скрипів програвач з корундовою голкою, але човгання ніг було краще чути, ніж те, що дехто називав музикою. Гупати ногами під ритм не можна було, бо могла обвалитися стеля нижнього поверху. "Куди я вступив, що я тут роблю, невже молодість безнадійно приречена?", – так чи приблизно так, риторично вигукував у відчаї мій внутрішній голос.

Другий раз я потрапив на інститутські танці у ЦК, що вже проходили у лівому коридорі першого поверху. Враження було аналогічне, перспектива нікчемного існування пригнічувала невитрачену енергію молодості...

Однак в інституті періодично відбувалися деякі інші студентські ноу-хау чи то під назвою "Філфаківські п'ятниці", що проходили в залі першого поверху гуртожитку № 2, – аналогічна організація та відповідні враження, та "Вечори зустрічі з курсантами", як ви розумієте, інститутським хлопцям там нічого було робити. Та ще хочу додати: музика скрізь була переважно радянська, та нехай мене вибачають, здебільшого вбога, крім пари шлягерів "запилених" до рівня пляжного піску. А зарубіжна естрада не рекомендувалася для прослуховування і тому була в дефіциті, її треба було записувати, переписувати, іншими словами, видобувати.

Все... Безнадійно замкнуте коло...

Але ні, наполягав мій внутрішній голос, молодість не повинна бути змарнованою!

У мене були добрі приятелі на фізматі, які також захоплювалися музикою і, як ви правильно здогадалися, – саме тією, яка всім подобалася, але не рекомендувалася. Це був 1978 р., якраз відбувся ремонт студентської їдальні "Берізка", яким керував випускник філфаку Григорій Хмельницький, у той час голова інститутського профкому. Саме при ньому і за його ініціативи на другому поверсі в маленькому залі був зроблений камін, стіни прикрашені зірочками зі щепеню, вікна розмальовані в стилі модернових вітражів.

Вхід до студентської трапезної в кінці сімдесятих був із вулиці В. Бердичівської. До речі, щоб зайти у центральні двері, треба було піднятися трьома сходами із сірого граніту, а сьогодні залишилась одна й та майже на рівні з тротуаром... І ще була одна родзинка нашого кухмістерського закладу: постійні відвідувачі могли поїсти в ній "на хрест", тобто в борг. Це зазвичай відбувалося чи в п'ятницю, чи в суботу, ну а розрахунок, природно, – проходив у понеділок.

Вже не пам'ятаю в кого, коли і як виникла ідея відкрити дискотеку в "Берізці", але її організаторами стали фізматчики Віталій Мірошник та Микола Пивоваров, й Володя Михайлов (філфак), які займалися апаратурою, записами музики, підготовкою слайдів та налагодженням прожекторів, та ваш покірний слуга у ролі ведучого, який займався приготуванням вербального матеріалу для коментарів музики чи виконавців.

Пишу, й не впевнений, що мене зрозуміють мої онуки. Мені, мабуть, треба було десь вище чітко, виразно й голосно заявити, що в нашу світлу молодість ніяких комп'ютерів, мобільних телефонів та інших прикольних гаджетів не було, не існувало, і ми навіть не підозрювали, що щось подібне може з'явитися десь у найближчому майбутньому. Тому всю потрібну мені інформацію можна було знайти лише в деяких тогочасних дефіцитних часописах, які поступали обмеженим числом екземплярів і продавались, як тоді говорили, з-під поли, або через переплату, або завдяки вродженій чарівливості.

Грошей, як відомо, у студента зайвих не буває, тому в хід йшла вся майстерність розмовного жанру. Це були зазвичай московські журнали "Кругозор" та "Ровесник", чеський "Melodie", польський "Panorama", НДРовський "Melodie und Rhythmus" та ще якісь видання, які вже зараз не згадаю, де випадково знаходилася стаття про того чи іншого виконавця чи музичну групу. Зразу уточню, що такі статті містили зазвичай негативну інформацію за схемою: як у них там усе погано і як у нас тут усе класно... Береш журнал, знаходиш потрібну статтю, обкладаєшся словниками – та послівно перекладаєш. Але в мене була ще одна проблема, моя іноземна мова – німецька, а всі популярні пісні, як відомо, написані англійською. Як перекласти тексти пісень? Дуже просто – запрошуєш у гості до гуртожитку толкового інязівця послухати музику, попити чайку. Так за вечір-другий і переклад готовий.

Ми проводили дискотеку на апаратурі інститутського вокально-інструментального ансамблю "Музики", керівником якого був Віталій Мірошник. Крім нього в ансамблі ще грали (останній склад) Анатолій Говорадло, у майбутньому відомий музикант та компози-

тор, Олександр Соколов, Юрко Брух (1956–2018 рр.), звукооператором був Михайло Пасічник. У ранньому складі брали участь Петро Недашківський, Леонід Савченко та Рабіга Аманжолова (Асілова), у майбутньому заслужена артистка Казахстану.

Дві НДРовські акустичні колонки "Regent" щільно покривали звуком територію, мабуть, аж до самої пожежної частини на 1-го Травня, декілька прожекторів, два магнітофони "Маяк", мікрофон, пригашене світло, – і вперед: "Добрий вечір, житомирські спудеї, ви на кращій дискотеці Ойкумени. Сьогодні у нас записалися в чергу на виступ "Boney M", "ABBA" і "Donna Summer", а наприкінці – сюрпрайз від ведучого – краще гітарне соло всіх часів і народів з "Hotel California" від "The Eagles". Дидаскали, forward!".

Пік дискотеки припав на 1978–1979 н. р. Ми працювали в "Берізі" майже щотижня. Працювалося нам легко і практично без проблем, тому що нас всіляко підтримували секретар комсомольського бюро вишу Олексій Князев (1954–1994 рр.). Крім цього, наш колектив, не знаю за які заслуги, потрапив в обійми обкому комсомолу, що для нас певним чином було сильним прикриттям та підтримкою, і нас стали часто запрошувати провести зразкову дискотеку в "Лісовому Березі" чи для спортсменів, чи для комсомольського активу, чи талановитої учнівської молоді. Працювали безкоштовно, але з ентузіазмом: нам їсти не давай – дискотеку подавай!

У 1979-му мої дорогі дискотечні побратими стали дипломованими фізматчиками, а я на четвертому курсі перевівся на навчання за індивідуальним планом і поїхав працювати у Курненську восьмирічну школу Червоноармійського району. Інститутська дискотека самоліквідувалась, але DJ-ська доля кожного з нас мала своє продовження. В. Михайлов, В. Мірошник та М. Пивоваров працювали дискжокеями то у "Клітці", як тоді називали танцмайданчик у Житомирському парку ім. Ю. Гагаріна, то у "Молодіжному кафе", самому просунутому дансінгу тогочасного Житомира, а я – у "Святковому залі" Будинку побуту в дорогому моєму серцеві Коростишеві. Ми продовжували часто зустрічатись, обмінюватись записами, одне слово, отримувати задоволення від спілкування й музики.

На четвертому курсі безгрошове студентське життя почало набридати і ми, три одногрупники – В. Кім, В. Корнійчук та я – перевелися вчитися за індивідуальним графіком і працювати в школі, благо, ще й стипендія зберігалася. Я служив вчителем у восьмирічній школі на станції Курне Червоноармійського (Пулинського) району, де за один навчальний рік пройшов програму з російської мови

та літератури від четвертого класу до восьмого включно. Це дуже допомогло мені після закінчення вишу під час роботи в Коростишівській СШ № 1, куди я прийшов вже більш-менш досвідченим викладачем. Завдяки цьому рішення я не лише потоваришував з усім потоком школярів і педагогами маленької, але дуже теплої сільської школи, але й познайомився з завідувачкою райвно Зоєю Олександрівною Черниш, професіоналом найвищого ґатунку, людиною незвичайно гарної душі, з якою донині збереглися добрі стосунки.

Коли ми з'їжджалися до ЖДПІ на проміжні консультації чи сесії, викладачі зверталися до нас з особливою пошаною, як колега до колеги. Безперечно, це підіймало нас у власних очах й стимулювало тримати марку, якщо не найвищому рівні, то принаймні на рівні стипендії.

Державні экзамени пройшли на одному подиху: "Російська мова", "Російська література" та "Педагогіка з методикою викладання" – на "відмінно", окрім "Наукового комунізму", який я склав на бал нижче. Під час відповіді я якось необачно сказав "товариш Брежнєв". "Він що Вам друг чи знайомий, – виправив мене поважний викладач, – Голова президії Верховної ради СРСР, Генеральний секретар ЦК КПРС товариш Леонід Ілліч Брежнєв, – ось так треба правильно вимовляти ім'я шанованої людини!". Швидше всього до моєї відповіді на цьому экзамені були, очевидно, якісь ще цілком слухні зауваження, але мені запам'яталося лише це одне. А згадав я цей випадок тому, щоб проілюструвати для нас сьогодні дрібничку, яка в ті роки була яскравим прикладом ритуалів тоталітарної влади, з чітко вибудованою ієрархічною системою вірнопідданчого преклоніння.

У часи нашої молодості існувала в інституті, сказав би сьогодні, досить пустотлива, а тоді – забавна традиція – увечері дня останнього державного экзамену палити студентські конспекти. Це відбувалось якось спонтанно на спортивному майданчику між першим та другим гуртожитками. Виносячи з кімнати всю макулатуру, треба було гучно кричати, а дівчатам вищати і голосно співати актуальну тоді пісню Д. Тухманова "Из вагантов":

Во французской стороне
На чужой планете,
Предстоит учиться
Мне в университете...

Особливого значення, а з ним й ваги набирав куплет, коли доходили до слів:

Если не сведут с ума
Римляне и греки,
Сочинившие тома
Для библиотеки.
Если те профессора,
Что студентов учат,
Горемыку школяра
Насмерть не замучат,
Если насмерть не упьюсь
На хмельной пирушке,
Обязательно вернусь
К вам, друзья, подружки!

Студенти несамовито браталися, обнімалися, клялися у вічній дружбі, любові до alma mater, хтось спілкувався з "Ізабеллою" чи "Лідією", а хтось плакав чистими сльозами... А ми дивилися в зоряне небо, куди вітер підіймав попіл від конспектів, і про себе гадали, що чекатиме нас у майбутньому, які шляхи готує нам доля. Тоді ми гадали, що все життя ще попереду, а виявилося, що це й було справжнє життя, спогади про яке завжди з тобою.

КОТЛЯР
Микола Зиновійович,
випускник історико-філологічного факультету ЖДПІ 1948–1952 рр.

СЛІДАМИ ПАМ'ЯТІ, ЩО ЗНИКАЄ (фрагменти рукопису)

Студенческие годы в Житомире (1948–1952 гг.).

К этому времени наша семья переехала в областной центр. Три соседа арендовали дом у одного житомирянина. А находился этот дом рядом с домиком, где до 1917 года несколько лет жил будущий гениальный кинорежиссер и писатель А. П. Довженко, преподававший в одной из житомирских гимназий несколько предметов, в том числе и рисование.

Возвратившись из Москвы, я сразу решил, что пойду учиться в Житомирский пединститут на историко-филологический факультет. Филология – это литература, поэзия, язык – это моё. И вот я узнаю в институте, что на филфаке 5 человек на место, довольно большой конкурс. И если я не сдам экзамены, не наберу нужных баллов, пропадёт два года, стыд и позор. Что делать? Секретарь приёмной комиссии посоветовал мне подать заявление на исторический отдел того же историко-филологического факультета, где конкурс меньше – 3 человека на место и больше шансов для поступления в вуз. И я воспользовался этим советом.

И вот первый экзамен – сочинение по русскому языку и литературе. А помог мне написать сочинение не кто иной, как... Владимир Маяковский! Из трёх предложенных тем я выбрал тему:

"Чем дорога мне поэзия Маяковского?". Моя работа оценена на 5/5. Её прочитал декан историко-филологического факультета С. Т. Радчук-Павленко, который вызвал меня в свой кабинет. Он похвалил моё сочинение, отметив его оригинальность и искренность, глубокое понимание роли Маяковского в становлении и развитии советской поэзии. Очень понравилось и моё стихотворение, посвященное поэту.

– Вы пишете стихи? – спросил он и, услышав утвердительный ответ, продолжил:

– Почему же вы пошли на исторический отдел, а не на филологический?

И я ему откровенно рассказал историю моей учёбы в Московском полиграфическом институте и о моих раздумьях, сомнениях при поступлении в педагогический вуз.

Сергей Трифонович участливо улыбнулся и сказал: "Мне всё ясно! А теперь, Николай, садитесь за стол и пишите заявление с просьбой принять вас на филологическое отделение нашего факультета. Правда, вам ещё придется досдать 2 экзамена". Я сделал всё, что потребовал декан, и уже на следующий день, ни дня не обучаясь на историческом, я стал студентом филологического отделения историко-филологического факультета Житомирского государственного педагогического института (ЖГПИ) им. Ивана Франко.

Все четыре года учёбы в вузе Сергей Трифонович по-отечески опекал меня. По его предложению меня избрали старостой группы будущих учителей-русоведов. По его инициативе меня избрали ответственным за факультетскую стенную печать. Он был первым рецензентом моего рукописного сборника стихов, где преобладали любовные мотивы. Наконец, это Сергей Трифонович настойчиво советовал мне стать членом КПСС и первым дал мне рекомендации для поступления в ряды партии... Невысокого роста мужчина, аккуратно одетый, всегда при галстуке, сверкая очками, он быстро пробегал по коридорам факультета, всё видел, всех замечал. На нашем курсе Сергей Трифонович читал лекции по древнерусской литературе, читал витиевато, немного напыщенно, и мы, студенты, нередко подтрунивали над ним, включая в свою речь его обороты типа "красной нитью проходит", "по сути, это удивительнейшее, гениальнейшее произведение", "это было поразительно страшное, ни с чем не сравнимое время".

Вместе с тем, студенты уважали и очень любили его за человечность, доброту, понимание студенческих проблем.

Советскую литературу читал у нас всегда жизнерадостный Семен Илларионович Лосев. Его лекции были идейно выдержаны, он

делал чёткие выводы, диктовал нам нужные формулировки о том или ином литературном явлении. Его жена, Наталья Ильинична, работала в школе, два сына учились в вузах, по-моему, в Ленинграде. Семён Илларионович возглавлял мою группу, проходившую практику в СШ № 15 и № 4.

А куратором нашего курса была преподаватель русского языка Мария Борисовна Храмой, замечательный знаток своего предмета. Её лекции отличались своей чёткостью и ясностью. Как легко было записывать содержание её лекций, не только правила русского языка, но и исключения из правил, примеры на каждое правило! И экзамены, зачёты по русскому языку наша группа, в основном, сдавала на "4" и "5".

Мария Борисовна, узнав, что я пишу стихи, попросила у меня тетрадку со стихами, а потом критически анализировала каждое моё произведение, обращая внимание на особенности языка, эпитеты, метафоры.

Весь наш курс почему-то дрожал, когда в аудиторию входила преподаватель украинского языка. Высокая, статная, интересная женщина – Мария Устимовна Каранская – отличалась своей строгостью и пунктуальностью. Но как вдохновенно она читала курс украинского языка! Первая её лекция о значении украинского языка была поистине гимном во славу этого великого, удивительного славянского языка. На всю жизнь запомнил я, как она цитировала Владимира Маяковского:

Разучите эту мову на знамёнах, лексиконах алых.
Эта мова величава и проста:
Чуєш, сурми заграли,
Час розплати настав!

Ко мне преподавательница относилась почему-то всегда благосклонно, очень уважительно. Вся группа после изученной темы пишет контрольную.

– А ви, Миколо, це знаєте, тож вам завдання: сідайте у будь-якій вільній аудиторії і пишіть передову до факультетської газети.

В 1949 г., когда началась пресловутая борьба против "безродных космополитов", меня вызвал к себе декан факультета С. Т. Радчук-Павленко и предложил написать в институтскую газету статью "А. Н. Некрасов – борец против космополитизма". В те дни отмечали какой-то юбилей великого русского поэта-демократа. Я посидел в областной библиотеке, нашёл нужный материал и написал бо-льшую статью на заданную тему – без упоминания имён препода-

вателей, которых вдруг в институте обвинили в "космополитизме". Двое из них, Мисёжчик и Фельдман, читали советскую литературу на старших курсах. Я их не знал, не слушал их лекций, но старшекурсники говорили с восторгом о преподавателе Мисёжнике, который, сидя на столе, мог наизусть целую пару, 2 часа, читать стихи любимого им Сергея Есенина, его поэму "Анна Снегина". А преподаватель Рик (к сожалению, не помню его имени и отчества) 2 семестра читал нам древнегреческую и древнеримскую литературу. Старенький, в очках, он знакомил нас с содержанием "Илиады" и "Одиссеи", цитировал наизусть древнегреческих и древнеримских поэтов, с восторгом говорил о величии и красоте литературы, поэзии Древней Греции и Древнего Рима. Не в этом ли его "преступление"?!

До сих пор мне стыдно за то, что я косвенно обличал этих хороших преподавателей, стал виновником их изгнания из института. Об этом я написал позже стихотворение "По предложению декана":

Когда "космополитов" били,
Когда чинили им разнос,
По предложению декана
Статью в газету я принёс, -
"Некрасов – враг космополитов"
(Некрасовский был юбилей),
Где обличал я бойко, гневно
"Без роду, племени людей".
На всех собраниях звучало:
Мисёжчик, Фельдман, мудрый Рик.
Преподавателей клеймили,
Критиковали стиль, язык,
Пред Западом, мол, "преклонились",
"Пренебрегали" всем "своим".
Изгнали их из института -
И судьбы поломали им...
И до сих пор мне больно, стыдно,
Что глуп я и доверчив был,
Что я талантливых доцентов
Невольно той статьею бил...

А в Киеве, в университете, "раскосмополитили" известного шевченковеда, доктора филологических наук, профессора Илью Стебуна (Кацнельсона). Направили его в "провинцию", в Житомир, где он возглавлял кафедру украинской литературы. Илья Исакович, кроме того, вёл литературную студию, опекал начинающих

поэтов. Это был плотно сбитый седовласый мужчина с умными живыми глазами, безукоризненно владевший литературным украинским языком.

Однако я заговорился: все о преподавателях да о преподавателях, и ни слова о своих сокурсниках, о своей группе. Нас было около 30 человек, пришедших в вуз из Житомира и райцентров нашей области. Вижу их лица, слышу их голоса. Дуся Дубовая – очень симпатичная, всегда модно одетая девушка. Ещё в институте вышла замуж, после института работала в вечерней школе, преподавала украинский язык и литературу. Ася Малинская, умница, жила с мамой. Прекрасно училась, азартно спорила. Её направили в Бердичевский район, где она работала в селе, вышла замуж то ли за шофёра, то ли за тракториста. Лена Кобылянская из Новограда-Волынского, самая серьёзная, самая умная на курсе, все экзамены сдавала на "5". Ида Пац, Вера Прохорова, спортсменка Люда Житняя – тихая, спокойная, флегматичная, работала в Житомире, сейчас очень больна. Валя Белова отличалась своей старательностью, категоричностью взглядов, после института была направлена в один из районных центров Житомирской области, где работала учителем русского языка, а затем завучем школы. Галя Герасименко, хохотушка, резвушка, вышла замуж на II курсе и родила девочку в 1950 г., в день освобождения Пхеньяна (шла американско-корейская война), и я предложил назвать новорожденную Пхеньяночкой. Все смеялись, как называли девочку, не помню, но точно знаю, что Галя стала многодетной мамой, муж её работал в финансовых органах. Галя одно время работала в средней школе в с. Сингуры Житомирского района. У неё уже есть внуки и правнуки.

Я симпатизировал двум девушкам: весёлой, жизнерадостной блондинке Аде Двойрис и серьёзной, молчаливой отличнице Иде Фукс. Родители Ады всегда радушно принимали меня, а за Адой упорно ухлёстывал один парень, студент механического техникума. Родственники Иды считали меня её потенциальным женихом, а я очень любил слушать, как она вдумчиво играет на фортепиано классику...Увы, никто из них не стал моей судьбой, хотя обоим девушкам я посвятил по стихотворению...

Самой ленивой и тупой в нашей группе была Т. Т. Она бесконечно заваливала то зачёты, то экзамены, и мы писали ей шпаргалки, подсказывали, "болели" за дверь за неё. Но эта особа имела жениха Володю – сына прокурора г. Житомира и в результате осталась в областном центре, где её устроили на работу в какую-то престижную школу...

Зато все остальные студенты, даже отличники, должны были ехать на село, отработать там не менее 3-х лет. А я лично, несмотря на отличный диплом, проработал в сельских школах Житомирщины 11 лет!

В нашей группе было 4 хлопца: Борис Гербер (родом из Володарска-Волынского), Иван Гоголь, уроженец с. Малая Черниговка Олевского района, Леонид Шпаковский из г. Радомышля и я, житомирянин, бывший житель Троянова Житомирского района.

Я дружил с Борисом, и мы рядом смотрелись, как Пат и Потапонок: он – высокий, длинноносый и я – парень небольшого роста с горбинкой на носу. Борис был очень колоритной фигурой: талантливым рассказчиком, способным, самоуверенным и самовлюбленным студентом, в которого влюблялись девушки, хотя знали, что у него во Львове есть невеста Нюся. Борис обладал чувством юмора, любил рассказывать анекдоты, знал наизусть поэму М. Лермонтова "Беглец".

В 1950 г. я был в гостях у него во Львове на улице Зелёной, где познакомился с его невестой и её мамой, которые жили очень богато, ибо отец Нюси занимал какой-то высокий пост на кондитерской фабрике г. Львова.

Сначала Борис работал в школе, кажется, в с. Денешы Житомирского района. Не знаю, в каком году, Борис с женой, тёщей и тестем эмигрировали в Штаты, где, конечно, профессия учителя русского языка и литературы никому не была нужна... И Борис стал водителем такси. Но случилась автокатастрофа – и Бориса не стало...

Лёня Шпакович, не блиставший ни знаниями по литературе, ни грамотностью, женился на студентке исторического отделения и вернулся в свой родной Радомышль, где ему предложили работу физрука в школе, и он был доволен: не нужно ни читать, ни проверять диктанты, изложения, сочинения, ни готовиться к урокам. Главное – написать план урока и дать волю фантазии...

Мне очень импонировал, как человек, Ваня Гоголь. Среднего роста, аккуратно подстриженный, он был всегда спокойным, уравновешенным, рассудительным. Сельский хлопец из полесского села, Иван в 1944 г., после освобождения деревни от фашистов, был мобилизован в армию и успел понюхать солдатского пороха на последнем этапе войны, был то ли ранен, то ли контужен. Он не любил рассказывать о пережитом на войне, и хоть ему было трудно, никогда не жаловался, старательно учился, писал конспекты, учил правила, читал заданную литературу. Да, Ваня звёзд с неба не хватал,

учился средне, но был хорошим человеком, верным другом и товарищем.

Летом 1951 г. он пригласил меня в гости в свою родную деревню Малая Черниговка Олевского района. Ехал я туда сначала поездом, потом попуткой и пешком. Встретили меня родители Ивана, как своего близкого человека. На столе в просторной сельской хате стояли блюда с порезанным салом, ветчиной, с помидорами, огурцами, луком и другой вкусной снедью. Мама Вани, он и я сели за стол, и вот в хату вошёл отец Вани, неся трёхлитровую бутылку со светловатой жидкостью. "Свіженька, пшенична", – удовлетворённо улыбаясь, сказал он, глядя на меня. До этих пор я никогда не пил самогон и, взирая на почти до половины налитый стакан, спросил: "А как её надо пить?". Отец Ивана, невысокий, небритый мужчина с весёлыми глазами, показал мне, что надо одним махом опрокинуть эту жидкость в горло и быстро-быстро заедать салом, колбасой, домашней ветчиной – и всё будет в порядке! Я так и сделал после тоста: "За здоровье дорогого гостя", а дальше, что было со мной, ничего не помню, ибо я оказался на сеновале в сенях хаты Гоголей, где я проспал до 12 часов следующего дня. Больше никогда в жизни и не пил 90-градусную самогонку, не был пьяным, хотя принимал участие во всяких праздничных и семейных вечерах...

Кстати, о вечерах в пединституте. Каждую субботу в актовом зале института проходили концерты художественной самодеятельности, организованные силами каждой группы каждого факультета. Выступала и наша группа: мы пели патриотические песни, читали такие же стихи. Я иногда читал свои собственные стихи. На одном из концертов я услышал только появившиеся песни в исполнении старшекурсников-фронтовиков: "Горит свечи огарочек", "Где же вы теперь, друзья-однополчане?".

Накануне 60-летия Сталина собрали всех мужчин пединститута, и мы разучивали песню П. Тычины о вожде:

То Сталін питає: "Чи кріпко ми дієм?"

То Сталін питає: "Чи все у нас є?"

Слов дальше не помню, но в песне следовал жизнеутверждающий ответ: "Сталіну рідному".

А город лежал ещё в руинах, студенты вели полуголодное существование, радуясь, что в столовой института можно буквально за 50 копеек пообедать: поесть тарелку супа с потрохами, блюдец винегрета и стакан компота... Кроме песни Тычины, мы пели на городском стадионе: "Рече та стогне Дніпр широкий" и песню о Сталине Максима Рыльского: "Із-за гір та з-за високих – сизокрил орел летить"...

За Маскима Рыльского я в 1946 г. призывал в стихотворной форме голосовать на выборах в Троянове: он был нашим кандидатом в депутаты вместе с генералом Жадовым, освободителем Житомирщины. Поэта прочили в Совет Национальностей, а генерала – в Совет Союза. То ли в 1950-м, то ли в 1952-м году опять состоялись выборы, и в наш пединститут пожаловал сам кандидат в депутаты Максим Тадеевич. Отличники учёбы со всех факультетов сфотографировались с мэтром. И я на фото стою во втором ряду. Ко мне обратился поэт с просьбой купить папиросы и спички.

– А які папіроси? – спросил я. И услышал ответ поэта: "Будь-які, аби міцні!". Я с радостью побежал выполнять просьбу М. Рыльского, услышав потом сердечное: "Щиро дякую!".

Ещё одна встреча с поэтом и писателями состоялась в Житомире в 1950 г., на областном совещании начинающих литераторов. К молодым поэтам, писателям, журналистам приехали из Киева известный поэт Андрей Малышко, сатирик Остап Вишня и писатель Семён Столяренко. Я прочитал несколько своих стихотворений, и А. Малышко похвалил моё стихотворение "Памяти педагога" за искренность и сердечность. Поэт обратил внимание на строчку стихотворения: "Отшумела осень золотая, в поле домолачивая рожь"...

По его мнению, это подражание Есенину. Андрей Малышко считал, что в каждом стихотворении, посвящённом какому-либо человеку, необходимо обязательно умело, тонко раскрывать внутренний мир героя. Я с ним согласился, заметив, что образ учительницы, по-моему, мне удался...

Забыл рассказать о двух интересных эпизодах, касающихся моей личной жизни. После окончания I курса комсомольский комитет обязал комсомольцев прочесть на предприятиях города или в райцентрах, деревнях области 2 лекции на комсомольскую тему. Мне предложили на Житомирской войлочной фабрике прочесть лекции на тему: "Комсомольская поэзия 20-30-х годов" и "Комсомольцы наших дней – в первых рядах строителей светлого будущего Страны Советов". В комитете комсомола меня радушно встретила секретарь комсомольского бюро фабрики – весёлая милая девушка Раечка Махрова, в которую я влюбился с первого взгляда. Живая, жизнерадостная девчонка излучала столько света и тепла, что после удачно прочитанных лекций (она мне рассказала о лучших молодых рабочих и работницах каждого цеха), я сразу предложил ей встретиться на следующий день, снова в 8 часов вечера, в районе... еврейского кладбища. В том году по ночам в городе какие-то субъекты снимали у прохожих меховые шапки, и люди боялись поздно ходить по городским улицам. А я после каждого свидания, не

боясь ни чёрта, ни дьявола, возвращался Большой Бердичевской улицей к себе домой, на улицу Щорса, в наш дом, где мама волновалась: "Уже второй час ночи, а ты где-то ходишь"... А я счастливо улыбался, ибо был влюблён в самую лучшую девушку на свете. У нас были красивые, чистые отношения, и в результате я посвятил Раечке десяток стихов. Вот один из них:

Не потому красавицей считаю,
Что ты блистаешь, красотой слепя,
Не потому, что лучших я не знаю,
А потому, что я люблю тебя.
Есть девушки наряднее и краше
И, может, грациознее, чем ты,
Но я бы, не задумываясь даже,
Тебя избрал бы в мире красоты.
Пленяешь ты не чёрными бровями,
Не молниями-стрелами очей,
А чем-то, что не выразить словами -
Теплом каких-то внутренних лучей,
Сердечным смехом, солнечной улыбкой,
Которая до боли мне мила.
Ты золотою кажешься мне рыбкой,
Что сказочное счастье мне дала.

Но заболела серьёзно мама Раи, жившая где-то на севере, и она была вынуждена уволиться с работы и уехать из Житомира. И окончилась наша сказка, продолжавшаяся несколько месяцев ...

А в 1951 г., во время летних каникул, меня познакомили с нашей соседкой, студенткой Киевского мединститута Раей Стырт. Задолго до этого я слышал от соседей лестные отзывы о ней: красавица, умница, отлично училась в 7-й школе, прекрасно занимается в мединституте и будет хорошим врачом. И я мельком стал обращать внимание на её плотно сбитую фигурку, чёрные волосы и быструю походку. Жили мы с ней почти рядом: её двухэтажный деревянный дом с лестницей смотрел окнами на улицу Щорса, а наша квартира, которую мы снимали у пары пожилых людей, была расположена внутри двора. Так что мы не могли не встретиться. И это случилось в один из летних дней. Черноглазая красавица очаровала меня своей умной речью, чувством юмора и удивительной искренностью, и я понял: это моя судьба. Но обстоятельства сложились так, что породниться с Раей Стырт я смог только в 1956 году, когда я уже работал в одной из сельских школ, а она заканчивала учёбу в Киевском мединституте...

Встретив однажды в областном центре своего любимого преподавателя зарубежной литературы Якова Феликсовича Рывкиса, я пожаловался ему, что очень устаю, что мне надоело работать в селе (вместо 3-х лет я проработал в сельских школах 11 лет!), и он посоветовал мне зайти в Житомирский Дворец пионеров и школьников: он слышал, что там требуется руководитель литературного кружка. Так я по совету Якова Феликсовича и сделал: в кабинете директора этого детского учреждения написал заявление о своём желании возглавить туристический, литературный кружки Дворца пионеров.

Не запомнил, когда, но опять я встретил своего уважаемого преподавателя Житомирского пединститута Якова Феликсовича, который сообщил мне, что в пединституте есть вакансии на место лаборанта кабинета русской и зарубежной литературы.

И я попросил уволить меня с работы во Дворце пионеров "по собственному желанию". На следующий день я подал документы в канцелярию Житомирского пединститута им. И. Франко и начал работать лаборантом кабинета русской и зарубежной литературы.

Не скажу, что работа была тяжёлой. В мои обязанности входило выдавать книги по методике литературы, методические разработки уроков, таблицы, портреты писателей. В кабинете готовились к урокам студенты-практиканты. Кроме того, меня, как опытного учителя русского языка и литературы с 12-летним стажем, начали привлекать к проверке экзаменационных работ абитуриентов вуза. Я даже имел возможность что-то почитать и поработать над новыми стихотворениями.

Но когда я принёс домой 55 рублей, тихо сказав: "Моя зарплата", жена не выдержала: "А как мы будем жить на такую зарплату?!". У меня не открылся рот, чтобы сказать: "Не знаю"...

6-7 месяцев я продолжал работать и получать за свой труд такое вознаграждение, но когда мне позвонил знакомый учитель истории Житомирской СШ № 6 Пётр Фарбер: "Николай, у нас уходит на пенсию учительница украинского языка и литературы, работавшая в 8-10 классах. Пойдешь к нам работать?". И я без минуты колебания ответил: "Пойду!"

Самой колоритной фигурой в поэтическом мире Житомира 90-х годов, несомненно, был Владимир Шинкарук – поэт, бард, ведущий вечеров. Впервые я услышал его в Житомирском пединституте, где

он рассказывал о своём участии во Всесоюзном конкурсе бардов, проходившем, если я не ошибаюсь, в Минске. Володя представил на нём свою композицию, посвящённую героям Бреста. Студенты и преподаватели вуза с большим интересом слушали стихи и песни под гитару Владимира Шинкарука. Не помню кто, но известный бард, член жюри конкурса, очень тепло отозвался о композиции, которую исполнил Владимир.

Не было ни одного официального вечера в городе, где бы ни выступал со своей гитарой Владимир Шинкарук. Благодаря отцу стала петь на концертах, по радио, по местному и киевскому телевидению и Ирина – дочь Шинкарука. Исполняла она песни отца, в основном минорные, но очень своеобразные. Почему-то мне больше всего запомнилась песня "Свеча", которую проникновенно пела Ирина.

Свою концертную деятельность Владимир Фёдорович совмещал с работой на кафедре сначала русской, а затем – украинской литературы. Однажды мы встретились с Володиёй в поезде, едущем в Киев, и он поделился неприятной новостью: у него выкрали кандидатскую диссертацию. И всё-таки, благодаря настойчивому труду, стал профессором Житомирского педагогического университета им. И. Франко. Его очень любили и уважали и студенты, и коллеги по вузу.

Мне однажды посчастливилось выступать перед будущими филологами с местными поэтами – Антоном Лисовским и Игорем Живагиным. Я ознакомил аудиторию со своим новым поэтическим сборником стихов "Дарю стихи и песни людям", а Игорь Живагин – со сборником "Осенний поцелуй". А представлял выступающих заслуженный деятель культуры Украины Владимир Шинкарук, исполнявший под гитару несколько лирических песен...

В одной из аудиторий пединститута, где мы минут 15-20 поговорили с Володиёй о своих делах и творческих планах, я обратил внимание на землистый цвет лица Шинкарука. И он доверительно сказал мне:

– Понимаешь, Николай, я очень много работаю и смертельно устал...

Последний раз я видел Владимира во время моего второго приезда в Житомир из Германии в 2014 г. Шёл областной конкурс на лучшую песню о Житомире. Песня "Житомирська юна мадонна" (стихи мои, музыка Валерия Травкина) завоевала I место. После исполнения её певцом областной филармонии в зал, со стороны жюри, буквально ворвался весёлый, возбуждённый Шинкарук и ра-

достно сообщил, что у него родился второй внук: "Если мы захотим, то ещё можем!".

Члены жюри, в том числе Валерий Травкин, бросились поздравлять барда. Заплодировали, все начали просить Владимира спеть песню, и Шинкарук с радостью исполнил под аккомпанемент гитары две свои новые песни...

Я не успел встретиться с Владимиром и поздравить его с семейным праздником, о чём до сих пор жалею...

Потому что случилось страшное горе: рак победил долго болевшего поэта, барда, профессора, заслуженного работника культуры Украины. Мне рассказали, что на похоронах Владимира Шинкарука были тысячи житомирян, с ним простились и руководители города, и преподаватели, и студенты педагогического университета, и многочисленные поклонники его таланта.

Я написал тёплое стихотворение о Владимире, которое по телефону прочитал его дочери Ирине. Во время последнего посещения Житомира мы с женой были на аллее, где похоронены знаменитые деятели культуры Житомира: Иван Слѣта – руководитель известного в Украине ансамбля песни и пляски "Лѣнок", он же композитор, поэт, народный артист Украины, Валентин Грабовский – талантливый поэт и журналист и, наконец, Владимир Шинкарук. Последнему воздвигнут величественный памятник: Владимир играет на гитаре, а на страницах книги вычеканены строки его стихотворения...

Когда в середине 90-х годов отмечали торжественно 75-летие со дня основания Житомирского пединститута им. И. Франко, я мечтал, что меня, как ветерана-педагога почти с полувековым стажем, пригласят в областной драмтеатр и я там произнесу похвальное слово в честь юбилея нашей Alma-Mater.

Увы, этого не случилось, но речь я написал и даже опубликовал её в своей книге "Житейские истории", изданной в г. Нюрнберге, в Германии в 2008 г.

Вот она, моя произнесённая речь:

Alma Mater – 75!

В гости к матери обычно приходят без приглашения, тем более в день её именин. И вот я сегодня в родном вузе, чтобы сказать от всей души: "С днём рождения, альма-матер! С 75-летием тебя, наш любимый Житомирский пединститут!".

Я здесь представляю поколение студентов конца 40-х – начала 50-х годов. Это было тяжёлое время восстановления разрушенного

фашистами народного хозяйства. Житомир лежал в руинах. Еще не было и этого нового прекрасного здания пединститута.

Но мы учились, работали, танцевали, пели, влюблялись... А самое главное – серьёзно готовились стать учителями, наставниками подрастающего поколения.

Четыре года – как четыре дня.
Но дни учёбы не пропали даром.
Идёте в жизнь вы, песнями звеня,
Сердца пылают юношеским жаром.
Счастливого пути, товарищ педагог!
Завидую от всей души тебе я:
Ты скоро настоящий дашь урок,
От радости и гордости хмелея.
Плывёт июль. Настурции цветут.
В садах плоды под мирным небом зреют.
Как хорошо! Окончен институт,
А жизнь вокруг светлеет и светлеет.
Ещё вчера гремел ваш дружный хор:
"Зовут, зовут широкие дороги!".
Сегодня расстилается простор,
И школа вас встречает на пороге.
Твори, дерзай! Учи и сам учись!
Для творчества, горенья – нет предела!
Учитель – как призыв стремиться ввысь.
Учитель – нет счастливее удела!

Так я писал в начале июля 1951 г., приветствуя своих старших товарищей, выпускников этого года.

Это чувство гордости за свою профессию, жажду знаний развивали и воспитывали у нас наши мудрые педагоги: декан историко-филологического факультета Сергей Трифонович Радчук-Павленко, Семён Илларионович Лосев, Яков Феликсович Рывкис, Мария Борисовна Храмой, Татьяна Львовна Гурвич, Галина Ивановна Сарнацкая, Мария Устимовна Каранская, Теодор Васильевич Баймут и многие другие преподаватели. "Иных уж нет, а те далече". Да будет пухом земля тем, кто ушёл от нас в мир иной! Мы их никогда не забудем...

Я работаю в школах нашей области 42 года. И в том, что я не разочаровался в своей профессии, в том, что люблю школу, что сердце отдаю детям как учитель и поэт, "виноват" наш вуз, мой любимый Житомирский пединститут.

И сколько бы лет ни прошло ещё и какие бы ветры ни дули в нашем государстве, всё равно всегда буду считать свою профессию, профессию педагога, самой лучшей профессией на свете.

Много чудесных профессий на свете,
Но об одном умолчать мне нельзя.
Лучше, важнее профессии нету,
Нашей профессии, нашей, друзья!
И сталевар, и солистка балета,
И убелённый в боях генерал
Знают об этом, помнят об этом:
Школа – их жизненный первый причал.
Здесь начинаются трассы земные
С грузом волнений, тревог и забот.
Здесь создаются судьбы людские:
Школьная тропка и в космос ведёт!
С именем матери в сердце у тысяч
Имя учителя рядом стоит.
Золотом слово "учитель" бы высечь:
Пусть оно высится, как монолит!
И если бы выбрать пришлось мне дорогу,
Я бы не мучился, ногти грызя,
Я бы, конечно, пошёл в педагоги:
Лучшей профессии нету, друзья!

Искренне и сердечно поздравляю с юбилеем нашего любимого вуза нынешний педагогический и студенческий коллектив института, выпускников всех лет, окончивших Житомирский педагогический в разные годы!

Крепкого здоровья, настоящего счастья и творческих поисков в учёбе и работе вам, дорогие коллеги!

Быстротечно время...
Не бывать повтору!
Vivat academia!
Vivant professores!
Вуз родной тут все мы
Славим общим хором:
Vivat academia!
Vivant professores!
Стариться нет времени...
Полон вуз задора.
Vivat academia!
Vivant professores!

В октябре 2019 г. коллектив педагогического вуза – теперь Житомирский государственный университет – будет праздновать 100-летний юбилей своей альма-матер, и опять нахлынули воспоминания о моих студенческих годах.

Как жаль, что не встретят, не отметят эту дату мои любимые преподаватели 50-х годов прошлого столетия.

Пришли новые, молодые и не молодые педагоги, которые на разных кафедрах "сеют разумное, доброе, вечное" в сердцах юношей и девушек.

Горжусь, что среди них есть мои ученики – выпускники Житомирской средней школы № 17.

Скорблю, что не будет читать лекции молодежи об украинской литературе XIX века, мой друг и товарищ Леонид Пивоварский, что не появится больше в вузе неутомимый поэт, бард, телеведущий, профессор Владимир Шинкарук, с которым я был на "ты".

В такой праздничный день не хочется говорить о трудностях быта, о не простой студенческой жизни, которую познали мы – выпускники педагогического института 50-х годов.

Я, вместо 3-х лет, потрудился 11 лет в полесских сельских школах и всегда с любовью вспоминаю эти годы – годы взросления и мужания, на учительской ниве, которой я был верен 49 лет, почти полвека.

Сердечно поздравляю коллектив преподавателей и студентов Житомирского государственного университета с этой замечательной юбилейной датой – 100-летьем возникновения нашего вуза, желаю успехов в работе, крепкого здоровья, семейного благополучия, любви и счастья Вам, дорогие друзья.

С уважением, выпускник историко-филологического факультета ЖПИ 1952 г, Котляр Николай Зиновьевич.

АХМЕТОВ

Рустам Фагімович,

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, завідувач кафедри.

Народився 17 травня 1950 р. у Житомирі, в родині військовослужбовця. Дитячі роки та перші кроки у спорті пов'язані із Бердичевом. Вищу освіту здобув у Київському державному інституті фізичної культури. У Житомирському педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка працює з 1979 р. Пройшов шлях від старшого викладача до професора, завідувача кафедри теорії та методики фізичного виховання.

Автор відомої методики збільшення росту. Майстер спорту міжнародного класу зі стрибків у висоту, багаторазовий чемпіон України та СРСР, призер першості Європи, учасник XX Олімпійських ігор, заслужений працівник фізичної культури та спорту України.

– Розкажіть, будь ласка, про свою роботу в університеті, в якому році Ви прийшли працювати до Житомирського педагогічного інституту та як розпочалась ваша робота?

– Після закінчення у 1979 р. аспірантури при Всесоюзному науково-дослідному інституті фізичної культури у Москві, я отримав направлення до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка, й по теперішній час я працюю в цьому чудовому навчальному закладі. Першого жовтня 2019 р. 40 років мого трудового стажу. Я цим дуже пишаюся.

– Скажіть, будь ласка, де, коли та в якій сім'ї Ви народилися?

– Я народився 17 травня 1950 р. в сім'ї військовослужбовця в Житомирі. Матір батько привіз з Татарстану, вона погано розмовляла російською мовою, української взагалі не знала, але вона була чудовою господаркою. Вихованням вона займалася ретельно, можу сказати що в неї це непогано виходило.

– Що вплинуло на Ваш вибір професії?

– По-перше, що рука, рука Господня, тому що я не вірю у випадковості, я знаю, це закономірно. Коли мені було 11 років, я пішов на стадіон і побачив там, як стрибали у висоту. І я настільки захопився красою цього виду спорту, що мені захотілося теж стрибати, я декілька ночей не міг заснути, тоді попросив матір, щоб вона відвела мене до спортивної секції. У той час ми переїхали проживати до Бердичева і я з'ясував, що секцію стрибків у висоту веде видат-

ний радянський тренер Віталій Олексійович Лонський. Я прийшов до нього, й кажу: "Віталій Олексійович, запишіть мене до Вас у секцію". Він відповів: "Я тебе не візьму, ти дуже маленького зросту, а для стрибків у висоту потрібно мати зріст". Наш видатний стрибун, Олімпійський чемпіон, рекордсмен світу Валерій Брумелєв мав зріст 1 метр 85 см. Вважалося на той час, що це оптимальний зріст для стрибків у висоту. Мені тренер відмовив, й я від горя прийшов додому, розказав, що мене не взяли. Коли я ще раз прийшов до тренера, він сказав: "Через рік приходь, я тебе візьму". І цілий рік я не міг дочекатися початку вересня, щоб знову прийти. І коли вже настало 1 вересня я вже сам боявся йти. Думав, що мені знову відмовлять, взяв маму і ми разом пішли. Вона домовилася, щоб я відвідував секцію. І так моє життя переплелось зі спортом. До цього я не знав, що таке спорт.

Я намагався записатися на секцію, байдуже яку. Хотів записатися на бокс, мені дуже бокс подобався, але тренер сказав, що записуються з 14 років. Потім записався на баскетбол, але тренер сказав: "покажи ведення м'яча, зроби два кроки і закинь в кільце". Замість двох кроків, я зробив чотири і в кільце не попав, тому мене одразу ж відрахували. Намагався записатися на гімнастику, але там потрібно було підтягнутися, мої однокласники підтягувалися 8–10 разів, а я підтягнувся лише 3 рази, тож мене відрахували. І ось стрибки у висоту стали останньою надією. Потім з'ясувалось, що ми були народжені один для одного – я для Лонського, а Лонський для мене. Ми знайшли один одного, моя мрія збулася.

І після довгих років тренувань, у 17 років я виконав норматив майстра спорту, через 4 роки я виконав норматив Міжнародного класу, виграв першість Радянського Союзу, переміг на V Спартакіаді. Тоді рекорд спартакіади становив 2 метри 33 сантиметри. І мене включили до складу збірної Радянського Союзу. Протягом семи років я виступав за збірну Радянського Союзу. Побував на чемпіонатах Європи, Олімпійських іграх, виступав в таких країнах: США, Англія, Франція, Голландія, Німеччина і багатьох інших. Був фіналістом XX Олімпійських ігор у Мюнхені. Потім, коли моя спортивна кар'єра підійшла до завершення, я став задуматись над тим, що робити в житті далі? Мушу сказати, що в школі я дуже добре вчився, й може отримав би золоту медаль, але мав декілька четвірок. Я був одним з кращих учнів у класі. Однак заняття спортом, спортивні змагання трохи відволікали від навчання. І я вирішив вступати до аспірантури, захищати кандидатську дисертацію і працювати в якомусь вищому навчальному закладі, щоб допомагати молоді

своїми знаннями, своїм досвідом, вчити молодь любові до спорту. Так склалось, що я потрапив до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка.

– Як вплинув Ваш вибір професії на Вашу родину?

– У мене два сини, Ілляс та Ільдар, вони спортсмени і люблять спорт, займаються активно, вони люблять баскетбол. Я дуже не хотів, щоб вони були професійними спортсменами, як я, бо це дуже важкий шлях.

– Ви сказали, що навчалися в Київському державному інституту фізичної культури. Чому саме там Ви захотіли навчатися? Чи були якісь інші варіанти для вступу?

– Коли я почав тренуватися у Віталія Олексійовича Лонського, вже тоді я почав мріяти, мені дуже подобався спорт, цей тренерський процес.

– Скажіть, будь ласка, наскільки Вам важко було вступити до цього інституту ?

– У мене проблем зі вступом не було, тому що я на той час вже виконав норматив майстра спорту.

– Скажіть, будь ласка, які у Вас були емоції, коли Ви вперше потрапили до навчального закладу, яким він постав перед Вами?

– Коли я прийшов до навчального закладу, все було надзвичайно цікаво, всі викладачі досвідчені, з ними було цікаво спілкуватися. Сьогодні я згадую з великою повагою тих викладачів, з якими я починав працювати.

– Як Вам працювалося в той час, чи не було труднощів?

– Труднощів майже не було, тому що це моя сфера, я з дитинства займався фізичним вихованням. Єдина проблема – це недостатня матеріальна база.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів, хто був найбільш яскравим?

– Я пам'ятаю, яскравих багато.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Так, у нас були тоді наукові гуртки. Все життя я займаюся науковою роботою. У 2006 р. я захистив докторську дисертацію у Національному університеті фізичного виховання і спорту.

– На якому етапі життя Ви зрозуміли, що хочете вступити до аспірантури?

– Коли я завершив спортивну кар'єру. Я відчував, що потрібно поступитись дорогою молоді. І почав замислюватися над тим, чим далі мені займатися. Дійшов висновку, що потрібно вчитися далі, захищати дисертацію, й своє життя присвятити вихованню молоді.

– Хто був Вашим керівником і яка була тема дослідження?

– В аспірантурі моїм керівником був доктор педагогічних наук Ратов Ігор Павлович. Він мені дуже допомагав, коли я писав та захищав докторську дисертацію, ну а в спорті – Віталій Олексійович Лонський.

– Яким чином розвивалася Ваша наукова діяльність після отримання наукового ступеня?

– Наукова діяльність розвивалася, вона не стояла на місці, я почав керувати науковими дослідженнями своїх учнів, під моїм керівництвом була захищена одна докторська і три кандидатських дисертації.

– Які громадянські обов'язки Ви виконували у Житомирському педагогічному інституті?

– Свого часу я був членом партбюро нашого інституту. Я пишаюся цими роками праці, тому що ми багато вирішили важливих завдань.

– Чи залучали Вас до громадських робіт у колгоспах?

– Ми завжди їздили зі студентами картоплю збирати, було дуже весело, цікаві люди, колектив. Я завжди брав участь із задоволенням.

– Дякуємо за інтерв'ю!

БОЧКОВСЬКИЙ

Іван Петрович,

*заслужений діяч мистецтв Польщі,
завідувач та викладач кафедри музики
і хореографії з методикою викладання
Житомирського державного університету
імені Івана Франка.*

Народився 13 квітня 1941 р. м. Олевськ Житомирської області. Вищу освіту здобув в Кіровоградському педагогічному інституті. Працював у Житомирському педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка з 1980 р. по 2011 р.

– Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї ви народилися?

– Народився я 13 квітня 1941 р. м. Олевськ Житомирської області, там пройшло моє дитинство і там вперше я відчув, можна сказати, і почав цікавитись музикою, батько мій грав на гармошці. В свій час він вчив дітей грі на баяні, я біля нього навчився, почав до нього пристосовуватися й любити музику. Десять років 5-6 я вже грав на гармошці, пізніше купили мені баян, і з цього часу моє життя було пов'язаним із цим музичним інструментом.

Після закінчення школи я став учителем музики в Олевській середній школі, потім три роки служив в армії. Наша військова частина розміщувалася в Угорщині, там я мав колектив такий, адже брав баян з собою туди, і протягом цих трьох років баян був зі мною. Потім музикою я продовжив займатися і закінчив наше житомирське училище культури. Після закінчення училища направлений в Баранівку директором районного будинку культури. Там я теж продовжив займатися і музикою і також клубною роботою. Після того, як одружився, сім'я переїхала в місто Малин, там працював у музичній школі сім років, викладав баян і керував оркестровою групою. Коли батьки переїхали із Олевська до Житомира, я також переїхав сюди із родиною. Працював у школі № 36 вчителем музики. Мій син її закінчив, і внук. Чотири роки пропрацював, потім був такий конкурс і мене запросили до педагогічного інституту на роботу, я пройшов співбесіду. На той час я вже закінчив,

крім училища культури, ще й музично-педагогічний факультет Кіровоградського інституту, тож вже мав вищу музичну освіту. Мені запропонували перейти на роботу до нашого інституту, тоді ще не було кафедри музики, тільки початкові класи. Я був одним із перших, хто започатковував музичну освітню діяльність на кафедрі педагогіки і методики початкового навчання та в університеті.

– Яким вперше постав перед Вами наш навчальний заклад?

– Спочатку я трішки, можна сказати, хвилювався, бо загальноосвітня школа та педагогічний інститут, це зовсім інші рівні. Але мене так поінформували, що ви будете займатися музикою, оскільки це був тільки початок організації музичної освіти. Це було у 1980 році, пропрацював я тридцять один рік у педагогічному інституті, потім вже в університеті. За цей період я був головою предметної комісії з музики. Потім поступово у нас почали набиратися музиканти, відкрилась кафедра музики, дев'ять років я був її завідувачем, очолював ансамбль, такий був свого часу польський колектив "Чарна Мадонна" на філологічному факультеті. Працював в оркестрі народних інструментів, грав на баяні, виконував окремі номери, мав ансамбль, постійно вдосконалював свою майстерність.

Закінчив музичний інститут в Польщі мене направили туди, бо я керував ансамблем "Польські соколи", такий був ансамбль, двадцять шість років я ним керував, й ми об'їздили всю Польщу. Мене як керівника і як баяніста запросили отримати музичну освіту також і в Польщі, але там набирали тільки людей, які вже мали вищу музичну освіту. У мене було вже училище, плюс Кіровоградський педагогічний інститут, і я через п'ять років закінчив з відзнакою музичний інститут у Польщі. І продовжив працювати на кафедрі викладачем в оркестрі, і багато років їздив із цим польським колективом. Коли мені виповнилося 70 років, організували для мене зустріч, проводи можна сказати, де мене вітав й історичний факультет. Деканом тоді був Петро Іванович Натикач. Декан природничого факультету, Андрій Петрович Вискушенко, потім покійний Шинкарук, теж вітали мене. Отримав багато дипломів, нагород, і в Польщі мені присвоїли звання Заслуженого діяча мистецтв Польщі, маю відповідну медаль. Свого часу ректор П. Ю. Саух, в день мого 70-річчя нагородив мене іменним ректорським годинником. Від кожного факультету були грамоти і медаль університету, тобто відзначили мою роботу добре, було приємно. Таким чином пішов на пенсію. Але колективом трохи ще керував ("Поліські Соколи"), ще ми їздили десь років два, але з віком, мені вже під 80 і не до вокалу...

– Як вплинув вибір Вашої професії на Ваших рідних, на Вашу родину, дітей та внуків, просто на близьких Вам людей?

– Якби батько мій не був музикантом, то невідомо, чи б я цим займався. Він з дитинства грав на гармошці, потім купили баян, і грав на ньому. Потім мене навчив, і так це пішло, пішло, потім училище, потім інститут, і так в школу музичну, школу загальноосвітню. Тобто, починаючи десь з шести-семи років я вже почав займатися музикою. А з дітей, то моя донька закінчила по класу бандури музичну школу.

– Тобто ця музична традиція продовжилася далі?

– Так! Закінчила музичну школу по класу бандури, син закінчив, на жаль, покійний. Він був афганцем, немає зараз його серед живих. Він закінчив музичну школу № 4 по класу скрипки. Тобто дітям я це передав, так, як колись батько мені передав. Ну, а внуки правда, музикою не займалися, у них інший профіль. А у мене все життя – це музика, спів, гра, це концерти, поїздки, фестивалі, багато нагород з Польщі, міжнародних фестивалів. Але зараз вже відпочиваю, після сімдесяти років закінчив свою музичну кар'єру.

– Ми б хотіли більше дізнатися саме про історію... Як Вас зустрів колектив ЖДПІ імені Івана Франка на початку вашої діяльності?

– У нас колектив був оркестровий, оркестр народних інструментів, хор. Хор на факультеті від кафедри музики, оркестр, де вокальна група була, ансамбль, тобто всі музиканти, які працювали на кафедрі були задіяні, хто співав у хорі, хтось у вокальній групі, хтось в оркестрі. Шість чоловік працювало в оркестрі, із них вже троє теж на заслуженому відпочинку.

– А які стосунки у Вас були між колегами?

– Ну добрі, такі... Стосунки приязні, такі щирі, постійно підтримували один одного, особливо коли формувалась кафедра музики, набір був викладачів, потім розподіл, хто який предмет буде читати, хто вокал, хто диригування, а хто хор, хто ансамбль, хто баян. Всі були розподілені фахово, кожен займався своєю справою. У мене був баян, також читав методику музики, вів практикум шкільного репертуару. Студенти готувались в свій час до роботи у співочих таборах, вони проходили музичне виховання, мали перелік різних побажань і пісень, і танцювальної музики. Потім я багато років працював разом з директором інституту Литньовим Володимиром Євгеновичем у піонерських таборах, більше десяти

років, це знову музика, це знов заходи, огляди, концерти. Тобто все моє свідоме життя, ось ужедесь сімдесят п'ять років присвячено музиці, а педагогічної діяльності у менедесь п'ятдесят років, можливо, трохи більше.

– А розкажіть, будь ласка, які ще дисципліни Ви викладали у радянський період в інституті, а також в період незалежності?

– Якщо повернутися до музичної школи, я викладав там баян і інструментальний ансамбль баяністів, це було в Малині в музичній школі. Коли перейшов у школу в Житомирі, вів хор в школі № 36 і акомпанував, проводив теж концерти. Тут в університеті, це були оркестр, вокальні групи, окремі номери, виступи, тобто, якимось все було пов'язане з музикою, все моє життя.

– А що Ви можете сказати про специфіку науково-навчального процесу саме в радянський період?

– Я збирався захищати кандидатську дисертацію, в свій час, коли працював на кафедрі. Але такі склались у мене обставини, сімейні, в мене був то один переїзд, то другий, потім дружина народила сина, доньку, і якимось цей період у мене випав трішки. Але я їздив у Київ, в університет імені М. П. Драгоманова, там отримав консультацію, мені пропонували займатися науковою роботою, але так і не склалось. Я був завідувачем кафедри музики і старшим викладачем, вченого звання так і не досягнув.

– Скажіть, будь ласка, чи пам'ятаєте Ви своїх студентів або можливо можете виділити найбільш яскравих?

– Я був все життя куратором групи. Глобус Олександр, Бовсунівський. Він закінчив у нас теж на кафедрі музики, а сам він танцюрист, викладав у школі танці, й він зараз, здається, працює завідувачем відділу в обласному інституті вдосконалення вчителів. Ну, і такі, які зараз закінчили і працюють у музичних школах, Цьопич Олександр, теж тут він і співав і грав, й зараз продовжує в ансамблі співати. Тобто вихованці деякі продовжують музичне своє життя.

– Скажіть, будь ласка, наскільки були відмінними умови життя в радянський період і чим вони відрізнялися від ситуації на початку у 90-х років й наступного часу?

– Відмінності, звичайно, є. Від початку моєї діяльності, з 1980 р., протягом десяти років, ми могли дозволити собі купувати музичні інструменти. Я сам їздив в Тулу, під Москвою, де ми закупили 11 баянів, тобто нам давали можливість розбудовувати кафедру, ку-

пували інструменти, щоб це все розвивалося. Після початку 1990-х років якось натхнення пропало, не можна було придбати інструменти, не було грошей, тим більше музичні фабрики вже не працювали, купити вже нічого ми не могли. В умовах Союзу ми купували інструменти в Росії, ремонт здійснювали на наших музичних фабриках, були проблеми суто фінансові. Не було можливості забезпечити повністю музичними інструментами, були фінансові проблеми із творчими виїздами.

Проблеми були суто побутові, які не впливали на якість нашої роботи, на якість виступів, але відчувалось, що ми обмежені в чомусь. Також і навантаження давалось трохи менше, через невеликі набори студентів неповні ставки були у людей, по 0,8; 0,9; 0,7; навіть пів ставки, це вже у 1990-ті роки, коли набір зменшився, фінансування було досить дороге для навчання на стаціонарі, потік студентів теж зменшився, це впливало на якість, й взагалі музичну творчість.

– Скажіть, будь ласка, які громадські обов'язки у радянський період або в період незалежності Ви виконували у ЖДП, пізніше в ЖДУ імені Івана Франка?

– На початку моєї роботи в інституті я був завідувачем предметної комісії музики, потім, коли зорганізувалася кафедра, я був завідувачем кафедри музики, потім я керував польським ансамблем "Чарна Мадонна" на філологічному факультеті, грав в оркестрі народних інструментів, постійно все життя в хорі співав. Тобто все це пов'язано з творчими колективами і всіма нашими музикантами. Ну і звичайно, я був організатором на кафедрі музики. Тоді я цікавився питаннями хореографії, був у нас такий відділ, цікавився, оскільки був куратором групи, вони давали концерти, я опікувався й цим ансамблем танцю.

– Чи пам'ятаєте Ви, як саме здійснювали громадські роботи у колгоспах?

– Так! Був такий період, в 1980–1990 рр., ми постійно зі студентами їздили в колгоспи. Інколи брав інструмент, і там, коли вони працювали (студенти, молодь співуча, якийсь ансамбль), виступали навіть в селах, де ми були, і в піонерських таборах, це теж громадська робота музичним керівником, все своє життя, я ще з деканом факультету Литньовим їздив, він може підтвердити, більше десяти років, ну і робота була зі студентами, у колгоспи їздили і керівники групи, куратори, викладачі... Ну і там поступово, по можливості, теж музикою займались.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в ЖДП ім. І. Франка? Чи існував певний політичний тиск, якщо він був, як це проявлялось?

Я не можу сказати що такий тиск був, я працював, коли ректором був Горностай, потім працював із П. Ю. Саухом. Тисків, як таких, не було... Це єдине, що можливо, не можна було щось придбати, купити, кудись поїхати на якісь конференції, обмеження було. Кафедра музики в університеті не була чимось таким особливим, як припустимо, факультет іноземних мов, фізико-математичний, філологічний. А кафедра педагогіки початкового навчання, це якийсь такий, менший рівень, і до нас так і ставились. Комусь треба дати більше уваги, грошей на якісь придбання, а нам так уже те, що залишається.

– Якісь різного роду ситуації, які склалися в країні, наприклад, катастрофа на ЧАЕС у 1986 році, якось воно вплинуло на Вас? Як подавалась й чи взагалі поширювалась інформація про катастрофу?

– Це вплинуло на всіх нас, і діти мої теж трохи були хворобливі, так просто важко суто психологічно було, травмовані люди цими подіями. І якось так відчувалося, що в той період, коли це трапилось, у людей зникла радість, потяг до чогось такого, де можна було більше показати себе... Від цього періоду отримали багато хворих та інвалідів, вплив виключно психологічний і на молодь. Хоча зараз вже це не молодь, скільки це часу пройшло, 86-тий рік? Молодь не знає цього, але в старих людей воно так якось відчувається, ще до цих пір звучить... Щось не так було, і люди боялися, люди, як то кажуть російською, "внушали" собі, що трапилось щось недобре, й невідомо, чим це все закінчиться. За дітей, особливо за дітей переживали, щоб пройшло все без будь-яких наслідків... Це така доля України...

Ці процеси від 1986 р. почали впливати на фаховий стан людей, які працювали. Була якась зневіра, особливо коли 1991-й рік, коли це трапилось, коли ми стали з того часу незалежні, ми тоді не знали, чим це завершиться, бо ми знали про події у Прибалтиці, як це сталося, що там загинули люди, тут теж, було дуже неспокійно, почали десь виїжджати, зневіра в тому, чим це завершиться, немає Союзу, стала самостійна Україна, хто поведе, як створиться, які будуть наслідки, і дуже багато було сумнівів протягом цих років. Спочатку особливо, років 4–5 становлення цього, і є люди, які не задоволені, і є висловлювання недобрі, чим це завершиться? І люди так бідкались, не знаючи, що буде. Як себе поєднати з незалежністю

України? Але з часом якось утихомирилося, хоча були події, постійно якісь заворушення, інші думки, бо люди різні, різне виховання, багато росіян також живе і багато проживало, оце їм було боляче, що цього Союзу немає... Як воно станеться в Україні... Ну... Дякуючи, пережили і все буде нормально...

– А у викладацькому колективі були якісь розмови, можливо конфлікти, саме в той період 1990-х років, коли Україна стала незалежною?

– Таких яскравих конфліктів не було, але розмови були... Для чого воно потрібно? Тепер ми будемо відрізані від всього... Не зможемо поїхати до родичів у Росію... Боїмося туди поїхати... І ще багато незадоволених, хоча до цього часу ще ми дивимося там програму: "Час" і це все... Так, шкода, шкода, що так трапилося, що це все так розірвалося.

– Оцініть, будь ласка, відмінності в роботі у радянський період, в період 1990-х років та в наступні роки.

– Знаєте, ці періоди я прийшов в 1980 р. Був якийсь ентузіазм, була... якась така любов до життя, до музики, до всього. Якійсь ми були такі натхнені, ми хотіли чогось досягти, ми хотіли вчитися, ми хотіли десь викладати, працювати, щоб була користь від нашої праці і передати це своїм дітям і внукам. Вже 1991-й та наступні роки, трішки такий запал спав. Не було якогось, знаєте, підняття, що це має щось бути таке досить оригінальне, добре, святе. Трішки були і моменти, коли і сумніви якісь були, недовіра, тому що слухали різні передачі, різних діячів, різне тлумачення. Хтось підтримував, хтось ні, не все сприймалося, що в державі відбувалось. Така атмосфера до цих пір зберігається ще, немає єдиного міцного кулака, щоб продовжити розвивати цю нашу неньку Україну, допомогти їй, і боротися з тими негативами, які залишилися. Це і в розмовах, і в подіях, і трапляються різні такі речі, і стрілянина... Трошки багато такого негативу зараз в інформації і в діях, дивимося тільки різні ці події, 90 % негативу. Трагічне... Трагічні події відбуваються, може воно і раніше було, але не афішувалося...

– Як Вам працювалося в радянський період зі студентами?

– Було таке, я, по-перше, був задоволений, що я викладаю у педагогічному інституті, це для мене була мрія, і я старався підвищувати свій фаховий рівень, я був задоволений роботою, колегами своїми, всією своєю працею, було таке натхнення. Можливо, що тоді був набагато молодший. А вже 93-й – 95-ті роки, вже трошки цей запал зменшився, якось стих тому що... Може роки, може сама си-

туація в державі вплинула психологічно, не було такого потягу і ентузіазму, людина знала, що потрібно працювати, треба заробити копійку, треба виховати дітей, треба дати їм можливість навчатися. Ось такі проблеми, вони, по суті, і сьогодні зберігаються.

– Скажіть, будь ласка, які зміни відбулися під час масових протестних рухів кінця XX – початку XXI ст?

– Ну, масові протести... Мені здається, що у нас досить спокійно в інституті до цього ставились. Працювали, хоча і збори були, і вислови викладачів теж були різні, але в основному, такий порядок, дисципліна і повага була в той період в університеті, не можна сказати, що там якісь розчарування, хтось виступав проти. Всі працювали, люди розуміли, що прийшли сюди навчатися, платили студенти гроші за це навчання і було досить все пристойно...

– Чи відомі вам якісь випадки, коли за політичні жарти чи якусь діяльність викладачів або студентів звільняли з роботи, відраховували з університету?

– Знаєте, це досить рідко, коли відраховували студентів з університету в цей період. Бували випадки, коли пропонували піти у академічну відпустку на рік. Викладачі, я пам'ятаю, з 80-го року ось до цих пір, вже ж 38 років, 80 % викладачів так залишилися, ще працюють, вже на пенсії і працюють, ну можна сказати що зберігається контингент тих років. Наприклад, я хочу сказати про свою колегу Сичевську Валентину Василівну. Я коли прийшов працювати в 1980 р., вона десь через роки три прийшла теж, і вона й зараз працює і проживає тут, із сім'єю в гуртожитку все життя, працювала і працює. Так що викладачі збереглися, таких випадків не було, що когось звільнили, єдине що було, що у зв'язку з невеликим набором зменшилась ставка, було таке раніше.

Вже в 1990-ті роки менший набір, менша кількість ставок, але люди працювали і зараз працюють, ну і пенсіонери працюють ще зараз, мають хто скільки може, колеги мої пів ставки мають. Приємно було б сьогодні побачитись зі своїми колегами, ну я так періодично приїжджаю, вони запрошують мене на творчі вечори. Коли звітний концерт дає кафедра музики, мене запрошують. У цьому році був, минулому, на різних зібраннях, великих подіях буваю, мене запрошують. Ректор П. Ю. Саух запрошував, тому що мене пам'ятають, тому що відзначили мою працю, і я задоволений, що якусь користь приніс і університету, і студентам, з якими я працював, і звичайно, задоволений собою.

ВИСКУШЕНКО

Андрій Петрович,

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри зоології,
біологічного моніторингу
та охорони природи.*

Народився 14 грудня 1950 р. в смт Дзержинськ (Романів) Житомирської області. Протягом 1985–2001 рр. перебував на посаді декана факультету підготовки вчителів початкових класів, а з 2001 р. по 2014 р. був деканом природничого факультету.

– Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Народився я 14 грудня 1950 р. в селищі міського типу Дзержинськ, нині Романів, Житомирської області в сім'ї робітника. Батько весь час пропрацював на різних робітничих професіях, а мама була вчителем, закінчила Одеський державний університет, й викладала у школі, в якій я і навчався.

– На якому факультеті Ви навчалися і в які роки?

– На природничому. У Житомирі з 1971 р. по 1973 р. Будучи студентом уже четвертого, п'ятого курсів, три попередні курси навчався у місті Бердичеві.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Недаремно кажуть, що вчитель – це інженер людських душ і часто виховує майбутню професію своїх вихованців. Зі мною сталося те саме. В школі у мене викладали чудові, прекрасні вчителі – Фурман Олександра Василівна та Карасик Лариса і я надумав стати хіміком та вступив у 1968 р., після закінчення школи, до Бердичівського педагогічного інституту. Хотів бути хіміком, але потім склалася доля так, що відбулася певна переорієнтація і я став біологом, зоологом, якщо конкретніше.

– Де Ви навчалися й чому обрали саме цей навчальний заклад?

– Цей навчальний заклад я обрав чисто випадково, тому що я думав вступати в Черкаський педагогічний інститут. У мене там

проживала хрещена мама, яка загітувала, щоб я приїхав туди, але приїхавши в Черкаси, мені чомусь не сподобалося там. Хоча пізніше доля мене поєднала із Черкасами. Але сталося так, що вже їдучи в електричці із Козятина до станції Разіна, яка в Романівському районі, випадково почув розмову пасажирів про Бердичівський педагогічний інститут. Таким чином склалося так, що я вступив на перший курс саме до Бердичівського педагогічного інституту. Але у 1971 р. біологів і хіміків або природничий факультет в цілому перевели в місто Житомир і закінчував я вже навчання у Житомирському педагогічному інституті, який закінчив у 1973 р.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– В принципі, вступити було важко. Був великий конкурс і на той час цікаво було те, що були кандидати, їх зараховували на пів року навчання, й ми всі старалися вчитись, тому що знали, що нам "дихають у спину" троє кандидатів, які зайняли би наші місця. Тому ми вчилися, як кажуть, не покладаючи рук. Перший раз, я пам'ятаю, в кіно пішов, а тоді кінотеатри це були одні із засобів комунікації, зараз воно нівелюється частково, є телебачення, Інтернет і тому подібне, тому кінотеатри це були, в принципі, основні засоби культури... Я пам'ятаю, перший раз я пішов у кіно, тоді коли склав перший іспит, тобто, десь пів року я нікуди не ходив, весь час доводилося вчитись і вчитись. Це не тільки мене стосувалося, а стосувалося всіх моїх одногрупників і однокурсників.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Я людина, яка, в принципі, виросла в сільській місцевості. От ми говоримо, що Романів – це селище міського типу, а насправді – це таке велике село, в якому всі один одного знають, тому коли мені довелося побувати вперше в Черкасах, а потім у Бердичеві, то це було таке неповторне враження.

– І Ви вже згодом переїхали до Житомира?

– Так, в 1971 р.

– Яким було перше враження від Житомира?

– Це великий обласний центр, правда в Житомирі я бував раніше, коли вчився в школі. Я бував на деяких обласних олімпіадах з астрономії, географії, але коли став студентом, я просто був дуже зачарованим околицями міста Житомира, самим культурним центром його. Враження неповторне і незабутнє.

– Як впливало місто на Ваш навчальний процес?

– Ну... важко так щось сказати в даному контексті, тому що часу на ознайомлення було не багато. Ми всі прийшли сюди вчитися. Я пам'ятаю, читав в залі, а зал раніше був там, де тепер бібліотека центральна, там на другому поверсі був читальний зал, який працював до 10 годин і весь час був заповнений студентами. І пам'ятаю, неодноразово я і мої колеги просили у працівників бібліотеки взяти підручники на ніч, тому що о десятій годині в них теж закінчувався робочий день.

– А скільки Ви годин навчалися?

– Ми навчалися по чотири пари на день та вчилися ми ще і по суботах, тому, якщо говорити, що зараз студенти дуже перенавантажені, то в мене великі сумніви щодо цього.

– Так, зараз легше, не виходячи з дому використовувати Інтернет.

– Так, все є, і літератури в достатній кількості, а тоді була скрута певних підручників, але знаходили вихід з усіх ситуацій.

– Що ви можете розповісти про свої студентські роки?

– Про студентське життя я завжди кажу своїм студентам, що студентські роки – то є найкращі роки, вони ніколи не повторюються, їх ніколи не можна повернути, двічі не можна увійти в одну і ту ж воду. Тому беріть від життя усе, що тільки можна, та навчайтеся, вчіться, знання за плечима не важкі.

– Які предмети та викладачі Вам запам'ятались найбільше? Чому?

– В принципі, кожен викладач, який навчав мене, це була особистість. Особистість з великої літери. Вони віддавали студентам все, що тільки можна було. Ми їм завдячуємо всім. Вони навчали нас життю, вчили побуту, передавали свій досвід, в них він теж був невеликий. Це були роки війни і роки певних таких коливань політичних і тому подібне.

В принципі, про кожного я можу говорити дуже і дуже багато, але найбільше мені запам'яталися: викладач ботаніки Кулакова Наталія Василівна, викладачі, які викладали зоологію, – Панасюк Андрій Панасович, Копейн Кен Іванович, Куркчі Леонід Миколайович, наш улюблений декан, Трускавецький Євген Степанович. Онищенко був нашим куратором, Пастух Надія, яка читала в нас цитологію та гістологію, вона була учасником Другої світової війни і капітаном медичної служби. Всі вони мали чудовий, в принципі, мені здавалось, неперевершений багаж знань. Я завжди дивувався, як

можна стільки знати. І все вони передавали нам безкорисливо, з великою пошаною до нас і з любов'ю. Можна було багатьох назвати... і викладача фізики я пам'ятаю, Євгенія Миколайовича, який у нас читав, правда короткий час, тільки пів року, тоді була фізика, також Фелікса Афоновича Петляка, який читав у нас історію... Та багатьох пам'ятатимемо так, усіх не згадаєш відразу, але всі вони залишили певний слід не тільки в моїй пам'яті, а й у пам'яті моїх однокурсників і в пам'яті усіх студентів, які навчалися у той час на природничому факультеті. Я вважаю, що викладачі, які читали у мене предмети, які зустрічалися на моєму життєвому шляху, в принципі, сформували мене як людину, як особистість і я їм вдячний за це. Можна і тут згадати деяких викладачів, які читали і філософію, і політичну економію. Колись були такі предмети, а зараз їх немає, але все це у минулому.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Будучи студентом, я був комсоргом. Зараз чомусь ця посада заполітизована, але тоді було таке життя.

– Чи пам'ятаєте, як відбувалися практики?

– Пам'ятаю. Це неповторне завжди, а на природничому факультеті вони дійсно є неповторними. На першому курсі, після його закінчення, була двотижнева поїздка по чудових мальовничих куточках України: півдня України частково, центральні райони країни, Канів, Черкаси і місто Київ. На другому курсі ми їздили на два тижні в Карпати автобусом, харчувалися автономно. На третьому курсі це були обов'язкові поїздки в межах практики в Крим і теж на два тижні, а на четвертому курсі була організована міні-поїздка деканом Куркчі, він завжди був ініціатором цієї справи, ми їздили в Прибалтику та знайомилися з мальовничою природою регіону, побутом людей. Це надавало нам певних переваг порівняно з іншими студентами, ми бачили багато, аналізували і це згодилося потім у майбутній роботі.

– Чи пам'ятаєте щось про керівництво факультету?

– Коли я навчався, деканом був Куркчі Леонід Миколайович. Неординарна, легендарна людина, особистість, яка зробила для розвитку природничого факультету дуже і дуже багато. Завдяки йому та його одному думцям факультет був у Житомирі сформований. Коли ми приїхали у 1971 р. з Бердичева, й нас завели у приміщення, ми злякалися... Це був обдертий корпус, обшарпаний, без нічого, ми навіть тоді пісеньку таку склали, й я пам'ятаю її: "Здание розва-

ленное на Пушкинской стоит, страшное, ужасное на людей глядит, там живет несчастный бедный биофак, всё таскает ящики, трудится чужак, а декан всё бегаёт и студенты вслед...." і тому подібне. Ми сюди переїхали протягом літа 1971 р., а заняття розпочали десь у жовтні.

Протягом вересня тільки обладнували цей навчальний корпус, розпаковували все те, що привезли сюди: опудала, хімічні реактиви, обладнання. Навчання було не тільки у цьому корпусі, а і частково в корпусі тодішнього політехнічного інституту, де зараз знаходиться ОВІР або обласна міграційна служба. Було важко, ми більше працювали, ніж навчалися тоді, але ми не жалкували про це, тому що знали, що ми це робимо для себе, для майбутніх студентів.

– Чи були у Вас авторитети серед викладачів?

– Та, в принципі, всі авторитети. У нас не було викладачів, про яких ми могли сказати щось погане. Вони всі робили для нас все, щоб ми відчували себе в стінах цього навчального закладу комфортно, зручно, щоб ми здобували знання і були, як тоді казали, підростаючою зміною майбутніх поколінь. Ми вдячні їм за це.

– Можливо, в когось була цікава манера подачі?

– Та, в принципі, запам'яталося викладання навчального матеріалу, так уже особливо, як ви так просите про це розповісти мене, декількох викладачів, хоча всі вони, я повторююсь, були оригінальними спеціалістами, висококласними спеціалістами своєї справи. Але особливо запам'яталися лекції Копейна Кена Івановича, Пастух Надії, Кулакової Наталії Василівни, які відповідно читали зоологію, цитологію та ботаніку. Потім чудові прекрасні лекції вже на старших курсах були у Трускавецького Євгена Степановича, та багатьох інших викладачів. Ми збираємося раз на п'ять років, й згадуємо з вдячністю і теплотою усіх викладачів, переважна більшість із них вже пішли у вічність, але ми завжди запрошуємо тих, хто нині живий, й дякуємо їм і сьогодні.

– Що Вам найбільш запам'яталося із років студентського життя?

– Ви у це можете не повірити, але безтурботність. Можна було і відпочивати в той час, коли ми чудово працювали над здобуттям знань. Здавалося б, таке незвичне порівняння, але це дійсно так. Ми знали, що завтра буде заняття, й завтра будуть ті чи інші заходи. В кінці тижня ми мали можливість поїхати до батьків. Знали, що підемо у походи, в туристичні походи. Це було приємно.

– Яка була атмосфера в групі/на факультеті в цілому?

– Тільки дружня. В нас якось не було чвар, всі старалися допомогти одне одному, й навіть були випадки, що деяким важко давались окремі предмети, то старші студенти, а серед нас навчалися і студенти, які вже пройшли армію, були старші десь на років 9-10 від нас, якось старалися допомогти тим людям, яким було важко. Була взаємовиручка.

– Який був віковий, національний та соціальний склад студентів?

– Ми мало звертали увагу на національність. Вчилися, я пам'ятаю, українці, росіяни, поляки, євреї, але якогось такого виділення прошарку в нас не було. Ми всі відчували себе одним колективом.

– Якою мовою спілкувалися?

– Були тільки дві мови: українська та російська. Ніхто не заставляв вчитися на тій чи іншій мові. Навіть ті викладачі, які читали свої предмети на російській мові, якщо студенти відповідали на українській мові, то ніяких зауважень щодо цього не було. Не було прохання "перейти на русский язык". Все сприймалося суто об'єктивно.

– Які були повсякденні і побутові умови студентського життя?

– Як би це сказати, зранку заняття, з обіду читальний зал або опрацювання в кабінетах, робота в лабораторіях й таке інше. Це був простий такий рутинний шлях студента, який іноді "розбавлявся" культурними заходами.

– А Ви жили в гуртожитку?

– Ні, я жив на квартирі три роки в Бердичеві, а уже на четвертому і п'ятому курсі, коли навчався у Житомирі, жив у гуртожитку № 1.

– І які там були умови проживання?

– Спершу ми жили, як не дивно це прозвучить, я інколи студентам кажу, що я жив там у 76 кімнаті і нас було більше десяти осіб. Це велика кімната, але вони дивувалися, як там могло стільки поміститися, а я кажу: а так... Були тісні умови. Були по два ліжка зсунуті разом, а між ними були невеличкі проходи сантиметрів по 40–50, але ми жили, жили дружно. Були студенти перших курсів і четвертих, п'ятих.

– Яку стипендію Ви отримували? Що можна було купити на ці гроші і на що Ви їх витрачали?

– Питання таке, суто сакраментальне. Я пам'ятаю стипендію, коли був на першому, другому курсі – 20–30 карбованців. Для порівняння: тоді буханка хліба коштувала 14 копійок, пачка морози-

ва – 10 копійок. Згодом на четвертому і п'ятому курсі стипендія стала 45 карбованців, але ціни були більш-менш стабільні. Також допомагали батьки.

– Чи працювали Ви під час навчання?

– Під час навчання інколи студенти кажуть, що розвантажували вагони, але мені не довелося працювати. Та на четвертому і п'ятому курсах я працював вчителем біології у Веселівській школі. Ми потрапили на педагогічну практику туди, й так склалося, що там вчителя не було. На п'ятому курсі я працював лаборантом кафедри зоології на пів ставки, саме у цьому кабінеті, де ви берете інтерв'ю.

– Чи існувала у вас на факультеті художня самодіяльність і яка саме?

– Так, існувала. Я був капітаном команди КВК у своїй групі. Є чудові, прекрасні фотографії й інколи перегортаєш так та згадуєш ті моменти. Були концерти та стихійні заходи. Було весело жити.

– Чи було спортивне життя в університеті?

– Так, було. Я пам'ятаю, в Бердичеві я більше займався спортом, я навіть здобув третій дорослий розряд з гімнастики, зараз важко в це повірити. Важко мені давався кінь, на кільцях зверху працював.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками і чи відомо Вам щось про них?

– Підтримую. Кожних п'ять років ми збираємося на зустрічі. У минулому році в нас була дев'ята зустріч, це було 45 років після закінчення навчального закладу. Випускалося нас 49 осіб і вже 10 моїх однокурсників пішли у вічність. Приїхало на зустріч 12 осіб, контакти я підтримую приблизно з 27-ма. Порядку 10 однокурсників я знаю, що вони ще живі, але контактів немає. На жаль, сталося так, що доля порозкидала. Є однокурсники, які проживають в Ізраїлі і ми це знаємо особисто, є і в США проживають, в Росії, але на останню зустріч, яка відбулася 28 березня минулого року, приїхало 12 осіб. Всі ми впізнали один одного. Ми завжди спілкуємося, з радістю з'їжджаємося. Я знаю, що на цю зустріч мало прийти біля 22 осіб, але при телефонному спілкуванні виявилось, що деяким хвороби заважають, іншим – онуки та правнуки. Дуже прикро буває, що ті люди, які живуть близько, не приїжджають... На жаль, це так, це обставини і тут ображатися немає на що.

– На якому етапі Вашого життя, викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Я коли працював у школі, у Будичанській середній школі Чуднівського району після закінчення навчання, у мене виникло бажання вступити в аспірантуру, і я хотів бути разом зі студентами, проводити польові практики, навчати їх зоології, як мене навчав покійний мій викладач Копейн Кен Іванович. Мрія моя стала реальністю і я закінчив аспірантуру при кафедрі зоології Черкаського педагогічного інституту та після закінчення навчання мене взяли на роботу з 4 вересня 1978 р. в Житомирський педагогічний інститут.

– На яких посадах Ви викладали в університеті?

– Я працював асистентом, доцентом, був деканом в свій час двох факультетів: на факультеті підготовки вчителів початкових класів, й більше десяти років працював на посаді декана нинішнього природничого факультету.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства та у часи праці вже як викладача?

– Специфіка виявляється в тому, щоб завжди віддавати себе дітям, завжди бути щирим у взаєминах і тоді стосунки будуть прекрасні, чудові. Студенти розуміють тих викладачів, які до них щирі і з повагою ставляться. Викладачі теж віддячують студентам, які з повною вірою використовують свій потенціал для навчання.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали в радянський період і після проголошення незалежності України?

– Я дуже пишаюся тим, що я викладаю предмет, об'єктом якого є тварини. Вони не змінюють своїх особливостей під впливом тих чи інших політичних течій. Я інколи кажу студентам, що як у мого зайця було чотири лапи і куций хвіст ще за царя Бомка, як земля була тонка, так воно і залишилось, тому я вдячний долі, що поєднала мене з такими об'єктами моєї роботи.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Пам'ятаю, як викладач і як декан, багатьох. Це були особистості. Студенти, в принципі, завжди є студентами, вони проявляють себе, але для цього потрібно формувати їхнє ставлення до тих чи інших обставин. Студентів, які найбільш яскраво мені запам'яталися, можу згадати Зародіна Олега Вадимовича, який працював завідувачем сектору при кабінеті міністрів нашої держави. Я пам'ятаю Ільїна Василя Васильовича, який до сьогоднішнього часу працює завідувачем відділу освіти Попільнянської райдержадміністрації. Пам'ятаю інших студентів, які досить тривалий час працювали і

головами колгоспу, в райкомах партій, адміністраціях. Я з вдячністю згадую їх, та інколи ми по телефону розмовляємо, зустрічаємося, і я пишаюся ними.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Це таке питання, яке потребує однозначної відповіді, але її дати дуже важко. Умови визначаються кожним періодом, і певний період диктує, відповідно, свої вимоги, але я завжди керувався тим, щоб давати студентам знання й вимагати від них відповідної віддачі. І політичні течії, вони впливають активно. Я пам'ятаю події, коли студенти піднімалися і масово виходили із занять на страйки, але потім, коли я зустрічався з цими студентами, мені не хочеться вживати тих слів, які вони висловлювали відносно тих подій, попросту говорячи, вони говорили: нас просто обманули.

– Чи існував політичний тиск?

– Суто політичного тиску як такого не було, який аж так сильно діяв, то я не відчував. Можливо, він і був, але як викладач, декан та ще й природничих наук, це такі посади, на яких не дуже позначаються політичні впливи або тиск.

– А, наприклад, вибух на Чорнобильській АЕС?

– Так, це була подія, яка спонукала багатьох, й мене також, якось інакше подивитися на ті чи інші процеси. Обурювало, що аварію та рівень її небезпеки тривалий час замовчували. Я пам'ятаю, тоді було святкування першотравневих свят, й такий яскравий сонячний день, і студенти разом з викладачами брали участь у цьому параді, хоча цього робити в тих умовах не можна було у жодному разі.

– Дякуємо Вам за цікаву розмову!

ВІТВИЦЬКА

Світлана Сергіївна,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки.*

Народилася 30 вересня 1940 р. у м. Путивль, Сумської області. Закінчила із відзнакою Сумський державний педагогічний інститут імені А. С. Макаренка. У Житомирському педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка працює з серпня 1978 р. Пройшла шлях від викладача, доцента до професора кафедри педагогіки.

Автор понад 300 публікацій, серед яких 26 монографій, 25 навчально-методичних посібників.

Нагороди: нагрудний знак "Відмінник освіти України", нагрудний знак НАПН України "К. Д. Ушинський", "Заслужений працівник Житомирського державного університету імені Івана Франка", "Заслужений професор Житомирського державного університету імені Івана Франка".

– Коли, де та в якій сім'ї ви народилися?

– Я народилася в місті Путивлі у 1940 р. Мої батьки: мати була за освітою вчителькою початкових класів, вона закінчила Путивльське педучилище, а батько був службовець. Він технікум закінчив, мав невелику освіту. Не мав вищої освіти. Я дуже шанувала своїх батьків. Я можу сказати, чому. Тому, що в нас були дуже гарні сімейні традиції. По-перше, у нас були гарні стосунки між батьком і матір'ю. І я хочу сказати, що у нашому домі навіть не було слова "дура", настільки були висококультурні взаємини у сім'ї. І от якраз оце недавно було 8 березня. Я хочу сказати, що батько, завжди на 8 березня нас (трьох дітей) брав, й ми йшли у крамницю купувати матері подарунки, приносили додому і потім він просив її одягнути й казав: "Дівчатка дивіться, яка у нас мама красуня!" Тобто, у нас були дуже гарні традиції в сім'ї. Я можу сказати, що ці традиції пов'язані з моїм дідом та бабусею. У мене і батько, і дідусь ніколи не пили, ніколи не матюкалися і не палили. У нас не було цього у родині. І дід у мене також дуже цікава людина. Він дуже цікавився технікою. Тоді ще були календарики такі із винаходами, якісь цікаві моменти, давав мені і казав: "От онучечка, оце буде дуже цікаво, почитай це". Ну а потім він працював екскурсоводом у музеї Партизанської слави Путивля.

Маю таку гарну генетику і гарних своїх родичів, які мене дуже багато чому навчили. І дід був дуже здібна людина, він не тільки

міг красиво і захоплююче проводити екскурсії, але й був майстром по дереву, малював. Тобто, була дуже різностороння людина. А мама моя була дуже доброзичлива жінка.

– Що вплинуло на вибір Вашої майбутньої професії?

– Мабуть, це все-таки мамина лінія вплинула. Я хочу сказати, що цією професією я дуже рано почала захоплюватися. Ще мабуть в школу не ходила, а вже збирала діточок, їх парами ставила. А в нас будинок був одноповерховий і такі сходинки, щоб піднятися... чотири чи п'ять сходинок там було. Я садила цих дітей. Рвала листочки із бузку. Вони були білі. Давала їм і вони писали палички, крапочки. Тобто, це було дуже сильне захоплення, й я свідомо вибрала цю професію й все життя з гідністю до неї належу. Бо це найкраща професія в світі.

– Де Ви навчалися, та чому вибрали саме цей навчальний заклад?

– Навчалася я в Сумському державному педагогічному інституті імені А. Макаренка. Ну, по-перше, цей інститут був найближчий. Тому це зіграло роль. І матеріальний аспект відіграв не останню роль, у нас не було особливих статків. Я б не сказала, що ми жили багато. Мама усіх нас обшивала, і якщо подивитися мої фотографії з інституту, то я їхала туди у своїй формі учнівській. І це було найближче, тому інститут було обрано за таким принципом, щоб найближче. Бо там всього 100 км. Але цей інститут дуже гарний і має свої традиції.

– Наскільки легко чи складно Вам було вступити до цього навчального закладу? Які емоції були?

– Зрозуміло, позитивні емоції були. Не було мені дуже складно вступати у заклад. Бо я вчилася весь час на "відмінно". Проблем з навчанням у мене ніколи не було. З першого класу по десятий. Мене ніколи не можна було застати, що я щось не знаю. Я завжди всім цікавилася. І в школі я була активна дуже. Читала багато, й всі гуртки відвідувала: драматичний і танцювала. Пам'ятаю, перша моя роль була бабка (стрекоза). Із байки "Бабка та Мурашка". Пізніше більш складніші. А в університеті те ж саме.

Займалася дослідженнями. Брала участь у всіх громадських справах. Мені не було важко. І було цікаво. Я обрала ту професію, яка мені подобається. Я закінчила природничий факультет... Обрана професія тільки за покликанням. Абсолютно немає ніяких сумнівів, що я пішла не туди, куди хотіла. Я до речі, закінчила природничий факультет з відзнакою.

– В якому році та яким чином Ви потрапили до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Я спочатку працювала, після закінчення педагогічного інституту, вчителькою. Потім працювала викладачем у Сумському інституті імені А. С. Макаренка. Там, працюючи на кафедрі педагогіки, я вступила в аспірантуру. Після закінчення аспірантури в київському педагогічному інституті імені М. Горького (зараз – імені М. П. Драгоманова), я отримала направлення до Житомирського державного педагогічного інституту імені І. Я. Франка. Працюю тут за направленням з 1978 р.

– Як Вас зустріли колеги?

– Мені здається, що нормально зустріли. Тоді нашим завкафедрою був Кобзар Леонід Іванович. Правда, трошки насторожено, бо діти маленькі. Я приїхала, й мені оцей гуртожиток дали. Одну кімнату. Дуже важко було жити в цій кімнаті. Тому що важко з двома дітьми в одній кімнаті. Але в принципі, на кафедрі не було ніяких таких непорозумінь. Зустріли нормально. Тоді був ректором Петро Сидорович Горностай. І мене дуже вразило тільки те, що коли я приїхала після захисту, мені не надали посаду старшого викладача, а дали посаду асистента. Я дуже мало працювала асистентом. А потім уже перевели мене на посаду старшого викладача. Я до цього ставилася більш спокійно. Мене це не хвилювало. Все нормально склалося. Стосунки склалися нормально. Й зараз вони нормальні. Хоча люблю сказати все в очі. Те, що думаю. Я думаю, це краще, ніж десь там розповідати щось. Я люблю своїх колег. І вони мене також.

– На якій кафедрі Ви працюєте і на яких посадах Ви працювали?

– Я працюю на кафедрі педагогіки. Спочатку це була кафедра педагогіки і психології. Потім їх роз'єднали і стала кафедра педагогіки. І все життя я працюю на цій кафедрі. Я працюю на ній сорок років, так що я дуже давно працюю. На цій кафедрі почала працювала асистентом й дійшла до посади професора. Я ніколи не була завідувачем кафедри, та інших високих посад не займала. Я була рядовим викладачем.

– Чи змінилася специфіка навчально-наукового процесу від радянського до нашого часу?

– Так, звичайно. Зрозуміло, що все змінилося. Знаєте в чому справа? От ви побачите, я вам покажу. Коли я вчилася в інституті, у нас навантаження було більше, ніж зараз у студентів. Це по-перше. По-друге, у нас було якось більше приділено уваги різ-

нобічній підготовці. У нас були факультативи. От у мене є диплом "Демонстратор кінофільмів". У нас були спеціальні факультативи для здобуття так званих громадських професій. І потім нас багато привчали до праці. У нас було постійне самообслуговування. За нас ніхто не працював. Крім того, щороку з 1 вересня ми завжди їхали до колгоспів і місяць там працювали. Там були. Стосовно дисциплін, навчальних дисциплін, то за кількістю їх було більше. Наприклад, педагогічні дисципліни були до початку четвертого курсу, були педпрактики. У нас була пів річна практика на п'ятому курсі. Ми їхали на місце роботи й пів року працювали. Крім того, була і практика місячна. І у нас була постійна практика, без відриву. Більша частина навчання приділялася педпрактиці. Ось я навіть такий приклад наведу, який підтвердить важливість практики, в той час, коли я навчалася. Ректор ходив по школах, й дивився як студенти її проходять. У мене один раз на уроках сидів ректор. І наш методист сидів з нами, й писав конспекти уроків, перевіряти один одного ходили. Усе більше було на практиці. Так що цим відрізняється. Виховання і практика.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали в радянській час і від моменту проголошення незалежності?

– Дякую за це питання. В радянський час викладалися такі дисципліни: "Вступ до дисципліни" на першому курсі, "Педагогіка" на другому курсі, на третьому "Технології", власне педагогічні технології, "Педагогічна майстерність". Ось такі були предмети. Я їх викладала у той час. Пізніше також викладала "Педагогіку". Потім "Вступ до спеціальності" зняли. "Технології" передали іншій кафедрі. Потім я "Педагогіку вищої школи" викладала. Зараз викладаю "Порівняльну педагогіку". І в цьому році мені підкинули "Соціологію освіти". Так що різні предмети у мене є. Ще є такий предмет як "Теорія і методика педагогічної діяльності", її я також викладаю.

– Чи різняться умови викладання в радянський період, в 1990-х рр. і зараз?

– Дуже багато різниці я не бачу. Як тоді у нас не було такого обладнання технічного, так і зараз. Ми приходило з тим же проектором. У нас один проектор на кафедрі і молодь завжди його забирає. І дуже рідко користуюся. Прошу студентів принести ноутбук і працювати. Бо я розумію, що молоді це потрібніше. А тому, я б сказала, що не дуже різниться.

– Ви вже згадали, що навчали багатьох студентів. Чи можете Ви виділити найяскравіших?

– З найяскравіших – це наш ректор. Галина Євгеніївна – це моя студентка. Друга така особистість – це колишній декан природничого факультету Андрій Петрович Вискушенко. Це також мій випускник. Він мій студент, й навчався гарно. Багато таких людей. Є такі, що працюють у департаменті освіти. І ті, які працюють у нашому житомирському управлінні освіти. Є дуже багато учителів у школі. Так що багато таких хороших людей. Я їм вдячна. Ось наприклад, на 8 березня, вони прийшли мене привітати зі святом. Мені було дуже приємно, що вони не забули.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Так, займалася. Ще навіть у школі. Ви знаєте, колись у школі проводили так звані конференції з різних книжок. І я завжди у них брала участь, робила доповіді і виступала з ними. Це ще шкільна наукова робота. В інституті це теж було. По-перше, науково-дослідна робота проводилася на семінарських заняттях. Крім того, коли я вчилася у школі, то були ділянки при школі, на яких ми робили досліді. А ще така була форма роботи дуже цікава – участь у виставках. Була така загальноукраїнська виставка досягнень народного господарства (ВДНГ). Як я на ВДНГ потрапила? Тому що в п'ятому класі я була бригадиром бригади, яка досліджувала урожайність кукурудзи. І нам тоді дали гектар землі в колгоспі. І я разом зі своєю бригадою досліджувала. Тобто весь час я дослідженнями займалася. Схрещуванням, оце було у нашому натуралістичному гуртку.

– Чи пам'ятаєте Ви свого наукового керівника?

– Звісно, пам'ятаю.

– Можете про нього розповісти?

– Бурмака Яків Іванович. Немає вже його, на жаль, у живих. Дуже приємна людина, дуже фахова людина. Він тоді був начальник чи директор департаменту вищої освіти в Міністерстві освіти. І я була його перша аспірантка. Він не знав, що зі мною робити. Він не знав, як це – керувати. Він був дуже приємною людиною. Я пам'ятаю, навіть їздила у відрядження в Санкт-Петербург. То він зробив так, щоб зі мною поїхала Ніна Василівна, щоб скерувати мене, яким чином писати цю дисертацію. Я ж тоді була на кафедрі в інституті ім. М. Горького (зараз – М. П. Драгоманова) і там завідувачем кафедри був Василь Захарович Смаль. Чудова людина. Він теж до-

поміг мені зорієнтуватися. Я, пам'ятаю, ходила, просила: "Ну почитайте, ну почитайте хто-небудь". І Василь Захарович прочитав мою дисертацію. І була йому дуже вдячна. А їх пам'ятаю. Як не пам'ятати своїх наукових керівників?

– Яка була тема Вашої наукової роботи?

– Я планувала писати дисертацію за темою "Оптимізація пізнавальної діяльності на уроках хімії". Але там була планова тема по кафедрі, тому мою тему перекоординували на таку: "Формування умінь майбутнього вчителя виховної роботи в учнів старших класів". І я займалася уміннями. І дисертацію писала по уміннях. Це було моє дослідження. Тоді мені було дуже добре, бо мій науковий керівник займав посаду у департаменті освіти, я могла поїздити по всіх навчальних закладах, де проводила свою експериментальну роботу. Миколаїв, Чернігів, Черкаси, у Сумах була. Мене зустрічали завжди добре. Але це була перша моя така дослідна робота.

– Скажіть, будь ласка, які громадські обов'язки в радянський період та пізніше Ви виконували?

– Громадські обов'язки... це з першого дня я "активничала". Що стосується виконання громадських обов'язків в університеті, то я й не пам'ятаю. Куратором групи я ніколи не була. Я не займала ніяких посад особливих. Це якщо говорити за університет.

– Ви можете пригадати, які зміни, що відбулися у країні за час Вашої роботи в університеті, вплинули на його розвиток? Тобто, можливо був якийсь переломний момент, коли все змінилося кардинально?

– Значить, що змінилося? Я хочу сказати, що раніше було дуже мало докторів наук, професорів. І ось коли до нас прийшов П. Ю. Саух, він почав підтримувати науковий напрям. У нас почало більше захищатися людей. Більше професорів, докторів наук з'явилося. Але початок переломного моменту був якраз у роки ректорства П. Ю. Сауха.

– Можливо Ви можете пригадати щось про катастрофу на Чорнобильській АЕС, як вона позначилась на житті в університеті?

– Ви знаєте, спочатку ж ніхто не звернув уваги. Оскільки чоловік мій служив у "ППО", вони оточували та контролювали атомну станцію. І наш будинок знаходився за 18 кілометрів від атомної станції. То ж від самого початку ніхто нічого не знав й не надавав жодного значення. Взагалі, до аварії 1986 р. були маленькі аварії.

Чому? Тому що, коли ми приїхали у 1975 р. в Чорнобиль, Прип'ять почали будувати як місто. Там були багаті краї. Ліси, гриби, тварини. Риби було дуже багато. А потім вода в річці почала рудіти. І почали рудіти ліси. І ніхто на це не звертав увагу. І тоді навчання. Ніхто не звертав увагу. Бо в той день, коли була аварія, я дітей випустила на вулицю. Це пам'ятний день, бо моя дитина зламала руку в той день. І ніхто на це не звертав увагу, і подумати не могли, що може бути щось небезпечно. І навіть хлопці, які там були. Вони йшли в одній білизні і сміялися: "Що ж тут страшного?". Ніхто не знав результатів. Ніхто не знав, що таке радіація. І тому, як були заняття, так вони і йшли. Ніхто нічого не знав. І в школах тоді ж наказали вивозити дітей. Ніякої реакції не було, на жаль. І ми маємо досить серйозний результат. Мене врятувало тільки те, що я переїхала до Житомира.

– Можливо у Вас будуть побажання нашому університету? Можливо хочете комусь подякувати?

– Я хочу подякувати всім. За те, що стільки років я можу тут працювати. Дякую керівництву й усім іншим. Вони всі доброзичливі до мене. І дякую своїй кафедрі. У нас чудові стосунки, бо завкафедрою також моя студентка. Так що я дуже всім вдячна. І мені дуже тут комфортно працювати. Я люблю своїх студентів, викладачів. І всім дуже-дуже вдячна. Особливо молоді. Бо від неї я отримую енергію, знання. Від них можна почути нові думки, цікаві ідеї, натхнення від них йде. Я дуже люблю свою роботу. Свій заклад і своїх студентів. Всім я вдячна. І Вам вдячна.

– Дякуємо Вам за цікаву розмову!

ГЕРУС

Олег Федорович,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент, завідувач кафедри математичного
аналізу Житомирського державного універ-
ситету імені Івана Франка.*

Народився 1952 р. в с. Ярунь Новоград-Волинського району, Житомирської області. Закінчив Житомирський державний інститут імені Івана Франка, вчитель математики та фізики.

Нагороди: "Відмінник освіти України", Знак "За наукові досягнення".

– Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народився у 1952 р. в селі Ярунь, Новоград-Волинського району. Мої батьки були дрібними службовцями. Мати – агроном, батько був землевпорядником. Вони працювали у Житомирському технікумі землевпорядкування, який був розміщений в селі Ярунь. У цій сім'ї я народився.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Так, спочатку я під впливом моїх друзів, однокласників, вирішив стати інженером-будівельником, вступити до Київського інженерно-будівельного інституту, але коли моя мама про це почула, вона сказала: "Навіщо тобі ця професія, найкраща професія – це професія вчителя. Відпустка найдовша, влітку два місяці, ніяких приладів, ніяких інструментів не треба: книжка, ручка і олівець. Але математик, саме математик, учителю фізики вже потрібні всілякі прилади. Тому обирай професію вчителя математики". І, оскільки я знав, що треба слухати батьків, адже вони завжди радять найкраще, вирішив послухати маму і поїхати вступати до нашого Житомирського педагогічного інституту імені І. Я. Франка.

– І Ви не жалкуєте, що обрали саме таку спеціальність, а не інженера, як хотіли?

– Я дуже любив фізику, це була моя найбільш улюблена дисципліна. І собі так подумав, що рік тут провчусь, й переведусь у по-

літехнічний інститут, там більше фізики, усіляка техніка. Я любив майструвати, виготовляв різні приймачі, пристрої. Але коли рік провчився (у нас була група з 20 дівчат і 4 хлопців), мені так сподобалось, що вирішив нікуди не переходити.

– Олег Федорович, як вплинув Ваш вибір професії на батьків? І в майбутньому на Ваших дітей, онуків?

– Батьки були раді, що я вступив до інституту, тому що в ті часи людям здавалось, що просто так за своїми знаннями вступити неможливо, потрібно платити великі гроші. Вони були приємно здивовані, що я просто склав екзамени і вступив. А вплив мого вибору на родину? По-перше, я одружився на найкращій дівчині зі своєї групи, яка мені сподобалась ще під час вступу; по-друге, своїх доньок я виховав як фахівців, як педагог, всі можливості і методи виховання професійно вивчив і закріпив. Мої дві доньки – це два моїх проекти. Вони різні і, водночас, успішні.

– Де Ви навчалися й чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на Ваш вибір? Чи були інші варіанти для вступу?

– Було багато варіантів, у ті часи були відкриті всі шляхи, можна було поїхати і в Москву. Вступити, наприклад, у Московський фізико-технічний інститут – один із провідних вузів Радянського Союзу. Там потужно фізика була представлена, але мама мене не відмовила, і я погодився.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу? Яким перед Вами постав інститут? Які були емоції?

– Вступити було не складно, вступні іспити я склав прекрасно, й вони для мене ніяких труднощів не складали. Коли я сюди вступив, я був просто в ейфорії. Я був дуже радий, мені все подобалось. Основне: повна самостійність, батьки далеко, товариство, компанія, оточення. Все прекрасно, почалися найкращі роки мого життя – це навчання у нашому навчальному закладі.

– Яким чином Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Після закінчення інституту я вступив до аспірантури, а після закінчення аспірантури повернувся в ролі молодого викладача. Асистент кафедри математичного аналізу. Це було, наскільки пам'ятаю, 1979 р.

– Як Вам працювалося у Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Дуже комфортно, чудово, найвища оцінка, ніде мені так не було добре, хоча я працював і в школах до роботи в інституті, але ніде мені так добре не працювалось, як тут.

– Які були враження щодо Вашого колективу? Які були з ними стосунки?

– Чудовий колектив розумних інтелектуальних людей, за якими я тягнувся, і на яких хотів бути схожим, й намагався від них перейняти все, що можна, щоб стати такими, як вони.

– На якій кафедрі Ви працювали, на яких посадах викладали в інституті?

– Кафедра математичного аналізу. Від початку і по сьогодні. Почав з асистента, потім – старший викладач, доцент, а далі – завідувач кафедри.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у Ваші студентські роки й у часи праці вже як викладача (в радянський період та у часи незалежності)?

– Специфіка змінилась, у часи мого навчання дух науки більш переважав, аніж зараз. Було більше часу на навчання, більше годин на дисципліні, тому і викладачі вели предмет більш глибоко та в ширшому об'ємі. У студентів було більше часу на підготовку. До кожного екзамену давалось п'ять днів на підготовку, в інституті панував дух науки.

– А в роки незалежності ситуація змінилася?

– Коли відбулася перебудова, а потім – незалежність, з'явилась і нестабільність. Почали змінюватись навчальні плани, кількість годин, постійні зміни в бік скорочення. Цей процес вплинув на якість навчання не в кращий бік. Студенти, щоб вижити, почали шукати роботу, працювати і менше часу приділяти навчанню. І ми прийшли до такого стану як зараз є, в таких умовах навчаються у всіх цивілізованих країнах, схожих на нашу, і не треба боятися цих змін. Не треба чіплятися за старе, а працювати в тих умовах, що є.

У радянські часи викладач був зобов'язаний навчити всіх, примушувати, спонукати студентів навчатися, чинити на них вплив. В нинішніх умовах студент прийшов отримати знання, він замовник, і викладач дає знання, а це справа студента – отримати їх чи ні. В сучасних умовах основна задача студента – це самостійна робота, не треба розраховувати, що викладач все йому розповість і всьому його навчить. З мого досвіду: успішні в житті ті, хто реалізувалися

після закінчення вузу. Вони ще протягом навчання працювали са-мостійно в обраному напрямі, ті люди досягли і зайняли хороші посади, і заробляють гарно і добре влаштувалися.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– Головна дисципліна – "Математичний аналіз", і ще спецкурси "Сучасні основи шкільної математики". Це було в радянські часи. Зараз цього спецкурсу немає, але в перші роки незалежності був. Математика незалежна від залежності, чи незалежності. Тут немає політичної складової, тому вона залишається такою, як була. Я розробив новий курс, спецкурс на рівні з сучасними досягненням математики. Називається "Елементи гіперкомплексного аналізу". Це був спочатку спецкурс, і став уже нормативною дисципліною. Такого курсу немає в жодному університеті світу. Наші студенти сьогодні вивчають цей напрям, один з найбільш передових.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Тисячі студентів пройшли, я всіх не пам'ятаю. Найкращі мої випускники це: Сергій Анатолійович Плакса, перший мій учень, який став доктором, професором, працює в Національній Академії Наук. Завідувач відділу комплексного аналізу та теорії потенціалу Інституту математики Національної Академії Наук. Крім нього, в цьому відділі працюють мої випускники: Сергій Грищук, Тетяна Осіпчук, я всіх і не згадаю. Віталій Шпаківський, другий з найбільш талановитих та працьовитих моїх студентів, завершує докторську дисертацію і став вченим світового рівня з гіперкомплексного аналізу.

До речі, всі мої випускники у сфері гіперкомплексного аналізу працюють. Наскільки я пам'ятаю, там від п'яти до семи моїх колишніх студентів працюють у цьому відділі Національної Академії Наук. Є й інші, кого я вчив, й дав їм путівку в життя. У технологічному університеті нашому працюють: Давидчук, Скуратівський Сергій – доктор технічних наук, теж я його вчив математичному аналізу. Кілька днів тому захистила дисертацію Тетяна Кузьменко, яка працює у військовому інституті викладачем математики. Заступник директора медичного коледжу, кандидат фіз.-мат. наук Ірина Шевчук, теж за моєї підтримки вступила і закінчила аспірантуру в Інституті математики. Буквально вчора я її бачив, ще багато інших.

– А бешкетників Ви пам'ятаєте?

– Немає в нас бешкетників. До нас вступають розумні інтелектуали, культурні вже до нас приходять, а хто не дуже культур-

ний, він дуже швидко набирається культури, і я бешкетників тут не бачив.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Немає ніяких принципових відмінностей, математика вона і в Африці математика. Я особливих відмін у нашій роботі не помітив. Єдине, що відбувається така тенденція, що скорочується фінансування і більш жорсткими стають вимоги до викладачів. Викладачі мають напружуватись, бути більш активними, щоб залишитись тут. Але частина не витримує і залишає університет. Я думаю, це тільки на користь, залишаються кращі з кращих. Хто не може бути викладачем, той нічого іншого не вміє. І навіть, якщо не будуть платити гроші, ці люди все одно будуть приходити й читати лекції. От, наприклад, Микола Мефодійович Осадчий, який все життя пропрацював у нас, багато років був проректором з навчально-виховної роботи. Він, коли вийшов на пенсію, сказав: "Мені не треба зарплати, я хочу просто приходити і читати лекції, без грошей".

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Звичайно, я паралельно з трьома викладачами вів наукову роботу, писав три наукові роботи і кожен з них не знав про інших. Так склалося, і коли вони дізнались, то між собою розбирались, хто може претендувати на мене. Тому я обирав, не мене обирали. До речі, моїм першим вчителем був Микола Мефодійович Осадчий, – талановитий математик, завдяки його підтримці я й став математиком професійним. Я писав наукову роботу з теорії інформації, ще інформатики не було, комп'ютерів не було. Була така теорія інформації, я писав науково-методичну роботу, тобто, як викладати в школі елементи теорії інформації. До речі, моя робота йшла потім як частина кандидатської дисертації мого керівника, який захистив дисертацію з методики викладання інформатики. І, паралельно, я ще писав наукову роботу у колишнього викладача нашого Мартинюка Антона Євгенійовича з екстремальних задач методом варіаційного числення.

– На якому етапі Вашого життя/викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Ну, десь з третього курсу я захотів бути таким, як мої викладачі. Мені захотілось пройти по цих коридорах, по цих сходах вже не як студент, а як викладач. Я спав і мріяв, бачив себе в ролі викладача. Це була моя найзаповітніша мрія, тому що мені

хотілось бути схожим на них. І от під керівництвом Миколи Мефодійовича Осадчого я почав серйозно розвиватись як математик. За його рекомендацією вступив до аспірантури та обрав того професора керівником, якого він мені порекомендував. Це був всесвітньо відомий математик Тамразов Премаз Малкович. Прізвище таке, тому що за національністю він був ассирієць. Його батьки свого часу емігрували з Близького Сходу, батько і мати були з різних країн, бо ассирійців там вбивали і переслідували, після того вони емігрували в Київ. У Києві він народився, став видатним вченим. Це в нього я вчився.

– Яка була тема вашого наукового дослідження і що вплинуло особливо на вибір теми?

– Тему дослідження запропонував мій науковий керівник. Я можу її сформулювати, але вона мало про що вам скаже "Гладкості інтегралів типу Коші" – це суто математичне абстрактне дослідження. Так воно називалося, але ця тема якраз переросла в розділ комплексного аналізу. Ця тема запрацювала, коли я став самостійним вченим, почав їздити за кордон, встановив контакти з закордонними математиками і вийшов на цей сучасний напрям. Це подальший розвиток комплексного аналізу, гіперрозвиток сучасного аналізу. Це та математика, за допомогою якої програмується рух літальних апаратів: супутники, крилаті ракети, торпеди і все інше. В них якраз використовується оцей гіперкомплексний аналіз орієнтації у просторі.

– Яким чином розвивалась Ваша наукова діяльність після отримання наукового ступеня?

– Спочатку мені було непросто, багато часу, сил і здоров'я потратив на здобуття наукового ступеня. Після отримання наукового ступеня, я трохи розслабився, отримав звання доцента, працював як викладач та друкував методичні праці. Звичайно я вирішив продовжувати свою роботу, розвивати свою науку – математику і готувати докторську дисертацію.

Але це було непросто, оскільки у нашому університеті не було оточення, близького мені саме за цією тематикою. І щоб бути в поті, у руслі подій потрібно було регулярно їздити в Київ. Щотижня я їздив до Києва в Інститут математики на семінари, що було досить складно, відбирало час, гроші. Я побачив, що мені довго доведеться так їздити, тому прийняв рішення про створення наукової школи в нашому університеті. Щоб не ми кудись їздили, а їхали до нас. І я почав фільтрувати, відбирати найкращих студентів, ство-

рив проблемну групу із таких студентів і почав серйозну роботу. І оця проблемна група дала такі результати. Вихідці з моєї проблемної групи – це десятки молодих і вже навіть не дуже молодих вчених-математиків.

Я провів міжнародну конференцію, на яку учасники приїхали з Києва, з усієї України та з-за кордону. Цілий тиждень проходила ця конференція в нашому університеті, після чого я керував багатьма науково-дослідними проектами за фінансування Міністерства освіти України. Буквально у минулому році завершився черговий трирічний проект, в якому я – науковий керівник, а всі інші учасники – з Інституту математики з Києва – мої колишні учні. Таким чином я розвивався сам і розвивав наш університет, фізико-математичний факультет, кафедру математичного аналізу.

Викладачі нашої кафедри також мої колишні студенти: Андрій Таргонський, Сергій Семенець – професор, доктор педагогічних наук. Сарана Олександр Анатолійович, Сверчевська Ірина Анатоліївна, вони працюють на кафедрі математичного аналізу. Окрім того, робив все можливе, щоб залучити на кафедру кращих вчених інших вузів. Наприклад, Анатолій Олександрович Погоруй, випускник столичного університету імені Тараса Шевченка – вундеркінд від природи. Він десь на Далекому Сході працював, повернувся в Україну і влаштувався на роботу до нас в університет. Я його на свою кафедру запросив, де він багато років працював і став доктором фізико-математичних наук. Зараз він очолив іншу кафедру. Севаст'янов Євген Олександрович – молодий математик, який на моїй конференції тоді був просто ще студентом, учасником, став доктором наук світового рівня, працював у Донецьку. Коли там почалися військові дії, коли їхній університет розбили, вікна там повибивали, вирішив шукати нове місце роботи. Я його запросив до нас на кафедру математичного аналізу, де він зараз працює, провідний наш вчений, вчений світового рівня. Він уже й сам має аспірантуру і в його аспірантурі будуть інші аспіранти.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– У радянські часи на мене поклали дуже відповідальний громадський обов'язок: я був секретарем партійного бюро фізико-математичного факультету. А в радянські часи комуністична партія була правлячою і вона керувала всім. Партія вирішувала, кого на яку посаду поставити, періодично контроль відбувався, чи людина відповідає своїй посаді, тільки через затвердження у партійних ор-

ганах людина могла зайняти якусь посаду керівника. От я вступив до комуністичної партії і був секретарем партійного бюро, а потім, коли відбувся розвал Радянського Союзу, партія була дискредитована і я разом з усіма добровільно вийшов з комуністичної партії, але досвід цієї роботи в мене залишився. Ця робота з людьми, організаційна така діяльність мені була дуже корисна. Більше ніяких громадських доручень я не виконував.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– Як на мене, з часів, коли я навчався, і по сьогоднішній день ніякого політичного тиску я не відчував, але була одна цікава подія. У радянські часи у Польщі відбулись революційні події і там були заворушення. Радянські війська були у Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Німеччині і там відбулись такі заворушення проти Радянського Союзу. У той же час міжнародний математичний конгрес мав відбутися у Польщі. Я послав туди свою анкету, й мене запросили як математика приїхати і виступити на тому конгресі. Але в нашому університеті мене не відпустили, мені просто не дали дозволу виїхати за кордон. В ті часи можна було виїздити за кордон лише з дозволу конкретних органів. Щоб органи давали дозвіл, треба було, щоб керівництво університету дозволило. Мені керівництво університету сказало: "Навіщо тобі та Польща, ти нікуди не поїдеш". Оце єдиний політичний факт, який був пов'язаний з моєю діяльністю. Математика тим і чудова, що вона з політикою ніяк не пов'язана, і коли політики починають там щось про математику говорити, то це просто дивно слухати.

Я був на стажуванні в Тернопільському університеті, ще в радянські часи. Там були завідувачі кафедрами з усього Радянського Союзу. І один тернопільський математик розказував, як інспектор прийшов на лекцію до викладача. У нього була тема лекції "Теорема Веєрштраса". Перевіряючий написав, що викладач прекрасно впорався, лекція пройшла на високому рівні, але єдиний недолік той, що він згадував про німецького математика Веєрштраса. Мовляв, він був під впливом тих часів, коли був під окупацією німців і ця окупація вплинула на його погляди. Але то абсолютна нісенітниця. Карл Веєрштрас – видатний математик всіх часів і народів. Він не належить якійсь одній нації, це світове надбання. Так само, як і всі інші математики. Математика – поза політикою.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

ГИРИН

Володимир Кузьмович,
*старший викладач кафедри зоології,
біологічного моніторингу та охорони
природи природничого факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка.*

Народився 11 червня 1954 р. у с. Нехворощ Андрушівського району Житомирської області. Закінчив Житомирський державний педагогічний інститут імені Івана Франка за спеціальністю "Зоологія".

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народився в селі Нехворощ Андрушівського району Житомирської області. Школу я закінчив у 1971 р., батьки мої були прості селяни. Батько працював у колгоспі бригадиром, а потім пішов працювати лісником, тому я із шести років і до закінчення школи жив у лісі. Я любив дуже ліс, любив природу, і це вплинуло на мій вибір, чому й пішов на природничий факультет.

– Розкажіть, будь ласка, про своє навчання у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Я належав до тих студентів, які вступали ще у Бердичеві, тобто я подав документи на вступ у Бердичівський педагогічний інститут на природничий факультет, а почав навчатися вже у Житомирському. В тому році Бердичівський педагогічний інститут розформували і перевели наш факультет в Житомир. На мою долю так випало, що я і всі мої однокурсники займались перевезенням майна природничого факультету з Бердичева до Житомира.

Ми подавали документи на вступ, вступна компанія почалася 1 серпня, тоді склали три іспити, а перед четвертим іспитом декан природничого факультету Куркчі Леонід Миколайович викликав нас, й ошасливив інформацією, що тепер Бердичівського інституту не буде, а природничий факультет переводиться у Житомир. Але оскільки студентів немає, а є лише абітурієнти, то ті студенти, які мають досить гарні показники, гарний прохідний бал і які не скла-

дуть на "два" останній іспит, а останній іспит був з української мови, на другий же день після того, коли вивісять списки результатів вступу, результатів іспиту з української мови, повинні прийти в робочому одязі і будуть займатися перевезенням всього обладнання природничого факультету.

Він назвав прізвища, в тому числі й моє. Справа в тім, що зарахування відбувалося набагато пізніше, наказ про зарахування був аж в кінці серпня, а останній іспит був числа 16–17-го. І в цей проміжок, щоб не втратити час, декан вирішив використати робочу силу ще не студентів, але вже й не абітурієнтів, тобто тих людей, які будуть зараховані, щоб відвантажити все з Бердичева у Житомир. І от на другий день ми прийшли, нас розподілили за аудиторіями, а доля так розпорядилась, що я потрапив у кабінет зоології. Я і ще мій однокурсник, Віктор Шаповалов. Нас залишили в кабінеті зоології і ми там розбирали стелажі, розбирали громіздкі меблі, розписували, які деталі до чого, бо потім їх треба було припасовувати. Проблема була з тарою, з ящиками, треба було в щось складати. Декан домовлявся в універмазі, на складах залізничної станції, на шкірзаводі, ми туди їздили машиною, брали там ящики різних розмірів, привозили на факультет і все це пакували. Таким чином, до кінця серпня ми вже все це упакували і потихеньку вантажний автомобіль усе це перевозив на Пушкінську, 42, ось в цей корпус, де ми зараз знаходимось.

Потім був вивішений наказ про зарахування і декан сказав: "30 серпня з'являємось у Житомирі на Пушкінській, 42". Прийшли ми 30 серпня, а тут всі коридори завалені ящиками, нічого не готове до навчання і цілий місяць ми – першокурсники, плюс старшокурсники займались обладнанням нових аудиторій. У цьому навчальному корпусі до нас навчались студенти Житомирської філії загально-технічного факультету Київського політехнічного інституту, тут були їхні лабораторії, тут були аудиторії факультету іноземних мов, який був навпроти, тут були аудиторії філологічного факультету і ми ці всі приміщення зайняли не відразу, а поступово почали облаштовувати свої, природничі.

Мене знову доля закинула на кафедру зоології і я приводив в порядок те, що розбирав, а тут доводилось збирати. Цілий місяць ми цим займались. До кінця місяця не встигли, ще навіть трохи жовтня захопили, таким чином у нас навчальний процес розпочався аж у жовтні. Навчальний процес загалом тоді розпочинався в кінці вересня або 1 жовтня, оскільки студенти працювали в колгос-

пах на різних сільськогосподарських роботах, ми ж там не працювали, ми працювали тут, на факультеті, і оскільки ще не зовсім було приміщення готове до навчання, то декан факультету орендував аудиторії у ЖФ КПІ, він знаходився поряд, де зараз знаходиться обласний ОВІР, тут знаходився КПІ і моя перша лекція відбулася не тут, на природничому, а там, і проводила її доцент, завідувач кафедри зоології Пастух Надія. Лекція була з гістології з основами цитології. Ось це дуже врізалося в пам'ять.

– Розкажіть, будь ласка, про свою роботу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Я закінчив університет, тоді він був ще педагогічний інститут у 1976 р. і один рік працював у Городківській середній школі в Андрушівському районі вчителем біології і хімії, а потім був обраний на посаду асистента кафедри ботаніки нашого інституту. Попрацював на цій кафедрі пів року, був призваний в армію. Через півтора року повернувся, це була осінь 1979 р., а оскільки я ще зі школи подав документи в аспірантуру, в інститут зоології Академії Наук України, то мене перевели вже асистентом на кафедру зоології, де я і працюю понині. Працював десять років асистентом з 1980 р. по 1990 р., а потім став викладачем. Аспірантуру закінчив заочно, не захистився, на жаль. Якихось досягнень в науці в мене немає. Ось так пропрацював старшим викладачем. У 1999 році я став заступником декана природничого факультету і пропрацював на цій посаді сімнадцять років. Досягнувши пенсійного віку, я покинув деканат і став займатися лише викладацькою діяльністю.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Ще дитиною слідкував, досліджував сліди звірів, наприклад, ходив по слідах зайця і вже знав, що заєць, коли відчуває, що його хтось переслідує, обов'язково повертається на попереднє місце, щоб заплутати сліди. Я малим досліджував кузні дятлів і дивувався, чого це дятел постійно стукає головою і в нього нема стусу мозку. Якщо будь-яку іншу істоту чи пташку, чи тваринку стукнути головою об дерево чи об камінь, то в неї, звісно, буде струс мозку, а то й загине. Я ще тоді поставив питання: "А чого він стукає весь час, а у нього нічого в голові не відбувається?". Потім вже, коли я був студентом, дізнався, що в нього там рідини більше і вона амортизує ці удари дзьоба, в нього дзьоб такий долотоподібний, і не відбувається стусу мозку. Я спостерігав за сороками. Досліджував гнізда птахів. Ще школярем я вже знав, що яйця тих птахів, які гніздяться в дуплах – білого кольору, а яйця птахів, що знаходяться у відкритих

тих гніздах – обов'язково забарвлені, щоб замаскувати їх під навколишнє середовище, а ті яйця, що в дуплі, їм не обов'язково ховатися, тому що їх і так непомітно. Через те я і вступив на природничий факультет.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу? Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Ви знаєте, і легко, і складно. Я навчався в школі добре, закінчив її лише з однією "четвіркою" з російської мови, а інші предмети я добре знав: і хімію, і біологію, і фізику, й історію. Тому вступні экзамени я склав: фізику на "відмінно", українську мову на "добре", хімію теж на "добре". Складно було вступити, тоді був дуже великий конкурс. Наприклад, у нас на 50 місць, дві групи набиралися по 25 чоловік, подало документи десь 180 чоловік, що більше трьох осіб на одне місце. Якщо порівняти з нинішньою ситуацією, то сьогодні ми запрошуємо абітурієнтів, а кожен, хто зайшов у приймальню комісію може бути 100-відсотково зарахованим чи на держбюджет чи за свої кошти, але в будь-якому разі він буде зарахованим. А тоді такого не було, треба було дуже гарно скласти іспити, пройти конкурс, тим паче, що були ще й пільгові місця, приймалися без конкурсу хлопці, які відслужили в армії, приймалися без конкурсу особи, що працювали у школі, приймалися без конкурсу ті, хто мав виробничий стаж, хто працював в колгоспі, вони мали перевагу перед школяриками, а я був школяр, прямо зі школи прийшов. Через те у нас, по суті, конкурс був не три з лишком людини на місце, а набагато більше. Тому легко було вступити, але водночас і важко, проте нічого – вступив.

Тоді не можна було вступати одночасно у декілька вишів; сьогодні ми маємо право подати документи у декілька вишів, а тоді, коли я вступав, у нас трапився випадок. Один абітурієнт, який закінчив медучилище, подав документи у Бердичівський пединститут і у Вінницю, в медінститут. У нього був шкільний атестат і диплом з медучилища, він мав два набори документів і подав туди й туди. Якось це вплигло на поверхню і його відрахували і звідти, і звідти. Він порушив закон, не можна було так робити. Розумієте? А сьогодні таке можна.

Кажуть, що сьогодні стало, нібито, гірше, тому що треба платити гроші за навчання, а колись навчання було безкоштовне. Воно то й так, дійсно колись навчання було безкоштовне, але кількість студентів була 50 чоловік, а сьогодні у нас на факультеті може бути значно більше, ніж 50, було і 75, і 64 – держзамовлення, а крім

того студенти, які не пройшли на навчання за держзамовленням, можуть за свої гроші навчатися. Тож сьогодні кожен може навчатися, а тоді – ні. Пройшов – пройшов, а ні, то в армію хлопці йшли або в професійно-технічні училища, або працювати.

– Яким Ви вперше побачили Житомир? Що найбільше запам'яталось?

– Ну Житомир був тоді зовсім інший, ніж нині. Тоді був один-єдиний дев'ятиповерховий будинок, ось цей, що на Старому Бульварі за Житомиробленерго, на розі Нового Бульвару і Пушкінської, всі інші будинки були п'ятиповерхові і нижчі. Дуже багато було однопверхових. Тут, де наш навчальний корпус, навколо були однопверхові будинки. По Першого травня ходив трамвай № 3, він з'єднував Сінний ринок і Смолянську площу, а на Смолянській площі був такий базар по суботах та неділях, він по-народному називався "Товкучка". Тролейбусів було тільки три маршрути: № 1, 2, 3. Перший маршрут з'єднував автовокзал зі Смолянкою, другий маршрут – Смолянку і Богунію, третій – автовокзал і Богунію, ще кільцевий, інших маршрутів не було. Багато автобусів ще було, ще вони ходили тоді по Житомиру.

– Які предмети та викладачі Вам запам'ятались найбільше? Чому?

– У нас на природничому факультеті усі викладачі були високого рівня підготовки, висококваліфіковані професіонали. З Бердичева переїхали сюди і тут же працювали: доцент, завідувач кафедри хімії Євген Степанович Трускавецький, завідувач кафедри Надія Пастух, фронтовичка, лікар за фахом, на фронті вона оперувала, лікувала людей, а потім працювала у виші. Ми її дуже любили, вона росіянка етнічна була, прізвище Пастух по чоловікові, а чоловік українець. Вона свої лекції проводила дуже цікаво і ми з задоволенням слухали її.

Дуже любили ми Агнесу Полікарпівну Стадниченко, вона не бердичівлянка, прибула сюди з Астрахані. Навчальний процес вже йшов три місяці, десь до кінця листопада, а зоологія в нас не читалася, бо не було викладача. Надія Пастух каже: "Є декілька кандидатів, ті які можуть приїхати, але ми не хочемо, щоб вони тут працювали, а тих, яких начальство не відпускає і вони не можуть приїхати, а ми б їх хотіли, то поки що їх немає". Мова йшла про Агнесу Полікарпівну. Вона працювала в Астрахані, але з часом їй вдалося все ж таки розрахуватися і вона пішла до нас викладачем, читала "Зоологію безхребетних". Що здивувало? В ту пору мова ви-

кладання була російською, тоді все було російське, а от приїжджає людина з Астрахані і починає лекції читати українською мовою, для нас це було щось незвичайне. Ми відразу на цей момент звернули увагу. По-друге, зайшла вона в аудиторію без конспекту, з сумочкою, поклала її на кафедру і цілу лекцію ходила повз кафедру, не діставала конспект і читала лекцію, при чому читала вона чітко, ясно, зрозуміло. Ми їй почали поважати і за це. Ну а потім вона нам проводила польові практики, дуже цікаві польові практики, ми теж її за це любили.

Гарій Олександрович Корбут – покійний, вже немає його. Він сюди прийшов з Житомирського сільгоспінституту вже в другому семестрі. Читав "Геологію з основами ґрунтознавства". Дуже кваліфікований викладач, дуже добре знав свій предмет. Голос був в нього такий сильний, що коли він заходив на перший поверх, то на третьому поверсі було чути: з'явився Гарій Олександрович. В нього лекції були емоційні, насичені та цікаві. Ми теж його любили.

Іван Дмитрович Ляшенко – прибув до нас в 1971 р. з Білої Церкви. Він там працював у сільськогосподарському інституті, захистився і прибув сюди вже старшим викладачем, читав "Фізіологію рослин" і "Генетику", дуже грамотний викладач, лекції його були надзвичайно цікаві.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– Коли я став студентом, то відразу ж впрігся в роботу. Спочатку у фізичну. Так трапилося, що ще з дитинства батько мене привчав до роботи і я знав, що таке електрика і електропроводка. Я в двигунах розбирався, міг скло різати. Коли ми факультет облаштовували, я виконував ці роботи і мене закріпив декан, почав мені давати різні доручення. Потім після першого курсу, коли ми будували агробіостанцію, я і цегляну кладку робив, і фундамент. Виконував точно так, як він мені казав, і видно, це впало йому в очі.

Після першого курсу мене ввели до складу комсомольського бюро факультету, там я відповідав за навчальний процес. Через рік мене обрали головою студентського профспілкового бюро факультету, і я цим головою був аж до п'ятого курсу. Чим я займався, коли був головою профбюро? Ялинки діставав на Новий рік, мені це було просто, бо мій батько лісник, їздив додому, їхали в лісництво і виписували ці ялинки, привозили і ставили їх там, де зараз музей, а раніше був актовий зал. Ми тут проводили вечори. Ялинки ставили в коридорах, в гуртожитках, викладачам ставили ялинки. Мате-

ріальні допомоги студентам добивався, дуже багато матеріальних допомог. Коли їздили на виїзні польові практики, я займався комплектацією, щоб посуд був, харчі, щоб ми не голодували там. Такою була моя громадська робота.

– Чи пам'ятаєте, як відбувалися практики (особливо виїзні) та громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– Ні! Справа в тім, що я ні дня не був у колгоспі. У нас була своя агробіостанція, де я провів всі свої чотири літа і вересні. Декан тих хлопців і дівчат, що вміли добре працювати, залишав на біостанції і ми її розбудовували. А в колгоспі я був в листопаді на четвертому курсі. Сталась така ситуація, коли не можна було викопати буряк і сніг накryw, то тоді весь педагогічний інститут припинив навчання і вирушив в Андрушівський район, ми там тиждень тягнули з під-снігу буряк. Це тільки один такий випадок був.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету/університету.

– В нас дуже досвідчені викладачі. Завідує кафедрою Агнеса Полікарпівна Стадниченко – доктор біологічних наук, професор. Вона завідує кафедрою з 1973 р. Вона організувала тут свою малакологічну школу, а потім була організована аспірантура, а учні Агнеси Полікарпівни з часом позахищалися і залишилися працювати у нас. Ну 90 %, якщо не більше, викладачів кафедри ботаніки, зоології – це аспіранти Агнеси Полікарпівни. Вони всі позахищалися, усі висококваліфіковані викладачі.

Отже, які аспіранти: першим аспірантом була Галина Євгеніївна Орехівська. Я ось тут взяв зошит, переглянув на кафедрі свої архіви. Це унікальна студентка була. Вона поступила в 1988 р., її курс взагалі був унікальним, багато грамотних студентів. Були і Алла Дола, і Михайлова Олена, і Віталій Семиняка, й Галина Орехівська. Так от цю студентку я запримітив, і залучив її до того, щоб вона займалася вивченням складу гемолімфи прісноводних молюсків. І вона, починаючи ще з першого курсу, ставила досліди, збирала молюски. Назбирала матеріал, а потім захистила в мене курсову роботу і з часом стала аспіранткою Агнеси Полікарпівни, захистила дисертацію, потім докторську, а сьогодні вона керує нашим університетом. Це – Киричук Галина Євгеніївна. Прізвище її дівоче – Орехівська, а нині Киричук. Це перша учениця, перша аспірантка Агнеси Полікарпівни.

Також аспірантуру Агнеси Полікарпівни закінчила нинішній доктор біологічних наук Лариса Миколаївна Янович. Вона була проректором з навчальної роботи. Висококваліфікованим викладачем є

Руслана Костянтинівна Мельниченко, однокурсниця Киричук Галини Євгеніївни. Також дуже гарна студентка була, зараз в неї докторська дисертація підходить до захисту, також докторську дисертацію захистив Гарбар Олександр Васильович, він зараз завідувач кафедри екології. Докторську дисертацію захистила Уваєва Олена Іванівна. Одним словом, всі викладачі, що працюють зараз на цих двох кафедрах, то випускники Агнеси Полікарпівни. На кафедрі хімії теж працюють наші випускники.

– *Скажіть, будь ласка, а якою мовою Ви спілкувалися в групі?*

– На двох мовах спілкувались. На заняттях – російською мовою, а на перерві – хто як. Хто з міста і рідна мова російська, то спілкувались російською, а хто з села і рідна мова українська, то спілкувались українською мовою між собою. З викладачами переважно спілкувались російською мовою.

– *Які були повсякденні і побутові умови студентського життя?*

– Звичайні повсякденні побутові умови. Гуртожитків тоді було менше. Коли ми приїхали, було лише два гуртожитки. Перший, де зараз природничий факультет, і другий, де зараз Інститут іноземної філології. Пізніше побудували третій і четвертий, а ще пізніше – і п'ятий. Так от, у цих двох гуртожитках проживали студенти всього вишу. Більшість студентів жили на квартирах. Перший курс я теж провів на квартирі. Щоб отримати місце в гуртожитку, треба було дуже гарно показати себе. І вже на другому курсі жив я в гуртожитку. Він для мене здавався раєм. Харчувались ми переважно у їдальнях. Та ж сама "Берізка", наприклад. А взагалі дівчата готували їсти на кухні, меншою мірою і хлопці також.

– *Яку стипендію Ви отримували? Що можна було купити на ці гроші і на що Ви їх витрачали?*

– Перші стипендії, які я отримував – 28 рублів, радянських рублів. Вона приблизно в п'ять разів була меншою за середню зарплату вчителя, щось приблизно таке і нині. Тоді можна було два тижні за стипендію харчуватися у їдальні. Стипендію платили тільки тим студентам, які склали сесію на "добре" та "відмінно". Якщо хороші і відмінні оцінки отримувала велика кількість студентів, то стипендії могли бути менші, бо виділений стипендіальний фонд доводилось ділити між собою, наприклад, по 18 рублів. Студент, який отримав трійку, стипендії не отримував. Підвищена стипендія була 35 рублів. Пізніше на другому курсі її трошки підняли, стала вона 40, а вже потім була 45, й навіть 50 рублів вже на випускному курсі. Після третього курсу я заробив Ленінську стипендію, то була най-

більша стипендія, її давали студентам, які вчилися на "відмінно" і студентам, які займалися активною громадською роботою. Розмір стипендії був 100 рублів. Це приблизно як зарплата вчителя. Правда, що цікаво, вираховували прибутковий податок. Я тоді купив собі і фотоапарат, і кінокамеру. Почав займатися фотографуванням, фотографував птахів, тварин. Коли ми їздили на польові практики, то це мені стало у пригоді.

– Чи працювали Ви під час навчання? Якщо так, то де і ким, чи подобалась Вам ця робота? Як це впливало на Ваше навчання?

– Дуже мало. В основному навчалися, тому що хотілося вчитися. У нас була конкуренція, на нас ще іноді казали "зубарики" або "зубці", бо ми старалися один поперед одного вчитися. Сьогодні я цього не бачу в студентів, сьогодні вони якісь такі інфантильні, не дуже у них є стимул, щоб виділятися у навчанні. Виділяються чимось іншим, якимись телефонами, одягом, а тоді ми старалися. Власне, це виражалось в грошах – вчишся добре, маєш стипендію, то і часу на роботу немає. Підробіток тимчасовий був. Одного разу прийшов чоловік із м'ясокомбінату, а м'ясокомбінат був на Смолянці, і попросив прийти на ніч завантажити шкіри у вагони, от ми й повантажили, ніч попрацювали, отримали на руки по 10 рублів. За ці гроші майже тиждень можна було прожити.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками/однокурсниками?

– Так, підтримую. Ми через кожні п'ять років зустрічаємось. Остання зустріч була, коли виповнювалося 35 років після випуску. На жаль, 40 років не було, а решта були: 15, 20, 25, 30, 35 – ми з'їжджалися сюди на факультет. Дасть Бог здоров'я, буду працювати, не піду на пенсію, то може на 40 років теж організую зустріч. Наш курс був дуже дружним. Зараз, коли з'їжджаємось, то перші дві-три хвилини вивчаємо анатомічні зміни один одного – старіємо, а потім проходять ці хвилини і це вже не помічається, загалом, які були, такі й залишилися. Які були галасливі, які були веселі, які були галайковиті, такі й є. Починаємо згадувати. При чому лабораторні заняття і лекції не так згадуються, вони здебільшого одноманітні, сьогодні більше згадуються польові практики. Я можу цілими днями говорити про польові практики, для нас вони були цікавішими.

– А що саме Вам відомо про своїх однокурсників? Чим вони займаються зараз?

– Зараз майже всі пішли на пенсію. Практично всі працювали в школі. Дуже багато було директорів. Наприклад, Коля Давидюк працював у райкомі партії, а потім пішов назад в освіту. Якихось великих начальників не було, в основному вчителі, завучі та директори.

– ***Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?***

– Під час навчання трошки займався. Коли прийшла пора курсової роботи, я прикріпився до Івана Дмитровича Ляшенка, й він мені дав тему "Вплив гранузану на ріст кореневого чохла у бобових". Гранузан – отрутохімікат, який використовувався широко у сільському господарстві і виявилось, що він викликає мутації у клітинах росту коренів цих бобових. Він це запримітив і дав мені таку тему. Я висипав великими дозами насіння і пророщував, а потім під мікроскопом досліджував, захистив курсову роботу, а згодом й дипломну.

– ***На якому етапі Вашого життя/викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?***

– Я закінчив університет з "червоним" дипломом і водночас мені дали направлення в аспірантуру. Я пропрацював майже рік у школі. Дивлюся – направлення лежить без діла, думаю, треба його реалізувати. Поїхав у Київ, дізнався, куди саме можна подати. Зайшов в університет імені О. Богомольця, в інститут зоології. У відділі функціональної зоології було одне місце на заочну аспірантуру, туди я й подав заяву і поступив ще зі школи, ще вчителюючи.

– ***Яким чином Ви потрапили на роботу до навчального закладу?***

– Я подав документи в аспірантуру і мені потрібно було взяти ще довідку із місця навчання. Я приїхав в педінститут, зайшов у приймальню ректора, де зустрів декана факультету, а між нами відбувся такий діалог:

– Чому ти заяву не пишеш?

– Яку заяву?

– Я ж тобі відправив лист, щоб ти написав заяву на конкурс.

– Я не отримував Вашого листа.

– Негайно пиши!

І я тут же при ньому написав заяву на конкурс. Поки я вступав в аспірантуру, мене зарахували асистентом на кафедру зоології.

– ***Чи одержували Ви пропозиції про роботу після завершення університету?***

– Коли прийшов з армії, мене в міліцію просили, мав можливість в міліцію піти, але я не захотів, я залишився тут.

– На яких посадах Ви викладали в університеті?

– Десять років пропрацював асистентом і з 1990 року, це вже 29 років, старшим викладачем, на жаль, не захистився, тому в мене обмежена "стеля", і майже сімнадцять років пропрацював заступником декана з виховної роботи. З початку була одна посада заступника декана, тоді я займався навчально-виховною, а коли ввели другу посаду, я почав займатися лише виховною роботою.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– В радянський час спочатку я читав "Фізіологію рослин", після армії, коли мене перевели на кафедру зоології, то я вів лабораторні заняття з "Зоології безхребетних" і займався наочними посібниками, займався оформленням музею. Цей музей створював К. І. Копейн, оскільки я був при ньому асистентом, то ми разом працювали. Сам він був корінним москвичем. Його однокласниця була завідувачкою музею МДУ, й маючи такі тісні стосунки, він домовився з нею, що нам МДУ спише і передасть багато експонатів.

От і їздив я у Москву та привіз голову зубра, броненосця, гігантського лева, пеліканів. Все це я привіз, коли був холостяком у 1980 році, то була ціла епопея. Тоді не можна було так просто їхати пустим автомобілем, тому що за законом треба було, щоб автомобіль був завантажений. Коли я виписав автомобіль на житомирській автобазі, я його завантажив ящиками, мені потрібно було тару везти майже через половину Радянського Союзу і аж до Москви. Я віз тару. В Калузі мене зупинив пост ДАІ, побачивши, що автомобіль не завантажений, що ресори не прогнулися, хотіли зняти з маршруту, завезти, щоб нас завантажити чи якимось товаром чи чимось іншим. Для мене то великий клопіт, тому що мені треба було десь ящики дівати і в мене вже час прострочується, довелося мені тоді від них відбиватися пляшкою із "запальною сумішшю". В ту пору це було звичне явище. Ми знали, що таке може бути, тому взяли в дорогу з собою пару пляшок, мені мама дала, як раз тоді Пасха була. Також вона дала всяких ковбас українських, в мене був запас продуктів, таким чином три пости ДАІ проїхав – зупиняли, а я від них відбивався цими пляшками. Благополучно заїхав у Москву, завантажилися і благополучно завіз експонати в Житомир.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Крім зоології, я почав ще працювати з Агнесою Полікарпівною, і читав ще "Зоологію безхребетних", яку викладаю й сьогодні. Відмінностей ніяких, як працювали так і працюємо. Єдине, що змінився ритм життя. Був один чи два підручники до цієї навчальної програми і чітко визначена кількість навчальних годин, як лекційних, так і лабораторних була оптимальна кількість. Заняття були до другої години. Сьогодні ви бачите дуже багато різних дисциплін, навчальні плани пишуться не в міністерстві, а тут, на місці. Кількість предметів дуже велика. Є нормативні дисципліни, ненормативні дисципліни, через це студенти більш завантажені. Дають на навчання, вивчення дисципліни менше годин як лекційних, так і лабораторних, немає часу на самостійну роботу. Студенти наші сьогодні ще не вміють самостійно працювати, через те й рівень знань нинішніх студентів нижчий, ніж на той час. От уявіть, що ви навчаєтеся на шофера. Один варіант – майстер розбирає двигун, показує вам, дає назви, а потім ви після нього робите і другий варіант – дає вам книжку, читайте, розбирайтесь. В якому разі ви краще будете знати двигун? Роби як я – тоді той студент, який працював більше часу, міг показати більше, і під час спільної роботи з викладачем вони отримували більше знань.

Сьогодні самостійна робота нібито повинна стимулювати розвиток студента, але на практиці це трішки не так. На практиці рівень знань нижчий, хоча це не означає, що розумові здібності сьогоднішніх студентів нижчі. Ні. Сьогоднішні студенти такі ж самі здібні, як і колись. Сьогоднішні студенти, так би мовити, "продвинуті", менш закомплексовані. Вони більше актори, вільніше себе почувають на сцені, тоді коли ми були більш скромніші, залякані, більш закомплексовані і як студенти, і як молоді викладачі, знали свою межу. Сьогодні люди почувають себе набагато вільніше.

– Які зміни, що відбулися в країні, на вашу думку, найбільше вплинули на Житомирський державний педагогічний університет? Можливо, був якийсь тиск?

– Ні, ніякого тиску не було. Ніяких змін не відбувалося. Як навчали в радянські часи, так і почали навчати в незалежній Україні. А потім потихеньку, коли з гори спускалися вказівки, почали впроваджувати модульні системи, далі – кредитно-модульні, так потихеньку йшов процес. Змінилася назва. Спочатку з педагогічного інституту виш став педагогічним університетом, потім – класичним університетом. Може, стане національним. Проте якихось різних стрибків, змін не було, все відбувалося поступово.

– Дякуємо за цікаві спогади!

ГОРОЩЕНКО

Володимир Євтухович,
*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри
медико-біологічних основ,
фізичного виховання і спорту
Житомирського державного університету
імені Івана Франка.*

Народився 1 квітня 1937 р. у селищі міського типу Буки Маньківського району Черкаської області. Закінчив Черкаський державний педагогічний інститут, працював доцентом кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання і спорту Житомирського державного університету імені Івана Франка.

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народилися?

– Народився я 1-го квітня 1937 р. в селі Буки Черкаської області, тоді це був Буцький район, а після хрущовського укрупнення район об'єднали з сусіднім Маньківським, тепер це Маньківський район, от там я народився в сім'ї шофера. Батько працював водієм в сільпо, а мати була колгоспницею. Правда, працювала колгоспницею, доки не втратила здоров'я, потім стала домогосподаркою. Було дві сестри, нині вже покійні, був і брат. Моя мати двічі виходила заміж. Перший її чоловік помер від виразки шлунку. Від першого чоловіка у неї було двоє дітей – це мій брат, він помер від раку підшлункової залози та сестра Аня. Під час війни вона була в Німеччині, й загинула під час бомбардування союзників. Її товаришка впізнала, все що від Ані залишилось – це її нога, по чоботу вона дізналась, що бомба її розірвала. Ну, а дві інші сестри – це вже від другого чоловіка: Оля і Соня, теж нині покійні. Отака наша сім'я була.

– Розкажіть, будь ласка, про свою роботу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Я почав працювати у Житомирському університеті після розформування Бердичівського педагогічного інституту, в який був направлений після аспірантури. Був такий партійний напрям – укрупнення вузів, вирішили з Бердичівського розпочати, правда, по-моєму тим же й закінчили, що розформували тільки Бердичівський

педагогічний інститут. Два факультети – природничий було направлено в Житомирський педагогічний інститут, а педагогічний факультет – в Уманський, і от таким чином я виявився на роботі в Житомирському педагогічному інституті, хоча фактично це був той же факультет природничий, де я працював викладачем анатомії людини.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Дуже великий вплив на мене мала старша сестра, яка працювала бібліотекарем все життя. Я хотів спочатку теж бути бібліотекарем, й навіть поступав до Харківського бібліотечного інституту, його адреса – Бурсацький узвіз, 4. Між іншим, склав екзамени найкраще в моєму класі, тому вважав, що гарантовано пройшов, але була дуже велика несподіванка, що не пройшов за конкурсом, туди приймали тільки інвалідів та дітей-сиріт, мені не пощастило. Ну, я в це не дуже повірив, й пішов до ректора на прийом, якраз переді мною на прийомі в ректора був викладач цього вишу, дочка якого також туди вступала і не вступила бо у неї було "три" чи "два" з якогось із предметів. От я зайшов, і ректор почав заспокоювати мене, казав: "Все буде гаразд, все буде гаразд... Подавайте на наступний рік, обов'язково вступите". Ну, це мене не переконало, і через цей негативний досвід я не став більше орієнтуватись на бібліотекаря.

Я поступив працювати на підшипниковий завод токарем, великий завод, восьмий підшипниковий Харківський завод, неподалік від ХТЗ (Харківський тракторний завод). На всіх великих заводах в радянські часи мав бути обов'язково інструктор із фізичного виховання. Як зараз пам'ятаю, там був такий Льоня Черепаха, він був після факультету фізичного виховання, там працював. Ну ось він мене загітував, а мене довго агітувати не довелося, оскільки я з дитинства любив спорт, з дитинства гаяв у футбол, волейбол, біля мого будинку була велика левада нічийна, ми з хлопцями ставили ворота, натягували імпровізовану сітку, шнурок, і через неї грали у волейбол, так що в мене був такий потяг. Тому я став під впливом оцього Льоні Черепахи займатись легкою атлетикою. Правда, не довго, декілька місяців займався, а далі призвали до армії, якраз перед цим проводили змагання призовників на стадіоні Харківського електромеханічного заводу, був такий стадіон, завод також був великий, який зараз турбіни робить для електростанцій. І от змагання ці проводяться, після старту учасники змагань розбились на три групи, точніше, на дві: група спортсменів підготовлених, які мали

вже розряд, далеко попереду біжать, позаду – нетреновані, які не займались спортом, і оскільки я вже мав певну підготовку, то я від невідготовлених сильно не відірвався, але й до сильної групи ще далеко було.

– Як вплинув Ваш вибір професії на Вашу родину – дітей, онуків, рідних?

– Я не можу сказати, що він якось особливо вплинув, якщо й вплинуло на мою доньку, то це мабуть те, що як тільки вона десь в років півтора навчилася тримати олівець в руках, то я з нею малював, це якось на неї вплинуло, і врешті-решт, вона стала художницею. Як і мій зять. До речі, вони познайомилися на вступних екзаменах, хоч він родом з Новограда-Волинського, а згодом з Тернополя, але після армії подавав документи в Ленінград, в університет імені Герцена на художньо-графічний факультет, є такий. Вони там познайомилися і одружилися, от тому вважаю, що я прищеплював з раннього дитинства їй любов до малювання, от це й вплинуло на неї, вона стала художником.

– Де Ви навчалися й чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на Ваш вибір? Чи були інші варіанти для вступу?

– Коли служив, а служив в Севастополі, як тоді говорили: місто російської слави – Севастополь, то я намагався теж якось прийти до спорту і почав ходити в Будинок офіцерів, там була секція спортивної гімнастики. Я не скажу, що в мене були якісь природні дані до спорту, зовсім ні, скоріше навпаки, тому що я нічого не вмів, нічого не знав, не міг на перекладині навіть якусь елементарну вправу показати. Але вирішив ходити. Друга причина була та, що, знаєте, солдат, матросу хочеться в місто побільше, аніж тільки у вихідний день, а нам давали, якщо ми ходили в секції, додаткові звільнення, це також мало свій вплив. Мені пощастило з тренером. Я потім виконав у нього третій дорослий розряд зі спортивної гімнастики. Потім, коли я став студентом другого курсу факультету фізичного виховання, він привіз команду спортсменів у Черкаси на змагання. Там ми зустрілися знову, і він мене запитав: "Ну як ти там, не жалкуєш, що пов'язав своє життя зі спортом?" Я, звичайно, дякував йому і казав, що ні в якому разі не жалкую – це дійсно було так. А після інституту отримав направлення в селище міського типу Ставище Київського району, був такий район, який теж укрупнили в період Хрущова. Отримав направлення в Ставище й став вчителем фізичного виховання в сільській школі цього села.

– Наскільки легко чи складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Я дуже переживав, звичайно, пам'ятаючи свій негативний досвід вступу до бібліотечного інституту, але виявилось, даремно. Я вступив, й згодом став одним з найкращих студентів факультету. На четвертому курсі навіть був Ленінським стипендіатом, на весь великий інститут був один Ленінський стипендіат. Але були, звісно, ще стипендіати нижчого рангу. Як Ленінський стипендіат я отримував 80 карбованців, по тих часах це була середня зарплата, скажімо, інженер отримував трохи більше 100-120 карбованців, але мені вистачало й так, для батьків я вже не був тягарем.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Звичайно, я був у захваті, бачив, що тут є можливість займатися будь-яким видом спорту, займатися стільки, скільки хочеш. До наших послуг була бібліотека, читальний зал, тобто, я був в захваті, що я поринув у вузівське життя.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Як я вже казав, отримав направлення після аспірантури, хоча в аспірантуру я не збирався вступати, так трапилося, що, по-перше: директор школи почав трохи на мене "наїжджати", як кажуть в народі. Треба було проводити лекції політичні серед населення, а я не дуже любив прославлять партію та уряд, я більше був схильний до роботи з дітьми. Я тренував, старався весь час тренувати і, до речі, хоч Ставище вже тоді не було райцентром – це був Тетіївський район, а в Тетіїві, значно більшому населеному пункті було кілька середніх шкіл, а в нас була одна і то невелика. Я ледь сформував команду, ледь зібрав хлопців, щоб повести на змагання в Тетіїв. І ми виграли. Хоч і з труднощами, по пенальті. Основний час завершився з рахунком 0:0, ми не змогли подолати їх, а по пенальті виграли.

Після змагань я приїжджаю в школу, радий такий, перше місце, а директор замість того, щоб подякувати сказав: "О-о-о, то якби ви це виграли з великим рахунком..." Оце таке спасибі. По-друге, так трапилося, зимою під час заняття на лижах я трохи переохолодився, це спровокувало радикуліт, я лікувався, пив певні пігулки і через це в мене почало боліти серце і це мене злякало: "Як же я зможу працювати, якщо в мене будуть проблеми зі здоров'ям?" Ось така обставина стала поштовхом, щоб взяти приціл на іншу спеціальність.

Ось дивіться (показує дипломи). Це мій диплом про закінчення вишу, часто люди не розуміють, як так, я ж фахівець з фізичного виховання, а став працювати... прочитайте, що тут написано (пропонує прочитати, там зазначено: "Вчитель фізичного виховання, анатомії та фізіології людини в середній школі" та "Вчитель в середній школі"). Ось в мене дві спеціальності, от за цією другою спеціальністю, врешті, я й став працювати.

– А в якому році Ви почали там працювати?

– Аспірантуру я закінчив у 1964 році. Так трапилося, що один з моїх колег працював інструктором на великому хімічному заводі, інструктором фізичного виховання, він каже: "Ти знаєш, в мене не вистачає людей, футболістів, щоб виставити команду, ти б не міг виступити за мене?" Ну я виступав кілька разів за них, до речі, ось там на фотографії, на полі, у мене на футболці пишеться "Хімік" – це команда, за яку ми грали. Значить, суперник, я приймаю м'яч на тіло, щоб не вдарить його, а він підставляє ногу, вдаряє мені в коліно і перебиває мені колінну чашечку. Мене з поля забрали в лікарню, десь тиждень там лежав, поки спала пухлина, зробили операцію, я ще довго не міг ходити, потім на милицях довгий час, тільки під Новий рік я почав ходити, правда з паличкою. У січні 1968 р. я з палицею приїжджаю в Бердичівський інститут і починаю викладати анатомію людини на двох факультетах.

– Як Вам працювалось в Житомирському держаному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Працював я із задоволенням. Правда, було важко, бо молодий аспірант, предмет ще погано знав, освоював предмет і одночасно працював над дисертацією. Мені не вдалося відразу захиститися: поперше, одна причина – операція, я не зміг як слід працювати над дисертацією. А по-друге, так трапилося, що мій науковий керівник відібрав кафедру, оскільки він захистив докторську, а до нього керував доцент. Звісно що виник конфлікт, коли настав захист дисертації, на кафедру надходить анонімка. Це зараз їх не беруть до уваги, а тоді розглядали, і внаслідок цієї анонімки дисертація була на перевірку дев'ять місяців, негативного там нічого не знайшли, і врешті, була затверджена. Я отримав диплом кандидата наук.

– Як зустрів Вас колектив в інституті, які були стосунки з колегами?

– В цілому колектив зустрів нормально, я задоволений. Хоча такий момент. Я був комуністом, працювати у виші і не бути комуністом практично було не можливо. Мене завантажували по саму за-

в'язку як наймолодшого. Наведу в якості прикладу один випадок: було починання партійне, щоб всі великі установи, де є можливість, заливали взимку майданчик льодом, щоб студенти могли кататися на ковзанах, студенти чергувалися, щоночі ходили і поливали майданчик водою.

– На якій кафедрі Ви працювали, на яких посадах Ви викладали в інституті/університеті?

– Це була кафедра зоології, завідувачкою кафедри була моя перша дружина, я їй дуже вдячний, дуже чуйно до мене ставилася. Вже пізніше, коли вона померла, похована, до речі, в Бердичеві, я тоді виступав і сказав, що місту є чим пишатися, і одним із тих, ким вони повинні гордитися – це сім'я Пастухів, це їхнє прізвище. От вона мені дуже допомагала, була в мене на заняттях, підказувала. Викладав я, був викладачем відразу, не був асистентом, згодом десь з 1980 року став доцентом, кафедра мене представила, їздив в Тернопіль, там отримав доцента.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже як викладача (у радянський період та часи незалежності)?

– Ну що вам сказати, я коли порівнюю свої студентські роки, то вони дуже відрізняються від теперішніх. Студенти мого покоління працювали в читальних залах, тоді навіть в академічних групах обов'язково було таке, що на кожному політзанятті спеціальна людина доповідала, скільки часу в читальному залі був той чи інший студент. Цього, до речі, зараз немає, я вважаю, що це не правильно. Студенти повинні працювати в читальному залі. Зараз студенти працюють в комп'ютерах, того не було в нас, зараз у них руки розв'язані, економиться час студентський. Ми дивилися в каталогах, сиділи за книжками. Це сприяло більшій самостійності студентів.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали в радянський період і після проголошення незалежності України?

– Всі роки, від першого до останнього року роботи у виші, я викладав анатомію людини на природничому факультеті. Згодом почав викладати на факультеті підготовки початкових класів, ще в Бердичеві. Потім уже у Житомирському педагогічному інституті. Далі почав викладати анатомію та фізіологію людини за основами шкільної гігієни – така дисципліна читалася на всіх факультетах, в тому числі на фізматі, філологічному, педфаці. Небагато, років зо три, викладав охорону праці – це ті дисципліни, які я викладав.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

Своїх студентів я, хотів би, та забути не можу. Ось портрет моєї дружини. Ви бачите (показує), вона колишня студентка Бердичівського, а потім Житомирського педагогічного інституту. Вона там вступала, а тут уже закінчувала. Дуже хороша студентка була, погану я б не вибрав! Як ви розумієте, не тільки за красу зовнішню. Вона із золотою медаллю закінчила школу, з відзнакою виш завершила, диплом з відзнакою отримала. Зараз вона, до речі, одна з кращих вчителів хімії, вчитель-методист у Житомирі. Через її руки пройшли більшість лікарів, оскільки для них потрібна хімія, то, щоб успішно скласти екзамени, мусять займатися з репетитором. Правда, ті хто безпосередньо у неї вчилися, вони без репетитора склали одразу. А хто в інших школах, то мусили ходити. Вона ніколи не брала багато, брала одного, й толково готувала. Ось коли моя донька народжувала, в Житомирі, приїхала з Пітеру, дуже складні були пологи, й треба було рятувати і дочку, і дитину, то піднімали на ноги всіх лікарів, були знайомі, рятували і дочку, і внука.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Ну тут я повинен бути справедливим – в радянський період виділялось значно більше коштів на наочність. Коли будете на природничому факультеті, обов'язково зайдіть в кабінет анатомії. Він весь моїми руками побудований, що моїми руками побудовано, що куплено. Писали у Москву, були такі методичні посібники, для всіх медичних закладів, велика кількість препаратів, скелети, кістки. І от ми написали, що в зв'язку з тим, що в Житомирському педагогічному інституті відкрився новий факультет, просимо виділити наочність для кабінетів, й нам виділили. Хоча, звісно, були й негативні моменти. Це велика заполітизованість навчального процесу, ми повинні були прославляти "старшого брата" Росію, російський народ, і замовчувати, будь-що, що пов'язувалось з Україною та її досягненнями. Я дізнався, що був такий анатом і лікар – професор Буяльський. Його викликали лікувати пораненого Пушкіна, про це ж мовчали, ніхто не знав, що це фахівець з українським корінням, хоча й працював у Петербурзі. Вважають, що Пирогов – це російський анатом та хірург. Але ж він дійсно росіянин за національністю, однак більшу половину свого життя провів в Україні, мав маєток під Вінницею в селі Вишеньки, нині Пирогове, там, до речі, лежить його забальзамоване тіло.

– Скажіть, будь ласка, чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Під час навчання у Черкаському педагогічному інституті я був членом науково-фізіологічного гуртка. Правда, дослідів сам я не ставив, але мій науковий керівник брав мене з собою, коли він ставив досліди, і на гуртках навіть виступав з доповіддю, було таке.

– На якому етапі Вашого життя/викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Я вже розповідав про це. Що спочатку я не планував, але потім так сталося, що я змінив свою думку. У вересні 1964 р. дзвінок, кличуть мене в кабінет директора: "Тобі телефонують із Черкас, йди бігом". Запитую: "Що таке?" А мені: "Чому ти до цього часу не подаєш документи до аспірантури?" Кажу: "А я не планував". "Як не планував? Ти ж був членом наукового гуртка, подавай документи поки не втрачено час, ще декілька днів є".

Я бігом подаю документи в аспірантуру, й так я став аспірантом. Хоч директор школи дуже "котив" на мене бочку. А коли я вступив до аспірантури, сказав: "Ой, ви мене без ножа зарізали, як я залишусь без вчителя фізкультури?" Та я його, до речі, ще раз "зарізав". Яким чином? На моє місце прийшов студент вже наступного року випуску – Саша Грищенко, і я йому кажу: "Обов'язково вступай в аспірантуру." Він подає документи, і також вступає в аспірантуру. Таким чином ми покарали директора за його негативне ставлення до спеціалістів у цій школі. Щоб ви не думали, що я пам'ятаю тільки свою дружину в якості студентки. Трошки перескочив, тому повернувся до цього питання. Думаю, вам не треба представляти, хто така Киричук Галина Євгеніївна – ректор цього вишу, моя колишня студентка. Будучи студенткою, була старостою групи, відмінниця навчання. До речі, на 80-ти річчя моє вона подарувала мені великий букет троянд, можете переконались, десь на кафедрі є фото. Корнійчук Наталія Миколаївна, проректор, теж моя студентка. Як студентка була Бовсунівська, по чоловіку Корнійчук. Інколи помиляюся, бо для мене вона завжди була Наташою Бовсунівською. Також було багато інших.

– Хто був Вашим науковим керівником, якою була тема Вашого дослідження, що вплинуло на обрання саме цієї теми?

– У кандидатській дисертації – була тема за напрямком "моно-рефлекторна діяльність". Тема дисертації "Вплив умовного гальмування на порогову тональну чутливість слухового аналізатора". Для захисту дисертації дуже важливі наукові публікації. І от хотілося

пробитися у всесоюзні журнали, а не просто. Видавався такий журнал не тільки в Союзі, він і зарубіжний. Тому, хто там публікувався, платили гонорар у валюті – доларах, а до того часу ми навіть не бачили того долара, який він є? То ж союзні часи.

Ну і посилаю я статтю в цей журнал, мені з часом приходить лист від редактора, де пишеться, що, на жаль, в їхньому журналі є дві великі статті вже інших авторів на подібну тему. А я ж знаю, що це брехня, що такого не може бути. Копирсаюся, й знаю хто займається цим, знаю, що препаратами, про які написана ця стаття, займаються в Херсонському інституті, й то непоширено. Вони публікували лише одну публікацію, і все. Однак редактор повідомляв, що вони могли б надрукувати статтю лише у тому випадку, якби я її скоротив. А все тому, щоб менше платити. Але мені вже сказали, в чому справа. Тоді я пишу їм, що згоден на скорочення і відмовляюся від гонорару. Таким чином статтю було сильно скорочено, але видруковано. Стаття була втричі більша, але мені було головне "засвітитися".

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– Я був активним в цьому плані ще як студент-початківець в Черкаському педагогічному інституті. Мене обрали, й один рік я був головою профспілки вишу. Так що в громадському плані я був досить активною людиною. У Житомирі був двічі відповідальним секретарем приймальної комісії у 1970-х рр., був заступником секретаря партбюро інституту, був головою профкому викладачів. До речі, я пишаюся тим, що на цій посаді мені вдалося добитися, щоб лаборантам природничого факультету почали давати молоко за шкідливість, збільшили відпустку від 12-ти до 36-ти днів. Правда, мої зусилля вже наступним головою були зведені нанівець. Це протривало рік і відмінили. Образливо тим, що моє місце посів викладач природничого факультету, з кафедри хімії Гриців Василь Іванович. Він не зумів утримати це завоювання, яке я так важко здобував. Ректор косився на мене, бо доводилось часто наступати на нього.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– Звісно, пам'ятаю. Ми з Бердичева їздили завжди на хміль в Рею. Вже з Житомира теж їздили туди. Я практично щороку зі студентами їздив туди. В Бердичеві моя група, в якій я був куратором.

ром, була визнана кращою групою і вже при переїзді в Житомир і тут була кращою групою, незважаючи на те, що тут також було багато факультетів і багато інших груп. Мене навіть з цього приводу заслуховували, і просили, щоб я поділився досвідом, на що я відповідав, що рецепт успіху один – треба бути якомога більше часу зі студентами, тоді вони тебе розуміють і тоді ти їх розумієш, казав, що інших рецептів я не знаю. Отак. Тоді мене не особливо за те похвалили. Потім були виїзди – допомагали льон збирати, це було в селищі Топорище, як їхати на Коростень, потім у Волицю – це Андрушівський район.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

ДІДКІВСЬКА (Забродська)

Тетяна Вікторівна,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри математичного аналізу.*

Народилась 15 січня 1938 р. у місті Житомир, закінчила Житомирський педагогічний інститут імені Івана Франка, фізико-математичний факультет. З 1963 р. по 2016 р. працювала на фізико-математичному факультеті.

– Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народилися?

– Я народилася в Житомирі у 1938 р. Батьки закінчили механічний технікум (там познайомилися і одружилися). Потім працювали: батько на радіовузлі в радіомайстерні на заводі, а мати викладала в механічному технікумі а потім працювала лаборантом, був такий інститут іноземних мов. Там вона працювала, а потім у нас в інституті лаборантом.

– Скажіть, що вплинуло на вибір Вашої майбутньої професії? Можливо, хтось вплинув на Ваш вибір?

– Велике значення мали батьки. Мати захоплювалася математикою, свого часу не мала можливості закінчити інститут, тому що я була маленька. А батько захоплювався музикою, тому я відвідувала, крім основної школи, ще й музичну. І так стояло питання, математика чи музика? І ось перемогла математика. Крім того, в школі були дуже гарні вчителі і дали ґрунтовні знання з математики. Я її добре знала, вона мені вдавалася і подобалася. Ось таке.

– Де Ви навчалися? І чому вибрали саме цей навчальний заклад?

– Я навчалася в Житомирі. На той час були жіночі і чоловічі школи. Найкраща жіноча школа була № 14, а найкраща чоловіча № 25. Ось ця школа № 14 була на місці, де зараз стоматологічна поліклініка на вулиці 1-го Травня. У цій школі я навчалася, хоча жила далеко на Корбутівці, але батьки хотіли, щоб я навчалася в найкращій школі. І ходила з Корбутівки в цю школу. Десь приблизно

з Корбутівки пішки, бо транспортного сполучення не було. Там була така гора: одна – вниз, друга – вгору, старий міст і там не ходив транспорт, це зараз уже є, так і ходили в цю школу. Так 14-ту школу і закінчила, дуже гарні вчителі: вчитель історії, вчитель математики, літератури, української мови. Ще цікавий факт: коли ми були в 9-му класі, то з'єднали школи чоловічі і жіночі, й частину наших дівчат віддали в 25-ту школу, а частину хлопців в нашу школу. При чому, старалися, як ви розумієте, віддати не найкращих. І ось прийшли хлопці і було дуже цікаво, раптом гасло світло; раптом ми приходили після фізкультури відкривали чемоданчики, а звідти вискакували жаби, потім вони заспокоїлись. Наші вчителі їх трохи привчили до порядку, кілька чоловік залишили на останній рік, й ми продовжили навчання – хлопці і дівчата разом.

– Були у Вас якісь інші варіанти для вступу?

– Саме цей заклад? Так. У Житомирі було два ВУЗи: сільгоспінститут і педінститут, виїхати в інше місто навчатися не було можливості й тому я обрала педінститут. Крім того, хоча до педагогічної діяльності й готувалася, було так, що вчителі брали мене, коли я була в старшому класі, і в молодшому класі треба було провести урок, бо кудись треба було піти. Мене туди заводили, щоб я там з ними задачі розв'язувала. Так що таку практику я отримала ще в школі. А потім в сільгосп я не захотіла, а пішла в педінститут. А куди? На фізмат!

– Наскільки Вам складно/легко було вступити до цього навчального закладу?

– Наскільки легко? Розумієте, було не дуже легко. Чому? Значить, тоді були такі правила: ті, хто закінчив із золотою медаллю, – без екзамену, той, хто із срібною медаллю, – один екзамен, пільги були у тих, хто мав робітничу професію, от їх брали поза конкурсом, таких 4 особи брали. Крім того, надавали перевагу випускникам із сільської місцевості, а я була із Житомира. Крім того, на той час, це був 56-й рік, існувало ще таке правило: тих, хто був в окупації, бажано не брати. Значить, були такі усілякі перестороги. Я сподівалась одержати срібну медаль. І весь час навчалася добре, в мене були похвальні грамоти, п'ятірки, було тільки дві четвірки, дві мови. А якщо дві четвірки, то давали срібну медаль, я сподівалась на срібну медаль, й сподівалась, що буде легше вступити. Але чомусь в мене виявилася ще четвірка з історії. Тому медаль я не одержала й потрібно було складати всі екзамени. А дівчата, які не дуже добре вчилися, вони такі собі були, одержали медаль. І ось довело-

ся складати всі екзамени. А які були екзамени: математика (усна і письмова), фізика (усна), російська (диктант), українська (переклад) і хімія. От ці всі екзамени треба було скласти, якомога краще, щоб вступити, й я це зробила.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад, які були емоції?

– Навчальний заклад, де ми навчалися? Оцей корпус був іще не відбудований у 1956. Тут були тільки стіни, в середині всяке сміття після бомбардування, й виросли вже дерева в цьому корпусі. Ми ж навчалися на Пушкінській, там, де зараз біофак. Було два факультети: фізмат і філфак. Фізмат – у першу зміну, а філфак – у другу зміну. Щороку набирали по 50 осіб. На фізмат брали 50, дві групи по 25. І ось які емоції були!

Я вчилася добре, хотіла одержати гарні оцінки і батьки так мене налаштовували. Тому я вчилася, а нас перевіряли. Кожний день приходив, й викликають відповідати. І оце сидиш, вчитель ставить запитання і починає по-журналу отак вести ручкою, на кому зупинитися. І ось бачиш, що твоє прізвище пройшло, вона уже проминула, далі рухається, то якось тоді розслаблявся. І так щодня, таке напруження. Розумієте?

І коли я прийшла сюди, тут виявилось, що треба відвідувати лекції, слухати, конспектувати. На практичних викладачі запитували, але вони не ставили ніяких двійок. Вони просто давали поради, як зробити, де почитати. Були заліки, були колоквиуми, треба було готуватися. Було не страшно, було приємно. Розумієте? Полегшення я відчула, коли вступила до інституту.

– Житомир, як це місто впливало на Ваш навчальний заклад? Житомир як місце навчання?

– Місто. Так? Ви знаєте, в Житомирі я знала все. І тут я, навпаки, своїм однокурсникам розповідала, де що, щоб було цікаво. Ми ходили у парк, музеї, так щоб особливо якось вплинув, не можу сказати, це було моє місто.

– Що Ви можете розповісти про свої студентські роки? У які роки Ви навчалися, які предмети, які викладачі запам'яталися найбільше?

– Студентські роки? Ви знаєте, я навчалася на фізматі. Вступила в 56-му році, а закінчила в 61-му році (5 років). Так! Нам присвоювали кваліфікацію "Вчитель математики і фізики". Як ми навчалися? Я уже сказала, в старому корпусі, опалювали вугіллям, печі були, оце технічка приходила зранку і запалювала. Ви самі розумієте, що все обігріти не можна було. Ну було приблизно тепло. У

роздягальні, коли йшов додому забирати речі, пальто після гардероба було таке холодне, що його не можна було нагріти. Туалет на вулиці. Ось такі були умови. Чи було цікаво? А що, було цікаво. Дуже гарні викладачі трапилися, такі доброзичливі до студентів й водночас вимогливі. А крім того, от я пам'ятаю, на першому поверсі була їдальня. І на перерві, як продзвенить дзвоник, й туди бігли в цю їдальню і завжди можна було щось купити. Ну був такий період, що хліб у вазах стояв безплатно, тому хлопці робили так: приходили в їдальню, брали по два стакани чаю, сідали за стіл, з'їдали цей хліб, а потім сідали за інший стіл, з'їдали там хліб і йшли далі на заняття веселі і задоволенні. Крім того, що я ще пригадую? На другому поверсі, там актовий зал був, а зараз там аудиторії. Дуже часто там проводилися вечори. В чому вони полягали? Були концерти, виступали навіть викладачі. Виступали студенти, такі як Валік Грабовський. Ви чули, можливо, про житомирського поета Валентина Грабовського?

Ну от, Валентин Грабовський виступав іще студентом зі своїми віршами. Якось запросили із Польщі студента. Він приїхав і розказував, як навчаються студенти там. Нам було цікаво те, що він нам розказував, що можна було познайомитися із дівчиною, якось, ну списатись, дати об'яву, що ти хочеш познайомитись. Оце він розказував, нам було дуже дивовижно. Інколи пускали фільми там у залі. Я пам'ятаю фільм "Фанфан-тюльпан". Ми дивилися там цей фільм. Інколи запрошували гостей, коли ми були на 5-му курсі, запрошували курсантів. Як ви розумієте, це було для дівчат дуже важливо. І деякі з них потім заміж виходили за цих курсантів. А коли закінчувалася офіційна частина, в залі стояли не такі, як зараз, м'які оці крісла, а були такі дерев'яні стільці, й вони не були прикріплені до підлоги. Ми їх виносили в коридор. Була радіорубка, включали музику, ставили платівку і ми танцювали. Приходили з інших факультетів, запрошували курсантів, от таке було.

Крім того, що ще можна сказати? Їздили в колгоспи. Так ходили разом в кіно. Пам'ятаю, зібралось дівчат з десять, й пішли в кіно, купили білет, прийшли, вже світло погасло. Ми заходимо, й сідаємо-сідаємо отак і одній не вистачає місця, й ніяк не можемо зрозуміти. Виявляється, ми помилилися і порахували, що купили менше білетів! Такі от окремі пригадуються моменти. Дуже гарно викладати нам матаналіз. Я пам'ятаю, як викладач нам розказував, потім його метод читання лекцій я застосовувала. І він так міг пояснити, що нам було усе зрозуміло, я це запам'ятала і сама так робила. Ну,

що ще тут можна сказати? Предмети різні дуже, ми любили елементарну математику. Така приємна Богдан Антоніна Яківна викладала. Вона так старалася розказати, щоб нам було зрозуміло. Ми їй дуже любили і її предмет любили. Анатолій Васильович Нестерчук викладав обчислювальну математику, теж любили, так спокійно пояснить, викличе, дасть завдання, перевірить, й ми любили ходити до нього на заняття і було дуже приємно, оце я можу пригадати.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному університеті?

– Громадські обов'язки? Коли я вчилася і коли працювала? Коли я вчилася, то я була членом редакції стінгазети, яку ми випускали. Так, а потім коли почала працювати? Ну я була, як говорять зараз, куратор групи, а тоді казали – агітатор. Я була агітатором п'ять років, потім п'ять років випуск робила, потім призначали на перший курс. Агітатор повинен був разом із студентами виїздити на роботи всякі, відвідувати гуртожиток, й так далі. І от мені цю роботу було виконувати приємно. Стосунки були непогані. Ми зустрічаємось, пригадуємо, як було і що робили. Ну, була я іще членом профкому, головою профкому був Романюк Петро Федорович.

Я відповідала за виробничі сектори, проводила виробничі наради, запрошувала інших викладачів, ось з кафедри педагогіки, вони розказували, які є в педагогіці нові течії, от таке було. І ще таку, можна сказати, громадську роботу організовувала, фактично це був математичний гурток, група людей, які цікавилися математикою і ми організовували математичні вечори. Проводили репетиції, підбирали людей. Це були не просто доповіді, фактично були такі вистави, де були: сценки, пісні, танці і просто розповіді. Я назву тільки ці вечори, ми провели їх десять. Які були вечори: "Жар холодних чисел", або "Доля таланту" (про жінок у математиці), "Природа говорить мовою математики" (слова Галілео Галілея), "Подорож у світ гармонії і краси" (вивчали зв'язок математики з красою, намагались переконати, що в математиці теж є краса, це не "суха" наука). Був вечір на тему: "Математика: доводить, спростовує, передбачає" (де різні факти розповідали). От такою, можна сказати, роботою, ніби не обов'язковою, ми займалися, але нам це було цікаво.

– Чи Ви пам'ятаєте, як відбувалися практики та громадські роботи в колгоспах?

– Практики, дуже добре пам'ятаю! Перша практика була на третьому курсі в школі № 3. У нас була велика група студентів, керів-

ник практики був вчитель школи. Нам звільнили піонерську кімнату, ми туди приходили, нас було чоловік десять і сім викладачів. Вони нам давали поради, ми ходили на уроки, один до одного, обговорювали. Все було дуже гарно. А потім вже нам доручали без вчителя самим провести уроки. Така практика була на третьому курсі в Житомирі.

На четвертому курсі обов'язкова повинна була бути практика на виїзді в селі, й це була практика в селі Висока Піч. Керівник – Білоус Леонтій Максимович, який читав астрономію, і нас десятеро (двоє хлопців і дівчата). Ми туди всі разом приїхали, вона була місяць, у вересні. Була така гарна погода, сонечко, тепло. Ми всі приїхали туди і там на території школи було два таких будиночки, де жили взимку учні з далеких сіл. Вони були вільні, в одному будиночку жили ми, а в іншому – хлопці і викладач. І от ми разом з учителями із нашим керівником ходили. Наш керівник почав читати там астрономію. Він сам був астроном, привіз прилади. Збирав учнів, й ми виходили увечері і він нам розповідав про зорі.

Вчителі ставилися до нас дуже добре. Вони нам доручали і самим проводити уроки, а крім того, як я уже сказала, була гарна погода, тепла. Ми навіть на річку ходили й хлопці купалися. Ми ходили в ліс збирали гриби, але не дуже вміли це робити, не розбиралися, і от назбирали ці гриби, почистили і почали смажити. Тоді покуштували – гірке, долили олії і принесли, що в кого було, а вони все одно гіркі. А потім вирішили розумно: ми їх краще викинемо, й не будемо їсти ці гриби. Крім того, в нас іще там був клуб, й керівник цього клубу організував нас і підготував разом з нами концерт, з яким ми виступили для мешканців цього села (співали, декламували). Ну от такі спогади! Дуже приємні про педагогічну практику.

Громадські роботи в колгоспах були щороку у вересні. Приходили на заняття, тиждень займалися, а потім їхали в колгосп. Перший рік були в колгоспі в селі Фасова. Там розмістили нас по хатах, й ми молотили хліб. Хліб був скошений і лежав в скиртах. Ми залазили на цю скирту, й снопи кидали в молотарку, й обмолочували цей хліб, коли втомилась, то на скирті трошки відпочивали і тоді продовжували. З нами був викладач і він теж з нами на цій скирті відпочивав, ми разом отак працювали там. Ну трошки було холодно. Дівчата ті, що були з села, вони повитягали такі великі теплі хустки. А в нас були такі от хусточки, а там вітер, то ми трішки там похворіли, а потім в мене, наприклад, висипали чиряки – на одному місці проходить, на другому висипає, а в моєї подружки ячмінь на очах, й так ми боролися з цим.

На другому курсі ми їздили в село Топорище, молотили льон. Там ми жили в клубі, спали на соломі. Кидали льон в молотарку і молотили, а вечорами збиралися. А це село стоїть на трасі, й ми збиралися, ходили по трасі й співали пісні. Придумали пісню про Топорище на мелодію "Подмосковные вечера", "Как нам нравятся Топорищенские вечера".

А на четвертому курсі наш курс фізмат і філфак поїхали на цілину. Ми їхали туди три дні, й от приїхали. Їхали, правда, в добрих умовах, в плацкартному вагоні, зупинялися, нас годували. Для порівняння – моя сестра навчалася в Ленінграді, їх теж возили на цілину, але в товарних вагонах. І на цілині працювали. Виїхали в кінці червня, а нас все не відпускали й не відпускали. Спочатку ми молотили хліб, потім збирали гарбузи, потім рвали моркву, потім на току перекидали зерно, бо воно лежало в таких довгих бортах і починало рости і грітися, тліти могло, загорітися. Ми його перегортали з місця на місце. Потім був перший сніг. Ми їх накрили, ці борти. Ще трохи побули, й нас на початку листопада привезли додому. На вокзалі зустрічали зі стягами і з оркестром. От такі спогади!

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад університету періоду Вашого навчання.

– Про викладачів, так? Я пам'ятаю багатьох викладачів. Я всіх їх пам'ятаю і тільки тому, що про них у мене гарні спогади під час навчання, а потім, коли я працювала, то вони фактично стали моїми колегами. Ну, от кого я пам'ятаю: Нестерчука Анатолія Васильовича, обчислювальну математику в нас читав, Боравльов Анатолій Пилипович, геометрію дуже емоційно читав, Мержієвський Арнольд Володимирович, дуже прискіпливо, потім методи читання я в нього перейняла, як вести практичні заняття дуже ефективно. Пам'ятаю викладача політекономії, у нього був конспект, й він читав і ми слухали не дуже. Він часом зупинявся і казав: "Волнується народ, волнується" і ми затихали. Він продовжував читати далі, така людина була, але нічого поганого про нього сказати не можу.

– Чи пам'ятаєте щось про керівництво університету періоду свого навчання?

Так, керівництво пам'ятаю. Коли я починала, вступила, ректором був Ковмір. Я його запам'ятала, він зібрав абітурієнтів, і запитував: "От чого ви вирішили вступати от сюди, на фізмат в педінститут?" Були деякі учні, які приїхали із Києва, я пам'ятаю, був один абітурієнт, й він потім таки вступив. І він його запитував: "А чого

Ви із Києва приїхали в Житомир?" А що йому було сказати? Що мені легше тут вступити, ніж в Києві? Ну, але він сказав: "А мені набридло в Києві жити". Оце про Ковміра.

Осляк Іван Федотович, він потім став ректором. Я його теж пам'ятаю, ну так з ним не стикалася, але дуже неприємна історія згадується – при ньому звільнився Хацет Борис Ісакович, фактично засновник факультету, кафедри. А чому звільнився й виїхав до Києва? Тому що, нарешті, дійшла його черга на квартиру, й він був перший, але завдяки ректору її одержав інший викладач, якого Хацет не поважав, і він все кинув і поїхав. Оце такі спогади про Осляка!

Горностай Петро Сидорович, дуже добре пам'ятаю, бо я стикалася з ним часто в процесі прийому вступних екзаменів. Він нікому не довіряв, от вступний екзамен, збирає всіх викладачів кафедри і ми приходимо, й ніхто не знає, хто піде на екзамен, де буде прийматися. Якщо письмовий екзамен, він взагалі казав: "Я призначу (там треба, щоб хтось на письмовому екзамені з викладачів був) з кафедри російської мови викладача. Вам не треба, йдіть додому. Прийдете тільки в дві години перевіряти роботи". Роботи шифрувалися, були так звані "рубашки", де були прізвища, він сам сідав і писав номер на листку і на роботі. І тоді ці шапки знімав, зачиняв у сейфі й роботи давав нам перевіряти. Тоді видавав відомості, де прізвищ не було, ми ставили тільки шифри і оцінку, шифри і оцінку. Несли до нього, він розписувався на цій відомості, тоді ішли в приймальню комісію і нам видавали роботи. Бо ми ж повинні записати іще у відомості прізвище та виставити оцінку. Роботи були в нас, нам видавали "рубашки", оці роботи вкладали в "рубашки", тоді уже був шифр і прізвище там записували у цю відомість і надавали йому. Поміняти відомість уже не можна було, стояв підпис Горностая, інший підпис поставити не можна було, це щодо вступних екзаменів.

Крім того, він завів таке цікаве правило в гуртожитку. Якраз побудували третій гуртожиток, там дівчата, а хлопці в – першому, в цьому старому. Якщо хотіли один до одного зайти, треба було взяти студентський квиток, залишити його у вахтера. Він записував у журналі, хто прийшов, коли прийшов і коли виходив, віддавав студентський і записував, коли виходив. Якщо приїздили батьки, вони могли спілкуватися зі своїми дітьми у вестибюлі. От Горностай такий був, дуже суворий ректор.

Кучерука Івана Митрофановича теж пам'ятаю дуже добре. З Кучерука почалося керівництво фізмату. Фізмат піднявся, бо Кучерук

читав фізику, а проректором був Осадчий – математик, той же фіз-мат почував себе більш впевнено. От що робив Кучерук, він призначав час, коли якій кафедрі з'явитися до нього. Приходили викладачі кафедри, сідали, й він починав з кожним знайомитися: прізвище, ім'я, по батькові, які предмети викладаєте, якою науковою роботою займається, й так він вів бесіди з усіма викладачами. Його часто можна було зустріти в коридорі, він вітався, можна було зупинитися і щось запитати. Хоча, характер в нього був крутий, міг і різко сказати, але потім відходив.

Сауха Петра Юрійовича теж пам'ятаю, він багато зробив для інституту, вигляд змінився, нарешті з'явилися нормальні туалети при ньому. З ним ми не спілкувалися, бачила я його рідко, але це, напевно, і добре. Ну, а з чим я не погоджуюся в його діяльності, що біля входу росли гарні дерева, дуби та сосни, високі такі. Я пам'ятаю, як вони росли, й він їх спиляв. Якраз я йшла на роботу і їх пиляли, ці дерева. Я прийшла, сиділа і плакала. А пояснювалося так, що на цих деревах збирались ворони і "гадили" на пам'ятник Франку, й цей пам'ятник треба було періодично мити.

Керівництво факультету я теж пам'ятаю, бо я прийшла працювати в 1963-му р. сюди, а звільнилася 2016 році (50 з лишком років). То я всіх пам'ятаю, що було, хто був, всіх деканів пам'ятаю: Мамишеву Тетяну Григорівну пам'ятаю; Білоусова Леонтія Максимовича, який читав астрономію, був потім керівником кафедри; особливо теплі спогади про Нестерчука Анатолія Васильовича, який для мене зразок, багато від нього я перейняла поглядів на життя, ставлення до студентів, як читати лекції, я теж в нього навчилася. Я йому дуже вдячна, його студенти любили. Ну, я не знаю, наприклад, коли було 8 березня, а він був куратором групи, він купував такі медальки шоколадні маленькі й кожну дівчину приходив вітати і дарував цю медальку на 8 березня, оце Анатолій Васильович. Я пам'ятаю, іще такий випадок, він читав лекції, а я – практичні, й він приймав екзамен і мене покликав, щоб я прийшла і практичні подивилася, й ми ідемо з деканату. Доходимо до аудиторії, а він у такому хорошому настрої йде на екзамен, й підходимо до дверей і він постукав у двері, а там сидять студенти. Він їх там залишив, дав їм білети, вони готуються. От він постукав у двері і заходить, а всі засміялися, у всіх такий гарний настрій, й продовжили ми приймати цей екзамен, це була така людина, я її весь час пам'ятаю.

Панас Анатолійович Вещицький теж дуже гарна людина. Спочатку – Нестерчук, потім – Вещицький, потім – Радзивіл, потім – Таргонський Леонід Пилипович. От при всіх цих деканах я була секретарем кафедри. Головне завдання: щоб документи були в поряд-

ку, щоб були всі протоколи засідань кафедри, виступи викладачів-членів кафедри і всі оці папери мені доручали. Я вміла це все робити, я цим займалася. Особливо хочу пригадати заступника декана Фірчука Петра Яковича, це взагалі було таке унікальне явище. Декани мінялися, а Фірчук залишався. При чому він був строгим до студентів, навіть таке було в нього, він довго працював: ставав на вході в інститут і тих дівчат, які ішли в штанах, повертав додому перевдягатися, бо, мовляв, в штанах вчительці ходити не можна, а ви – майбутні вчителі. Або слідував за відвідуванням, виходив з деканату в коридор, ідуть пари, а студенти в коридорі, й він з'ясовував, чого вони не на парі.

Приходив зранку, ставав біля розкладу в коридорі, й дивився, які викладачі, коли приходять на першу пару, щоб подивитися, в яку аудиторію йому іти. Викладач приходить, роздягтися іде і дивиться, в яку аудиторію. Тоді він стоїть, а ти приходиш, й він стоїть біля розкладу. Добрий ранок! Але в водночас був дуже такий справедливий, бо до нього можна було звернутися. І унікальним на фізмати був хор імені Фірчука, тобто, він слідував за набором на перший курс, був керівник хору, викладач музучилища. Відбирали, прослухували студентів, особливо хлопців, бо їх було мало. Коли п'ятикурсники закінчували, першокурсники поповнювали цей хор. Цей хор виступав на всіх концертах, їздив в Київ, виступав по телевізору, це було явище. І потім навіть так сталося, він читав астрономію, студенти любили його, він був справедливий. Так сталося, що коли його не стало, й пройшло кілька років і йому не було кому поставити пам'ятник, стояв хрест і все. Студенти-випускники, оці що з ним спілкувалися, ходили в хор (хористи) зібрали грошей і поставили йому пам'ятник. Фірчук Петро Якович, оце такий заступник декана, якого я пам'ятаю.

– *Чи були у Вас якісь авторитети серед викладачів?*

– Чи були авторитети? Так, були, я вже їх назвала. Таким авторитетом був Нестерчук Анатолій Васильович. Таким авторитетом був Мерзівський Арнольд Володимирович. Я пам'ятаю його як викладача, от він якось так зумів нас організувати, що ми вчили теорію. Ну хто коли вчив доведення теорем на практичних заняттях? Добре, як вивчив означення, прийшов і щось розв'язував. Ні. Він вимагав теореми і ми виходили, доводили і все встигали, а потім, коли я уже почала працювати, то він читав лекції, а я вела практичні. Я домовилася в деканаті, мені так поставили розклад, щоб мої заняття не збігалися з його лекціями, і я всі його лекції відвідувала.

Він сказав: "Добре, заради Вас я буду читати лекції трошки в ускладненому вигляді". І от він розказував. При чому, він читав так, він звертався з питаннями до студентів, а я сиділа і теж його запитувала. І ви уявляєте, що я можу поставити не таке питання, як студент, а йому подобалося, й він відповідав. Крім того, інколи він давав завдання студентам додому, оце зробиш, оце зробиш, а я сиділа і зразу не слухала, що він там говорить, а одразу починала робити. А заняття проходили так: 45 хвилин (5 хвилин перерва, а потім знову 45 хвилин). Значить, 45 хвилин ми посиділи, вийшли на п'ять хвилин на перерву і розмовляємо з ним. А я йому розказую, оце, що ви сказали, я уже довела отак-отак. Через п'ять хвилин ми приходимо і він говорить: "А ви знаєте, Тетяна Вікторівна уже довела те, що я вам казав і я надіюсь, що ви теж доведете". Оце теж був такий викладач-енциклопедист, і я його пам'ятаю іще зі школи. Коли я навчалася у тій самій 14 школі, він був студентом, й вони були у нас на практиці, читали фізику. І я пам'ятаю урок фізики, коли наша вчителька робила експеримент, склала прилади, увімкнула і вони повинні були крутитися, а воно не крутиться і у неї не виходить. А студенти сидять ззаду і Мержівський там сидить, й вона до нього звертається: "Товарищ студент, может вы посмотрите?" і виходить Мержівський не поспішаючи, виймає з кишені складний ніжик, зачищає ці проводки і підключає, вмикає і воно закрутилося. І оце я його запам'ятала, як "Товарищ студент", оце Мержівський.

– Скажіть, будь ласка, а який був склад студентів?

– Атмосфера в групі? Який був склад? Був такий: чоловік п'ять росіян (це я кажу про свою групу, в нас було дві групи, другу я не знаю), два євреї, а інші українці.

– Якою мовою спілкувалися?

– Спілкувалися по-різному. І російською, українською, але іще була така течія, що от студенти, які приїхали з села, переходили на російську мову. Причому, цікаво, як читали предмети. Всі математичні предмети читали українською мовою, а історію, філософію, педагогіку, психологію читали російською мовою. Та сама Іващенко читала у нас, Олена Микитівна, там її фото висить у вас на дошці на факультеті. Вона приїхала на роботу, тільки приїхала, вона дуже гарно читала історію російською мовою. Причому, студенти деякі, як я, закінчили російську школу, але зразу читали українською і я конспектувала українською, а деякі дівчата перекладали на російсь-

ку. Значить, викладач читає лекцію українською, а вони пишуть російською, якщо вони не могли перекласти. Вони просили викладача і він зупинявся, перекладав і вони перекладали. Причому, завдяки цьому виходило так, що після закінчення давали направлення в села в українські школи і деякі не могли поїхати. І я знаю, бо моя подружка дістала направлення на Донбас в російську школу, а потім вона виїхала в Сибір, й там працювала. А тепер повернулася і в неї проблеми з пенсією, бо в неї російська пенсія, й треба їздити в Москву по пенсію.

– Чи Ви проживали в студентському гуртожитку?

– Я в гуртожитку не жила, але гуртожиток відвідувала, ходила до дівчат. Дивилася, розказували. Ну, які умови? Був перший гуртожиток: теплої води не було, туалет на вулиці, кухня була, можна приготувати. Що ще було? Ми ходили в гуртожиток і з цього приводу я пригадую, що було от проводили танці, зараз кажуть дискотеки. От в першому гуртожитку, на першому поверсі були танці для студентів гуртожитку, але могли і ми прийти, й ми теж туди приходили на танці. І от завдяки цим танцям з'явився мій чоловік (однокурсник, який жив в гуртожитку, який після танців інколи проводжав мене додому). І хоча я не жила в гуртожитку, оце таке спілкування з гуртожитком теж було. Правда, потім дівчата з гуртожитку трохи дивилися на мене скося.

– Скажіть, будь ласка, як Ви харчувалися?

– Була їдальня, туди ходили. Про хлопців я уже розказувала, там можна було поїсти. Було недорого, але я харчувалася вдома, як розказував мій чоловік, він жив в гуртожитку. Вони по-черзі з кімнати їздили додому і привозили сало, картоплю, шкварки і всяке інше. Один привіз, всі їдять, а тоді другий, бо щотижня ти ж не поїдеш, інший привіз. Отак харчувалися.

– Яку стипендію Ви отримували?

– Відносно стипендії. Були пільги на стипендію. Стипендію давали, причому, залежало це від того, які були батьки. Треба було принести довідку про заробіток батьків. Тоді дивилися, чи достатньо цих грошей, щоб вчити свою дитину чи не достатньо. Ну, були пільговики і, наприклад, хоч мої батьки не дуже багато заробляли, але так вийшло, коли їм додали зарплату, то начебто досить, вони можуть мене навчати. І тому, щоб одержувати стипендію, мені довелося так вчитися, щоб здавати на підвищення стипендію, а підви-

щену давали всім, хто здав на "відмінно". Значить, звичайна стипендія була 22 карбованці, а підвищена – 33, і була ще Ленінська стипендія, велика, яку, наприклад, одержував Осадчий Микола Мефодійович. Він одержував Ленінську стипендію. Чи вистачало стипендії? Ну, продукти були дешеві, але їх не було в магазині, треба було просто знати, коли привезуть хліб. Піти почекати в черзі, а тоді в одні руки давали буханку хліба і дві сайки. Сайка була шість копійок, а хліб – шістнадцять. Відносно масла, ковбаси, м'яса я уже не говорю. По ці продукти їздили в Київ, тому дуже допомагало господарство, в селах було господарство, тому батьки допомагали своїм дітям. А я теж жила у бабусі там, де Корбутівка, не було цих будинків багатопверхових, а були приватні будиночки. Біля будинку сад, город, й з цього ми жили, кабанчика бабуся тримала, козу. От таке, вистачало.

– Чи працювали Ви під час навчання?

– Щодо праці. Ні, ніхто ніколи не працював. Був культ навчання. Вважали, що навчання – це важка праця, й тому потрібно виконувати цю працю, й так вважали батьки. Вони приїздили в інститут, приходили в деканат, гуртожиток, цікавились, як їхні діти навчалися, і вони їх навчали. Ну звичайно, ходили до Фірчука, коли потрібно копати картоплю, брали звільнення на два дні, він давав звільнення, щоб поїхати додому і допомогти батькам копати чи садити картоплю, чи так допомагали. Ну зараз я дивлюся, якщо студенти працюють, то які знання вони одержать? Я не думаю, що всі батьки не мають можливості допомогти, от я не думаю, що так. Краще батьки дещо підробили б, городи якісь завели, чи що, щоб дитина могла добре навчатися.

От я беру ці кредити, якщо я записую кредити в залікову книжку, й ставлю оцінки. Кредити – це певна кількість годин, є години аудиторні, є години самостійної роботи. Так от, години аудиторної роботи займають 1/3, а кожен день три пари, то це 1/3, а якщо він ще працює, то це не відвідини, а 2/3 – це самостійна робота. То як повинен вчитися студент, щоб оці 2/3 самостійної роботи виконати? Значить, він після пар о першій годині, потім повинен ще чотири години працювати, і як же він ці години опрацює?! То я вважаю, що це погано.

– Як проходило ваше спортивне життя в університеті?

– Про дозвілля я говорила, ходили в кіно, ходили в парк, їздили в Київ на екскурсію. Художня самодіяльність, був хор, і навіть, коли я навчалась, був хор. І знаєте, хто був керівником? Хомичев-

ський, Борис Тен. Він вів у нас хор. На сцені стояв рояль, він сідав за рояль, ми сідали біля нього, він грав, а ми співали, він слухав і навчав нас. І я пам'ятаю, як я коло нього сиділа, й він грає, а я співаю. Ми співали тоді, а він подивився і каже: "Как же чисто вы берёте все ноты".

Був танцювальний гурток. Ну а потім, коли я працювала, то яка самодіяльність була? Був студентський клуб, от там де зараз кафедра інформатики, там була кімната, був студентський клуб, був лаборант в цьому клубі, там зберігалася вся апаратура. До речі, там зберігалася вся апаратура для дискотек. Були студенти, які брали цю апаратуру, й якщо дискотека була в холі університету, або там де зараз Приватбанк, там все було, їдальня "Берізка", як заходиш – тут великий хол, в цьому холі були дискотеки. Приносили студенти апаратуру і ми танцювали. Студенти брали дозвіл на проведення дискотеки, з викладачем тоді проводили. Тоді піднімалися, тут такі сходи йшли на другий поверх, а там дві зали, там проводили змагання "Що? Де? Коли?", а тоді спускалися вниз і проводили дискотеки.

Або в третьому гуртожитку у підвалі дозволяли, там теж оформили зал. Ну, був танцювальний гурток, був лаборант танцювального гуртка, й от на третьому поверсі (я зараз не дуже пам'ятаю, чи збереглися там такі гвинтові сходи нагору). Тими сходами можна було піднятися, там була кімната, де зберігалися костюми хористів, костюми танцювальних гуртків і можна було їх позичити. Якщо йшов на педагогічну практику, то брав там костюми, й можна було щось з учням провести.

Була ще артистка Житомирського драматичного театру, вела гурток і ставили п'єси на сцені. Так що гуртки працювали, й художня самодіяльність. Знаєте, що ще було?! Вокально-інструментальний ансамбль, який організував Анатолій Говораadlo, крім того, був ансамбль "Тріо бандуристок", три дівчинки з бандурами виступали, грали. Так що художня самодіяльність була розвинута.

Спортивне життя, кафедра фізкультури була там, де зараз кафедра інформатики, була футбольна команда фізматівська, яка завжди виборювала перше місце в футбольних змаганнях між факультетами. Був шаховий гурток. Були лижі, змагання, їх можна було взяти на прокат, тут у дворі біля головного корпусу на цих лижах покататися. Були рушніці, був тир, от там, де майстерні в дворі, такі сараї, зараз, чи що, там був тир. І от там хлопці вчилися стріляти. Ці рушніці зберігалися тут в інституті, де кафедра інформатики, от там є такий коридорчик і кімната, й двері сюди і сюди, вони були закриті. І пам'ятаю, колись організовували змагання зі стрільби се-

ред факультетів та ще й жінок. І от, мене вмовили, кажу що не вмію стріляти, нічого, вам покажуть. Коли я прийшла в тир, ті студенти дали мені цю рушницю, от так тримай, дивись сюди і нажимай та стріляй. Виявилось так, що команда жінок – викладачів фізмату зайняла перше місце. Дуже гарна футбольна команда була. Виступала у змаганнях та їздила по району на змагання, й футбол виявився для мене настільки близьким, що моїм зятем став футболіст, й він до цього часу підтримує зв'язки ось з цими членами футбольної команди, їздить на змагання, йому дзвонять і він їздить, і працює в школі вчителем. Учнів організовує, кажуть: "Давайте змагання між учнями і вчителями по футболу". Він бере участь у цих змаганнях, й збирає вчителів і їх тренує, і навіть їхня команда вчителів перемагає оцих молодих хлопців, своїх учнів. Так що футбол був дуже поставлений, й лижі, змагання по лижах також організовували. Так що спортивне життя на фізматі було. По шахах пам'ятаю таке. Наташа Фесюн у нас була, займала місця в Україні по шахах, а я була у неї куратором. Й вона якось підійшла до мене, я спілкувалась з ними, й вона мені каже: "Що ось шаховий клуб організовує екскурсію, треба гроші, я не можу поїхати". Я кажу: "Знаєте, Наташа, скільки треба, я вам позичу", а вона говорить: "Та в мене немає, коли я вам віддам", "Ви коли закінчите інститут, будете працювати, й тоді мені віддасте". І я їй позичила, вона поїхала, закінчила інститут, поїхала в Одесу і десь через рік вислала мені ці гроші. Так що спорт був дуже розвинутий.

– Чи підтримуєте ви контакт зі своїми одногрупниками?

– Контакти, так. Ми організовували два рази зустрічі у 2001 та 2012 рр. Вже ті, що в Житомирі, ми зібрали адреси тих, хто є, розіслали запрошення. Оскільки ми вчилися у старому корпусі, я пішла на біофак, домовилася, щоб нам дозволили прийти подивитися в деканаті все. Приїхали одинадцять чоловік, і ми туди пішли, пройшлись аудиторіями, посиділи там, де ми були, поговорили, потім пішли в кафе. Адреси є, інколи зв'язуємось, спілкуємось по телефону. А другий раз ми збиралися у 2012 р. Також ходили тут, ходили в перший гуртожиток подивились, де жили дівчата, ходили на біофак, походили по Житомиру, розмовляли, адреси в мене є, але не всі приїхали, не могли деякі, а другий раз дев'ять чоловік було.

– Чи займалися ви науковою діяльністю під час навчання?

– Ну такої направленої наукової діяльності під час навчання, можна сказати, не було. Але я дуже добре вчилася і спілкувалась з Хацетом, він читав математику. Завжди готувалась до екзамену за

такою схемою: п'ять днів на підготовку, один день відкидаємо, кількість питань ділю на чотири, й скільки питань випадає, кров з носа, вчу, те, що не зрозуміло, записую. Останній день все повторюю, у голові все переплутано, іду на консультацію зі своїми питаннями, й йому ставлю таке питання, на яке відповісти не дуже просто. Тому що викладач читає протягом семестру, він не дуже добре пам'ятає тонкощі, які там були. Я йому так ставила питання, він відповідав, задачі, які не могла розв'язати, запитувала у нього, залишалась після консультацій, він мені розказував, як задачі розв'язувати.

Але коли я приходила на екзамен, він вислуховував білет, але я знала, що він приготував якесь питання не стандартне, й він мені в кінці його поставить. Я пам'ятаю, ці питання він ставить, й чекає, і коли я правильно відповідала, він отримував задоволення. Потім він мене запросив працювати.

Був ще один викладач, який давав мені статтю почитати, щоб я розібралась. Я почитала, й подумала, що розібралась. Приходжу до нього, кажу що розібралась. Він здивувався, сказав, що сам ще не зрозумів, а ви вже зрозуміли і йому було не цікаво зі мною. Але потім я зустрілася з ним в Києві, коли він захищав докторську, а я була в аспірантурі, то я йому це нагадала, й він сказав, що помилився.

А як увійти в наукову роботу, чи було легко? Звичайно, якщо я вирішила працювати в інституті, то треба було захищатися. Я почала шукати керівника, а треба було спочатку здати кандидатський екзамен, зробити це було можливо лише у Києві, їздити в Київський педагогічний інститут. Склала філософію, англійську, ще спеціальний, а спеціальний скласти не просто. За результатами цих кандидатських можна було вступати до аспірантури, й я почала шукати керівника. Можна було спеціальність не здавати тоді, а здавати вступні екзамени і писати реферат. І я знайшла керівника в педагогічному інституті, він дав мені тему реферату. А я почала готувати, й якось приїхала до нього, розказую, а до нас підходить завідувач кафедри матаналізу, каже: "Що це ви тут робите?", а я кажу: "Ось я пишу реферат, хочу поступати в аспірантуру". А він говорить: "Їздять тут всякі, й думають, що ми з них можемо кандидатів робити". А я йому кажу: "Я не винна, що народилась не в Києві, а на периферії, у Житомирі, й я також маю право поступити в аспірантуру". І пішла, і вийшла, йшла по вулиці й плакала.

А тоді з'явилась така програма, але не було кадрів, кандидатів в педагогічних інститутах по областях. Значить, для цих викладачів склали таку програму: інститут посилає, дає цільове направлення

на стажування викладачу у Київ в педагогічний інститут або в Інститут математики, два роки стажування, потім він вступає до аспірантури на три роки та захищається. Але була умова – повертатися назад у свій інститут. І от цю програму пройшли всі наші викладачі, і Таргонський, і Осадчий, й інші пройшли через цю програму. І я поїхала на стажування, приїхала в Інститут математики. Мені сказали в який відділ, до якого викладача, я прийшла до нього, й кажу: "Ось мене направили до вас на стажування, потім я буду поступати в аспірантуру". А він питає: "А чому саме цими питаннями ви хочете займатися – геометричні теорії функцій?", а я кажу, тому що за допомогою геометрії, я вважаю, напевно, легше довести. Він на мене подивився, й сказав: "Ви краще підіть до якогось іншого". І я пішла в інший відділ прикладної математики, до завідувача відділу Фільчакова. Він спитав: "Що вам краще, теоретичне чи практичне?" Я кажу: "Теоретичне". І він мене послав до викладача. І я почала у нього стажуватися. Перший рік підготувала, він мені сказав, які книжки вивчити, підготувала і здала екзамен за спеціальністю. Три екзамени я здала раніше. Він сказав: "Не треба вам більше стажувань, поступайте". А я поспішала, тому що я залишила сім'ю, чотири роки доньці, вона з мамою і з чоловіком. Кожен тиждень я їздила додому. Значить, рік я вже "зэкономила". І поступила до нього в аспірантуру. В перший рік ми з ним зробили статтю, публікували у збірнику доповідей. Тоді ще почали працювати над проблемою, ми ще не закінчили, а його вже звільнили з роботи, і я залишилась без керівника. Ну, а я вже там так придивилась у відділі до цих наукових співробітників, нагледіла одного, й пішла до нього, стала проситись, а він каже: "Залишилось два роки, ви не встигнете". Кажу: "Я встигну, ви мені дайте можливість". Я мала теоретичні результати, а в нього були практичні завдання. Я попросила поради задачу, щоб можна було розв'язати, він мені порадив, й тому моя дисертація називалась: "Применение метода конформных отображений к решению некоторых задач фильтрации в двухслойной среде". Це про те, як розраховувати греблі, канали з математичної точки зору.

Оці задачі я розв'язувала, пов'язала з тією теорією, треба було багато обчислювати і у відділі стояв на столі калькулятор і я там, де можна було додавати чи віднімати, множити й ділити, я там розв'язувала задачі. Спочатку виводила загальні формули, потім сиділа розв'язувала, ходила в публічну бібліотеку. А оскільки треба було багато обчислювати, то потрібен був свій калькулятор, і я поїхала в Москву купити калькулятор, не знайшла і повернулась до Житомира.

І ось коли я це все закінчила, здала всі свої статті, разом склала, керівник Лаврик Володимир Іванович говорить, що можна подавати дисертацію і я подала до захисту. Мені призначили день захисту 15 січня 1974 р., а це як раз мій день народження. Я почала обробляти результати, ви думаєте, що був комп'ютер, чи що, оце всі чернетки я склала і пішла до машиністки у відділі, щоб вона надрукувала, одна сторінка – один рубль. Вона мені надрукувала все це, оформила вона ж тільки текст, я зробила потім трафаретку, тушшю всі формули повписувала туди, і вийшов один екземпляр, а потрібно було чотири. А ксероксів немає, тільки в публічній бібліотеці, то потрібно було здати 10 сторінок і чекати коли прийти. Чоловік у Житомирі на одному заводі знайшов ксерокс, домовився і вони зробили ще три екземпляри, треба було чотири: один у ВАК, один в інститут, один керівнику, один мені. Ну, я це все пройшла, й вийшла на захист, таким чином відбувся захист. Потім чекала пів року, поки в Москві затвердили, потім не стала чекати, поки привезуть у Київ, сіла і поїхала в Москву і сама забрала диплом. От така була наукова робота.

– **Яким чином Ви потрапили на роботу до навчального закладу?**

– Хто взяв мене на роботу? Хацет Борис Ісакович. Я працювала в школі, а тут відкрили загальнонауковий факультет, тобто ввечері проводились заняття три роки, а абітурієнти вступали на різні спеціальності, потім переводились в інші вузи. От бухгалтерів готували та інших, і там була група, й він мене взяв там читати. Саме там я почала викладати, і це той самий Борис Ісакович, про якого я вам розказувала, взяв мене на роботу.

– **Чи були якісь інші варіанти працевлаштування після завершення університету?**

– Я одержувала роботу після завершення. Були обов'язкові направлення, тобто приходили з райвно із списком місць, викликали по одному, показували, вибирали. Викликали, хто краще навчався, тому гарне місце, от таким чином, одержували направлення, так що вибирати не було з чого.

– **На яких посадах Ви викладали в університеті?**

– Я була асистентом, старшим викладачем, доцентом.

– **Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже як викладача?**

– Під час студентських років, я вам розказувала, було суворо, слідували за відвідуванням (навіть за певну кількість пропусків без

поважних причин знімали стипендію), на екзаменах були індивідуальні бесіди з кожним (екзамен починався о дев'ятій ранку, й закінчувався о шостій вечора). Потім вимоги стали більш демократичними.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали в радянський період і після проголошення незалежності України?

– Я викладала математичні дисципліни. Розумієте? Математика незмінна у всі часи, в усі періоди, якщо доведено, що правильно, значить правильно. Значить, що я викладала? Коли я зразу приїхала, був такий предмет "Наукові основи шкільного курсу математики" (студенти казали НОШКі) і оці НОШКі вже рік не читалися: я не знала, що там читають і мені дали ці НОШКі, я написала тим, з ким була в аспірантурі, вони ж роз'їхались по педінститутах у Полтаву, Рівне, Ніжин – оце там скрізь знайомі мої були. У них уже читалися. Вони мені прислали план, літературу і студентський конспект. І ось я почала освоювати ці НОШКі, потім мені ще дали читати історію математики (дуже цікавий предмет), потім я почала в основному читати, крім історії математики, ще вищу алгебру (різні розділи). Ми з Нестерчуком мінялися: він бере перший курс, потім переходить на другий, а я беру перший курс, потім на другий, і от так поверталися. І отак до самого кінця – я читала вищу алгебру й історію математики.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів?

– Я дуже добре пам'ятаю своїх студентів! Причому, я їх навіть розділила на частини. Спочатку тих студентів, де я була куратором: вони робили разів три зустрічі, мене запрошували, в мене є їх адреси, вони інколи телефонують, розмовляємо, зустрічаємося, я слідкую за ними, з ними я спілкуюся. Ну от можу назвати: Ковальчук Ваня (під Києвом працює, він всіх збирає, організовує), Ніна Протасевич (в 30-й школі працює, я там поруч живу і часто її бачу) й інші студенти. Вони в основному тепер працюють директорами шкіл: Левковський Микола (в Овруцькому районі директор школи), Капусняк Василь (директор школи в Попільнянському районі), Янчук Таня (оце вона була в групі – на бандурі грала, в Новоград-Волинському районі вчитель), Коваленко Валя (в медколеджі викладає), Козюн Володимир (директор школи в Лугинському районі), Копичук Валя (в інституті медсестринства захистилась, кандидат педагогічних наук).

Й інша частина, це ті, кого я вчила, але куратором не була, вони зробили кар'єру, от наприклад, можливо ви знаєте, що є така 23-тя школа. Тепер учні у нас тут ходять, фактично її створила Купрій-

чук Ніна Володимирівна (вона у нас вчилася, заочний відділ закінчила, я її пам'ятаю). Далі зробили кар'єру і працювали в керівництві Житомира, у структурах, пов'язаних з освітою, Сюравичик Микола, Пастовенський Олександр (я їх теж пам'ятаю). Пастовенський був такий талановитий з математики і йому радили зайнятись науковою діяльністю, але він зробив іншу кар'єру. Говорадла Анатолія пам'ятаю. Вчився він так: робив необхідне, й пам'ятаю, на кожному засіданні кафедри Розалія Абрамовна Дубосарська говорила: "Говорадло! Коли це він мені вже здасть цю алгебру?" Ну ось. Вони зробили кар'єру. Але зате він зробив музично-інструментальний ансамбль (був у нас на фізматі). Пам'ятаю вчителів, які працюють теж зараз (я там не була куратором): у Технічному ліцеї працює Охотнікова Іра (дуже вона добре вчилася, я її пам'ятаю, брала участь в математичних вечорах: вона справжній художник, всі декорації, малюнки, газети, вона такі газети малювала, а зараз працює), Слинчук Валя (в Новогуляйвинську, там така директор школи, гроза, міцно всіх тримає), пам'ятаю її, Ковальчук Галя (директор школи в Коростишеві), Лариса Никитчук (директор школи в Малині), Кліх Вова і Ліна на "Житомирській хвилі".

Дуже добре пам'ятаю учасників вечорів: Осінський Юра (сценарії складав), Лацман Аркадій (в усіх сценках брав участь, потім виїхав працювати на Сахалін, і от, коли були такі часи складні, навіть одного разу він мені прислав посилку, де була сушена риба і червона ікра), Стеблецький Анатолій (працює зараз в Ірпені в науково-дослідному інституті), коли в мене були важкі часи, я була в Києві, він мене підтримував, Поліщук Олександр (в банку працює: його гуморески, його ансамбль "Ах мамочки" я до сих пір пам'ятаю), Виговський Володимир (був тут у нас головою профкому, потім з ректором не поладив і звільнився).

Пам'ятаю наших бардів: Невмержицького Гришу, Пономаренка Колю, Горюнова Юрія, який робив усі фотографії (слайди, не було можливості навіть те, що ми робили, його зробити не можна було – є тільки слайди і фотографії, зробив Горюнов Юра). А Невмержицький Гриша завжди виконував пісні, які по тематиці підходили до математичних вечорів, й сам виступав на інших вечорах в інституті. Всі чекали його пісню про маму, яку він сам написав, й, якщо він співав щось інше, щоб він заспівав цю пісню про маму. Я й зараз пам'ятаю слова: "Мне в этом мире не надо сокровищ, только б лишь мама жила до ста лет". От всіх цих студентів я пам'ятаю.

Пам'ятаю тих, хто зараз працює в інституті: Сейко Наташа (знаєте її, проректор по науці), Сидорчук Неля (доктор педагогічних наук на кафедрі педагогіки), Костюшко Юра (на кафедрі психології читає

психологію), Сарана Саша, Таргонський Андрій (працюють на кафедрі матаналізу), Поліщук Зоя (на кафедрі алгебри), на кафедрі інформатики пам'ятаю наших випускників: Саша Мосіюк (дуже здібний хлопець, завжди оце він сидів на першій парті і от я читаю лекцію і ставлю якесь питання, а він відповідає, і одного разу я не витримала і його похвалила, сказала: "Який розумний хлопець", і він так почервонів, оце він зараз працює на кафедрі інформатики). Кривоноса пам'ятаю. Так що за 50 з лишнім років можна багато студентів згадати, тим паче, якщо я з ними активно спілкувалась.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Умови... Коли я пішла працювати, прийшла, був для викладачів деканат, дві кімнати: декан, заступник декана, секретар інша кімната, там стояв диван і кілька стільців оце все було. І коли ми приходили на роботу, в деканаті роздягалися, йшли на пару, на перерву приходили в деканат і поспішали сісти на дивани, а якщо на дивані було зайнято, то сідали на стільці, якщо стільців не вистачало, то стояли. Потім з'явилися уже кафедри, у кожного викладача свій стіл і так далі. Але, що я хочу відзначити, що на кожному факультеті був читальний зал (на фізматі був читальний зал, де література близька, на біофаці теж був читальний зал, де була їхня література; був загальний читальний зал для інших предметів). Тепер все зібрали в одному читальному залі, можливо, вже менше читають книжки, але раніше читали. Тепер, звичайно, аудиторії не порівняти з тими, що були: такі довгі чорні парті. Не було оцих таких сучасних аудиторій. Так, кращі умови, а щодо того, що студенти менше працюють (ну може тепер в Інтернеті вони сидять, розумієте), може, це не потрібно, а з іншого боку, хочеться, щоб студенти тримали книжку в руках. Ви знаєте, як цікаво тримати в руках книжку, яку хтось колись читав? От я колись ходила в бібліотеку в Києві (мені треба були старі видання), спеціальна бібліотека. І от мені дали ту книгу, яку я хотіла, і я дивлюсь, там деякі такі помітки на полях – це було років сто тому, як її хтось читав, а тепер я її читаю. Я вважаю, що книжки все-таки треба читати.

Ну які ще були труднощі? Ну в 1990-х рр. були труднощі, це які були умови роботи, по три місяці не платили зарплати, але дали так звані дачі, по 4,5 сотки, і ми взяли ці дачі, садили там картоплю, капусту, огірки, помідори, редьку, щавель. Для Політехнічного інституту, він мав преференції, дачі близько давали, а педінституту дали далеко, не доїжджаючи Чуднова, десть там, але ці городи допомагали вижити.

І навіть, знаєте, інколи от мені особисто, допомагали мої колишні студенти (ну я про Аркадія говорила – вислав мені посилку). Було одного разу, приходжу після пари, на столі стоїть банка сметани. А це приходила Люда така, вона приїхала на курси підвищення кваліфікації в Житомир, прийшла провідати, виходжу, а Люда вже стоїть каже: "Це я приїхала, це в мене господарство, я в селі працюю в батьків, то я це вам привезла". Була одна студентка, пам'ятаю коли зарплату видавали натурою, її батьки одержали мішок цукру, мішок борошна і вона мені трохи приносила і цукру, і борошна. Ну а потім все якось, бачте, владналося. І тепер незрозуміло, як це, коли приходиш в магазин і нема масла, привезуть скоро, чекаєш, привозять, черга, в одні руки одну пачку, а ти займаєш чергу кілька разів. Тоді вже домовляєшся, береш ще пачку і незрозуміло, що так було, що були такі часи і в мене були такі думки: невже буде такий час, що на столі буде лежати хліб, і не буду хотіти його з'їсти. Але було таке, й треба це пам'ятати. Умови змінюються, звичайно.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному університеті?

– Про зміни які відбулися? Значить, про тиск. Ну, мабуть можна вважати тиском, коли куратори називались агітаторами і кожного разу обов'язково треба було проводити політзаняття (тепер називається "година куратора") і вивчати матеріали з'їздів, конспектувати, обговорювати і, більше того, коли ми здавали план лекцій, наприклад, то проти кожної теми треба було написати, як використовуються матеріали з'їздів, уявляєте, у мене обчислення детермінантів. Було таке. Що ще було? От для тих студентів, які свого часу закінчили українські школи, був предмет "Російська мова" і вони йшли на заняття, а ті, що закінчили російські школи, йшли в двір на сонечко, там на лавці посидіти, погуляти. Отаке було. Ну, але бачте, що мені подобається, що от в 1980-х рр., при Горбачові, почалось таке залучення студентів до вишів (от гуртки, концерти, оці поїздки, екскурсії, дискотеки в інституті були, тобто йшло отаке життя, розумієте), оце було в 1980-х рр.

Тепер, якщо говорити про дисидентський рух, то я пам'ятаю, що коли я починала працювати на загальнонауковому факультеті, на філфаці, був викладач, який ходив у вишиванці. Я жила на Корбутівці, а мій сусід грав на бандурі, він ходив до цього сусіда, вчитися грати на бандурі. Через деякий час його не стало. Але був такий викладач на філфаці. Коли почалась війна в Афганістані, була створена кафедра медицини і всі дівчата обов'язково проходили, а хлопці – до рушниці (я вам казала, де рушниці були і

тир) вчилися стріляти. Був такий предмет "Медицина" (не знаю, є тепер він, чи немає). І дівчата складали екзамен і одержували звання – медсестра запасу. Тобто всі вони були військовозобов'язані. От таке було.

Коли трапився Чорнобиль, це було весною, було направлення на роботу і ніхто не хотів їхати в Чорнобильську зону на роботу, тоді ректор сказав: "В Чорнобильську зону поїдуть всі, у кого червоний диплом". І всі випускники з червоним дипломом поїхали працювати в Чорнобильську зону. Відносно протестних рухів, пам'ятаю Помаранчеву революцію, викладача української мови Власенка, він організовував викладачів, вони давали оголошення, коли будуть які заходи, і ми ходили, збиралися тут біля інституту і ходили до пам'ятника Корольова, а там стояли намети і ми туди носили бутерброди, печиво тим, хто там стояв, і були там і збори такі всякі. Я пам'ятаю, як там виступав Жебрівський. Пам'ятаю, як їздили по Житомиру машини з прапорами, сигналізували. Брали участь і наші викладачі.

– Дуже Вам дякуємо за цікаву розмову!

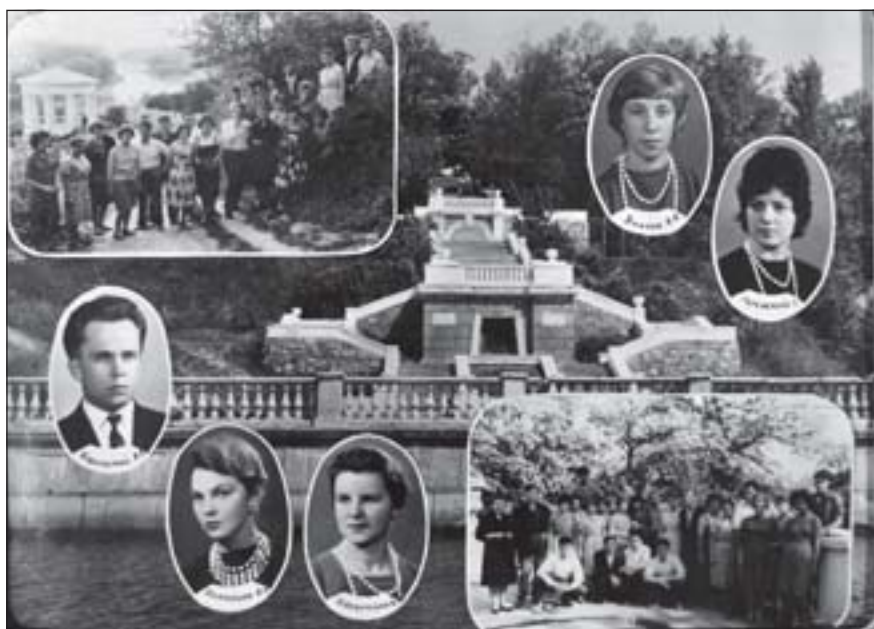
Випускний альбом 1963 р. З особистого архіву Ленчука І. Г.

Випускний альбом 1963 р. З особистого архіву Ленчука І. Г.

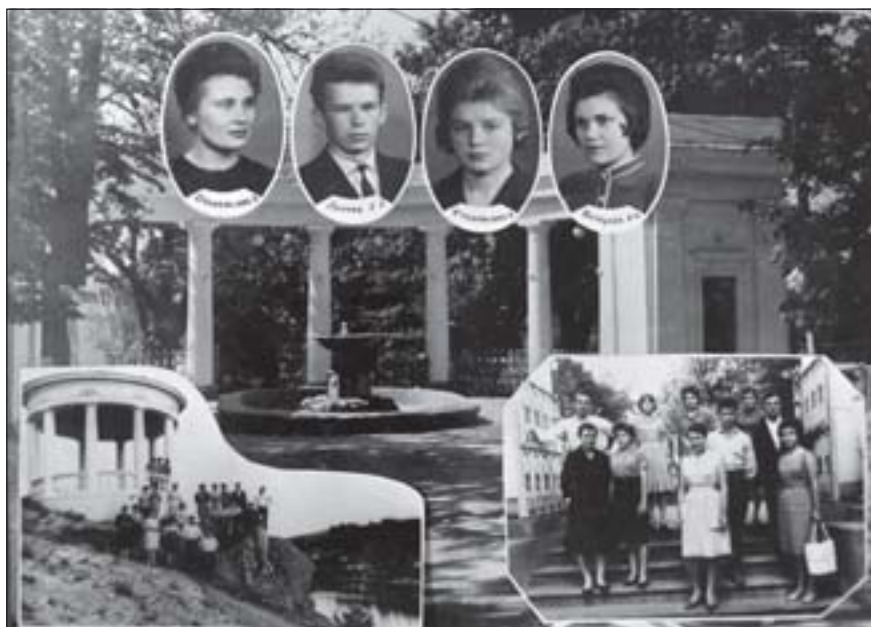
Випускний альбом 1963 р. З особистого архіву Ленчука І. Г.

Випускний альбом 1963 р. З особистого архіву Ленчука І. Г.

Випускний альбом 1963 р. З особистого архіву Ленчука І. Г.

Випускний альбом 1963 р. З особистого архіву Ленчука І. Г.

*Хор фізико-математичного факультету Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка.
Фото з особистого архіву Кліх Л. І.*

*Хор фізико-математичного факультету Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка.
Фото з особистого архіву Кліх Л. І.*

*Студентська
самодіяльність фізико-
математичного
факультету 70-80-х рр.
Фото з особистого архіву
Кліх Л. І.*

*КВК фізико-математичного факультету
70-80-х рр. Фото з особистого
архіву Кліх Л. І.*

*Студентське дозвілля 70-80-х рр.
Фото з особистого архіву
Кліх Л. І.*

*Тематичний вечір фізико-
математичного факультету
70-80-х рр. Фото з особистого
архіву Кліх Л. І.*

Колективне фото студентів та викладачів фізико-математичного факультету. Фото з особистого архіву Кліх Л.І.

Студенти фізико-математичного факультету перед початком концерту. Фото з особистого архіву Кліх Л. І.

Репетиція перед початком концерту. Фото з особистого архіву Кліх Л. І.

Танцювальна композиція "До зірок". Фото з особистого архіву Кліх Л. І.

*Музично-хореографічна композиція "Із сиром пироги".
Фото з особистого архіву Кліх Л. І.*

Керівництво університету та фізико-математичного факультету під час першотравневої демонстрації. 1979 р. Фото з особистого архіву Кліх Л. І.

Кузьмін О. С. та Новик М. К. на засіданні кафедри. Фото з особистого архіву Кузьміна О. С.

Кузьмін О. С. на іспиті. Фото з особистого архіву Кузьміна О. С.

Виступ Кузьміна О.С. на урочистостях з нагоди 9 травня. Фото з особистого архіву Кузьміна О. С.

Фото Новика М. К. З особистого архіву Кузьміна О. С.

*Литньов В. Є. та інші викладачі
інституту на практиці у піонерському
таборі. Фото з особистого архіву
Набокова Ю. А.*

*Фото Кузьміна О. С.
та Сороки С. П.
З особистого архіву
Кузьміна О. С.*

*Нагородження студентів-переможців спортивних змагань між
факультетами інституту. Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Лижний крос (студенти та викладачі інституту).
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Заняття з фізкультури на стадіоні "Авангард".
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Учасники традиційної легкоатлетичної естафети.
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Викладачі факультету фізичного виховання та спорту.
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Студенти університету на привалі під час туристичного походу.
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Учасники естафети з передачі олімпійського вогню (1980 р.).
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Схема маршруту передачі олімпійського вогню територію
Житомирської області. Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Викладачі кафедри фізкультури та студенти-спортсмени інституту.
Фото з особистого архіву Набокова Ю. А.*

*Сухачов С. Я.
у будівельному загоні.
Фото з особистого
архіву Сухачова С. Я.*

*Новик М. К., Петляк Ф. А. та інші викладачі
інституту під час першотравневої
демонстрації.
Фото з особистого архіву Новика М. К.*

Key Words

Учасники будівельного загону.
Фото з особистого архіву Сухачова С. Я.

Фото університету 1963 р. (з особистого архіву Ленчука І. Г.).

*Викладачі – ветерани університету із ректором Саухом П. Ю.
(60-річчя Перемоги, 2005 р.)*

*Москвін П. П. (у центрі) та інші
викладачі Житомирського
педагогічного інституту
імені Івана Франка на подвір'ї
університету (60-ті рр. XX ст.)*

*Привітання Осадчого М. М.
з 50-річним ювілеєм
Нестерчука А. В.
Фото з особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*Математичний вечір "У світі математики". 22.03.1985 р.
Фото з особистого архіву Дідківської Т.В.*

*Посвята першокурсників фізико-математичного факультету.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Посвята першокурсників фізико-математичного факультету.
Фото з особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*День самоврядування на фізико-математичному факультеті
25.03.1986 р. Фото з особистого
архіву Дідківської Т. В.*

*День самоврядування на фізико-математичному факультеті 25.03.1986 р.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

*День самоврядування на фізико-математичному факультеті 25.03.1986 р.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Викладачі фізико-математичного факультету.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Таргонський Леонід Пилипович.
Фото з особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*Нестерчук Анатолій Васильович.
Фото з особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*Дозвілля студентів фізико-математичного факультету 80-х рр. XX ст.
(Академія Веселих Наук). Із особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Варивончик Микола Миколайович.
Фото з особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*Урочистості на фізико-математичному факультеті, 1985 р.
Із особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*Урочистості на фізико-математичному факультеті, 1985 р.
Із особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Ткаченко О. К. з друзями
по гуртожитку. Із особистого
архіву Дідківської Т. В.*

*Герус О. Ф. Біля входу
в гуртожиток. Із особистого
архіву Дідківської Т. В.*

*Ленчук І. Г. Біля входу в гуртожиток.
Із особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Ленчук І. Г. Біля входу
в гуртожиток. Із особистого
архіву Дідківської Т. В.*

*Студенти педагогічного
інституту імені Івана Франка
на осінніх сільськогосподарських
роботах у колгоспах
Житомирської області.
Кінець 50-х рр. Із особистого
архіву Дідківської Т. В.*

*Студенти педагогічного інституту імені Івана Франка на осінніх
сільськогосподарських роботах у колгоспах Житомирської області.
Кінець 50-х рр. Із особистого архіву Дідківської Т.В.*

Кліх Віталій Юлійович.

Студенти педагогічного інституту імені Івана Франка на осінніх сільськогосподарських роботах у колгоспах Житомирської області. Кінець 50-х рр. Із особистого архіву Дідківської Т.В.

Студенти педагогічного інституту імені Івана Франка на осінніх сільськогосподарських роботах у колгоспах Житомирської області. Кінець 50-х рр. Із особистого архіву Дідківської Т.В.

Студенти педагогічного інституту імені Івана Франка на осінніх сільськогосподарських роботах у колгоспах Житомирської області. Кінець 50-х рр. Із особистого архіву Дідківської Т.В.

Спортивне життя інституту. Кінець 50-х рр. Із особистого архіву Дідківської Т. В.

*Спортивне життя інституту. Кінець 50-х рр.
Із особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Група студенток фізико-математичного факультету. 1959 р.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Спортивне життя інституту. Кінець 50-х рр.
Із особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Спортивні змагання серед студенток інституту. 1959 р.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

*Урочисте засідання трудового
колективу Житомирського
педагогічного інституту
імені Івана Франка.
Фото з особистого архіву
Т. В. Дідківської.*

*Офіційне зібрання на фізико-
математичному факультеті.
Фото з особистого архіву
Дідківської Т. В.*

*Засідання ДЕК фізико-математичного факультету. 1961 р.
Фото з особистого архіву Дідківської Т. В.*

ДУБАСЕНЮК

Олександра Антонівна,
*доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки.*

Народилася 27.05.1945 р. у м. Луганськ. Закінчила ШРМ № 12 у м. Казані (Російська Федерація). Вищу освіту здобула у Луганському державному педагогічному інституті імені Т. Г. Шевченка. З січня 1980 р. старший викладач кафедри педагогіки і психології Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка (1980–1982 рр.); доцент кафедри педагогіки (1982–1988 рр.); завідувач кафедри педагогіки (1988–2001 рр.); проректор з наукової роботи, міжнародних та регіональних зв'язків (2001–2008 рр.), професор кафедри педагогіки (з 2008 р. по теперішній час).

Нагороди: Медаль Національної академії педагогічних наук України "Григорій Сковорода" (2015 р.), Срібна медаль "Василь Зеньковський" (Диплом лауреата в номінації "За значний особистий внесок у розвиток педагогічної науки", 2015 р.), Заслужений працівник освіти України (2018 р.), Медаль НАПН України "Володимир Мономах" (2018 р.).

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народилася в Луганську у 1945 р. у сім'ї службовців. Мій батько, Січкарь Антон Юхимович, викладав політекономію у технікумі. Моя мама мала середню спеціальну освіту й працювала економістом. Мені повезло в тому плані, що батьки дуже любили книгу, знання і загалом у нас в родині домінував культ знань та книги. Батьки всіляко стимулювали інтерес до знань. У нас була бібліотека. Ми постійно отримували періодичні видання. Тобто, було створене сприятливе середовище для розвитку. З дитинства у мене було стимулювання інтересу до книги, до пізнання. От така була атмосфера в сім'ї. Тому я дуже вдячна своїм батькам за те, що вони прищепили інтерес до пізнання.

Я хочу сказати, що мій батько сам із села Тридуби Миколаївської області. Він приїхав до Луганська приблизно на початку 30-х років. Він приїхав, не маючи нічого. Тобто складно починалося його життя. Але поступово він закінчив робітфак і брав участь у розбудові сучасного корпусу Луганського державного університету імені Тараса Шевченка, що знаходиться зараз, у зв'язку з військовими подіями, у Старобільську. Після робітфака, приблизно у 1935 р. він вступив на історичний факультет. Він закінчив його у 1939 р., й потім, за направленням, почав працювати вчителем історії у Гор-

лівці. Але він там недовго працював, декілька місяців, а потім його забрали в армію, з 1939 р. фактично по 1945 р. він воював. Він був чотири рази поранений й повернувся з фронту комісованим. Тобто, мій батько пройшов усю війну, так можна сказати.

– Що вплинуло на Ваш вибір фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Декілька чинників. По-перше, це батьки. Насамперед, батько. Він впливав. А мама стимулювала це завжди. І, крім того, що у нас була бібліотека, як я вже говорила, виписувалися періодичні видання. Крім того, у мене з дитинства вже були розвинені організаторські здібності. Я з дитинства, ще до школи, постійно розвивала лідерські якості. У нас був гурток, ми випускали газету, займалися різними іграми. Проводили дозвілля. Це, безумовно, усе вплинуло. У школі я займалася громадською роботою. Була головою ради дружини, в старших класах – секретарем комсомольської організації. І мені по-везло в тому плані, що, наприклад, в старших класах (це була хрущовська відлига) у нас був достатньо високий рівень, нам надавали учнівське самоуправління. Ми самі проводили збори, багато проводили різних заходів. Так сталося, що я вчилася в трьох школах Луганська: № 17, потім № 5, пізніше перейшла у школу № 1, яка була експериментальною. В чому цікавість? Там були одні 10-ті класи всього району. У нас був дуже цікавий творчий колектив вчителів, класних керівників, які теж стимулювали нас постійно до активності, творчості. Було досить яскраве учнівське життя. Насичене. Я уже не кажу про те, що багато з нас, та і я сама, займалися в танцювальному гуртку, спортивних гуртках. Наприклад, фехтуванням, хоча не досягла там ніяких успіхів; баскетболом. Декламацією займалася. Нам було цікаво жити. Я згадую свій підлітковий та юнацький вік, й вони такі захоплюючі в тому плані, що у нас була можливість розвиватися, незважаючи на складні післявоєнні роки.

– Чи вплинув Ваш вибір професії на ваших рідних? Як вони поставилися до нього?

– Досить позитивно. Вони постійно мене підтримували в усіх моїх починаннях. Я говорила, що інтерес, потяг до науки, до пізнання, до книги, до знань – це було домінантом у нас в сім'ї. Ми жили досить скромно, але книги куплялися і це все потім відіграло певну роль. Ще хочу сказати, коли я вчилася у десятому класі, то у нас проводився щорічний експеримент. Викладач з Луганського педагогічного інституту написала кандидатську дисертацію і проводився експеримент. Тоді ми були залучені для цього експерименту. Може, тому у

нас було таке яскраве, цікаве життя. У нас кожного дня було багато заходів. Потім уже, після закінчення школи, я ще рік працювала старшою піонервожатою у цій школі, де я вчилася. Потім вступила до Луганського педагогічного інституту на факультет фізики та математики. Як не дивно. Тоді було захоплення космонавтикою. Але, з іншого боку, математика дисциплінує розум. І педагогіка йшла, і математика. Потім, поряд з фізикою та математикою, я детально займалася педагогікою. З першого курсу. Усі знали про мій виражений інтерес. Мені було це цікаво. А прищепила інтерес, крім того, що у сім'ї була така атмосфера, середовище, Тихомирова Віра Олександрівна, яка потім стала кандидатом педагогічних наук й завідуючою кафедри педагогіки. Ми постійно співпрацювали.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Проблем не було.

– Які були емоції?

– Позитивні. Безумовно. Я хочу сказати, що саме навчання було цікаве. В ті роки культ знань домінував. В чому це виражається? Ми багато сперечалися, багато обговорювали різні проблеми. Крім того, ми любили книги. Після закінчення інституту майже кожного дня (я вже не кажу тижня) ми відвідували різні книжкові крамниці. Вже після закінчення інституту у мене була пристойна фізико-математична та психолого-педагогічна бібліотека. Така любов до книги збереглася у мене донині. Я люблю книги, люблю нову інформацію, люблю нове пізнавати. Мені це цікаво.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Після закінчення Луганського педагогічного інституту я два роки працювала викладачем математики і фізики в школі № 1 міста Комунарськ, зараз – Алчевськ. Потім була рекомендація, щоб я повернулася в Луганський педагогічний інститут. Я там почала працювати й з часом потрапила на кафедру педагогіки, почала займатися уже більш серйозною науковою роботою на кафедрі, яку очолювала Тихомирова Віра Олександрівна. У 1978 р. у Ленінграді (Санкт-Петербурзі) я захистила кандидатську дисертацію. Науковим керівником була Кузьміна Ніна Василівна, яка досі жива, їй 95 років. Це теж знакова постать. Захистилася, а потім, за сімейними обставинами, у 1980 р. приїхала сюди. У цьому році, 11 січня, виповнюється 40 років, як я працюю в університеті й на одному

місці. Я хочу сказати, що я потрапила в дуже хороші руки, коли приїхала. Мене зустрів Микола Мефодійович Осадчий. Він років 35, може й більше, був проректором з навчальної роботи. Микола Мефодійович добре мене зустрів. Як я вже говорила, була кандидатом педагогічних наук, а тоді було не так багато кандидатів, як зараз, скажімо.

Хочу також висловити особливу вдячність (чого я погодилася на це інтерв'ю) своїм колегам. У нас спочатку була кафедра педагогіки і психології. Її очолював Кобзар Леонід Іванович. Згодом ця кафедра розділилася на дві кафедри: педагогіки та психології. Я залишилася працювати на кафедрі педагогіки. Там були такі метри, наприклад, Близнюк Сергій Лукич, що працював і на філфаці. Він учасник війни. І в нас працює його син. Далі, були Попов Борис Олексійович, доцент, кандидат педагогічних наук; Роздобудько Іван Федорович; професор Іванченко Анатолій Васильович. Тобто, знакові постаті. І молодь була, у тому числі я. Тоді мені було років 30 з чимось. Ми були молоді. Поступово ми створювали творчий науковий колектив.

Наука стимулює людину до творчості. Своїм студентам я кажу, що це дуже добре. Я розумію, що не завжди після університету можна вступати в аспірантуру, але сама наука розширює горизонти кожної людини, стимулює до творчості, до креативності, й взагалі розширює горизонти життя.

Я працювала на різних посадах. Спочатку була старшим викладачем, потім доцентом, згодом була завкафедри біля 12 років, з перервою, оскільки писала докторську дисертацію. Сім років я працювала проректором з наукової роботи, а після того стала працювати професором на кафедрі педагогіки. Пройшла ось такий шлях.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже як викладача?

– Специфіка наукової роботи полягала в тому, що треба було, я б сказала так, розвиватися. На кафедрі були тільки ветерани, йшла зміна поколінь. Тому у нас почали створюватися умови для розвитку наукової школи. У минулому році (2018-му) ми відзначили 30 років нашої наукової школи. Оскільки у мене організаторські здібності були закладені з дитинства, вони так і залишилися та знадобилися. Я була завкафедри педагогіки і у нас було спільне бажання працювати, взяти дослідницьку програму, проекти, які реалізовувались під егідою Міністерства освіти і науки України. Ми хотіли працювати.

Якщо говорити за наукову школу, вона пройшла чотири етапи становлення. Вона і зараз продовжує розвиватися. Перший етап – це аналітико-пошуковий. Коли молоді викладачі та й ми всі вчилися як писати статтю, аналізувати літературу. Тобто такий пошук був. Другий етап – диференціації. Викладачі уже визначалися з темою своїх досліджень. Багато було не кандидатів наук, без наукових ступенів. І уже на цьому етапі почались захисти кандидатських дисертацій. А потім етап систематизації, розширення тематики дослідження, розширення уже кількості кандидатів наук. Четвертий етап – це етап концептуалізації. Коли у нас уже з'явилися і доктори наук. Зараз у нас у науковій школі десь 100 кандидатів і докторів наук. З них 11 – це доктори наук. Сім з них працюють у нашому університеті.

Для прикладу: завідувач кафедри Антонова Олена Євгеніївна, також Коновальчук Іван Іванович, Вознюк Олександр Васильович, Шанскова Тетяна Ігорівна. Чотири чоловіки захиститися під моїм керівництвом. Один працює в Хмельницькому, двоє в Києві і один у Сімферополі. І що приємно, ті науковці, які тільки починали, вони вже самі тепер доценти і керують науково-дослідною роботою, керують підготовкою аспірантів. Доктори наук уже керують і докторами. Тобто, йде таке розширення. Я ще хочу сказати, що наукова школа заклала підґрунтя для створення спеціалізованої вченої ради, тому що там потрібно певна кількість докторів, кандидатів наук. На кафедрі педагогіки у нас всі мають науковий ступінь (доктори і кандидати наук), зокрема, п'ять докторів наук. Тобто, ми разом розвивалися й разом досягали певних успіхів. Мені здається, що дуже добре, коли це робиться спільно. Ось такий у нас згуртований колектив. У цьому плані ми продовжуємо розвиватися.

– Чи змінилися навчальні дисципліни, коли Ви викладали у часи СРСР і зараз?

– Зміни, звичайно, відбулися. За часів СРСР у нас була невелика кількість дисциплін. Наприклад, педагогіка, історія педагогіки, методика викладання педагогіки, основи педагогічної майстерності. Зараз у нас, мабуть, більше 15 дисциплін. Вони пов'язані з темами дослідження викладачів, що дуже добре. Це теж зв'язок науки з практикою. Також хочу сказати, що за радянських часів була виражена політизація. Ми обов'язково повинні були пов'язувати матеріал, який викладали, з тими політичними матеріалами, пленумами, з'їздами, що пройшли. Зараз цього немає. Ситуація змінилась на краще. Тепер немає уніфікації, коли була єдина програма, єдиний підручник. Приємно й те, що ми можемо робити

авторські посібники, авторські підручники. Ми можемо проявляти творчий підхід до процесу викладання навчальних дисциплін. Також, безумовно, намагаємося пов'язати наші дисципліни з концепцією "Нова українська школа", з Концепцією розвитку педагогічної освіти та, зрозуміло, із Законом України "Про освіту", із Законом України "Про вищу освіту". Ідеологізація та політизація усе-таки зникла. І це дуже добре.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Безумовно, пам'ятаю. Оскільки я спочатку працювала на фізико-математичному факультеті, можу назвати тих, кого ви знаєте: Сейко Наталія Андріївна, вона була обдарована не тільки математично, але й займалася педагогікою, дуже вдало брала участь у різних проектах і конкурсах. Далі я хочу згадати Сидорчук Нінель Геральдівну, яка була моєю студенткою, а потім аспіранткою. Вона стала кандидатом наук, доктором і працює професором на кафедрі педагогіки. Можна назвати і Березюк Олену Станіславівну, яка працює професором кафедри педагогіки, вона кандидат, але професор. Вона теж була моєю студенткою. Можна назвати і Сінчук Валентину Іванівну, що працює в Озерному, в гімназії. Також Соловей Сергій Васильович та його дружина. На фізматі навчався Чибчик Сергій Васильович, він захистив кандидатську дисертацію і став кандидатом фізико-математичних наук, а потім повернувся до педагогіки; декілька років тому під моїм керівництвом захистив докторську дисертацію. Тобто, зв'язки підтримуємо.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Відмінні. За політичну ситуацію я вже сказала. Значно більше було студентів. Також можна сказати, що з боку керівництва в нашому університеті тиску не існувало. Хочу з вдячністю згадати Петра Сидоровича Горностая. Коли я приїхала, він був ректором. Потім був Іван Митрофанович Кучерук. Вони стимулювали, підтримували нас.

Ми намагалися, щоб навчальний процес відбувався добре, щоб студентів забезпечити новою періодикою. Ми навіть у дві зміни працювали. Зараз, зрозуміло, трохи інші умови. Тоді у нас була уніфікація, єдиний план, програма, підручники. Зараз ми маємо право підходити більш демократично. Ми самі створюємо підручники, посібники, складаємо програми. Хочу сказати, що ми постійно працюємо в науковому плані, видаємо колективні монографії. У

нас уже більше 20 колективних монографій. Назва нашої наукової школи – "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів".

Якщо говорити про громадську діяльність, то у нас діє Академія міжнародного співробітництва професійної педагогіки. Її засновником був Чернівецький Дмитро Володимирович. Академія була заснована у Вінниці у 2009 р.. Згодом Дмитро Володимирович у зв'язку із хворобою "передав" Академію у Житомирський державний університет ім. І. Франка. Ми затвердили її статут і додалася назва Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся". Хочу сказати, що, безумовно, велику роботу зробив Дмитро Володимирович. Ми намагаємося підтримувати, розвивати його ідеї. Органом нашої академії є "Креативна педагогіка". Її головний редактор Сидорчук Нінель Геральдівна. "Андрагогічний вісник" теж має відношення до діяльності цієї академії. Там я головний редактор. Крім того, разом з іншими установами ми випускаємо фахові видання: "Нові технології навчання", "Проблеми освіти". Це фахові видання і тут друкуються як представники різних регіонів України, так і наші викладачі.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному університеті імені Івана Франка?

– Різноманітні. Наприклад, коли був факультет молодого педагога, скажімо так, я була на підготовчих курсах. Я Президент Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"; дійсний член Української академії акмеологічних наук. У нас ще є Поліська школа андрагогіки, яку очолює доцент, доктор наук Шанскова Тетяна Ігорівна. Тут усе на громадських засадах.

У нас також уже 15 років працює спеціалізована вчена рада. На сьогоднішній день тут захищено 257 дисертацій, з них 23 докторські і 234 кандидатські. Серед тих, хто захищався у нашій раді – 72 % викладачів нашого університету, з них 7 докторських і 65 кандидатських. Це 28 % від загальної кількості захищених робіт. Що хочу сказати, що у нас декілька рівнів. Ми не тільки готуємо фахівців для різних регіонів України. У цьому році на державному рівні підготовлено чотири доктори наук для вищих педагогічних закладів освіти міст Дрогобича, Острога, Рівного, Хмельницького; кандидатів наук для Київського університету імені Бориса Грінченка і для Національного університету біоресурсів і природокористування України. На регіональному рівні для нашої області підготовлено одинадцять кандидатів наук: три для Житомирського комунального закладу "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" Житомирської обласної ради, шість для закладів вищої

освіти області (військовий інститут, політехнічний інститут, медичний інститут, торговельно-економічний коледж). Для загальноосвітніх шкіл – Житомирська загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Житомирської міської ради. Також захистився директор Чуднівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Чуднівської районної ради. Тобто, і вчителі, і директори. Для прикладу скажу, що кандидатом педагогічних наук є Корінна Людмила Віталіївна, яка є директором Житомирського обласного ліцею для обдарованих дітей. Вона постійно співпрацює з нами. Ми проводимо спільні конференції, вона теж є членом-кореспондентом Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся".

– Дякую Вам за цікаву розмову, за ваші відкриті відповіді. Може, у Вас є якісь побажання?

– Так, у мене є побажання. Я хочу висловити вдячність керівництву університету і своїм дорогим колегам, яких я дуже люблю і поважаю. Ми вже впродовж 40 років йдемо з ними по життю. І вони від студентів стали кандидатами, докторами наук, професорами і так далі. І цей творчий пошук у нас не завершується. Ми знаходимося на шляху до досягнення вершини. І хотілося б побажати і всьому колективу університету, і всім кафедрам здоров'я, благополуччя, творчих злетів і процвітання.

– Щиро дякуємо!

КАЛІНІНА

Лариса Вадимівна,

*кандидат філологічних наук,
професор кафедри міжкультурної комунікації
та прикладної лінгвістики Інституту
іноземної філології.*

Народилась 30 січня 1959 р. в м. Сковородино Амурської області (РФ), закінчила Благовещенський педагогічний інститут, з 1977 р. працює у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, професор кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики Інституту іноземної філології.

Нагороди: Нагрудний знак "Відмінник освіти", Заслужений працівник народної освіти України, Орден Княгині Ольги III ступеня, Нагрудний знак "Василь Сухомлинський", Нагрудний знак "Заслужений працівник Житомирського державного університету", Нагрудний знак "За наукові досягнення".

– Где и когда Вы родились?

– Я родилась на Дальнем Востоке, город Сковородино, Амурской области, что в России, родители много ездили, много мест мы поменяли, но родилась я там. Папа занимался энергосистемами, мама работала бухгалтером, росли мы с братом.

– А как Вы думаете, что повлияло на выбор вашей профессии, возможно семья или окружение?

– Нет, у меня был интересный выбор, поскольку девочки любили играть в куклы, а я любила играть в школу. Когда приходили дети со двора, у нас было очень много ребятшек в доме, и мы вместе играли, мне нравилось их организовывать, а самое интересное было тогда, когда родители не могли научить читать своих детей, и букв они не хотели учить, они все бежали на улицу и мне говорили, – "попробуй ты их научи", и я их учила писать, читать. Поэтому, как-то так повелось, что когда они пошли в первый класс, их родители говорили: "подойди к Ларисе, пусть она тебя научит", и это повлияло на мою будущую профессию. Родители сказали, "конечно, иди в педагогический институт", и я пошла. Почему на иняз, наверное, спросите вы? А потому, что языки мне всегда легко давались, и у нас в семье все говорили на разных языках.

– А в каком университете вы учились?

– Опять же, когда мы жили на Дальнем Востоке я поступила в Благовещенский университет, тогда пединститут, это первое, что я закончила, потом пошло дальше и дальше...

– А какие были Ваши первые эмоции, когда вы впервые поступили в университет?

– В том университете нравилось учиться, я вообще любила эту специальность, и когда меня спрашивали, почему вы стали педагогом, почему вы это любите, я всегда отвечаю, просто надо любить, я это люблю, и когда я учу своих студентов, я всегда открываю свои знания и пытаюсь передать что-то и научить. Поэтому как-то раньше у студентов было больше авантюризма, энтузиазма, открывать что-то новое, и мне нравилось учиться. Я поехала в Ленинград, и тогда была эта эйфория познаний, сейчас ее нет, и я не знаю, хорошо это или нет.

– А скажите, как вы попали на работу в наш университет?

– Опять же мы переехали сюда, а я уже в то время закончила учебу в Ленинграде. Это институт имени Герцена, двухгодичный курс по подготовке старших преподавателей высших учебных заведений. Я начала с этого, поскольку считала, что мне в жизни очень повезло, это на меня оказало большое влияние, потом, когда я переехала сюда, начались зарубежные Кембриджи, Мериленды, и все это потом, позднее было ...

– А какое первое впечатление произвел на вас коллектив нашего университета (в прошлом педагогического института)?

– Очень хорошее, потому что, когда мы пришли, как раз было это время, когда Елена Владимировна Кузнецова только закончила этот университет, а я была выпускницей не этого ВУЗа, и мы были в одинаковом положении. Ну было интересно, там был Дмитрий Иванович Квеселевич, интересный профессор, и были интересные педагоги, я у них училась многому, и климат был очень приятный.

– А были какие-то интересные моменты, запоминающиеся?

– Вот понимаете, студент – это как лакмусовая бумажка, вот я любила работать на первых курсах, сначала я их взяла, их набираю, приходят такие не совсем готовые, прямо так скажем, к концу года вырастают прекрасные лебеди, и им это безумно нравится, что они не умели ни писать, ни читать, а теперь они все это могут и говорят. У нас было много чего интересного, я тогда была еще куратором, у нас были диспуты, у нас были экскурсии, вот с этими детьми всегда было интересно работать, потому что они всегда за тобой тянулись, они сами проявляли инициативу, мы везде с ними ездили, и мне это запомнилось, это было интересно.

– Помните ли Вы самых ярких студентов, были ли любимые среди сильных и слабых студентов?

– Я вообще люблю всех студентов, многие сейчас работают. Вот, например, Мосийчук Наташа, она много говорит обо мне, сейчас работает на канале 1+1. Есть много студентов, которые учились в нашем университете и сейчас работают помощниками послов или на телевидении, я ими горжусь, потому что они всегда вспоминают и называют меня, и это очень приятно.

– Можете рассказать о различиях в работе в советское время, во время распада СССР. Были ли какие-то изменения на факультете?

– Вы знаете, вот я сказала, что тогда у студентов было больше духа авантюризма. Вот, например, в те времена оригинальные книги было очень трудно достать, кто-то привозил их из-за рубежа. И я вспоминаю, как мы это учили, мы днями и ночами делили эти книги, чтобы получить новые знания, никто нас не заставлял, мы сами этого хотели, нам это нравилось, мы ходили в театры. Сейчас студенты более зажатые, есть компьютеры, и эта тема уже не актуальна сегодня для них, это в плане студенчества. В плане преподавания, у меня были преподаватели, которых я вспоминаю по сей день. В Ленинградском университете были Ирина Владимировна Арнольд и профессор Эткин Ефим Григорьевич, со всего Ленинграда приходили к ним на лекции, а знаете почему? Потому что это не были лекции одного предмета, и я себе решила, когда буду преподавать в высшей школе, буду преподавать так, как делали это они, потому что когда это была лекция по лингвистике, мы знали, это будет история, вот не даром говорят, у вас на английском языке говорят Ливерпуль, а пишут Винчестер, а почему? Нас это зажигало. Это была и литература, и английский язык, это было все, и, кажется, это было правильно, потому что, когда мы в следующий раз читали литературу, научились читать между строчек, и принимать все как должное.

Когда я работаю со студентами, хочу научить их, чтобы они не принимали все на веру, а чтобы анализировали, критически рассматривали все вопросы, это дорогого стоит, потому что это стимулирует студента, он бежит читать и учиться. Вот этот запад, с моей точки зрения, преподаватель и должен передать студенту, не должен преподавать лишь один предмет, если я читаю дисциплину, я должна выкладывать и исторические, и лингвистические, и литературные вопросы. Все, что я могу, я должна дать, вот в этом и есть

смысл, мне так кажется, я должна этим пользоваться, и я этим пользуюсь, потому что это обучения языку и культуре, и это очень интересно, потому что обучения языку без культуры невозможно. И изучать модели коммуникативного поведения студентам очень нравится, они реагируют и готовятся. И я очень рада, когда они заканчивают наш университет, становятся новыми учителями, не однообразными, они грамотные, они пользуются телефонами, и я бы на месте учителей не убирала у них телефоны, а наоборот, сказала бы, а давайте найдите вот то или это, а ну-ка вот эту фотографию, а ну-ка покажи её другу. И чтобы это приносило пользу, чтобы научить, вот в этом смысле возможностей в этом университете было больше, чем у меня раньше, в советские времена. Вот это студенты очень любят, потому что это новые технологии, технологии XXI столетия.

Вот у меня есть мечта, если мы научим учителя преподавать по-новому, с применениями новых технологий, тогда ребенок будет знать английский язык в школе, а не так, что он проучился 10 лет и ничего не знает. Окончил институт и опять ничего не знает. А я хочу, чтобы они знали, вот тогда дети будут говорящие, вот об этом я мечтаю. Мне нравятся мои студенты, они несут то, чему их научили здесь, и они умеют работать по-новому, и это все дорогого стоит, поверьте.

– Скажите, пожалуйста, какой научной деятельностью вы занимались?

– Я уже больше 40 лет проработала в высшей школе, я очень люблю школу. Когда-то мне профессор Виллюман задал вопрос, а вот вы профессура, работаете в школе? Я сказала, да, я учила любых детей, будь то маленькие или большие, я писала учебники, с моей коллегой мы сделали учебники с первого класса по одиннадцатый, это целая серия для гуманитарных лицеев и школ, это большой труд. Мы сделали учебники на дисках, компьютерные учебники, вместе с детьми мы напечатали их. Очень много учебников и научных статей, плюс ко всему у меня есть аспиранты, молодые девочки. У меня есть также студенты, которые занимаются научной деятельностью, и в прошлом году у меня одна девочка заняла первое место в Украине с научной работой, у нее было 96 баллов. Ну вот, это моя наука, когда я работаю с аспирантами, с девочками, пишу учебники, и вот это все, вот я над этим работаю. Есть у меня научная лаборатория, которой я руковожу, сейчас работаем над “Новой украинской школой”, есть проблемы, которые мы сейчас решаем.

– Расскажите, как проходила ваша аспирантура.

– Я начала аспирантуру в Ленинграде, был такой ученый Сергей Филиппович Шатилов, когда семья переехала сюда, я поступила в киевскую аспирантуру, в лингвистический институт иностранных языков, и там училась. Тогда ещё в аспирантуру было сложно поступить, а мы как-то сразу пошли туда. Тогда был Василий Иванович Пилипчук, мы вместе, когда поступали, Прищепа Василий Евтихович, я поступала на методику, и нам было интересно. Мы ездили, тогда была возможность ездить в любые страны мира, мы ездили по преподавательскому обмену, и мы ездили на 2–3 месяца, смотрели, учились. Вот сейчас намного больше возможностей, чем было раньше, и точно так же студенты, они ездят по обмену на работу, на учебу, и это тоже интересно, потому что они видят разное, своего рода, владение языком, и видят разный уровень жизни. Что-то они сравнивают, что-то берут для себя, что-то критикуют, и это нормальное явления.

– Расскажите о своем первом обмене, когда вы поехали за границу.

– Я еще училась в Благовещенске, тогда мы ездили с моим мальчиком, коллегой, тогда, где-то 4 месяца учились в городе Бат, в Bell school of languages, были в английских семьях, и это был огромный опыт. Я очень любила языки, вот я их и хорошо учила, и когда я вела общение с хозяевами, я сверялась с учебником, смотрела на то или иное слово, чтобы, например, что-то сказать. И вот когда-то я сказала какое-то слово, он очень обиделся, и я побежала в университет сверить, что я неправильно сказала. Преподаватель посмеялся, оказалось, то что я сказала, прозвучало так, – “ну закругляйся, мне пора бежать”, – конечно, это была моя ошибка, связанная с культурой, теперь я учу студентов, чтобы они не делали таких ошибок, вот так это было. Когда я приехала в этот университет, были тогда преподавательские обмены в университеты Кембриджа, Оксфорда, Мериленда и американские университеты, и по программе, ту что мы ведем, мы ездили в Узбекистан, посмотреть, как они эту программу проводят, мы ездили в Британию, они приезжали к нам, в этом проекте было 19 ВУЗов, и мы вот так друг к другу ездили.

– Скажите, по Вашему мнению, насколько большая разница между ВУЗами была или есть? Возможно, уровень владения и преподавания английского?

Я была в Виннице, смотрела, они работают так же, как мы. Интересно то, что они начинают изучать методику, начиная со второго семестра на английском языке и до конца года, а сейчас они впер-

вые будут писать свою квалификационную работу на английском языке, это к примеру, как может готовиться дипломная. Обычно пишут на украинском языке, а тут они пишут на английском и защищать будут на английском. Поэтому их выпускают по 12 человек, ну это интересно. Мы сейчас думаем с Мариной Владимировной (М. В. Полховська очолює Навчально-науковий інститут іноземної філології), чтобы ввести обмен студентов внутри наших ВУЗов, чтобы студенты ездили друг к другу, вот это тоже очень интересно для студентов, не преподавательский обмен, а именно для студентов, вот это будет очень действенная форма обучения. Вы знаете, мне так думается, что это интересно, и я думаю, что на следующий год мы это сделаем. Понятно, что можно было ввести внутренний республиканский обмен. Вот мы, например, поехали в Узбекистан, а узбеки к нам. Вы помните, когда-то же узбеки учились у нас.

Когда я поехала в Узбекистан, это еще был Советский Союз, у них был тогда очень низкий уровень, я когда ехала туда, думала, Боже, к чему там браться, но когда я приехала, я была приятно удивлена – студенты, мало того, что имели очень высокий уровень, а что меня больше всего поразило, они на 90 процентов хотят быть учителями. Наши студенты, традиционно во время учебы не мечтают о работе в школе учителями. Я бы хотела, чтобы те студенты, которых мы учим, тоже шли в школу преподавать, тогда будут дети знать язык, потому что, когда учитель знает технологию, он будет нести это всей школе, вот это и есть обмен. Я бы хотела обмен между ВУЗами.

– Скажите, пожалуйста, каким образом и в каком году вы попали на работу именно в наш университет?

– В 1976 г. я попала сюда вместе со своей семьей. Я попала сюда, поскольку у меня был диплом старшего преподавателя высшего профиля для любого высшего учебного заведения, и я сюда пришла. Николай Мефодиевич Осадчий посмотрел мои документы, и меня приняли на работу. Сначала на почасовую, а потом на постоянную. Отсюда я уже поступала в аспирантуру Киевского университета, потому что Киев и Житомир близко, но на защите у меня все же был ленинградский профессор, который со мной начинал диссертацию.

– Скажите, пожалуйста, что Вы можете сказать о специфике преподавания в советский период и начиная с периода независимости Украины? Существуют ли, по Вашему мнению, какие-то различия, плюсы и минусы?

– Во-первых, цели обучения были тогда разные. В 70–80 годы, тогда никто не говорил о том или ином... Вот сейчас цель, чтобы каждый умел, владел коммуникацией, то есть, что бы он умел говорить на языке, писать, общаться, чтобы могли поехать от исторического факультета на симпозиум, защитить свою точку зрения, рассказать на языке. Этой цели раньше не было, методы тогда были другие, и условия были другие, конечно. После Независимости менялись и цели, и отношения к предметам, и условия, в которых сейчас работают. Это небо и земля. Вот я уже работала при Иване Митрофановиче Кучеруке, тогда культ учебы был очень сильным, поэтому и ректор знал каждого преподавателя в лицо.

Я вспоминаю, тогда мы сделали на инязе центр по самоподготовке преподавателей. Это был уникальный центр, и мы провели очень много школ. Мы брали 5 регионов страны: Киевскую, Черниговскую, Черкасскую, Житомирскую области... Приезжали учителя, методисты, это было интересно. Раньше такого не было, а теперь такая возможность появилась – работать и обмениваться опытом. Ну и, конечно, технически, раньше один магнитофон на всех, мне даже сейчас тяжело, потому что в том центре, который мы создали, там очень большая видеотека из кассет, и теперь мне приходится это все переводить на диски. Видите, но они есть, есть целые коробки с материалами, кто хочет изучать язык, берите, там лежит кассета, диск, все есть. Бери, учись. Раньше такого не было, а теперь свободно, и при этом сейчас не знать предмета, это позорно, мне кажется, потому что все есть. Я рассказывала, как по ночам читали книги с фонариком, под одеялом, а потом обменивались ими, теперь не надо, вон, залезь, возьми. Правильно? Вот, это интересно. Возможностей больше стало. На обмен и студенты могут ездить, и преподаватели, и интересно работать, потому что можно пригласить носителей языка, такого же, как ты, только из другой страны, и он будет делиться опытом и рассказывать о своем опыте. В общем, возможностей больше.

– Что Вы можете сказать о студентах, которые учились у Вас, скажем так, во время советского периода и в наши дни? Есть же отличия?

– Ну, знаете, я больших отличий не вижу, почему? Потому что тогда поступить на иняз было очень сложно, и те, которые поступали, они все горели языком, все хотели знать. Они знали, зачем сюда шли, они учили язык, единственное, тогда было больше часов. Я ходила в аудитории не 3 раза в неделю, как сейчас, а каждый день. Студенты как тогда, так и сейчас были любознательные,

я не могу сказать, что с того времени они поменялись, просто возможностей сейчас стало больше, потому что появились технологии, которых раньше не было. Второе, сейчас они могут ездить, раньше этого не было. Вот они более открыты эти студенты, они не боятся высказывать свои мнения, свои суждения, пускай они даже не правильные, но они говорят. Вот, и мне это нравится, потому что студент может высказать критическое мнения по поводу того, что прочитал, и я высказываю свою точку зрения, они свою, мы приходим к общему мнению, и мне это нравится, что мои студенты более открыты, свободны.

– Ещё я Вам задам вопрос по поводу общественных работ. Скажите, пожалуйста, какие были общественные обязанности, работы в педагогическом институте в советское время и позднее, с начала 1990-х гг?

– Когда я поступила в этот университет на работу, несмотря на то, что у меня был маленький ребёнок, надо было повезти группу в колхоз, вот мы повезли студентов, мы с ними там жили, сейчас не ездят, а раньше ездили. Я была куратором. Молодой преподаватель пришел и должен быть куратором, и у меня была молодая группа. Единственное, что я тогда предложила, и коллеги меня поддерживали: довести студентов с первого курса до конца как куратор, не как предметник. Потому что, поработав на первом курсе, я знаю этих студентов, кто на что способен, кто что любит, кто лидер, кто формальный лидер, я всех узнавала, вот и я хочу с этой группой быть и на втором курсе, и я с этими ребятами иду до завершения учебы.

Этот эксперимент у нас удался, и это правильно, когда наставника не меняли каждый год, а когда наставник шел с детьми до конца, это правильно было, это была моя нагрузка до конца. Мы создавали с ребятами из школы лаборатории, и нас никто не заставлял, я сама это делала и были у меня такие студенты, которые за мной шли, и были такие коллеги, и это все делалось на добровольных началах, потому что это было интересно. Потому что это была профессия и нам этого хотелось. И таких "завязтых" студентов было много и говорили: "Зачем тебе это нужно?" На что я отвечала: "А мне не все равно, потому что я хочу, чтобы студент был говорящий, и хочу, чтобы в Украине дети говорили нормально на английском языке". Поэтому мы не считаемся со временем, проводим много семинаров и курсов и летнюю школу. У нас было летом здесь с детьми English Yourself, приезжали ребятки со всех школ, вот таких двадцать деток были, было интересно. Они приходили в уни-

верситет и работали эти дети, им было интересно, а нам ещё больше. – Потому что это ребенок тянется, хочет, он бегает по факультету "А ну найди то, найди это". А потом на английском языке говорит: "Мы это нашли и это", и глаза у них горят. Вы думаете, у нас не горели глаза?

Они связаны с моей профессией и это интересно. И всегда найдутся такие, как я, единомышленники. Если я так делаю, значит, и студенты так делают. Вот мы недавно делали проект, называется BATTLE, мы делали с учителями высшей категории, брали студентов магистров. Один раз мы с коллегой Натальей Романовной Прокочук провели эксперимент. Вот я – digital immigrant, то есть я родилась тогда, когда этого не было. А вот Наталья Романовна – digital native. По этому принципу поделили учителей и студентов. С одной стороны учителя, а с другой студенты, и мы начинали разговаривать. Практикум со студентами по использованию современных гаджетов, было очень интересно. И никто не загонял никого, мы сказали, и люди сами пришли. Вот так и рождается истинное зерно, золотое, каким оно должно и быть. Правильно? Да. Вот и я так думаю.

– Не могли бы рассказать более подробно о политических обстоятельствах эпохи? Как вы считаете, вот эти изменения, происшедшие в стране, именно в сфере политики, как они повлияли на ситуацию в университете, что Вы можете об этом сказать? Было какое-то политическое давление, если было, как оно проявлялось?

– Вы знаете, я вообще человек далекий от политики, но когда начались изменения, наш университет они не тронули. Единственное, когда это все было по-новому, а новое, оно всегда воспринимается по-другому, но как такового, прессинга не было. На себе я этого не ощущала, мои студенты тоже.

– Спасибо за интересное интервью!

КЛИМОВА (Андрушенко)

Катерина Яківна,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови з 2003 р.
по вересень 2019 р.*

Народилася 1965 р. у родині вчителів у місті Житомирі. Закінчила середню школу № 25 та Житомирський педагогічний інститут імені Івана Франка.

– Скажіть, будь ласка, що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір Вашої майбутньої професії?

– Якщо сказати, що я з родини вчителів, то ця атмосфера вчителювання, школи, філології, любові до мови та літератури, вона у нас царювала завжди. Окрім того, на мене вплинула і бабуся, вона не мала педагогічної освіти, але вона обіймала посади, пов'язані з діловодством. Батьки, безумовно, вплинули, особливо мама, вона давала відкриті уроки з української мови, я завжди спостерігала. Літературу вона викладала у вечірній середній школі й я спостерігала завжди, яка вона молодець, як в неї все гарно виходить. Але стосовно того, який у мене був вибір. Я закінчувала математичний клас школи № 25, і планувала, як і мій брат, вступати до політехнічного інституту. В червні, коли мені треба було подавати документи, я кажу мамі: "Мама, ти знаєш, я все таки хочу піти в педінститут, тому що мені це легко дається, мені це подобається, я не хочу силувати себе математикою чи фізикою, ну мама й каже: "Це твій вибір". Такий був мій вибір і я не пожалкувала.

– Що найбільше вплинуло на Ваш вибір?

– Що вплинуло? Вплинуло те, що я поєднала літературну, мовну та музичну підготовку, також я займалась художньою самодіяльністю, я з 8-9 класу грала на гітарі, співала, писала вірші і мені здавалося, що я зможу себе реалізувати максимально саме в педагогічному інституті, так і сталося.

– А чому ви обрали саме цей навчальний заклад?

– Я скажу відверто, якщо б у мене були кошти, якщо б у мене були можливості, для вступу до Київського університету або до театального інституту я б пішла туди, але сім'я була небагата, мама виховувала нас сама, я обрала найкращий заклад навчальний, як вважала. Це був педінститут імені Івана Франка, і ще один момент. Це, по суті, п'ять поколінь у нашій родині, пов'язані з цим навчальним закладом, починаючи від мого прадіда та прабабусі.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад, якими були ваші емоції?

– Я давно знала цей навчальний заклад, бо я корінна житомир'янка, я тут виступала, приходила сюди в гості, дивилася, спілкувалася, багато в мене було знайомих тут. Заклад був досить пристойним. У нас було багато груп. Я вступала на російський філологічний факультет, потім було українське відділення (зі спеціальності "Українська мова та література" отримала другу вищу освіту). На той час у педагогічному інституті працювали висококласні фахівці, вчені, панував культ науки, й це мене, безумовно, приваблювало.

– Як впливало місто на Ваш навчальний процес?

– Місто у нас чудове, гарне. Ми брали участь в усіх заходах, які тут проводились, була певна романтика. Я беру позитивні моменти – комсомольська романтика, ми були молоді, це бульвар житомирський, це Михайлівська вулиця, голова Чацького, гідропарк, це ті місця, де ми проводили своє дозвілля. То наш гарний Житомир.

– Що Ви можете розповісти про свої студентські роки?

– Найкраще, що запам'ятовується за студентські роки, це не тільки роки навчання, це не тільки лекції, хоча я зараз пам'ятаю всіх викладачів своїх абсолютно, які в мене читали. Як кажуть, пам'ять повертається більше назад з роками, от вона зараз до мене повертається. Гарна якісна освіта – це перше, по-друге, – художня самодіяльність. Я співала всі чотири роки, але вчилася на відмінно, отримала червоний диплом. У нас був дуже потужний студентський клуб художньої самодіяльності, завідувач Борис Павлович Бацук, Володимир Ілліч Зубарєв, Володимир Федорович Шинкарук, насамперед, організація художньої самодіяльності була на високому рівні. Концерти, які проходили "в живу", без фонограми, й коли ти стоїш з гітарою або рояль грає і співаєш, повна зала людей, вимикається світло і ти в абсолютній тиші без мікрофону співаєш, ну просто драйв. Це стосовно співів, що ще запам'яталося, те що ми їздили на фольклорну практику, діалектологічну практику, нині покійні

Володимир Федорович Шинкарук та Дяченко Віктор Васильович, це мені запам'яталося. Запам'яталися колгоспи, коли ми виїжджали в колгоспи допомагати, збирати врожай зі студентами. Ну це те, чого зараз у нас немає, якісь інші форми, але ці роки запам'яталися, також сесії, однокурсники.

– На якому факультеті Ви навчалися і в які роки?

– Я з 1983 р. до 1987 р. навчалася на філологічному факультеті, за спеціальністю "Російська мова і література", потім я за направленням з 1987 р. почала одразу працювати на кафедрі російської мови й одночасно вступила знову на філологічний факультет, на другу вищу освіту. Здобула спеціальність "Українська мова і література" в 1991 р., одержала диплом, у мене дві філологічні освіти. Продовжила працювати вже на кафедрі української мови, а потім і на педагогічному факультеті.

– Які предмети та викладачі Вам запам'яталися найбільше та чому?

– Я хочу згадати викладачів, вони були хороші, всі предмети надзвичайно яскраві, й чіткий, гарний, глибокий навчальний план, продуманий для філологів. Багато нам приділяли уваги на заняттях, я хочу згадати, але боюсь когось не назвати. Хочу згадати Павла Карповича Сербіна – це російська та світова література, Олександра Семеновича Чиркова, який нині працює, професор зарубіжної літератури, хочу згадати Володимира Миколайовича Пітінова – це мовознавство, загальне мовознавство, дало підґрунтя на все моє життя. Віктора Васильовича Дяченка, так само мовознавство. Літератори Людмила Петрівна Підлужна, Людмила Олексіївна Баранівська, немає їх вже. Хочу згадати Сергія Лукича Близнюка, тут теж династія. Педагогіку викладала у нас Олександра Антонівна Дубасенюк, високоповажна наша. Стосовно істориків – Кузьмін Олександр Сергійович, запам'ятався мені, ну і багато-багато інших. Я не можу зараз всіх перерахувати, ті, що працювали донедавна: Галина Іванівна Соболевська, Галина Федорівна Бондаренко, Людмила Іванівна Бондарчук, Сергій Іванович Гужанов в мене був куратором, потім вже працювали разом на кафедрі, багато людей, яких вже нині немає, дали підґрунтя нам, безумовно на все життя, знання, емоції свої віддали.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному педагогічному на той час інституті?

– Стосовно обов'язків, я була старостою групи десь три роки, потім групи об'єднали і я вже не була старостою. Було важко, ці

роки були дуже складні, треба було думати, що говориш, насамперед, потрібно було бути чесною перед самим собою, не підводити людей, намагатися думати про всі свої вчинки. Стосовно громадських обов'язків, коли я була студенткою, це була художня самодіяльність. Я була переможцем обласного конкурсу вокалістів, ми їздили в Болгарію, була лауреатом міжнародного конкурсу.

– Чи пам'ятаєте, як відбувались практики (особливо виїзні) та громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– У радянський час, пам'ятаю, дуже нас важко було забрати з того колгоспу на навчання 1 вересня, тому що ми непогано працювали і голови колгоспів зверталися напряму до ректора і просили, щоб ще потримати і було таке, що ми аж з 1 жовтня починали вчитися, й холоди були, і морозець був на тому полі, а романтика романтикою. Але ми таки допомагали реально – і на хміль їздили, і на картоплю, ночували по селах. Нас розбирали бабці з великим задоволенням і хороші були. Ми не розбишаки, романтика була. Ось від цих робіт, ви знаєте, безумовно, у мене лише позитивні враження і від комсомолу, і від радянського періоду. Зараз я усміхаюся від того, які ми всі були ідейні, але то був такий час, і та ідеологія та атмосфера, в якій ми вирости, патріотизм, любов до Батьківщини, ось це все царювало.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету/університету.

– Якщо говорити про факультет, я маю на увазі два факультети, тому що моє життя пов'язано дуже багато років із філологічним факультетом, а потім – педагогічним факультетом (так раніш називався інститут педагогіки). Викладачем я стала у 1995 році. Насамперед хочеться сказати про декана, найяскравішого декана, – це Андрій Петрович Вискушенко, на мою думку, це найкращий декан, який взагалі був колись у нас на факультеті. Колектив, кафедри, на якій я працюю, дуже змінився і омолодився. Одні викладачі йшли на відпочинок, приходили нові, молоді.

У нас кафедра завжди була неконфліктною і ми спокійно вирішували всі наші кадрові питання. Про кого я хочу сказати, це Ганна Тимофіївна Малькевич – російська мова, Сергій Іванович Гужанов – російська мова, Людмила Іванівна Бондарчук українську мову викладала. Я хочу сказати про молодших колег, але вони теж зараз не працюють, на пенсії – Олена Антонівна Левківська, Тетяна Олександрівна Шевчук, Ельза Хоренівна Пелешок, немає її вже зараз, працює її донька – Гордієнко Олена Анатоліївна. Багато прийшло

молоді, в мене аспіранти, мої колишні студенти, в мене є аспірантка, яка захистилася успішно в Києві – це Валентина Юріївна Підгурська, зараз доцент на нашій кафедрі. Працює В'ячеслав Дмитрович Усатий – легенда, людина прекрасна, чоловік, окраса нашої кафедри. В аспірантурі закінчила під моїм керівництвом писати дисертацію Олександра Миколаївна Марущак, вона народила хлопчика і мала народити близнючок дівчаток, зараз в декреті, великі перспективи в цієї людини, Олена Чупріна зараз навчається в аспірантурі теж, буде захищатися. Галина Володимирівна Підлужна, колишній вчений секретар університету.

Зараз у нас відкрилась спеціальність на факультеті і нашій кафедрі – це “Сценічне мистецтво”, вперше і чи не єдиний заклад, який дає цю спеціальність на бакалавраті в Житомирській області, тому в наш колектив влилися вже заслужені артисти України – Лілія Ігорівна Берелет і Володимир Ілліч Берелет, актори театру зараз у нас теж мають викладати. Хочу також сказати про незмінного старшого лаборанта нашої кафедри, дуже багато років працює, десь близько 40 – Наталя Іванівна Белова, вона могла б багато розповісти про історію університету.

– Про кого з Ваших викладачів можете розповісти докладніше (можливо запам'яталися якісь цікаві історії)?

– Цікаві історії? У нас кожен день історії, це поняття таке дуже абстрактне. У мене найцікавіша історія, це тоді, коли ми проводимо заходи, конференції, семінари і коли всі наші викладачі гуртом, як один: той стіл готує, той доповіді готує, той виставку книг, і дуже чітко. А я от хочу сказати про те, що до нас приїздив мій науковий керівник кандидатської дисертації й автор українських букварів в одній особі – Микола Самійлович Вашуленко. За букварями Вашуленка всі вивчилися, і ось він у нас трішечки працював в університеті. Проводилась конференція спільна за участі вчителів і викладачів. І приїхав Микола Самійлович до нас, це були незабутні спогади, коли ми з ним тут гуляли Житомиром і виступав він перед нами. Ці очі захоплені наших студентів, які побачили живого академіка такого відомого. Це, мабуть, така надзвичайна подія. А про сумні події, коли ми проводжали в останній шлях наших викладачів, то я не хочу згадувати, це життя, це теж все, безумовно, залишається в пам'яті.

– Чи пам'ятаєте щось про керівництво факультету/університету?

– Я сказала про Андрія Петровича Вискушенка, також хотілося б сказати про наш музей "Українська хата" в 601 аудиторії, та його

керівника Усатого В'ячеслава Дмитровича, він досі примножує свої експонати і музей квітне завдяки його діяльності. В музеї багато експонатів: там і стріха, і колиска, це дуже важливо. Скуратівський приїжджав свого часу на відкриття цього музею і залишив нам автограф з дуже гарними побажаннями. Стосовно керівництва університету, то я пам'ятаю, як студентка, і вже як почала працювати, Горностая Петра Сидоровича – ректора університету, також ректора Кучерука Івана Митрофановича, Петра Юрійовича Сауха, зараз Киричук Галина Євгенівна. Ці всі ректори, їх діяльність проходила на моїх очах і кожен з цих людей намагався своєю діяльністю примножувати славу нашого університету. Всі ці люди надзвичайно порядні, кожен ректор був своєю рідною людиною, всі вони дбали про наш університет.

– Чи були у вас авторитети серед викладачів? Що найбільш вражало: вміння зацікавити, манера подачі, ставлення до студентів?

– Стосовно авторитетів, ми всі живі люди, ми земні люди, я не можу сказати, що ось у нас тут якийсь був один святий, на якого ми всі молилися. У мене натура була така, я не роблю в житті ніяких авторитетів, в мене є уявлення про те, яким має бути викладач, і цей образ збірний. По суті, декілька постатей вплинули на мене, на побудову тих вимог, які я ставила сама перед собою, вони показали мені зразки. Я хочу згадати Павла Карповича Сербіна, коли він заходив на наші лекції. Лекція починається, великий потік, груп шість сидить по 30 чоловік, він заходить, фронтовик, колишній військовий, стає перед нами дуже рівно, сам маленький, дуже струнко стоїть перед нами, й чекає, поки всі підведуться. Всі, і хто чайок пив, хтось там булку їв, хтось насіння лускав, раптом зайшов Павло Карпович, всі встали, як в армії, струнко, він нас дуже чемно привітав, а ми йому дуже чемно відповіли і ми сіли. Тобто повага до студентів від викладача і студентів до викладача, ось ця вимога, яку я ставлю під час своєї діяльності. Дуже не люблю хамства, я знала кількох викладачів, які нестерпно ставилися до хамства з боку студентів, я собі цього не дозволяла і у відповідь теж цього категорично не приймаю, це було перше. Друге – ораторське мистецтво, це Олександр Семенович Чирков, актор, літератор, вміє подати матеріал так, що ти безумовно будеш сидіти, відкривши рота і слухати. Володимир Федорович Шинкарук: майстерна подача, глибокі знання літератури, він відомий як поет, як співак, а я його знаю ще як чудового викладача. Ось ці три постаті вплинули на мене. Чомусь все це чоловіки, я не знаю, мабуть у мене такий склад характеру.

– Що Вам найбільше запам'яталося із років студентського життя?

– Ну, я вже говорила трішечки про це, що найбільше запам'яталося. Я хочу сказати, що у мене були хороші одногрупники. Є зараз ті, що працюють у системі освіти, й ми постійно з ними спілкуємось. Мені запам'ятались випускні альбоми, коли ми випускалися, які ми всі були гарні, які ми всі були ефектні, які ми всі були наївні дещо, це якісь окремі штрихи, про які можливо навіть і не треба говорити, як ми співали, як ми обідали разом, як ми сварилися часом. Це будні, ці будні безумовно запам'ятовуються. Якихось таких моментів, про які я запам'ятала б на все життя, такого немає, є просто загальна атмосфера, яка у мене позитивна у спогадах про університет. Мені запам'яталась кафедра музики, яку я дуже любила, ще за студентських років і викладачі наші, які зараз за кордоном працюють – це Світлана Кілеберда, яка грала на баяні, і Еліта Боровська, яка була концертмейстером. Чудовий піаніст, зараз працює в Швеції, друга працює в Ізраїлі. Я з ними постійно спілкуюся, тобто цей зв'язок з минулим у мене лишився. Оце те, що мені запам'яталося.

– Яка була атмосфера в групі/на факультеті в цілому?

– Доброзичлива атмосфера, але були такі моменти, які ми розбирали. Діяльність когось, хто, наприклад, нашкодив або нам просто так сказали, що треба провести комсомольський збір, от ми проводили ці збори. Був тут і один позитивний момент, поміж цих ідеологічних неприємних моментів, ці збори могли когось і дисциплінувати надзвичайно. Тих, хто на пари не ходив, пиячив, крав, то ці збори розбирали добре і висновки люди робили, тобто такі моменти у нас безумовно були, але був і негатив про який неприємно згадувати, були відрахування з групи, але в цілому всі себе знайшли.

– Який був віковий, національний, соціальний склад студентів? Якою мовою спілкувалися?

– Тоді за тих років була двомовність. Ось стосовно мови я почну, тому що склад у нас був студентів десь 50 на 50 (вихідці з села і з міста). Безумовно ми між собою спілкувалися українською мовою, але мова навчального процесу на нашому факультеті (російському відділенні філологічного) була російська, безумовно, на перервах ми розмовляли українською і російською мовами, хто як міг, коли я вже навчалась на українському відділенні, то безумовно була

українська. Але я не відчувала якихось утисків в нашому середовищі, ми не виділяли де російська, де українська, цього не було, тобто була двомовність неагресивна. Також про віковий склад, він у нас був, аж 6 хлопців на 25 чоловік цієї групи це було дуже багато для філологічного факультету, в групі у нас були хлопчики після армії, то їм було уже за 20, 23, 25 років, коли вони приходили, дівчата були з заводу, приходили за направленням і навчалися. Зараз, звичайно, віковий склад омолодився достатньо. Стосовно національного складу був він різноманітний, як і національний склад міста Житомира: і поляки, і євреї, і українці, і росіяни, і чехи у нас навчалися, навчалися і студенти із Казахстану, в паралельній групі, дуже класно було у нас, дійсно був інтернаціональний склад факультету, дуже гарні заходи проводились, вечори дружби всіх народів, те що я вам можу сказати.

– Які були повсякденні і побутові умови студентського життя?

– Я не можу сказати про гуртожиток, тому що я житомирянка. У студентів в гуртожитках були проблеми, їжі не вистачало завжди. Одна студентка насіння їла, адже їй хотілося сукню собі купити от вона всі гроші, які у неї були, витратила на неї – 40 карбованців. Це у нас була така стипендія – 40 карбованців, це якщо звичайна, а могли і затримувати її, потім 45 карбованців, це вже була підвищена стипендія (це якщо у тебе була одна четвірка), і 50 карбованців, коли ти вже відмінник. На цих 50 рублів потрібно було і поїсти, і одягнутись, то вона, ця студентка, насіння собі накупила і їла, та одного разу втратила свідомість від голоду, але на ній була гарна сукня, такі були побутові умови. Стосовно аудиторій, важко було, не було цього 8-поверхового корпусу, всі навчалися в першому корпусі, там де зараз центральний, навчалися в дві зміни, ми на другу зміну виходили всі чотири роки, було так тісно, але разом з тим весело. Стосовно кафедр, то в одній аудиторії могло бути декілька кафедр, умови складні, безумовно, зараз нормально все.

– Яку стипендію ви отримували? Що можна було купити на ці гроші і на що Ви їх витрачали?

– Я отримувала стипендію 50 карбованців, я витрачала її сама на себе, мені мама дала таку можливість, тому що у нас були студенти, яким батьки допомагали, це були багаті студенти, були зовсім бідні студенти, ну я була така десь середня за статком, витрачала, звичайно, як дівчина: книжки купляла, це для душі, гітару купила нову, було таке. Ну, а все інше – на що дівчина витрачає гроші, щоб бути гарною.

– Чи працювали Ви під час навчання?

– Я не працювала особисто під час навчання, вже в кінці навчання ми створили колектив, який пройшов через музичне товариство, це така організація, яка давала дозвіл на проведення платних концертів, то тоді ми почали отримувати якісь копійки, офіційно, а так я не працювала. Одногрупники працювали і не по фаху, тобто робітниками, хлопці працювали вантажниками, репетиторством тоді не займалися студенти, якщо є запитання такого плану, то в ті роки, коли я навчалася, таке поняття як репетиторство було відсутнє для мене і моїх однокурсників.

– Як проводили своє дозвілля?

– Збиралися ми на концерти, а після них ходили в кафе, зараз у нас кафе "Рудь", тоді це був просто підвальчик, ми так казали на нього, от ми там сідали і їли смачні булочки з шоколадом, це запам'яталося. Був у нас хороший буфет у нашому центральному корпусі, тоді це була майже їдальня, там були гарячі обіди, ви собі уявляєте, що в цьому маленькому приміщенні стоїть величезна черга, тобі дають тарілку супу і ще чогось там нагрівали, ось так і обідали. Ще у нас були спортивні змагання, походи на 9 травня, до Дня Перемоги, ходили за міст туди, на Зарічани, там проводились різноманітні змагання і концерти. Цей похід тривав 3 дні, це була така піонерська триднівка, називалась вона "литньовка", оскільки нею керував Володимир Євгенійович Литньов. Ми були в захваті від тих пісень, танців, нас 3 дні тримали на базі піонерського табору перед тим, як ми мали йти на практику, тобто ми були піонерами і робили все те, що мали виконувати діти під нашим керівництвом вже як вожатих. Це були чудові, незабутні дні, тому що ми були всі разом – казахські групи і українські групи, і заходи були дуже потужні. Нам зараз треба повчитися організації таких заходів.

– Що Ви можете розповісти про спортивне життя в університеті?

– Я мало можу розповісти. Знаю, що у нас не було факультету фізичного виховання і спорту, були окремі якісь змагання і ми дивилися, просто ходили, я особисто зі спортом не дуже дружу, але хлопці-спортсмени завжди привертали нашу увагу, бо вони дуже гарні.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками/однокурсниками?

– Безумовно, от я хочу навести приклад – подружка моя, одногрупниця Сергеева, тоді вона була Додоуховою, Ірина Михайлів-

на – це вчитель зарубіжної літератури школи № 8, Євгенеліна Федорівна Пустохіна – це вчитель української мови та літератури школи № 8, це великі наші друзі, іноді контактуємо із іншими одногрупниками. В Житомирі ми частенько з ними зустрічаємось, до речі, запрошуємо наших одногрупників, зустрічаємось періодично раз на 5 років.

– *Чи займалися ви науковою діяльністю під час навчання?*

– Займалася, їздила на олімпіади, двічі була переможницею, у 1985 р. та 1986 р. Двічі їздила, перший рік здобула перше місце, а другий рік – друге місце, в педагогічному інституті імені М. Горького, це тепер університет імені М. Драгоманова. Наукова діяльність – дипломна робота була хороша, керівником була у мене Гришенкова Тетяна Олексіївна, це з мови. Ще була курсова робота, присвячена аналізу творчості Чехова, та зокрема, його драматургії. Керівником цієї роботи була Галина Іванівна Соболевська. Була у мене й публікація студентська, тоді ніхто не знав, що це все так далеко знайде.

– *На якому етапі Вашого життя/викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?*

– Вступила я до аспірантури у 1998 р. Спочатку увага була прикута до діалектів Полісся, поліських говорів, Микола Васильович Никончук займався цією проблематикою. Потім сфера моїх інтересів дещо змінилася в бік методики навчання української мови. Вибрані мною навчальні матеріали під час діалектологічних розвідок я використала в дисертації. В аспірантуру вступила при Інституті педагогіки. Моїм керівником був Микола Самійлович Вашуленко. А у 2000 р. я захистила кандидатську дисертацію, а потім, уже під час того, як я стала завідувати кафедрою, я зрозуміла, що треба рухатися далі у своєму науковому зростанні. Тоді мені подав ідею Микола Мефодійович Осадчий – проректор колишній. Він сказав, що до нас в університет прийде доктор, професор до вас на кафедру й хоче завідувати. Й одразу висловив ідею: "А чому б тобі не вступити до докторантури, якщо ти не хочеш, щоб хтось у тебе забрав цю посаду?" Він, безумовно, жартував. Не знаю, можливо б я зараз інакше вчинила, але в той час я вступила до докторантури. В педагогічному університеті імені М. Драгоманова моїм науковим консультантом була, й зараз залишається моїм наставником, академік Любов Іванівна Мацько. Тема моєї докторської дисертації "Мовно-комунікативна компетентність студентів не філологічних спеціа-

льностей педагогічних університетів" і це вже було пов'язано з культурою мовлення наших студентів.

– Скажіть, будь ласка, що вплинуло на обрання саме цієї теми?

– Що вплинуло на обрання теми – це курс "Українська мова за професійним спрямуванням" для студентів не філологів, який у нас читається на всіх факультетах та структурних підрозділах університету. Питання культури мови в нашому суспільстві дуже актуальні. Студентство наше поступово стає вже україномовне і це тішить, зараз престижно стало розмовляти гарною українською літературною мовою, я це бачу. Приємно, що я зробила певний внесок у формування таких студентів, які на сьогодні є викладачами і вашими викладачами, зокрема Валерій Іванович Башманівський – мій студент, є дуже багато яскравих випускників, викладачів. Ось ці моменти вплинули на вибір теми докторських дисертацій, а на вибір теми кандидатської дисертації свого часу вплинув інтерес до діалектної лексики Правобережжя.

– Яким чином Ви потрапили на роботу до навчального закладу?

– Це було цільове направлення від університету, ректор Іван Митрофанович Кучерук вирішив залишити мене як відмінницю і вважав мене перспективною і за це йому велике дякую. Таким чином, я залишилась працювати відразу після закінчення університету.

– На яких посадах Ви викладали в університеті?

– Я починала з асистента кафедри російської мови, завідувачем кафедри був Лецькін Олександр Іванович. Потім працювала асистентом кафедри української мови, в той час, коли кафедрою завідував Никончук Микола Васильович. Потім стала старшим асистентом та старшим викладачем методики викладання в початкових класах (завідувач кафедри Бондарчук Людмила Іванівна).

Наступний етап мого кар'єрного зростання пов'язувався із 2003 р., цього року я стала завідувати кафедрою. У мене була невеличка перерва, десь півтора роки після захисту дисертації, цей час кафедрою керувала Підгурська Валентина Юріївна, а потім я знову взяла керівництво в свої руки й здійснюю до сьогодні. Оце всі посади, які в мене були.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у період Вашого викладання (в радянський та у часи незалежності)?

– Під час мого студентства викладачі займалися тим, що вони вдосконалювали курси лекцій і практичних занять, оцінювання було за 5-ти бальною системою, оскільки у школі багато уваги приділялося саме змісту навчання, формам, методам. Викладачі не займалися підрахунком рейтингів студентів, не було модульних. Звичайно, час вимагає змін, зараз ми маємо кредитно-модульну або модульно-рейтингову систему. Тоді було більше годин відведено на аудиторні заняття, адже ніщо не може замінити живого спілкування з хорошим викладачем, жодна книжка, жоден Інтернет. Тому я вважаю, що моє покоління, яке навчалося у таких умовах, одержувало глибокі знання. Ну а сьогодні вимоги часу такі, аудиторних годин менше, більше на самоопрацювання, самопідготовку. Треба перераховувати, сидіти з калькулятором, в кого які бали. Я не буду це коментувати, тому що так має бути, це вимоги. Але взяти позитивні моменти з минулого ніколи не буде зайвим. Минуле перекреслювати не треба, з нього варто брати позитивне ("ломать не строить") і використовувати в сучасності, й лише тоді, на мою думку, будуть певні результати.

– ***Скажіть, будь ласка, які навчальні дисципліни Ви викладали?***

– Багато. "Українська мова за професійним спрямуванням", "спекурс. Формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх редакторів освітніх видань і майбутніх журналістів", дуже цікаво, ми працювали з вашими колегами. Зараз я читаю основи культури техніки мовлення, культуру мовлення, виразне читання, викладаю в аспірантів і магістрантів, інноваційні технології викладання української мови. Тобто все, що пов'язано з культурою мовлення, мовні курси. У мене є 12 книжок: з них одна монографія і навчальні посібники, методичні посібники, під грифом міністерства, якими користуються студенти під час навчального процесу, цим я можу пишатися, коли ти сам створив книгу то по ній простіше працювати з кимось, роздати цю книгу, показати.

– ***Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?***

– У мене дуже багато яскравих студентів – це Марущак Олександра Миколаївна, дівоче прізвище Нагорна, Олена Вадимівна Чупріна. Марущак захистила дисертацію "Дитяча періодика у початковій школі", а Чупріна буде захищатися, виходить на попередній захист. Стосовно тих студентів, які мені запам'ятались, але не займаються науковою роботою – це Годлевська Вікторія. Приїздила до нас на семінар, років п'ять працює вчителем у початковій школі, працює дуже плідно та успішно. Вона була моя магіст-

рантка, пам'ятаю перед її виходом у декрет, кажу "Віка, ти коли народиш дитинку зателефонуй мені, будь ласка". Через деякий час телефонує: "Катерина Яківна, я дитинку народила, дівчинку народила". Питаю: "А коли?". "Ну, я ще на столі лежу". Кажу: "О Боже, доця, чого ж ти мені дзвониш?". – А ви знаєте, ви мені завжди казали, от як тільки, так і повідомляй. Я ж дуже сумлінна студентка у вас була, то я прямо зі столу пологового Вам телефоную, я народила". Я сміялась, то такий гумористичний момент, й сумлінні студенти, я багатьох пам'ятаю.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Тут головне, що мається на увазі: матеріальні чи моральні умови, ми говорили вже про це сьогодні: про брак аудиторій, про один корпус, а не про два корпуси, це попередній період. Ми говорили про невідповідність ідеології того часу, робота відповідала ідеології, в кожний історичний період, ось у цьому і полягали відмінності. А що об'єднує ті часи й сучасність? Зараз це міжлюдська взаємодія, порядність, культура, інтелігентність, дружба, повага в спілкуванні, вона була є і буде завжди, це те, що об'єднує.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському педагогічному інституті/державному університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– Революції безумовно вплинули, ми побачили, які в нас студенти, які вони. Коли відбувалась Помаранчева революція, як вони бігли і їх ніхто не міг стримати і от зараз у стані війни я бачу чудову молодь, відверту, вона змінилася, є відвертість висловлювань. Треба думати про те, що не треба навчати молодь лицемірити і підлаштовуватись, молодий вік – це період максималізму, в цей час людина вірить у свої сили і все ставить під сумнів, вона аналізує все, висловлює щиро свою думку, це зараз притаманне нашому суспільству, тоді цього не було. В радянський час ми змушені були приховувати свої думки, не висловлюватись вголос, між собою щось могли говорити, а аналізувати публічно могли лише одиниці і це викликало офіційний осуд. Тому зміни, що відбулися – на краще, безумовно, демократизація суспільства, я її спостерігала в нашому університеті. Навчаючись на філологічному факультеті, я не відчула на собі якогось прямого та явного тиску, я не стикалась з цими ситуаціями, можливо, хтось може розказати про свої окремі випадки.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

КЛІХ
Лідія Іванівна,
лаборант,
асистент кафедри фізики.

1942 р. народження. Уродженка містечка Попільня Житомирської області. Закінчила фізико-математичний факультет Житомирського державного педагогічного інституту імені І. Я. Франка (нині – Житомирський державний університет імені Івана Франка) у 1964 р. Упродовж 1964–2012 рр. працювала у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Скажіть, будь ласка, коли, де і в якій сім'ї Ви народилися?

– Я народилася в селищі міського типу Попільня 7 січня 1942 р. в сім'ї робітника. Мій тато був селянином за походженням, але разом із батьками його репресували та вислали до міста Магадан. Він зумів вижити, повернутися в Україну, але через заборону обіймати певні посади, працював сторожем. Тому я народилася в сім'ї робітника.

– А хто саме, чи можливо якась подія вплинули на Ваш вибір майбутньої професії?

– На вибір майбутньої професії, мабуть, вплинуло те, що коли я навчалася у старших класах школи, учнів, які старанно навчалися і брали участь у художній самодіяльності призначали молодшими піонервожатими у молодші класи. Мені також випала така можливість бути молодшою піонервожатою. Взаємини з дітьми у мене склалися гарні, ми, як сказали б нині, добре комунікували. Ми разом готувалися до уроків, вчили домашні завдання, готувалися до концертів, збирали макулатуру, металолом. Тому мені дуже захотілося стати вчителькою, сподобалася така професія. Це і вплинуло на вибір майбутньої професії.

– А де Ви навчалися і чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на ваш вибір?

– Я закінчила школу із срібною медаллю і мала бажання вступити до педагогічного інституту. Але за все своє попереднє життя я, крім свого маленького містечка, ніде більше не була, тому бать-

ки побоювалися мене відпускати до незнайомого і великого міста. Вони вирішили, що найкраще буде, якщо я поїду на навчання до міста Слов'янська, де проживав мій дідусь. Тоді це була Сталінська область, а нині – Донецька. Так я і зробила – взяла валізу із книжками й у Києві тато мене посадив на поїзд Київ – Сталіно, і доїхала до Слов'янська. Мені потрібно було здавати 5 екзаменів. В Слов'янському педагогічному інституті тоді було лише два факультети – вчителів початкових класів і фізико-математичний. Спочатку я подала документи на факультет вчителів початкових класів – туди був менший конкурс. Але члени приймальної комісії розглянули мої документи і сказали, що у Вас медаль, Ви гарно навчалися у школі, тому ліпше вступайте на фізмат, майбутня професія буде більш перспективна. У мене навіть підручників, за якими готуватися до іспитів, із собою не було, а мені повідомили, що через дорогу в магазині можна купити всі, які потрібно, – книжки. Я так і зробила, як мені сказали – ці книжки тоді коштували 20–30 копійок. Купила підручники, склала іспити і стала студенткою фізико-математичного факультету Слов'янського педагогічного інституту. Спеціальність у мене була "Фізика і загальнотехнічні дисципліни", це давало можливість викладати фізику і виробниче навчання в середніх школах.

– Наскільки легко чи, можливо, складно було вступити до цього навчального закладу?

– Складність була в тому, що крім усного і письмового твору, точних і природничих дисциплін – математики і фізики, потрібно було складати іспит з іноземної мови. А іноземну мову в нас викладали неякісно, тому що країна взагалі тоді була закрита, ніхто не виїжджав за кордон, не мав мовної практики і тому вона вивчалась посередньо, а тим паче у сільській школі. Можете собі уявити, що у нас була така вчителька, коли учні фактично керували класом, а не вона. Був графік, хто коли бажає відповідати.

Я склала вступні іспити наступним чином: три іспити склала на "5" – фізику, математику, мову письмово і усно, а твір написала на "4". А німецьку мову я думала, що не здам. І викладачі, які приймали вступні екзамени, подивились і сказали, що нам шкода псувати вашу майбутню долю і ми вам "натягнемо" трійку. І поставили три. І так я вступила до цього інституту.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Інститут розташовувався у центрі міста, був дуже гарний триповерховий корпус у цікавому стилі. Заклад не був великий за кіль-

кістю студентів, не був переповнений. Що мене вразило, то це викладання російською мовою, всі предмети викладалися російською мовою, а самі студенти поміж собою розмовляли суржилом, тому що вони були вихідці із українсько-російських родин. І багато хто із них розмовляли так: одне слово українське, друге російське. І коли настала перша сесія, я складала іспит з дисципліни "Технічні матеріали", то викладач мене на хвилинку залишив і кудись вийшов. Я сиджу. А він приводить ще одного викладача. Мені аж страшно стало, думаю, будуть вдвох приймати екзамени, але він мене заспокоїв і каже: "Не хвилюйтесь, я привів свого товариша, щоб він почув чисту українську мову". Я була вражена.

– А яким Ви вперше побачили Житомир? Що найбільше запам'яталось?

– Житомир я побачила ще в дев'ятому класі, коли мені потрібно було зробити операцію – видалити гланди. Тато мене привіз до обласної лікарні, визначили яка палата, поклали. Він дав мені один рубль й п'ятдесят копійок і сказав: "Приїдеш додому". Оце, так би мовити, було перше знайомство із містом.

– А як Ви врешті-решт потрапили на навчання до Житомира?

– Я дуже там сумувала. Мені хотілось додому, до своїх рідних, до своїх товаришів, до свого містечка. Але після першого курсу не можна було перевестись і після другого я написала листа до Житомирського педінституту і вони дали згоду, що можуть мене прийняти і можна переслати документи. Так я опинилася у 1961 р. в Житомирі і відразу потрапила на III курс.

Спочатку нас відправили у колгосп в село під Бердичевом. Там ми збирали кукурудзу. А потім розпочалось навчання. Було багато лабораторних робіт, практичних занять. Справа в тому, що були майстерні: токарна, слюсарна, з деревообробки. Крім того, потрібно було навчитись водити трактор, багато треба було конспектувати із загальнотехнічних дисциплін. А лабораторна робота, якщо ти йдеш на виконання, включала певні параграфи шкільного курсу. Потрібно було це все переписати, вивчити, щоб прийти вже на заняття і знати, як і що робити. Так що весь час був зайнятий наукою.

– А що Ви можете розповісти про свої студентські роки? Які предмети та викладачі вам найбільше запам'яталися і чому?

– Із предметів найбільше подобалась методика викладання фізики і якраз у цей час був дуже гарний викладач, який у нас читав лекції – майбутній професор Василенко Михайло Григорович. А викладачем лабораторних робіт був Кліх Віталій Юрійович – мій

майбутній чоловік. Так що ми в один рік прийшли – він працювати, а я навчатися.

На IV курсі була така практика, що ми на рік поїхали працювати вчителями, як учитель з незакінченою вищою освітою. Можна було поїхати в свою школу чи в інше місто. І я попросилася до своєї школи. І коли я прийшла оформлятися на роботу, виявилось, що не вистачає годин фізики і мені запропонували викладати "Електромонтажну справу". Цей предмет вперше ввели до навчальної програми того року. Але на той час я ще не вивчала в інституті ні "Електротехніку", ні "Радіотехніку". До нового року викладалася фактично теорія з "Фізики", а потім вже "Електромонтажна справа". Навіть у районній бібліотеці я не знайшла необхідної літератури, тому мені довелося зв'язатися із районним електриком, тому що у нього була ця література і була вже практика роботи. Уявіть собі, що потрібно було знати всі марки проводів, їх розріз, як вони і для чого використовуються, потрібно було навчити учнів робити щити, проводку у приміщенні, а потім – повітряну проводку надворі. Дякуючи тому електрику, який мені все розповідав, я змогла це все освоїти. Коли закінчився навчальний рік, я була задоволена, що витримала, бо це була для мене нова сфера знань.

– А які громадські обов'язки в радянський чи в період незалежності Ви виконували в Житомирському державному університеті імені Івана Франка?

– У той час громадських обов'язків як таких не було. Єдине, якщо якісь вибори, то ми там сиділи, але це все було безкоштовно. Це не так як зараз оплачується. Потім нас примусили фактично закінчити інститут марксизму-ленінізму. Нас вчили два роки і видали диплом, що ми атеїсти-пропагандисти.

– А як відбувалися практики та громадські роботи у колгоспах?

– Я всього один місяць на III курсі була на такій практиці, ми збирали кукурудзу. Там була їдальня, нас годували, розмістили в селі по хатах і ми працювали. Більше нічого особливого не було, не було художньої самодіяльності, лише після роботи ходили на річку.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультет.

– У нас були гарні викладачі. Ректором був Осляк Іван Федорович, проректором був Килимник і він у нас викладав розділ електрики із "Загальної фізики". Деканом був Білоус Леонтій Максимович, він викладав астрономію. Методику фізики викладали Василенко Михайло Григорович і Кліх Віталій Юрійович.

Заступником завідувача кафедри був Шаренко Володимир Оме-
лянович, який викладав розділ оптики у загальній фізиці. В пер-
ший рік прийшов працювати Вещицький Панас Анатолійович, який
пізніше був деканом, а в нас читав "Теоретичну фізику". Настільки
гарно читав лекції, що ми записували і підручники потім не по-
трібні були. Куратором був Уставщиков Георгій Тимофійович. Він
читав "Технічну механіку". Педагогіку викладав Ярош, Шендер –
психологію, Кривошея – філософію. А Стебун читав естетику. Це
був дуже цікавий викладач. Естетика була не так, як пізніше марк-
систсько-ленінська, а справжня. Він розповідав про художників, ком-
позиторів, дуже багато приносив платівок, розповідав про балет, міг
заспівати, прочитати дуже гарно якийсь вірш. Таке враження, ніби
це театр одного актора. Після тих точних і природничих дисцип-
лін, які ми вивчали зранку до обіду, це була як відрада якась. Ми
всі, так би мовити, з відкритим ротом його слухали. І наскільки
все було цікаво, що запам'яталося на все життя. Пізніше я вже чула,
що він через рік виїхав до Донецька працювати і, за чутками, пра-
цював там до 90-х рр.

У той час, коли я закінчувала інститут, то ми добудовували кор-
пус, цей, що зараз адміністративний і фізико-математичного фа-
культету. До того ми навчались у приміщенні на Пушкінській ву-
лиці – нині корпус природничого факультету. Ми часто приходи-
ли сюди працювати і навіть після згаданої вже мною річної прак-
тики нас на три тижні викликали, й ми перший поверх фарбува-
ли, мили підлогу, все, що потрібно було робили, тому що вже на
1 вересня п'ятого курсу ми перейшли у цей корпус. Він нам подо-
бався, був набагато більший, світліший, багато аудиторій. Порів-
няно зі старим корпусом, де було лише дві кімнати суміжні для
занять фізикою та вивчення методики викладання, тут уже були
лабораторії з електрики, механіки, молекулярної фізики, астрономії,
технічних засобів навчання, електротехніки, радіотехніки, методи-
ки фізики. Уявляєте, скільки лабораторій і стільки потрібно було
викладачів і лаборантів?

Тому з нашого курсу чотири людини залишили працювати в
інституті, нам запропонували посади лаборантів. Ми всі з великим
задоволенням прийняли це запрошення, тому що було цікаво і при-
ємно працювати в такому виші. І я потрапила до лабораторії опти-
ки. Потім я вже на п'ятому курсі вийшла заміж – одружилися з
молодим викладачем Кліхом Віталієм Юрієвичем і десь пропрацю-
вавши рік в оптиці, пішла в декретну відпустку. Після декрету, коли
вийшла на роботу, мені вже іншу лабораторію віддали – технічних
засобів навчання, засобів статичної і динамічної проекції. Довелося
їх опановувати самій із самого початку. Вивчила все так, що вже

могла спросоння це розповідати. Ця наша лабораторія, окрім фізмату, забезпечувала всі факультети, які були тоді в інституті – іноземних мов, природничий. Студенти приходили на заняття у наш кабінет, бо вони всі повинні були вміти користуватися технічними засобами. Годин було дуже багато. У нас, у всіх лаборантів, були години, давали 240 годин – це для стажу вищої школи.

– А чи були у Вас авторитети серед викладачів? Що найбільше зацікавило: предмет, манера подачі, ставлення до студентів?

– Знаєте, всі дуже любили Вещицького Панаса Анатолійовича, тому що в нього була якась така особлива пам'ять. Він знав усіх студентів фізмату, де він викладав, і не тільки прізвище, а й ім'я та по батькові, знав, звідки родом кожен студент. І будь-який студент міг до нього підійти і порадитись не лише про те, що стосувалося навчання, а навіть стосовно своїх особистих справ. Він підказував, допомагав, тому що він був кумиром серед наших студентів і всі його дуже любили.

– А що найбільше Вам запам'яталося із років студентського життя?

– У нас художня самодіяльність фактично була на дуже низькому рівні, не було мікрофонів, співали, так би мовити лише силою власного голосу. І не так, як зараз, що роблять спочатку запис, а потім під цей запис співають. І тому боялися просто йти, щоб не засміяли, дуже часто були такі випадки, коли той, хто виступав, або слова забув, або почав співати не під той мотив, що баяніст грав. Тому основним нашим дозвіллям було відвідування житомирських театрів і кінотеатрів. А у кожну суботу були танці. І це був найкращий відпочинок, тому що приходили студенти від першого до п'ятого курсу, знайомились, танцювали, слухали гарну музику. Оце таке було.

– А яка була атмосфера в групі, на факультеті?

– У групі дуже гарна була атмосфера. Наша група мала всього одного студента житомирянина, а всі решта були з районних центрів, із сіл. У нас була половина хлопців, половина дівчат. Хлопців дуже багато було таких, що відслужили в армії. Дуже доброзичливо один до одного ставилися, ніхто не виділявся, у матеріальному плані майже всі були рівні. От на філологічному факультеті, відділенні російської мови навчалася еліта – діти міських начальників, які обіймали високі посади. А в нас були діти робітників і селян. Так що у нас була дуже доброзичлива група і гарно ставилися один до одного.

– Скажіть, будь ласка, який був віковий, національний склад?

– Як я вже зазначала, що в нас було багато хлопців, які відслужили в армії, і було два студенти із Білорусі. В них тут були родичі, то ж мабуть батьки відправили навчатись до Житомира, як мене свого часу до Слов'янська.

– Якою мовою Ви спілкувалися у студентському середовищі?

– Ми спілкувалися українською мовою, але разом з тим багато предметів викладалися російською мовою. Взагалі, якогось такого наказу не було – хочеш російською мовою відповідай, хочеш – українською. Так само і викладачі викладали предмети та тій мові, на якій бажали.

– А які були повсякденні і побутові умови студентського життя?

– Навчаючись в інституті, я проживала на квартирі, тому що тоді дуже складно було отримати гуртожиток – дуже мало було місць і мені відразу повідомили, щоб сама собі шукала житло в місті. У вахтера гуртожитку було багато адрес людей, які здавали житло студентам. І мені пощастило. За першим гуртожитком дуже багато було одноповерхових будиночків, де я знайшла собі куточок і було зручно та близько до інституту. Після одруження ми з чоловіком вже знімали собі житло на Смолянці.

– Чи не могли б Ви розповісти про особливості студентського харчування?

– На першому курсі в нас була стипендія 22 карбованці, а потім кожен курс додавали по два карбованці, тобто 22-24-26 і 28 карбованців на п'ятому курсі. Хочу відзначити, що за цю стипендію можна було місяць харчуватися. А якщо ти їздив додому і щось привозив, то можна було і купити солодощі, ходити в кіно, можна було якісь невеликі речі купити, наприклад, зошити і книжки. Дуже тоді було модно дарувати на день народження хорошу книжку. Це був такий найгарніший подарунок.

– Ви працювали під час навчання?

– Тоді не було такої практики. Хіба що хлопці тільки ходили вечорами розвантажувати вагони. Оце була єдина праця, де студенти могли заробити. Тоді, як я вже працювала, то на індивідуальний план багато переходили працювати або просто знаходили роботу після занять. Не було навіть прийнято мати учнів по підготовці, не було репетиторства, як зараз займаються. А зараз можна студентам заробляти.

– Скажіть, будь ласка, чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками?

– Раніше підтримувались контакти, але, на жаль, з часом багато хто помер. Також багато виїхали десь до дітей в інші регіони. І так сталося, що нині тільки фактично я з двома одногрупниками підтримую зв'язок по телефону, та й то не часто. Таке життя! Напевно у всіх така ситуація з часом складається.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Тільки після закінчення інституту, мені чомусь, я не знаю чому, завідувач кафедри педагогіки запропонував викладати практичні години. Декілька разів він був у мене на заняттях і потім сказав, що пропонує працювати у нього асистентом. Але чоловік сказав мені, якщо ми обоє підемо в науку, у нас не вистачить коштів, у нас не складеться міцна сім'я, тому що кожен буде зайнятий своєю роботою. Щоб навчатись в аспірантурі – потрібно було їхати до Києва, оскільки аспірантури в інституті не було. Своєї квартири у нас не було, ми жили в орендованій квартирі.

Чоловік на 8 років був старший від мене. Звичайно, потрібно віддати йому належне. Дуже освічений був у всіх сферах, мав глибокі знання і, крім того, він зі школи вже майстрував приймачі від сірникової коробки до тих, які вже програють. Телескоп зробили. І тому він пішов по експерименту, він захищав свою майбутню дисертацію. Винайшов прилади і по них захищався.

– Скажіть, будь ласка, чи навчались Ви в аспірантурі?

– Я не вступила до аспірантури, я не займалась наукою. Я працювала протягом 48 років на таких посадах: лаборант, старший лаборант, асистент. Тому що я була в декреті, а тоді давали декретну відпустку лише на пів року, а після другого декрету я п'ять років працювала асистентом не на повну ставку, оскільки дитина часто хворіла. Тому чотири роки працювала асистентом і останній рік перед пенсією теж була асистентом.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Робота була така ж, але в 1990-х рр. було дуже складно з оплатою. Викладачам в інституті по 2-3 місяці не виплачували заробітну плату. І так, як ми з чоловіком працювали в одній установі, то уявіть собі, що дуже складно було матеріально. Допомогала моя родина, мій тато, які проживали у сільській місцевості. Але згодом все дещо покращилося, було нормально, тим більше чоловік був кандидат, доцент і гарна була зарплата в той час уже.

– Чи можете Ви розказати щось про політичні особливості життя в радянський час?

– Коли розпочалася війна в Афганістані, ми відчули це лише по тому, що дуже багато молодих хлопців, віку мого сина, забрали в армію. В армію з нашого інституту забирали хлопців з другого курсу. Мій син у цей час служив у Херсоні у прикордонній службі, охороняв іноземні судна. Йому залишилося десь півроку дослужити, коли прийшло розпорядження на відправку в Афганістан. Але його залишили дослужити вже тут, а тих, кого лише призвали на службу – відправили на війну. Хочу додати, що дуже багато загинуло хлопців із класу, де навчався мій син. Він закінчив школу № 12, і з класу загинув дуже хороший його товариш (він закінчив школу з медаллю, потім закінчив з відзнакою військове училище). В Кандагарі вже під час виведення радянських військ його вбили. Згодом школу № 12 назвали на його честь – Сергія Ковальчука. Звичайно, це була велика трагедія.

А коли стався вибух на Чорнобильській АЕС нам нічого не повідомляли, як і багатьом людям. На травневі свята ми прогулювалися вулицями міста, дихали повітрям, сповненим радіацією, а потім вже десь через тиждень ми почули, що багато людей виселяють, вивозять дітей з Києва, хто міг, із Житомира вивозили дітей. Я з моєю донечкою, вона була мала, поїхала до друзів в Ленінград (нині – Санкт-Петербург), а чоловік працював, син ще тоді навчався, тому вони залишилися тут. Це теж велика трагедія нашого народу, яка має свій відголосок і по сьогоднішній день.

У цьому інтерв'ю я хотіла б розповісти не лише про своє життя і працю в Житомирському державно-му університеті імені Івана Франка. На мою думку, важливо залишити пам'ять про людей, які, на жаль, вже самі не можуть розповісти про себе. Зокрема, я хочу розповісти про свого чоловіка і ще одного викладача.

КЛІХ

Віталій Юлійович,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент.*

Прийшов працювати в Житомирський державний педагогічний інститут 1961 р. Народився у сім'ї службовця, його тато був німцем за національністю, а мама – українкою. Батька звали Юліус, але коли народився син – Віталій, то його записали як Юрійович.

Мій чоловік хотів бути художником, він дуже гарно малював і мріяв, що поступить у художню академію, але так склалися сімейні обставини, що захворіли батьки, їхати далеко від дому не було коштів і потрібно було бути поруч з ними. Оскільки найближчим містом був Житомир, то він обрав Житомирський педагогічний інститут імені Івана Франка. Віталій Юлійович вступив на фізико-математичний факультет. Він був гарним студентом, дуже добре навчався і після закінчення вишу був запрошений працювати викладачем. На початку своєї науково-педагогічної кар'єри він викладав "Методику фізики" та керував педагогічною практикою. Але помер викладач, який читав "Радіотехніку і електротехніку", і йому передали викладати ці предмети. І до кінця свого життя він фактично був пов'язаний із цими предметами – читав лекції і проводив лабораторні роботи.

У перші роки своєї роботи в інституті Віталій Юлійович організував радіогурток, і цей гурток настільки був успішний, що обласний відділ ДОСААФу нагороджував його на обласних виставках. І в цей же час він починає працювати над виготовленням приладів для "Методики фізики", друкує статті у журналі "Фізика в школах України", заочно вступив до аспірантури при Київському державному педагогічному інституті імені О. М. Горького і почав працювати над дисертацією під керівництвом доцента Миргородського (у той час був відомий український фізик-методист).

Він підготував для дисертації комплект приладів для майбутнього великого свого винаходу "Школьник 1". Цей комплект, який він підготував, підключався до гальванометра і ці фізичні прилади могли вимірювати ряд фізичних величин і можна було продемонструвати більше ніж 50 різних фізичних дослідів з електростатики, електродинаміки та з інших розділів фізики. Цей комплект відправили у Москву на Виставку досягнень народного господарства. Головний комітет виставки нагородив його срібною медаллю і видав посвідчення на раціоналізаторську пропозицію. Це було у 1967 р.

У травні 1972 р. Кліх Віталій Юлійович у Києві захистив кандидатську дисертацію на тему "Підвищення ефективності електричних вимірів у шкільному демонстраційному експерименті". У 1973 р. ВАК СРСР видав йому диплом кандидата наук, а в 1976 р. Рада міністрів СРСР присвоїла вчене звання доцента кафедри фізики. У 1986 р. Державний комітет СРСР з народної освіти "Союз прилад" надіслав лист ректору інституту, у якому було прохання про виготовлення комплекту "Школьник 1" для кабінетів фізики загальноосвітніх шкіл. Ректор надіслав лист до заводу "Електрови-

мірювач" і у жовтні 1986 р. було налагоджено випуск приладу "Школьник 1" для загальноосвітніх шкіл. Вони використовувались майже у всіх школах колишнього Радянського Союзу. Незадовго до смерті він ще провів дослід (за його словами, такого дослід у жодному виші, жодній школі не проводили), це дослід, який давав можливість визначити швидкість світла у лабораторних умовах. У нас у лабораторії радіоелектротехніки проводив цей дослід, але він не був опублікований, його результати залишаються у моєму архіві.

Паралельно зі своєю викладацькою і науковою роботою Віталій Юлійович захоплювався малюванням. У нас вдома дуже багато картин, мабуть два десятка, великого розміру і малого, його особисті та із натури, перемальовані копії картини відомих художників. У той час важко було знайти полотно для картин. Був такий випадок, він пішов у "Політичну книгу", там була повна збірка творів Леніна, Маркса, Енгельса та інших ну і, звичайно, портрети всіх політичних діячів. Він купив портрет Маркса, метр на півметра, і приніс його через все місто додому. Я відкриваю двері і кажу: "Я не зрозуміла, чому повинен портрет Маркса у нас висіти вдома?" Він каже: "Та ні, ми його зараз перевернемо, він буде дивитись у стіну, а я напишу картину Василя Полєнова "Ранний сніг. Беხო-во". І в нас вдома зараз ця картина розміщена на стіні. Загалом у сімейній бібліотеці більше двохсот книг, присвячених живопису.

Він любив риболовлю, захоплювався театром. У будинку офіцерів був драматичний гурток і в молоді роки, як тільки прийшов працювати в інститут, він був його учасником. Цей гурток здійснював постанови творів відомих письменників, зокрема п'єсу братів Тур "Северная мадонна". Віталій Юлійович грав там головну роль. І з цією п'єсою вони об'їздили всю Україну і не лише. Приїхав народний артист із Москви і дуже гарну рецензію зробив на цю їхню працю.

Людина, з якою я прожила 46 років, настільки великий ерудит, настільки гарний чоловік, гарний батько, гарний спеціаліст і я щаслива у своєму житті, що у мене була така сім'я і я мала такого чоловіка.

Ліна Костенко каже, що коли є такі майстри біля тебе, то якось легше, тому що вони ніби атланти тримають небо на своїх плечах, і тому є висота, а коли вони йдуть, залишають спомини, як рани.

За останні 50 років в нашому інституті/університеті була тільки одна пара, це я і чоловік, які попрацювали тут по 47 років. Він з 1961 по 2009 рр., а я з 1964 по 2012 рр. Разом прожили 46 років.

Ще мені хотілось розповісти про **Петра Яковича ФІРЧУКА**.

Петро Якович Фірчук перейшов працювати із Луцького педагогічного інституту приблизно в 1962 р. Він закінчував Луцький педагогічний інститут, його дружина була з Житомира і тому вони переїхали до нашого міста. Перший рік він викладав "Виробниче навчання", те, що в майстернях, а потім з часом він уже почав викладати астрономію. І до кінця свого життя він викладав предмет "Астрономія".

Він давав з астрономії надзвичайно ґрунтовні знання, викладання здійснював з великою майстерністю і різноплановістю методів навчання. Адже "Астрономія", це предмет, який включає в себе фізику, математику, філософію, біологію, медицину, літературу, музику, все в одному. І тому тут таке широке поле діяльності. Я пізніше прийшла працювати, після декрету і працювала з Петром Яковичем.

Петро Якович надзвичайно гарно читав лекції, в нього жодна лекція не проходила без демонстрації. Дуже багато було академічного часу на вивчення зоряного неба, було багато телескопів, до 20 штук, це і універсальний телескоп, було багато приладів, небесних сфер і багато літератури, рухомих карт зоряного неба. Кожен місяць видавався астрономічний вісник.

Крім спостереження комет, яких за наше життя спостерігали три – комета Галєя (1986 р.), комета Хейла-Боппа (1997 р.) і комета Свіфта-Туттля, ми вели спостереження за повним і частковим затемненням Місяця і Сонця. Дуже цікава у нас була лабораторна робота з вивчення плям на Сонці. Є цикли від 0, коли немає плям, і потім вони нарастають і максимум. Коли у Сонця більше плям, то воно агресивне (для визначення була спеціальна формула), тобто можна цілий день засмагати чи потрібно ховатися у тінь.

Згодом Петра Яковича призначили заступником декана фізико-математичного факультету. Деканом працював Леонід Пилипович Таргонський. Петро Якович був настільки активним, керував навчальною роботою, завжди на день космонавтики випускали газети, студенти готували доповіді, використовуючи маловідомий матеріал.

Працюючи з ним, я запропонувала йому провести астрономічні вечори. Наближалось 25-річчя з дня польоту Ю. Гагаріна в космос. Це був перший вечір; він погодився тільки сказав так: "Я не втручаюсь, тільки прийду подивлюся, як Ви зробили". Вечір проходив в актовій залі, вийшов дуже гарний, на високому рівні. Вечір, який пам'ятатимуть все життя – це вечір на тему: "И в Космосе нужна

ветка сирени". Космонавти довгий час перебувають в Космосі і оця відірваність від Землі певним чином впливає на психіку, і щоб було не так важко, вони брали з собою щось земне. Наприклад, записи В. Висоцького: пісні "Зарядка", "Діалог біля телевізора" та пісні про альпіністів. Базуючись на їхніх споминах, ми провели такий вечір. У нас був студент, який гарно малював і він на перший і другий вечори на третьому поверсі на стіні розміром 5 на 4 метри намалював декілька панно – одне з Ю. Гагаріним, де він у шоломі, а на другому – Всесвіт, де дуже гарна жінка Уранія (муза астрономії), вона йде і тримає у руці Землю. Цей же студент написав дуже гарного вірша, було таке враження, що дійсно ти у Космосі перебуваєш. Багато було гарних номерів і дуже гарно пройшов вечір. Навіть деякі номери студенти возили в Одесу (був обмін студентами), виступали з цими номерами в нашому обласному музично-драматичному драмтеатрі.

Але сталося лихо, він захворів. Петро Якович Фірчук помер, ідесь через рік Анатолій Цезарович Франовський зробив план перебудови двох лабораторій. Перебудова була така, що лекційна аудиторія була зроблена амфітеатром і вже з цього амфітеатру можна було на купол обсерваторії вийти. За його проханням наш співробітник розмалював монументальні картини пов'язані з Космосом. Після Петра Яковича Фірчука астрономію викладав Віктор Валентинович Грищук, випускник Московського державного університету імені М. В. Ломоносова. Ми організували поїздку в планетарій у Київ, це теж були цікаві часи. І кожен рік ми зі студентами ходили в музей С. П. Корольова і музей космонавтики, бо це дуже близьке нам. Навчаючись тут, студенти повинні побувати у цих музеях.

Ці роки праці ніби для мене не закінчились, тому що я на пенсії уже 7 років і немає такого дня, щоб я не дізнавалась новини з астрономії, з космонавтики, що нового відбулося у науці. Буває таке, мені здається, що я проводжу лабораторні роботи. Мене астрономія не відпускає. Скільки буде зоряне небо над головою, стільки буде зі мною астрономія.

– Дякуємо за чудові спогади!

КОЗЛОВЕЦЬ

Микола Адамович,

*доктор філософських наук,
професор кафедри філософії.*

Народився 30 травня 1953 р. у с. Стовпинка Олевського району Житомирської області. У 1981 р. закінчив із відзнакою філософський факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З 1981 по 1984 р. працював на посаді асистента кафедри філософії і наукового комунізму Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка. З вересня 2000 р. по грудень 2007 р., й з червня 2013 по 2018 р. очолював кафедру філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка. Голова спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті. Очолював Житомирське відділення Соціологічної асоціації України.

Нагрудні знаки: "Відмінник освіти України", "Заслужений працівник Житомирського державного університету ім. Івана Франка". Почесне звання "Заслужений працівник освіти України".

– Отже, почнемо. Давайте поговоримо про Вашу родину. Взагалі, як все починалось, Ваша історія особиста, Ваше становлення й історія подальшого руху в напрямку Вашої професії і, взагалі, викладацької діяльності. Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Народився я на Житомирщині, в Олевському районі, в селі Стовпинка, у родині колгоспників. З дитинства я мріяв бути військовим, у свій час начитався я деяких художніх творів, зокрема роман Льва Толстого "Війна та мир", й для мене улюбленим героєм був Андрій Болконський, його така символічна зустріч під час бою із Наполеоном, його міркування про вічність, про призначення на землі, про служіння вітчизні та її захист. Я вирішив бути військовим. Правда, трапилося так, що після закінчення середньої школи я почав навчання у Тихоокеанському вищому військовому училищі імені адмірала Макарова. Але через деякий час за станом здоров'я, я був відрахований з цього училища.

– А де воно знаходиться, це училище?

– То Владивосток, Приморський край.

– Так далеко...

Я людина досить романтична, а з іншого боку, можливо, авантюрна за своїм складом... Потім почався пошук свого місця у житті.

Тривалий час це було лікування. Пішов служити в Збройні сили Радянського Союзу, був на певному етапі визнаний інвалідом третьої групи, це потім значною мірою вплинуло на мої наміри навчатися на юридичному факультеті Харківського юридичного інституту, оскільки це був спеціальний заклад, потім вступав навіть в один час до Київського університету на юридичний факультет. Лише за четвертим разом вступив я на філософський факультет Київського, тоді державного, університету імені Тараса Шевченка. Так називався сучасний Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Вступив я в досить такому зрілому віці, мені було 23 роки, я був одружений, був батьком, одна дитина була. Звісно, навчаючись на денній формі навчання, я все ж таки змушений був, починаючи з другого курсу, працювати, щоб мати додатковий прибуток, менше залежати від батьків, а брати на себе самостійну відповідальність і за сім'ю, і за майбутнє. Через деякий час забрав дружину в Київ. Потім на третьому курсі донька була з нами разом. До вступу в університет, як сьогодні пам'ятаю, я працював на Олевському фарфоровому заводі. Після того, як вступив, поїхав до батька в село, щоб повідомити йому про важливу подію в моєму житті. А батьки жили в селі, я вранці приїхав автобусом, ну й батько в цей час там на ниві косив, я взяв теж косу, підійшов, ну й повідомляю йому цю новину...

Батько так подивився, подумав, пройшов один крок, потім повертається і говорить: "Синку, я не знаю, чи знайшов ти роботу, яка зробить тебе щасливим і благополучним, але хобі ти собі знайшов чудове". Ну, такий жарт. Звісно, я ніколи не жалкував за тим, яку обрав професію, саме на цій ниві я знайшов можливості для творчої самореалізації, вважаючи, що немає кращої професії під сонцем, ніж професія педагога. Коли ти спілкуєшся безпосередньо з молодими людьми, займаєшся їх вихованням, реалізацією; своїм власним прикладом, своїм власним життєвим досвідом також стимулюєш їх до самостійності в цьому житті, відповідальності за свій вибір. Ось такий мій життєвий шлях.

– Військове училище, на Тихому океані. Не було вам страшно поступати туди? Ви знаєте, так далеко їхати...

– Було. Багато цікавих пригод трапилося у дорозі. Справа в тому, що раніше навчатися у військові інститути направляли військомати. А у нас, в Олевському районі, не було направлення до Тихоокеанського вищого училища, лише Севастополь, Ленінград, так тоді місто називалося, і в Калінінград. Але мені сказали, що у Ленінграді і в Севастополі у вас немає жодних шансів поступити

на навчання, є можливості в Калінінграді. Але в Калінінграді навчався також старший за мене на один рік мій товариш. Я дещо така людина амбітна, тут зіграли свою роль і наші почуття до однієї дівчини... То я, будучи такою людиною, дещо романтичною, вирішив поїхати самостійно на Далекий Схід. Та й трапилося таке, що приїхав вранці в Київ, там вийшов до каси аеропорту купувати квиток. Вони відкривалися о восьмій годині. Я там біля центрального універмагу ходжу, до мене приходять представники відомої професії, які займаються гаданням на кавовій гущі, вони там таке насилають, таке інше... Я їм раз дав 25 карбованців, тоді ще раз 10 карбованців... І одна говорить: "О! Тебе чекає велике майбутнє, велика дорога, буде там". Каже, що я буду успішним і таке інше... Я думаю: "Ну, будуть гадати, дійсно, далека дорога, таке інше"... А йшов один чоловік, бачить, що пристали, що, в принципі, займаються шахрайством, він почав на них сваритися, вони розбіглися і 35 карбованців я вже втратив.

А один квиток туди на літак коштував 129 карбованців. Щоб якось вийти з цієї ситуації, повертатися додому було, ну... неприйнятно. Я сів там під універмагом Україна, вирішив там трошки поколядувати. Дивляться, молодий гарний хлопець сидить, ну, може йому щось бракує, але дехто із жалості кидав якісь копійки, там 2 чи 3 карбованці, за день вициганив. Потім довелося їхати в Бориспіль, брати квиток до Новосибірська на літак, а далі, наскільки вистачало коштів. Правда, в Новосибірську посадка, я там не виходив з літака... В Якутську посадка, не виходив з літака, тому що поклада була там невеличкий чемоданчик... І лише в Читі, там одна жіночка до мене звертається, правда російською: "Молодой человек, может вам помочь? Уже третья посадка, может вы не успели?" Я говорю: "А какой город?" "Чита".

Ну, думаю, здалася мені на голову, я там вийшов у Читі, перебрався до вокзалу, залізничного, як раз пам'ятаю була така дощова погода. Беру квиток, знову ж таки на потяг, купе до Хабаровська на останні кошти. В купе правда був, їхав із відпустки, повертався солдат, внизу на нижніх полицях їхала сім'я, внук з бабусею.. Ну і там солдат, я йому якось пояснив ситуацію, він мене трошки підгодував. Потім приїхав у Хабаровськ, підходить до мене провідника, питає в мене, куди їдете... Ну, так і так, у Владивосток. Ну, виходжу, солдат вже їй розказав про мою ситуацію. Їхати було десять годин від Хабаровська до Владивостока, причому там була така станція "Угольная", де заходили прикордонники і перевіряли запрошення, наявність документів... У мене, звісно, в той час не було жодних

документів, жодного запрошення, навіть в той час молоді в сільській місцевості не видавали паспорти, щоб їх затримати на селі... Але вона дещо прикривала мене там... Прийшли прикордонники, ну, не помітили мене, таким чином я опинився у Владивостоці.

Оце, звичайно, тяга до навчання! А зараз так просто: вийти із дому, подати документи тяжко, я собі думаю. Я хочу взагалі зазначити, в моєму житті зустрічалися дуже розумні люди... Ну, зустрічалися добрі люди, люди-гуманісти великі, люди з високою духовністю, з мораллю, які платили мені своєю добротою, завжди допомагали. Виводили мене на широку дорогу.

– Але ви й самі рухалися в цьому напрямку.

– Ну, можливо і так... Все ж таки був такий цілеспрямований, ставив собі мету і намагався її досягнути.

– Так, але я просто зараз так здивований, стільки всього. Стільки казусів, які з вами траплялися під час навчання! А що саме простимулювало напрямок викладацький, взагалі напрямок філософської думки?

– Ну, що сказати... Вибір професії теж був випадковий. По-перше, з дитинства я мріяв працювати з молоддю, це теж було випадково. Хоча, на той час на філософський факультет був надзвичайно високий конкурс. На філософський і юридичний факультети приймали після двох років стажу роботи або після служби в армії, йшли, як правило, діти партійної чи радянської номенклатури... ті, хто закінчив з золотою медаллю школу середню. Я в цю категорію не потрапляв. Хоча у мене лишилося лише добрі оцінки після закінчення середньої школи. Ну, і теж збіг обставин. Прохідний бал був 23, для тих, хто мав стаж роботи, тому враховувався там і конкурсний бал атестату... Я набрав 24 бали. Здав три екзамени вступні на "відмінно". Твір написав на "добре". Ну і середній бал атестату теж відмінна оцінка. Так я став студентом.

– Тобто, це було випадково?

– Так, якщо бути чесним, я дещо був далекий від філософії. Особливо складні були перший курс, другий курс навчання. Потім враховувати те, що з другого курсу я працював уже при санаторії-профілакторії університету, але трапилось так, що на другому курсі мене призначають старостою академічної групи. Навчалися ми п'ять років, університет я закінчив із червоним дипломом. Хоча буду відвертим, зірок з неба я не хапав. Тому що і працювати, і навчатися, і старостою бути доволі складно. Але оця моя працьовитість, відповідальність, цілеспрямованість давала про себе знати... Після закін-

чення університету мені пропонували працювати в Києві в деяких інститутах, я все таки керувався відомим висловом Цицерона: краще бути першим в провінції, ніж другим у Римі. Я поїхав в обласний центр, мене запросили на роботу у Рівненський тоді інститут народного господарства, оскільки там один товариш навчався у аспірантурі, я був студентом, ми з ним так добре познайомились, жили в одному гуртожитку. Він потім був завідувачем кафедри. Ну, я по дорозі, думаю, заїду в Житомир, тоді ще Житомирський педагогічний університет імені Івана Франка, зайшов на кафедру наукового комунізму, тоді завідувачем був Швидак Олег Михайлович, доктор історичних наук, професор... Потім зайшли до ректора, тоді був Горностай Петро Сидорович, кандидат психологічних наук, доцент. Вони подивилися на мій диплом, тоді кадри такі дійсно були потрібні, намалювали мені таку досить велику й чудову перспективу там. Я тоді телефоную у Рівне, кажу вибачайте, буду таки працювати в Житомирському педінституті. І це трапилося в 1981 р... Фактично 1/3 історії нашого університету. Це і моя власна історія, історія моєї роботи в нашому університеті, хоча мені були пропозиції працювати в інших інститутах, тоді так називалися вищі навчальні заклади. І в Житомирі, і поза його межами.

Я був просто вірним нашому університету, і ніколи про це не шкодую, тому що наш університет дійсно за період моєї роботи здійснив дуже такі якісні, кардинальні зміни в усіх аспектах свого функціонування.

– Так, ми вже чули від інших респондентів... Вони розповідали, про те, що у 80-ті рр. розпочинався рух університету на якісно новий рівень.

– Навіть із приміщень, будівель... Навіть коли я прийшов, цього корпусу не було, не було спортивного комплексу, де сьогодні інститут іноземної філології – там була така двоповерхова дерев'яна будівля, знаєте, така драбинка була, щоб підніматися... Східці такі... Сьогодні, подивіться, не було спортивного майданчика, й багато чого іншого. Ви подивіться, як в цьому контексті змінився наш університет!

– Дуже кардинально.

– Ми сьогодні... вже не говорячи про науково-педагогічний склад. Коли я прийшов, ну, це був 1981 р., якщо не помиляюся, у нашому університеті працювало 4-5 докторів наук, професорів... Це Дмитро Іванович, доктор філологічних наук, Агнеса Полікарпівна Стадниченко, доктор біологічних наук, це Никончук Микола Васильо-

вич, доктор філологічних наук, професор, та Анатолій Васильович Іванченко, доктор педагогічних наук, професор. Ну, всіх геть мені важко зараз пригадати. Зараз у нас понад 50 докторів наук, професорів, надзвичайно потужні. В складі кандидати, доценти є, дуже багато є науковців, відомих поза межами нашого університету. І не тільки поза межами університету, а й у світі загалом.

– А як Ваш вибір вплинув на вибір професії, коли вже потім Ви почали викладати, на сім'ю, дружину, дітей, взагалі на рідних ваших? На батьків?

– Ну що, в мене чудова родина. Дружина мене розуміла, зі мною додала всі труднощі, перипетії студентського, аспірантського життя. Після закінчення університету й направлення на роботу до педагогічного інституту я дев'ять років прожив у гуртожитку. Спочатку третій, потім п'ятий гуртожиток. Лише у 37 років отримав квартиру від нашого інституту, тоді він так називався.

Тут навчалися мої дві доньки, старша закінчила філологічний факультет, молодша закінчила факультет іноземної філології, він тоді так називався. Вони мене завжди розуміли, сприяли... Правда, вони не пішли дорогою батька. Молодша донька працює у Києві перекладачем з англійської мови. А старша донька із зятем живуть і працюють вже понад 18 років в Італії.

Зять свого часу працював у п'ятій школі, був талановитий вчителем. Їх цінували учні, талановиті педагоги були. Брали участь у конкурсах "Вчитель року" та перспективи мали. Але тоді були надзвичайно складні часи, роки, коли були затримки зарплати.

Народилася дитина, і знайшли такий шлях вирішення своїх матеріальних проблем. Спочатку зять поїхав, потім поїхала донька, а через рік забрали і онука. У нас тут внук вчився ще до другого класу. Після першого року забрали. Він тут був "хорошистом". Поїхав в Італію, став відмінником, при тому, що не знав він італійської мови. Там, звісно, було дещо інша організація навчального процесу. Все ж у нас процес навчання в школі більш упорядкований, інституалізований. Є дисципліна і порядок. Там більше було творчо, креативно, не давали домашніх завдань, спілкувалися вільно... Це було для нього дещо незвично, але він адаптувався... І сьогодні він студент третього курсу Болонського університету.

Я думаю, коли буде можливість, приїде в гості до нас... Запросити навіть його, щоб він поспілкувався з нашими студентами, розповів про особливості організації навчального процесу, наукової діяльності, й таке інше. Що є позитивного, що є негативного. Не все так однозначно, там більше робиться акцент на самостійну роботу

студентів, але це стимулюється тим, що є на ринку потреба на висококваліфіковану робочу силу, і вона належним чином оплачується. Ну, а в нас сьогодні є певне протиріччя. Ми намагаємось змістовно переорієнтувати нашу освіту на постіндустріальні технології, тренди. А наша економіка сьогодні... у кращому випадку це економіка індустріальної стадії розвитку. Але ми все ж таки повинні сьогодні орієнтуватися саме на модернізацію всіх сфер суспільного життя. Модернізацію нашої економіки, політичної сфери, наукової сфери, насамперед, освітньої сфери. На інноваційний розвиток українського суспільства, тому що саме за цим майбутнє і світу, і України. Це є процвітання. У цьому контексті багато робиться і уже зроблено в нашому університеті.

Коли ми все ж таки "ремонуємо" ринок праці, намагаємось розвивати нові професії, які затребувані, звісно, нічого порівнювати ставлення студентів з нашої епохи до навчального процесу і нинішніх студентів... Раніше навчальний процес носив більш обов'язковий характер, мав місце контроль, сучасні ж студенти мають більше можливостей для самостійності, творчого підходу. Сьогодні немає такої жорсткої системи вимогливості з боку викладачів або студентів. Є плюси, є і мінуси. Потім слід врахувати, що в попередні часи все-таки навчання було досить заідеологізоване. Це пояснювалось і системою комуністичною, та особливо це відбивалося у предметах суспільного циклу.

Читали різні предмети, "Історія марксизму-ленінізму", "Науковий комунізм", "Науковий атеїзм" та інші предмети. І все воно мало вписуватися в канони офіційної комуністичної ідеології, рішень партії, пленумів і таке інше. І зрозуміло, ми, викладачі-суспільники, а я належу саме до цієї категорії, відчували на собі постійний ідеологічний прес.

Із початком незалежності відбулася певна світоглядна революція. Це був досить складний процес, коли нам доводилось відходити від заідеологізованих штампів, намагатися читати предмети дійсно як навчальні дисципліни, а не викладати ідеологію, дійсно давати наукові знання. Говорити про суспільне життя, політичну сферу, духовну сферу, релігійну сферу тощо. І до речі, тут я був причетний до започаткування в нашому університеті таких навчальних дисциплін – "Політологія", "Соціологія", сьогодні читаю студентам історичного факультету цікавий курс "Глобалізований курс і стратегія розвитку України у ХХІ столітті". Студенти це слухають із цікавістю, проходять заняття у гострих дискусіях, тому що вони

мають думати глобально, а діяти все ж таки локально, працювати на національне самоствердження українського народу, нації, формувати Україну, формувати світогляд.

– Як Вам було, з Вашим авантюрним характером, починати працювати у нашому навчальному закладі, як Вас прийняли і як Ви себе почували, які були емоції, що остаточно переконало Вас залишитись у Житомирі?

– Випускників філософського факультету направляли працювати в вищі навчальні заклади, або на партійну радянську роботу. Тому... те, що я працюю в інституті, це було в чомусь закономірно, виходу не було в тому контексті, що мене не дуже приваблювала партійна робота, радянська робота, хоча для мене було певним здивуванням, що потрібно і далі навчатися в аспірантурі, потім в докторантурі. Я змушений був навчатися й працювати. Воно це все тяж, знаєте, дорожити потрібно кожною хвилиною, часом, враховуючи те, що я закінчив університет в такому вже зрілому віці, мені було 28 років.

Часу на "розкачку" не було, але після трьох років роботи у нас в інституті я навчався в аспірантурі, тогочасного Київського педагогічного інституту імені М. Горького, зараз це Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова. Тема моєї кандидатської дисертації "Формування відносин колективізму в умовах бригадних форм стимулювання праці". Фактично одним із перших почав розглядати проблему розвитку малого і середнього бізнесу. І там дуже багато ідей таких, положень обґрунтовано на предмет того, що все-таки потрібно давати більше господарської самостійності, переводити на госпрозрахункові відносини, а разом з тим, що не завжди інтереси цих працівників, малих і середніх бригад можуть збігатися із загальносуспільними інтересами, можуть і суперечити. Цей механізм потрібно теж відпрацьовувати.

Прийняли мене тут надзвичайно добре, колектив дружний був, організований. Працювали оперативно, науковою роботою займалися, навчально-методичною роботою, викладачів нашої кафедри часто запрошували проводити виховну роботу у робочі колективи області. Наша кафедра була найкращою за напрямом "Філософія наукового комунізму", її було занесено на дошку пошани ВДНГ у Києві. Займалися серйозними публікаціями у союзних виданнях-журналах. А потім почалася перебудова, проголошення незалежності, і нам довелося здійснювати глибокий процес світоглядного переосмислення і минулого досвіду, сьогодення, і майбутнього України. Викладачі дійсно стали на позицію підтримки проголошення незалежності

України, працювали на її зміцнення, наукове обґрунтування необхідності проведення тих чи інших реформ.

Правда, були деякі прикрі і цікаві випадки з власного життя. У травні 1982 р. відбувся пленум ЦК КПРС, на якому була прийнята "Продовольча програма", нас активно залучали до пропаганди, образно говорячи, "історичних" рішень цього пленуму. Я виступав перед робітниками заводу "Верстатів-автоматів", й там висловив сумніви щодо можливостей реалізації цієї продовольчої програми. Ця інформація дійшла до відповідних органів, мене викликали до обкому партії, почали проводити зі мною виховну роботу. Після того я сказав, що більше не буду займатися пропагандою рішень цього пленуму, й взагалі партійних рішень. Крім того, у 1990 р., як раз після захисту кандидатської дисертації, мене запрошували працювати в компартію, я відмовився, тому що я тоді багато в чому не погоджувався із "лінією", яка проводилась партією. Я був щирим прихильником перебудови, розумів, що все ж таки нам потрібно досягати нової якості у суспільному розвитку. Інший викладач нашого університету пішов замість мене на це місце. Правда, він досягнув певних вершин, зараз він очолює досить солідну фірму, займається підприємницькою діяльністю. Але я ні про що не шкодую. В цьому контексті хочеться навести слова поета Андрія Дементьєва: "Никогда ни о чем не жалеете, если то, что случилось, нельзя изменить..."

У мене понад 300 праць за всі роки моєї роботи в університеті, при чому за жодну працю мені не соромно. Я не боюся називати назви своїх праць, тому що я завжди намагався стояти на принципах наукового підходу, об'єктивності, принципу історизму, тому мені за жодну працю, за мої теми власних дисертацій, монографій не соромно. Якщо брати мою докторську, це "Національна ідентичність у контексті глобалізації, соціально-філософський аналіз". Це одна із перших праць саме в Україні в такому контексті. Мені сьогодні дуже приємно усвідомлювати, що дуже багато посилянь на цю працю.

Я чотири рази брав участь у парламентських слуханнях, виступити вдалося, якщо не помиляюся, в 2009 р. в листопаді. Там про національну ідентичність мова йшла. Ну і я там виступив, тема була цих парламентських слухань "Стан суспільної моралі в українському суспільстві", і я там говорив, посилаючись на слова відомої української поетеси Ліни Костенко, я говорив про те, що помилково були прийняті принципи ринкового фундаменталізму, поширені на неринкові сфери життя: на освіту, науку, культуру і таке інше.

До речі, переді мною виступав представник президента у ВР, він теж говорив про проблеми суспільної моралі, про необхідність відродження, таке резюме зробив, правда як справжній політик, він трошки затримався. Каже: "Який інститут сьогодні зможе відродити мораль в українському суспільстві?" Зробив паузу, і говорить: "Така інституція – це церква, релігія". Через два виступи був мій, посилаючись на слова представника президента, не заперечуючи роль та значення церкви, релігії у духовному відродженні українського суспільства, хоча і в цьому відбувається багато негативних тенденцій, відбуваються процеси протистояння і комерціалізації, я сказав, що на мій погляд, відродити мораль в українському суспільстві зможе сім'я і педагог, вчитель. Я навів слова Бісмарка "Дайте мені дві тисячі нових вчителів, і я вам побудую нову Німеччину". Тому нам сьогодні потрібно відроджувати соціальний статус педагога в Україні, потрібно відроджувати значення висококваліфікованої праці, належним чином її оплачувати. Мій виступ підтримали аплодисментами.

– Скажіть будь ласка, наскільки були відмінними умови роботи у радянський період і в 90-х та в подальших роках?

Ви маєте на увазі наукову роботу?

– Не лише, в цілому в університеті, організація навчального процесу, дозвілля.

Раніше проблема полягала в тому, що викладання суспільних наук потрібно було здійснювати переважно в руслі марксистсько-ленінської теорії, комуністичної ідеології. Я навіть пам'ятаю, як я був студентом, ми як ковток свіжого повітря слухали про свободу і знання демократії, Шинкарука тоді слухали, Горського. Вони в тих умовах намагалися нам подавати нові ідеї. Хоча це називалося курсом "Критика буржуазної філософії". Якщо раніше йдеш на екзамен, у нас студент мав нести з собою конспекти першоджерел. А першоджерела – це твори класиків марксизму-ленінізму, рішення пленумів і таке інше. Якщо немає цих першоджерел, то не допускали до екзамену. Правда, я коли став викладачем, я, як правило, на цей нюанс не звертав уваги. Для мене це не було принциповим, тому що я розумів, скільки студенти витрачали часу. Звісно, потрібно читати першоджерела, і не тільки класиків марксизму-ленінізму, а взагалі могутню спадщину, історію філософської думки світової і вітчизняної.

Запам'ятався випадок, який був у нас в університеті, у нас навчалася студенти із Казахстану, я тоді був асистентом. Розглядали

тему про стан національних відносин у радянському союзі, в контексті догми зближення націй СРСР. Якимось необережно покликався на працю Куліченка "Расцвет и сближение наций СССР", після наведення однієї цитати відчув у групі несприйняття. Говорю: "вибачте, посилаюсь на досить авторитетне видання". Вони говорять: "Ми Вам дамо прочитати цю працю". Дійсно, вони мені принесли, я прочитав, це унікальна, надзвичайно цікава історична довідка про взаємини народів колишнього СРСР, в т.ч. і казахського народу. Ця праця була перекладена українською мовою в 2009 р., вона є в мене в домашній бібліотеці. І там дійсно висловлювалася думка, що "вы будете изучать историю собственного народа, с повязками на глазах, которые вам повесили московские историки. Вы никогда не узнаете истинную историю своего народа".

Я після того дійсно зрозумів, що потрібно ґрунтувати всі свої статті наукові, і заняття на першоджерелах; бути дуже обережним до національних почуттів представників інших етнічних груп і націй. Враховуючи те, що все-таки сьогодні українське суспільство є поліетнічним, і наша єдність в розмаїтті, а не уніфікації. Це було для мене таким уроком щодо подальшої роботи із студентами. Коли я захищав першу дисертацію, начебто тема не заідеологізована – "Формування відносин колективізму в умовах бригадних форм стимулювання праці", але мені цю дисертацію тричі повертали на доопрацювання. Чому? Бо ви недостатньо використовуєте матеріали з'їздів, пленумів, недостатньо посилаєтесь на праці класиків марксизму-ленінізму. А там ще трапилась така ситуація, що через рік-два почали відходити генеральні секретарі, і дещо змінювалась термінологія. Потрібно було це враховувати. Сьогодні науковці мають набагато більше можливостей для наукової творчості, самореалізації, самоствердження, для викладу свого розуміння і бачення. В силу того, що опирається на наукову чесність і відповідальність.

– Ми говорили про студентів, хочу розширити цю тему. Чи пам'ятаєте Ви когось зі своїх студентів, ось таких особливих, яскравих?

Наша кафедра не була випусковою. Як правило, ми працювали із студентами семестр-два, але дуже багато випускників нашого університету ми готували. Сьогодні вони працюють, наприклад, начальниками обласного управління освіти, це є наша випускниця філологічного факультету. Якщо говорити про наш університет, то і ректор нашого університету Галина Євгенівна Киричук, і проректор Наталія Андріївна Сейко, і другий проректор Наталія Миколаївна Корнійчук є нашими колишніми студентами. Причому найкращі

студенти, дуже активні, енергійні і талановиті. Вони досягнули вершин. Я пишаюся, що вони були такими студентами. Сьогодні багато працюють в органах обласної держадміністрації, дуже багато науковців.

І приємно, коли навіть приїзять із різних районів, сіл: "Ви нашим викладачем були, дякую". Запам'ятати всіх надто складно.

Але приємно, коли вас вітають...

Дуже багато бачив журналістів, подивіться на телебачення, і Наталя Мосейчук працює, наша випускниця. Головними редакторами видань працюють багато, на інших посадах та в різних структурах.

– Давайте перейдемо до інших питань. Ви говорили про відмінні умови в радянський період і в часи вже незалежності, поговоримо саме про цей аспект децю ширше. Наскільки я розумію, була певна заідеологізованість, і це впливало на наукову роботу загалом. А чи були якісь серйозні відмінності, які Вас стосувалися як викладача, можливо проблеми з фінансуванням, матеріальним забезпеченням чи ще з чимось?

– В принципі, нам, викладачам-суспільникам, довелося у чомусь докорінним чином змінювати методику викладання, займатися самоосвітою. Тому що довелося переосмислювати все те, що нам подавали раніше. Підходити по-іншому, долучатися до світової культури, і всі викладачі це чудово усвідомили. І для нас форма нашого буття – постійна самоосвіта. В останні роки почали готувати політологів, соціологів. Раніше історія України розглядалась як складова частина, додаток до російської історії. А сьогодні це дійсно україноцентрична історія. Це надзвичайно гостра проблема для науковців, а також особливо для людей літнього віку, які ще не можуть усвідомити закономірність, об'єктивність, незалежність самостійницького буття України сьогодні, що треба будувати якісно інші відносини між колишніми республіками СРСР. Особливо це торкається Росії. Світ докорінним чином змінився, і треба якісно іншу запропонувати парадигму розвитку взаємин між Україною та Росією. Ви знаєте, нікуди ми не дінемося від північного сусіда – Росії, між нами близько 2 тис. км спільного кордону. Сьогодні це українсько-російська війна. Це значною мірою й провина українських політиків, які не усвідомили, що найбільша небезпека незалежності – загроза від північного сусіда. Ну і 100 % провина із боку Росії, яка фактично сьогодні пішла на Україну війною. Можливо, хоче відновити у модернізованій формі Російську імперію. Але я переконаний в тому, що Україна вистойть.

У нас йде складний процес формування української політичної нації. Відбувається складний процес інтеграції України і Європи, надзвичайно гостра проблема – це українсько-російська війна. Я думаю, що рано чи пізно зміниться покоління політиків і в Україні, але особливо і в Росії, які почнуть будувати нову парадигму життя. Можна згадати вислів лауреата Нобелівської премії, який сказав, що Росія – це драма, яка триває вічно, на жаль...

– Скажіть, будь ласка, з чого все починалось у Вашій науковій кар'єрі? З якої саме теми? Як потім писалися статті та дисертації в аспірантурі та докторантурі?

– Спочатку, коли я прийшов працювати, все ж таки потрібно було опановувати методику викладання предметів суспільного циклу. Як правило, це були науково-методичні рекомендації щодо вивчення того чи іншого предмету. Проблеми стосувалися виховання підростаючого покоління. Коли пішов в аспірантуру, моя основна увага, як науковця, була саме на колективістських відносинах, потім я інтуїтивно відчув, що все ж таки проблема національної ідентичності, проблеми формування української політичної нації, проблеми реформування українського суспільства є надактуальними. І я почав працювати в цьому руслі. Тут проблеми гуманізму. Ну а щодо такого фінансового забезпечення, то я якось ніколи не надавав цьому особливого значення, оскільки для заняття наукою повинен бути якийсь внутрішній поклик. Коли ти щось написав і доніс свою думку, отримав певні оцінки; посилаються і згадують вас – це приносить надзвичайно велике задоволення.

Ну були різні часи і в історії нашого інституту-університету, коли навіть 80-ті рр... Там теж були проблеми з фінансовим забезпеченням, коли платили 0,6 ставки, 0,7 ставки. Я знаходив вихід у тому, що працював за сумісництвом в деяких закладах освіти у Житомирі. Зокрема, десять років працював за сумісництвом у Житомирському військовому інституті радіоелектроніки ім. С. П. Корольова, тоді було Житомирське училище радіоелектроніки. Потім працював у різноманітних приватних ВУЗах, яких в 90-х рр. було багато: МАУП, Європейський університет, Університет сучасних знань. Тривалий час я працював, і зараз продовжую співробітництво, з Українською академією внутрішніх справ, вона називалась по-різному... На вулиці Якіра, 20. Я пам'ятаю, випускники військового інституту працювали начальниками управлінь... В СБУ обласного управління... В міліції, так тоді називалася структура МВС. Сьогодні концентруюся на проблемах глобалізації, проблемах гуманізму, тому що це є імператив подальшого розвитку і збереження людст-

ва; на проблемах обґрунтування передумов сталого розвитку людства, особливо це торкається українського суспільства.

– Скажіть, будь ласка, яким чином Ваша наукова діяльність розвивалась після здобуття наукового ступеня? Вам стало легше якимось чином? Чи навпаки, відчували додатковий тиск?

– Скільки я працюю, навіть ті попередні часи, я особливо не відчував ідеологічного тиску. Тому що я керувався ідеями порядності, щирості, гуманізму, виховного ідеалу і таке інше. Хоча раніше на заняття приходили деякі представники із партії, і деяким викладачам казали, що вони недостатньо використовують матеріали пленумів і т.д. Я так само не відчував тут ні з боку завідувача кафедри, ні з боку керівництва. Все-таки, мені здається, тут були створені сприятливі умови і для навчання, і для наукової роботи, і для викладацької діяльності, для виховної роботи серед студентів. Все залежало від вашої особистої позиції, порядності, світогляду, тому я особисто утисків не відчував.

– А як щодо наукової роботи після здобуття незалежності? Стало більш цікаво?

– Набагато цікавіше, дійсно, з'явилося стільки нових тем, проблем, які потребують наукового обґрунтування, моделювання подальшого розвитку українського суспільства, але змінилося ставлення з боку держави до освіти і науки. Сьогодні в країнах заходу виділяється на науку до 2,3 і навіть 4 % ВВП, у нас 0,6 %. На цей рік начебто 0,7 %. Змінюється кількість людей, які зайняті наукою. Ми не говоримо про людей, освіту... Мені здається, тут є деякі негативні тенденції. Як я вже говорив, принципи ринкового фундаменталізму поширили на освітню сферу, коли почалася "масовизація" вищої освіти, це призвело до падіння якісних показників. З'явилась така кількість вищих навчальних закладів у нас в області, один час, я пам'ятаю, десь на початку 2000-х рр. було понад двадцять закладів вищої освіти разом із філіями. Філії почали відкривати в районних центрах та селах, у Новограді-Волинському, Бердичеві, Коростені та інших... Не маючи належного науково-педагогічного забезпечення, не кажучи про методичне забезпечення, кадрове забезпечення і таке інше.

– Якісний рівень упав...

– Так, якісний рівень упав... Але, як ви бачите, подібні "університети" самі по собі відмирають. Тримаяться ще за рахунок заочної форми навчання. Але сьогодні велика конкуренція, виживуть найбільш потужні науково-освітні інститути, до яких належить, без сумніву, наш університет.

– Ви вважаєте, що це пов'язано, в першу чергу, з державою? Що в радянські роки держава була більш зацікавлена готувати нові високоосвічені кадри для майбутнього, а уже в період незалежності держава почала менше цікавитись науковим потенціалом своєї держави?

– Знаєте, була така теза, покладена в основу українського суспільства, що ринок все поставить на свої місця. Що держава має просто забезпечувати суспільний апарат, громадянські права. І зрозуміло, що освіта якось випала з поля зору української держави. Багато людей почали використовувати ці інституції як можливості збагачення, отримання прибутків. Почали масово відкривати навчальні заклади. Я в багатьох працював, навіть був на початку їх становлення. Там теж, хто хотів, отримував якісну освіту. Незалежно де студент навчається, але якщо він бажає здобути освіту – він її здобуде. І зрозуміло, що можливості здобути якісну освіту надають більш потужні освітні інституції. Ну а коли немає ні школі, немає належного забезпечення кадрами, зрозуміло, що говорити про якісну освіту не доводиться. Сьогодні доведеться нам розплачуватися за попередні допущені помилки. Не пам'ятаю рік, але у нашій області навчалось 43 тис. студентів вищих навчальних закладів. Сьогодні це набагато менше. Так само у нашому університеті було вісім тис. студентів, правда, порівнюючи з радянськими часами, це набагато більше. Сьогодні об'єктивно зменшується кількість студентів у нашому університеті, як і в інших університетах нашого міста. Це пов'язано, насамперед із загальною демографічною ситуацією. Я коли приїхав у Житомир, у наш інститут, у 1989 р. проводили перепис населення, в області було 1 млн 510 тис. осіб. Сьогодні, на перше листопада, проживало 1 млн 222 тис. Подивіться, майже ціле місто, практично з кількістю населення Житомира, зникло з мапи нашої області. Особливо молодь виїздить за кордон. Там їм обіцяють "золоті гори", можливо кращі умови для роботи і навчання, їх там навіть дещо приваблює, що вони отримують диплом європейського зразка, хоча це далеко не так, але це теж сьогодні тенденція. Мені здається, сьогодні впав культ вищої освіти. Раніше батьки за будь-яку ціну намагалися дати своїм дітям вищу освіту, тому що це було своєрідним чинником, передумовою вашого професійного зростання.

– Скажіть, будь ласка, чи брали Ви на себе якісь громадські обов'язки? В радянські часи, або в період незалежності?

– По-перше, працюючи в університеті, окрім викладацької роботи, наукової роботи, необхідною складовою є виховна робота. Хоча

один час вона була відсунута на другий план. Всі роки своєї роботи в університеті я займався виховною роботою серед студентів. Національна свідомість, патріотична... Відповідальність, ініціативність і багато чого іншого. Займався виховною роботою за місцем навчання студентів, за місцем їх проживання раніше й сьогодні. Раніше нас залучали для проведення виховних заходів серед робітників промислових підприємств, сьогодні це відійшло на другий план.

Був у свій час заступником голови профкому університету протягом двох каденцій, це вісім років. Тоді головою профкому був Кузьмін Олександр Сергійович. З 2000 до вересня 2018 р., ще дві перерви було, я був завідувачем кафедри філософії нашого університету. Кафедра філософії тоді якісно змінилася. Була відкрита аспірантура, докторантура. Серйозно почали займатися науковою роботою, проводити міжнародні конференції, залучалися науковці із Німеччини, Білорусі, Польщі, Росії, Латвії, Литви, Грузії, Італії. Приїздили до нас на конференції, сьогодні ж потенціал кафедри якісно зріс. Це впливає і на якість викладання цих предметів. Хочу з радістю констатувати, що у нас сьогодні на кафедрі працює шість докторів наук, решта всі кандидати наук. Філософських, соціологічних наук, докторів філософських і політичних наук.

Сьогодні в нашій докторантурі перебуває три викладачі кафедри, це потенційно через 1–2 роки доктори наук. Відкрита була Спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських робіт за спеціальностями "Релігієзнавство", "Соціальна філософія та історія". З 2012 р. я є головою цієї Спеціалізованої вченої ради. У березні цього року повноваження її закінчуються, час покаже, чи буде її відновлено, оскільки на рівні Міністерства йдеться про зміну процедури захисту дисертаційних робіт. В мене є аспіранти, докторанти, 8 аспірантів, які захистились і стали кандидатами філософських наук, моя аспірантка, вже захистилась – доктор Ковтун Наталія Михайлівна. Зараз теж керую написанням докторської дисертації двох докторантів і трьох аспірантів.

– А пам'ятаєте Ви таку річ, як робота в колгоспах, які були в радянський період?

– Пам'ятаю... А Ви звідки пам'ятаєте? Ну що сказати, взагалі, якщо бути відвертим, раніше були студентські будівельні загони. У вересні ці студенти їхали на сільськогосподарські роботи, допомагати колгоспам збирати врожай. Це була досить болісна проблема для студентів і викладачів. Викладачі теж не дуже охоче хотіли туди їхати, так само і студенти. Зрозуміло, я тоді був асистентом кафедри філософії, і як правило залюбки їздив із студентами. Були ми в

Чуднівському районі, особливо запам'яталась робота зі студентами в моєму рідному Олевському районі, зараз село має назву... Покровське. Приїхали туди три групи. Одні у групі, тоді ще педагогічний факультет, а інші викладачі в інших групах... Через тиждень керівництво цього колгоспу попросило ті дві групи залишитися, й виконати обсяг роботи з цією групою, це було 30 студентів, керівником якої був я. Я на рівні з студентами працював, допомагав студентам довиконувати норму... Зрозуміло, студенти є з сільської місцевості, багато було житомир'ян, вони були не дуже адаптовані до побутових умов. Були всі дівчата винятково. Як ми приїхали тридцять студентів, так тридцять і поїхали... Потім був такий випадок, який мені теж запам'ятався на все життя. Була там одна студентка з Житомира, і вона зверталася: "У мене в неділю день народження, я б хотіла його провести в колі сім'ї", говорю: "Немає проблем, будь ласка". Вона питає, чи повертатися їй назад, я кажу, що можете не повертатися, це на вашій совісті. Правда, як вона поїхала, інші студентки казали, що вона не повернеться. Як ми були вражені, коли в понеділок вранці вона повернулася. Каже: "Я не могла інакше вчинити". І в той же день нас відправляють додому, всю роботу виконали... Радгосп влаштував нам гарний обід, трошки зробили премію, подарунки деякі... І ми поїхали у Житомир.

Ви знаєте... деякі моменти були досить небезпечними у радгоспах. Хлопці намагалися залізти через вікна, я, бува, заходжу, а дівчата вже там "на стрьомі". Через це викладачі, особливо представниці прекрасної статі, особливо молоді, не дуже хотіли їхати.

– Як вважаєте, зараз потрібні подібного роду роботи?

– Ви самі розумієте, що це некваліфікована праця, це відволікає студентів від навчального процесу. Кожен має професійно займатися своєю справою. Сьогодні такої потреби вже немає. Це теж певний плюс.

– Перейдемо до політичного блоку, епохи та взагалі ситуації. Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському педагогічному інституті? Можливо, Вам відомі ситуації, пов'язані з певним ідеологічним тиском? Як вони проявлялися? Чи звільняли когось? Чи були якісь неприємні випадки у викладацькій діяльності?

– Можливо, в чомусь ідеологічний тиск, політичний тиск, можливо були якісь опосередковані форми тиску... З приводу нашої поведінки, участі у виборах... Навіть коли була Помаранчева ре-

волюція, досить активну участь брали студенти нашого університету, викладачі і я також. Але тиску з боку тодішнього ректорату не відчувалось.

– І в радянські часи теж не було такого? Тобто, чи були окремі випадки, ситуації?

– Ну... раніше навіть одного студента вигнали... на фізико-математичному факультеті. Якось поставив викладачу питання, мовляв, що у нашому суспільстві така вже масова культура, і тут виникла певна дискусія, яка вийшла на рівень університету. Я отримав розпорядження написати характеристику на цього студента. А студент, я скажу, ініціативний, ерудований, ніяких претензій я не мав до нього. Він потім мені дякував. Поїхав в Ізраїль, потім приїздив...

Щодо студентів, я толерантний. Причому студенти чудово розуміли те, що відбувається. Молоде покоління завжди виступає за зміни. Треба було їх просто спрямувати. Мені теж запам'яталися позитивні моменти із життя нашого університету. У 1984 р. я був командиром студентського будівельного загону. Ми поїхали працювати в Тюменську область. Коли був студентом в університеті, я чотири рази теж їздив у загони. Можливо це пов'язано з тим, що я не займався цим загonom, займалися інші люди, просто я взяв-поїхав... Студенти були різних факультетів, там дійсно потрібно було працювати відповідально. І трошки вони не демонстрували такої відповідальності. І цікавий, унікальний момент, коли будучи студентом Київського університету, поїхали в Нижньовартовськ, будівельний студентський загін... Я там був завгоспом і казначеєм. Нас там було тридцять вісім студентів. Дали 42 тис. карбованців, це було дуже багато... сидимо в літаку... я сиджу з краю, там командир сидить, комісар. І вирішили студентам видати ці кошти. Я відкриваю портфель, а там немає 42 тисячі... куди вони поділися? Я починаю шукати ці гроші, працівники літака проголошують: "Шановні пасажери, хто забув такого-то пакета, будь ласка, поверніться до диспетчера аеропорту". Ми прийшли, а там цей пакет... Питають, що в цьому пакеті? Я кажу – гроші. Яка сума? Сорок дві тисячі. Вони як встали, так і посідали... Відкривають, дивляться – дійсно. Потім я взяв гроші, дав їм в подяку 500 карбованців... Просто питання: як міг цей пакет випасти, що не помітили не командир, ні комісар?

– Повертаємось до 80-х рр. Скажіть, будь ласка, коли Ви почали свою викладацьку діяльність?

– 1981 р., 19 червня.

– Скажіть, будь ласка, такі події – війна в Афганістані, Чорнобильська аварія, потім процес перебудови і т. д. позначались певним чином на Вашому особистому житті та житті інституту?

– Якщо говорити про ЧАЕС, я як раз тоді був аспірантом Київського педагогічного інституту ім. М. Горького. Я проводив соціологічне дослідження на двох підприємствах. Завод "Іскра" і Житомирському заводі "Верстатів-автоматів". Звісно, я рідко бував у Києві. Навіть щоб отримати стипендію, за три місяці, я приїздив раз, незадоволення висловлювали... І тут перед аварією на ЧАЕС засідання кафедри, я приїхав, знову отримав стипендію, і щоб якось спокутати свою провину, я погодився взяти участь у Першотравневій демонстрації. Сказали, що відбулася ця аварія лише після 9 травня. "Дякуючи" радянському керівництву, ніхто не говорив про реальну небезпеку, яка чатувала після цієї аварії. 1 травня 1986 р. я марширував по Хрещатику. Ніс якісь знамена, ввечері повернувся до Житомира. Звісно, ця трагедія кардинальним чином вплинула на українців, на їх стан здоров'я. Цікаво було, коли відбулися акції у 1990 р. Я теж брав там участь.

Якщо говорити про певні такі ситуації... Якщо продовжити, я пам'ятаю, коли переплутав під час виступу і назвав Брежнєва Володимиром Іллічем, перехвилювався, ось такий курйоз.... А ще у нас в університеті була боротьба із алкоголізмом, у межах "сухого закону" Горбачова. Навіть був "клуб тверезості", мене просили вступити, але я кажу: "Я не вживаю, але якщо і вживаю то не так... на роботі – табу, все, не хочу вступати".

Якийсь там пленум, щось там виступали на семінарі студенти, через деякий час викликає мене ректор Кучерук І. М., викликає і виймає записник: "там-то, там-то, в такій-то аудиторії... Ви не засудили п'янство серед студентів, ви їх стимулюєте, ви направляєте, порушуєте рішення партії...". Кажу: "Ніколи такого з мого боку не було, я такі речі засуджую і таке інше..." Але я жив у третьому гуртожитку, це було на фізматі. Кажу, що такого не було, все... Кажу, щоб ми пішли в аудиторію до студентів. Ви знаєте, а там трохи було дідівщини... Приїздять першокурсники, а ці старшокурсники... То мене ректор теж викликав, а потім через деякий час, увечері, у п'ятий гуртожиток, прибігає завідувач кафедри, починає: "Що ж там таке у вас робиться? Що ж там таке у вас говориться?" Я кажу: "Галино Михайлівно, я сказав те, що було, із мого боку". На другий день знову заходжу до ректора, кажу: "Я думав, що це розмова між нами була, що ми з вами все вирішили, навіщо ставити до ві-

дома третіх осіб, завідувачів кафедри і т.д." А він: "Ідіть, ідіть, усе..." Можливо подібні речі й можна назвати тиском.

Ну, були там певні розбіжності між викладачами, вони там дискутували... Мені дехто говорив: "Ты еще пожалеешь со временем", ну і тому подібне... Треба залишити минуле тим, хто в ньому залишився. Світ змінився.

Ви знаєте, студенти стали менше читати, ось що мене лякає... художню літературу.

Ви подивіться, яка сьогодні відкривається глиба художньої літератури, у тому числі вітчизняної... Але коли читаю студентам Олександра Олеся, студенти філфаку не знають... Коли читаєш:

Сміються, плачуть слов'ї
І б'ють піснями в груди:
"Цілуй, цілуй, цілуй її, –
Знов молодість не буде!"

Чії слова? Не знають...

Так само і Олена Пчілка.

А Ліна Костенко які речі пише! "Немає часу на поразку...", сьогодні теж актуальний цей вислів.

І жах, і кров, і смерть, і відчай,
І клекіт хижої орди,
Маленький сірий чоловічок
Накоїв чорної біди.
Це звір огидної породи,
Лох-Несс холодної Неви.
Куди ж ви дивитесь, народи?!
Сьогодні ми, а завтра – ви.

– Ми зупинилися на Чорнобилі. Хотілося би з Ваших слів прослідкувати, як це впливало на студентів, на викладацький склад, і на Вас загалом. Тобто в період перебудови, кризи Союзу і в період масових протестних рухів, які відбувалися.

– Наш університет діяв як складова частина українського суспільства як макросоціальної системи. Всі процеси у суспільстві впливають і на розвиток нашого університету. Якщо говорити про Чорнобиль, то почалося переселення жителів, які проживали на цій забрудненій території. Також із інших областей України. Це обмежувало контингент студентів, можливості здобути вищу освіту. Слід врахувати те, що сьогодні змінюються пріоритети молоді, випускників ЗОШ, студентів. Вони орієнтуються на юридичний

профіль, всі хочуть бути банкірами, фінансистами. Це і міжнародні відносини... Це і нова спеціальність – публічне управління чи підготовка кадрів для роботи в органах місцевого самоврядування і таке ін. Університети із педагогічною спрямованістю дещо програють. Але наш університет відчув ці тенденції ще раніше, і почав відкривати нові спеціальності. Наприклад соціально-психологічний факультет – це один із найкращих факультетів в Україні. На багатьох конференціях, де я бував, передають привіт керівництву університету, а також соціально-психологічному. Тут справді готують потужних фахівців.

Наш факультет вперше здійснив набір на "Правознавство", хоча, на мій погляд, це треба було робити трішечки раніше. Набір ось на "Політологію", "Соціологію". Правда, тут поки небагато студентів виявили бажання навчатися. Але тенденція тримається. Хоча сьогодні на ринку праці надлишок юристів, фінансистів, економістів. Гострий дефіцит професій більш технічного спрямування. Університет намагається здобути ліцензування нових спеціальностей. На нашій кафедрі відкрили магістратуру за спеціальністю "Релігієзнавство", щоправда постала проблема набору магістрів на цю спеціальність, тому що сьогодні у суспільстві падає престиж професій гуманітарного спрямування. Молодь чудово розуміє, що ми стоїмо на порозі четвертої технологічної революції, яка докорінно змінить суспільне і повсякденне життя кожної людини.

У цьому процесі є перспективи у природничого та фізико-математичного факультетів. Там є досить потужні школи, науковці, які виконують програми на державне замовлення. Потрібно модернізувати технічну базу цих факультетів, докорінно оновити, це потребує певних коштів. Сьогодні це гостра проблема і перед іншими університетами. Нам потрібно проводити залучення студентів з інших областей, не тільки з районів, а й інших областей України.

На природничому факультеті навчалось дуже багато студентів із Львівської області, як би дивно це не звучало, з Тернопільської, Вінницької, Хмельницької областей. Вони надзвичайно добре відгукується про наш університет, про якість викладання, про взаємини викладача і студента. Це приємно. Вони вдячні нам за якісну освіту. Потім залишаються в аспірантурі, продовжують далі...

– Микола Адамовичу, що Ви можете пригадати про період перебудови?

Перебудова найбільше все-таки вплинула на представників суспільно-політичних наук та гуманітарної сфери. Тому що ця сфера була найбільш ідеологізована. В основі її лежала марксистсько-ле-

нінська теорія і таке інше. Зрозуміло, що відбулася світоглядна революція, переосмислення. Фактично всі викладачі почали викладати нові предмети, які раніше не читалися.

– Це саме в період перебудови почалося?

– Так. Потім ми почали наповнювати викладання наших предметів національним змістом. Орієнтуватися на нашу історію, культуру.

– А вже після розпаду Союзу, чи виникла у Вас проблема із підручниками, інформацією та іншим?

– Була така проблема. Навіть ті підручники, які були, не відповідали потребам часу. Вони були ідеологізовані, фальшовані, догматичні. А якщо брати нові предмети, та сама політологія, логіка. Я пам'ятаю цей предмет, я започатковував, фактично літератури не було. Потім я поїхав у фонд "Відродження" у Києві, який здійснив з англійської переклад західних науковців. Враховуючи те, що там працювали мої знайомі, випускники. Я привіз понад 500 книг, поповнив фонд нашої бібліотеки. І там політологія, соціологія, історія України, економіка України. Там подавався зовсім інший погляд, підхід на нашу економіку, на майбутнє України.

– Скажіть, будь ласка, а Ви самі розробляли якісь підручники?

– Так. Навчальний методичний посібник один з "Політології", декілька підручників і навчальних посібників із "Соціології".

– Тобто розумілась така необхідність, і вже по суті, майбутню освіту в Житомирі, ось саме в нашому університеті, у певних напрямках, більшою мірою, Ваша заслуга? Тому що ви підготували ці підручники?

– Так, почали відштовхуватися далі. Почали викладати "Соціологію" у вищих навчальних закладах, у нас в університеті її не викладали. Тоді ще був інститут. І піддалися активній критиці навчальні заклади, в яких не викладався цей предмет. Оскільки в моєму дипломі про вищу освіту є "Соціологія", мені запропонували її викладати. Я кажу, що краще звільнюся, ніж буду читати "Соціологію". Я тоді започаткував читати "Політологію". Зрозуміло, що це потрібно якісно самому володіти цим предметом, потреба підготувати навчально-методичне забезпечення. Але трапилось так, що був ще тоді живий Олександр Ємець, мій однокурсник, ми тоді організовували у Києві Всеукраїнську політичну конференцію. Я поїхав, з ним поспілкувався. Я зрозумів, що хочу поспілкуватися з викладачами, які читали соціологію. Соціологія такий заідеологізований,

заполітизований предмет, який розкриває фундаментальні основи людського буття, механізми розвитку, процеси інституалізації і багато ін. Підхожу тоді до ректора, й кажу: "Я згоден". Й почав працювати саме в цьому напрямку.

Тому що тут і "Соціологія освіти", тут така наука суспільна, що правда теж останніми роками панує така тенденція, що зменшується кількість годин для вивчення саме гуманітарних предметів. Не все слід так копіювати у західних варіантів. Там зрозуміло, що капіталізм – це прибуток понад усе. І не стільки потрібна їм особистість, світогляд, критичне мислення; потрібна кваліфікована робоча сила, яка виконує обов'язки, приносить прибуток. І ми якось теж піддалися, почали йти тим шляхом. Незважаючи на те, що в умовах державотворення і націотворення гуманітарна політика повинна бути пріоритетною. Чому саме пріоритетною? Тому що українське суспільство не інтегроване. Нехай як там було в історії, в нинішніх територіальних межах Україна сформувалась у 1954 р. після передачі Криму. Західна Україна, Східна. Потрібно було дійсно інтегрувати всі ці території, людей і соціокультурний світ України.

Цього не було зроблено, і сьогодні ми розплачуємось. Сьогодні на Заході теж інтелектуали, письменники, філософи б'ють на сполох, що той шлях, яким іде Європа – хибний. Потрібно пропагувати нову систему цінностей. Дещо перелаштовувати школу гуманітарного напрямку, відмовлятися від професіоналізації і таке ін. Ми теж через деякий час підійдемо до розуміння цього. Для формування майбутнього потрібно формувати сучасний світогляд, глобалізоване мислення, бачення, розуміння викликів, перед якими повстало людство. І щоб адекватно давати відповідь на виклики, шукати алгоритм розв'язання. Знову ж таки, глобалізація теж складний і суперечливий процес. Там теж є і негатив, і позитив. Існує лінія розколу, несправедливості, нові форми експлуатації.

– Що Ви можете сказати про масові протестні рухи під час здобуття незалежності? Чи не було такого явного протистояння?

– Чому? Якщо говорити про здобуття незалежності, протестних рухів не було, там були якісь окремі маргінальні політики, але вони суттєво не впливали на загальний стан.

– В сенсі тих, хто виступали проти. Не було таких?

– Так. Було проведено референдум Всеукраїнський 1 грудня, 90 % проголосували "За". Можливо багато людей голосували, навіть не усвідомивши, сподівались, що ми відокремимося від Росії, станемо краще жити, заживемо заможнo. Не усвідомлювали склад-

ність тих проблем, які постали перед Україною. Насамперед перед економікою, яку потрібно було модернізувати. Лише потім почалися акції протестів, зокрема шахтарів, котрі змусили піти політиків на дострокові вибори. Вони носили характер більш соціально-економічний. Збільшення заробітної плати, робочі місця і таке ін.

Це вже більш так чітко почало виявлятися після помаранчевої революції, не було такого протесту проти незалежності, просто хотіли надати новий алгоритм розвитку, модель розвитку. Змінити траєкторію розвитку, тому що хотіли привести до влади нові політичні сили, нові обличчя. Більше того, в українців прокинулося почуття гідності, коли вони побачили, що з їх думкою рахуються, що там фальсифікації, й таке інше.

Що до Євромайдану 2013–2014 рр., тут уже дійсно проблема вищої боротьби в плані вектору розвитку. Чи євразійський, чи європейський вектор. Потрібно чудово розуміти і знати, що Росія не змирилася з розпадом СРСР, вище керівництво Росії. Що означає ця теза Путіна, що найбільша геополітична катастрофа ХХ ст. – це розпад союзу, СРСР? Не Голодомор, не Друга світова війна, не репресії – саме розпад СРСР. І то велике досягнення, що відбувся розпад СРСР відносно мирно. Якщо не брати попередні події в Азербайджані, Литві та інших республіках. І тут дійсно потрібно було формувати якісно інші відносини між республіками колишнього СРСР. Насамперед, відповідальність історично лежала на Росії. 1917 р. – розпадається Російська імперія. Потрібно було розвивати рівноправні відносини. Але Росія не усвідомлювала цієї необхідності, напевно, не усвідомить і сьогодні. Євромайдан тоді поставив питання плану Росії щодо анексії Криму, дестабілізацію ситуації в Україні. Як тільки Україна заявила про свої наміри інтегруватися в європейські структури чи в НАТО, одразу все й почалося. Як відбулися ці події, наше керівництво, звичайно, трималося на державницьких позиціях. Потрібна була мудрість, далекоглядність, патріотичність. Зміцнювати економіку, розбудовувати власні Збройні сили, силові структури і багато чого іншого. Наповнити українським змістом.

– Як на життя університету впливали всі ці процеси?

– Ходили, як правило, підтримували всі ці акції. І Євромайдан. Студенти наші активну брали участь, у кінці 2013 та 2014 рр., їздили у Київ, я був двічі у Києві на Євромайдані, коли мені говорять: "Що, профінансували американці?". Це не відповідає істині. Я там був перед тим, як мали розігнати студентів. Був на дні народження у друзів, вирішив прийти на Євромайдан. Там молодь, інтелігенція.

Потім чую у новинах, що відбувся розгін демонстрації. Потім була конференція, присвячена 75-річному ювілею Л. М. Кравчука, це було на базі Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, там був ректор університету, міністр освіти і науки Табачник та інші. І потім після конференції ми з друзями, зокрема з Тернопільської та Львівської областей, прийшли на Євромайдан. Це був порив до демократії, до європейського способу життя. Не кожна нація може проявити таке.

Українці, на мій погляд, мають навчитися робити свідомий вибір. Сьогодні забагато популізму, обіцянок, ми не вникаємо в сутність програм, що той чи інший претендент чи партія пропонують.

– Дякую за цікаву розмову!

КУЗНЄЦОВА
Ірина Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент.

Народилася 22 червня 1955 р. в Житомирі. Закінчила Житомирський педагогічний інститут імені Івана Франка.

З 2001 по 2013 рр. завідувала кафедрою іноземних мов Житомирського державного університету імені Івана Франка.

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Сім'я така звичайна була, можна сказати "сім'я радянських інтелігентів". Моя мама теж працювала в нашому університеті 21 рік, приїхала вона сюди на роботу в 1954 р. і працювала на кафедрі української мови фактично всі ці роки. А батько мій працював в такій організації, якої зараз не існує, вона називалася "ОБЛКОМТОР". Він працював з книгами все життя. І жили ми теж практично навпроти 2 гуртожитку, там був маленький будиночок. І тому я університет пам'ятаю не тільки, тому що тут вчилася і працювала, а тому що я з мамою приходила сюди. І я ще пам'ятаю ці будівлі, коли вони лежали в руїнах до 1962 р., відбудову бібліотеки центрального корпусу, і тієї будівлі, де їдальня та "ПриватБанк" зараз, почалося в 1962 р., а до того там бігали діти і грали в ігри різні.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Я думаю, що це сім'я більше всього.

– Де Ви навчались й чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на Ваш вибір? Чи були інші варіанти для вступу?

– В принципі, у мене була мрія, ще дитяча зовсім: вчитися там, де вчилася моя мама, а вона закінчила університет імені Тараса Шевченка в Києві, але я туди не вступала, тому що думала, що я туди не потраплю, от... Вибір був тільки, що навіть вчителі мої спе-

речалися на який факультет я піду, тобто це буде: українська мова, російська мова чи англійська мова. І я вибрала англійську.

– Наскільки легко Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Абсолютно не важко. Я здала один екзамєн, тому що в мене була медаль шкільна. Вона давала: якщо п'ятірка була – на вступному екзамєні можна було здати один екзамєн, а якщо четвірка, то просто не проходив, тому що конкурс був 7–8 людей на місце в той час. У мене була дуже хороша підготовка шкільна, шикарна абсолютно, я навіть ходила на консультації, як кажуть, на репетиторів, яке не було так розповсюджене як зараз, то одна з наших викладачів. Мама моя завела і вона сказала, що я готова до вступу.

– А в якій школі Ви навчались?

– Дванадцятій.

– Що Ви можете розповісти про свої студентські роки? На якому факультеті Ви навчалися і в які роки? Які предмети та викладачі Вам запам'ятались найбільше? Чому?

– Я вступила сюди в 1972 р. і до 1977 р. я тут вчилась, на факультеті іноземних мов. Тут він розташований був, але це був інший будинок. Зараз це вже побудований на тому місці, де стояв старий "іняз". Звичайно, дуже було багато приємних вражень про навчання, набагато більше було приємних, ніж неприємних. Я багато працювала в різних студентських організаціях, таких, які були на той час. Я була комсоргом групи, була студентським деканом, ну взагалі, така активна була особа, і у нас була дуже приємна група, викладачі були дуже цікаві особистості.

Найбільш яскраві спогади у мене про лекції, уже вони покійні, звичайно, Дмитра Івановича Квеселевича, і ще був у нас такий викладач Борис Давидович Фрідман, ну він взагалі був людина енциклопедичних знань. Дмитро Іванович також, але він був дуже скромною людиною, і там такого рівня лекції, які я навіть не знаю з чим можна порівняти, і в у нього, і в другого мені дуже запам'яталися заняття з практики мови. Це основний предмет, який є на "інязі" крім англійської мови, які читали мої викладачі, особливо Олена Павлівна Подкоритова, яка ще жива, до речі. Ну і також багато було приємних спогадів про свята, які ми відзначала з групою, курсом, про походи, в які ми ходили, про студентський загін будівельний, в якому я теж брала участь. Тобто мої студентські роки мені запам'яталися як дуже цікаві.

– Скажіть, будь ласка, чи проходили Ви практики? Можливо були якісь виїзні, громадські роботи у колгоспах? Ви їздили у колгосп?

– Так, їздили. Але не далеко. В Рею їздили і ще я вже забула, яке село, теж Бердичівський район, але ближче, ніж Рея. Цікаво було, цікаво, це ж молодь, ви ж знаєте, вдень на полі, ввечері десь співать зібралися, або в їдальні, або ж якісь танці. Веселилися, мені дуже подобалося. А практика педагогічна у мене була в Житомирі, я проходила в школах № 17 та № 6.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету/університету.

– Роботи чи навчання?

– Взагалі.

– Взагалі, тоді, коли я вчилася і почала працювати, був сильний викладацький склад, не стільки в розумінні наукових ступенів, як в розумінні яскравих особистостей. І ще було важливо що, як на мене, це те, що було достатньо викладачів, які не працювали, а вони жили тут, вони жили роботою, вони жили проблемами студентів, для них студенти були як близькі люди. І було, навіть, от так особливо цікаво спостерігати за тим, що люди, які були дуже зайняті на роботі, викладанням, науковою роботою, вони все одно знаходили час і вважали це нормальним для себе. Вони опікувалися студентами як людьми і, як сказати можна, навіть і виховували.

– Ви хочете сказати, що зараз є різниця?

– Є різниця, але справа в тому, що вона є не тільки з боку викладачів, але і з боку студентів. Студенти також дуже сильно змінилися у порівнянні з тим часом, коли я вчилася, якісно. Тобто дистанція психологічна дуже велика у порівнянні з тим, що була між студентами і викладачами. Дуже часто, коли вона маленька, скоріше це виняток, таке теж є, але б я сказала, це теж виняток і мотивація. Мотивованих студентів зараз менше, порівняно з тим, що було раніше, особливо стосовно роботи в школі. Коли я вчилася, все ж переважна більшість студентів працювали, вони вчилися й знали, достатньо спокійно на це реагували. Вони готувалися і хотіли цього, знали що підуть в школи, а зараз такого нема, тобто рейтинг педагогічної діяльності, і це не тільки в нашому університеті, це взагалі спільне явище. Знаєте, університет – це суспільство. Колись Чернишевський писав, що не можна вимагати від купи гною, щоб вона пахла фіалками, якщо ця купа гною знаходиться у вас у дворі, а не скажімо посеред поля, то ми ж з вами всі в сус-

пільстві, і те що трапляється в суспільстві, і проходить в суспільстві, воно трапляється "інфекційно" – нічого не зробиш.

– Який був віковий, національний, соціальний склад студентів? Якою мовою спілкувалися?

– Національний склад був мішаний, звичайно, але все таки переважно були українці. Були і росіяни, євреї, в той час вчилися казахи, узбеки цілими групами. Соціальний склад був різним: робітники і діти робітників, селяни, інтелігенція. Кого там тільки не було. У нас навіть були діти двох дипломатів, але це не тоді, коли я вчилася, а працювала, але з часом їх забрали батьки в більш центральні заклади.

– Що Ви можете розповісти про життя в гуртожитку?

– Історій була купа і ми в гуртожитку дуже багато часу проводили, тому що часто готувались до занять разом. У нас були такі завдання, що було краще виконувати разом. Ми більше ходили в гуртожиток, ніж гуртожиток ходив до нас. Ми там вільніше працювали, там не було дорослих. Наш гуртожиток був № 2, де й зараз. І весело вони там жили. Харчувалися вони, як правило, самі готували, ходили в їдальню "Берізка", але там було не дуже харчування. Також я пам'ятаю, що одного разу зустрічала новий рік в гуртожитку.

– Яку стипендію Ви отримували? Що можна було купити на ці гроші і на що Ви їх витрачали?

– Я взагалі отримувала стипендію, тоді стипендія, смішно сказати, стипендія була 40 карбованців, підвищена була 50, але коли вчилася на четвертому курсі, я отримувала так звану Ленінську стипендію. Вона була підвищена – 100 карбованців, але на той час 100 карбованців можна було порівняти із початковою зарплатою вчителя. Коли я прийшла працювати викладачем, то я на руки отримувала 105 карбованців. У нас були студенти, які за стипендію жили, за 40 карбованців. Вони харчувалися і могли їздити додому, якщо не дуже далеко, квитки були не дуже дорогими. Це було скромно, але вони могли собі дозволити. Я витрачала там на каву якусь, мамі трохи віддавала, коли отримували стипендію. Я тоді завела рахунок у банку, збирала по-тихенькому гроші на день народження мамі, щоб зробити їй дорогий подарунок. Купила перстень золотий. Я пам'ятаю: вся сім'я була в шоці. В принципі, сім'я була у нас не дуже заможна, вона була середнього достатку. Вчительські сім'ї були такими.

– Як Ви проводили своє дозвілля? Чи існувала у Вас на факультеті художня самодіяльність (яка саме)? Чи брали Ви у ній участь?

– Так, у нас була самодіяльність, але я не дуже брала в ній участь, але брали у нас студенти. Дуже виразно брали участь в університетських заходах, був танцювальний колектив. У нас було багато дівчат, а хлопців не було, то одна з наших дівчат мала брата, який вчився у військовому училищі, і там була подібна ситуація. Там не було дівчат. І якось вони і наш комітет та училище між собою домовились і вони створили ансамбль. Ці хлопці приходили на репетиції до нас в університет, що проходили в центральному корпусі. Вони були дуже успішними і їм це подобалось, й скільки вони вчилися, стільки і танцювали.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками?

– Так, підтримую, але не можу сказати, що з усіма, й вони не дуже тісні, але з деякими підтримую. Двоє із моїх одногрупників працювали в нашому університеті, одна до сих пір працює. Це – Людмила Володимирівна, ще Тетяна Пилипівна. Ми вчилися на одному курсі. Із деякими також підтримуємо, але про деяких ми нічого не можемо довідатись. От у нас, коли було 30 років закінчення університету, ми збиралися. Ми з Людмилою Володимирівною були організаторами заходу, приїжджали люди дуже здалека і це приємно було, тому що були такі, яких ми не бачили з того часу, коли закінчили. Дехто не приїхав через здоров'я, деякі просто не прийшли, хоча були в Житомирі. Вони не захотіли, але є такі люди, про яких ми абсолютно нічого не знаємо.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Займалася. Справа в тому, що Дмитро Іванович почав мене зацікавлювати науковою роботою, коли я була на 2 курсі і йому це вдалося. У нас була проблемна студентська група. Ми працювали над складанням українсько-англійського фразеологічного словника. Він так і не вийшов. Він був дуже великим за обсягом. Наскільки я знаю, картотека була складена, її забрала дочка Дмитра Івановича, теж філолог. Уже після того, як батько пішов з життя. Стосовно моєї наукової роботи: брала участь у конкурсах студентських наукових робіт. Диплом у мене є другого ступеня. Варто відзначити, що я була першою студенткою факультету, яка писала дипломну роботу з філології. Наші студенти писали дипломні роботи, але вони писали із наукового комунізму. Але це було рідко, тоді коли я закінчувала, всього було три дипломні роботи – моя, та дві з педагогіки. Моя була з філології. Я була перша, я дуже хвилювалася, але, в принципі, особливих підстав для хвилювання не було.

– Яким чином Ви потрапили на роботу до навчального закладу?

– Мене залишили відразу після університету, тому що у мене був високий бал диплому, у мене взагалі не було четвірок, всі були п'ятірки. Я така була одна на весь курс, але мене не залишили на посаді викладача, а лаборанта. В принципі, мене це влаштовувало. Я на той час мала маленьку доньку, була заміжня, то мені не хотілося нікуди їхати, але так трапилось, що за декілька днів буквально до офіційного навчання, початку року, це було 26 серпня, я вийшла на роботу лаборанта. Виявилось, що з'явилися вільні години на факультеті. І тоді я потрапила в штат на випробувальний термін, як казав ректор, і я залишилась. Було дуже страшно й мене не сприймали серйозно. Мене всі вважали студенткою, хоча я достатньо вимоглива як викладач. Коли я приходила на екзамен, від мене вимагали екзаменаційний лист на повному серйозі.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– Я викладала декілька дисциплін: "Практика мови" – це, звичайно, такий основний предмет, "Фонетика і граматики англійської мови", в основному фонетика (більше). В мене було багато груп; був період часу, деś років 5, я була завідувачем секції фонетики і в мене було 8-9 паралельних груп різних курсів. А з лекційних курсів в мене було: "Країнознавство" і "Лінгво-країнознавство, і на заочному відділі – "Стилістика".

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Звичайно, пам'ятаю! В основному, звичайно, більше тих, з якими я довше працювала, в яких я викладала практику мови і зустрічалася з ними 3-4 рази на тиждень. Так, було дуже багато яскравих особистостей і серед них можливо є – ну десятка зо два, а може і більше людей, з якими я підтримую зв'язок зараз. І якщо ми з ними бачимося, то спілкуємось дуже тепло. Якщо вас цікавлять персоналії? Ну що вам сказати, на факультеті іноземних мов, напевно, дві третини викладачів – це мої студенти, розпочинаючи з декана. Є багато людей, які не працюють в професії, але обіймають достатньо високі посади. Знаєте, є німецька фірма, забула як вона називається, яка випускає каву "Якобс" у нас в Україні, і в цьому концерні знаходиться Тростянецька фабрика цукерок, то моя студентка, випускниця нашого факультету, генеральна директорка цього об'єднання, і вона дуже хороша студентка була. Є декілька дипломатів!

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Змінилися звичайно умови роботи, я би сказала в кращий бік. По-перше, був період, коли ще в радянські часи, вже і після них, дуже багато годин треба було виконувати. Тобто – це просто жах, десь до 1000 на рік. Це була ставка! Це було важко, просто фізично важко...

І все таки зараз не так тісно, як було раніше, тобто умови роботи у самому університеті для викладача стали кращими. Якщо раніше їх практично не було, тобто були умови для роботи у лічених людей, які обіймали певні посади, а саме для людей у яких був кабінет... Ну, декан, іноді завідувач кафедри, людина могла там попрацювати. А от, скажімо, на кафедрі, це було важко зробити, тому що скупчення було велике, тісно було, не було стола скажімо робочого. А уже пізніше, то, звичайно, в цьому плані було поліпшення, особливо коли ректором був пан Саух. Він докладав, принаймні у нас на факультеті, можна сказати про це, і стосовно тієї кафедри, якою я керувала – це була кафедра іноземних мов, дванадцять років я керувала цією кафедрою, то там практично було дуже маленьке приміщення кафедри тут у цьому корпусі. Але там були місця для роботи, коли треба було, а треба було іноді виконувати якусь таку адміністративну роботу, або скажімо перевіряти роботи після олімпіади, або ще щось таке, то можна було сісти на кафедрі – 10 людей могло сісти і працювати.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Якщо "так", як він проявлявся?

– Якщо брати до уваги політичні події, які відбулися за цей час, а це все таки дуже великий час, то абсолютно усі події впливали. Не було таких подій, які б не впливали на наше життя. Абсолютно. Так, як впливають політичні події на життя суспільства, так вони впливають на життя нашого університету. Можливо, не автоматично – одразу, але, як правило, достатньо швидко ці всі впливи відчуються. Політичний тиск – це тепер так називається. Це був не політичний тиск, це був ідеологічний тиск, він був, але ідеологія була в радянські часи, зараз її просто немає...

Була національна ідея! Вона була інтернаціональна. Але вона була... І дуже багато було випадків, що інтернаціоналізм – він існував, він не завжди працював, але він існував... Достатньо було випадків. Оці от студенти, коли до нас приїжджали узбеки, казахи,

багато дівчат залишилися, тут повиходили заміж за наших українських хлопців. Одна з них працює у 12 школі і до сьогодні, вона вже не дуже молода людина. Її син навчався у 12 школі із моєю донькою в одному класі, було декілька випадків, коли дівчата туди поїхали... Це було нормально, це не вважалося чимось таким катастрофічним, зараз подібні речі сприймаються, більше як катастрофа. Але ідеологічний тиск все ж був. Скажімо, релігійні якісь вірування, якщо людина їх виявляла – це було не сумісно зі, скажімо, перебуванням у лавах комсомолу. Я пам'ятаю, був один випадок, коли студент був, ну він трошки старший був на декілька років від інших. Він похрестив дитину свою, й його виключили із інституту. Таке було, але я думаю, що там було іще щось, про це не говорили дуже в голос. Тому що, в принципі, хрестив дітей багато хто, просто це робилося тихо, а чому цей випадок вплив на поверхню, я не можу сказати...

Скажімо, якісь прояви дисидентські серед студентів, я таких не пам'ятаю. Не треба було тоді, коли я вчилася студенткою, було барабанити себе в груди і казати, що я майбутній комуніст. Такого не було. Це було дуже грубе перебільшення і те, що зараз зустрічається, подібні такі речі, Інтернет я читаю, люди говорять – це просто сміх, просто не були ми такими примітивними! Мені здається, що в середньому люди, які мене оточують зараз, більш примітивні, ніж тоді, коли були раніше, але все таки ідеологічний тиск був. Ідеологія завжди тисне, яка б вона не була б! Це суспільне явище. Так ми, людське суспільство влаштоване, воно таке є. Певно, наші якісь психологічні особливості теж на це впливають. Все це якось зав'язується у вузол, куди б ви не пішли, де б ви не навчалися, де є ідеологічна якась доктрина, вона завжди тисне, де б це не було: Китай, Радянський союз, не знаю там Бразилія, будь-яка країна. Навіть, якщо кажуть, що його немає, скажімо, от часом кажуть ідеології немає у Сполучених Штатах – брехня! Є, і дуже сильна...

Але це вже інше питання...

– Дякуємо за цікаву розмову!

КУЗЬМІН
Олександр Сергійович,
кандидат історичних наук,
доцент.

Народився 9 грудня 1941 р. в м. Баку (Азербайджан) в родині репресованого вченого. Вищу освіту здобув в Івановському державному педагогічному інституті.

У Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка з вересня 1969 р. по 2017 р. Пройшов шлях від старшого лаборанта, завкабінетом історії до завідувача кафедри. Декілька років працював заступником декана філологічного факультету. Очолював профспілковий комітет Житомирського державного університету імені Івана Франка. Нагороди: "Відмінник освіти України".

– Оскільки Ви працювали у цьому університеті, для вас є декілька запитань з приводу викладання, вашого навчання, вибору професії. Розкажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народилися?

– По-перше, в Житомирському державному педагогічному інституті, на сьогодні університеті, я почав працювати, коли нашому інституту виповнилося 50 років, тобто у 1969 р., і вже наступних 50 років спільного нашого й університетського життя тісно пов'язані. Щодо місця і обставин мого народження. Я народився в сім'ї репатріантів. Мій батько, Кузьмін Сергій Петрович кандидат природничих наук, працював з академіком М. Вавиловим, який започаткував у Радянському Союзі у 30-ті рр. генетичну школу. Але дуже швидко генетику та кібернетику в Радянському союзі оголосили псевдонауками. Батько допомагав академіку Вавилову розробити теорію імунної системи, спадковості та розвитку культурних рослин. Але в ті ж самі роки більш популярною була теорія розвитку рослин, культурних рослин, академіка М. Лисенка. Вона стосувалася проблеми розвитку рослинного світу на базі стадійності, що це означає? Це означає виживання сильнішого, ну а оскільки генетика була заборонена, і в даному випадку спадковість піддана критиці, то більше до вподоби керівництву держави була саме теорія стадійності, особливо Сталіну, бо це теорія виживання, теорія сильнішого. Ну й трапилося так, що академік Вавилов потрапив під репресії, а мій батько був висланий в село Маргушевань Мартак'янського району Азербайджанської ССР. Там було створено спеціальну лабораторію,

посівні площі, і йому запропонували працювати за теорією Лисенка, але він відмовився. Оскільки це було в липні 1941 р., реакцією на відмову стала мобілізація в армію – гвинтівку на плече, й на передову. Це все, що я знаю про батька, оскільки я народився у грудні цього ж року, ви розумієте.

Що стосується моєї матері, Овсієнко Тамари Миколаївни, вона у ті ж відомі нам роки, була донькою куркуля. Її, батька (вони походили з Харківщини), двох її братів, Георгія та Валентина, сестру вислали в Іркутськ як розкуркулених, як старша, вона працювала в полі, звичайно, жили дуже бідно. У ті самі 30-ті рр., повертаючись з поля, взяла 2 жменьки зерняток, а в той час вийшов закон про розкрадання соціалістичної власності, в народі його називали "закон про 5 колосків", й всю сім'ю розігнали. Матір потрапила до Азербайджану, Жоржа направили в Монголію, де він і загинув, Валентина – на Сахалін, а Маргариту, меншу, на Житомирщину, навіть дітей порозганяли. Ось там вони й зустрілися, й там я і народився. Це початок мого життя, дитинство я ще пам'ятаю, пам'ятаю й дитячі притулки, така полотняна сорочка, напівголодні гризли один одного. Ну діти 2-4 роки, і ще з дитинства пам'ятаю військовий госпіталь, де мені зробили операцію, видалили камені із сечового міхура. А вже у 1945 р., після закінчення війни, мати й моя сестра Ангеліна і я, прибули на Житомирщину до меншої сестри, до моєї тітки Маргарити, яка вже тоді була Підгородецька.

Як зараз іще пам'ятаю, вже прибувши на Житомирщину, ми мали власне житло. Ним була спочатку землянка, а потім дерев'яний барак. Потім підріс, це було село Бистре Житомирського району Житомирської області, закінчив Бистрівську початкову школу, потім в іншому селі Пісківську семирічку й Левківську середню школу. В школі найбільш я любив геометрію, алгебру і фізику, ну і полюбляв, звичайно, й історію. Нам у школі, я маю на увазі вже Левківську, історію викладав фронтовик, директор школи Ткач Георгій Леонтійович. З історії дуже цікаві уроки були, але, відверто кажучи, в школі історія у мене була на другому плані. Оце таке про дитинство, про такі роки.

– Що саме вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху?

– Що вплинуло? Ну, я би сказав, випадковість, в даному випадку обставини зовсім непередбачені у житті, якісь такі несподівані повороти. В чому справа, справа в тім, що після школи я ще працював арматурником на залізобетонному заводі, після цього я був призваний до лав радянської, на той час, армії, служив у Московському військовому окрузі, в ракетних військах служив, й мав уже

перший клас РПК, от тут мені фізика знадобилася, це означає радіо-передатчик команд, коли ракета приймає старт, включається оцей РПК високочастотний й високо імпульсний, декілька десятків мілльйонів герц. Ця частота супроводжує ракету в польоті.

Ви вже самі бачите, що мій майбутній вибір професії схилявся до технічних дисциплін – перший клас РПК, міг читати уже принципи схем, але в даному випадку трапилося так, що коли я три роки вже прослужив, й мав демобілізуватися, маючи хорошу базову середню освіту, я подав рапорт про вступ до вищу. Між іншим, я в школі дуже любляв художню літературу на історичну тематику, коли був арматурником, там у нас працював колишній репресований чоловік, Хориков Дмитро Єрофейович, який трошки, по-тай розказував нам, молоді про ті 30-ті рр., то це теж мене трохи до історії схиляло. Командир моєї радіотехнічної батареї Юхневич Юрій Вікторович, по моєму, капітан, порекомендував мені Рязанський радіотехнічний інститут.

Але я не захотів туди вступати, оскільки 70 % випускників цього інституту направляли знову в армію, присвоювали звання й знову в армію. Тому я вирішив вступати до Омського машинобудівного на факультет приладобудування. Як раз там започатковувалися майбутні вузькі спеціалісти з радіолокації по комп'ютерній техніці, ось я й вирішив туди вступати. В той час всім військовослужбовцям, солдатам, сержантам, які підпадали під демобілізацію, дозволили вступати. Нас таких виявилось 22 бажаючих з нашого полку. Нам влаштували екзамени, і я попав у цю вісімку, саме таку кількість дозволялось відібрати. Якраз після здачі цих екзаменів з технічних дисциплін мій офіцер, а на цьому РПК нас було двоє: я, старший оператор й мій офіцер, старший лейтенант Зернов. Між іншим, він випускник нашого Житомирського зенітно-ракетного училища. От землячки двоє сиділи на цій системі РПК, його раптом відрядили в Улан-Уде на 9 місяців на переучування. Я залишився на системі один. Кожен день на чергуванні. Раніше через день, а так кожен день, й виїхати за межі військової частини я не можу. Але ніхто не забороняв поступати в інститут, й вийшла така накладка. Що робити з цим ефрейтором? Я був ефрейтором, при чому двічі я був ефрейтором, але то особлива справа. Як же з ним бути? Знайшли компроміс: я буду вступати. А це було місто Іваново, мені дозволять покидати частину на 2-3 години на консультації й на екзамени, тобто, 8 раз під час сесії, випробувань, я маю право покидати частину і повертатися. В Іваново було сім вищих навчальних закладів, один із них – Інститут електротехніки.

Але я подумав так, що таке електротехніка, коли я вже володію радіолокацією, це для мене не той рівень. І такі роздуми призвели до того, що я документи подав у педагогічний державний інститут імені Фурманова на історичний факультет, мені ще говорили, що поступай на фізико-математичний. Але так мене перекинуло, й я пішов на історичний. На що я розраховував на вступних іспитах? Я розраховував на те, що іноземна мова і там, і там, твір буде, виберу вільну тему, тоді дозволялося, й буду писати простими реченнями. Що стосується літератури, чотири вступних екзамени тоді було, подумав, що почитаю, які там герої в білеті, й буду схилати викладача порівнювати з тими героями, яких згадаю з літератури історичної тематики ще в школі, а до іспиту з історії у мене було ще два місяці, підготуюся. В мене ще був один козир. Я ж у формі тоді по тим нормам демобілізованим, солдатському корпусу, думаю, якісь один-два бали накинуть, все ж таки служив 3 роки на Батьківщину будемо говорити, накинули, і пройшов, став студентом історичного факультету, от як не дивно.

– Коли Ви вже вступили, яким перед вами постав Ваш навчальний заклад, якими були емоції при вступі, коли Ви дізналися, що вступили?

– Я Вам скажу, мабуть, відверто, таке. Нам, студентам 60-х рр., а це якраз 60-ті рр., повезло мабуть найбільше. Це була якраз відлига, раніше почалися реабілітації людей. Сам інститут дуже великий, дев'ять факультетів, ну цілий мурашник, два читальних зали, в кожному навчальному корпусі свої харчоблоки, комплексний обід 25 копійок, безкоштовні гуртожитки. 85 % студентів обов'язково отримували стипендію: 28 карбованців, відмінники 35, кому не вистачало – працювали, я на холодокомбінаті працював. Розвантажували різні там товари й холодильники, працювати потрібно було. При цьому ж хитрі ми були, працювали по акордній системі. Що таке акордна система? Приходив вагон, потрібно розгрузити, якщо вагон затримується довше встановленого терміну, його не встигли розгрузити, комбінат несе штраф. Ми приходимо, складаємо договір у двох примірниках, не від кількості розвантаженого товару, а за договором, договір у двох примірниках, розписалися, й бувало по 100-120 рублів. Але працювали цілу ніч, було потрібно 40 вагонів розгрузити цього всього всякого, ну там замороженої цієї продукції, то в даному випадку приходилося і підпрацьовувати.

Так ось, що цікаво? Дійсно, відлига, ну таке пом'якшення якоїсь ситуації. Наведу вам приклад. З викладачами, ми відверто кажучи, спілкувалися по-товариськи, звичайно, ми розуміли дистанцію, все

ж таки викладачі, їй дотримувалися дистанції, але в позаурочний час просто бесідували, сперечалися, ставили питання, отримували відповіді. Ну от, як зараз я пам'ятаю, наскільки це було демократично, наведу вам декілька прикладів, я до сих пір пам'ятаю своїх викладачів. Наприклад, релігієзнавство нам читали єпископи Чертков і Осіпов. Правда, вони приходили на лекції в цивільному одязі, але ж єпископи читали релігієзнавство. Далі, політекономію нам читав колишній репресований Смірнов. Він, між іншим, будучи репресованим, працював на спорудженні МДУ у Москві. На філософії у нас були суцільні дискусії. Історію стародавнього світу читала автор підручників і посібників по цьому предмету Гусева Марія Іванівна. Історію середніх віків читав нам поліглот, який знав десять мов, доктор історичних наук, професор. Він же за сумісництвом працював і в МДУ, учасник двох всесвітніх конгресів істориків, які раз в чотири роки, як олімпійські ігри бувають, Конокотін Аркадій Володимирович. Історію педагогіки нам читала спадкова дворянка, й вона цього не приховувала, приходила в аудиторію і говорила: "Милые мальчики мои", кидала на стіл свою цю папку з текстом, ходила по аудиторії і читала лекцію з історії педагогіки. Між іншим, вона була куратором дитячих безпритульних тих комбінатів, де директорами вже були вихованці Макаренка: Зорін, Караванов, й вона була кураторам усього цього товариства. От такі люди, ще інших багато людей, от такі люди нам читали. Так ми з ними спілкувалися, такі люди нам читали свої лекції.

Цікаве в нас було запроваджено в інституті, ну тоді ще інститут, були запроваджені форми проведення практичних занять. На старших курсах, уже на старших курсах практичні заняття дозволялося вести відмінникам, а такі були в кожній групі. Викладач приходив, клав свої записи, сидав і відмінник починав обговорювати питання семінарського заняття, дискусія, кожен мав право поставити один одному питання, висловити свою думку, відстояти свою позицію, хай буде і суперечливу, викладач сидів і тільки щось там в себе відмічав, якщо заходили в глухий кут, тобто спільного знаменника не знаходили, він піднімав руку, питав дозволу "вставити своїх 5 копійок". Але попереджав, моя думка також буде суб'єктивною, ну й висловлював свою позицію щодо того, хто правий, а хто ні. Ось цю методику між іншим, підтвердять, коли я вже був викладачем нашого університету часто застосовував, нехай підтвердять ваші викладачі, які були моїми студентами.

– І зараз наші викладачі її використовують?

– Цікаво в нас проходили екзамени. З кожного предмету був свій кабінет, з кожного періоду або напрямку історії свій кабінет. Спо-

чатку семестру лежав у кожному свій перелік екзаменаційних питань, і ще заняття не почалися, ви могли з будь-якого предмету історії взяти і прочитати, мати цей перелік екзаменаційних питань. Їх 80, 90 приблизно так, йдуть заняття, наступає день екзамену на столі лежать, вже на самому екзамені, закінчився семестр, екзаменаційна сесія. На столі лежать оці питання, ви можете взяти їх прочитати, викладач дає кожному студенту питання. Ті, на яких він на практичних заняттях проявляв найменшу активність, таким чином "бомба" виключається. Зубриду теж легко спіймати, тому що це ж саме питання можна поставити в іншому звучанні і зубрила розгубиться. Так здавали ми екзамени. Що ще можна сказати?

Всі займалися в спортивних секціях, ну хлопці більше всього, я фехтуванням займався поки мене не покалічили цією шпагою. Художня самодіяльність обов'язковий атрибут, в кожному гуртожитку щосуботи дискотека, відмічу, що саме у ці 60-ті рр. на дискотеках цих щосуботи свої "здібності", я беру в лапки це слово, проявляли перші стилісти, у нас своя мова була, закордонні віяння все-таки проникали у період відлиги. І самвидав, й музика, і тоді не так глушили радіостанції. Ось наприклад, мова, які там терміни, наприклад "КОП", що це таке? – це голова, "бріолін" – різкий випадок, "ношу я в клітку атомний піджак", танці – падеспань, джаз, твіст, аж хто скільки може, молоді хлопці. КВК, скільки випадків, я був учасником КВК своєї групи, КВК в групах, між групами на факультеті, і між факультетами, і переможець загальноінститутський, ну таке веселе було життя.

– Скажіть, будь ласка, чи займалися Ви науковою діяльністю у період навчання?

– Так, що я вам можу сказати? Курсові і реферати, це для кожного студента обов'язковий атрибут, а що до наукової діяльності, то цим займалися тільки "хорошисти" і "відмінники". Я особисто під керівництвом Аркадія Володимировича Конокотіна писав студентську наукову роботу: "Порівняльна характеристика всесвітніх наукових відкриттів (ну там різних наук: математики, фізики, астрономії, й так далі) з окремими положеннями Старого і Нового Заповітів", фактично робота з релігійної тематики, й що ви думаєте? На всесоюзному конкурсі я отримав третє місце, диплом і 80 карбованців премії, а то 80 карбованців, то були гроші, так що, ми займалися.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського Державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Яким чином? Значить так, після закінчення інституту за направленням я був вчителем, вчителем історії в районному центрі Кармаскалі Башкортастану. Відбув свій положений термін вчителем. Ой, що я ще згадую! Башкирія, які там чудові діти: башкири, чуваші, татари, мордва, марі, українці, білоруси, росіяни, я не хочу сказати, що це інтернаціонал, цього не відчувалося, але що саме характерне у них, у цих всіх дітей, не дивлячись хто вони, що вони, ну чому і багато з України, Білорусі, Росії там це якраз – Століпінська аграрна реформа, туди багато людей виїхало, це зрозуміло. У них у всіх дуже висока повага до старших. Наприклад, учитель, ну а я ж тоді був ще порівняно молодий, будемо говорити, ну молодий був учитель, і то я був – "Аби", по їхньому старший, поважний. До вчителя, до старшого повага неймовірна, ну один тільки епізод. Пам'ятаю, в 9 класі в мене була дівчинка Карімова Мініра, а в 10 класі була її рідна сестра Карімова Зульфія. Якось йду по коридору, й ця Мініра підходить до Зульфії, й каже до неї "Зульфія Апа", хоч ця Зульфія на один рік старша за цю Мініру, свою сестричку, повага неймовірна.

Повернувся, все ж таки потягнуло на Батьківщину, приїжджаю сюди, Георгій Леонтійович Ткач, про якого я розповідав, директор Пісківської школи, історик. Якось йду, й з ним зустрівся: "Ти що, повернувся?". Я розказав, де я й як, й він запропонував стати директором однієї зі шкіл Житомирщини. А він на той час став заступником керівника обласного відділу освіти. Ну, я йому подякував, це якраз було біля цього корпусу центрального, й кажу йому, що мабуть, піду сюди. "Куди!?".

"А тут є кафедра суспільних наук, мені говорили, що їм лаборант потрібен на кафедру". Директор школи, ну десь там 220 крб й лаборант 105 крб зарплата, й я пішов на лаборанта. Ви тепер попробуйте мене переконати, що дива на світі не буває, і в армії поворот, і тут поворот, і так я став лаборантом кафедри суспільних дисциплін Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка.

– Як Вас зустрів колектив, та які були стосунки з колегами?

– Я вам скажу, зустрів чудово, чудово. Були у нас досвідчені викладачі, один був доктор, професор, доценти в основному. Різниця... розумієте якщо ти лаборант, зав. кабінетом, технічний працівник, виконуй свої обов'язки і тебе будуть поважати. Ну я прибув... потім вже повернувся, захистився як молодий викладач. Прислухайся до думки старших, і завжди будеш в курсі справи. Ну якщо говорити, що досягнеш чогось там, ну звичайно виростеш і

сам станеш викладачем, передай свій досвід наступному поколінню викладачів. Ми робили всі одну важливу справу, для нас було головне – це підготовка фахівців, студентів, професійних фахівців до вчительської роботи, різниці не було. Тобто як і в студентські роки, пам'ятаю я говорив, повагу, тобто дистанцію, всі відчували. Так і тут, тільки вже як колеги, от і вся різниця.

– Як Вам працювалося в якості викладача в Житомирському державному інституті?

– Легко, легко я вам скажу. Незважаючи на те, що в країні були різні етапи, періоди, але працювалося якось так легко. Відверто кажучи ми не задумувалися: "Що? Де? Коли?", а працювали. Я хочу сказати, найбільш так легко, найбільш ми віддавалися, коли у нас уже в університеті, якраз перехідний період від інституту до університету, ректором інституту, а потім вже університету був фізик, що мені дуже подобалось як історик, Кучерук Іван Митрофанович. Це людина була сувора та принципова. Саме при ньому відкривалися факультети нові, в тому числі й історичний. Саме при ньому з'явилися нові навчальні корпуси. Був один корпус, отой центральний, а оце все, що ми маємо, це при Кучерукові Івану Митрофановичу було побудовано. Саме технічне обладнання по кабінетах, по спеціальностях, при ньому було досягнуто. І саме він добився того, що інститут став університетом. То коли ми були втягнуті в цей величезний процес, розумієте? Ми не задумувалися що там робиться, ми робили одну загальну справу.

Я хочу вам сказати, як легко?! Легко в тому плані, що колектив був дружній. Між іншим, дружба не тільки на окремому факультеті, ми спілкувалися з іншими факультетами, з іншими викладачами. Ну, а важко було, тому що потрібно було працювати, працювати треба тут, але то твій обов'язок, то твій фах. Раз "назвався грибом, стрибай у кошик".

– Що Ви можете розказати/пригадати про специфіку навчального процесу в радянський період та вже в часи незалежності?

– Тут, шановні мої, потрібно відзначити дві суттєві відмінності. В радянські часи навчальний процес, я більше всього маю на увазі суспільно-гуманітарні дисципліни, був заідеологізований. Єдина партія, єдина ідеологія, єдина стратегічна лінія, це радянський час. Що стосується незалежності, то відверто кажучи тут, зараз відчувається більше політизації з будь-якого питання, "так" чи "ні", ніхто не думає, а політика, політика. Я навіть коли останні часи працював, я казав: "Шановні, я історик, чого ви в даному випадку хочете? Математи-

ки, фізики, філологи теж всі зараз стали історики, і всі мають свою оцінку політизації зверху донизу".

Я пам'ятаю навіть отакий випадок. Був у нас на фізико-математичному факультеті викладач геометрії Боравльов. Зараз забув його ім'я по батькові, дуже цікавився політикою. Зустрів мене в коридорі і каже: "Історики, чого ви нас тягнете в цю політику? Чого ви нас тягнете в цю історію? Спочатку відлига, потім застій, потім перебудова". А я йому кажу: "Шановний, в історію втягнути не можна, в історію можна увійти або влипнути, а те що ви каже, то політика, залиште її при собі, і не вникайте".

Я хочу вам сказати, що все-таки в період незалежності України, все ж якесь ставлення до викладача, до людини, більш таке м'яке якесь, таке толерантніше. Ну, ви розумієте, коли все таке заідеологізоване, хоч і вільно себе почуваєш, хоч і працюєш, хоч і ніхто на тебе не тисне, але все ж таки, ви розумієте, як ото, пробачте за вираз "Баскому коню швори надівають, щоб він ішов прямо". За період незалежності цього немає. Хоч і підтверджую негативне те, що політизація зайва. От так можна оцінити.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і уже після проголошення незалежності?

– Чого я тільки не викладав! У радянський період я читав "Історію КПРС", "Історію СРСР". У період перебудови, я вже читав оновлений курс "Історії КПРС". У період незалежності, особливо коли сформувався історичний факультет, я викладав "Історію України", "Українознавство", "Аграрне право", "Правознавство", "Історію середніх віків", "Історію Європи та Америки" й сам розробив курс, маю по цьому курсу монографію "Теорія та методологія історії". Бачите, я такий "партійно-український". Ну, які були часи, так і доводилося читати відповідні курси.

– Скажіть, будь ласка, наскільки відмінними були умови праці в радянський період, від початку незалежності і вже в сучасних умовах?

– Чи змінювалися умови праці, навчання? Я хочу сказати вам, що особливих відмінностей і навчання студентів і викладацької роботи, особливих відмінностей немає, тому що у нас ціль – підготувати фахівців, тут і там і там, відношення вищих органів, і керівництво вишу, от і керівництво кафедр факультету однакове. Тут немає різниці, але я хочу вам сказати, що все-таки, я вже це трошки наголошував, що у радянський період у зв'язку з тим, що там починаючи з 70-х, й наступних років перебудови аж до 2000-х, оцей

застій і перебудова, дещо сковували ініціативи. Уже не як викладачі, а як громадяни держави відчувалася якесь таке... очікування чогось невідомого.

Що стосується періоду незалежності України, демократизація, толерантне ставлення, й все ж, незважаючи на ті негаразди, які супроводжують наше сьогодення життя, все-таки кожен із нас, я так вважаю, впевнений, кожен із нас думає і надіється, що Україна, все-таки, має свій подальший процес державотворення. Тому ось так і віддаємо цьому процесу самих себе.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів та чи можете виділити окремих як найбільш яскравих та за які риси?

– Знаєте що я вам скажу? Їх тисячі, це факультет іноземних мов, фізико-математичний, психологічний, філологічний, історичний, стаціонарна, заочна форма навчання. Можу назвати до сотні найбільш здібних, творчих, жадібних до знань, але не буду називати, щоб нікого не образити. Серед моїх випускників уже є кандидати юридичних, філософських, історичних, філологічних наук, й навіть два доктори, професори.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Коли я був лаборантом, старшим лаборантом, завідувачим кабінетом, я відповідав за наочну агітацію в гуртожитках. Потім, в процесі викладацької роботи, громадські доручення, член лекторської групи "Знання", куратор ряду академічних груп. 17 років я очолював профспілковий комітет співробітників нашого інституту, університету. Ніхто такого не витримував. Від нашого університету я був депутатом міської ради Житомира першого скликання. Ну, ось такі основні мої громадські доручення. Я хочу сказати вам, що в радянський час для викладачів суспільних дисциплін, в тому числі і для гуманітарних дисциплін, громадські доручення були обов'язковими, тим паче всі доручення безкоштовно виконували, крім роботи.

– Мабуть, останнє питання. Чи впливали на життя, роботу університету такі події в історії України, як наприклад, дисидентський рух в УРСР, війна в Афганістані, вибух на Чорнобильській атомній електростанції? Чи мали вони якийсь суттєвий вплив на життя університету?

– Я хочу сказати вам ще одну маленьку деталь. По попередньому вашому запитанню: чи були відмінності радянського періоду і незалежності. Ви знаєте, тут крім ідеологізації такої загальної, біль-

ше такого тиску на викладача, я говорю тільки про викладачів, не знаю як там на заводах, фабриках. Про викладачів, тиску не було, кожен виконував свою роботу, але при одному маленькому "але". Партійний контроль відчувався на кожному кроці. Декілька прикладів наведу. Ну, цей партійний контроль від смішних дрібниць до серйозних справ.

Наприклад, як зараз пам'ятаю, одного викладача філософії й одного викладача політекономії на партбюро виховували за надмірне вживання спиртних напоїв. Одного лаборанта кафедри психології, за заявкою його дружини, виховували за розлучення. Виховували, викликали і розбирали. На пам'яті, як зараз, найбільш дві гучні справи, які потрясли наш на той час інститут. Це 1972 р. На кафедрі української літератури працював доцент Пінчук, він написав дисертацію на тему "Слово о полку Ігоревім як визначний історичний твір XII ст.". І в цій дисертації він зробив наголос на українських літературних джерелах, й був звинувачений у націоналізмі. За позитивний відгук на його дисертацію згодом, це вже у 1973 р. було, лишилися посад ректор інституту, кандидат філологічних наук, доцент Осляк Іван Федотович, проректор з наукової роботи, між іншим, він перший, хто започаткував цю посаду в нашому інституті, на той час, доктор історичних наук, професор Голіченко Віктор Дмитрович, проректор з заочної форми навчання, кандидат економічних наук, доцент Тичина Анатолій Костянтинович, голова об'єднаного профкому, студентського і викладацького, Кучинський Анатолій Наумович. Партквитки сюди, а самі ідіть погуляйте.

Розумієте, я в цій ситуації, коли було це "виховання", обіймав посаду уже завідуючого кабінету. То коли Кучинський пішов на голову об'єднаного профкому, я став завкабінетом. І оскільки ви відчуваєте, що більшість з тих, хто постраждав, це викладачі суспільних дисциплін, Голіченко і Тичина, і Кучинський, то я підтримував "гонимих".

Але от серйозних звинувачень проти мене не було. Мене, щоб ізолювати, все ж таки я на цій кафедрі, мені запропонували поступити заочно в аспірантуру в Київ. Але я, знову поворот, але я якось взяв та й подав на стаціонар. Проїшло три роки, провчився, і в 1976 р. захистився, повернувся. І через 5 років мене догнали ті, котрі гонили тих, тепер догнали мене. Я не буду називати прізвища, їх уже декого немає. Догнали мене і піймали, а в кожній студентській групі був представник органів КДБ воно тоді називалося, тепер органи безпеки України. По 10 карбованців ці хлопчики отримували. Догнали і "пришили" мені поширювача анти-

радянських антипартійних анекдотів. І от як зараз пам'ятаю, проба́че за таке можливо не зручне порівняння, "соломотряс" я його назвав. Партійні збори кафедри, партійне бюро, партійні збори філологічного факультету, партійне бюро, партійні збори інституту, партійна комісія, партійне бюро міському партії, партійне бюро обкому партії. Я став "рупором імперіалістичної пропаганди, ворогом народу, ідеологічно не витриманим" й т.д. Між іншим, в обласному архіві, нашому Житомирському архіві, та справа моя є, можете підняти, почитати, але там більше як анекдотчик, а вони зрілі, "верхушка". Партквиток на стіл, й згідно Кодексу про працю України, не сумісний з продовженням викладацької роботи. От таке, тому я кажу, це не тиск, це партійний контроль, дуже суворий від дрібничок до таких серйозних справ.

Ви запитували відносно подій Чорнобиля і Афганістану. Що стосується Афганістану, це десятилітня війна. У той час, коли ми працювали згідно державних постулатів, ми розуміли це як виконання інтернаціонального обов'язку. А вже ці 10 років тривало протистояння двох антагоністичних систем: соціалістичного і капіталістичного табору. Але коли в Озерне, ось тут, під Житомиром військовий аеродром, стали прибувати літаки з тілами загиблих, їх називали "чорні тюльпани". Стали повертатися безпосередні учасники тієї Афганської війни, навіть четверо із нашого університету. Ми піддали сумніву це поняття "інтернаціоналізму", й зрозуміли, що щось тут не так.

Взагалі, я досліджував цю проблему. Із Житомирщини загинув у тій війні 131 борець. І полковники є, й рядові. Ми зайнялися цією проблемою, і в 16 збірничках дали опис на 129 житомир'ян, які там загинули. Хто вони? Описали їхній подвиг. І описали форму їх увічнення. Де поховані? Яка форма увічнення? Із цих 129 десть 56 моїх, особливо Овруч, північні райони, я займався. Оце, щодо подій Афганістану. Ви розумієте, початок для нас був дійсно патріотичний, але вже згодом виявилось, чому 129 а не 131 ми описали. Тому, що одного із загиблих на Житомирщині батьки вивезли в Калінінград, по-моєму, там поховали. Ну, самі видно переїхали. А один пропав безвісти, там в Афганістані й залишився. От це, що до подій, які стосуються Афганістану. Що ж до Чорнобиля, то я твердо переконаний, що це не локальна проблема трьох держав, а це світова проблема. Тому що в практиці, в світовій практиці, це непередбачуване лихо.

Я досліджував цю проблему теж, і в даному випадку науково-редакційним товариством Книга пам'яті України, випущена книга

"Чорнобильська трагедія: Житомирська область". Я до цієї книги написав вступну статтю. Два друкованих аркуші, це солідна така стаття "Незагоєна рана". І дослідив багато літературних джерел, спогадів, архівні джерела. У книзі імена усіх ліквідаторів. Усіх, хто там були, й чим займалися. Два висновки я роблю. Висновок перший, що на 25 квітня 1986 року було заплановано профілактичний ремонт, й заміна палива під четвертим енергоблоком. Як тільки це мало здійснитися, хтось там, на верху, серед енергетиків розробив теоретичне таке припущення. Скільки часу генератор зможе виробляти електроенергію при не повній його зупинці? Що це означає? Генератор має високу температуру (до 1000 градусів) і йому потрібно постійно охолоджуватись. Раптом охолодження наказали припинити, а тоді вже робити заміну палива. Генератор не отримав охолодження, й він пішов на саморозклад, саморозгін, й без охолодження вибухнув. Другий висновок. Все ж потрібно віддати належне, що з Житомирщини за 24 професіями 20 тисяч учасників ліквідації аварії цієї брали участь. Працювали у цій радіоактивній зоні, на самому генераторі. Київський і сім районів Північних, уражених у Житомирській області й місті Коростені. Оце так в цій книзі, в цій статті ми оцінюємо цю страшну трагедію. Це, що стосується зазначених питань.

– Дякую дуже за Вашу розмову та надзвичайно цікаве інтерв'ю!

ЛЕНЧУК

Іван Григорович,

*доктор педагогічних наук,
кандидат технічних наук,
професор кафедри алгебри
та геометрії Житомирського державного
університету ім. І. Франка.*

Народився 18 червня 1942 р. у с. Сингаївка Бердичівського району Житомирської області. У 1963 р. закінчив Житомирський державний педагогічний інститут імені Івана Франка, здобув диплом учителя фізики та математики. Працює у Житомирському державному університеті з 1980 р. Очолював кафедру алгебри та геометрії до 2007 р. З квітня 2001 р. професор Житомирського державного університету імені Івана Франка.

– Розкажіть, будь ласка, про своє навчання у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Взагалі-то кажучи, ці спомини, які зараз мені пропонується відновити у своїй пам'яті, не просто згадувати. Тому що, з одного боку, це було багато років тому, з іншого боку – ми в процесі таких споминів ностальгуємо трішки. Чому? Ну, по-перше, тому що те життя, яке було колись у студентські роки – це були найкращі роки нашого життя. Якщо аналізувати все те, що у нас було за ці роки, то це були найкращі роки. Більше того, коли говоримо про це, то ми згадуємо своїх близьких, рідних, більшість з яких уже давно немає біля нас і за якими ми ностальгуємо. Тому говорити про це трішки важко.

У 1958 р. (60 років тому), після закінчення 10-ти класів середньої школи я вступив на перший курс фізико-математичного факультету Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка, щоб отримати кваліфікацію "Учитель математики і фізики". У червні 1958 р. мені виповнилося лише шістнадцять років, а в серпні я вже був студентом інституту.

У 1963 р. отримав диплом звичайного зразка, а з ним і направлення на роботу в с. Ярославка Ружинського району, де працював два місяці. Звідтіля ж був призваний до лав радянської армії.

Далі розкажу стисло (у прикладах) про якість навчання у ЖДПІ. Щоб ви порівняли з теперішнім часом і знали, яке було навчання. Так сталося, що у військовій частині, за наказом командира авіаційного полку, мені довелося готувати до вступу у ВНЗ солдат і

сержантів третього року служби, за що я отримав грошову винагороду. Надіслали мені її (неочікувано) вже в іншу військову частину, у Школу молодших авіаційних спеціалістів (ШМАС), де довелося продовжувати службу на посаді заступника командира взводу, інструктора практичного навчання з радіолокаційного обладнання (РЛО) літаків. Й ось у чому суть справи.

Служив я в Азербайджані. Моя перша військова частина була у місцевості з назвою Кизил-Агач (Червоне дерево). Територія Азербайджану, якщо поглянути на мапу, на південному сході має "апендикс", який зі сходу омивається Каспієм, а на заході і півдні межує з Іраном. Тобто, це дуже далеко, майже на кінці світу. Кизил-Агач "лежить" між містами Лінкрань і Масали, за 40 км від Ірану. Місцевість напівпустельна (вода – привозна). Хоча наш авіаційний полк розташовувався біля самої затоки Каспійського моря, тобто десь 200-300 метрів – і затока Каспійського моря. А води не було. У військових частинах звичайно є свої бібліотеки, проте усіх потрібних книг там не було. Мене забезпечили підручниками для 7-10 класів з алгебри і геометрії, для того щоб готувати цих хлопчиків для вступу в університет. А підручник "Тригонометрія" довелося "творити" ногами (у каптерці) самостійно. І я це зробив – по пам'яті й за логікою міркувань. Тобто, практично виклав весь підручник тригонометрії. Крім цього, за наказом начальника ШМАС (полковник Гайворонський), мені довелося читати лекції курсантам на теми РЛО літаків. Начальнику школи мій стиль подання матеріалу подобався. Мені розповідав мій командир взводу, що він брав командирів взводів, коли я читав лекцію, підводив під двері аудиторії в якій читалася лекція, й вони слухали. Тобто він вчив їх, як потрібно читати лекції. Уже з цих двох прикладів можна зробити висновок, що навчали нас у ЖДПІ вельми якісно!!!

Окремо хочу зауважити: на п'ятому курсі у нас була планова підпрактика дві чверті підряд (весь перший семестр), на робочому місці вчителя. Мені довелося практикувати (за направленням обласного відділу освіти) у Дубрівській СШ Баранівського району. У школі, будучи завантаженим по максимуму (36 годин на тиждень), я мав досить хороший заробіток! Але, головне полягає у тому, що всі ми (студенти) по-справжньому випробували себе у ролі вчителя. Переконали, що такий підхід міг би бути вагомим фактором у підготовці якісного педагога й сьогодні. Це дуже хороший варіант трішки запобігти тому, що у нас відбувається зараз в університетах. Можливо потрібно було зробити саме такий варіант педагогічної практики.

Хорошими словами згадуються місячні громадські роботи в колгоспах, де формувався, згуртовувався колектив групи, кожен пізнавав іншого по справах, з'являлися справжні друзі.

Додам таку цікавинку про Кизил-Агач. Відомо, що українські громади є в багатьох країнах світу: Канаді, Австралії, Бразилії, Аргентині тощо. Так-от, за сім км на південь від Кизил-Агачу є чималеньке село Калинівка, в якому майже 100 % жителів склали українці. Мені пощастило одного разу бути в цьому селі та навіть спілкуватися з його мешканцями українською мовою. Для мене це був шок!

– Розкажіть, будь ласка, про свою працю в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Зовсім коротко: після двох років служби в Радянській армії я повернувся у Житомир і півроку (дві чверті) пропрацював на посаді вчителя фізики Житомирської СШ № 20. А в січні 1966 р. перейшов на роботу до Житомирської філії Київського політехнічного інституту на кафедру нарисної геометрії та інженерної графіки, як обраний за конкурсом, де й працював чотирнадцять з половиною років. У червні 1980 р., на запрошення завідувача кафедри математики Нестерчука Анатолія Васильовича я повернувся в alma mater. Ми з Анатолієм Васильовичем були дуже добре знайомі, він – перший (і найкращий) із кураторів нашої групи. Із січня 1982 р. – завідувач кафедри математики (потім – математики та інформатики). Займав цю посаду двадцять п'ять з половиною років незмінно. Весь час викладав дисципліни виключно геометричного циклу.

– Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народився 18 червня 1942 р. в с. Сингаївка Житомирської області. У мене було на кого рівнятися: рідний дядько – полковник медичної служби, двоюрідний брат – полковник ракетних військ, кандидат військових наук, випускник академії генерального штабу; закінчив три вищі військові заклади. Найстарший брат – льотчик, який загинув під час Другої світової війни; ще один брат служив в авіації понад сім років.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Вибір професії? Узагалі-то кажучи, це питання досить непросте! Як не дивно (я признаюся чесно), але мені зовсім ніколи не хотілося бути вчителем. Мріяв бути інженером авіаційної промисловості, або ж – військовим (зокрема, авіатором). Мені ж було лише

шістнадцять років, втрачати рік зовсім не хотілося, тому я й пішов до ЖДПІ. Тобто, у військове училище мене не приймали за віком. Технічних вузів у нас не було.

На той час у Житомирі були лише сільськогосподарський інститут і педагогічний. Я вибрав останній. Власне, зорієнтувала мене на цей ВНЗ старша сестра Марія, яка також була вчителькою математики (закінчила Одеський педагогічний інститут).

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Вступав до інституту, умовно кажучи, граючись. Складати довелося п'ять вступних іспитів. Особливих зусиль при цьому я не докладав. Складав: математику письмово (отримав "добре") і усно ("відмінно"), фізику ("добре"), український твір ("добре") і німецьку мову ("задовільно"), без особливих зусиль.

– Чи були у Вас інші варіанти вступу?

– Думаю, зважаючи на вік, не було! Хоч перші три роки навчання я постійно писав листи (переважно в авіаційні інститути) стосовно переводу. Однак мені на кожен лист відповідали однаково: "вільних місць немає". Не поталанило або, скоріше за все, – не було впливових знайомих.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Навчалися ми спочатку в корпусі, де зараз перебуває природничий факультет. Теперішній центральний корпус ми (студенти) допомагали відбудовувати, оскільки він був зруйнований під час Другої світової війни. Ніби зараз бачу, як ми (хлопці) носимо ношами цеглу на другий та третій поверхи уздовж похилих дерев'яних настилів.

Особливих емоцій, якихось надзвичайних відчуттів, стосовно процесу навчання у мене не було. Проте, з'явилися нові друзі, нові турботи, нові обов'язки. І новий стиль навчання – зовсім не схожий на шкільний. До цього потрібно було звикнути, й це було зовсім непросто.

– Яким Ви вперше побачили Житомир? Що найбільше запам'яталось?

– Знаєте, до Житомира, як до міста нашого навчання, ми звикали і пізнавали його не одразу, а поступово. Звичайно, нам усім дуже подобався парк відпочинку (тепер – парк ім. Гагаріна), річка Тетерів. До екзаменів у літню сесію ми готувалися виключно у парку, в бесідках. До речі (це цікаво), на вул. В. Бердичівська (тоді – Карла Маркса) була бруківка. Саме під час нашого навчання тут прокла-

ли сучасну дорогу. Причому, ми свідки, – це досить якісна дорога. Глибоко (біля 2 м) копали на ширину вулиці траншею і поступово засипали: спочатку великим камінням, потім все дрібнішим і дрібнішим, й на самий верх поклали асфальт!

У той час Житомир був схожий на провінційне містечко. Багатоповерхових будинків не було (найбільше – чотири поверхи), магазинів – обмаль. Особливими об'єктами вважалися танцювальний майданчик у парку, пляж на р. Тетерів і новозбудований кінотеатр "Україна". Багато будинків, які ви зараз бачите, ідучи по вулиці, це ті будинки, які будувалися за період нашого навчання.

– Що Ви можете розповісти про свої студентські роки? На якому факультеті Ви навчалися і в які роки? Які предмети та викладачі Вам запам'ятались найбільше? Чому?

– Спочатку хочу наголосити, що в ті часи головним принципом кожного ВНЗ було: "Бажаєш учитися – учись! Не бажаєш – скатериною дорога". Нікого ніхто не затримував. На перший курс нас вступило п'ятдесят осіб, а дійшли до випуску – тридцять. Лише двом моїм друзям (Богачов Євгеній, Баранівський Петро) вдалося перевестися в авіаційні ВНЗ (Казань і Рига), решта – виключені за неуспішність чи за пропуски занять.

Із предметів, яким нас навчали дуже професійні викладачі, мені найбільше подобалися геометрія та астрономія. Геометрію викладав кандидат фізико-математичних наук, доцент Боравльов Анатолій Пилипович, "геометр від Бога", – як інколи кажуть. Не було такої проблеми (чи задачі), яку Анатолій Пилипович не зумів би вирішити. У цьому я остаточно переконався, навчаючись в аспірантурі та працюючи вісімнадцять років разом з Анатолієм Пилиповичем на кафедрі. Розкажу докладніше.

У процесі дисертаційних досліджень мені потрібно було довести надто важливу теорему. Вона тривалий час мені "не підкорялася". І тут я пригадав Анатолія Пилиповича. Прийшов в інститут під час лекції, яку читав Анатолій Пилипович, наважився постукати у двері і відчинити їх. Й тут почув таке, чого аж ніяк не чекав: "О! Наш Ленчук з'явився! Скільки літ, скільки зим?". Вийшов Анатолій Пилипович, вислухав мене уважно, а я на листочку віддав йому "мою проблему" у запису. Через кілька днів теорема була доведена і дуже якісно.

Вельми цікаво, з душею, професійно викладав астрономію наш декан, кандидат фізико-математичних наук, доцент Білоус Леонід Максимович. Скажу чесно, у той час мені навіть дуже хотілося присвятити себе диво-науці астрономії.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– Протягом кількох років (не менше трьох) був головою профспілки інституту. Про інші обов'язки згадувати не хочеться. Проте їх було чимало! Чому не хочеться згадувати? Тому що провідною і організовуючою силою у країні була комуністична партія. І в нас в інституті теж була первинна партійна організація, зокрема на фізико-математичному факультеті. Я теж протягом трьох-чотирьох років був секретарем партійного бюро фізико-математичного факультету. Але про це згадувати не хочеться. Тому що врешті-решт ми зрозуміли, що ця партія вела нас трішки не туди.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету/університету.

– "Вищу алгебру" читав кандидат фізико-математичних наук, доцент Шмулян Юрій Львович. Так от, коли хтось із нас відповідав на білет, він уважно слухав, не перебиваючи, і раз по раз запитував: "А чому?". Й коли студент не міг відповісти на чергове "А чому?" – дуже тихо і спокійно (трохи "у ніс") говорив: "Ви ще не готові. Ідіть готуйтеся. Поки що – двійка". Ніхто ніколи не сперечався! Із тих студентів, які навчались у Шмуляна тільки четверо не отримали двійок.

"Математичний аналіз", "Теорію функцій дійсної і комплексної змінної" читав кандидат фізико-математичних наук, доцент Хацет Борис Ісакович. Завідувач кафедри і глибокий математик. Розповів випадок, який стався особисто зі мною. В теорії функцій є так звана теорема Деламбера, доведення якої досить об'ємне і складне. Звісно, майже всі студенти на такі питання писали шпаргалки. Я витягнув білет саме з цією теоремою. Дуже акуратно, від початку до кінця списав відповідь із шпаргалки. Задоволений сиджу і чекаю своєї черги. А Борис Ісакович мав звичку ходити між рядами. Проходячи повз мене, говорить Борис Ісакович: "Ленчук, а що це виглядає у Вас із кишені?". Я й кажу: "Та то папірець, Борис Ісакович". І тут, не вірячи своїм вухам, чую: "Покажіть мені цей папірець". Довелось показати, за що й отримав двійку.

Дуже хорошими викладачами (кожен у своїй галузі) були: Шаренко В. О. ("Фізика"), Лазарєв М. П. ("Радіотехніка"), Іващенко О. М. ("Історія"), Уставщикова О. А. ("Креслення"). На той час позитивно вирізнялися серед інших молоді викладачі: Вещицький П. А., Нестерчук А. В., Кисилевський Г. Е., Мержієвський А. В.

Усі перераховані мною викладачі мали, перш за все, професійні знання за змістом і суттю тих предметів, які вони викладали. Крім того, у кожного з них була своя власна методика, чіткість і доступність подання фактичного матеріалу, а отже, як результат, – розуміння студентами. Можу розповісти такий приклад. Анатолій Пилипович Боравльов читав лекції сумбурно, але коли ми готувались до екзаменів, то за конспектом Анатолія Пилиповича Боравльова ми готували екзамен ідеально. Тобто не потрібно було ніяких підручників для підготовки до екзамену.

Питання взаємин викладачів і студентів не піднімалося, викладачі в жодному разі не напрошувалися у друзі до студентів, і навпаки, оскільки неписані критерії взаємин, поведінки кожного суб'єкта викладання і навчання, певна дистанція між викладачем та студентом витримувалася суворо, без будь-яких образ.

– Що Вам найбільше запам'яталося із років студентського життя?

– Із років студентського життя найбільше запам'ятався дружній колектив групи "Б", зокрема друзі, з якими довелося проживати разом у студентському гуртожитку майже п'ять років: Томашевський В., Романський О., Вацьківський С., Шарий О., Ковальський В., Петрук Є., Цвіцінський Р., Хомік І. Це були чудові друзі! Ми дружили майже всі п'ять років навчання.

Коли ми прощалися після закінчення інституту, кожен узяв собі на пам'ять ту чи іншу річ з кімнати, в якій ми проживали. У мене до сьогодні збереглися кімнатні шахи. Гра в шахи була однією із "фішок" нашого буття. Справа в тому, що Романський О. був першорядником у цій цікавій грі. Дуже часто ми гуртом біля столу грали із Сашком "у темну" – він не бачив шахової дошки, лежачи на ліжку. Проте жодного разу нам не вдалося в нього виграти. Сашко мав дивовижну пам'ять, йому досить було почути якесь питання теорії математики, щоб запам'ятати. Коли ми готувалися до іспиту, він міг мовчки встати з ліжка і уточнити "дивлячись через голови" те, що почув у наших розмовах, міркуваннях, доведеннях. Цього було досить – на іспитах він не отримав жодної четвірки, закінчивши ЖДПІ з відзнакою. На жаль його давно вже немає.

– Яка була атмосфера в групі/на факультеті в цілому?

– Атмосфера в групі та на факультеті в цілому була сприятлива для навчання і дозвілля. Якихось серйозних конфліктів чи непорозумінь просто не пам'ятаю.

– Який був віковий, національний, соціальний склад студентів? Якою мовою спілкувалися?

– Соціальний склад студентів був приблизно однаковий – переважна більшість прийшли на навчання із села. В нашій групі було чимало студентів, які мали польське прізвище. Проте всі ми були українцями, спілкувалися виключно українською мовою. Усі ми були приблизно одного віку (плюс-мінус один-два роки). Вирізнявся в цьому плані хіба що наш староста Вацьківський Станіслав – старший за кожного у межах восьми-десяти років. Він уже пройшов армію, служив прапорщиком кілька років. Потім вирішив залишити армію і вступити до інституту. Справа в тому, що до армії він уже закінчив педагогічне училище, тому він вирішив завершити здобуття освіти за своїм покликанням.

– Які були повсякденні і побутові умови студентського життя? Якщо Ви проживали у студентському гуртожитку, що можете пригадати про умови проживання у ньому?

– Побутові умови студентського життя в інституті та гуртожитку були цілком прийнятні, ми не скаржилися! У нас був єдиний гуртожиток і я в ньому проживав, зараз це гуртожиток № 1 і у ньому проживають студенти природничого факультету. В той час гуртожиток був дуже чудовий, була ідеальна чистота, були чергові і по кімнатах, і по гуртожитку. За цим дуже ретельно і прискіпливо дивилися, щоб проживати в належних умовах. Це було важливо. Ми жили по чотири чоловіки в кімнаті. Щороку нам міняли кімнати. Гуртожитку тоді на всіх не вистачало, це була проблема. Адже у нашій групі переважна більшість була із села. Я перший семестр жив на квартирі.

– Як харчувалися?

– Харчувалися, як правило, вранці й увечері вдома "усією кімнатою з одного котла" (самі варили, смажили тощо), а обідали – у їдальні, де пристойно і за помірну плату готували.

– Яку стипендію Ви отримували? Що можна було купити на ці гроші і на що Ви їх витрачали?

– Якщо була середня успішність після складання сесії чотири бали, то стипендію отримували, якщо середній бал був нижчим, то стипендії не було. Стипендія, яку ми отримували, була від 260 руб. до 320 руб. Чи багато це було? Ні, не багато, але нам вистачало, оскільки нас добряче підтримувало село і наші батьки та рідні. Я, наприклад, за першу стипендію купив собі наручний годинник "Кама", який служив багато років.

Про побут і допомогу рідних краще розповісти, знову ж таки, прикладом. Валерія Томашевського батько приїхав із Дзержинська (зараз Романів) і привіз велику сумку передачі сину і його друзям. Оскільки ми були в той час в інституті, то він поставив її під ліжко. Валерій про це знав. Коли ми прийшли з інституту, Валерій витяг цю сумку з-під ліжка, всі разом ми їмо, й дивимося на цю сумку. Він витягує два мішечки. Відкриває один мішок, там записочка від мами: "Пиріжки із сиром", відкриває другий мішечок, там написано: "Пиріжки із маком". І от він питає Сашко: "Сашко, ти який пиріжок хочеш: із сиром чи з маком?". А Сашко був розумний, і каже: "Валерій, а давай із сиром-маком". Всі посміялися і гарненько пообідали. Ми жили дружньо, з гумором, обірали один одного, бо ми – товариші.

– Чи працювали Ви під час навчання? Якщо так, то де і ким, чи подобалась Вам ця робота? Як це впливало на Ваше навчання?

– Ми не працювали ні в яких організаціях. Скажу більше, у жодного з нас навіть думки не було стосовно працевлаштування під час навчання! Навчання було на першому місці. Ми постійно розв'язували задачі. Ніяких робіт не було.

– Як Ви проводили своє дозвілля? Чи існувала у Вас на факультеті художня самодіяльність (яка саме)? Чи брали Ви у ній участь? Що можете розповісти про спортивне життя в університеті?

– Дозвілля проводили по різному: ходили гуляти у парк, відвідували кінотеатри, гуртки художньої самодіяльності (доводилося зі сцени співати разом із Олегом Шарим). В інституті діяв досить потужний самодіяльний театр. Вони навіть гастролювали. Були різні спортивні секції. Я, зокрема, мав третій розряд зі спортивної гімнастики, тренувався по другому розряду. Але його не досяг.

– Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногруппниками/однокурсниками?

– Дуже сумно, але я сьогодні таких контактів майже не підтримую. Інколи зустрічаємося з кумом О. Шарим. Доля інших мені невідома.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Найперше скажу таке: коли ми навчалися, такого поняття як "наукова робота студентів" не існувало у природі! До моїх наукових звань і ступенів довелося йти далеко не простими шляхами. Однак, усе чого я досяг, це – моє і лише моє! 100 % самостійно! Отож, у 1966 р. я був прийнятий на роботу до Житомирської філії КПП.

– На якому етапі Вашого життя/викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– У 1968 р. до нас у Житомирську філію КПП завітав завідувач кафедри нарисної геометрії та інженерної графіки Київського політехнічного інституту, доктор технічних наук, професор Павлов А. В. І я в нього просто запитав, чи не можна було б мені зайнятися науковою роботою. На що отримав таку відповідь: "От коли О. А. Уставщикова (завідувачка нашої кафедри) доповість мені, що Ленчук І. Г. вже має належну кваліфікацію в області нарисної і прикладної геометрії, тоді приїздить до мене і я прийму рішення, що далі робити". Дозрівав я, як викладач "Нарисної геометрії" і "Креслення" довгих чотири роки!

Лише у 1972 р. отримав від Павлова А. В. цілком конкретне завдання прикладного геометричного характеру, без жодних зобов'язань з його боку (було сказано так: "вирішите це питання, приїздить; не вирішите – можете не приїздити"). Тоді дисертації не писалися "з чистого листа", мав бути "заділ". Це було складне завдання, але я розв'язав його за два роки. Надрукував дві статті в серйозних журналах.

У 1975 р. вступив до заочної аспірантури КПП. За три роки підготував дисертацію і в 1978 р. пройшов попередній захист зі спеціальності 05.01.01 "Прикладна геометрія та інженерна графіка". Почав оформляти дисертацію до остаточного захисту. Однак, ВАК СРСР зліквідував указану спеціальність. Довелося кардинально змінювати роботу як за стилем, так і за змістом, додатково реалізовувати впровадження у виробництво, здавати ще один екзамen кандидатського мінімуму стосовно до спорідненої спеціальності 05.13.12 "Системи автоматизованого проектування". Й усе-таки, за п'ять днів до закінчення аспірантури я захистив дисертацію на тему "Алгоритмізація технологічного процесу підготовки геометричної інформації для автоматизованих систем управління розкроюванням матеріалів". Так я нарешті став кандидатом технічних наук – давня мрія "технаря" збулася!

Цікаво, що А. В. Павлов відразу після захисту запропонував мені роботу у них на кафедрі із перспективою захисту через два роки докторської дисертації, в межах уже обраної тематики. Проте я не зумів позитивно вирішити житлову проблему (головним чином, матеріально), у зв'язку з чим не збулося те, про що так мріялося.

А у 1980 р. я перейшов на роботу до ЖДПІ, зайняв посаду завідувача кафедри, й у мене з'явилися нові проблеми педагогічного характеру. Дивно, але в ті роки питання захисту докторських ди-

сертацій якось не піднімалося. Тобто, це було не злободенно і не так важливо. Тому, кажучи чесно, я втратив час. Багато часу.

– *Хто був Вашим науковим керівником, якою була тема Вашого дослідження, що вплинуло на обрання саме цієї теми?*

– У 2007 р. я позбувся завідування кафедрою і вирішив оформити належним чином ті наукові здобутки, яких я досяг за всі минулі роки. Видав у світ три посібники з грифом МОН України, монографію і досить об'ємну серію статей та матеріалів Міжнародних і Республіканських конференцій. З'їздив у НПУ ім. М. Драгоманова до декана фізико-математичного факультету, завідувача кафедри вищої математики, доктора фізико-математичних наук, професора Працьовитого М. В., ознайомив його з цими матеріалами і попросив бути моїм науковим консультантом у підготовці докторської дисертації. М. В. Працьовитий люб'язно погодився. А 27 лютого 2013 р. захистив докторську дисертацію на тему "Теоретико-методична система навчання евклідової геометрії майбутніх учителів на основі конструктивного підходу" зі спеціальності 13.00.02 – "Теорія і методика навчання (математика)". Обидві дисертаційні теми стосуються суто геометрії. До речі, у Житомирі є лише один доктор наук з цієї спеціальності.

– *Чи одержували Ви пропозиції про роботу після завершення університету?*

– Найперше зауважу, що після закінчення ВНЗ мені не пропонували залишитися на роботі у ЖДПІ, оскільки я зарекомендував себе "середняком", як і переважна більшість моїх співкурсників (тільки троє закінчили ЖДПІ з червоним дипломом).

Проте мені випало працювати (щоразу – як обраний за конкурсом) у двох ВНЗ на всіх можливих посадах: асистента, старшого викладача, доцента; зараз (із 2014 р.) – професор кафедри алгебри та геометрії. До слова, я – професор нашого університету із квітня 2001 р. (за рішенням вченої ради ЖДУ ім. І. Франка).

– *Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у Ваші студентські роки й у період роботи вже як викладача (в радянський період та у часи незалежності)?*

– Хочу особливо відзначити, що специфіка, організація навчального процесу в роки СРСР була набагато кращою, ніж сьогодні! Зокрема, ми мали програми зі всіх предметів державного зразка, а студенти отримували знання. Не було стільки паперової тяганини.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Хотілося б сказати кілька гарних слів про найкращих моїх студентів. Чи пам'ятаю я таких? Так, звичайно! Багато з них й сьогодні працюють у нашому ВНЗ і не лише на фізико-математичному факультеті. Багато з них працює в Києві, багато за кордоном. Вони працюють успішно, з дуже хорошими показниками. Серед особливих були такі: Сарана О. (доцент кафедри математичного аналізу), Вітюк О. (працює в Києві), Кривонос О. (працює на кафедрі прикладної математики і інформатики), Кузьмич В. (очолював банк), Семенець С. (доктор педагогічних наук на кафедрі математичного аналізу), Чемерис О. (кандидат наук, працює на нашій кафедрі), Фонарюк О. (кандидат наук, працює на нашій кафедрі), Прус А. (працює на нашій кафедрі), Свірчевська І. (кафедра математичного аналізу), Павлик Н., Мосіюк О. (кафедра прикладної математики і інформатики), Шпаківський В. (працює в Інституті математики) й ще багато-багато інших. Усі вони заповзяті до навчання, допитливі, відповідальні, настирні у досягненні мети, обдаровані, й що важливо понад усе – закохані у математику.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

ЛЕЦКІН

Михайло Олександрович,
*кандидат філологічних наук,
доцент.*

Народився 1932 р. у м. Орша Вітебської області Білорусі. Закінчив філологічний факультет Московського державного університету імені М. В. Ломоносова у 1955 р. Упродовж 1972–2014 рр. (з перервою протягом 1996–1999 рр.) працював у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. З 1973 по 1977 рр. був заступником декана філологічного факультету, з 1977 по 1989 рр. очолював кафедру російської мови.

– Розкажіть, будь ласка, коли, де і в якій сім'ї Ви народилися?

– Я народився 1932 р. в сім'ї працівника друкарні. Мій батько в цей час уже проходив строкову службу в армії, він служив в місті Кам'янці-Подільському. Оскільки матеріальне становище нашої родини у той час було досить складне, тому батько вирішив залишитися в армії, тобто на понадстрокову службу. Армія тоді досить непогано матеріально забезпечувала і він нам постійно прислав посылки з продуктами і, таким чином, ми якось протрималися, нас нібито не торкнувся голод. Отже, виходить, що я фактично народився в сім'ї військовослужбовця. Мій батько загинув під час Другої світової війни як військовослужбовець, у званні молодшого лейтенанта. Мама в мене була домогосподаркою. У мене є старший брат, він зараз ще живий, живе в місті Хабаровську. Була і молодша сестра, нині вже покійна. Оце така у нас була родина.

– Скажіть, будь ласка, що вплинуло на Ваш вибір професії?

– На мій вибір професії, я гадаю, вплинуло те, що я з дитинства, десь з п'ятого класу вже більш-менш ґрунтовно займався віршотворчістю. Писав віршики потім серйозніше, серйозніше і, таким чином, хоча я в школі вчився по всіх предметах на відмінно, школу закінчив з золотою медаллю, але найбільші здібності у мене були до філології, до російської мови і літератури. Хоч я навчався в Україні, але в школі з російською мовою викладання і це визначило мою подальшу працю. І, коли я закінчив 10-й клас, тоді була 10-річка, я вступив до Московського державного університету імені М. В. Ло-

моносова. Тоді медалістів приймали до вишів без екзаменів, і я став студентом філологічного факультету.

– А можливо хтось Вас надихнув саме на філологію? Чи був якийсь наставник? Чому саме це Ви вибрали?

– І це було. У нас до 7-го класу була вчителька російської мови та літератури, ну така, звичайна. Вона не могла так вплинути. А от у 7-му класі до нас прийшов молодий ще фронтовик Олександр Феодосійович Чорноног. Він прекрасно викладав російську літературу і, знаючи, що я віршуванням займаюся, обережно, він підтримував цю мою діяльність. Оце його прекрасне викладання російської філології в школі теж вплинуло на те, що його образ стояв, ніби, переді мною. Хоча, до речі, він сам ще тільки навчався заочно в Полтавському педагогічному інституті. Тому що війна завадила багатьом своєчасно отримати освіту. Таким чином, це вплинуло також.

– Розкажіть, будь ласка, а як вплинув Ваш вибір професії на сім'ю, рідних, близьких?

– На ту сім'ю, яка була в мене, коли я вибрав професію, це ніяк не вплинуло. Мама турбувалася тільки, щоб діти не пропали, щоб вони отримали вищу освіту. А от коли я вже закінчував 4-й курс, я одружився. Але не на філологині. Я одружився, можна сказати, випадково. В потязі познайомився з красивою дівчиною. Вона в Одесі навчалася, а не у Москві. І вчилася вона на борошномельному факультеті, з зерном і борошном мала справу. І так, незважаючи на таку різницю в місцях проживання, в закладах навчання, в спеціальностях, ми через рік – у 1954 р. одружилися. І прожили ми з нею 63 роки, до її смерті. Вона позаминулого року померла. В добрій згоді, сім'я наша вважалася зразковою, так ззовні, принаймні.

– Розкажіть, будь ласка, чому саме Ви обрали Московський державний університет імені М. В. Ломоносова?

– Я обрав Московський держуніверситет, очевидно, через юнацьку таку пиху. Я навчався на "відмінно", знав, що можу скоріше за все закінчити школу із золотою медаллю. До речі, це була золота медаль вперше в історії району, де ми тоді проживали – це Золотоноський район на Черкащині. Тоді це ще була Полтавщина, але зі створенням Черкаської області, ця територія увійшла до її складу. І я вирішив, оскільки закінчив школу із золотою медаллю, і якщо Московський держуніверситет – це найголовніший вищий навчальний заклад Радянського Союзу, то я туди буду поступати. До речі, потім мені довелося переконатися, що можливо це було зроблено

даремно. Якби не моя працездатність, то міг би вилетіти звідти. Оскільки я закінчив провінційну школу, то мій рівень знань також не був занадто високий. Коли ж я побачив, який рівень знань мають інші мої однокурсники, які закінчили московські або принаймні обласні школи, то зрозумів, що якщо не буду серйозно працювати, то можу, так би мовити, "вилетіти в трубу". Але мені вдалося цим зайнятися і згодом декого навіть обігнати у навчанні.

– Розкажіть, будь ласка, яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції, коли Ви навчались?

– Московський державний університет імені М. В. Ломоносова? Емоції ці важко передати. Наш корпус університету знаходився напроти Кремля, через Манежну площу. Він був центральним у всіх відношеннях. Ну і викладацькі кадри там були такі, що важко передати. Це треба окреме інтерв'ю давати. Були професори, які отримали наукові ступені та звання ще до революційних подій 1917 р. Як нам викладав античну літературу професор Радциг Сергій Іванович, то на його лекції весь університет збігався: і геологи, і медики, і біологи, хто завгодно. Він давньогрецькою мовою читав тексти. Я просто як приклад навожу. Такі викладачі були, що тільки черпай знання і буде все прекрасно. І це захоплення університетом я проніс через все життя, перш за все, через все навчання. Ну, звісно, не всі були такі викладачі. На, так би мовити, периферійних предметах були фактично прості вчителі, просто тому що вони москвичі, то могли викладати. Але філологічні дисципліни викладались просто блискуче. Тим паче, коли я перейшов на 5-й курс, то саме за рік до цього закінчили будівництво висотного корпусу університету на Воробйових горах. І нас переселили, жили ми в розкішних умовах – у кожного своя кімната. Тому перші роки після навчання ще відчувалася якась туга за університетом, як там добре було.

– Розкажіть, будь ласка, яким чином і в якому році Ви потрапили в Житомирський державний педагогічний інститут імені Івана Франка?

– Я в 1955 р. закінчив університет. Дружина моя вчилася не 5 років, а 4, тому вона раніше закінчила свій інститут. І за направленням вона потрапила в Тюмень. Їй там виділили маленьку квартиру і вона чекала на мене. І не просто чекала, ще й була при надії. Ось тому я перед тим як закінчити університет, написав в Тюменський міський відділ народної освіти, чи не потрібний їм випускник Московського державного університету. Вони з радістю від-

повіли, що потрібний і надіслали запрошення, тому я був розподілений в Тюмень. Там я пропрацював рік вчителем у вечірній школі. Згодом деякий час працював журналістом в газеті "Тюменський комсомолец", а з 1958 р. я став викладачем Тюменського педагогічного інституту і пропрацював там 14 років, до 1972 р.

Варто вказати, що моя дружина українка і, порівнюючи суворий західносибірський клімат і Україну, звісно, що вона хотіла повернутися сюди. І я був майже українцем, тому що з 1944 по 1955 р. я вчився в Золотоноші, як згадував уже, та і всі 5 років навчання в Москві два рази на рік на канікули їздив додому. Отже, добре там українізувався і теж сумував за Україною. І ми, звісно, шукали можливість, щоб повернутися. У нас на той час уже було двоє дітей, і в 1972 р. удача нам усміхнулася.

Я прочитав в газеті, в учительській газеті, оголошення, що в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка потрібен доцент на кафедрі російської мови. Я подав документи, пройшов по конкурсу, і з 16 жовтня 1972 р. і до 2014 р. працював у Житомирському, нині, державному університеті імені Івана Франка. Зараз я вже 5-й рік на пенсії. От, таким чином, я потрапив до Житомирського педінституту, згодом університету і жодного разу я не пожалкував. Хоча, були і важкі часи, і ситуації, і стосунки, але якось я міг стояти вище цього і ще раз абсолютно щиро кажу, що ніколи не жалкував, що сюди потрапив.

– Скажіть, будь ласка, як Вам працювалося в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Ну, як працювалося... Якщо брати суто фах, то працювалося добре. Я, можливо і нескромно кажучи, працівник сумлінний, так вихований був, не халтурник. Я працював добре і про це свідчить те, що 3 роки був заступником декана філологічного факультету і понад 11 років працював завідувачем кафедри російської мови. Тепер вона називається кафедра слов'янських і германських мов. А от, якщо брати атмосферу, то Ви самі розумієте, що до 1991 р. атмосфера була радянська. Тому звідси випливали відносини і вимоги такі, не так стосовно того професіоналізму, як відносно партійної пильності. А я був членом партії. Було важко і не тільки мені так було. Хтось пристосовувався, я теж пристосовувався. Бували і конфлікти, і серйозні. Й інфаркт я мав. Все було.

– А як Вас зустрів колектив? Які були стосунки із колегами?

– Я з 1972 по 1996 р., 24 роки працював на філологічному факультеті, це тепер науково-навчальний інститут філології та жур-

налістики. А з 1999 р. з перервою у три роки працював і уже на пенсію вийшов на факультеті іноземних мов, а тепер науково-навчальний інститут іноземної філології.

Стосунки, знову таки, в радянський час були різні. У мене були і конфлікти на роботі, коли я був завідувачем кафедри. Але, в основному це через те, що я був поганий керівник, я не народжений керувати. Мені навіть двома людьми керувати вже якось складно. Я звик працювати, а не керувати. У певний період на кафедрі працювало 28 членів, багато. А люди різні були, тому траплялися і конфлікти. Але в цілому я не конфліктний, не борець. Я просто працівник і, в цілому можна сказати, що непогані були стосунки.

– А на якій кафедрі Ви працювали, можливо на яких кафедрах, і на яких посадах в інституті, а пізніше в університеті?

– З 1972 по 1973 р. я працював доцентом. У 1973 р. мене вмовили стати заступником декана філологічного факультету. І я 4 роки працював на цій роботі. І скажу без зайвих слів, що це була каторга. Страшна робота. Бо в мене не було ні секретарки, ну секретарка потім з'явилася, але вона просто була таким сидячим працівником. А всі питання треба було вирішувати декану і заступникам. А в період моєї роботи на цій посаді, декани були такі, що не дуже на них покладешся. Ну, це ж післявоєнний період, фронтовики. Потім, коли звільнилася посада завідувача кафедри російської мови, мене обрали на цю посаду і я 11 років, з 1977 по січень 1989 р. працював завідувачем кафедри російської мови. Мені складно об'єктивно оцінити як я працював. Вважаю, що був поганим керівником, але протримали мене такий час, то мабуть щось таки виходило. У 1989 р. я став вже знову викладачем-доцентом. Як у Біблії написано: "Из земли ты вышел и в землю вернешься". Доцентом я сюди прийшов – доцентом став у кінці. І до 1991 р. я пропрацював доцентом. А коли розпався Радянський Союз, і різко зменшилася потреба у викладачах російської мови, наша кафедра почала кадрово звужуватись і звужуватись.

У 1992 р. я став пенсіонером, але ще 4 роки пропрацював, то на півставки, то "погодинником". І в 1996 р. вийшов на пенсію. Рік я блаженствував на пенсії, радів що дуже вільний, можу спати скільки хочу. Але через рік я відчув якийсь дискомфорт, бо мозок працює за звичкою, щось народжує. Тоді я пішов шукати інтелектуальну роботу. І знайшов у спілці письменників України, в Житомирській обласній організації. Та вона виявилася не зовсім інтелектуальною. Треба було бути на півставки секретарем за машинкою, а півставки – прибиральником. І розділити це не можна було, бо

ніхто не йшов на одну із цих півставок. Тільки на дві. Пропрацював я там два роки. А в 1999 р. мене запросили викладати латину, і я став членом кафедри німецької мови на факультеті іноземної філології. Так, з 1999 по 2014 р. я радісно викладав латину. Це був найкращий період. Шкода, що старим я вже став. А взагалі, то це був для мене найрадісніший період мого викладацького існування. Я дуже любив викладати латину і студенти це підтверджували. Ну ось так.

– А що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у радянський період, а згодом у період незалежності?

– Атмосфера була особливою. Наш виш не технічно-природничий, а педагогічний, тому й ідеологія була на першому місці. У нас був філологічний факультет, уже згодом з'явився історичний, тому завжди дуже пильно перевіряли, що тут робиться, чи немає так би мовити "антисовєтчини" і тому подібного. У такій атмосфері було важко працювати. Ходили на заняття, перевіряли, як іде навчальний процес, чи не запускається, чи немає халтури. Наприклад, при викладанні старослов'янської мови, а вона була мовою релігійною, створеною штучно для перекладу слов'янам Святого Письма. Тому фактично, крім Євангельських текстів, нічого нема. А вони ж релігійні, тому наші керівники: "Ви ж дивіться, коли розглядаєте Євангельський текст, не забудьте сказати, що це брехня, це міфи, це вигадки. А насправді, тут ідеться про пригнічення робочого класу і селянства...". Важкувато в цьому плані було, але все одно, праця є праця. Ішли на ці поступки і так "мямлили", що це вигадки. Але викладали мову, граматику, то це було трошки легше. А коли цей тиск, ідеологічний, зник, працювати стало вільніше. Атмосфера, звісно, змінилася, але не відразу. От коли стала деканом Ангеліна Володимирівна Сингаївська, то мені зовсім стало легко працювати. Мені було легко, тому що це була периферійна дисципліна і я мав можливість не дуже на студентів тиснути, щоб зубрили, а то двійки будуть. Я розглядав викладання латини, як викладання культурології. Тому що курс викладався лише рік і ніхто за цей період не навчиться говорити латиною. Я й сам не можу говорити латиною. Ну, трошки можу, але немає ж середовища де практикуватися. Я використовував це для того, щоб робити їх культурними людьми. Зачеплюся за якийсь вислів, от патріотизм. Тільки я не кажу, що це патріотизм. Я кажу: "От дивіться як Цицерон писав. От чому він так писав? Бо він любив свою Батьківщину. Хай вона була рабовласницькою...", ну і так далі. Тобто студентам це подобалося. Вони знали, що я дозволяв, що якщо щось забули, будь ласка, ось перед вами.

Я й посібник тут видав з латині. От на такій-то сторінці подивіться закінчення. А головне, щоб росли людьми.

– На своїй сторінці у "Фейсбуці" Ви детально розписуєте про Ваші перші відчуття, про те, як Ви потрапили взагалі в університет. Могли б Ви трошки щось розповісти, це дуже цікаво.

– Я прийшов працювати у наш виш, коли був ректором Іван Федотович Осляк – фронтовик, освічена людина, викладав українську літературу і спеціалізувався на творчості Лесі Українки. Ставився до приїжджих особливо турботливо, бо знав, що нам жити так по-справжньому, немає де.

Якось незабаром після приїзду сюди, іду я по коридору нинішнього центрального корпусу і чую справжню лайку, вибачте з матюками. Хто це? Викладачі. Це зчепилися завідувач кафедри української літератури Василь Ілліч Півторадні і доцент Пінчук Степан Петрович. А чого вони зчепилися? Я потім зрозумів чому. Пінчук захистив докторську дисертацію. А Півторадні кандидат наук і, звісно, йому муляє. У нього виріс доктор наук і ось-ось він займе його посаду. Лаялися. А Пінчук теж був такий грубуватий. Але не в цьому справа.

І Півторадні доніс на Пінчука в обком партії, що це буржуазно-націоналістична дисертація, бо там він проповідує зарубіжних письменників. Ми ж тоді не знали, що є якась ще зарубіжна українська література, величезна діаспорна українська література. Ну так от написав: він проповідує українських буржуазних націоналістів, які живуть за кордоном і вони на "загниваючому Заході", в імперіалістичному оточенні і так далі. В обкомі партії дали на експертизу Сергію Трифоновичу Радчуку-Павленку. А той вирішив раз дали, значить це правда. А він був хоч і комуністично спрямований, але дуже освічений. Він з позицій своєї високої освіченості підтвердив, що це буржуазний націоналізм. Правда, давав і мені почитати. Я націоналізму не побачив, бо я ж приїхав з Тюмені, який націоналізм я міг побачити? Одним словом, на початку 1973 р. відбулося голосне партійне зібрання, на якому І. Осляка зняли з посади ректора, секретаря парторганізації звільнили з роботи, а Степана Пінчука теж звільнили з роботи і написали ще й у Вищу атестаційну комісію, щоб анулювали його докторський ступінь. Він, бідолаха, лише згодом, так би мовити, викрутився, уже у період "перебудови" був поновлений його статус. Але це була така дуже сумна історія і неприємна.

Ректора зняли, і прислали нам Петра Сидоровича Горностая. Я теж з Інтернету знаю, що у нього хороше ім'я і репутація. Але він

був таким комуністом, що аж страшно сказати. Те, що він вимагав дисципліни – це прекрасно. Але формалістом він був надзвичайним. Наприклад, чи знаєте Ви, що в ті часи в обкомі партії влітку не можна було ходити без піджака? Працівники тільки в своїх кабінетах могли зняти і повісити піджак на стілець, але коли виходили в коридор обов'язково надягали і, щоб всі гудзики були застібнуті. І він такий був – у спеку, коли ми всі ходили в тенісках, він сидів у піджаку, розстібнутий правда. Мені здається, він мене незлюбив. Хоча на роботі тримав дуже сильно. Більше того, коли йому треба було якийсь лист написати в інші вищі і міністерства, він викликав мене. Запитував, як правильно, краще, грамотно чи ні, і напишіть оцей шматочок. Загалом я навіть листи писав. Від цього було важко. Я інфаркт заробив там на цьому ґрунті.

– Наскільки нам відомо, такі напружені ситуації траплялися найчастіше на філологічному факультеті. Всі відразу згадують філологічний факультет, коли заходить питання про якісь політичні обставини епохи...

– Історичного факультету не було, тому філологічний був найбільш ідеологічним. А якщо факультет ідеологічний, тому не може бути ніяких відхилень. Але звісно, що якісь відхилення були. Один викладач постраждав. Збірку наукових праць видавали і він написав статтю і опублікував про те, що Іван Франко був видатним ленинцем. Так, Іван Франко і Леся Українка дійсно у певний період життя захоплювалися соціалістичними ідеями. Вони були привабливими ці ідеї. Правда, потім Франко писав, що не треба перебільшувати. А в обкомі партії подивилися: "Как выдающийся ленинец? Выдающимся ленинцем был товарищ Сталин. А двух выдающихся ленинцев не может быть одновременно". І йому перепало за це, але залишився на факультеті. Отаке було у нас на факультеті. Що загодно.

– А як саме Ви потрапили до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка? І скільки загалом ще було претендентів.

– Один був.

– Один був і його теж могли взяти. А чому вибрали саме Вас?

– Як я потім дізнався, ситуація була така: "Давайте ми візьмемо радше людину, про яку ми нічого не знаємо, ризикнемо, ніж ми візьмемо точно знаючи, що це п'яниця". І мені потім казали: "Добре, що Ви дійсно не п'яниця. Ми не помилилися. А могли помилитися". Але тоді помилитися не страшно було. Справа в тому, що

тепер квартири купуються, а раніше видавалися. І я отримав квартиру ще за радянським законодавством. Так, ти можеш бути скільки завгодно хорошим викладачем, 2-3 роки пройде і ти сам поїдеш звідси, бо не може сім'я жити без квартири. Я теж майже рік жив без сім'ї. Вони в Тюмені були, а я тут.

Старшу дочку я взяв сюди в січні 1973 р., тобто через два місяці після того, як я сам сюди переїхав. А молодша дочка з мамою, моєю дружиною, ще там до липня були. А в липні я поїхав за ними, перевіз сюди. Як-не-як, але дві кімнатки – це майже квартира. Тільки що немає кухні та ванної. Так жити можна. А потім завідувач заочного відділення отримав підвищення, став ректором Ізмаїльського педінституту. Його квартира звільнилася. І я якось домігся. Я взагалі це не дуже вмію. Дружина моя страждала часто від того, що там, де хтось міг стукнути кулаком і вимагати, я не міг. Звісно, це для сім'ї було погано. Але якось я домігся, теж не без втручання дружини. То, отримали квартиру. А так викладачі приїздили. Один зі мною в один день сюди приїхав, через два роки поїхав. Ну, правда, він як викладач був не зовсім здібний.

– Якою науковою діяльністю Ви займалися під час Вашого викладання в інституті/університеті? Загалом про всю Вашу наукову роботу і Вашу наукову діяльність.

– Я закінчив університет з вузькою спеціальністю – діалектолог, російська діалектологія, місцеві говірки. На цю тему я захистив дисертацію в 1968 р., теж, до речі в Московському державному університеті. І мої публікації до 1968 р. були по діалектології. І після неї теж по діалектології.

У 1965 р. оформлювався в річну аспірантуру. Це така на один рік, там не потрібно було складати вступних екзаменів. Документи подав, їх оформили і ти на рік в аспірантурі. От коли мої документи проглядав теж секретар парторганізації філологічного факультету Московського держуніверситету, виникли проблеми. Спочатку все нормально, потім похмурнів: "Как? Вы не коммунист?". Я відповідаю: "Нет". Він мені: "А почему?". Почалась розмова, що я ще не доріс. І такі формулювання були до всіх, хто не комуніст, ніби їм і "рости" не треба. А потім він сказав: "Это все детские разговоры. Но, знаете, что? Давайте мы с вами заключим такой договор. Через 5 лет будет столетие со дня рождения Владимира Ильича Ленина. Дата знаменательная, нужно готовиться. И нам нужны публикации на ленинскую тематику: Ленин и языкознание, Ленин и язык". Потім "плавно" перейшов до мене: "Я бачу, що у Вас матеріалів багато, Вам для дисертації досить і півроку, а півроку я Вас попрошу.

Ідіть в Ленінку, (тепер Румянцевську бібліотеку), беріть повне зібрання творів Леніна, виписки робіть і готуйте статті. Можливо, будуть зі співавторами". А я відповів, що вже це питання вивчається іншими дослідниками та й публікації є. Він мені далі: "Ну, що Ви, хіба не знаєте як у нас марксизм учать?" І це він правду казав. Марксизм вивчався формально і дуже часто поверхово: конспектувалися окремі, вибрані сторінки, твори повністю ніхто не читав.

Я погодився. І з того часу і до 1991 р. був ленінцем. При чому, досить свідомим у Радянському Союзі ленінцем-мовознавцем. Я там стільки нашукав. Так от, я з Леніним так наазартився, стільки навиписував, що мені на всю... А якби не закінчився Радянський Союз, то я б ще може б друкував і друкував.

Я став подавати такі статті. Правда, я закінчив аспірантуру раніше, ніж вони змогли пристосуватися до співавторства. Я подаю статтю "Ленин о диалектах и диалектных различиях" в редколегію. Мені кажуть: "Забирайте свою статтю назад. Ну що Ви з Леніна дурачка робите. Ви тільки будете за волосся притягувати якісь матеріали". Я кажу: "Я заберу, тільки Ви прочитайте". Читають і кажуть: "Ще такі несіть статті". Там стільки нового матеріалу було, що гвалт. А мені це легко було. Я багато статей надрукував і навіть готував книжку, але, слава Богу, що вже не довелося. Останнє, що я підготував, ну вже відбулося те, що відбулося... Я написав статтю "Елементи українських місцевих говірок у творах Леніна". І теж мені кажуть: "Ну что Вы, издеваетесь?" Я кажу: "Почитайте". Почитав, каже: "Не може бути!" "Я ж посилання даю, дивіться, першоджерела". Не надрукував я цього, бо вже розвалився Союз і стали Леніна критикувати. Значить так, у мене це вже другий цикл статей. По діалектології російській, потім "Ленін і мовознавство", а потім трапилось ось що. Коли я в 1996 р. пішов на пенсію, а потім перейшов в спілку письменників. Це на мене так вплинуло, що я із російського філолога-лінгвіста став діаметрально протилежним українським філологом-літературознавцем. Відкрилося переді мною ціле море, океан української літератури, у тому числі навіть місцевої.

І от, коли я вже вийшов із цього горнила, спілки письменників, і знову прийшов в університет викладати латину, у мене було не два плани над якими я працював, а три. Я мав спеціальність "Російська мова і література", викладав латину, й продовжував писати наукові праці. Можете подивитися, став спеціалістом в галузі наукового доробку Івана Івановича Огієнка. Я навіть в 2014 р., в останній рік мого викладацького життя, став лауреатом Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка, за 3-томник "Письменники на життєво-

му шляху Івана Огієнка". Це в мене третій і, мабуть, останній цикл моїх наукових творів.

Років три тому я зв'язався зі школою, яку я закінчив, в Золотоноші, Черкаської області. Вони вхопилися за мене: "Напишіть історію нашої школи". Я кажу їм, пишу: "Я історію написати не можу, тому що треба з документами працювати., а у мене є лише власна пам'ять. Я можу написати спогади". "Ну, напишіть". Так я написав спогади і надрукував книжечку і послав їм. "Спалахи пам'яті", щось так називається. Про шкільні роки, з 5 по 10 клас. А подальший період я вже відчуваю, що не осілю, немає сил. Я останнім часом таким методом працюю: знаходжу якусь фотографію або документ, показую його суспільству і чіпляючись за нього, пригадую, що навколо нього відбувалося. От такі фрагменти у мене пішли спогадів. То про інститут/університет наш, про про Московський державний університет імені М. В. Ломоносова, та інше, п'яте-десяте. От такі фрагменти назбираються, то ще буду по неділях писати, я вже собі визначив, що саме у неділю пишу. А якщо немає фотографій, то я так і не пригадаю. Це ж треба імпульс якийсь щоб був.

– Можете назвати загальну кількість всіх Ваших праць?

– Так би я ніколи не запам'ятав, тому веду облік. Всього виходить 230 приблизно, так. Ну, тут і тези маленькі, і статті серйозні, і книжки, навіть тритомник. Це все фіксується в мене.

– Під час Вашої викладацької діяльності в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка, чи займалися Ви якоюсь громадською роботою?

– Без цього не можна було, серйозні ж претензії були. Я в Тюмені по партійній лінії керував радіогазетою. І коли я сюди приїхав до інституту, мені заявили: "О, Ви у нас теж заведіть радіогазету". Тому я рік до того, як став заступником декана, раз на тиждень випускав двомовну радіогазету. По вівторках російською мовою, по середах – українською. Худо, бідно, але якось воно йшло. Організував актив такий, потім мені доручили і багато років я вів стінгазету. Не було ж ні комп'ютерів, нічого, тоді все на машинці друкувалося. Ми разом з Квеселевичем Дмитром Івановичем, був такий час, випускали стінгазету. А було, що я один випускав. Потім я був членом партбюро інституту. Я там вів протоколи і займався стінгазетами. Уже не сам вів, а відав. Ходив дивися, оцінював їх по факкультетах. А протоколи я вів такі, як п'єсу. По них можна було фільм знімати. Я дуже детально записував, прямо як в п'єсах: "Іван сказав, Петр ответил". Поки на мене не насіли. Також був членом партбюро інституту.

Але трапилась якось одна історія. Я лежав у лікарні. До мене приходили товариші і говорили: "Михаил Александрович, поздравляем Вас. Вас выбрали секретарем парторганизации филологического факультета. Все отказывались, а Вы не могли отказаться. Вы были в больнице". Я став секретарем партбюро. Я спочатку почав працювати так нічого, раз на два місяці збори збирав. А потім якось я охолов. Чи атмосфера почала відчуватися, що воно скоро розпадеться, чи що? Я перестав збори збирати. Правда, студентські внески ще збирав. І я панічно боявся, що от настане вересень, у вересні ці звітні збори, і мене спитають: "Що ж Ви не робили? То ж Вас же треба виганяти з роботи. Вам доручили серйозну справу, Ви навіть статут не виконуєте, раз на два місяці не можете зібрати збори". І я чекав оцього вересня, як от присуджений до страти, його ж зразу не страчують, він ходить і мучиться, коли оце йому в потилицю вистрелять.

Але в 1991 р. перед тим як Україна проголосила незалежність, в Москві 3 дні панував ГКЧП (Государственный комитет чрезвычайного положения) і це призвело до розпаду Радянського Союзу. Я так зрадів. Бо партія теж стала нікчемною, вона розвалилась. Я думаю: "Слава Богу, вересень надійде – мені нічого не буде". Так, з егоїстичних таких міркувань. Оце я мав таке навантаження. А як прийшов на факультет іноземних мов, був куратором років два, потім і від цього мене звільнили.

– А можете розповісти про громадські роботи у колгоспах?

– О, ну, це ціла історія! Знаєте, Радянський Союз – це ж колгоспна система. Вона з самого початку була недієздатною. Показово, в кожній області було 3-4 колгоспи, які підтримувалися владою, маяки. Там дійсно було хороше господарство і все таке. А взагалі вони з самого початку були недієздатними. Вони не посіяти самі не могли, ні зібрати. А особливо зібрати. Бо посієш одну бульбину, а виростає 10 бульбин. На весняні роботи нас майже не запрошували, а на осінні – це норма. У вересені занять не було, студенти не вчилися, спеціально переробляли навчальні плани. Вересень – всі на роботах. Я, до речі, любив ці роботи. І навіть сам, будучи завідувачем кафедри, а завідувачі кафедр, як правило, не їздили, а я просився. Кажу: "Не можу нікого знайти. Той хворий, той уже поважного віку, а та – нещодавно народила і тому подібне. Давайте я поїду". Інколи відпускали, інколи ні. Там і керувати не було ким, основне – це спостерігати, щоб не пиячили, щоб не відлинювали. Загалом було нормально. Один рік мені тільки не сподобалося.

В основному ми на збиранні хмелю працювали. Житомирщина тоді була провідною областю в Україні з вирощування хмелю і навіть в Радянському Союзі. Ми вересень відбули на хмелю, тільки в жовтні приступили до роботи. У 1976 р. у жовтні вдарили морози, а цукровий буряк в господарствах ще був не зібраний. І нас на Чуднівщину відправили цей буряк збирати. Там було важко, бо там вже доводилося керувати, а просто спостерігати не доводилось. Студенти мерзли. То я, щоб показати приклад, сам кинувся збирати ці буряки. А студенти стоять, спостерігають. Ну, може хтось підійде, підніме щось і знову руки ховають, гріються. То в цих умовах я там дуже застудився і загалом здоров'я дуже погіршилося, деякі проблеми у мене ще й досі час від часу про себе нагадують, вже хронічні стали.

Особливо було весело, коли нас було 3-4 викладачі. Якщо велике господарство, то в одного по дві групи студентів, у другого дві групи. Не колгосп, а великий радгосп. Ми ж не були ще старі. Там і ха-ха, хі-хі, анекдоти і по сто грам бувало вип'єм. Студентів відвели на роботу, ходимо, дивимось. Був один такий випадок. Мене послали в радгосп, це було в 1986 рік, коли сталася катастрофа на ЧАЕС. А нас саме відправили в Олевськ, фактично в ті місця. Так там був великий колгосп. Студенти були зайняті на трьох точках: на хмелю, на картоплі, на льону. А я жив на квартирі у секретаря сільради – начальника з машиною. І якось він мені каже: "Михайле Олександровичу, поїхали по гриби. У мене сьогодні вихідний". А я відповідаю: "Так я ж повинен бути тут". Він своє продовжує: "Нічого. Ви перед поїздкою зараз об'їдете ці три точки і потім студентам будете говорити: "Ну, я пішов на картоплю, я пішов на льон, я пішов на хміль", – і вони так і будуть казати, якщо хтось зацікавиться". Так і зробив, і ми поїхали. А в цей самий день приїхав з перевіркою ректор, якраз почав працювати новий керівник тоді ще нашого інституту Іван Митрофанович Кучерук. То був ректор перехідного періоду. Як і країна жила в перехідний час, так і він. Він починав ще як неосталініст, а закінчив уже як демократ. От він приїхав і запитує: "Де Михайло Олександрович?". Студенти ж йому відповідають: "А він був тут, пішов туди, пішов туди". І таким чином, мене не знайшли. А я за цей час там грибів назбирав. Правда, довелося понести на перевірку, бо Чорнобиль же поруч. Але сказали мені, що все нормально. Для викладачів це був практично додатковий відпочинок, на свіжому повітрі.

– А були якісь неприємні інциденти, конфліктні ситуації?

– Деякі були проблеми. Наприклад, у нас завжди знаходилися студентки, яких звали "фіфочками". Вони ніколи того хмелю не ба-

чили. Але хмелю і я до цього не бачив. Проблема не в цьому. Вони ж взагалі не уявляли, що вона може щось фізично робити з таким манікюром. Знаходили вихід із ситуації – наймали колгоспних пенсіонерок і ті за них збирали хміль. А вони так їм його збирали, що ці нероби ще й норму перевиконували. Нам же норми теж давали, бо ця робота оплачувалася. Але це швидко припинялося. Але були от такі спроби. Були також моменти, пов'язані з прагненнями деяких викладачів отримати якусь власну користь від цієї роботи. Наприклад, у колгоспі був яблуневий сад, а один викладач, з наших керівників, приїхав своєю машиною і набрав багажник яблук. А ректор, Іван Кучерук, приїхав і застав його за цією справою. І був скандал. А так, в цілому, я не пам'ятаю за моєї присутності, щоб були якісь серйозні там драми.

– ***Як Ви вважаєте, а зараз потрібні подібного виду роботи?***

– Вони ніколи були не потрібні. І тоді не потрібні. Просто організували систему сільгосподарського виробництва, з яким самі ініціатори не змогли впоратися. А так, в принципі, людина повинна ставити перед собою такі завдання, як християнство вчить: "Бог дає людині випробування, але такі, які вона може витримати". Так і тут, ти ставиш якесь завдання, прорахуй, що вийде. Зможеш впоратись – добре, не зможеш – не треба цього робити. А поставили таке завдання, яке не могли виконати.

– ***Які зміни, що відбувалися в країні, на Вашу думку, за час Вашої викладацької діяльності найбільше вплинули на ситуацію в університеті, тодішньому інституті, про політичний тиск певного роду і як саме він виявлявся? Можливо були ще якісь подібні ситуації.***

– Я скажу інше. Про те, як відзеркалювалися події в країні. У нас навчалися студенти з Казахстану. Це була така ціла історія. Ми обмінювалися кадрами, завдяки їх навчання я тричі побував в Казахстані. Із Житомира їздили, на місяць. Я там викладав, а звідти сюди приїздили викладачі. Я навіть став відмінником освіти Казахської РСР. У мене десь є цей значок і документи. Так у нас їх багато було на філологічному факультеті. І раптом 1989, 1990, 1991 рр. уже відчувається, що Радянський Союз на стадії розпаду і приїзять звідти викладачі та й кажуть: "Хто хоче завершити навчання в Казахстані, будь ласка, записуйтесь, ми вас переведемо. Там по обласних педінститутах розкинемо, виходячи з того, хто звідки". І так у нас все менше ставало казахів. Я пам'ятаю, як приходжу на лекцію у велику аудиторію, амфітеатром. Сидить одна студентка. І я їй говорю їй: "А де студенти?". А вона мені: "Михайле Олександр-

ровичу, всі уже роз'їхались". Я їй відповідаю: "Ну що ж, тоді ми з Вами розпрощаємося". Вона каже: "Михайле Олександровичу, правда це некресиво говорити, я закохана у Ваші лекції. Ви так добре читаєте. Прочитайте мені лекцію". І що ви думаєте, я став за кафедру, попросив її сісти за перший ряд, щоб вже не дуже кричати. І прочитав їй останню лекцію. Оце явно відбувалося. Ну, і потім значить стало у нас все менше годин, особливо у пенсіонерів, раз немає казахів і починається все менший набір на російське відділення. І в 1996 р., коли я працював уже на погодинній оплаті, пішов на пенсію.

– Як вплинула катастрофа на ЧАЕС в 1986 р. на ситуацію в інституті/університеті? Чи відчувалися якісь зміни у настроях в інституті/університеті, у Вашому оточенні, викладацькому, можливо студентському?

– Знаєте, ніяк. Стали перевіряти рівень радіації, особливо, коли побудували 8-поверховий новий корпус, де зараз чотири факультети соціально-гуманітарного спрямування. Було трошки тривожно, бо там гранітне все. А граніт, мабуть, більше концентрує радіацію. Але все одно працювали, ніяких відхилень не було. І не було такого, щоб хтось вмер через це, не чути було такого, просто жили.

– А як вплинула війна в Афганістані на суспільство і знову ж таки на ситуацію в інституті/університеті?

– Вона, як на мене, теж не дуже вплинула. Просто настав час, коли ректорат попередив деканів, а декани попередили викладачів, що інститут прийняв на пільгових умовах афганців. Тобто, тих, що приїхали з війни поранені або і не поранені, але все одно герої тієї незрозумілої війни. Звісно, ми їх прийняли на пільгових умовах, бо знань у них, самі розумієте, не дуже багато було. А нам сказали: "Ви зважайте на це і допомагайте". Ми допомагали так, досить з опікою ставились до цих студентів. Але я не пам'ятаю, щоб хтось з них зловживав цим. Ні. Були такі спокійні, молоді хлопці. А так більше нічого не було такого.

Зборів у нас не було таких якихось спеціальних, присвячених Афганістану. Бачите, Афганістан така справа дуже складна. Чому? З одного боку, це бандитський напад на іншу країну. Це як у нас Крим забрали, ніж в спину вставила Росія, саме коли Україна була розгубленою. Так і тоді, Афганістан саме переживав нелегкі часи. І тут ще вдерлася інша держава, щоб насадити вигідний їй політичний режим. Це з одного боку. Тобто, наші солдати були фактично

бандитами, але бандитами не зі своєї волі, а тому що така держава була, бандитська. От вони присягу приймали і її виконували.

Тому я вважаю, що їм, цим хлопцям, які повернулися звідти, треба було допомагати. Вони там проливали свою кров, і психологічно їм допомагати. А виставляти це якимось по-іншому: "О, інтернаціональний обов'язок виконували". Ні, ніякий інтернаціональний обов'язок вони не виконували, просто виконували свою присягу. І не треба це виставляти напоказ, просто допомогти людям і все. Отак з Афганістаном було у нас, на мій погляд.

– А в плані дисидентських рухів, які відбувалися взагалі в той час? Були Ви свідком чогось такого? Як Ви це переживали в тому ж викладацькому колі, думки були різні?

– От бачите, з дисертацією Степана Пінчука – це ж теж було свого роду дисидентство. Хоча він підпільного нічого не робив, все робив відкрито. До того, як я сюди приїхав, була історія з романом Олеса Гончара "Собор". Його, звісно, обговорювали. Заздалегідь було відомо, що треба його засудити. Але знайшовся у нас один студент, здається, філологічного факультету Борис Остапенко. Він взяв на брався мужності, та й каже мені: "Це неправильно, це прекрасний роман". І обґрунтовував свою думку. Його за це вигнали і не дали йому закінчити виш. А він був поет, писав вірші і вже навіть друкувався. Перекрили і цей канал. І тільки десь у 1999 р. у нього вийшла збірка віршів, і ще після цього виходили. Оце був такий у нас студент, який поплатився за те, що був чесним.

Коли я працював заступником декана на філологічному факультеті, деканом був фронтовик, Іван Федорович Роздобудько. Я помічав, коли він у відпустці, то ректор Петро Горностай з кожного питання причіплявся до мене. Я, як заєць, якого загнали в кут. Боягуз, але ж він може і відповісти. Я не витримав, кажу: "Петро Сидоровичу, от Ви до мене зараз з претензіями, але це ж питання повинен вирішувати Роздобудько". Він знову: "Так він же у відпустці! Ви займаєтесь". А я й собі: "Ні, я перевіряв. У нього відпустка закінчилася". У декана і його заступників так – вони мають відпустку, а у викладача – 2-місячна відпустка, 48, а тепер 56 календарних днів. Тому декан і його заступники місяць відпочивають, а місяць без викладання, повинен бути на роботі та організацією займатися. Так я кажу, що у нього вже деканська відпустка закінчилася. "Хорошо. Раз Вы ему завидуєте, когда вернется, я ему передам это. Что Вы к нему претензии имеете". Ну, ось такий, підводний, не джентльменський підхід.

Чи, наприклад, у других випадках, є Роздобудько. А першотравневі і листопадові демонстрації? Це ж був театр. І, як в театрі, були репетиції. Здається, по суті, що таке демонстрація? Люди вийшли, щоб висловити свої почуття. Ні, цього мало, треба, щоб в один момент підняти кулі червоні, в інший – зелені, коли що крикнути. Це все було розписано по хвиликах. І от бувало Роздобудько тут вже сидить, а філфаківці в чомусь провинились – не тоді крикнули на репетиції, не так пройшли. Ректор підходить, гнівний на Роздобудька: "Иван Федорович, что это Вы себе позволяете?". Той спокійно стоїть, а Горностай побагровів весь і відходить. І так завжди було. Або, 14 година, а Роздобудька вже немає на роботі, а нам в деканаті потрібно до 18 години буди на роботі. А в Петра Горностая була така манера: він десь за 15 хвилин до 18-ї години телефонує в деканат: "Иван Федорович есть?" Я говорю: "Нет". А він: "Де він?" Я кажу: "Не знаю. Він же мені не підзвітний". А Горностай любив відразу впадати в гнів. Але це не страшно. Страшно, що він в гніві вирішував питання. І він: "Скажите ему, что у вас 10-часовой рабочий день. 6 часов, как у преподавателей и 4 часа, как декан или замдекана, плюс обеденный перерыв час, то 11 часов здесь оба должны быть!" Я слухав, слухав, потім якось говорю: "Петре Сидоровичу, так він же не мені підзвітний. Скажіть йому самі. Чому Ви мені це кажете?" Не відповів.

"Коммунизм – это молодость мира и его возводит молодым". Но, не дай Бог, молодым возводит коммунизм. Так що і таке було у нас в житті. Але це правда. Ректор Петро Горностай мав дуже такий чіпкий погляд. Він з пів погляду міг щось зрозуміти. А я як заступник декана, сам складав розклад і виставляв аудиторії та вивішував його на дошці. Я бігаю, міняю цей розклад. Він підходить до розкладу філфаківського, подивився поверх окулярів і пальцем показує: "Михайле Олександровичу, чому це у Вас отут дві аудиторії стоїть? Практичне заняття в одній групі на дві аудиторії". Я кажу: "Тому що у викладачки методики викладання російської мови, зараз лабораторна. Лабораторна ж на дві підгрупи". Він відразу й побагровів: "А Ви що, не знаєте, що дисципліни педагогічного циклу (а методика – це педагогічний цикл), проводять у базовій школі (я не знаю чи є таке поняття "базова школа" зараз, але тоді такою базовою школою була ЗЗ). А Ви в аудиторії проводите. По якому праву?" Я кажу: "Права не має. Але зараз кінець березня. Це ж шкільні канікули і в школі не можна провести". "Треба було перенести, – він же не може відступити, – треба було перенести. Миттєво в мій кабінет! Ви, ця Гудзик, (яка методику викладала), і на-

чальник навчальної частини. Всі до мене!" І всі робочі плани, і всі міністерські програми, загалом все закрутилося. А він ще біля розкладу казав: "Ви кого хочете цим обманути? Партію хочете обманути? У нас зараз партія оголосила рік якості. Це не гра, це серйозно. А Ви хочете тут підлість підложити?" І от ми пішли, а він це ще дорогою говорив. Загалом, зібралися ми там у нього, кричав він на нас, гримав. Всім роздав "сестрам по серьгам", "по нисходящей". Начальнику навчальної частини, Романюку, зауваження, мені – догану, а цю викладачку, Гудзик, яка все собі "дозволила" – попередив, що вона допрацює до кінця навчального року і її виженуть. І так і зробили. Потім вона в Київ переїхала і стала там знаменитістю – писала підручники для початкових класів.

Ну, добре. Кричав, кричав, треба ж колись і охолонути. От він охолов та й каже: "Михаил Александрович, Вы все поняли?" Я: "Да, все понял", "Ну, идите". Я вже йду, до дверей торкнувся. "Да, поверніться, я забув. Ще одне згадав. У Вас там вчиться така студентка Долгова. Знаєте?" Я кажу: "Знаю прекрасно, хто ж її не знає. Я знаю, бо вона демонстративно сидить на занятті і плете спицями. І шапка у неї, яку вона ніколи не знімає, як в англійського гвардійця. Тому вона відповідно отримує двійки". Ректор: "Да, но Вы знаете, что мы начали строительство нового корпуса. А нам нужны как и фондовые, так и внефондовые стройматериалы. И только облисполком может это дать. А эта Долгова, Вы знаете кто она?" Я кажу: "Знаю. Племінниця голови облвиконкому". "Так Вы же должны понимать, нам же не дадут внефондовых материалов. Так я Вас обязую, негласно обязую". І зобов'язання було таким: "Ви не тільки йі самі не ставте двійок і трійок, але, як заступник декана ще зробіть так, щоб й інші викладачі не ставили йі поганих оцінок. Ви зрозуміли?" Відповідаю: "Зрозумів". А він мені: "От теперь можете йти". Я йду, а в мене в голові: "Вы кого хотите обмануть, партию в год качества?" От така була мораль: подвійна, потрійна і яка завгодно.

– Як для Вас особисто, для Вашого оточення проходив період "перебудови"?

– Загалом, я як працював до цього, так і продовжував працювати собі. Я уже завершував в цей час завідування кафедрою. От Горностаї мені ніколи не давав відпустки влітку. Я завжди був у відпустці у вересні. Половину вересня у відпустці, половину – на цих госпроботах. Чому? Він мене робив... (він же знав, що я грамотний і взагалі такий виконливий), або членом приймальної комісії – тоді я відав зошитом, в якому записувалися всі засідання, всі рішення,

при чому в цьому зошиті я не мав права літеру неправильно або неясно написати, бо це ж правда, це ж документи, кого прийняли, кого ні. Потім каже: "Филиймонов", а я написав "Филимонов". Тому обережно так я сидів, настроювався писати обережно. Або я був головою предметної комісії з російської мови і літератури. І тут знову була подвійна мораль.... Там все було, ніби зашифровано: ні прізвища абітурієнта, нічого. Тоді приймали вступні іспити, зокрема потрібно було написати твір. Міністерство прислало теми творів. От приходить Петро Горноста́й і приносить ці документи, вони зашифровані, там П-80, К-89 і так далі. І сам роздає викладачам, по скільки там, по 10, по 12 цих творів. Підходить до мене, й говорить: "Михайле Олександровичу, отут перші 6 робіт – це там 3 квота обкома партії, дуже просять, навіть наказують. А оце із Чорнобильської зони, а це комуністи. У нас мало комуністів серед студентів – кров із носа, але цих треба прийняти. "А як прийняти, якщо...". "А це вже Ваша проблема". Бо все це усно, якби він написав мені, то у випадку чого його б схопили, а так мене б схопили, якби я насмілювався там кому доставити чи викреслити, чи літеру виправити. Такі теж були, тільки до мене. Одного викладача за це схопили, аж в Казахстані знайшли. Ну, який я вихід міг знаходити? Було таке, чи писане, чи неписане правило. Оскільки абітурієнти під час іспиту хвилюються, то могли випадково зробити опіску. Тоді перевірявся чорновик. Якщо в чорновикі правильно, а в екзаменаційній роботі не правильно, вважайте, що це немає помилки, і навпаки. А навпаки ми не перевіряли. Абітурієнти знали це і, коли сумнівалися, вони навмисно робили там не так, а там так. І виходило от, що одне з них правильно. Я цим користувався. Потім вигадував, що це однотипна помилка, така вже була. А насправді її не було. Брав на себе. Але інколи і це не допомагало. Тому на навчальній раді звучало: "На жаль, ми взяли мало комуністів. Михайло Олександрович Лецькін "зарівав" трьох комуністів".

Прийшов у червні 1986 р. новий ректор Іван Митрофанович Кучерук. І вирішив перевірити, не знав, в який бік, як я керую цим ділом. Він казав, як треба було перевіряти ці твори: "Михайло Олександрович, вся комісія ко мне в кабинет. Вот садитесь (кабинет большой, проверяется). Потом все мне сдадите". Стали перевіряти. До мене підходить радитись один викладач, не знав, так чи так, я даю пораду. Крім того, за інструкцією я повинен був 25 %, тобто четверту частину перевірених ними, перепроверити і, якщо там щось неузгоджене, то я виправляв і моє виправлення було правильним. Мені дав він 12 зошитів, як 12 Апостолів, і сказав:

"Перевіряйте так, як слід". Я перевірів: 11 двійок і одну трійку поставив. Ректор подякував. І з того часу у мене ніби рай наступив – кожне наступне літо я проводив у відпустці: липень, серпень. Не знаю, чи йому не сподобалось, що я так багато двійок поставив чи щось інше. Одним словом, отак "перебудова" трішки вплинула на мою особисту долю. Ректор Кучерук з якоюсь насолодою виганяв з роботи викладачів. Йому приємно було дивитись, як хтось затруситься, буде там казати: "А можливо можна було по-іншому?" "Ні. Дякую за роботу. Ось Вам квіточка і до побачення". Це ж він відмінив у 8-поверховому корпусі ліфти. Каже: "Що це ви будете кататися". Йому казали: "А як же фронтовики, викладачі у віці?" Він своє: "Нехай ідуть на пенсію, або шукають роботу в одноповерховому приміщенні". Потім, коли прийшов новий ректор, Петро Саух, він відновив роботу ліфтів.

Так Кучерук в'ївся на мене, не знаю, чи от за те, що я двійок багато поставив чи ні. Трапився такий випадок. Товариші, члени нашої наукової ради в інституті підвищення кваліфікації вчителів, здійснили перевірку знань з російської мови, провели диктант. Це жах! Учителі, які по 10–20 років працюють, вони ж нічого не знають, вони пишуть на двійки. А Кучерук після цього мені заявив: "Михаил Александрович, я до Вас как-нибудь доберусь. Вы как учите, Вы каких учителей выпускаете? Вам так это не пройдет!". А яка у цій ситуації моя вина? Сама ситуація була так підлаштована. Спочатку нам казали, що оце обкомівська квота, потім випускаємо вчителів по квоті негласній і треба відповідати за них.

Ректор Іван Кучерук не був доктором наук, лише кандидатом. Але йому дуже хотілося стати професором, а докторську дисертацію він вже не написав би. Але була можливість, щоб кандидат наук міг отримати вчене звання професора. Так, щоб вища атестаційна комісія затвердила, присвоїла кандидату наук вчене звання професора, потрібно було, щоб він обіймав якусь високу посаду – ректора чи парторга. От у нас був парторг філфаку, часу розвалу компартії, Леонід Монастирецький, він був професор. Тому ректору Івану Кучеруку порадили стати водночас і завідувачем кафедри фізики. Він так і зробив. Зняв з цієї посади ні в чому неповинного викладача і став на його місце. Але фактично той і продовжував керувати, а він тільки вважався завідувачем кафедри. І ось, на одній з нарад, під час його керівництва, він каже (а на ній затверджували плани спецкурсів, спецсеминарів): "Я пропоную, як завкафедри фізики, затвердити спецкурс на 5-му випускному курсі з вирішення елементарних шкільних задач з фізики. Бо це ганьба, що на дер-

жавних екзаменах студенти-випускники, завтрашні вчителі, не можуть вирішити елементарну шкільну задачу". Затвердили. Я кажу: "Можна запитання?" Він мені: "Можна, будь ласка". І я почав: "Скажіть, будь ласка, Іване Митрофановичу, чи перепаде від Вас "на горіхи" завідувачу кафедри фізики, (тобто, йому), за те, що на випускному курсі завтрашні вчителі не можуть вирішувати шкільних завдань?". Він почервонів і після цього вже менше до мене чіплявся. Згодом, коли мені вже все це набридло, я йому сказав: "Іване Митрофановичу, я уже втомився завідувати кафедрою. Дозвольте мені піти". Та й термін пройшов. Кандидат наук на профілюючій кафедрі не може більше двох 5-річних термінів бути завідувачем, а я вже 11-й рік працював. "Може вже звільните?" А він спочатку: "Ні, ні, Ви ще попрацюйте". Але спитав мене: "Кого Ви пропонуєте?" Я кажу: "Місяць Наталію". І він дав дозвіл: "Все, призначайте "прощальну кафедру" і ми Вас проведемо". І ось тільки таким чином я вирвався з завідування кафедрою.

Після цього у нас з ним різко покращились стосунки. Я пам'ятаю, якось ми зустрілися в коридорі і так люб'язно говорили. Він каже: "От бачите, Ви перестали бути членом вченої ради університету (бо раз я не завкафедрою, то й вже не член ради), у нас які хороші відносини з Вами". А я кажу: "Знаєте, у Василя Аксенова есть такая повесть "Коллеги". Там в конце герой герою говорит: "Ты знаешь, почему любовницу любят сильнее, чем жену? Потому что с женой каждый день видишься, она надоедает. А с любовницей видишься реже и поэтому чувства остаются острыми". От так і у нас з Вами: коли ми кожного тижня сиділи разом і один одному шпиги вставляли – ми набридали один одному, а тепер ми рідко бачимося й "чувства обострились". Він засміявся і каже: "Ви повністю маєте рацію".

– А уже в період розпаду СРСР і початку 1990-х рр., оця криза, яка настала, це вже такі більш складніші роки були. Чи позначалося загальна ситуація на відносини між викладачами, студентами, викладачами і студентами, зважаючи на ще "вчорашню" партійну та ідеологічну приналежність?

– Тут у мене, як я пам'ятаю, були принаймні два зіткнення з ректором Іваном Кучеруком. Я ж загалом такий сумирний, чому у мене з ректорами завжди був якийсь непорядок? Ну не завжди, але часто. Так ось, перше, почали ми працювати за контрактами. Нас вибирали на 5 років, і от по вибору значить ти 5 років працюєш. А то було таке: кожен рік ти укладаєш контракт, до речі, у мене дома зберігся ще якийсь контракт останній, що ти береш на себе певні

зобов'язання. І рік працюватимеш, а в кінці треба звільнитися. При чому треба було звільнитися таким єзуїтським способом – ти ще й сам мав написати заяву: "Прошу звільнити мене з займаної посади у зв'язку з тим, що закінчився термін". Це для когось треба було, я не знаю, для кого. І от, одного разу, я приходжу вже на новий навчальний рік, а мене викликають в бухгалтерію і говорять: "Михайле Олександровичу, з певних, незрозумілих причин, переплатили приблизно 120 гривень. Поверніть їх, будь ласка. Загалом так якось пояснили. Я відповів: "Не хочу платити, бо я знаю, що помилка бухгалтерії – це її справа". Це правда, такий закон. Вони можуть просити. До речі, в мене і такий був випадок до цього, що я відніс гроші, але це вже дружина моя наполягла. А я що? Отримав зарплату, поклав в кишеню, приніс додому дружині, передав їй, як міністру фінансів і все. Якось після цієї розмови зустрів я ректора, Кучерука, і кажу: "Іване Митрофановичу, якесь непорозуміння. Ніби я сам себе звільнив з роботи, а тепер бухгалтерія в мене вимагає, щоб я 120 гривень повернув". А тоді це були гроші. А він так похмурнів і каже: "Я такого наказу не давав. Я з ними поговорю, не повертайте". Мабуть поговорив, бо я не повертав.

А потім була ще й така ситуація. Почалася масова невивплата зарплат, ось прийшли, наприклад 16 числа місяця, аванс отримувати, або 2-го числа, отримувати зарплату. Стоїть черга, тоді ж не було ні цих карточок, нічого. Стоять, відкрили віконце – чоловік 5-10 обслужили, виходить касир і заявляє: "Все, товариші викладачі, грошей нема. Значить прийдете там через такий-то час". Ну, признавали. Це викликало обурення. І от я, чогось на свою голову, почав вдавати оратора, кажу: "Дивна річ, колеги. У нас зарплату перетворили в якийсь як олімпійський спорт. Хто перший прибіг, тому почесне місце 2-ге і 3-тє. А далі вже вибачайте, більше місць нема. Нижче бронзи нема. І у нас так: перший став в черзі – отримав, став п'ятим – вже не отримав". А проходив ректор. А ректори ніколи не стояли в черзі, їм завжди приносили зарплату у конвертиках, в кабінет на робоче місце. Але він проходив повз нас і зробив мені таке зауваження: "Вы тут не разводите демагогию". А я говорю: "А чего демагогию? Тут не нужно быть ни Марксом, ни Адамом Смитом, чтобы понять. Раз человек работает, то каким-то образом автоматически ему начисляется зарплата. Если мне не начисляется, значит начисляется тому, кто построил, посмотрите, как грибы начали расти эти коттеджи, дворцы, замки. Значит кто-то получает эти деньги". "Нет, так нельзя". Отакий у мене з ним вийшов конфліктик.

– А масові протестні рухи як вплинули на роботу інституту/університету? 1989, 1990, 1991 рр. – що Ви можете пригадати про цей період?

– Я не чув, щоб у нас в колективі були якісь партії, чи там заколотники, чи щось. Я не чув. Але, у 1990 р. оголосили вперше акцію до дня Злуки між УНР та ЗУНР. Від Львова до Києва створили ланцюг єднання. Ми з дружиною пішли і стали в цей ланцюг біля універмагу. Потім на роботі мені казали люди: "Михайле Олександровичу, Ви дарма до цієї авантюри прилучилися. Вона все одно провалиться. Це все тимчасове. А от Ви себе засвітили з поганого боку". Я потім відчув, що вони мали на увазі. Крім того, я про це писав в спогадах про Якова Зайка. Я нещодавно їх розмістив у соціальній мережі. Яків Зайко – Герой Небесної Сотні. Так він же випускав першу в Україні приватну газету "Голос громадянина". А ми з дружиною давно рвалися, вона теж була комуністкою, давно рвалися ковтнути свободи. І я, таємно, в позаробочий час, ходив до нього. Я працював літературним редактором. У мене є публікація на цю тему. Це ціла історія. Але я це приховував, написав в спогадах: "А що ти тут робиш?", "А я гуляю". "Не гуляєш. Ти йдеш від Зайка. Тобі перепала за це". І перепало. Але не так, щоб мене вигнали з роботи. А, наприклад, я казав проректору: "У Вас звільнилася вакансія завмайстернею..."

А в мене зять закінчив унікальний виш у Свердловську, тепер Єкатеринбурзі, інженерно-педагогічний інститут. Там спеціально готують майстрів, завмайстернями, трудовиків для шкіл з вищою освітою. Мені відповідали: "Ні, ні. Ми скористаємося тим, що помер начальник майстерень і скоротим одну штатну одиницю". Потім же виявилось, що на його місце взяли якусь дівчину. Ось такі нібито дрібниці відбувалися.

Потім декілька років виходила газета "Віче". Її редактором був Святослав Васильчук, який тепер очолює товариство "Просвіта" в Житомирській області. Ось я там надрукував декілька віршів. На жаль, без псевдоніма. Я написав проти Олександра Мороза, який був тоді Головою Верховної Ради України. То мені теж на роботі сказали: "Ви дарма так розкидаєтесь. Це може погано закінчитися". Але закінчилося непогано. Загалом з роботи вже не виганяли, але казали: "Дивися, щоб гірше не було".

– Отже, викладачі інституту не намагалися втягуватись в цей політичний процес? Намагався стояти осторонь?

– Ні, різні люди були. От я знав викладача Сергія Сороку, із суспільної кафедри, економіст здається. Він ледь не очолив соціа-

лістичну чи соціал-демократичну партію. Були такі. Був викладач Горощенко на природничому факультеті, ми з ним дружили. Принаймні, любили зустрічатися. Пам'ятаю, у партбюро нас викликали, й роз'яснювали як потрібно себе поводити. А він сидить і так, ніби, мені каже, але голосно : "От если б Вы знали, как мне все это уже надоело".

– А були якісь конфлікти, пов'язані з тим, що ось у когось одне бачення цієї ситуації, а у когось інше, були крайнощі?

– Крайнощів не було. А от коли я був секретарем парторганізації, філфак іще проводив партійні збори, але уже була багатопартійність. У нас був один викладач, але ж прізвище не хочеться називати. Був комуністом серйозного профілю. А я сказав, виступаючи на цих зборах, що комуністична партія в Конституції записана як правляча сила. Але чому ж ми такі боягузливі, не дозволяємо, щоб були інші партії, вони вже є фактично. Нащо їм перепони робити? Ми ж своє робимо, а вони будуть робити своє. Правда ж все рівно на нашому боці, з комуністами, тому ми й переможемо. На що цей викладач каже: "Товарищ, вот у нас секретарь парторганизации есть. Надо проверить, на какую партию он работает. Потому что так коммунист не должен говорить". Але це ні на чому для мене особисто не позначилося.

– В період, коли Україна стала незалежною державою, які відчуття були у викладачів? Як виходили із ситуації відсутності літератури, фінансування?

– Бачите, так різко не було, що от сьогодні 25 серпня вже перший день незалежності – все. Ні, воно поступово відбувалося... Я читав колись, що всі боялися, коли Гітлер прийде до влади. Ну, прийшов. Фактично різко нічого не змінювалося. Як вчора було, так і сьогодні. А вже поступово, поступово. Так і тут. Літератури нема, того нема. Користувалися старою, тільки викидали ідеологічну складову.

– В радянський період, хоч й заідеологізований, але з матеріальної точки зору було більше можливостей для наукової роботи. Водночас в період державної незалежності України стало вільніше працювати, але з фінансового боку, принаймні до сьогоднішнього дня, не зовсім комфортно. Ви поділяєте таку думку?

– Ви ж самі відповіли на це питання. Як було? Так і було. Працювали все одно. Хто радів, що так стало, хто скреготав зубами, але працювали.

Коли розвалився Радянський Союз, тоді відмінили політзаняття. А потім, коли побачили, що чогось не вистачає, знову їх відновили. То я, признатися, казав попередньому деканові, що мабуть дарма ми їх відмінили. Подивіться, хто виховає студента: держава, суспільство в якому вони проводять 18 годин життя. А в Інтернеті вони можуть знайти, що завгодно. Наприклад, я казав Вам уже, що намагався здійснювати виховний вплив на студентів на заняттях не прямо, а опосередковано. Тобто я, якщо хочете, ідеологізував навчальний процес. Я думав, який приклад навести? Ну от наприклад, латинський вислів "Fiat iustitia et pereat mundus", у перекладі "Хай здійсниться правосуддя, навіть якщо загине світ". Я кажу: "Давайте порозмірковуємо". От Росія воює за те, щоб не відділилася Чечня, бо це порушення Конституції Росії. Треба, щоб ніхто не виходив з Росії. Тобто, вони перемогли Чечню, формально, перемогла юстиція. Але ж згинула ціла культура, у них свій світ, свої звичаї, свої порядки і все це тепер підлаштовується під московський лад. Мені здається, що так впливати на студентів і їх виховувати більш дієвіше, ніж проводити спеціально виділені, нудні політзаняття. Бо це викликає певну відразу й протидію.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

ЛИСТВАН
Володимир Миколайович,
*кандидат хімічних наук,
доцент кафедри хімії.*

Народився 7 листопада 1940 р. у селі Високому Монастириського району Тернопільської області у селянській родині. Закінчив хімічний факультет Чернівецького державного університету. З 1973 р. працює на посаді доцента кафедри хімії Житомирського державного університету імені Івана Франка.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– З дитинства мріяв стати вчителем, адже найбільше в школі полюбляв хімію та математику. В кінцевому результаті вибір "впав" на хімію. Ніхто не мав впливу на вибір майбутньої професії.

– Як вплинув Ваш вибір професії на Вашу родину – дітей, внуків, рідних?

– В той період мій вибір ніяким чином не вплинув на сім'ю, стосовно подальшого життя – син пішов моїм шляхом. Закінчив хімічний факультет у Київського державного університету імені Тараса Шевченка. На даний момент працює на кафедрі хімії у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Де Ви навчались й чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на Ваш вибір? Чи були інші варіанти для вступу?

– У той період у Тернопільській області був лише один педагогічний інститут. Але там не було кафедри хімії, ось тому мій вибір припав на Чернівецький державний університет з наявним хімічним факультетом. Ще один фактор, який впливав на вибір мого навчання в Чернівцях було те, що це місто знаходилося поблизу мого місця проживання.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– До вступу у ВНЗ, на той період у мене була не найкраща підготовка, адже години та навчальні матеріали у сільській школі були досить обмежені. Незважаючи на всі тодішні недоліки шкільної освіти, я брав участь в олімпіаді з хімії. Будучи абітурієнтом Чернівецького державного університету, я здав досить непогано іспити, особливо математику. Таким чином, було доволі легко вступити до цього навчального закладу.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Вперше приїхавши у Чернівці, був вражений архітектурою навчального закладу.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– У 1973 р. в місцевій газеті була надрукована стаття, в якій був оголошений конкурс на посаду доцента кафедри хімії у Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка.

– Як Вам працювалось в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Працювалося у тогочасному інституті непогано, адже саме тут я міг займатися науковою діяльністю.

– Як зустрів колектив, які були стосунки з колегами?

– Все пройшло добре, відношення між працівниками та студентами були приязними.

– На якій кафедрі Ви працювали, на яких посадах Ви викладали в інституті/університеті?

– Коли я розпочав працювати у Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка, тут була одна кафедра хімії (і до цього часу теж). Протягом усього періоду роботи у навчальному закладі я обіймав посаду доцента кафедри хімії.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у Ваші студентські роки й у період роботи в якості викладача (у радянський період та у часи незалежності)?

– У радянський період навчальні процеси були стабільними. Розклад занять був складений до початку семестру, який суворо дотримувався. Науковою роботою займалися всі викладачі. Будучи студентом виконував курсові та елементи дипломної роботи. Багато

працював у лабораторії після занять, де займався дослідженням органічних речовин фосфору та органічних сполук синтезом дослідження. За часи моєї викладацької діяльності, коли Україна отримала незалежність, умови роботи були не найкращі, адже було потрібно багато матеріалів та реактивів. На навчальні процеси коштів виділяли більш-менш достатньо, а на дослідження – значно менш.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– Постійно викладав "Органічну хімію", іноді доставляли додаткове навантаження з інших вищих дисциплін.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Пам'ятаю, але далеко не всіх. При цьому, керівництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, це в основному мої колишні студенти. Однією з найкращих, яка нині очолює ЖДУ ім. І. Франка, студентів-трудоголів була Киричук Г. Є. Також варто згадати Корнійчук Н. М. та Янович Л. М., які були відмінними студентками природничого факультету.

Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

Умови роботи в радянський час були в основному стабільними, і ми до цього звикли, ми були переконані, що це є прийнятним. Але на початку 1990-х рр. з'явилися труднощі, адже зарплату на тривалий час затримували. Окрім цього, на дослідницьку діяльність коштів не виділяли. З часом ситуація почала змінюватись. Наукова діяльність досягла значного успіху в нашому університеті завдяки наявності наукових приладів та реактивів.

– Чи займались Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Науково-дослідницька діяльність розпочалась з другого курсу, коли я почав вивчати "Аналітичну хімію". З третього-четвертого курсів розпочав писати курсові роботи з "Органічної хімії", на п'ятому курсі – дипломну. Окрім цього, у російському журналі "Общая химия" були надруковані статті.

– Хто був Вашим науковим керівником, якою була тема Вашого дослідження, що вплинуло на обрання саме цієї теми?

– Науковим керівником був Домбровський А. В., який входив до наукової ради із захисту дисертацій. Саме він вперше в Україні випустив підручник "Органічна хімія". Ще коли я навчався на третьому курсі, науковий керівник дав тему науково-дослідницької ро-

боти, яка приблизно мала таке формулювання: "Хімія. Фосфор органічних сполук".

– Яким чином розвивалась Ваша наукова діяльність після отримання наукового ступеня?

– Ще у 1968 р. я закінчив аспірантуру, а через рік захистив дисертацію. У цей же час працював у м. Шостка, але у новоорганізованому навчальному закладі фактично не міг займатися науковою діяльністю. Ситуація змінилася після працевлаштування до Житомирського державного інституту, адже в той період розпочалася активна наукова діяльність, яка вимагала значного обсягу знань у галузі органічної хімії. За цей період я опрацював величезну кількість не тільки вітчизняного, але й закордонного наукового матеріалу. Також варто зазначити, що кожні п'ять років у Київському університеті проходив підвищення кваліфікації, що сприяло виданню нових статей.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка? Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– Громадські обов'язки не виконував, тому що не відчував до цього ніякого бажання. Пам'ятаю що у 1969 р. у Лугинському районі у с. Червона Волока разом із студентами займалися сільськогосподарськими роботами, збирали хміль та картоплю.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– Однією з найважливіших подій, яка вплинула на ситуацію тодішнього Житомирського державного педагогічного інституту було те, що Україна отримала незалежність. Яка повільно, але впевнено вбирала в себе демократичну систему правління, це не та тоталітарна система, яка була у Радянському Союзі. Вищому навчальному закладу давалося право іноді самим вибирати нові професії та проводити набір студентів. Також університетами на місцях складалися плани та програми.

– Дякуємо Вам за інтерв'ю!

ЛИТНЬОВ
Володимир Євгенович,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
директор навчально-наукового
інституту педагогіки.*

Народився 1951 р. у м. Кременець Тернопільської області. Закінчив фізико-математичний факультет Тернопільського державного педагогічного інституту (нині – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка). З 1981 р. працює у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народилися?

– Дякую. Коли людина перебуває на фіналі свого життя фізично, безумовно є що згадати, й важливо для будь-якої людини, освіченої людини, проаналізувати, чому воно так сталося, саме так. Хотілося б лише, щоб від цих спогадів і наших висновків була користь перш за все поколінню, яке йде за нами. На долю нашого покоління випали і випробовування, і радісні хвилини, гаразди і негаразди, але загальний висновок, який я можу зробити, що все залежить від людини, хоча обставини (іноді, кажуть: "доля", хто каже: "Бог") дарують право вибору, від чого буде залежати майбутнє людини та її успіхи. Я чомусь, думаю, що мені доля подарувала гарні шанси і багато того, що не від мене залежало, сприяло тому, як я прожив життя.

Народився я після війни у 1951 р. І народився я в сім'ї педагогів. Моя мама закінчила педагогічний інститут і була вчителем філології, але нетривалий час, бо згодом її призначили спочатку завідувачкою районним відділом освіти у м. Кременець Тернопільської області. А вже через півтора року вона була переведена на посаду директора школи, потім збудувала нове приміщення школи на тисячу дітей, й все життя пропрацювала директором школи. Батько мій фронтовик, інвалід Другої світової війни, й після дуже тривалого перебування в військовому шпиталі, він екстерном, із срібною медаллю, закінчив школу, вступив та закінчив інститут народного господарства зі спеціальності "Економіка і бухгалтерський облік", а

потім ще закінчив фізико-математичний факультет. Він все своє подальше життя пропрацював директором бухгалтерської школи і одночасно викладав в педагогічному інституті економіку. Тому про життя педагогів і зразок педагогічного служіння я, як кажуть, знаю ще з самого дитинства.

Коли я народився, у мене відразу, через рік, з'явився суперник – мій брат, і оскільки батьки багато часу присвячували педагогічній діяльності, то на нас двох сил у мами не вистачало. І мені привезли бабусю, це моя мамина мама, вона сирота, була неосвічена, вона до кінця життя не вміла ні читати, ні писати, але була дуже хороша людина, порядна, чесна, віруюча, була неперевершена господарка і, якщо казати відверто, дуже багато тих особистих якостей, які в мене були сформовані, сформовані завдяки цій людині.

Закінчив я школу. Закінчив її із золотою медаллю. Але мрія моя після школи не здійснилася. Мріяв я вступити на радіотехнічний факультет, хотів займатися космічною розвідкою, але через медичні показники мені було, фактично, закрито дорогу до Військово-космічної академії імені О. Ф. Можайського. Тому довелося робити вибір, в якому закладі навчатися після школи. У школі я дуже любив фізику, брав участь не лише в районних та обласних олімпіадах, але й у республіканських, й був одним з переможців республіканських олімпіад. Тому вибір був в мене лише один – фізика. Недовго думаючи, я подав документи до Тернопільського державного педагогічного інституту на фізико-математичний факультет. Оскільки тоді відмінники складали лише один іспит, тому я письмово склав математику, й мене було зараховано до фізико-математичного факультету.

Пам'ятаю зі шкільних років унікальну свою школу. Це дійсно була унікальна школа в тому плані, що там був багатоаспектний вибір діяльності в позаурочний час. У нас дуже багато було гуртків різних спрямувань, кожну суботу та неділю здійснювались туристичні подорожі, була прекрасна агробіостанція, де ми працювали, був театр, школа бальних танців, викладачі були просто неперевершені, вони мали серйозну освіту і давали нам набагато більше знань і вмінь, ніж могли дати лише шкільні підручники. В той час і нині Кременець мав багато історико-культурних пам'яток, а за ландшафтно-природними умовами, то його взагалі називають українською Швейцарією. І там був прекрасний театр дитячої творчості, де я займався у хореографічній студії бальних танців і, до речі, мав також успіх, бо брав участь у республіканському конкурсі "Київські каштани". Займався також радіо-технікою, цей гурток був при Кре-

менецькому педагогічному інституті, де ми виготовляли різноманітні електронні прилади. Також займався дуже посилено спортом, там було багато різноманітних спортивних снарядів, й хлопці всі вважали за потрібне удосконалювати свою майстерність. Тому для мене літати з трамплінів і бігати по десять кілометрів не викликало ніяких проблем, а навпаки, викликало приємні спогади і навіть, коли я вчився вже в Тернопільському педагогічному інституті, то навіть вигравав у лижному двобої у студентів факультету фізичного виховання і спорту.

Окрім цього, я закінчив музичну школу з відзнакою, п'ять років співав в українському народному хорі хлопчиків, грав на трьох музичних інструментах, був членом колективу акордеоністів-баяністів. Доля мені подарувала унікальних людей, в плані мистецьких дисциплін, тому що ті люди, які викладали в мене сольфеджіо, музичну літературу (я сам акордеоніст) закінчили свого часу європейські вищі і давали ґрунтовну, фундаментальну освіту. Так, директором музичної школи був Іван Іванович Гібський, син якого професор Львівської консерваторії. І вулиця, на якій я жив, була, також, унікальна. Там, пам'ятаю, росла велика горобина, якій було вже років 30 і під нею я завжди бачив людей похилого віку, які сиділи і щось обговорювали.

Лише згодом я зрозумів, хто були ті люди. Там сиділи, наприклад, композитор Михайло Вериківський, відомі етнографи Західної України, провідні місцеві музиканти. Вони обговорювали питання культури і науки, цікавилися культурним розвитком молоді України, а ми тоді хлопчиками ховалися десь у кущах і це все слухали. Вже згодом я зрозумів, що це був подарунок долі, тому, коли ми говоримо сьогодні, що я займаюсь педагогікою, науковою педагогікою, одночасно є менеджером, працюючи на посаді директора навчально-наукового інституту, я думаю, це сталося не випадково. Те педагогічне середовище, в якому я народився, жив і формувався і всі перераховані мною гуртки, всі захоплення, цей весь рівень освіти, великий комплексний, який я отримав, дав свої результати. Потім життєвий шлях мене привів до дуже серйозних навчально-освітніх установ, таких як "Артек", "Молода Гвардія", закордонні дитячі табори.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Це також випадок, яким я скористався, але закономірно, що він мав статися. Коли я навчався в інституті, на фізико-мате-

матичному факультеті, я був одним із студентських лідерів і в нас був власний театр, я п'ять років грав у вокально-інструментальному ансамблі, на танцях, на концертах, а на літо завжди збиралися у педагогічні загони, які виїжджали на роботу в дитячі оздоровчі табори. І мене спочатку, на першому курсі, взяли до табору мистецтва і охорони здоров'я – це м. Приморськ Запорізької області, й потім за всі студентські роки я в тому таборі пройшов від рядового вожатого до начальника табору.

Після закінчення Тернопільського інституту, тим хто добре закінчив навчання, давали можливість самим обрати місце, де працювати, і я обрав для себе Кременецьку школу-інтернат для дітей сиріт і пропрацював там вихователем, й паралельно викладав математику для дітей. Потім зателефонували і сказали: "Володя, ти завжди займався таборами, а зараз оголошений конкурс на роботу в табори "Артек" та "Молода Гвардія", ми хочемо, щоб ти був представлений там".

Тисячі бажаючих молодих людей, комсомольців, зібрали в Києві, був конкурс, персональні були зустрічі, опитували, а потім визначали, кому дають квиток на цю роботу, а кому ні. І я пройшов конкурс, потрапив до "Артеку", але згодом мені запропонували "Молоду Гвардію". І я туди на два роки отримав путівку. В цьому таборі я пройшов шлях від рядового вожатого спеціалізованих загонів до начальника набірної загону. Правда, на невеликий термін я звідти відлучився. Коли мені вже виповнилося 26 років я зрозумів, що через рік вже не зможу потрапити до армії, тоді існувала певна "бронь", вважалося, що краще, щоб люди були на своїй роботі. Тому я зробив все для того, щоб вмовити Одеського обласного військового комісара забрати мене до армії. Правда, мені довго відмовляли, а буквально за два дні до Нового року повідомили: "бігом до нас". Я приїхав, попросили паспорт, змінили його на військовий квиток, сказали, куди їхати і я поїхав служити. Рік я відслужив. Коли вже завершував службу, отримав телеграму від генеральної дирекції "Молодої Гвардії", де мене запрошували повернутися на роботу в цей табір. І я повернувся знову в "Молоду Гвардію" і ще певний час там попрацював.

На щастя, на останньому році роботи в "Молодій Гвардії", я одружився на одній з вожатих. Вона мені через півтора року народила сина, а народжувати дуже хотіла там, де її батьки, а це був Житомир і вона поїхала. Отримав телеграму, що в мене народився син, я приїхав подивитися на сина. До речі, син сьогодні працює провідним звукооператором на житомирському телебаченні, в минулому

також артеківець, бо він у мене шість років працював в "Артеці", пройшов шлях від рядового вожатого до заступника керівника табору. І, коли я приїхав, чесно, вже не хотів повертатись до "Молодої Гвардії", бо вже розумів, що моя цілодобова робота буде заважати сімейному життю. І я поїхав та звільнився з тієї посади, й приїхав до Житомира. У Житомирі пропонували декілька посад і дуже серйозних в області, але я від всього відмовився. Мені тоді вдалось потрапити на роботу до гуманітарної гімназії № 23 вчителем фізики. Там я пропрацював три роки. За цей період вдалось зробити колосальне учнівське самоврядування, яке стало відомим на всю Україну. А два кабінети фізики отримали дипломи зразкового типу від Міністерства освіти.

Потім не зміг втриматися, щоб не працювати в дитячих таборах Житомирщини. І так сталося, що потрапивши в село Левків під Житомиром, в найбільший табір – на 800–900 дітей, але який не був дуже добре обладнаний. Тут проходили практику студенти Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка, і я людина, яка мала великий досвід роботи в дитячих таборах від тих студентів вимагав трішки більше, ніж зазвичай вимагають в інших таборах. Поступово цей табір став популярним і навіть потрапити туди було вже важко. За цю вимогливість студенти на мене поскаржились адміністрації. Прибула делегація, тодішній ректор і секретар партійної організації і сказали: "Раз ти такий грамотний, то давай до нас, подавай заяву на кафедру". Я й написав заяву, пройшов конкурс і з вересня 1981 р. почав працювати асистентом кафедри педагогіки. От бачте, як воно все сталося.

– Як Вам працювалося в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Знаєте, я тут працюю вже 38-й рік. Від рядового асистента до директора інституту педагогіки. Можна сказати одне, що це прожите життя, це моя родина, і це дуже щасливі роки, і тут я зустрів унікальних людей, студентів я завжди любив і люблю. Для мене провести заняття – це свято. На роботу я приходжу як на свято. Живу я вже 30 років у гуртожитку разом із студентами, в нашому професорському кутку. Згадувати можна дуже багато чого цікавого, незабутнього і ніколи в житті я не шкодував, що я тоді зробив такий вибір і написав заяву на місце асистента.

– Як зустрів Вас колектив і які були стосунки з колегами?

– Тоді була кафедра педагогіки і психології і очолював її Леонід Іванович Кобзар, кандидат психологічних наук, доцент, унікальна

людина, він був справжнім психологом, це була дуже яскрава особистість, це був професіонал, як викладач високого рівня, він мене ввів в стан справ і фактично, дякуючи йому, я забажав займатися наукою бо досвід був і було що узагальнювати. Кафедра була унікальна, половина членів цієї кафедри були фронтовики, й тому я ніколи в житті не забуду і з вдячністю згадую і Сергія Близнюка й Роздобудька (на фронті був водієм) і Попова (викладав історію педагогіки). Були прекрасні викладачки, жінки, вони не мали вченого ступеня і звання, але як педагоги-практики проводили практичні заняття – Осадча, Рабчинська. Просто дивуєшся. Ну і тоді була молодь, це сьогоденні доктори педагогічних наук, професори Олександра Антонівна Дубасенюк, Світлана Сергіївна Вітвицька, який було трошки більше за тридцять років, тоді ще зовсім був молодий доктор педагогічних наук, який, на жаль пішов з життя, Михайло Васильович Левківський, ще без звань і рангів був сьогоденний професор Михайло Михайлович Забродський. Атмосфера була єдиного колективу, не відчувалося того ранжування, не відчувалося, що хтось професор, а хтось асистент.

Знаєте, така була кафедральна психолого-педагогічна родина, де було в кого вчитися викладацькій майстерності, де тебе підтримували, що найголовніше. І коли я звернувся до Сергія Лукича Близнюка, і кажу йому: "Сергій Лукич, я хочу займатися наукою, педагогікою, порадьте, що мені робити, з чого розпочати?" На що він мені сказав (мені було тоді 30 років), що спочатку потрібно вивчити педагогіку як науку, фундаментально вивчити. Я тоді, знаєте, якось не зовсім з розумінням поставився, що мене взяли на кафедру, я ж зовсім не знав педагогіки, це вже згодом я це зрозумів. І коли зараз мене хтось з моїх аспірантів або колег юних запитує порад, я їм повторюю ці ж слова Сергія Лукича: "Ти повинен були вільним в розумінні філософії науки, методів математичної статистики, педагог не може бути педагогом без психології, окрім того, багато чого потрібно знати справжньому педагогу".

В науці шлях не такий легкий, але цим варто займатися людині, яка творча, креативна, у якій вистачає всіх психологічних показників, але шлях не легкий і безмежне поле діяльності. Я трохи шкодую, що декілька десятків років я весь час намагався відійти від будь-якої посади, мені пропонували і в 1980-ті, 1990-ті, навіть на початку ХХІ століття заступником декана, партійним секретарем, я від всього відмовився, бо хотів займатися наукою та викладацькою діяльністю. Потім я погодився і жалкую, бо наука набагато цікавіша, а менеджмент в науці надзвичайно потрібен, але він займає сті-

льки часу і мені дуже важко погодитись, що можна одночасно бути і прекрасним менеджером, освітянським керівником і прекрасним вченим. Або одне або інше. На превеликий жаль, я обмежений в часі і можливостях дуже серйозно займатися наукою, хоча все ж певний вклад я зробив в ту галузь, якою займався. Я намагався займатися більше менеджментом, оскільки це доля моїх студентів, моїх викладачів, доля інституту.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів?

– Я зараз розпочну називати прізвища своїх студентів, тому що якщо Ви візьмете зараз докторів наук, професорів наших, то це колишні мої студенти, починаючи з завідувача кафедри педагогіки, доктора педагогічних наук, професора Олени Євгенівни Антонової, Валентини Антонівни Ковальчук, теж моя студентка, ще з Коростишівського педагогічного училища, проректор з наукової роботи Наталія Андріївна Сейко, завідувач кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій, доктор педагогічних наук, професор Іван Іванович Коновальчук, теж мій студент, доктор педагогічних наук, професор Олександр Васильович Вознюк.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Ви хочете мені зробити диференціацію за часів радянської влади і в період незалежної України? Я чесно вам скажу, ніколи на собі не відчував ніякого політичного тиску, це правда. Далі, я можу сказати, що після 1991 р., коли Україна отримала державність, можливості і умови стали набагато більшими, якщо говорити про можливості в науці, в науковій діяльності, то навіть матеріально-технічне забезпечення не можна порівняти з тим, що було раніше. Ну, наприклад, скажімо тоді безпосередньо перед тим як займатися дисертацією, починаючи з кандидатської, треба було скласти кандидатський мінімум. В той час складалися іспити з філософії, іноземної мови і фахового предмету. Ми повинні були їздити складати ці іспити в Київ або в Москву, або в Ленінград, я через це також пройшов. Філософію склав на "добре", іноземну мову теж на "добре". А здавав я іспити в Київському державному педагогічному інституті імені М. О. Горького, нині – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. А сьогодні вступники до аспірантури більшість іспитів складають у нас в університеті.

Далі, для того щоб накопичити серйозну науково-методичну базу для аналітики і роботи, треба було працювати у великих серйозних бібліотеках. Для педагогів це була Державна бібліотека з пе-

дагогіки і народної освіти імені Костянтина Ушинського в Москві, це дисертаційні зали в Бібліотеці імені Леніна в Москві, Санкт-Петербург, Київ, але в Києві не завжди було в бібліотеках те, що потрібно. І коли приїжджаєш в ці бібліотеки, проходиш контроль, просто так туди потрапити не можна було, треба було мати листа з проханням адміністрації з дозволом на роботу з цією літературою ти йдеш замовляєш, тобі дають не більше 10 примірників на день, 3-4 години читаєш, потім до 21 години сидиш ручкою виписуєш, в каталогах перебираєш. Дуже багато часу витрачалось на механіку, а не на аналітику, я через це також пройшов. Пам'ятаю, виходиш із бібліотеки імені К. Ушинського, не снідав і не обідав, бачу продають банани, перший раз побачив їх у 1985 р., на метро переночував, й зранку в іншу бібліотеку. А зараз, заходиш в мережу Інтернет і там все є, скачав, розмножив, працюєш. Колись все друкували на друкарських машинках. Поки ти 300 раз надрукуєш, повіризаєш ножицями, щось зробиш, а зараз в офісних програмах різні дива можна творити. Це просто приклад в плані науково-педагогічної діяльності.

– Чи займались Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Скажемо так, великою науковою діяльністю я не займався. Під великою науковою діяльністю для студентів, я розумію участь в республіканських олімпіадах, в міжнародних або всеукраїнських конференціях, цим я не займався, тому що я більше приділяв увагу комсомольській організації фізико-математичного факультету, організацією дозвілля студентів, таборами. Готувався серйозно до занять і море літератури я обробляв сам, реферати писав, статті, виступав на вузівських конференціях, на такому рівні. Тому я не можу сказати, що був одним із лідерів студентської наукової роботи.

– На якому етапі Вашого життя, викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– А я не був в аспірантурі. Коли я пропрацював до 1984 р., а тоді кожні п'ять років педагоги і психологи повинні були навчатися у Всесоюзному інституті вищої кваліфікації педагогів і психологів. І мені доля подарувала потрапити до останнього набору цього інституту, і я поїхав на п'ять місяців у Москву, в інститут і слухав лекції, брав участь в семінарах видатних і провідних педагогів, філософів Радянського Союзу. Коли я звідти повернувся, остаточно прийняв рішення, що просто бути викладачем без наукового ступеню, без звання і маючи практичні напрацювання, мені вже замало. Я повинен був зробити дисертацію. Визначився з темою, що мене

цікавила. Вона була пов'язана з педагогікою дитячого руху, взаємодією школи і піонерії. Але дуже швидко виявилися протиріччя, розв'язати які мені ніхто не міг допомогти. Загалом в Україні мало хто тоді цим займався. А в чому власне була проблема? Проблема була в тому, що дитячий рух – це один соціальний інститут виховання, а школа – інший соціальний інститут виховання, і не може один інститут керувати іншим. А в партійній системі, де було педагогічне керівництво, на сьогоднішній день ми вже розуміємо, що це неправильно було, а тоді вона приймалась, і я намагався довести, що має бути самостійна дитяча, громадська, неполітична організація. Я один із тих, хто наполягав, щоб ім'я Леніна зняли з піонерської організації, колись це було дуже страшно і важко, але так воно і сталося, я був один з тих, хто казав що дитяча громадська організація повинна здійснювати свою діяльність на українському рівні. Але мені пощастило бути науковим керівником останнього зльоту піонерів, де це і було прийнято. За моєї безпосередньої участі була розроблена нова програма, статут, я брав участь в їх затвердженні.

Так ось. Постало питання про визначення теми дисертаційного дослідження і мені треба було мати когось із серйозних керівників. Оскільки я ніколи в житті нічого не боявся, тому поїхав до Москви і о 21 годині прийшов на квартиру до провідного науковця, а це був академік Лебедінський, який займався теорією та методикою дитячої організації. Він запитав мене хто я такий, я відповів, що колишній вожатий, тоді він запросив мене до себе. Ми з ним цілу ніч просиділи. А тоді він відправляє мене додому, а я запитав за дисертацію, а він відповів, щоб я їхав додому і ні про що не переживав. Я приїхав додому, в Житомир, мене викликає ректор і каже, що прийшов лист, що вони підтверджують наукове керівництво дисертаційної роботи асистента Литнєва В. Є. на тему "Підготовка майбутнього вчителя до співробітництва з піонерською організацією в умовах реформи освіти". Це були ще радянські часи, мені багато хто говорив, що не може бути ніякого співробітництва тільки педагогічне керівництво. Мені довелося йти до президента Академії педагогічних наук України – це геніальна людина була, уявіть собі, я до нього прийшов, розповів, що мене не зовсім розуміють, запитав поради, а він мені сказав, що не може допомогти, бо не розуміється на цьому, але він мене благословив на цю роботу і сказав, що в мене все вийде. Експеримент тривав п'ять років, учасниками були 1500 студентів, захист у мене був публічний, на спеціалізованій вечній раді в Москві у 1989 році. Захистився я одноголосним голосуванням. На захисті було прийнято три рішення: перше – одного-

лосно, друге – впровадити матеріали в підготовку студентів у вишах всього Радянського Союзу, третє – рекомендувати до вступу в докторантуру. Ось так закінчилась моя епопея. Я не був аспірантом.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному університеті імені Івана Франка?

– Дивлячись, що розуміється під громадськими обов'язками. Якщо розуміти те, що я робив поза навчальним і науковим процесом, то перш за все це те, що вдалось організувати діяльність студентських педагогічних загонів, тобто студенти у позанавчальний час працювали на громадських заходах з дітьми, не тільки у житомирських школах і не лише України, а по всьому Радянському Союзу. Потім були літні педагогічні загони. Кожен рік 100–150 студентів отримували нагороди за свою роботу. Студенти одночасно займалися виробничою і педагогічною діяльністю.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи в колгоспах?

– Приходив вересень місяць, й вся студентська спільнота на півтора місяці виїжджала на роботу. Я також виїжджав і не раз, життя це цікаве, але згадати можу унікальний експеримент. Всіх студентів, що були старші 18 років, забрали в армію, вони служили півроку, потім керівництво держави прийняло рішення, що ні, вони повинні вчитися, й повернутися до армії уже після навчання. І на літо в наш університет повертається понад 100 чоловік. Їх всіх зібрали і відправили на сільськогосподарські роботи в село Вереси. І от приклад, треба було заробити кошти, з яких частина залишалася у студентів, а інша частина мала "погасити" проживання, харчування. Нам виписали наряд на садок і сказали назбирати повний причеп яблук. Хлопці всі лежать у цей час під деревами, й яблука їдять. Я їх зібрав, повідомив і вони приступили до роботи. Підвезли причеп до яблуні, 10–15 чоловік залізли на дерево і почали трусити в причеп, так один раз, другий, й за декілька годин був наповнений цілий причеп, і вони знов лежать цілий день. Аж ось йде якийсь старий чоловік, сів біля мене запалив цигарку і каже: "Ви знаєте, дивлюсь як вони роблять і пригадую, коли я був в концтаборі одне яблучко для нас коштувало, іноді, життя". Я так вхопив ці слова, як педагогічний момент, з ним разом підсів до хлопців, ну і він почав розповідати. Розповідь змінила ставлення хлопців. Вони почали нормально працювати. На другий день вони вже рвали кормові буряки. Більш фізично сильні хлопці в чоботях збивали буря-

ки, а менші – збирали. На наступний день нам знову дали наряд на те саме поле. Я ходив, думав і побачив, що по сусідству в бабцідесь соток 40 буряків тільки не кормових, а цукрових, які рвати важче. Але хлопці допомогли бабці. А тепер фінал. Через місяць всі поверталися додому, підводилися підсумки, хто скільки заробив. Найбільше було по 100–120 рублів на одного студента, а "мої" заробили по 340 рублів кожен.

– Які зміни, що відбулися в країні найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка та Житомирському державному університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск і як цей тиск проявлявся?

На мою думку, в Житомирському державному університеті імені Івана Франка немає жодної людини, яка б не сприйняла події 1991 р., статус вільної держави, незалежності України по-іншому, ніж з радістю і великою впевненістю у її майбутньому. Що найбільше всього змінилося? Ми стали університетом, а не педагогічним інститутом, а це не така проста річ, тому що, щоб змінити статут інституту на університет мали відбутися зміни і в кадровому складі, мала зрости кількість фахівців різних спеціальностей, ми повинні були заявити про себе всесвітньому науковому товаристві, повинні були змінитися матеріально-технічні умови, тому ми заслужено отримали статус Житомирського державного педагогічного університету. І була поставлена мета стати класичним університетом, й цього ми досягнули також. Колись був факультет, на якому готували спеціалістів тільки з однієї спеціальності – вчителів початкових класів, а зараз ми маємо найбільшу кількість докторів, ми маємо унікальні кафедри, ми маємо міжнародні проекти. Політичний тиск я ніколи не відчував. Тільки колись мені пропонували посаду секретаря партійної організації університету, але я відмовився категорично. А за часів вільної України я не був і не є членом жодної політичної партії. Те, чим я займаюсь, а це виховання, воно деполітизовано. Моя головна політика – це розуміння того, що університет повинен виховувати, формувати, розвивати еліту української нації, це мають бути професіонали вищого ґатунку. Це повинні бути люди майбутнього. Такі слова – чесність, гуманність, демократизм – це стиль нашого життя, а не просто слова.

– Дякуємо за цікаву розмову!

МІСЯЦЬ

Наталія Купріянівна,

*кандидат філологічних наук,
доцент.*

Народилася в Житомирі 10 червня 1951 р. У 1968 р. закінчила Житомирську середню школу № 8. Закінчила із відзнакою філологічний факультет Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка у 1972 р. Обіймала посаду завідувачки кафедри російської мови, яка була перетворена із часом на кафедру слов'янських та германських мов Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка.

Академік інженерної академії України, член спілки журналістів України.

– Розкажіть, будь ласка, про викладацький склад факультету, коли Ви вступили на навчання до Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка?

– Я вчилася на філологічному факультеті. Тоді було два відділення. Набирали дві групи зі спеціальності "Української мова та література", й дві групи зі спеціальністю російська мова та література. Була ще одна група узбеків, студенти з Узбекистану, які вивчали російську мову і умовно вони теж належали до російського відділу.

Викладачі в нас були тоді найкращі. Наприклад, професор Леонід Маркович Венгеров – це був єдиний професор-філолог на весь інститут. Яків Феліксович Ривкіс викладав античну літературу, рафінований інтелігент, який нас завжди вражав тим, що ніколи не допускав, щоб студентка з ним перша привіталась. Він нам всім показував приклад, яким має бути джентльмен, справжній чоловік. Деканом філологічного факультету був Сергій Трохимович Радчук-Павленко. Невисокого зросту, із круглим обличчям, через що ми називали його "красне сонечко". Він викладав фольклор, й коли читав лекції, то дуже часто використовував вислів: "Красной нитью проходит". Тому й почали так його називати, оскільки він виглядав не як нитка, а як сонечко.

Павло Карпович Сербін – маленький, жвавенький, на скрипці грав, викладав радянську літературу. Це був такий образ військового, солдата. Він заходив в аудиторію, ставав, прискіпливо оглядав аудиторію, вітався, й всі сідали за командою. Не так, як інші ви-

кладачі, він навіть не запитував у старости, хто є, кого немає, мав просто феноменальну пам'ять. Дуже гарною викладачкою була Аза Феодосіївна Папіна, вона завідувала кафедрою російської мови. Також вона вела науковий гурток, й ми його відвідували. Вона була куратором в моїй групі, але пізніше стала не лише наставником в університеті, але й наставником усього мого життя. Ми з нею потім, коли мене на роботу запросили, так гарно товаришували, пізніше, коли я народила доньку, вона стала її хрещеною матір'ю. Так що, в моєму житті вона дуже важлива людина, я її дуже любила, усі ми її любили. Вона виглядала як богиня миру: спокійна, така завжди лагідна, але в середині це була непохитна жінка, вона була така тоненька, така тендітна, але переконання мала просто сталеві.

Була дуже цікава викладачка Марія Борисівна Храмой. Вона не мала наукового ступеня, але до війни й у перші повоєнні роки завідувала кафедрою, дуже гарно знала російську мову й викладала в нас уже на старших курсах. Її особливість полягала в тому, що вона всі приклади брала з літератури, й переважно з поезії. Вона знала таку кількість віршів, ну просто не можливо було уявити. Коли готувались до екзаменів, завжди звертались до її методики. Наприклад: безособове речення, й одразу її приклад, й ми за цими прикладами один одному підказували, викладачка була просто від Бога.

Викладачі української мови (ми також вивчали українську мову та літературу), такі наприклад, як Микола Васильович Никончук, спочатку доцент, а потім професор, пізніше, мій колега. Він керував кафедрою української мови, а я з часом, кафедрою російської мови. Леонід Тимофійович Пивоварський, дуже цікавий викладач. Він мав погану дикцію, умів цікаво розказувати, але якось так бла-бла-бла, ми не дуже його за це любили, але добрий був на екзамені, зі студентів, як ми тоді казали, "не знущався". А його колега Ричков, я перепрошую, забула, як його звали, мабуть тому й забула, що він був таким дуже суворим, й весь час занижував на екзамені оцінки. Цікаво, що екзамен вони приймали в парі, тому що один викладав українську літературу дорадянського періоду, а другий радянський період, а екзамен був спільний. Ми всі складали двом викладачам, це єдиний раз за всю історію мого навчання, коли на екзамені було два викладачі. Це було важко, тому що всі знали як ми йдемо, вчимося, правда ж знаєте? Особливості викладача впливали, а тут їх було два, й тут завжди рятував Леонід Тимофійович. Коли мова йшла про те що ставити, "задовільно" чи "добре", Ричков наполягав на "задовільно", але якось перемагало "добре", яке пропонував Пивоварський.

Я із задоволенням згадую викладача фізкультури Вінницького. Цікаво, що ми ходили на фізкультуру, поки було тепло, в інститутський сад, це там, де тепер стоїть четвертий корпус, це все був садок, й тут були бігові доріжки, ми тут бігали, легка атлетика – стрибали в довжину, висоту. А коли вже ставало холодніше, дівчата ходили на гімнастику в спортивну залу. Заняття гімнастикою поставлені були серйозно, ми ходили у спортивних купальниках під фортепіано виконували вправи. Спершу вивчали основні рухи, а потім кожна створювала собі таку довільну програму, й під музику ми цю програму виконували. Так я пригадую, як Йосип Павлович, так Вінницького звали, вчив нас, як руку тримати, ніби ви тут коробочку з сірниками тримаєте. Так було гарно, ми виконували ці довільні програми на килимі, на колоді, і на брусах. Три довільні програми треба було вигадати, я любила це заняття, але не любила, коли треба було через коня або через козла стрибати. У мене це погано виходило, але якось все ж долала. Цікавими були викладачі педагогіки. Іванченко, він такий був спокійний. Він був лисий, й коли читав, стояв за кафедрою й не рухався, отак просто читав і читав. Студенти хто чим займалися: хто нудився на стільцях, хто читав, але мало бути тихо, бо він собі тихо читає, й всі тихо сидять.

Роздобутько Іван Федорович, він був деканом факультету після Сергія Трифоновича. Блискучий та неперевершений оратор. В цілому, у нас були чудові викладачі.

– А яка у Вас загалом була атмосфера на факультеті?

– Ми товаришували всі. Я жила вдома, а дівчата жили в гуртожитку, я ніколи в житті не жила в гуртожитку й не бачила, що це. Тому після занять, іноді, заходила до них. Як мені подобалося в гуртожитку, як би я хотіла жити там! Дівчата були із сіл, й вони теж були задоволені гуртожитком, але через певний час вже стало зрозуміло, що гуртожиток це не дуже, там є й свої мінуси. Тому під час сесії дівчата, а у нас була така компанія, яка складалась із шістьох дівчат, всі приходили до мене додому, й ми там вчили. А в літню сесію ми всі йшли в парк, там у нас була така місцина під дубом, дві лавки стояли одна навпроти іншої, й ми одна одній розказували, щось там з'ясовували, таким чином навчалися.

Після пар, починаючи з третьої години у всіх аудиторіях було багато народу. Тому що хтось конспектував в тих аудиторіях, в інших відбувались репетиції, або підготовка до виступу команд КВК. Такі репетиції були цікавими, іноді підслуховували, або нас виставляли чатовими, щоб конкуренти із фізмату не підслухову-

вали. Наші два факультети були основними конкурентами, тому фізмат випускав своїх "шпигунів", ми теж "шпигувати" бігали на фізмат. В аудиторіях відбувались музичні заняття. Студенти грали на музичних інструментах, наприклад, на бандурі. У нас був гарний ансамбль бандуристів, з нашої групи дві дівчини входили до його складу, а в актовій залі завжди проходили репетиції хору. Хор був зведений з усього інституту, а моя однокласниця та подруга вчилася на факультеті іноземних мов, й репетиція була додатковою можливістю побачитися з нею.

Тобто життя вирувало, аудиторії не пустували. Переважна більшість студентів, які навчалися в нашому інституті, були із сіл, місцевих, з міста, було дуже мало, можна було на пальцях однієї руки перерахувати. Хлопців також було мало, в нашій групі лише троє, й ми вважали що це мало. Коли я вже працювала викладачем на філологічному факультеті, були такі періоди, що роками жодного хлопця, я ще подумала, що в наші студентські роки хоч якийсь вибір був.

За національним складом студенти були різні. Переважали українці, росіян було не багато, хоча я вчилася на російському відділі. Мій батько був залізничником, і я вчилася у школі, яка вважалася школою для дітей залізничників (раніше ця була школа № 45, у народі "залізнична", зараз це ЗОШ № 8), а всі школи залізничників були російськомовні, тому що залізниця всю країну обслуговувала, і я пішла на російську мову, хоча дисертація у мене була пов'язана з двома мовами – російською та українською. А вже після проголошення незалежності України, я вже як завідувачка кафедри і доцент пішла отримувати другу освіту, за фахом "Українська філологія", хоча формально я могла не отримувати, тому що дисертація у мене була двомовна, але я не шкодую. Нас одразу взяли на третій курс. За два роки, закінчила й отримала другу вищу освіту. Коли прийшов час складати державний екзамєн, вже виходили на фінішну пряму, я собі подумала, що якось буде не комфортно мені складати державний екзамєн разом із студентами, яких я вчила свого часу. Тому я вирішила писати дипломну роботу, обрала тему "Антропоніми в творчості Ліни Костенко", й була дуже задоволена, тому що ще раз перечитала всю творчість Ліни Костенко (це моя улюблена поетеса). Керувала моєю дипломною роботою Ганна Кирилівна Контрочук. Коли я до неї прийшла, то просилася, пояснювала, що не хочу здавати державний екзамєн із студентами, яких сама вчила. Вона

каже: "В мене перший раз доцент, завідувач кафедри буде писати дипломну". Ми дуже гарно співпрацювали. Я одразу показала план, й потім принесла готову роботу. Нормально все пройшло, звичайно, я вже на той час десятками дипломних сама керувала.

Повертаюсь до років навчання, на російському відділі. Я вже згадувала про групу студентів із Узбекистану, дівчата ходили з нами разом на медицину. Окремо проходили заняття для хлопців, які ходили на військову справу. Ми нормально з ними з усіма товаришували, взагалі було цікаво. Такий був студент Тургун Турдукулов. Його любили всі, він був низенький, кривоногий, він завжди пояснював це тим, що на коні їздив багато. Коли він виходив на сцену, а він співати любив, одягав вишиванку (тоді це була рідкість), й співав. Його улюблений номер "Із сиром пироги", після виконання пісні увесь зал просто зривався аплодисментами.

Так у нас було. Я думаю що стосовно патріотичного та інтернаціонального виховання у нас проблем не було. У нас були євреї, жодного разу, я принаймні ніколи не чула, ні у моїй, ні у паралельній, ні на старших чи молодших курсах, щоб якась була проблема, що б там когось утискали щодо національності. Звичайно, що й викладачі у нас були теж різних національностей, і все було нормально.

– Скажіть, будь ласка, а зараз Ви підтримуєте зв'язок з колишніми одногрупниками, одногруппницами?

– Так, звичайно, ми збиралися, раніш частіше, потім рідше. Нещодавно зустрічалися, сорок років, як ми закінчили, уявляєте собі? І ми зібралися, на жаль, багатьох вже й не немає серед живих. Згадали викладачів наших, наші заняття. Більша частина студентів, з якими я навчалася, все життя працювали вчителями у сільських школах, звідки їх направляли до інституту, вони туди й повернулись. Деякі мали підвищення, завучами працювали, директорами шкіл, одиниці пішли по партійній лінії. Одна наша одногруппниця зараз працює в державному музеї Тараса Шевченка. З усіх, хто вчився зі мною, лише я і мій колега, який, на жаль, помер (Дяченко Віктор Васильович), ми тільки вдвох три роки відпрацювали у сільських школах, й потім повернулися в інститут і працювали викладачами. Кожні п'ять років вчителі приїжджають на підвищення кваліфікації, й нас викладачів запрошують читати лекції. Кожні п'ять років з усіма своїми колегами, з ким навчалася, а потім і кого навчала, я зустрічалася.

Цікаво у нас було. Пізніше, це вже після узбеків навчалися у нас в інституті казахи. Був такий Валерій Махпіров, він з уйгурів був, дуже талановитий. Він писав дипломну роботу, успішно захистив дисертацію. Тепер він працює директором Інституту тюркології Казахської академії наук. Я з ним теж підтримую зв'язки, ми його запрошували (десь це був кінець 80-х рр.) у Житомир, він приїжджав, читав спецсеминар студентам і зустрічався з нами. Його викладачка та науковий керівник дипломної роботи Федорівська Іта Овсіївна отримала від нього автореферат дисертації спершу кандидатської, а потім докторської, в яких він написав, що вона його головна наставниця в тюркології. Тепер вона живе в Америці. Я з нею підтримую зв'язок, раз на тиждень, два може, телефонуємо одна одній. Їй вже під 90, вона мені пересилає книжки, й каже, що вони тут пропадуть, нікому не потрібні. А я, за її порадою, розсилаю їх, тим, кому вони можуть знадобитись. От нещодавно, це остання була така посилка, вона надсилала Махпірову Валерію її рукописи, які стосувалися тюркології.

Підтримую зв'язки з моїми колишніми студентами, особливо з тими, хто живе та працює у нас, в Житомирській області. Також серед наших викладачів є мої колишні учні. Це, перш за все, Наталія Іванівна Астрахан, була надзвичайно розумна студентка, вона була однаково сильна і в мові, і в літературі. Кафедри мови та літератури за неї "воювали". Були такі роки, коли вона одночасно їхала на олімпіаду і з мови, і з літератури, й брала призові місця. Пізніше вона в літературу пішла, захистила кандидатську, докторську. Я її вивозила як студентку в Польщу двічі на стажування, ми з нею підтримуємо і зараз тісні родинні зв'язки. Або Євгенія Волощук і Борис Кригер. Також дуже талановиті були студенти філфаку. Вони тепер у Києві, науковці, працюють, захистили докторські дисертації. На тій кафедрі, якою я керувала, всі мої колеги, це колишні студенти нашого університету. Серед істориків також багато студентів, яких я навчала.

Студенти – це чудово! Вони бувають дуже вдячними, а коли вони невдячні, то мені їх просто шкода. Але у такому разі я намагаюсь себе переконати, що це наша провина, значить ми їх не виховали. А в чому тут має бути вдячність студентів? Боже збав, не в пакетах, не конвертах! Має бути вдячність в доброму слові, яке вони скажуть про людину, якщо їх хорошому навчила. А якщо вони не говорять цього доброго слова, то викладачі, зробіть висновок. Можливо, ви не допрацювали, й цього слова не заробили, чи не так? То

перш ніж когось звинувачувати у тому що, отакі студенти пішли, такі невдячні, мабуть треба подумати, чому їх не навчили, й вдячності, серед іншого.

– Скажіть, будь ласка, як саме Ви потрапили на роботу до університету?

Я закінчила інститут на "відмінно". На нашому курсі я була єдина, в кого не було жодної "четвірки" протягом років навчання. Тому я йшла перша, коли був розподіл. Розподіл у нас проходив індивідуально. На факультеті сидів декан, перед ним була географічна карта області та України, й заходили по списку. Як тепер би ви сказали, за рейтингом. Тоді не було ще такого поняття, але принцип існував. Спершу заходили ті, в кого було найбільше балів, й далі за списком, від більшого до найменшого. Я була житомирянка, й села абсолютно не знала. Я глянула на карту, й побачила, що найближче до Житомира, так мені здалося, було село Вільськ. Показала пальцем на карту, що я сюди хочу, й декан так здивувався: "Вы хотите в это село?" – "Так, я хочу в це село". А потім з'ясувалось, чому він так здивувався. Він, правда, нічого мені не сказав. Виявилось, що в це село не ходять автобуси, й треба було в хорошу погоду десять кілометрів йти пішки до найближчого автобуса, а в погану, п'ятнадцять.

Два роки я в цьому селі відпрацювала, але я досі не шкодую. Я люблю цих дітей й згадую завжди так з теплотою. Я навіть (після п'ятидесяти років почала писати вірші) в одному з віршів писала про них: "Вони мені відкрили світ села". Я не знала села до цього, і я його пізнала завдяки цим сільським дітям. Я дуже люблю сільських школярів, це трудяги, вони приходять додому, й не сідають за уроки, як міські діти, якщо ще сідають. Вони йдуть корови порати, води принести, допомогти батькам в городі, в хмільнику, а ввечері пізно вони тільки сідають за уроки. І диво, серед них було багато відмінників, а я була вимоглива, я ж тільки почала працювати. З них "стружку знімала", а це були чудові діти. Я тільки пізніше зрозуміла, яка величезна різниця була між нами. У свої шкільні роки я приходила зі школи, мама все готує поставить, я поїла, уроки зробила. А діти ці працювали як дорослі, а потім ще навчалися, й гарно навчалися. Тому коли я почала працювати, й були студенти – сільські діти, я завжди до них ставилася більш так би мовити, поблажливо, у порівнянні з міськими. Ставилась більш приязно саме до дітей із села, оскільки вважала, що вони у важких умовах здобували свої знання, але

все ж долали екзамени, набирали бали, й врешті поступали в інститут/університет.

Працювала я два роки в цьому селі, на третій рік перейшла в інше село. Попросилася, щоб було трошки ближче до міста. Тоді я отримала можливість їздити кожного дня, а після Нового року я отримала від Ази Феодосіївни Папіної, моєї наставниці, листа. Вона повернулася із Польщі, де два роки працювала. Саме вона мене запросила, я прийшла в інститут, й почала працювати погодинно. Робота в селі залишалася, лише додалась погодинна у нашому інституті. Оскільки я мала досвід роботи вчителя, я викладала методику, й серед моїх перших студентів був Володимир Федорович Шинкарук.

– Скажіть, будь ласка, "Методику навчання російської мови" Ви викладали лише у радянський час?

– Ні, спеціальність "Російська мова" залишалася, і дисципліна ця залишалася. Але звичайно, були проблеми з годинами, я викладала і "Сучасну російську мову", "Порівняльну типологію української та російської мови", "Польську мову". Коли у нас почала викладатись польська мова, спершу її читав Рудницький Сергій Владиславович. Потім він поїхав в Польщу на навчання, а треба було навчати студентів. Тому, хоч я і боялася, але взялася за нову дисципліну. Потім вже викладала на філологічному факультеті, для студентів російського та українського відділу, на історичному, а також на факультеті іноземних мов. Ще викладала спецкурси, спецсемінари, такі, наприклад як "Організація науково-дослідної роботи" для магістрів, це доволі серйозна дисципліна.

– Скажіть, будь ласка, Ви відчували якісь зміни в роботі після розвалу Радянського Союзу?

– Звичайно, звичайно! Я почала працювати у 1975 р. Тоді я своєю справою займалася, викладала, й одразу готувалася до вступу в аспірантуру. Через сім років після того, як я почала працювати, я захистила дисертацію, наполегливо працювала. Пам'ятаєте, я згадувала Ричкова. Саме він мені свого часу сказав: "Наташа! Ты давай, на диссертацию нажимай, пары, это такое!".

Але пари все ж треба було проводити. Я не розуміла такого підходу. Не могла собі дозволити погано проводити пари, адже, якби сьогодні сказали, це мій імідж. Однак його слова "налягай на дисертацію", я запам'ятала. Підготовку та захист дисертації я змогла поєднати із перебуванням у декретній відпустці. І я зав-

жди студентам казала: "Не бійтеся цього, нічого страшного, поки ви пишете собі дисертацію, ви не турбуєтеся про пари, поки ви займаєтесь дитиною, дисертація вас не турбує, це все має бути зважено, Боженька на все дає сили".

Коли я почала працювати, вже повернулася після захисту, десь на початку 80-х років, тут почалася така цікава річ, те що ми пізніше відверто назвемо "русифікація". Коли я навчалася, дві групи були російські, дві українських. Узбеків включали до складу російських груп, оскільки вони російську мову вивчали. Такий паритет був весь час, від моменту початку моєї роботи. Коли я у 80-ті роки повернулася, я побачила зміни. Української відділ, дві групи так і залишалося. На російському відділі – 165 людей, кількість годин на російську мову зросла. На всіх факультетах ввели обов'язкову дисципліну "Практичний курс російської мови". Пізніше, коли я захистила дисертацію, я орієнтувалася в цих питаннях, оскільки моя дисертація стосувалася вивчення російської мови українцями на базі української. Основна ідея полягала в тому, що якщо учень знає українську, то він дуже швидко вивчить російську. Але знаєте, мене досі дивує зворотній напрямок. Я його ніколи не спостерігала. Умовний росіянин уперто не хотів учити українську мову, й просто дивно. Хоча явище транспозиції, це коли рідна мова допомагає вивчати іншу, а його потім спостерігала і використовувала під час вивчення/навчання польської мови, працює. Поширюється це явище і на росіян, у разі, коли вони вивчають українську. Але росіяни просто вперто не хотіли (і не хочуть) вчити українську. Тому запровадження обов'язкового для всіх практичного курсу, про який я згадала, це була справжня русифікація. Чому?

Тепер я можу вже оцінити, тому що приїжджають із різних сіл студенти україномовні, починають навчатися на різних факультетах. Їх рідна мова українська, і їм би треба було викладати спеціальні, профільні дисципліни українською мовою, адже вони поїдуть в село, і учням будуть викладати рідною мовою. А їх починали вчити російської мови. Такі загальні дисципліни, як наприклад: "Філософія", "Історія", ще така була абсолютно абсурдна дисципліна як "Науковий комунізм", викладались виключно російською. Їх навчали російської, а потім, повертаючись в села, вони мали навчати російською місцевих дітей. Це теж один з важелів русифікації, й це тривало майже протягом всіх 80-тих років. У 1990-му р. був прийнятий "Закон про державну мову", а у 1991-му проголошена державна незалежність України. Від цього часу почалися тектонічні зрушення. По-перше, став збільшуватися український відділ, а змен-

шуватися російський. Це було природно, я у своїй книзі про це пишу, що проголошення незалежності України і закріплення за українською мовою статусу державної. Це змінило мовну ситуацію у країні, й потреба у вчителях української мови збільшилась. Тому це цілком логічно, що збільшувалася кількість студентів на українському відділі і зменшувалися на російському. Було знято цей "Практичний курс російської мови", це було значне досягнення, й це було здійснено тільки після проголошення незалежності. Такий крок був логічним та виправданим, от такий от ланцюжок, й така ситуація.

– Тобто, можна сказати, що в період перебудови ще тривав процес русифікації, й це відчувалось в університеті?

– Ну не тільки "перебудови". Так, можна сказати, що російська мова домінувала.

– Яка ситуація була у школах?

– Я ще студентів водила на практику, на уроки. Для вивчення російської мови двадцять п'ять учнів на підгрупи почали ділити, а для української такого поділу не запроваджували. Подібні приклади теж є відображенням моментів русифікації.

Але у нашому інституті я мовної агресії не помічала. Ситуацій, коли хтось до тебе звертався українською, а співрозмовник робив вигляд, що не розуміє, або ж нахабно не відповідав, чи навпаки, не реагували у відповідь на російську, я пригадати не можу. Такого не було, я думаю тому що наші викладачі люди освічені, інтелігентні й толерантні.

– А якщо брати окремими фрагментами, як наприклад, 1986 р., аварія на Чорнобильській атомній станції, ця подія якось вплинула на життя університету? Були якісь зрушення?

– Мені так важко сказати, чи вплинула. Це були 1980-ті рр, проходило багато партзборів, вони, як правило, були відкриті. Тобто брати участь у їх роботі мали й не комуністи, оскільки там всім "промивалися" мізки, і весь час там всі проблеми Чорнобиля обговорювалися. Власне, щоб якісь зрушення були в інституті, так щільно пов'язані з Чорнобилем, я особисто не помітила, можливо я не на те була орієнтована.

– Дякуємо вам за цю цікаву розмову, це було дуже корисно для вивчення історії нашого університету!

– Ще на завершення хочу сказати що на цій естафетній прямій, (бо наш університет буде далі жити й жити, і при цьому будуть

мінатися покоління викладачів), я займала позицію від 1968-го до 2015 р. За цей період я чотири роки була студенткою, працювала погодинно, а потім вже в штаті асистентом, старшим викладачем, доцентом і чверть століття завідувала кафедрою. Спершу російської мови, потім вона називалася слов'янських і германських мов. І навіть після того як пішла з завідування, ще два роки працювала як доцент. Я вважаю, що я більше сорока років тримала свою дистанцію на цій естафетній прямій і я задоволена. Я люблю свій виш, люблю студентів і викладачів, із задоволенням заходжу коли треба зайти. Музей космонавтики, в якому я зараз працюю, співпрацює з університетом. Звичайно, тісніше з фізматом, оскільки у нашому місті Житомирі народився відомий астрофізик Леонід Гришук. Його племінник на фізматі працює, також його однофамілець Гришук. У музеї космонавтики приходить щорічний конкурс юних астрономів та астрофізиків "Лабораторія Всесвіту", присвячений Леоніду Гришуку. Ми співпрацюємо, його донька Катерина Гришук з Америки присилає 300 доларів, й ми нагороджуємо переможців, тобто я продовжую співпрацювати з університетом.

– Дякуємо за цікаву розмову!

МУКОСІЙ
Ольга Петрівна,
старший викладач
кафедри математики
та інформатики.

Народилася 8 серпня 1952 р. у смт Ново-гуйвинськ Житомирського району Житомирської області в родині військовослужбовця. Закінчила фізико-математичний факультет Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка. Викладач фізико-математичного факультету ЖДУ імені Івана Франка з червня 1980 по серпень 2011 рр.

– Розкажіть, будь ласка, про свою роботу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Я отримала пропозицію від Анатолія Васильовича Нестерчука, у той час завідувача кафедри математики. Фактично він мені запропонував цю роботу. 5 вересня 1980 р. я прийшла на кафедру математики працювати асистентом. Потім я стала старшим викладачем, й працювала на цій посаді до 30 серпня 2011 р., тобто тридцять один рік. Це робота, а крім того, ще ж було навчання на фізико-математичному факультеті. Я випускниця цього ж інституту: у 1969 р. я вступила до вишу і у 1974 р. закінчила його.

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народилась 8 серпня 1952 р. в селищі Гуйва Житомирського району в родині військовослужбовця.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Вчителі гуйвинської двадцять восьмої школи, особливо математики, історії, української мови, літератури, англійської мови, фізики. Всі вчителі, які були справжніми людьми.

– Як вплинув Ваш вибір професії на Вашу родину – дітей, внуків, рідних?

– Мій старший син закінчив морську академію, а менший – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, мехмат, але можна сказати, що не вплинув, бо після закінчення вишу він не став вчителем.

– Де Ви навчались й чому обрали саме цей навчальний заклад? Що найбільше вплинуло на Ваш вибір? Чи були інші варіанти для вступу?

– У той час, а саме у 60-ті рр, були не прості часи, важко було в матеріальному плані і не було такого масового бажання їхати кудись в Київ. Про Польщу, або кудись ще за кордон ніхто й не міг мріяти.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– З моїми прекрасними вчителями, легко. Я склала письмово математику на "відмінно", (тоді вступні іспити оцінювались за п'ятибальною шкалою) усно математику на "відмінно", фізику на "добре", й твір на "добре". Твір писала за романом Шолохова "Піднята цілина". Так що, без проблем, дякуючи моїм вчителям, бо репетиторів чи ще когось тоді не було, такої практики не було. Я труднощів не мала в тому.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Коли вступила, було відчуття щастя, це я точно пам'ятаю. Я вийшла з університету, був такий сонячний день, мені здавалося, що те сонце мене прямо обіймає. В той же час я думала, що ж то воно далі буде? Я знала, що мені потрібно вчитись, отримувати стипендію і працювати.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інститут імені Івана Франка?

– 5 вересня 1980 р.. Як вам сказати, в мене були прекрасні педагоги і от перший час я певною мірою їх копіювала. До того я працювала в школі, до дітей не можна йти не підготовленим. Багато часу займала підготовка до занять, бо я працювала асистентом, у мене були практичні заняття з "Методики навчання математики". Марія Григорівна Дворська – прекрасний педагог, вела лекційні курси, частину практичних. У мене були практичні і лабораторні заняття з методики. Дуже багато часу витрачалося на підготовку, особливо до самостійних, індивідуальних завдань для студентів. Рівень підготовки у студентів різний, тому по-різному доводилось підбирати завдання, а комп'ютерів тоді не було, щоб сісти та й набрати.

Були прекрасні підручники, збірники завдань, але багато часу йшло на підготовку. Кращих студентів, ніж на фізико-математичному факультеті, мені здається, ніде немає і не було.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже у статусі викладача (в радянський період та у часи незалежності)?

– Справа в тому, що "Методика викладання математики" – наука про те, як учнів навчати математиці або людей старшого віку і т. п., а для того щоб їх навчити, треба бути людиною, в першу чергу, а по-друге – знати відповідно математику і вміти подати шкільну програму. Припустимо, якщо є викладач "Вищої математики" чи "Математичного аналізу", "Геометрії", "Вищої алгебри", то програма з дисциплін може змінюватись, але програма вищої освіти роками не змінювалась. "Методика навчання математики" є специфічним предметом, тут треба було знати шкільні підручники, орієнтувати студентів. З 1990-х рр. пішла ціла серія шкільних підручників. В методичних листах затверджувалися підручники, потрібно було знати специфіку цих підручників, тобто особливості, які помилки, що в одній серії підручників досконало розроблено і гарно, а в тих якось не на такому рівні. За цим потрібно було постійно слідкувати. Потім змінювались теми, шкільні програми, потрібно було слідкувати і вносити корективи до своїх занять. Тобто робота, постійна робота, і вчитель як і кожен спеціаліст, якщо він хоче бути справжнім вчителем, викладачем, економістом він мусить все життя над собою працювати, за всім слідкувати.

– А коли були студенткою, у Вас виникали труднощі з підготовкою до занять?

– У нас трошки інший був стиль підготовки до занять, ніж навіть у тих студентів, яких я навчала, тому що в нас не було таких умов, які є зараз. Наш навчальний день розпочинався із занять, більше як трьох пар у нас не було в день ніколи, були заняття з фізкультури в секціях у другій половині дня. Але після пар – бігом в читальний зал, який у фізико-математичного факультету був в другому поверсі діючої бібліотеки. Швидко замовляєш собі книги, бо потім може не вистачити, займаєш місце, столи звичайні були на трьох, а тоді йдеш обідати. Дуже багато часу займали політичні науки в програмі, історія КПРС, чимало часу було відведено конспектуванню джерел, творів, в першу чергу Леніна, Маркса, Енгельса, матеріалів партійних з'їздів і т. п. Вчитись інакше не можна було.

Потрібно було просто готуватись, але настільки просто, доступно було на такому рівні, що більша частина все розуміла. Лекційні заняття проводились викладачами, потім на практиці, коли щось не зрозумів, то все з'ясовувалось на практиці, обов'язково раз в семестр, десь в жовтні – на початку листопада, у нас з усіх провідних дис-

циплін: "Математичний аналіз", "Вища алгебра", "Геометрія", "Фізика" – проводились колоквиуми викладачами, тобто ми приходили в аудиторію та одержували там свої завдання. Тоді було видно чи ти вчишся, чи не вчишся. Спочатку стипендія була 28 карбованців, а вже потім, коли ми були на п'ятому курсі – 45. Кожного дня праця, зате на екзамен ідеш, як на свято, тому що ти впевнений, що все знаєш, вмієш. Хвилювання звичайно було.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– "Методика навчання математики" і "Елементарна математика" – це протягом всього часу на стаціонарному відділенні, на заочному – потім уже в останні роки у бакалаврів, магістрів.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Студенти – це діти. Я до студентів завжди ставилась так як до свої дітей, от як би я хотіла, щоб до моїх ставились, тому зі студентами в мене не було ніяких проблем. Найкращих дуже багато, я не можу сказати хто найкращий, от приходили з наших базових шкіл 25, 12, 3, 6 – це ті школи, у яких на належному рівні викладалась математика в школі, й приходили студенти з Лугинського, Овруцького, Народницького районів, з глибинки, яким приходилось довго добиратися до школи, якщо на початку, ті які навчались в математичних класах все знали, вміли, то іншим давалось дуже важко. Але якось до другого курсу вони вирівнювались, а іноді і обганяли, навіть таке було. Тому більшість випускників Житомирської області це наші вчителі-випускники. У них була наполегливість, розуміння того, що їм потрібно навчатись для того щоб потім працювати.

– Чи займались Ви науковою діяльністю?

– Я займалась науковою діяльністю. Я прийшла у 1980 р. і до 1984 р. активно займалась, поїхала в Київський педінститут ім. М. Горького (зараз – імені М. П. Драгоманова), вже вибрала тему наукової роботи, й фактично активно над цією темою працювала три роки. Але потім, так склались сімейні обставини, що я не змогла далі працювати, тому що потрібно було їздити і тут працювати, комп'ютерів не було, нічого не було. У мене дуже серйозно захворів менший син від народження, так воно перервалось і я вже відчула, що немає потреби в тому всьому, тому на цьому моя наукова діяльність припинилась.

– На якому етапі Вашого життя/викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Я не закінчувала аспірантури, тоді можна було так викладати, якби мені потрібно було захищати дисертацію, то я, можливо, пішла б до аспірантури. Але такої можливості в мене не було.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– Я була комсоргом групи, тому що якщо ти не член ВЛКСМ, то ти не студент – така була постановка, ми в це все вірили свідомо. Спочатку – жовтенята, потім – піонери, комсомольці. Без характеристики комсомольця під час вступу документи не приймали. Була комсоргом групи чотири роки. Їздили в будівельний загін після першого курсу в Баранівський район, село Суємці, будували корівник, не знаю чи зберігся він до цієї пори, чи вже рознесли.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– Безумовно. Ми після 2, 3, 4 курсу працювали на збиранні хмелю у Бердичівському районі. У Кодні перший рік, в Реї всі інші роки, жили в хатах у колгоспників. Харчували нас, намагалися виконати норму і перевиконати під час збирання хмелю. Нам платили за роботу.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Ідеологічна складова почала менше виступати. Раніше, припустимо, коли я після інституту працювала в сільській школі, потім працювала в Шепетівській загальноосвітній школі № 11, то все було штучним, неприродним. Коли приходив перевіряючий, на уроці дивився як я працюю, подаю матеріал, як діти закріплюють цей матеріал і т. п. В першу чергу перевіряв, чи я використала на уроці математики матеріал XXIV з'їзду партії, чи говорила щось про патріотичне виховання. Приділялась увага патріотичному вихованню майбутнього члена комуністичного чи соціалістичного суспільства, а ти мусиш ці матеріали підганяти під урок математики. Потім цього вже не було, швидше якось на моральну складову треба було звертати більше уваги.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному

інституті /університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– На фізико-математичному факультеті цього не відчувалось, тому що специфіка програм така була, що багато було годин з історії КПРС на першому курсі особливо і потрібно було дуже багато конспектувати, ми за семестр списували два загальні зошити на 96 сторінок. Більшість того всього робилося бездумно, просто треба працювати за Леніна законспектувати, от його і конспектував. Потім приходиш на екзамен – ти обов'язково приходиш до лектора, Олена Микитівна Іващенко, яка у нас читала історію, і здаєш першоджерела.

– Хто для Вас був взірцем як викладач?

Дворська Марія Григорівна ("Методика навчання математики"), Нестерчук Анатолій Васильович ("Вища алгебра"), Мержієвський Арнольд Володимирович ("Математичний аналіз і теорія ймовірностей"), Вещицький Панас Анатолійович (декан, викладач фізики), Фірчук Петро Якович ("Астрономія", "Фізика"), Дідківська Тетяна Вікторівна ("Алгебра"), Зелінська Галина Олександрівна ("Елементарна математика", "Креслення"), Боравльов Анатолій Пилипович ("Геометрія"), Дубосарська Розалія Абрамівна ("Елементарна математика"). Далі список можна продовжувати і продовжувати.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

НАБОКОВ

Юрій Анатолійович,

*старший викладач кафедри теорії
і методики фізичного виховання.*

Народився 1 січня 1948 р. в с. Вербівка Гордницького району Черкаської області в сім'ї службовця. Закінчив у 1970 р. факультет фізичного виховання Черкаського педагогічного інституту. 3 вересня 1978 р. на посаді старшого викладача кафедри фізичного виховання Житомирського педагогічного інституту ім. Івана Франка. "Відмінник освіти України".

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– У 1948 р., після війни. Батько ще був військовим, а потім демобілізувався і працював службовцем на Вільшанському цукровому комбінаті.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Мій батько був військовий, кадровий офіцер, закінчив військове училище ще до війни, брав участь у двох війнах і мене виховував в такому дусі. У дитячому віці військове для мене було саме-саме, мріяв про це. І навіть після восьмого класу пішов вступати до Київського технікуму радіоелектроніки на військову спеціальність. Але не вступив, розчарувався. І зрозумів, що треба себе проявити так, щоб можна було вступити туди, куди я захочу.

У нас була спортивна школа. В основному були такі види спорту як легка атлетика, лижі, футбол. І я ще з 7-го класу почав займатися спортом, але після восьмого класу цілеспрямовано почав займатися легкою атлетикою. Вигравав спочатку місцеві змагання, потім обласні, потім республіканські. Знаєте, це таке життя цікаве, коли тебе возять по всій країні, багато чого цікавого бачиш, тим більше, маєш можливість знайомитися з видними, знаменитими людьми. Це мене так захопило, що я про інше вже не мріяв. Тільки по цій спеціальності працювати. Також мій вчитель був в цьому відношенні фанат, все віддавав спорту.

У нас була сільська школа, але кожен рік по троє-п'ятеро чоловік вступали у вищі навчальні заклади як спортсмени. Коли я займався спортом, то мене агітували і в медінститут, в Одеський зокема, і в Львівську політехніку, у Київський інститут фізкультури. Але я не наважився... Я розумів, що там мені буде важко, тому що дуже велика конкуренція. Я був п'ятим на останній спартакіаді школярів – дистанція 800 м. Хлопці, які посіли перші чотири місця поступали до Київського інституту фізкультури. Але між нами невелика різниця була. Я ж знав спортивний контингент, який там був, у Києві. Там було б трохи складно. А Черкаси – це моя батьківщина. Я постійно виступав за Черкаську область на всіх змаганнях. Тому я залишився на батьківщині.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Я вступав на факультет фізичного виховання. Тоді був двійний випуск. Був такий час, коли одинадцятирічна освіта перейшла на десятирічну. Я вчився одинадцять років – це були 1965–1966 рр. І співпало, що випускалися і одинадцятирічки, і десятирічки. І, звичайно, конкурси були високі і вступити важко було. Але оскільки я виступав за Черкаський інститут уже будучи школярем, то для мене проблем не було, мене всі там знали.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Справа в тому, що я працював в Черкасах. Після закінчення факультету фізичного виховання, оскільки я не служив в армії, мені за розподілом запропонували працювати в Рівненській області. Там була потреба в спеціалістах. Мене туди направили – в розпорядження Рівненського ОБЛВНО. Коли я приїхав у Рівне, там подивилися всі мої документи і сказали, що залишають. Відкрилася нова школа, набиралася колектив, мене там зробили вчителем фізичного виховання. Ще була з Кам'янець-Подільського інституту дівчина. Ми вдвох там починали. Оскільки я чоловік, то мене призначили старшим, вона була моїм помічником. Ми разом створювали матеріальне забезпечення, базу. Я півроку попрацював, потім мене забрали в армію як діючого спортсмена. Виступав вже за Рівненську область. Потім був Прикарпатський військовий округ, де я виграв загальновійськові змагання. Потім мене порекомендували в Київський полк. Там дослужив і повернувся в Черкаси. Хоча мене просили всі, щоб залишався, але мене чекала дівчина в Черкасах.

Вона вчилася в Черкаському інституті. Ми разом тренувалися в одного тренера. Вона вчилася на природничому факультеті.

Так вийшло, що я повернувся в Черкаси, мене взяли працювати на факультет фізичного виховання. І я там пропрацював п'ять років, поки дружина закінчила, народилася дитина. А її батько працював ректором Житомирського державного педагогічного інституту імені І. Франка. І через це я сюди потрапив, мимо моєї волі.

– А в якому році Ви сюди потрапили?

– У 1977–1978 н. р. Я пройшов конкурс на старшого викладача кафедри фізичного виховання. Просто на кафедру, ще факультету не було. І от з 1978 р. я тут. А до цього мене взяли на кафедру в сільськогосподарський інститут. Я туди йшов, бо не було вільної ставки. За цей рік пішов на пенсію викладач і звільнилося місце в педінституті. Мені це було ближче, бо я працював в педінституті – це було одне міністерство, а там вже інше міністерство, інше відношення до спорту. Я сам був спортсменом. Було тоді спортивне товариство "Студентський буревісник" і всі студентські змагання організовувались "Буревісниками". Зараз, на жаль, немає такого. Тоді студентський спорт був високого рівня. Зараз рівень, може, не нижчий, в деяких випадках вищий. Але коли абітурієнти-спортсмени, які вступали були в товаристві "Спартак", то вже залишалися у своїх тренерів... Був календар студентських змагань – на рік близько двох десятків. Універсиади були, вони і зараз є, але як маєш залікову книжку, значить вже виступаєш на універсиаді, а де ти тренуєшся не має значення, а тоді – мало. А тоді обов'язково потрібно було бути в студентському товаристві і на денній формі навчання.

– Заочників не брали?

– Ні, заочники не входили, а зараз всі, аби результат. Отак я тут почав працювати і зразу ж з першого року, 1979-го, мене ще вибрали головою Федерації легкої атлетики області. Оскільки я був головою Федерації легкої атлетики, мене ввели в оргкомітет Олімпіади-80 в області з організації проведення естафети олімпійського спорту. Я фактично працював в оргкомітеті. На роботу ходив в спорткомітет, де обласна рада. На кафедру з'являвся, коли тільки якісь заходи проводилися. А так було дуже багато роботи: їздили по області, трасу перевіряли, де була естафета олімпійського вогню. У першу чергу треба було відмітити все, розмітити. У мене є оригінал таблиці, де я робив розмітку естафети олімпійського вогню. Треба було розмітити всю трасу. Щоб кілометрові стовпи кругом були цілі, щоб всі дорожні знаки стояли. Це було

1979 р., а вже 1980 р. почали робити розмітку траси, прямо на трасі ставили знаки, де повинна відбуватися передача естафети. Факелоносці повинні були пробігти свій відрізок, а відрізки були різні, в залежності від рельєфу від 600 м до 1,5 км. Ми це відмічали, перевіряли, потім проводили репетиції на цій трасі, збори. Із усієї області треба було зібрати активістів, спортсменів, не тільки бігунів, а всіх. Також потрібно було, щоб і робітники звичайні, селяни брали участь. Колгоспники відомі були. На першому етапі був тракторист, приймав естафету там, де Вінницька область передавала Житомирській. Цей тракторист був депутатом Верховної ради. Він весь був в орденах і з цими орденами біг з факелом. Так і пройшов 80-ий рік. А потім ми готувалися до 1100-річчя Житомира. Ми повторили все те свято на стадіоні, що на Олімпіаду-80 готували, та сама програма.

– Що Ви можете сказати про заняття з фізичного виховання?

– У нас хороші були легкоатлети. Кожен рік хтось виконував нормативи майстра спорту з легкої атлетики. Поступали до нас і тренувалися тільки в нас. Виступали за наш інститут. У нас був власний кошторис, збори проводили в хороших місцях, на півдні. Багато було виїздів. Наша кафедра була дуже спортивна. Найбільш спортивний факультет був фізмат. Там за спортивний напрямок відповідала Грабатовська Зінаїда Іванівна. Вона вже зараз пішла на пенсію і живе в Одесі. Вона була сильна волейболістка, вчилася в Харкові і сюди теж взяли її як волейболістку. І в нас була дуже сильна команда волейболісток. Сильні були гімнасти. Спортивний зал був в центральному корпусі, де зараз комп'ютерні класи. Він був пристосований до гімнастики, всі гімнастичні снаряди стояли. Звичайні заняття із фізвиховання на всіх факультетах ми розподіляли так: дівчата – всі гімнастки, крім тих, хто легкоатлети, тобто в основному займалися гімнастикою, а хлопці – легкою атлетикою. І заняття по гімнастиці були під музику. Спортивна форма була – це гімнастичний купальник, чешки. Нормативи з гімнастики були до третього дорослого розряду. Це не залікові нормативи були. Якщо не виконуєш програму з фізичного виховання, не атестуєшся, то тебе не допускають до сесії. Тому всі ходили, всі займалися, відношення було серйозне. А всі інші – легкою атлетикою. В нас тут був тир, манеж свій 50-метровий. Взімку ми там були, все там для стрибків в висоту, довжину, тренажерний зал, а зараз його немає. Ось такі спогади.

– Як зустрів колектив, які були стосунки з колегами?

– Справа в тому, що тоді були змагання між студентами на всеукраїнському рівні. Я коли ще працював у Черкасах викладачем, то ми часто зустрічалися як легкоатлети, збиралися в одному місці – команди з Житомирського педінституту, з Черкаського педінституту. Ми разом виступали на змаганнях.

– То, по суті, Ви були вже знайомі?

– Так, були знайомі. І мене на кафедрі дуже добре зустріли. Я одразу в колектив влився, як свій. Це був передолімпійський рік і ми цьому присвятили перший спортивний вечір. З 1980-го р. по 1983 р. я ще був головою спортивного клубу. Почали проводити спортивні вечори на олімпійську тематику. У нас ще й досі є щорічний спортивний вечір. Тільки тоді, поки не було факультету, це були загальноінститутські заходи. Тобто, готували номери всі факультети і кращі були представлені. І художня самодіяльність з усіх факультетів була – за чим я зараз сумую. А зараз все це перетворилося на факультетський захід. Це робить тільки факультет. Хоча якщо, наприклад, на історичному факультеті вчиться хтось із спортсменів, то ми їх запрошуємо на спортивний вечір, нагороджуємо. Є спортсмени в інституті іноземних мов, соціально-психологічному факультеті – вони беруть участь.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Я всіх пам'ятаю. У нас було багато хороших спортсменів. Наприклад, вчилася на філологічному факультеті, входила у збірну команду України зі спортивної ходьби Бучинська Наталія. Вона зараз працює в Коростишеві в коледжі й викладає методику легкої атлетики. На природничому факультеті, теж, до речі, з Коростишева, вчилася Мартинюк Зіна. Вона зараз директор спортивної школи в Коростишеві. У Бердичеві також багато таких... Також Мойсієнко Віктор з філологічного факультету, зараз – професор. Плакса Сергій, який працює в Києві; фізмат закінчив, професор фізико-математичних наук, керує науковим відділенням по фізиці. Я вже два роки з ним не зустрічався, а до цього він прийїжджав.

– А з історичного факультету був хтось?

– Тоді ще історичного не було – молодий факультет. І вони не потрапили. Я з 1991 р. перейшов викладати методику для спеціальності "Початкові класи". Там великий курс, правда, зараз скоротили, методики фізичного виховання для вчителів початкових класів. Ми ж готували контингент для сільських шкіл. А в сільсь-

ких школах в початкових класах не фахівці вели фізичне виховання, а класоводи, вчителі. По-перше, це було їм вигідно, оскільки вони отримували додаток до своєї ставки. Мали право на це, бо в дипломі написано, що була дисципліна з методикою фізичного виховання і вони всі це з задоволенням робили. І з 1991 р., так вийшло, що викладач, який це читав, пішов на пенсію. Тому почав викладати я. Я, ще коли в Черкасах працював на факультеті фізичного виховання, то займався методикою викладання. Для мене цікаво було. Мабуть, це спадкове, бо в мене дід був директором школи по материнській лінії. По батьківській лінії військовий, а по материнській всі були педагоги. І мій дядько був директором школи в селі Шевченкове. А потім директором школи-інтернату. Тому я постійно був у цьому середовищі. Через це я в 1991-му році, коли з'явилася можливість, перейшов на методику. Поступово я відійшов від тренерської роботи.

– На яких посадах Ви викладали?

– Я постійно працював старшим викладачем кафедри. Всі ці роки на одній посаді.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час роботи?

Коли не було факультету, в нас була кафедральна тема, якою керував завідувач кафедри Рустам Фагімович. Ще був Айунц Лерн Рачикович – завідувач кафедри. Вони керували загально-кафедральними темами. Я був у цій кафедральній темі, виконував свою роботу, займався методичною роботою, методички друкував. А коли утворився факультет, я став заступником декана з навчальної роботи, а Рустам Фагімович – деканом. Я був на цій посаді до 2008 р., доки не пішов на пенсію. Коли треба було оформляти пенсію, мене звільнили. Це так треба було по закону. Мене звільняють і знову поновлюють на роботі. І вже коли поновлювали, я написав заяву, щоб мене звільнили з посади заступника декана. Тоді в мене ще тяжкі сімейні обставини були. Дружина захворіла і мусив більше уваги приділяти їй.

– Чи планували Ви вступати до аспірантури?

– Я не вступав до аспірантури. Не було у мене бажання. Не ставив такої мети – стати науковцем. У мене залишилася мета ще зі шкільного віку – стати тренером, займатися спортом. Оце моє. Тоді не було такого, щоб кар'єру робити, щоб по службі підніматися, щоб стати науковцем, завідувачем кафедри, деканом, ректором, як інші, які шли по сходинках кар'єри. У мене цього не було, й зараз немає. Я вважаю, що нічого не треба просити. Що тобі дано, то саме прийде.

– *А Ви в цілому досягли своєї мети?*

– Я щасливий.

– *Які громадські обов'язки Ви виконували в університеті?*

– Я казав, що був головою спортивного клубу... Я вніс великий вклад у підняття спортивної масової роботи інституту, потім університету. У нас проводилися масові заходи, спартакіади між факультетами, на факультетах. Традиційно завершувався навчальний рік походом, всі факультети йшли в похід. Цікава була робота. Хоч я пішов з цієї посади, але фактично був заступником. А потім скоротили цю посаду. Ректор Кучерук скоротив. І від нас пішов голова спортивного клубу, а ці обов'язки став виконувати Тимошевський Іван Якович. Ми постійно працювали в колективі. Я допомагав. Постійно займалися легкою атлетикою. Моя любов до легкої атлетики так і залишилася на все життя. Ще коли був студентом, мені пропонували змінити профіль. Справа в тому, що коли закінчив спортивну кар'єру, залишився кандидатом у майстри спорту. І друзі пропонували зі своєю базовою підготовкою переходити в Черкаси на водні види спорту. У нас там проводилися змагання міжнародного рівня. Пропонували туди йти, але я не пішов. Як я можу зрадити своїй легкій атлетиці. Так і залишилося це.

От і зараз відношення помінялося у студентів, просто життя помінялося, зараз стали люди більш практичні. Тому масовий спорт відійшов. Серйозно займаються спортом тільки професіонали. Коли батьки водять дітей за ручку, то вони ще займаються. Спорт – це навантаження. Потрібно себе заставляти, боротися. Спорт – це постійна боротьба. І багато чого втратили тим, що зараз не можемо спортсменам стипендію давати. Немає такого положення, що якщо спортсмен, то треба давати стипендію. Студенти заробляють її собі зараз на стороні. А раніше спортсмени, незалежно від того, тільки якщо не на двійки вчилися, отримували стипендію. Крім того, профспілки забезпечували харчування для спортсменів. Давали талони на харчування в їдальні. Була підтримка і мотивація. А зараз єдина мотивація, якщо ти вже вибився там, то потрібно втриматися якомога довше. Боротьба зараз сувора. Якщо програв, то все, знімають стипендію, доплати. Але ходять студенти.

У всякому випадку, в мене зараз немає навантаження як тренера. Читаю лекційний курс з легкої атлетики і веду практичні. Я вважаю, що це мені для роботи потрібно. У магістрів є дисципліна "Легка атлетика з методикою тренувань". Як я можу читати методику тренувань, якщо не буду тренувати? І хоч години ці не заплановані, але ходжу на тренування і студенти, що в мене займаються

легкою атлетикою, ходять. Звичайно, зараз погано ходять. Тому що і розклад не враховує час, потреби для тренувань, і немає поїздки, відряджень, не можна поїхати, повезти на збори. Але є деякі фанати, що хочуть. Приходить два-три чоловіка і я ходжу з ними на тренування. В суботу – вихідний, але я йду на стадіон. У нас зараз стадіон на реконструкції, але є манеж, то кожен день з п'ятої до восьмої вечора я на стадіоні.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах?

– Коли в мене були легкоатлети, то в період цих робіт – вересень місяць – ми виїжджали на збори. Це така політика була в студентському спорті, бо що означає спортсмена відправити на місяць на сільську роботу? Значить він уже втратить, фактично, все те, що мав. І треба буде починати майже спочатку всю підготовку. І, як правило, у вересні були всі фінальні змагання. Тому завжди давався на ректора лист "у зв'язку з тим то і тим то, звільнити від робіт". І ми складали список спортсменів, кандидатів, й їх звільняли від сільгоспробіт. Тому з легкоатлетами частіше за все я їздив на збори, на змагання. Але на тиждень мене відправляли. У нас на кафедрі потрібно було обов'язково, щоб викладачі були на сільгоспроботах. То ми по черзі їздили. Тиждень один, тиждень другий, мінялися. Пам'ятаю, ми їздили льон збирати. Тиждень зі студентами жили у школі в спортзалі. Посеред спортзалу натягнули трос і брезент. Цим брезентом перегородили, поставили з однієї сторони ліжка для дівчат, з другої для хлопців. І кожен ранок я їх піднімав, зарядку проводив. А там школа, спортзал і поруч стадіон. Ми побігали, зарядку зробили, йшли в їдальню. Цікаво було. Потім я ще на хміль їздив у колгосп, який був біля Бердичіва. Туди ми цілі факультети відправляли. Загалом тут які основні роботи були? Це – хміль, льон. А були такі викладачі, які постійно були там, – чергові. До них помічники тільки приїжджали-від'їжджали.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті / університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– Ні, політичного тиску я не відчував, не було такого. Звичайно, було таке, що наші студенти були задіяні в цих подіях, в цих кольорових революціях, на майданах. Але на роботу воно не впливало. Ми як працювали, так і продовжували працювати.

Єдине що – це те що зникло держзамовлення, точніше сказати, коли почали контрактну форму навчання, – оце було негативно. Тоді у нас зникла можливість підтримувати студентський спорт. Бо якщо контрактник, то не передбачено преміювання, нічого. А вони ж такі самі, як і інші. І ставлення до навчання змінилося. Раніше такого не було, що студент, навчаючись на стаціонарі, вимушений десь влаштуватися працювати. Так, студенти шукали можливість підзаробити і я теж, коли навчався. Я жив в студентському гуртожитку в Черкасах, й номер нашого телефону був на овочевій базі, на вокзалі. І якщо потрібно було розвантажити якийсь вагон, а це, як правило, вночі. То десь о десятій вечора телефонували на гуртожиток, черговий знає, в яких кімнатах є "рабсила" і зразу оповіщення, й всі йшли на роботу. І це десь до 5-6-ти ранку. Ніч попрацювали. Ясно, що наступний день пропав для навчання. Але так, щоб студенти не ходили на заняття 2-3 дні, взагалі не було.

– Чи відрізнялись умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Практично, ні. Єдине – зарплата була в карбованцях, а зараз у гривнях. А один карбованець дорівнював долару. В цьому й різниця. А так моє покоління віддавалося роботі, незалежно від того, платять чи не платять гроші. У нас на кафедрі міняються молоді, бо десь краще платять, десь більше, то вони туди йдуть. А ми трималися колективу. Ніхто так і не йшов, і не приходив. Але й прийти було важко, бо в колектив ще потрібно було влитися.

– Дуже дякуємо за інтерв'ю! З Вами було дуже цікаво поспілкуватися.

НОВИК

Микола Кузьмич,

*кандидат історичних наук,
доцент.*

Народився 25 грудня 1937 р. в с. Пилипонка Брусилівського району Житомирської області. Закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка в 1964 р. Працював у Житомирському державному університеті імені Івана Франка з 1979 по 2018 рр.

– Скажіть, будь ласка, що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Вибір даної професії, можна сказати, був випадковим. У 1956 р. я закінчив навчання у середній школі і був призваний до лав Радянської армії. Ще до армії, коли я пас корів, в мене стріляв об'їждчик, колгоспний сторож і поранив. Зокрема, в обличчя, живіт. Я цього не відчував, аж коли прийшов в армію, тоді відчув наслідки поранення. Я втратив нюх, а я служив у спеціальному батальйоні хімічної та радіаційної розвідки, тобто з хімією, отруйними речовинами, мав досить тісний зв'язок: іприт, зарін, заман. Служив я в Сімферополі, підрозділ обслуговував Одеський військовий округ, територію півдня України, західних областей, а також одного разу ми проводили спільні навчання із Молдовою.

Я планував поступати до Саратовського військового училища, саме цього профілю, – а тут, як кажуть, переді мною "стіна". Перебуваючи в армії, я був спочатку молодшим сержантом, потім старшим сержантом, й завершив свою службу заступником командира взводу хімічно-радіаційної розвідки, і зрозуміло, що я навчався в політгуртку. Тобто для мене вивчення історії не було проблемою. Оскільки я повторював її ще перебуваючи в армії, тому вирішив вступати на історичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Ще вплив на мій вибір справив мій дядько, брат мого батька, Євген Мойсейович. Він був офіцером і працював у Брусиловському райкомі партії. Так що партійна робо-

та і приналежність – це все в якійсь мірі було знайоме, тому під його впливом, за його рекомендацією, я поступав.

– Коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народився 25 грудня 1937 р., в селі Пилипонка Брусилівського району Житомирської області. Батьки мої – колгоспники. Батько був учасником Другої світової війни. Повернувся інвалідом, працював у колгоспі їзовим. Мама також працювала в колгоспі, але пішла із життя дуже рано, у 1954 р., коли я мав завершити навчання у середній школі, за рік, як був у дев'ятому класі. Так що, сільське життя для мене досить добре знайоме. Після навчання, після мого повернення на Житомирщину, я досить часто відвідував батьків, а зараз відвідую їх могили. Правда батько потім одружився з жіночкою, яку він знав з 1943 р. Вона уродженка Росії. Через рік після того, як матері не стало, він зв'язався з нею, поїхав, вона втратила чоловіка. Таким чином вони зішлись і до 1956 р. я перебував у цій новій для батька сім'ї.

– Як вплинув Ваш вибір професії на Вашу родину – дітей, внуків, рідних?

– У нашій сім'ї було два хлопчики і дві дівчинки. Старший брат завершив військову службу. Дві сестрички, 1940 р. та 1947 р. народження, закінчили середню школу. Рано вийшли заміж. Вплив був зі сторони Євгена Мойсейовича.

– Наскільки легко/складно Вам було вступити до навчального закладу?

– Я вже відзначав, що мої заняття у політичній школі сприяли моїй підготовці. Я ходив на курси до будинку офіцерів, де відповідно йшла підготовка, тому для мене не було проблем. Тим більше, вже на останньому році перебування в армії, я вечорами займався самопідготовкою. Таким чином, я успішно підготував себе до здачі екзамену з історії, а також до письмового іспиту з української мови. Таким чином був зарахований до числа 52-х студентів історичного факультету.

– Яким чином, та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені І. Франка?

– Навчався я з 1959 р. по 1964 р. Після завершення університету я був направлений на роботу до Криворізького гірничорудного інституту, де відпрацював майже три роки, але після того як я відпрацював майже два роки, я подавав документи до аспірантури, й

у 1967 р. я був зарахований аспірантом кафедри історії партії Київського державного університету. Два роки я працював над дисертацією, тема моєї дисертації була "Патріотичний рух українського народу в роки Великої Вітчизняної війни 1943–1945 рр.". Оскільки я вже був одружений, вирішив припинити стаціонарне навчання в аспірантурі і перейшов на заочне навчання, й повернутися на Житомирщину. Хоча я був пов'язаний зі своєю попередньою роботою, Криворізьким гірничорудним інститутом. Там я був один рік асистентом, а на другий – призначили на посаду старшого викладача. Якщо перший рік були тільки практичні заняття, то вже на другий рік мені дали читати лекції. Вивчив природу Кривого Рогу – вода там червона від руди, так що хотілось повернутися на Житомирщину. Коли я приїхав до Житомирського педінституту, явився до завідуючого кафедрою, доцента Москвіна Петра Павловича. Після тривалої розмови він сказав, що моя підготовка говорить про те, що я підходжу для праці у вузі. Проте також він сказав, що "ми з задоволенням взяли б вас на роботу, але не я це вирішую, вирішують у відділі освіти та науки обласного комітету партії".

Так що перша моя спроба була невдалою, але я вирішив не здаватися, армія навчила. Я пішов в обласний комітет партії, і коли я піднімався до завідуючого відділу освіти та науки, я зустрів його в коридорі. Він мене запросив до себе в кабінет. Ми зайшли. Я знову розповів свою автобіографію, про своє навчання, де я працював. Він в свою чергу теж сказав, що не він вирішує ці питання, а рішення приймають у міністерстві освіти. Я повірив у вирішення питання через міністерство. Так склалось, що коли я спустився з другого поверху, зустрів двоюрідного брата Новіка Анатолія Арсентійовича. Він працював у Чуднівському райкомі партії, запитав у мене чому я тут.

Після нашої розмови, він просив зачекати, поки він зустрінеється у своїх справах з завідуючим відділом пропаганди. Не встигли ми обмінятися цією інформацією, як тут іде з першого поверху в свій кабінет завідуючий відділу агітації та пропаганди обкому партії Черкерев Леонід Миколайович. Вони пішли і через 15 хвилин Анатолій Арсентійович виходить та говорить "заходь зі мною". Ми пішли до Черкерова, він вислухав мою коротку біографію, інформацію про моє навчання. Натомість він запитав: "Якщо ми вам запропонуємо роботу, ви згодні? Нам потрібен працівник у будинок політичної освіти, консультант-методист". Я ж кажу: "В принципі, я готовий піти на роботу, але мені треба порадитися з сім'єю, я – сімейна людина". Черкерев дав мені на роздуми три дні.

Моя дружина із Андрушівки. Я поїхав туди у серпні, переговорив з дружиною і вона дала згоду, щоб я повернувся на Житомирщину, таким чином я повернувся в обком партії через день, доповівши, що я погоджуюсь. Чекерев мені сказав, що треба буде зайти у відділ освіти і науки, поставити їх до відома. Я поїхав в Київ, пішов у ЦК, у відділ освіти і науки, там мені по суті відмовили: "Ми готуємо кадрів для себе, а не для партійних органів". Мені нічого не залишалось, як вийти звідти, зателефонувати в обком партії в Житомир, розповісти Чекереву про розмову.

Він мені сказав, що "через день поспробуєш мені зателефонувати, я скажу що робити далі". Я за день зателефонував, у нього відбулась розмова із завідуючим відділом освіти та науки ЦК, яка там була у них розмова, я не знаю. Чекерев, коли я йому зателефонував, сказав, щоб я з'явився у відділ освіти та науки, й там буде позитивно вирішено моє питання. От я туди з'явився. Мені дали по суті відкріплення від права на направлення до Криворізького гірничорудного інституту назад, таким чином я одержав направлення в Житомирський обласний комітет партії. Коли я привіз це направлення, я сподівався що навчання в системі політосвіти починається із липня місяця, що в мене буде частина серпня, вересень місяць для того, щоб допрацювати, завершити дещо по своїй аспірантській роботі.

Але, коли я привіз це направлення, мені Леонід Миколайович сказав, що ми хочемо, щоб ви з першого вересня уже приступили до роботи, бо треба готувати методички для системи політосвіти з цілого ряду проблем. Таким чином, я з 1 вересня 1969 р.у приступив до роботи в обласному комітеті партії. Рік працював у будинку політосвіти обкому партії, а потім мене перевели в лекторську групу обкому партії і я в лекторській групі був до 1978 р. В 1978 р. мене перевели на посаду заступника завідуючого відділу агітації та пропаганди обкому партії, де я пропрацював трохи більше року. Вже у 1979 р., будучи лектором обкому партії, я досить добре зблизився й познайомився з ректором педагогічного інституту Горностаєм Петром Сидоровичем. Він був позаштатним членом лекторської групи обкому партії. З ним не раз виїздили разом в райони, особливо коли йшла підготовка до системи політосвіти, на початку навчального року. Та й так, якісь важливі документи, приймалися на рівні ЦК, то ми – пропагандисти їздили по області у відрядження. Якраз звільнилося місце на кафедрі історії і політичної економії, така кафедра була суспільних дисциплін в інституті. Коли я мав розмову з Петром Сидоровичем, він мені сказав: "Я хочу, щоб ти перейшов до нас на роботу".

– І так Ви потрапили до педагогічного інституту?

– Оскільки Петро Сидорович користувався авторитетом у відділі пропаганди, тому проблеми для нього забрати мене з обкому партії безпосередньо в інститут, не було. Таким чином, з 1 вересня 1979 р. я приступив до роботи в інституті. З початку я був зарахований асистентом кафедри історії та політекономії, а після того, як я в 1982 р. захистив свою дисертацію кандидата наук, був переведений на посаду старшого викладача, а в 1983 р. – на посаду доцента кафедри історії і політекономії. Треба сказати, що за роки роботи, майже 40 років, кафедра мала аж п'ять різних назв і перетворень. Потім вона була кафедрою історії. Далі кафедрою історії і політекономії знов. Потім кафедра всесвітньої історії, оскільки кафедра історії України "відпочувалася", останні десять років я відпрацював на кафедрі спеціальних історичних дисциплін та правознавства.

– Як зустрів колектив, які були стосунки з колегами?

– Як завжди, коли приходиш у новий колектив, складаються по-новому зв'язки, але вони в мене й так були. Оскільки в лекторській групі обкому партії майже всі історики були позаштатними лекторами, тому для мене знайомий був і Бувсунівський Михайло Сильвестрович, Громенко Іван Єлисейович, той же Лавринович Микола Іванович, Доценко Михайло. Так що багато по-новому, звичайно. Якось допомога інколи потрібна була, я звертався до них, вони мені завжди допомагали, але я не довго, як кажуть, відкладав свою роботу пов'язану з історією партії, з історією України, тому будучи на кафедрі, я очолив по суті авторський колектив і ми підготували та випустили "Хрестоматію історії України ХХ століття". Оскільки в цей час на кафедрі всесвітньої історії викладався такий курс, як історія сучасного світу, де вивчались паралельно капіталістичні країни, як вони розвивалися протягом ХХ століття, як складалися стосунки з Україною та відбувався її розвиток, в складі Російської імперії до 1917 р., як республіка перебувала у складі Радянського Союзу, а потім як проходила боротьба за незалежну Україну, це була моя перша наукова робота, присвячена суто українській тематиці.

Коли ми "відпочувалися", із виникненням історичного факультету, то мені було доручено читати курс "Основи історії конституції України". І вже на другій рік, коли вели курс "Теорії держави і права", я розробив та викладав цей курс. Мої останні роки були пов'язані з читанням "Основ конституції України".

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період, а які після проголошення незалежності України?

– У Криворізькому гірничорудному інституті, як і в інших вищих навчальних закладах, викладалася така дисципліна як "Марксизм-ленінізм", яку я протягом трьох років й читав. У нашому виші я викладав "Історію України", "Всесвітню історію", "Основи світової історії". А далі читав безпосередньо "Основи конституційного права" та "Основи теорії держави і права". Одного року я читав ще "Адміністративне право".

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Спочатку, коли я перейшов працювати до університету, я більше був пов'язаний з педфаком, з майбутніми вчителями початкової освіти. Декого можу згадати: Стоцьку Віру, студентка із Радомишля, Авраменко Світлана, зараз працює в районній Радомишльській адміністрації, Жигора Андрій, який в Житомирі працює директором школи. Можна назвати багатьох. Уже зараз майже весь "молодий" педфак – це колишні мої випускники.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Звичайно, що умови відмінні, я скажу, що більш стабільні були напрямки педагогічної роботи з підготовки вчителів. Дисципліни також були більш стабільні. Сьогодні ж, візьміть навіть той історичний факультет, який він був десять років назад, які дисципліни там пропонувалися і сьогодні – це велика різниця. "Основи конституційного права" – 108 годин, а зараз – 50. Ми не завжди розумно оцінюємо попереднє, набуто і як воно може вплинути на сьогодні, й тим більше, на майбутнє. Підручники сьогодні не завжди встигають за новими вимогами. Тому підручник ще старий, а треба уже по-новому ставитися до тих чи інших явищ, які відбуваються в суспільному житті, слідкувати за тими політиками, які сьогодні приходять.

– Чи відчував викладацький склад якесь піднесення?

– Якби все здійснювалось в якихось розумних межах, то це було б добре, але коли новий курс пропонується, й не дається часу на його опрацювання з нового навчального року – максимум відклали на місяць, а з жовтня ти маєш уже включатися і давати новий матеріал. Хіба ж за цей короткий час можна себе самого підготувати до цього? Не говорячи про те, що ти маєш уже викласти це нове,

тому при зміні, яка відбувається у самих навчальних програмах, й викладачу важко перебудуватися. Тим більше, ми маємо ламати себе ще з тими змінами, які відбуваються в суспільстві, а суспільство сьогодні інше, порівнюючи з тим, яким воно було 15–20 років тому. Якщо тоді можна було, як-то кажуть, махнути рукою на ті явища, які відбувалися, то сьогодні ви вже звертайте на них увагу, й починаєте задумуватись і визначати свою лінію, ставлення до цих нових явищ.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або період незалежності) Ви виконували у Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– Мабуть обмежитись тільки університетом мало, треба сказати, що почалось дуже давно, ще будучи студентом університету. Я з другого курсу був заступником секретаря партійної організації історичного факультету. Так, що доцент Котов мав в своїх руках Новика, завжди міг опертись на нього, щось підготувати, то моя громадська робота була там. Виконував обов'язки старости групи. Тут в університеті я був заступником, секретарем партійної групи біологічного факультету, тому що і там в мене було навантаження. На історичному факультеті всі роки по суті виконував обов'язки куратора студентської групи. От ми мило з студентами працювали. Проводили всякі цікаві заходи, коли треба було. Звичайно не без того, щоб зібратись, декого трошки не похвалити, а згадати як він себе веде, як він навчається. Я по суті не припиняв своє перебування у лекторській групі партійного органу. Коли я працював в університеті, зверталися з інституту підвищення кваліфікації вчителів. Вони запрошували спецкурси читати для істориків, а також в інших групах, які вони проводили.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– Колгоспна робота познайомила мене з моєю дружиною. Як це сталося? Я був учнем 10-го класу Вільнянської середньої школи, й до нас приїхали в село Пилипонку, на допомогу колгоспникам, студенти Бердичівського педучилища. Я познайомився з студенткою першого курсу, вечори проводили разом. Нас також у вересні місяці відпустили на цілий місяць для роботи у своєму колгоспі. Ми допомагали. Таким чином, ми познайомилися на цих вечорах. Дружили. Потім вона поїхала на навчання. Я завершив школу, ми продовжували переписуватися. У період мого перебування в армії продовжувалося спілкування листами. Коли я вступав уже в універси-

тет, були між екзаменами там дні перерви, то я їхав не в Пилипонку до батька, а до дівчини в Андрушівку. У 1961 р., коли я був студентом другого курсу університету, ми одружилися і таким чином з'єднала доля нас.

На першому та другому курсах я також брав участь в сільгосп-роботах. Перший рік ми працювали у Київській області, в Мака-рівському районі на збиранні картоплі та кукурудзи. А на другому курсі я їздив у Миколаївську область. Ми працювали там три тижні. Звичайно, така допомога мабуть потрібна була. Ми виконували знач-ний обсяг роботи.

Проводили заходи для молоді та селян. З роботою в Мака-рівському районі, в Ніжеловичах, в мене згадка особлива. Ми силосува-ли, навантажили вже машину, й треба було злазити, я вирішив стриб-нути. Стрибнув, й підвернув ногу, отримав лікарняний. Його я провів в Андрушівці.

Будучи викладачем нашого вишу, ми їздили зі студентами фа-культету на роботи в колгосп. Це запам'ятовувалось, намагалися вплинути на молодь села, разом з нею проводити спільні вечори. В той же час викладачі на себе брали підвищені зобов'язання: слідку-вати, бачити все що там відбувається, щоб не було ні яких сутичок молоді, щоб було все гаразд. Ми, як правило, як кафедра суспіль-них наук, завжди брали участь у будь-яких заходах, які організову-вав університет, ми були єдиним цілим. Я хотів би, щоб надалі уні-верситет зберіг цю єдність.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше впли-нули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті /Житомирському державному університеті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– Мені, як лектору партійного органу, доводилося їздити по се-лах регіону, що постраждали від вибуху на ЧАЕС. Коростенський, Народицький, Овруцький, Лугинський, Олевський, завершуючи Ємільчинським районом. Я їздив, й був живим свідком тієї трагедії. Ми завжди їхали із апаратурою, замірювали радіацію і були випад-ки, коли ми переїжджали через певну територію, де ця радіація була надто високою.

– Що Вам найбільше запам'яталося з кризових подій 1990-х рр?

– Мені здається, що сьогоднішній студент менш підготовлений, ніж студент початку незалежності чи кінця радянської доби. Та й самі вступники були, мені здається, краще підготовлені до вступу, ніж в сучасних умовах.

Бажання досягти вищого навчального закладу, завершити навчання, отримати спеціальність раніше було вищим, ніж зараз. Оскільки зараз якийсь бізнесовий інтерес. Він більше впливає, чим бажання отримати освіту. Студент кінця радянських часів до викладача ставився краще, з повагою. З роками ця повага втрачалася. Яка причина? Тут треба досліджувати, глибоко занурившись. Чи це викладач винний, чи це такий прийшов студент. Студент приходить інший, більше обізнаний з правами, свободами з демократією це однозначно, але чи завжди викладач готовий сприймати нові хвилі студентства? Викладач живе одними мірками, а студент уже зовсім іншими. Деканати більше перебрали на себе організаційні питання.

– Дякуємо за цікаву розмову!

ОСАДЧИЙ

Микола Мефодійович,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент.*

Народився 1939 р. в с. Іванькові Канівського району Черкаської області. Закінчив фізико-математичний факультет Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка. Протягом 1967–2014 рр. обіймав посаду проrektора з навчально-методичної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка. Почесний професор університету.

ОСАДЧА

Зоя Антонівна.

Народилася 20 січня 1940 р. в с. Вчорайше Ружинського району Житомирської області у селянській родині. У 1964 р. закінчила філологічний факультет Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка. Працювала в інституті/університеті від 1965 р. до 2007 р. на посаді старшого викладача кафедри педагогіки.

– Розпочнемо, мабуть з самого початку. Розкажіть, будь ласка, про свою родину, місце народження та навчання.

– Народився я 1939 р. в селі Іванькові Черкаської області, тоді Київської області Канівського району. Впливу батьків на те, що я обрав таку професію, не було ніякого. Батьки мої були селяни. Мати працювала у колгоспі, батько також на постійній роботі в колгоспі, вони не мали ніякого впливу. На відміну від своїх батьків, я вже мав певний вплив на рішення, які приймали мої діти.

Дружина моя, Зоя Антонівна, пропрацювала більше сорока років, й близько тридцяти років на кафедрі педагогіки. Діти: одна донька працює та живе у Подольську, це за 15 км від Москви. Мій син пішов по моїх стопах, мої син та дочка вчителі. Інший син закінчивши академію, міжнародну академію, працює у посольстві. Після отримання диплому він декілька років працював у Швейцарії, закінчив аспірантуру й там працював. Подолав конкурс із 150 чоловік, які брали у ньому участь, й отримав таку можливість. Ми навіть не сподівались, а він зміг це зробити. Зараз працює у посольстві, радником посла у Вашингтоні, це вже третій раз він за кордоном. Ну, а онук, йому скоро виповниться вісімнадцять років, закінчує одинадцять класів, а в Америці дванадцять класів, й закінчує добре. Така ситуація з моєю родиною.

– Скажіть, будь ласка, де Ви навчалися? Середня, вища освіта?

– Де я навчався? Я закінчив школу в Пшеничниках, семирічну. Закінчив з похвальною грамотою, з можливістю поступити на навчання будь-куди. Я вступив до Канівського педагогічного училища. Хоч я не дуже хотів там навчатися, мав бажання закінчити середню школу, але за середню школу тоді треба було платити. А в училищі платили стипендію, 140 крб на радянські гроші. І я туди поступив, й навчався три роки. Потім це педучилище розформували, й направили нас аж у Бердичів. І закінчував я вже Бердичівське педагогічне училище.

Я йшов на диплом із відзнакою, можливо відзнака ця мені не так і потрібна була. Але тоді було встановлено 5 % норму випускників, які могли вступати до інституту чи університету. Ну ось так сталося, якби я закінчував училище у Каневі, то мав би диплом із відзнакою. А в Бердичеві, хоч я і йшов на відзнаку, у мене було дві оцінки "добре", все інше – "відмінно", але не отримав. У той час допускалось 25 %, як і зараз 25 % оцінок "добре" для отримання диплому із відзнакою. "Добре" у мене були з "Ботаніки" та "Природознавства". Викладачка наша дуже не любила хлопців, а дівчат любила, от і ставила "добре". Педагогічне училище. Тут хоч я і проявив себе, "відмінно" мені ставили з усіх предметів, але коли писали диктант з української мови, я замість слова "піти" написав "підти". Ну ніякого правила тут немає, а я подивився "идти" російською мовою, де буква "д" і написав "д". І за цю літеру "д" мені поставили "добре", й не дали мені диплом із відзнакою. А без такого диплому я втрачав можливість вступати до інституту. Тобто, я мав три роки відпрацювати.

Але я дуже хотів вступити у ВНЗ, хоча моя мачуха не дуже хотіла. Вона хотіла, щоб я допомагав їй. Тому я й пішов у педагогічне училище. Я написав лист Харченку, тоді був такий начальник облвно, хороший такий дядько. Написав листа, щоб мені дали можливість вступати до інституту. Що вони зробили? Він дозволив, але лист прийшов 29 липня. До 29 липня я їздив у Черкаси, у Черкаський педагогічний інститут, здавати туди документи. Мої документи не прийняли. Сказали, що ти не потрапляєш у 5 %. 29 липня ввечері вже, прийшли всі документи. 31 числа я вийшов з дому, треба було три кілометри пройти до пароплаву, який ішов до Києва. Він перебував у дорозі біля чотирнадцяти годин, але того дня був туман, і пароплав запізнився на дванадцять годин. В результаті, він вийшов зі станції Григорович (там, звідки я вирушав), вже ввечері 30 числа, і я приїхав до Києва біля одинадцятої години, а можливо й пізніше. Куди мені йти? Я хотів здати документи до Київського університету, мабуть, туди б я вступив. Але я подумав: "А якщо документи не приймуть? Що тоді мені робити?" Вирішив їхати у Житомир.

Після закінчення педагогічного училища я був направлений у Ружинську середню школу № 2 вчителем четвертих класів. Я вирішив, якщо не приймуть мої документи, то поїду прямо на роботу, влаштуюсь там, й буду працювати. Якщо ж приймуть документи, буду здавати екзамени. На фізмат подали заявки 165 абітурієнтів, о четвертій годині я здав документи останнім.

Приймав вступні документи такий собі Доценко, працював у нас на кафедрі історії Доценко, це його брат, він з Києва був, й він приймав документи. Ну ось, таким чином я поступив. П'ять чоловік було на місце, оскільки тоді приймали п'ятдесят чоловік на фізмат і сто чоловік на філфак. От, таким чином, я здав документи в наш інститут.

Документи я здав, здав то й здав, а ще ж треба здавати екзамени! Стипендію, яку я отримав за літо, а це приблизно 300 карбованців, я зміг використати під час вступу. Правда, одразу 100 крб я віддав мачусі, а 200 залишилось у мене. А це був 1957 р. Ви розумієте, ковбаса тоді, "Шинка рублена", 16 крб за кілограм. Тобто, я міг купити на ці гроші десять кілограмів цієї ковбаси. Ну ось, я приїхав, здавали тоді шість екзаменів, я зараз навіть назву які: "Фізика", "Російська мова" (усно), "Математика" (усно), "Українська мова" (письмовий твір) та "Іноземна мова". Перший екзамen був з математики, я написав його на "задовільно", хоча я б там поставив "добре". Ну, а кому "добре"? Я не вивчав тригонометрії, мені було

однаково, що синус ікс на два поділити, що синус ікс помножити на два. Ну я і написав "синус ікс поділити на два", а треба було "синус ікс на два поділити, під синусом". Але в принципі, задачу я правильно вирішив. Я один був серед абітурієнтів, який виконав завдання правильно, все написав, як належить. Але поставили "три", ну "три" то й "три". Усний екзамен з математики я відповідав прекрасно, й викладачка, яка приймала екзамен, Богдан її прізвище, сказала: "Ти відповідаєш на "відмінно", але ж ти тригонометрії не знаєш, ти ж її в педагогічному училищі не вивчав, поставимо тобі "добре". Фізику я здав на "відмінно", російську я здав на "відмінно", твір написав на "добре", але мабуть це правильно, й залишилась іноземна мова.

Іноземну мову я не вивчав у педагогічному училищі. Нам сказали, що для тих, хто не вивчав іноземну мову існує вибір – або погодитись на "задовільно" "автоматом", або ж складати іспит. Я вирішив, трійка так трійка, що з цим буде?! І от, поставили мені "задовільно" й середній бал став "добре". І в решті решт мене зарахували, оскільки такий середній бал як "добре", був великим для фізмата. Після зарахування мені повідомили, що стипендію я буду отримувати, а от можливості жити у гуртожитку не матиму. Я пішов жити на квартиру.

Потім місяць у колгоспі, працювали там, я нормально працював. Повертаюся на навчання, а декан факультету Малишева, повідомляє мені, що я не буду отримувати стипендію. Кажу, а за що ж я маю жити? Ну стипендію мені дали, а гуртожиток не дали. Перший рік, в інституті, тоді він інститут був, ще я працював комсоргом, проформом групи, а на другому-третьому курсі працював секретарем комсомольської організації факультету. Тоді комсомольська організація була на висоті. Вона керувала повністю виборами, художньою самодіяльністю займалася, займалася повністю. Я став Ленінським стипендіатом, Ленінська стипендія була вже не 240 карбованців як у всіх студентів, а 1000 карбованців, це були гроші, так. Таку стипендію я отримував на другому-третьому курсі.

Дали мені гуртожиток уже на другому курсі. На четвертому курсі мене обрали секретарем комсомольської організації інституту. Це була велика посада, до мене був Скорбілін. Мене така посада трохи лякала, я думав: "Як я буду після нього?" Але обрали. Залишався на цій посаді, поки мачуха моя не привезла пляшку самогону. А тоді гуртожиток був один, це приміщення, в якому зараз гуртожиток природничого факультету. Ну випили, ми випили чарку горілки, це грамів 50, а ту, що залишилась, поставили у шафу. Я й

не знав, що вони її туди поставили. Через місяців три йде комісія, повинні були і мене взяти в ту комісію, як секретаря комсомольської організації. Але не взяли, тому що я був студентом. Не взяли, й знайшли той самогон.

Секретарем партійної організації була Іващенко Олена Микитівна. У неї весь час були якісь проблеми, проблеми, проблеми, й я ще одну "проблему" додав, у вигляді пляшки самогону. Я питаю: "Чий самогон?" Я забув, та й не знав, що то мій, а хлопці кажуть: "Так це ж твій!" Володя Макуха, який потім у міністерстві працював, збирався взяти "провину" на себе, але ж ніякого відношення до цього він не мав. Я пішов й сказав, що то мій самогон. Це підтвердив ще один студент, що то мій самогон.

Саме тоді я поступав у партію, а в той час секретар комсомольської організації повинен був бути членом партії. У партію я поступив, все пройшов, й давали мені рекомендації, а тоді дві рекомендації були. І давали мені одну рекомендацію, а Іващенко її відкликала. Мою кандидатуру на партійних зборах не розглядали, а в усіх інших інстанціях я вже пройшов. Але наша секретар парт-організації не заспокоїлась через самогон, й доклала зусиль, що б через одну провину мене п'ять разів покарали. Зняли з мене Ленінську стипендію, вигнали з гуртожитку. Зняли всі мої світлини з усіх дошок пошани, на яких вони були розміщені. Ну, а найголовніше – збори збирали. Знаєте, у 30-х роках ще збирали, я не знаю, але казали, що збирали і шельмували там людину. Ну, от почали й мене шельмувати на цих зборах, що секретар комсомольської організації п'є бутлями горілку. Я її не пив зовсім і зараз не п'ю. Ну, пив то й пив, я виступав на цих зборах, неначебто непогано виступав, нормально. І таким чином, мене зняли з усіх посад, правда залишили членом комітету комсомолу університету. Але викладачі, які були, виступили проти цього, тому що я не мав жодної оцінки "добре", вчився лише на "відмінно". На фізматі, ви розумієте, фізмат, це не легко.

Були такі Шмулян і Хацет, обидва євреї, обидва дуже розумні хлопці, й вони хотіли мене залишити в інституті. Але після закінчення інституту мене направляють у Коростишівський район, село Квітневе. Здається, так воно тоді називалося. Десь воно на річці там знаходиться далеко. Посилають туди, я їду, але у Коростишеві зустрічаю викладача, який працював у нас на кафедрі педагогіки, Сеньшило. Потім він був ректором Уманського педагогічного інституту. Сеньшило мене побачив, й взяв до себе. Взяв до себе не тому, що такий був хороший, а тому що дружина його вчилася на заоч-

ній формі, була студенткою-заочницею фізико-математичного факультету Рівненського педагогічного інституту. Їй потрібно було робити контрольні роботи. Ну я й погодився, пішов. А через два тижні із міністерства прийшло направлення на роботу на кафедру математики Житомирського педагогічного інституту. Я розпочав тут свою роботу, яку, проте, змушений був перервати на два роки, оскільки мене призвали до армії. Армія – це окрема тема й розмова, я не буду зараз про неї говорити. Хоча там я непогано служив. І не дивлячись на те, що я був в армії, я робив контрольні роботи для дружини Сеньшила.

Після завершення строкової служби в армії, став я працювати у нашому інституті. У 1967 р. я пішов на стажування, рік ще стажувався. Тоді було таке стажування – закінчували університет, не інститут, а університет. І я потрапив тоді на стажування, не два роки, як всі тоді проходили, а лише рік. А через рік я вступив до аспірантури.

Розкажу вам про аспірантуру. Моїм науковим керівником став Коренблум Борис Ісакович, він був найрозумнішим, можливо один такий на весь Радянський Союз. Я до нього поступив на "Функціональний аналіз", а перед цим я був в інституті математики, теж на спеціальності "Функціональний аналіз". Він поставив мені "відмінно" за математику та "відмінно" за історію партії. Хоча ми складали тоді філософію, й хто складав, не повинні були здавати історію партії. Ну, мені поставили. А історію партії я складав чотири рази. Борис Ісакович поставив "відмінно", а "добре" поставив за реферат, а кандидатський іспит я здав на "добре", в той час екзамен кандидатський ми здавали у Києві. Не в Житомирі, як зараз здаємо, а в Києві, це була проблема.

Виникла проблема із зарахуванням. До аспірантури був конкурс, декілька чоловік на місце. Троє претендентів з Інституту математики. Але вони отримали "незадовільно", "задовільно", "добре", й перестали бути конкурентами. Один був з університету, сильніший за мене, він склав все на "відмінно". Після того, коли він склав усе на "відмінно", залишились ми вдвох серед претендентів, й постало питання: кого зарахувати, його чи мене? Звернулись до мене із питанням, кого я вважаю кандидатом номер один і номер два? Я й кажу, що кандидатом номер один вважаю його, оскільки він об'єктивно був сильнішим. На що члени комісії заявляють, що кандидатом номер один є я. Чому? Тому що екзамени здали практично однаково, реферат був захищений, але у мене стаж роботи у виші. На той момент я мав три роки стажу. Окрім того, я вже був членом партії, в партію я вступив в армії. Але все перераховане не було

таким важливим. Справа у тому, що мій конкурент був євреєм, в умовах радянського антисемітизму саме ця причина ставала визначальною для вирішення долі людини.

Через три тижні з'являється оголошення про моє зарахування, а другий претендент не пройшов за конкурсом. У нього було чотири оцінки "відмінно", але мав прізвище Шефрін, саме тому й не пройшов за конкурсом. В цій ситуації Борис Ісакович відмовляється від мене, від аспірантів взагалі відмовляється. Три місяці я ходив неприкаяний. Я не хотів переходити до інших керівників, хоча мене й брали. Через три місяці він говорить: "Я бачу, що ти людина чесна, тому я тебе беру в аспіранти". Протягом навчання ми з ним двічі на місяць зустрічались.

Повернувшись до того часу, коли я закінчував інститут. Голова Державної комісії призначається Міністерством, й зараз існує процедура, коли виш пропонує кандидатуру, а Міністерство затверджує. У нас був такий Путов із сільгоспінституту, Голова державної комісії. На першому екзаміні у нас його не було. Першим екзаміном була "Історія партії". І цю історію партії приймала Іващенко. Питання, які були в білеті, я добре знав, але вона поставила мені ще п'ятнадцять додаткових, й на два з них я відповів погано. Тому мені поставили "добре". Але математику та фізику я здав блискуче, й отримав "відмінно". На екзаміні з "Педагогіки" також отримав "відмінно". Приходить Голова державної комісії вже на другий екзаміні, ну і почали викладачі розказувати, у чому справа. Іващенко поїхала в Ірпінь на лікування, ректор викликає її з Ірпеня, вже після всіх екзамінів. Знову проводить засідання комісії. Вона вийшла звідти, як буряк червона. Комісія прийняла рішення виправити мені оцінку з "Історії КПРС" на "відмінно". І дали мені диплом з відзнакою, я не мав жодної оцінки "добре". А тоді спеціальність була "Математика, фізика і креслення", креслення тоді зняли і залишились "Математика і фізика".

Тепер про захист дисертації. Своєчасно я закінчив аспірантуру, восени 1961 р., а в травні 1962 р. я захищався. Захищався я в Інституті математики, прекрасно захищався. Керівник був потужний й професійні опоненти, все було чудово. Разом зі мною захищався аспірант із Луцька. Проти нього "чорні шари" були кинуті. Далі питання були, щось він там не так зробив, так його затвердили за місяць, а мене затверджували більше року, тому що мій шеф виїхав на постійне місце проживання за кордон. Він відмовився від радянського громадянства, й здається, у Канаду поїхав.

Врахували той факт, що я не єврей. Хоча, коли я приймав екзаміни в технологічному інституті, я поставив євреїці "відмінно",

вона знала математику і я об'єктивно оцінив її знання. А мені казали, що ти не повинен ставити "відмінно", ти повинен їй поставити "добре". Через рік та один місяць після захисту затвердили рішення про присвоєння мені звання кандидата наук, але ще п'ять місяців мій диплом пролежав в Інституті математики, й я не знав про це. Але вже наприкінці 1963 р., я, врешті-решт, отримав диплом, й став працювати як повноцінний кандидат наук.

Після отримання диплому мене призначили проректором по роботі із заочниками. На цій посаді я пропрацював два роки. У той час, щоб стати проректором, я вам скажу, треба було пройти всіх заступників міністра, та самого міністра. Також три відділи ЦК треба було пройти. А після цього бюро, райком-бюро, обком-бюро і так далі. Я не розумію, якщо затвердили у ЦК, то навіщо тоді бюро, райком, обком? Але така була політика. А перед цим я ще був три роки секретарем партійної організації інституту. Безоплатно працював, працював я годин сорок на тиждень.

Через два роки мене обрали проректором з навчальної роботи. Уже у 1967 р. я став першим проректором, й до кінця днів своїх я працював проректором з навчальної роботи. Я пройшов трьох ректорів. Горностай, він вже покійний, потім Іван Митрофанович Кучерук, він прийшов до нас із Вінниці, також вже покійний. Ну, і нарешті, Саух Петро Юрієвич був останнім ректором, з яким я працював. Зараз він у Києві, в Академії наук працює.

Що я зробив за час проректорства і які предмети я читав? Я читав "Математичний аналіз" перші три роки на першому, другому та третьому курсах, це великий курс, від 600 до 800 годин. Тільки лекцій було приблизно 400 годин. Також викладав: "Диференційні рівняння", "Теорії і функції комплексної змінної", "Теорії і функції відносної змінної", "Елементи функціонального аналізу". Ну а раніше все, що давали, те й викладав. Це і "Тригонометрія", й "Вища алгебра", й все інше. Різні спецкурси читав.

Після захисту дисертації та отримання диплома слід вже було отримувати диплом доцента. На той момент я вже був проректором по заочній освіті. У міністерство та у ВАК слід було надіслати два пакети документів. Я так і зробив. Чекаю результатів, а нічого немає. Через декілька місяців традиційно прислали інформацію про затвердження, а мені нічого не надходить. Через вісім місяців приходить повідомлення, що надіслані документи неправильно оформленні. Проглянув ще раз свою папку, всі документи оформленні у відповідності з вимогами. Виявляється, що перший екземпляр опинився у Міністерстві, за ним все й затвердили, а другий загубили. Оскільки щось треба було повідомити, вони й написали, що оформ-

лено із помилками. Оскільки у той час я відпочивав у Сухумі, моя дружина ще раз все підготувала й повезла у міністерство, й знову декілька місяців жодної відповіді. У цій ситуації я насмілювався зателефонувати у ВАК, у Москву, й мені повідомляють, що ваші документи були затверджені ще рік тому. Ось так я став через рік доцентом, хоча можна було стати через місяць.

Повертаючись до періоду мого проректорства з навчальної роботи. За ці роки було зроблено багато. Почну із гуртожитків: це гуртожитки №№ 4 та 5, гуртожиток, в якому живуть студенти Інституту іноземних мов, вони будувались при мені, й я мав відношення до цього процесу. Гуртожиток на Польовій у 1981 р. повинен був вступити в експлуатацію, але не ввели, хоча в той час всі партійні органи піклувались про те, щоб він швидко увійшов в дію. Ми направляли щодня до п'ятидесяти студентів для прибирання. Врешті-решт його здали у травні 1982 р., гуртожиток на 640 місць, великий гуртожиток. На вулиці Шевченка, гуртожиток № 5 повинні були здати у 1986 р. Теж була велика проблема, але він будувався не лише для нашого інституту, а й для інституту вдосконалення вчителів. Передбачалось сто двадцять місць для вчителів, які проходили перепідготовку та п'ятсот двадцять для наших викладачів й студентів. Здали ми і цей гуртожиток.

Щодо навчальних корпусів. Коли я прийшов навчатися сюди, то був лише один корпус, той, в якому зараз навчаються студенти природничого факультету. Це старий корпус, в якому було все: бібліотека, їдальня, все було. Двоповерхове приміщення на території, де зараз розміщено Інститут іноземної філології, займало обласне управління освіти. Ну займали, то й займали. А сучасний центральний корпус був розгромлений під час війни. І він так і стояв зруйнований. Для його відбудови використовували працю зеків. Як студент інституту протягом двох років я також працював безоплатно на його відбудові. У 1962 р. його відновили та здали в експлуатацію. Ми перейшли у цей корпус, і я вже перейшов сюди як викладач. Бібліотека та їдальня також перейшли й розміщуються й зараз в приміщеннях ліворуч та праворуч від центрального корпусу. Ну, а все інше залишалось так, як було.

Свого часу навчались у нас студенти із Казахстану, Узбекистану та Таджикистану. Вони вивчали російську мову. Ми підготували й випустили чоловік 500. Серед них є хороші студенти, які до цього часу мене пам'ятають і я їх пам'ятаю. У 1982 р., у зв'язку з тим що у нас навчалась значна кількість студентів із цих азійських республік, було прийнято рішення про будівництво нового корпусу.

У той період першим секретарем ЦК компартії України був В. Щербицький. Як завжди, грошей не вистачало. У 1984 р. будівництво розпочалось, а у 1986 р. його здали. Оцей новий корпус, восьмиповерховий, проектував харківський Гіпровуз²⁰, якого зараз вже немає. Ми внесли свої корективи у проект будівництва у вигляді вставок-переходів із центрального корпусу до нового. Новий корпус було збудовано у 1986 р. Саме цього року прийшов новий ректор, й одразу запропонував щось зробити, щоб покращити умови для студентів. Ми переходили відвоювали, а це ще метрів 200, й здали цей корпус.

На відкриття прийшов В. Кавун, який був першим секретарем партійної організації Житомирської області. Ректор із ним були у гарних стосунках, й Кавун пообіцяв реставрувати старий корпус. Почалась реставрація сучасного корпусу природничого факультету. Цей процес тривав декілька років, важко нам було тоді дуже, ми не знали, яким чином та куди розміщувати студентів та викладачів біологічного факультету. Врешті решт, спільними зусиллями інституту та області зробили ремонт, і корпус став нормальним.

Потім виникла проблема із корпусом факультету іноземних мов. Він хитався, й його знесли повністю. Правда, хотіли забрати у нас територію та приміщення, але ми не віддали, не підписали документи, які нам пропонували. І побудували на старому фундаменті замість двоповерхового, чотириповерховий корпус разом з підвалом. Але з часом пішла тріщина, ми його кругом обгорнули, закріпили, й так корпус використовується до тепер.

Чому з'явилась ця тріщина? Тут проходила річка, ми на цій річці побудували корпус, й він лопнув. Потрібні були кошти на будівництво, ремонт, а з чого платити? Немає з чого платити. Так ми зібралися втрюх, ми (наш інститут), проектна організація й будівельники, по тридцять тисяч вклали, й продовжили будівництво-реконструкцію цього корпусу. Своїми силами інститут ще збудував майстерні, але вони не дуже якісні були.

Корпус сучасного фізкультурного факультету будувався від 1999 чи 2000 р. до 2002 р. Там проблема була. У час ректор Кучерук був вже хворий, й практично цей корпус був на мені. Ми його побудували, здали як нормальний корпус. Потім вже замість одного залу зробили чотири. Зараз там два великих зали й два маленькі. Я не знаю, як зараз там, але було так. Зробили аудиторії, в цілому зробили так, що повністю фізкультурний факультет там знаходиться.

²¹ Радянський державний інститут з проектування вищих навчальних закладів державного комітету СРСР з народної освіти, існував з 1947 по 1991 р.

ся. Ми планували зробити їдальню на 360 місць. Але ці плани не були втілені в життя. Не було коштів. Як раз 1990-ті рр., це були дуже важкі роки.

За період моєї роботи наш заклад пройшов трансформацію від педагогічного інституту до педагогічного університету. Я доклав до цього значних зусиль. У 1999 р. ми перетворились на педагогічний університет. Він став університетом після того, як Уманський отримав такий статус. Почали говорити, що якщо Уманський зміг стати педагогічним університетом, то Житомирський вже точно не гірше. У 2004 р. він став університетом, але це була проблема. Проблема у чому полягала? По-перше, на той час ми мали близько десяти тисяч студентів. Коли я прийшов сюди працювати, було біля трьох тисяч студентів, й в інституті налічувалось сім кафедр. Коли я виходив на пенсію, в університеті було біля десяти тисяч студентів, аспірантура, докторантура. Вісім факультетів, із них три інститути, п'ять факультетів, й один факультет перепідготовки вчителів. Далі, докторів коли я прийшов, було два, стало біля сорока чоловік. Кандидатів наук було десь двадцять з лишнім, стало 350 чоловік. За цей час ми зміцнилися. За період своєї діяльності я побував майже у всіх містах й вузах України: у київських, вінницьких, львівських, херсонських, полтавських, запорізьких, харківських. Ліцензував, ліцензії не так то просто взяти, а ліцензію, я ж не хотів третій рівень ліцензування, ми отримали четвертого рівня, але здобути його було не так просто. Тому що існують спеціальності за четвертим рівнем, а є четвертий рівень усього вищу. Ми змогли виконати всі міністерські вимоги, й отримати четвертий рівень акредитації.

– Скажіть, будь ласка, чи займалися Ви науковою роботою у студентські роки?

– У студентські роки я займався науковою роботою. У нас був такий викладач, Шмулян Юрій Львович. До речі, я був на захисті його докторської дисертації. Прекрасно він захистився, але його не затвердили у ВАКу через те, що він був єврей. Після цього я лише по можливості займався науковою роботою, тому що весь час віддавався роботі з восьмої години ранку до восьмої години вечора. У тридцять сім років я не знав, як я виживу? До мене проректором з навчальної роботи працював колега із Луцька, він перебував на цій посаді протягом двадцяти двох років. Я думав, як він зміг витримати на цій посаді двадцять два роки? А я зміг тридцять сім років, й при різних ректорах був проректором.

Наукова робота? Я автор ста п'ятдесяти статей, підручників, посібників, три аспіранти мої захистились. Вони всі працюють у виші

зараз. Також є доктори наук. Це проректор з наукової роботи Сейко Наталія Андріївна, Анатолій Зізов, він працював раніше, не знаю, де він зараз. Він заїкався, але був дуже сильний математик. Він працював у Воронежському університеті, в Росії. Далі Неля Сидорчук, на кафедрі педагогіки працює, колишній завідувач обласного відділу освіти Олександр Пастовенський, це мій випускник, він доктор наук. Далі завідувач кафедри математичного аналізу Олег Федорович Герус, й багато інших.

Аспірантура і докторантура з'явилися у нас відносно недавно, раніше в університеті їх не було. А в аспірантурі зараз двісті чоловік приблизно навчається, у всякому разі так було, коли я виходив на пенсію, зараз може вже менше. Наша випускниця, Новіцька Інесса Василівна, завідувачка відділу аспірантури та докторантури.

Тиску ніякого на нас не було, й не відчував я ніякого тиску. Студенти факультету філологічного, до речі, ходили на всякі зібрання, й так далі. На заняттях нікуди студенти не ходили, а після занять, будь ласка, йдіть куди хочете, це ваша справа.

– Скажіть, будь ласка, чи запам'ятались Вам поїздки у колгосп?

– Я вам скажу, що я ще студентом третього курсу педагогічного училища почав їздити у колгосп. А потім приїхав я сюди, й років п'ятнадцять то як студент, то як викладач, щороку протягом місяця був у колгоспі. Це вересень або жовтень місяць, ми тоді змінювали всю програму на місяць, щоб дати студентам знання.

Зараз я не знаю, навіщо це робиться, ну робиться, ясно, для чого, щоб якимось чином тепло, зекономити кошти університету, тому що дуже дорога плата за опалення, канікули взимку біля двох місяців. Хіба це нормально? А знання потрібно дати студенту, особливо математику.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу в інституті в радянський час та вже в часи незалежності, чи змінилося щось чи ні?

– Ну, що я вам скажу. В радянський час було як було, ми працювали тоді не покладаючи рук, не дивилися чи радянський час, чи не радянський час, ми працювали, віддавалися повністю роботі, працювали по десять, дванадцять годин на добу, ніякого тиску не було на нас. Щодо російської мови я вам скажу.

Був такий Алієв, член ЦК КПРС, член політбюро, й він був раніше перший секретар ЦК компартії Азербайджану, відповідав за впровадження у життя російської мови. Ну і додумалися до того, що російську мову треба було по підгрупах робити, так як інозем-

ну мову, години на яку скорочували за рахунок російської. А я не зробив цього, зробив по групах, бо вона нічим не відрізняється від української мови. Але це було до пори до часу, якби приїхали з міністерства і дізналися, що тут таке діло, то мене б моментально зняли б з роботи, а може б і судили, я не знаю що б там було.

Було багато нововведень при радянській владі, як і зараз є. Я вам сказав, що раніше у колгоспи направляли студентів. Вони хоча б якусь користь приносили, а зараз яку користь вони приносять? На місяць, на півтора канікули продовжують, а студентам треба дати знання.

У радянській час існували численні інструкції, зокрема були такі великі зошити, в яких кожен викладач, який читав у вищі, повинен був зазначати до хвилини, що він скаже. Далі були машини різного роду, Інтернет, ну тоді машини були болгарські ще якісь. Ми такий клас один зробили чи два, й все. А коли вже почалася нова влада, то ми зробили на третьому поверсі центрального корпусу, де кабінети інформатика – шість класів. Потім зробили майже на кожному факультеті. Два чи три зробили, зараз вони працюють. А так ніякого тиску я не відчував ні тоді, а в 1990-х рр.

Що було погано, що зарплати не платили викладачам. Ми не звільняли тоді, а переводили на 0,9, 0,8 0,7 ставки.

Будь-яка політична подія впливає на ситуацію у країні, в суспільстві, відображається вона й на функціонуванні університетів.

– Скажіть, будь ласка, чи впливали події, які відбувались у 80-х рр. у Радянському Союзі (наприклад: Афганська війна, Чорнобильська аварія) на роботу університету, чи ні?

Я б не сказав, що воно якимось впливало, у всякому разі, не знаю, не відчував особливого впливу. Ми працювали, чесно працювали я вам скажу. Можете про це запитати у моїх кращих студентів, які зараз працюють на відповідальних посадах: Сейко Н. А., Сидорчук Н. Г., Пастовенського О. В. та інших. Ніде не дінешся від цього, вони нас поважають, але я не використовую нічого цього, ну я знаю, що поважають і поважають.

Ось моя дружина біля сорока років працювала в університеті. І весь час працювала на кафедрі педагогіки старшим викладачем. Вела "Педагогіку" й читала лекції з "Історії педагогіки", улюблений предмет.

Осадча Зоя Антонівна:

– Моя студентка викладає зараз цю дисципліну, Власенко Ольга Миколаївна, я наполягла, щоб вона викладала цей предмет, адже

"Історія педагогіки" змінюється і змінилися підходи після проголошення незалежності України. Але довелося довго покопатися щоб дослідити все це, що треба. І я вважаю, що я була на своєму місці, хоч дисертацію я не захистила, але я вважаю, що я була на своєму місці.

Осадчий Микола Мефодійович:

– Я додам, моя дружина працювала сорок три роки, а мій загальний стаж це шістдесят один рік: педагогічне училище, армія, з 1953 по 2014 рік в університеті, разом шістдесят один рік.

Осадча Зоя Антонівна.

– Я одразу пішла на пенсію, написала заяву і пішла, мені пропонували години, я нічого не брала. Я пішла, й відчуваю себе на своєму місці. Я дома, діти, онуки, домашні справи, дача ще в нас є, саме тут я зараз себе реалізую. На кафедру я іноді заходжу, мене запрошують на різні свята, я заходжу. А так після 2007 року я не працюю. Викладач має тримати все в кулаку, і повірте, таких викладачів люблять найбільше згодом. Ось у мене був студент з факультету іноземних мов, не ходив на заняття. На екзаміні каже: "Ви забагато даєте на самостійну роботу". А я кажу: "Я дала тобі стільки, скільки треба".

У нас працювали такі викладачі Шмулян і Хацет. Так от, була така пісня: "Як піду я до Хацета, де та альфа, де та бета не знаю я; Як піду я до Шмуляна, то виходжу звідти п'яна".

Дуже кваліфіковані викладачі, вимогливі і ми їх все життя пам'ятаємо, Хацет переїхав у Америку там і помер, але до цього щороку приїздив в гості.

– Скажіть, будь ласка, чому Ви обрали саме таку професію?

– Ви знаєте, коли я закінчила школу, добре, правда без медалі, переді мною постало питання, куди ж я буду поступати? Тут приїжджає моя сусідка, а вона була у Воронежі, і каже: "А що ти тут будеш, у нас у Воронежі стільки ВУЗів, ти собі вибери, що захочеш". Я їй подумала, що хочеться романтики, треба їхати кудись подальше. І я поїхали туди з батьком. Продали корову, і поїхали. Я поступала в Воронежський педагогічний інститут на історико-філософський факультет. Мене вабила історія, філософія, я була такого спрямування, я перечитала масу літератури і я там добре здала екзаміни. Завалилася на німецькій мові, отримала "трійку", тому що у нас викладала мову вчителька, яка чудово володіла матеріалом, вона була перекладачем під час Другої світової війни в штабі армії, але на уроках у неї був бедлам, вона не вміла тримати дисципліну,

і я сиділа виконувала все, що вона казала. Але на уроці було таке, що ніхто нічого не чув, й тому німецьку знала я погано. Саме тому я не пройшла за конкурсом.

Я приїжджаю додому, й якраз був набір в піонерські вожаті, й пішла туди. Коли пройшов рік, батько каже: "Ніяких Воронежів, поїдеш у Житомир". А я не хотіла. І ми поїхали сюди, я подала документи на філологічний факультет, була спеціальність "Українська мова і література з німецькою мовою", це моя перша спеціальність. Я її тут отримала, там була і англійська мова, але я її не знала, тому пішла на німецьку. Я поступила, вдало закінчила, в інституті ми познайомилися з Миколою Мефодійовичем. Він був вже викладачем, а я ще студенткою. Ми одружилися, й таким чином, я вже залишилася тут. Спочатку я працювала лаборантом на факультеті іноземних мов, потім на кафедрі педагогіки, й там працювала все життя.

– Можливо, пам'ятаєте своїх студентів?

– О, так, звичайно! На кафедрі зараз працює Олена Станіславівна, я її вчила, Наталію Андріївну, проректора з наукової роботи, також вчила. Я трошки працювала на кафедрі історії, там був перший набір на спеціальність "Історія, українська мова та література". Серед студентів цього набору Ірина Яцик, яка працювала проректором у політехнічному університеті; її чоловік, Сергій Яцик, який працював на Житомирському телебаченні, це всі мої студенти.

– Скажіть, будь ласка, яким було Ваше перше знайомство із університетом?

– Ой знаєте, ще коли я працювала піонервожатою, я з великою повагою ставилася до вчителів, повага була величезна. У нас директором школи був Бабич, його потім забрали в Міністерство освіти, він викладав хімію. Якось він зустрів мого батька, й каже: "Вона повинна бути хіміком". Але я його не послухала.

Коли я поступила до інституту, на філологічний факультет, для мене це був рай. На філологічному треба багато читати, а я це любила, й я все знала. Але важко було з доступом до книг, не як зараз, і ми ділили літературу, а потім збиралися і розповідали один одному про твір: тему, ідею, основних героїв, їх літературні ролі та покликання.

Тоді я була на плаву, бо я це все знала, і знаєте, це зовсім інше життя студентське, тут ти відчуваєш себе людиною. Однак було страшно, коли викладач давав великий список літератури, й ми не могли розібратися, що основне, бо читати все не було обов'язково,

тільки основну, й ми були перелякані, але потім старшокурсники все пояснили, й все було добре, а так студентські роки – це чудовий період життя.

Знаєте, що я хочу вам сказати? Щоб не казали про комсомол, а він нас вів, всі вечори, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми все це організовували. І все було, ми ніколи, з тими, з ким я жила на квартирі, не їздили щотижня за торбами. Спочатку ми мали 22 крб стипендії, я жила на квартирі, не вистачало гуртожитків. Їх давали бідним, сиротам, а мій батько був головою колгоспу, як видумаєте мені, б дали? Звичайно, ні. Хоч нас було четверо, сестра поступила також у Київ, нам було не просто, велика сім'я.

Я жила на квартирі, нас було дев'ять дівчат, і господиня Анна Львівна добре за нами наглядала, доглядала і я її до сьогодні згадую добрим словом. Так що це студентське життя було чудове, мені дуже подобалося, я була просто щаслива. На екзаменах та сесіях були всякі непорозуміння. Свого часу я не могла скласти історію німецької мови. У нас в університеті є професор Чирков, я з ним вчилася разом, й він не здав. Ми йдемо, така була у нас викладачка Афанасьєва, вона німецьку мову досконало знала, й читала лекції нам німецькою мовою, історію німецької мови. А німецька мова, ви знаєте, яка вона була складна. Оскільки сама Німеччина складалася як держава із різних феодальних держав, об'єднань, які мали власні діалекти та мови. Й поки все це зібралось у єдину державу, звичайно, що все було дуже складно.

Ми приходимо до викладачки, й кажемо: "Лідіє Афанасіївно, ми хочемо здати історію німецької мови". А це був лише залік, але скласти його було дуже складно. З часом всім вона поставила, але довелось постаратися. Однак, попри певні проблеми, життя студентське було прекрасне.

– Вам вистачало стипендії чи Ви ще десь підпрацьовували?

– Ні. Як я вже говорила, ми отримували до грошової реформи, на першому курсі 22 крб стипендії. За квартиру я платила спочатку дев'ять рублів за місяць, потім десять, а на ті, що лишалися я в "Берізці" харчувалася, правда лише обідали. Зранку та ввечері ми харчувалися у власниці квартири, в якій жили.

На кожних комсомольських зборах цю "Берізку" критикували, вона така, вона сяка, погане те, погане се. Але там обід коштував 50 копійок, це не були божевільні гроші, ви розумієте, це були копійки, й мені повністю вистачало, я ще з цих 22 карбованців могла купити собі босоніжки, чи там якусь блузочку. Нам достатньо було,

розумієте, достатньо. Батьки мої, їм було дуже важко, але вони по мірі можливостей, коли я приїздила на канікули, то мені тикали, особливо баба і дід, скільки могли зі своєї пенсії. Але в цілому, мені достатньо було, і в мене гадки не було кудись йти працювати, взагалі нікому в голову не приходило. Ніхто не працював.

– *Скажіть, будь ласка, чи займались Ви науковою діяльністю?*

– Коли почали видаватись "Наукові записки", це були такі збірнички, і нас студентів заставляли, щоб ми туди щось писали. Але нас ніяк не орієнтували на це, ми взагалі не мали уявлення про особливості написання наукових текстів. Наприклад, написати щось до ювілею І. Франка. І ми абсолютно нічого не знали. Нам викладачі натякали, що самі напишуть і підпишуть твоїм прізвищем.

Отакі були перші проби. Такі, як зараз проводять наукові конференції, такого у нас не було, ні, ні, ні цього не було, лише офіційні, ювілейні, наприклад до ювілеїв І. Франка чи там Т. Шевченка, якісь умовно "ленінські".

Осадчий Микола Мефодійович:

У радянській час було дуже важко створити нову кафедру, треба було писати в міністерство... Наприклад, коли я кафедру історії ділив на дві, я цілий місяць працював над цим, а зараз зробити це просто, університет має автономію, тому просто створювати і факультети і нові кафедри. Раніше в університеті було 7 кафедр а стало 43, зараз напевно трохи менше.

– *Дякуємо за цікаве інтерв'ю!*

ПІДЛУЖНА

Галина Володимирівна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови.*

Народилася 29 червня 1953 р. в селі Кремено Лугинського району Житомирської області, в сім'ї працівників радгоспу. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка, здобувала другу вищу освіту у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. В Житомирському державному університеті імені Івана Франка працює з 1989 року.

Від 1995 р. до 1 лютого 2019 р. виконувала обов'язки вченого секретаря університету.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Це була моя перша вчителька Катерина Петрівна Нагорна. Значну роль мама відіграла й мої дві подружки, з якими свого часу вступала до Коростишівського педагогічного коледжу. Одна з подружок поступила, інша, на жаль, ні. І ось перша подружка до цього часу працює вчителем математики в одній зі шкіл Коростеня, ми з нею спілкуємось до цього часу.

– Що вплинуло на вибір саме цього навчального закладу?

– Я спочатку навчалася не в нашому начальному закладі. Спочатку я навчалася в Коростишівському педагогічному училищі. Зараз це – педагогічний коледж, після того я вступила до Київського національного університету імені Тараса Шевченка на філологічний факультет, російське відділення, а з часом, коли потрапила до нас в університет, тут заочно закінчила філологічний факультет.

– Яким Ви побачили місто Житомир?

– Я його побачила давно, коли навчалася в Коростишівському педагогічному коледжі, моя мама жила в місті, старовинне, гарне, зелене місто. Після завершення коледжу я три роки працювала в сільській школі за направленням. Це – Андріївська середня школа Черняхівського району, а сюди приїздила в гості, мріяла попрацювати і в місті, і так сталося, що я працювала сімнадцять років у житомирській школі № 30. Загалом, дев'ять років я пропрацювала

в початкових класах і вісім років – в середніх та старших класах. На той час викладала російську мову та літературу і прийшла до нас в університет 1 грудня 1989 р. викладати сучасну російську мову та літературу. Потім, коли я отримала другу вищу освіту, поступово перейшла на викладання та навчання української мови в початковій школі, каліграфії та літературного читання, ось зараз я викладаю ці дисципліни, тому готуюмо вчителів початкових класів, я повернулася до початкової школи.

– *Що Ви можете сказати про свої студентські роки?*

– Спочатку я навчалась на стаціонарі в Києві, а потім на заочній формі навчання. Стосовно педагогічного коледжу, можу сказати, що це, мабуть, одні з найкращих років, в той час займалася спортом, була капітаном волейбольної команди, ми їздили на змагання, й це надзвичайно приємні спогади.

– *Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?*

– Тоді студентами ми їздили щоосені. Завжди вересень-початок жовтня були присвячені роботам у колгоспах. Разом із подружкою ми завжди ходили в передовиках, тому що в радгоспі, в селі, де я народилась, у нас якраз був хмелерадгосп, і у нас були навички збирання хмелю, я згадую цей час як цікавий, як корисний.

– *Що Ви можете розповісти про викладацький склад Житомирського державного інституту/університету в період Вашого навчання в ньому?*

– Навчалась я тут заочно, це моя друга вища освіта, на філологічному факультеті. Можу сказати, що викладачі були вимогливі, незважаючи на те, що на той час я вже була викладачем, тільки іншого факультету, він тоді називався факультет підготовки вчителів початкових класів. До мене, як до студентки, ставилися вимогливо. Особливо пам'ятаю Ганну Кирилівну Конторчук, яка з усією вимогливістю приймала іспит з сучасної української мови. Пригадую з вдячністю, з повагою, декана філологічного факультету і свого наукового керівника дипломної роботи Станіслава Олександровича Пультера. До цього часу я добре пам'ятаю той період і дуже вдячна своїм викладачам.

– *Чи були у вас авторитети серед викладачів і що саме зацікавлювало: предмет, манера подачі чи ставлення до Вас?*

– І в коледжі, і в двох закладах вищої освіти я завжди запам'ятовувала, дуже любила креативних, передусім тих, хто надихав, тих,

хто ділився власним досвідом. Таких чимало, але від своїх колег і від тих, хто мене навчав свого часу, і від тих, з ким я зараз працюю, від кожного я чогось навчилась: у когось поміркованості, в когось креативності, у когось навчилась тримати аудиторію, у когось вимогливості. Я вдячна і колегам у віці і молодим колегам, у яких є чому повчитись.

– Коли Ви навчались, який був віковий, національний склад студентів, якою мовою вони розмовляли?

– Відповідно, коли я навчалась в коледжі, всі розмовляли українською мовою. Вік наш на той час був п'ятнадцять-дев'ятнадцять років. Працювати я почала в дев'ятнадцять років у школі, а пізніше зрозуміла, коли я навчалась в Київському університеті, національності були різні, переважали українці та росіяни, розмовляли російською мовою, тому що закінчувала відповідне відділення.

– Які повсякденні та побутові умови були у Вас під час студентського життя?

– Умови були не дуже гарними на той час. Вступила я до коледжу у 1968 році, проживали ми на квартирі з початку з подругою, а потім в гуртожитку і, уявіть собі, в кімнаті було аж восьмеро, тому готуватися до занять було складно, але ми в основному робили це в бібліотеці.

– Чи працювали Ви під час навчання?

– Ні.

– А як Ви проводили своє студентське дозвілля?

– Найбільше свого часу я віддавала волейболу. Зазвичай, диско-теки були, вечори різноманітні влаштовували, було доволі цікаво.

– А Ви підтримуєте зараз зв'язок зі своїми колишніми одногрупниками?

– Так. Не скажу, що з усіма, з трьома, чотирма, можу сказати постійні зв'язки. Скажу більше: я підтримую зв'язки з Коростишівським педагогічним коледжем, з однією з колег ми видаємо навіть посібники спільні.

– Ви сказали, що видаєте посібники. Розкажіть, будь ласка, детальніше про них.

– Це два посібники, якщо бути точним. Один з них називається "Види мовного аналізу в початковій школі", інший – "Методика літературного читання". Другий посібник був за авторством Ніни Анатоліївни Антонюк, але я брала участь в його створенні і була рецензентом. Перший посібник ми розробляли удвох.

– ***Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?***

– У Коростишівському педагогічному коледжі ні, тому що там не передбачалися на той час курсові роботи, а під час навчання в обох навчальних закладах вищої освіти тільки у вигляді дипломних робіт. Перші наукові роботи з'явилися, коли я пропрацювала три чи чотири роки.

– ***Яким чином Ви потрапили на роботу до Житомирського державного університету імені Івана Франка?***

– Я потрапила за рекомендацією одного з викладачів нашого університету, я навчала сина цього викладача, причому навчала цих дітей з першого класу по десятій. Спочатку навчала в початкових класах, а потім була класним керівником до десятого класу.

– ***На яких посадах Ви викладали в університеті?***

– Я пройшла сходинки поступово, була спочатку вчителем, а сюди прийшла асистентом кафедри методики мов з методиками викладання, потім поступово стала старшим викладачем, потім закінчила аспірантуру, захистила дисертацію і стала доцентом. Ще маю сказати, що більше двадцяти років з 1995 р. до 1 лютого 2019 р. виконувала обов'язки вченого секретаря університету.

– ***Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже як викладача (в радянський період та у часи незалежності)?***

– Коротко можу сказати, що були певні рамки під час навчання і під час роботи вчителем. Відчувала певний тиск, ми мали весь дидактичний матеріал, всю нашу виховну діяльність спрямовувати на підтримання лінії партії. Ось собі, що ми, готуючись до уроків, мали передбачати вправи, які обов'язково містили інформацію про з'їзди комуністичної партії або про праці Брежнєва. Це було обов'язково.

– ***Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?***

– Починала я з сучасної російської мови, потім ці години скорочувалися. Я вже завершила навчання на філологічному факультеті за спеціальністю "Учитель української мови та літератури" і поступово перейшла на викладання предмету "Практикум української мови", потім "Методика навчання української мови", потім додалася "Каліграфія", "Літературне читання" виокремилася як окрема дисципліна.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Загальний стаж моєї педагогічної діяльності – це сорок шість років і шість місяців. В університеті в мене двадцять дев'ять років і шість місяців, при цьому переважно більшість студентів пам'ятаю візуально, у мене хороша зорова пам'ять, не завжди пам'ятаю хто це, але точно пам'ятаю, що це наша студентка. Упродовж багатьох років я керувала на кафедрі студентською науковою роботою, готувала студентів разом з іншими викладачами до всеукраїнських олімпіад у галузі "Початкова освіта" та до участі всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт. Зокрема, у 2015 р. студентка Поліщук Ольга Миколаївна зайняла друге місце у конкурсі студентських наукових робіт, у 2016 р. студентка Остапчук Ольга Юріївна також друге місце у конкурсі студентських наукових робіт. Поліщук Ольга писала про розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання, Остапчук Ольга писала про ліворуких першокласників, як їх правильно навчати, і в 2017 р. Марченко Галина Віталіївна зайняла перше місце на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт в місті Умані, тема роботи "Компетентнісний підхід розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках рідної мови".

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х та в подальші роки?

– Зараз більше простору для творчості, для творчості викладача і для творчості студентів.

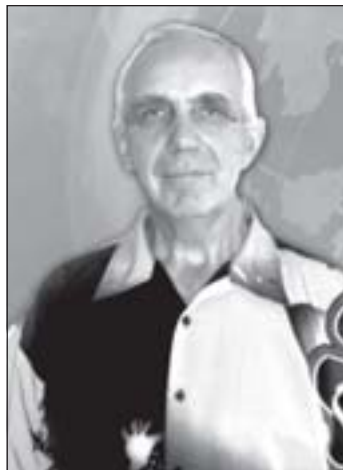
– Як зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка (Житомирському державному університеті імені Івана Франка)?

– Я на той час була в школі, тому мені важко сказати, що саме вплинуло на Житомирський державний університет. Я можу сказати однозначно, що події Майдану звичайно вплинули, я думаю, на переважну кількість населення нашої держави. І ось зараз відзначається 5-річчя цих подій, це особливо відчутно, ця рана болить і до цього часу і студентам, і викладачам. У спілкуванні я це відчуваю.

– Дякуємо за інтерв'ю!

ПЕРНИКОЗА
Володимир Миколайович.

Народився у 1949 р. у с. Соломна Волочиського району Хмельницької області. Вищу освіту здобував у Чернівецькому державному університеті. Працював в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті ім. І. Франка протягом 1990–2015 рр. на посаді завідувача лабораторії обчислювальної техніки кафедри прикладної математики.

– Розкажіть, будь ласка, де та в якій сім'ї ви народились?

– Я народився в селянській сім'ї, але не в бідній, як казав Кравчук, ці люди вони завжди будуть бідні от, й випадково поступив в університет. А чому випадково? Тоді було два випуски, і багато абітурієнтів, а я історію полюбив, це моя перша любов. І вона на все життя. Чому я історію полюбив? Бо в мене був такий вчитель Мазур Григорій Павлович. А у мене була хороша механічна пам'ять. Я міг прочитати, вийти і розказати. А він їздив й писав історію малих міст Поділля, таких як Сатанів, їздив і писав. Саме тому я полюбив історію і не збирався нікуди поступати. Чому? Тому що я вмів рулювати трактором. Хоч прав не давали тоді, я думав поїхати десь у Казахстан, у студентські загони. Думав, що там мені дадуть права, я щось там пороблю, а після армії буде видно. Такі в мене були плани.

Мазур сказав моїй мамі, що я їду (він у неї молоко брав), що їду у Чернівці, нехай їде зі мною. Завіз мене Мазур, я здаю документи, і мене молодий чоловік, який приймав документи питає: "Ти звідки? З села? Хто твої батьки, колгоспники? Ти що, думаєш, що сюди поступиш?"

А істориків мало брали. Фізиків багато брали. Ну тут, каже, дітей партійних чиновників по два чоловіка на місце. Щоб ти поступив, тут усе на "відмінно" треба здати. Ну я на "відмінно" все не міг здати, тому що я добре знав математику, ці всі речі, а писати я не вмів, до сих пір дуже рідко пишу. Я думаю, приїду додому, скажуть чого ти приїхав, а документи не здав, відкриється таємниця. Мама ще може

сказати, що нікуди ти не поїдеш, а в своєму селі я не хотів робити. Чому? Тому що не хотілось, і я здав на фізику. Поступив і здав усе на "відмінно". Поступив, усе – перший семестр провчився, якби не колоквіуми, мене б точно вигнали, ну що і ніхто не питає нічого, перший предмет на "два", другий на "два", а батько мені привозив паспорта, бо тоді паспортів не давали в селі, тільки довідка з університету, що я вчусь і ніякого паспорта. І після жовтневих, це десь на початку листопада, а сесія починається з січня. Я кажу: "Тату, ти мені привіз, а це – даремно, мене виженуть". Батько каже: "Значить так, ти додому не вертайся, бо там в селі вже говорять, що от діти начальства там не поступили, а ти поступив – значить Микола має гроші або золото, інакше якби він поступив? Якщо ти приїдеш, то взагалі буде ніяк, значить всунули і вигнали". Я так з переляку почав вчитись, що здав всю сесію на "відмінно".

Якщо людина нічого не має в руках, ні в голові, у неї з'являються в голові дурні думки. Так що, дівчата? Я бачу, що ви ще не маєте обручок на пальцях, то ви пильнуйте і дивіться на хлопців. Бо в двадцять років всі хлопці хороші, а дівчата красиві, інакше ви дивитесь на ці речі. Так що життя я прожив, я вважаю, різнобічне.

Єдине що, кар'єри не зробив. Коли я працював вже вчителем, то перестройка вже йшла, мене хотіли директором школи зробити, а я кажу: "Ні, я роблю свою справу – це все дрібниці". Краще я буду вчителем праці – це по-перше. А по-друге, я промовчу одну нараду, на другій послухаю, а на третій я встану і скажу все, що я думаю про ту перестройку, той комунізм, яким вже дехто живе в третьому поколінні, постаріли люди, а той комунізм будували, а вас, старого чоловіка будуть лаяти, де ти найшов такого дурного директора. Це просто люди, які звикли почувати себе трохи вище, а коли їх вже вигнали – вони вже стали ніхто. То я хочу вам сказати, хто зараз при владі, не те що випадкові люди, люди що змалку хотіли вилізти вгору. Через те, що з 1988 року ми маємо суспільство з подвійною мораллю, вилазимо на трибуну і розказуємо одне, а злазимо з трибуни і робимо зовсім друге. Але найстрашніше те, що наші діти дивляться, як ми робим, і суспільство переросте в аморальне суспільство.

А чому? Я зараз поясню – мораль і віра. За три покоління радянського війовничого атеїзму зникла віра. Я кажу як мені треба, то я йду, я ще за Союзу ходив. Ми з Петровною, вже правда компартію розігнали, а до того не було, щоб там десь з роботи мене виженуть, то ми йшли, бо так з дитинства навчили. Ще один момент про себе розкажу. Після другого курсу ми були в Нижній Тюме́ні, будували

дорогу, бо інакше там до тих, де відкривали нафтові свердловини, не доберешся, то ми будували дорогу – боки мурували і засипали щебенем. Вийшло так, що не було бульдозеристів, а я вмів на тракторі їздити, мене підучили за два дні, і я вже їздив на бульдозері. Там я навчився так говорити, що хай мене Бог вибачить, за тих два місяці. Я приїжджаю в Чернівці, а мені кажуть можете їхати додому, приїжджаю я додому. Мати каже: "Занеси дідові молока". Приношу, а дід каже: "Ооо, добре, що ти приїхав". Поговорили ми з ним. Він і сказав, що можеш зігнутиися більше, ніж я, а діду було уже за 80. Треба бабі було поправити огорожу, бо кури лізуть у квітничок, бабі ж образливо, що кури топчуть квіти. Я беру і б'ю, і щось цвях не туди поліз, і я взяв його поправив язиком. Сідаємо обідати, а дід мовчить, пообідали, і дід встав і пішов. Я до баби кажу: "Що таке?". Баба питає: "Ти все сказав?" Я вискакую, й кажу: "Діду, пробачте, я Вас не бачив". Він каже: "Яка різниця, ти мене бачив чи ні", він мені багато там чого сказав. "Хоч ти і студент і комсомолец, але ти людина хрещена. От там у кутку у мене ікона, йди до неї, і проси прощення". Пішов я і став на коліна, і в дев'ятнадцять років мені дійшло, що я таке сказав. І от на другий день до діда приходжу, й він до мене каже: "За такі слова в армії, в учебці, по морді били, а на фронті все було, але ні від одного офіцера я таких слів не чув. Мораль була, і люди боялись Бога".

Ще діди наші боялись Бога, батьки боялись, але вже не всі. А моє покоління вже Бога не боялось. Люди стали повністю матеріалістами, до чого воно призвело? У людей з'явилася, грубо сказати, свиняча жадібність – мало, всього мало. Я казав, що такі люди будуть бідні весь вік, бо мало ну ви й самі знаєте і без мене. Зараз мене не посадять нікуди ні в психушку, ні у в'язницю за таку інформацію.

– Розкажіть, будь ласка, про своє навчання у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– На жаль, я Житомирський університет не закінчував, але доля так склалась, чи там зверху так було написано, що я зі своєю дружиною познайомився в Шепетівці, де працював після армії, вона закінчила п'ятий курс, а потім приїхала в Шепетівку. Ми пропрацювали там три роки, й постало квартирне питання. Може, через те, чи через свій характер, не зішловся я з місцевим керівництвом, й ми змушені були переїхати сюди. Чому так склалось? Звичайні життєві проблеми. Теща сказала: або ми всі будемо жити в трикімнатній квартирі, або ми розділимося. Оскільки був варіант роз-

ширення, якби ми не приїхали, батькам дружини дали б лише однокімнатну квартиру. А мене поставили не в пільгову, як тоді ставили молодих фахівців, а в загальну чергу, а чекати квартиру п'ятнадцять років ми не хотіли.

Навіщо вам, молодим, я це розповідаю? Щоб ви знали, дехто розкажує що при Союзі без проблем давали всім квартири, але вчителів не дуже давали, особливо тим, хто говорив людям правду в очі. От і сказали, коли я попросив видати мені позику через банк у розмірі десяти тисяч (дві я вже мав), на які я зміг би купити будинок, за десять років повернути гроші, мені відповіли "не положено". Значить, що це означало? Пояснюю вам, молодим. Це означало, що я не положив на стіл гроші, не зміг матеріально "зацікавити" тих, хто приймав рішення. Саме тому ми опинились у Житомирі. В школу тут мене не взяли на роботу, оскільки не мав ні дядька, ні свата й дякуючи тому, що один бухгалтер хотів, щоб я позаймався з його донькою, оскільки тоді фізика була потрібна скрізь. Саме він через свого знайомого допоміг мені влаштуватись на завод "Промавтоматика" електромонтером. Була робота, а тоді була скрізь робота. Тільки я нікому не казав, що в мене вища освіта. Але через два роки довідались, що у мене вища освіта. Як саме? Перший раз було таке. Я перейшов у бригаду, яка виробляла продукцію на експорт. І її якість перевіряли вже не контролери ВТК, а комісія. Було серйозно. І там непогані заробітки були, доплату давали. Але виник конфлікт. Викликають завідувача відділом цього підрозділу, щоб писав схеми, за якими виготовлялась продукція. Я кажу: "Що ти, Фіма, тут підписав, тут воно працювати не буде". "Что ты меня учишь?" Я був трошки старший за вас, мені ще тридцяти не було. "Я здесь два института окончил". Ну, а я кажу: "Фіма, я ж не винен, що ти такий дурак, що фізики в двох інститутах так і не вивчив". Все. Мене хотіли майстром поставити, але, слава Богу, залишився я тим монтажником. А вдруге був більш серйозний конфлікт. Хотіли підняти продуктивність праці, щоб фактично знизити нам розцінки. І була така фраза у начальника цеху: "Что какой-то Перникоза, поработал здесь без году неделю, (я десь рік, чи трошки більше року пропрацював) зарабатывает больше начальника цеха". Другий би промовчав, а я встав й сказав, хто я такий, що я заробляю, а начальнику цеху й так багато платять. Мене викликали у райком й сказали: "Ти паразит, тобі держава освіту дала, а ти працюєш не за спеціальністю, підриваєш авторитет керівництва". Приблизно так, точно вже не пам'ятаю, тому довелося шукати роботу.

– Розкажіть, будь ласка, про свою роботу у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– У Житомирський інститут мене взяли через те, що я міг спаяти там прохідну, а тоді це було дуже модно, це госпдоговір-на тематика. У мене брошурки були на місці, я й спаяв. Взяли мене лаборантом, й потім зробили старшим лаборантом. Я навіть думав йти в аспірантуру, але мені морочили голову три роки. Потім народився менший син, то потрібно було вирішувати із дружиною. Коли я вже тут почав працювати, тут був такий Анатолій Васильович Нестерчук. Він здивувався, чому моя дружина працює вихователем в дитсадку. А я кажу: "Анатолій Васильович, не взяли б дитину в дитсадок". Він організував конкурс, й взяв мою дружину на кафедру. У неї був диплом із відзнакою. А я пішов у школу вчителем праці. Попрацював я там, поки малий не підріс. Вчитель праці теж з мене був непоганий. Я не хочу хвалитись. Тоді з'явилася інформатика, це був дев'яностий рік, тільки з'явилася. Сюди привезли перші "Ямахи" японські. Я кажу директору школи: "Давай купимо пару комп'ютерів, і я буду дітей учити, ти уже старий". Новоуївинська школа, може, чули, таке містечко. Мені тоді ще сорока не було, чи було, можливо вже був сорок один рік. Я вирішив, що я ще не такий старий, і тоді мене уже запросили сюди очолити ті всі лабораторії. Так я став інформатиком.

Двадцять п'ять років я працював інформатиком, до шістдесяти п'яти років. У шістдесят два мені вже казав один доцент, що пора йти на пенсію. А я йому сказав, знаєш що, коли не ви в мене будете питати, а я у вас, тоді я піду на пенсію. Крім мене, в лабораторії було дванадцять лаборантів. Треба було їм ремонтувати комп'ютери, дрібний ремонт, все це.

От і мені дуже повезло. Ректором інституту був Кучерук Іван Митрофанович. Це була людина, я не скажу, що він тільки дбав про інститут, він добудував оцей корпус, зробив переходи, де історичний факультет ваш помістився, він збудував. Кучерук єдиний чоловік, бо я багато керівників бачив за життя. Єдиний чоловік, який приходив до мене покурити й порадитись. Він казав, що йому просто цікаво знати, що я про того чоловіка, або про ту річ думаю. Це був єдиний у моєму житті керівник, який цікавився тим, що я думаю. І колись зайшла мова, що не він самий головний в інституті, самий головний це студент. І коли вже прийшов П. Ю. Саух, оці лабораторії, що були на другому поверсі, я із студентами ремонтував. Я не хвалюся, але треба було зробити людськи. Провести заземлення й все інше. Але на другому поверсі

зробили кабінети, а студентів перевели на третій поверх, де раніше був спортзал. Спортзал поділити на шість аудиторій. Я займався підготовчими роботами перед реконструкцією. Мене попросив Кучерук, як колишнього будівельника, вивчити можливі загрози під час проведення робіт. Я свого часу працював у будівельних загонах. Від другого курсу, в якості простого робітника й до четвертого курсу, коли я вже був майстром загону. Уявляєте, з другого по четвертий курси. Ректор планував зробити другий і третій поверх та розширити приміщення, щоб не було другої зміни.

Для підготовки шкільних вчителів планувалось відкриття спеціальності "Фізика та трудове навчання". Але в умовах перебудови, руйнації всього, суцільної спекуляції потреба у такому поєднанні відпала, й трудове навчання в школі втратило своє значення. А раніше в цьому предметі були зацікавлені не тільки діти, а й вчителі. Я, хоч й працював вчителем праці, але крім уроків, мені ще треба було години три після занять ставати у майстерні самому працювати, щоб діти могли прийти, а інструмент був наточений, й все-все-все щоб вони могли робити. А платили мені однаково. Але мені подобалось, тому я меншого сина брав із собою. Він сідав, щось там малював. І коли я сідав перевіряти роботи учнів, просив такого учня: "Сідай там коло малого, щоб він нікуди не вліз". З двох років він ходив зі мною в школу до п'яти. У нього було проблеми зі шлунком. Його потрібно було кожні дві години годувати.

Я розкажу вам чого цю річ, бо ви молоді люди, й вам можуть вішати все, що завгодно, як колись було добре, а як зараз погано. Воно те є, що зараз погано – це результат того, що було тоді. Через те – маємо те, що маємо. Чого? Того що у 1988 р. (я про себе), коли я робив вчителем, нас зібрали, а я був членом партії, тому що в армії мене хотіли залишити, й якось загітували... ну що підеш до нас, от я був би залишився, але потім побачив, що я зі своїм характером там довго не протримаюсь. Не те що виженуть, а у в'язницю можна потрапити, бо це армія. А в 1988 р. зібрали вчителів і почали розказувати.

Я за себе розкажу. Полковник Мамонтов, який вручав мені партбилет, сказав:

– Навіщо ти це робиш, ти ж кар'єри не здолаєш?

– Чому? Я що, дурніший за інших?

– Ти не дурніший, а просто те, що думаєш, те й кажеш. Так не можна.

Тому я впевнений, що мені дуже повезло з Іваном Митрофановичем, що він хотів слухати те, що я йому казав, а не те, що йому

хочеться. Я говорив все, що я думаю. От він брав там якогось турка проректором по господарській частині, я йому кажу: "Митрофанович, він... ну видно по очах, що він в цьому ділі не розбирається, фарбувати він вміє, більш нічого". Він мене не послухав, от і через рік, приходить і каже: "Вибач, я тебе не послухав, потім я переконався, що ти за людина".

Чому я вам це розповідаю? Бо я по очах бачу, що вас це зацікавило, і в школі ви на "три" не вчилися. Я вчителем працював, я бачу по очах, які є студенти, і які є учні. І я казав, якщо я маю п'ять пар розумних та красивих очей, тоді я буду вести урок. Колись так було. От будете вчителями, побачите, якщо є п'ять дітей, які тебе слухають, чи фізику ти розкажуєш, чи історію, чи хімію, не має значення. Якщо таких дітей немає, весь клас не навчиш, якщо у тебе таких дітей немає, то важко. Чому? Тому що мені трошки пропонували працювати у ПТУ №1, набирали будівельників. Я провів два уроки фізики, й сказав, що більше не буду. Таких очей я там не знайшов.

А другий момент, коли я працював ще у Шепетівці, то мені запропонували працювати у вечірній школі для зеків, колись там була в'язниця. Там вчитель щось прокрався, а я молодий, треба ж гроші заробляти, мені запропонували, і я теж провів там один тиждень, і все. Я кажу, краще піду руками щось підробляти, а контрольні тоді йшли, я до вас більше не приїду. Все нормально, дисципліна, все. Я кажу, я бачу що мене там не слухають. Не слухає один, ну не слухає два, але якщо сидить двадцять чоловік й ти знаходиш, п'ять чоловік чи навіть двох, які тебе слухають – це чудово.

Про П. Сауха ще один момент. Була ідея зробити сходи через третій поверх для будівництва балкону, який би виходив із актового залу. Будівельники вже планували розпочати роботи. А я кажу: "Хлопці, який балкон? Такі речі роблять з нуля, балкони". А чому? Стіна товста, але вона ще до революції побудована. Він може постояти, повисіти рік-два, а поруч машини їздять, зайдуть люди на цей балкон, внизу під балконом також люди сидять, в якийсь прекрасний момент він може рухнути. Після того П. Ю. Саух почав зі мною вітатись.

Я не те, що проти нього, у мене були конфлікти й з Кучеруком. Спочатку він говорив, навіщо ті комп'ютери студентам, нехай табличку множення вчать. А коли вже з'явився Windows, й він разом з деканами сів працювати, вчитися. Я зайшов, а він каже: "Мишкою працювати мені допоможи", а я кажу – "Це вам не табличка множення". Кучерук повертається, і каже: "Оце вам, бачте, яка зло-

пам'ятна людина". Він мені це нагадав, тобто він людина був відкрита для всіх, і для хороших, і для поганих.

До речі про історичний факультет. Є у вас такий Іван Іванович Ярмошик – це був перший чоловік, який сів сам за комп'ютер. Сам сів за комп'ютер. Ви мені покажіть, а я тут розберусь, бо мені там треба по роботі своїй сидіти за комп'ютером. Це перший момент про нього. Другий момент. Ми з ним зустрілись на дачі, і щось зайшла мова. Каже, а я вулики поставив, і бджіл завів. Тобто людина, яка пам'ятає дитинство, яка не боялась ніякої праці. Бо вулики це клопітно. Бджоли кусаються.

Найголовніше, коли вони забрали клас комп'ютерний для історичного факультету, може він є й зараз, я не знаю, каже до мене: "Треба настроїти, бо взяли лаборантку, а вона нічого не знає". А я кажу: "В тебе ж є син на третьому курсі, я беру студентів з другого курсу в лаборанти, й вони розбираються, а потім ще мене вчать".

Не зовсім так, але так було. Я брав на другому курсі і їм показав, і хлопці сидять і розбираються, і на четвертому курсі вони вже шукають роботу на фірмах. Кого ти візьмеш? Я читаю, а у мене була "погодинка", читаю, наприклад, архітектуру, то все бачу, хто як, і пропоную. Я йому й кажу: "Візьми сина на півставки, і хай там собі працює". А він сказав: "Ні, це корупція, тут не можна". Ти ж, каже, своїх племінників чи синів не береш до себе на роботу. Оце людина, яка підняла історичний.

Надіюся, що я вам розкажучу, що ви підростете, доживете хоча б до сорока років, будете інакше дивитися на життя. І не слухати того, хто багацько обіцяє.

– Скажіть, будь ласка, яким перед вами повстав навчальний заклад? Ви розповідали, що навчались в Чернівцях, то якими були ваші емоції коли перший раз його побачили?

– Мені дуже повезло з вчителями, люди працювали на совість. Здавав я екзамен по фізиці. Викладач Михайлюк поставив мені питання, а я не готувався, але пам'ятав. Екзаменатор говорить, що такого в програмі немає. А я кажу: "Якщо ви хочете поставити "два", то ставте". Але я відповів й отримав "п'ять". Найдти таких викладачів зараз дуже важко. Там не дивилися, чи я з села, чи я з міста. Але основна маса людей цінили не за походження, а за працю – це в Чернівцях. Тут було так, що не вірили у те, що людина самотійно, без будь-якої підтримки могла чогось досягнути. Завжди намагались з'ясувати – а хто за тобою стоїть?

– Дякуємо за цікаву розмову!

ПУЛЬТЕР
Станіслав Олександрович,
кандидат педагогічних наук,
професор.

Народився 6 січня 1936 р. в с. Адамівка Пулинського району Житомирської області у сільській родині волинських чехів. У 1958 р. закінчив Житомирський педагогічний інститут імені Івана Франка.

Завідував кафедрою світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін з дня її заснування до 2007 р. Автор багатьох навчально-методичних посібників для вищої школи та шкільних підручників.

– Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Народився я 6 січня 1936 р. в селянській родині в селі Адамівка, нині Пулинського району, а потім переїхав у село Мартинівка. Моє прізвище Пультер Станіслав Олександрович. У вас може виникнути таке запитання: "А що це значить – Пультер? Чи воно українське чи російське прізвище?" Справа в тому, що мій батько – виходець із волинських чехів. А це ті чехи, які в ХІХ ст. жили в Австро-Угорській імперії. Російська імперія кинула клич, що хто захоче купити та обробляти землі, їх отримає. Їм надавали різноманітні пільги, деякий час вони не потрапляли під військовий призов. Така політика сприяла тому, що із сусідньої імперії до України, яка входила в той час до складу Російської імперії, поїхали чехи. Їм надавали землі. Хто мав більше грошей, той їхав на південь, там кращі чорноземи. Хто бідніший – опинився на Волині та Поліссі. Мій прадід разом із дружиною переїхали сюди, в них було шестеро дітей (троє хлопців та троє дівчат). Ви, мабуть, думаєте, що я багато говорю, я просто пояснюю, чому в мене таке прізвище. То це прізвище, мабуть, було Пультар (як Млинар, Гонтар і т. д.), то зробили Пультер. Так ось, було таке село Вільшанка Чуднівського району, там була станція і ось в цьому районі був перехідний вузол, де ці чехи давали гроші і хто там займався, купляв ці землі і потім вони приїжджали. І ось предки приїхали, сім'я, шестеро дітей. Вони купили землі і ці дівчата вийшли заміж: одна за росіянина, друга вийшла за українця, третя

за чеха, а хлопці одружилися з німкенями, тому що на наших землях ще німців було багато. Отже, вийшла така плутанина.

– Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху? Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?

– Скажу те, що жорстока була радянська влада в своїй історії. 1921–1923 рр., 1932–1933 рр. – були жорстокі репресії, особливо проти національних меншин. Мій батько мав 15 десятин землі, мати була полька, а батько чех. Почались репресії, й вони вступили до колгоспу у 1930 р. Ці репресії торкалися спочатку національних меншин. Й оскільки мого батька репресували в 1935 р., в листопаді, він потрапив на Воркуту. Цю сторінку життя згадувати важко, але що було, те було. Мати мала трое дітей. Під час Голодомору померло двоє моїх сестричок. Мати була безграмотною, їй важко було. Вона працювала на різних роботах, у колгоспі, тому ми жили досить бідно, бо в нас забрали геть усе, землю і хату, і все інше, ми жили в знайомих, родичів далеких. Ці двоє дівчаток, моїх сестер, померло. Мати одна нас виховувала, пасли худобу людям.

Моя бабуся була чешка і зі мною говорила виключно чеською мовою, ніяк не могла перейти на українську, з нею я був змушений теж говорити чеською. І до семи років я вже добре володів чеською, не знав української мови, уявляєте собі. Мати, побачивши те, що мені скоро в школу, а я не знав української мови, забрала мене до себе, там вже були двоє старших: брат Владислав і сестра Броніслава. І ось я йду до матері, а в неї польська мова і вона змушує мене молитися польською мовою. Де чув, що хлопці українською мовою говорять, то я давай також українською говорити, й вона стала мені ближче. То я три мови вивчав в дитинстві і, як не дивно, став українцем.

Ми жили бідно, переживали голод, 1946 р. поїхали в містечко Броди. Там моя сестра працювала і ми бачили, як люди рвонули зі східної України, бо голод страшний був. Я жив біля залізничної станції і, йдучи до школи, бачив ці трупи. Біля семафора вранці часто можна було бачити, скільки трупів скинули. І от, коли я йшов в школу в Бродях, прохожу вокзал вранці, і, проходявши повз міліцію, бачив, що там виставлено було хлопців і дівчат і хто з родичів рано буде йти, і якщо хтось з них заплаче, то відразу ловили і кидали у вагони та відправляли на Сибір.

Матеріально стало трохи краще жити, сестра працювала. Ми якось поїхали ягоди збирати в ліс й бачили бандерівців. Вони запитали в нас, що ми тут робимо і сказали, щоб йшли і не оглядались. Далі після цього всього ми вирішили повернутись в Новоград-Волинсь-

кий, потім повернувся в Житомир, бо тут материн брат після війни залишився жити, знайшов дружину. На Мальованці ходив в школу, навчався непогано, було добре вчитись і вчителі були хороші. Син директора школи сидів зі мною за однією партою, він уже тоді вірші писав, й на мене трошки вплинув. Я теж став трішки писати, але мені не було часу на це. Тоді потрібно було платити за навчання в старших класах 150 рублів на рік, 75 за півріччя, в інституті теж треба було платити і навчатись. На цю оплату в нас не вистачало грошей, трошки підробляв. Дядько влаштував мене на роботу поденно, я підробляв і ходив у вечірню школу. У Житомирі 1951 р. мене перевели в третю вечірню школу. Чотири дні вчитись так, як у денній, по 5-6 років. І згаданий син директора каже до мене, що йдемо зі мною у школу № 23. Я пішов, і як подивився на ту школу, то там вчилися діти знаті, директор тієї школи був своєрідний і я радів, що вирвався з тієї школи і пішов до вечірньої.

Після школи я вирішив подати документи до Житомирського педагогічного інституту, на український відділ. Але потрібно було скласти сім іспитів. Я здав, й все-таки вступив. На другому курсі мене вибрали старостою групи. Було нас чотири хлопці і 21 дівчина. От так я став вчитися, вчивсь не погано, грав в теніс, волейбол, брав участь в хоровій капелі, всюди встигав. Літом йшов працювати в піонерські табори вихователем.

Студентські роки хоч і були бідні, але на стипендію можна було прожити. Я собі дружину вибрав зі своєї групи, Катерину. Закінчив інститут у 1958 р. Крім української мови і літератури, я вирішив вивчати іноземну мову. У кінці червня нам з дружиною дали направлення в Яблунецьку середню школу, там я пропрацював рік. Вона викладала німецьку мову, здебільшого українсько-німецьке відділення, а я українсько-англійське. Так я два роки попрацював. Мене зробили завучем. Школа була велика – 400–450 учнів, це сільська школа. Вона була дистанційна. Селище, як міське, зараз селище міського типу, там були нафтобаза, сільгосптехніка. І там обжилися шістнадцять років, воно як слово "шістнадцять", 16 років – учительської роботи, я був завучем, 16 років – деканом філологічного факультету. А взагалі в мене стажу п'ятдесят шість років.

Якось мене зустрів професор Венгеров і каже: "Слухай Стасик, – він так любив називати хлопців, – ти де зараз працюєш, ти ж здібний, тобі б викладацьку роботу". Питаю: "Леонід Маркович, навіщо?" – Він каже: "Ну ти ж здібний, їдь до Києва у Драгоманова. Там є Тетяна Федорівна Бугайко. Ти друкуєшся?" – Я відповідаю: "Друкувався, як студентом був в газетах і так

дали, на радіо мене брали. Леонід Маркович, я подумаю". "Добре подумай, скажеш, що від Леоніда Марковича, щоб вона з тобою поговорила". А я собі думаю: ти говориш, а я собі знаю.

Якось літом, це був 1962 р. або 1963 р., їду в Київ у своїх справах. Та й думаю, Леонід Маркович казав зайти. Зайшов у Драгоманова (він тоді Горького називався), знайшов Тетяну Федорівну Бугайко. Вона була єдиний професор, доктор наук з методик мови і літератури (російсько-української). Приходжу, а вона запитує: "Ви друкуєтеся?" А я уже в журналі "Українська мова і література в школі" надрукував кілька статей. Я виступав на конференціях обласних, республіканських. Мене брали в інститут вдосконалення. Вона й каже: "Добре, подавайте документи, там вступні екзамени і можете прикріпитися". Я згодився, моїм керівником був Мазуркевич Олександр Романович. Я, мабуть, був єдиний з усіх учителів, хто в 1960-х роках захистили кандидатську дисертацію. Дають мені звання "вчителя-методиста" і т.д. А потім на конкурс, та й з педінститутом я не поривав зв'язків. Мені запропонували подати документи, я зразу був прийнятий не на асистента, а на старшого викладача кафедри української літератури. І так я став викладачем, пропрацював років п'ять, пройшов стажування в Київському університеті, у Львівському університеті. Мої статті друкувалися в журналах і у 1970 р. виходить моя перша книжка "Вивчення творчості Олександра Петровича Довженка в школі", а потім друга – "Взаємозв'язки викладання літератури".

– Які предмети та викладачі Вам запам'ятались найбільше?

– Пам'ятаю своїх викладачів в університеті, коли я був студентом: викладач української мови, завкафедрою, секретар парторганізації Каранська Марія Устимівна; викладач зарубіжної літератури Венгеров Леонід Маркович; проректор, викладач української літератури Шанюк Іван Іванович; Храмою Марія Іванівна, яка читала курс вступу до мовознавства; Ісаченко Ганна Іванівна, яка викладала курс усної народної творчості; Кравчук Марія Василівна, яка читала курс української історичної граматики і старослов'янської. Запам'ятався завкафедри української мови Баймут Теодор Васильович та інші.

– Яку стипендію Ви отримували?

– Я не був ні Ленінським стипендіатом, ні Сталінським. Бувало так, що була підвищена стипендія, була і звичайна стипендія.

– Який був віковий, національний, соціальний склад студентів?

– Склад студентів був розмаїтий. Були українці. Здебільшого на українські відділи вступали з сіл, райцентрів. На російський відділ

поступало більше міських дітей. Були поляки, євреї, багато було українців, росіяни, німці теж були.

– ***Чи проживали Ви в студентському гуртожитку?***

– Були часи, що жив роки півтора у студентському гуртожитку. Це був гуртожиток, де зараз біофак.

– ***Що можете пригадати про умови проживання у ньому?***

– Непогані умови. Четверо в кімнаті. Але уявіть собі цей гуртожиток, як я вчився. Він був єдиний на чотири факультети. Існував конкурс, щоб туди потрапити. Потім вже стали з кожним роком зростати, збільшувалася кількість гуртожитків. Ми завжди робили вечори танців і там проводили. Гарні проходили теж вечори й в інституті. В корпусі Новий Рік зустрічали групами і так далі, все було. Цікаве життя студентське.

– ***Чи брали Ви участь в художній самодіяльності?***

– Брав! У хорі.

– ***Чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками?***

– Підтримував! Дуже хороші. Я був старостою групи. Ми збиралися п'ять разів.

– ***Чи займалися Ви науковою роботою під час навчання?***

– Займався! Трохи займався. Під час навчання я писав статті в газету "Радянська Житомирщина". Мені платили гонорар за статтю, який рівнявся моїй стипендії. То чому ж мені не займатися? Я займався науковою роботою трошки.

– ***На якому етапі Вашого життя було прийнято рішення про вступ до аспірантури?***

– Ще працюючи в школі. Після зустрічі із професором Венгеровим, який мені сказав: "Поїдьте в Київ". Через рік я поїхав, побачив Тетяну Бугайко, Мазуркевича і вони мене взяли в аспірантуру. Я річну аспірантуру кінчав за прискореним варіантом, тому що мені дали рік відпочинку від роботи, завершувати дисертацію.

– ***Хто був Вашим науковим керівником, якою була тема Вашого дослідження?***

– Науковим керівником був Олександр Романович Мазуркевич. Тема дослідження називалась "Єдність ідейного, морального й естетичного виховання в процесі вивчення української радянської прози".

– ***Чи одержували Ви пропозиції про роботу після завершення університету?***

– Одержував! Мені сказали: "Подавайте документи, у нас вакансії відкриті, ідіть подавайте, вам не буде ніяких перешкод". Я пішов, подав і зразу дали мені старшого викладача і через рік дали мені квартиру.

– На яких посадах Ви викладали в університеті?

– Я працював спочатку старшим викладачем, доцентом, потім професором, а потім став заступником декана (був рік чи два), потім деканом (шістнадцять років) і завідувачем кафедри методики викладання мови і літератури.

– Що можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи праці вже як викладача?

– Треба любити свій предмет, цікавитись новинками, писати самому, виїжджати часто, бути в різних місцевостях. Я завжди літом намагався побачити якесь місто чи протягом року побачити хоч одне місто літературне. Пригадую, перша моя поїздка була на Волинь.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали в радянський період і після проголошення незалежності України?

– Викладав різні дисципліни. Основна моя праця – "Методика викладання літератури". Я писав дисертацію з цього предмета. Я викладав усну народну творчість, українську літературу XIX століття, українську радянську літературу на російському й на українському відділах. В різні роки викладав дитячу літературу. І з усіх тих предметів, що я викладав, я написав підручники.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів?

– Пам'ятаю! І вони мене пам'ятають, передають вітання, присилають книги.

– Дякуємо за інтерв'ю!

СТАДНІЧЕНКО

Агнеса Полікарпівна,

*доктор біологічних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України,
завідуюча кафедри зоології,
біологічного моніторингу
і охорони природи,
відмінник освіти України.*

Народилася в 1935 р. у м. Пирятин Полтавської області. У 1958 р. закінчила біологічний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка (нині – Львівський національний університет імені Івана Франка). З 1971 р. працює у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Скажіть, будь лака, коли, де та в якій сім'ї Ви народилися?

– Народилася я в учительській сім'ї. Мама моя була вчителькою біології і саме мама заохотила мене до знайомства з біологічними об'єктами і тому з дошкільного віку я знала, що стану біологом. А мій тато був вчителем української мови та літератури. Після приєднання західних областей України у 1939–1940 рр. його було переведено до Чернівецької області, де він працював директором інституту вдосконалення вчителів – раніше ця установа так називалася, а потім і аж до виходу на пенсію був завідувачем Львівського обласного управління народної освіти. Батько прилучив мене до читання літератури. Ось так – мати зацікавила мене вивченням біології, а батько сформував у мене потребу читати літературу, яку я згодом читала кожен день.

– Де Ви навчалися й чому обрали саме цей навчальний заклад?

– Навчалася я у Львівському державному університеті імені Івана Франка. У 1953 р. я закінчила школу із золотою медаллю, тому могла вступити до будь-якого вишу без обмежень, такі пільги надавала ця медаль. Але навчатися я захотіла у Львівському держуніверситеті, тому що ми з батьками жили у Львові. Львів як місто мені дуже подобався, хоча я уродженка Полтавщини, але дев'ять років я прожила у Чернівцях на Буковині та двадцять років у Львові. І ця обставина вплинула на мене, оскільки за вихованням і за світоглядом я вважаю себе "західнячкою". Так ось, поступила я без всяких

труднощів, тому що мені потрібно було лише здати документи в приймальну комісію. Закінчила я університет у 1958 р. та отримала спеціальність "біолог-зоолог".

– Чи були іще варіанти для вступу в інші університети чи на факультети?

– У Львові я закінчила дуже хорошу міську школу під № 13 і мої вчителі російської та української літератури радили почекати один рік після закінчення школи, тому що через рік мав відкритися факультет журналістики у Львівському держуніверситеті, оскільки твори, які я писала, завжди зачитували перед класом. Але ні, я знала, що буду тільки біологом і ніяких інших варіантів я не розглядала.

– Ви вирішили, що це Ваше покликання?

– Так, я знала з дитинства, що я буду біологом.

– Після Вашого вступу до цього навчального закладу, яким він перед Вами відкрився, якими були умови і емоції?

– Мені Львівський державний університет дуже подобався, мені подобалися викладачі. В той час, починаючи з першого курсу, всі предмети викладалися тільки професорами, докторами наук, був дуже висококваліфікований викладацький склад. Мені подобалася манера викладання, читання лекцій, мені подобалося, як проводилися лабораторні заняття. Лабораторні заняття проводилися не так, як у нас зараз, а інакше. Я не хочу сказати, що наші погано проводяться, але робиться це просто інакше. А там мені все це дуже подобалося, вчилася я із зацікавленням.

– Яким чином та в якому році ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Спочатку я закінчила аспірантуру, але, щоб закінчити аспірантуру у Львівському державному університеті імені Івана Франка, мені довелося чекати шість років, оскільки за тією спеціальністю, на якій я хотіла навчатися, аспірантури тоді не було. І коли я закінчила університет, мені видали направлення у школу міста Львова, я там шість років працювала, чекаючи, доки з'явиться нагода навчатися в аспірантурі. Коли вона з'явилося, я туди вступила. Аспірантуру я закінчила достроково, раніше, ніж треба було закінчити, незважаючи на це, роботу мені й далі довелося шукати. Я отримала довідку про те, що маю право вільного працевлаштування. Після закінчення аспірантури я могла залишитися у Львові, робота мені швидко знайшлася. Мені пропонували посаду уже старшо-

го співробітника у науково-дослідному закладу іхтіології – це львівська філія Інституту іхтіології Української Академії наук. Проте, щоб там залишитися на роботі, я змушена була займатися науковою роботою, пов'язаною з дослідженням риб, а мені хотілося займатися іншим науковим напрямом.

Також на той момент у мене вже була сім'я, вже дочка була, яка пішла у третій клас. Ми вирішили з чоловіком, що варто подати документи на конкурс в інше місто, й цим іншим містом виявилася Астрахань. В Астрахані був технічний інститут рибної промисловості та господарства. Туди погодилися мене взяти на посаду спочатку старшого викладача, тому що я не отримала диплом кандидата наук з ВАКу СРСР. Тому через місяць мені довелося їхати до Москви, щоб отримати диплом. В Астрахані я пішла на роботу на таких умовах, що мене не будуть примушувати робити того, що я не хочу, й буду займатися своєю групою тварин, тією, яка мене цікавить. І там погодилися. Мені виділили квартиру й я пропрацювала там три роки і декілька місяців, але я невимовно скучила за Україною, просто за Україною – це ж Астрахань – Росія. Коли я з приймача зрідка чула українську мову, у мене сльози на очі набігали, дуже сумувала за цим краєм, хотіла сюди приїхати. І раптом – інформація про конкурс на посаду доцента, а доцентом я стала в Астрахані, у Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка. Я подала документи і мене прийняли на посаду доцента. І з 9 листопада 1971 р. я працюю в Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Це вже 48 рік йде, як я працюю. От так я опинилася у цих стінах. Мене прийняли на кафедру зоології, на ту кафедру, на яку я й хотіла. Кафедрою зоології завідувала тоді Надія Пастух, вона мала медичну освіту, була кандидатом медичних наук. На той момент їй було 48 років, вона була учасницею Другої світової війни.

На кафедрі мене прийняли дуже добре. Колектив був дружний, хороший, але склад колективу досить часто змінювався, тому що одні люди приходили, а інші йшли. Так, через два роки Надія Пастух уже не могла більше завідувати кафедрою, бо в неї у 1973 р. закінчився термін контракту, й у 1973 р. мене обрали завідуючою кафедрою. З того часу я завідую кафедрою зоології.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу під час Вашого студентства й у часи роботи вже в якості викладача?

– Специфіка навчання полягала в тому, що у Житомирі, Львові і Астрахані відрізнялася методика навчання. У чому полягала різ-

ниця: коли я приїхала на роботу до Житомира, я побачила, що студент перед проведенням заняття має переписати в зошит план лабораторного заняття, у якому є питання, які він має опрацювати самостійно, вказується рекомендована література і лише тоді студент приходить на заняття. Так практикується усі роки, що я тут працюю – проводиться опитування студентів, вони відповідають на запитання і лише тоді вони приступають до безпосереднього виконання лабораторного заняття. Там, де я навчалася, – у Львівському національному університеті імені Івана Франка, там, де я працювала в Астрахані, – в технічному інституті рибної промисловості та господарства, там заняття проводилися інакше – без цього вивчення матеріалу і без його опитування.

– А як проводилися заняття?

– Заняття проводилися так: викладач виголошував тему. Тоді розповідав, що ми будемо на занятті робити, нам видався роздатковий матеріал, розповідалося, як опрацювати цей роздатковий матеріал. Ми цей роздатковий матеріал вивчали чи під мікроскопом роздивлялись, чи щось інше робили – в зошиті виконували відповідні малюнки. Малюнки були з позначеннями, з підписами, вказувалося завжди, при якому збільшенні робився малюнок, назви організмів наводилися латиною та українською мовою. Під кінець – останні хвилини десять-п'ятнадцять ставили питання узагальнювального характеру і ми на тому матеріалі, який нам роздавали, уже самі робили висновки.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– Тут немає й чого говорити. З початку моєї роботи я викладаю зоологію безхребетних. Я викладаю її вже пів віку. Коли з'явилися нові навчальні плани, в них "прозвучала" дисципліна "Загальна екологія", а до цього вона тут не викладалася. "Загальну екологію" як додаток до "Зоології безхребетних" я викладала декілька років, до того моменту, як нашу кафедру розділили на дві і створили окрему кафедру екології, і предмет "Екологія" перейшов на ту кафедру. Згодом у мене ще з'явилися дисципліни "Основи біології" та "Гідро-екологія", які я викладаю уже не один рік. Це основні мої дисципліни. Є ще маленькі за обсягом дисципліни, які я читаю на заочному відділенні, але я їх називати не буду.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– Студентів всіх я пам'ятаю добре. Студентів у мене було багато розумних, я з ними щорічно працювала з 1976 р. Це були студенти-науковці. Із 1976 р. всі ці студенти займалися науковою роботою, захищали дипломні роботи, а перед виходом на захист наукової роботи, вони мали наукові публікації. З колишніми студентами я підтримую зв'язок до тепер. Наприклад, Алла Борисівна Бордун – одна з перших студенток, з ким я співпрацювала. Вона мала наукові публікації в Росії, в журналах, які видавалися системою Академії Наук: "Екологія" – Санкт-Петербурзький журнал. Нині Алла Борисівна працює викладачем у Коростишівському педагогічному коледжі імені Івана Франка. У студентські роки зі мною співпрацювала Раїса Литвинчук, яка мала багато наукових статей і публікацій. Вона зараз працює у Брусилові і викладає біологію. Ми спілкуємося з ними, зустрічаємося щороку, а то й частіше. Підвищення кваліфікації, яке потрібно регулярно проходити викладачам і вчителям, вони відбувають завжди тут, у нас.

– Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Під час навчання, після завершення четвертого курсу мене включили до експедиції Інституту зоології АН УРСР. Ця експедиція працювала в Криму, там збиралися наукові матеріали, я там підготувала матеріали для своєї наукової випускної роботи. Ось так, це те, що робилося, коли я навчалася.

– Хто був Вашим науковим керівником, якою була тема Вашого дослідження, що вплинуло на обрання саме цієї теми?

– Коли я навчалася, моїм науковим керівником був академік Іван Григорович Підоплічко, він був директором Інституту зоології АН УРСР. Це було тоді, коли я була студенткою.

– Яким чином розвивалася Ваша наукова діяльність після отримання наукового ступеня?

– Після отримання першого наукового ступеня, після кандидатської дисертації я знала, що до сивого волосся буду займатися однією групою тварин – це прісноводні молюски. Справа в тому, що моя кандидатська дисертація була присвячена прісноводним молюскам Західних областей України, й по цьому регіону у мене було зібрано багато матеріалів. Я знала, що буду займатися і далі цією групою тварин, але мені треба було зібрати матеріали по Східних областях України. І тому, коли я їхала до Астрахані, я поставила умову, що я буду займатися цією групою тварин, й вивчати тільки ці матеріали. Через три роки я виїхала звідти, але до того моменту,

я брала відпустку й збирала там необхідні матеріали. Потім, коли я приїхала до Житомира, я продовжила тут працювати. Врешті-решт, коли почалася Афганська війна – це був 1979 р., мені вдалося перейти на посаду старшого наукового співробітника. В чому полягала перевага подібного статусу? Мені виділили термін – два роки, я не працювала тут, але мені виплачували зарплату як старшому науковому співробітнику. А я за ці два роки мала написати докторську дисертацію і представити її до захисту.

В 1979 р. я перейшла на посаду старшого наукового співробітника, і коли було потрібно, я представила дисертацію. Захищати її вирішила в Ленінграді в Інституті зоології – це Інститут системи Академії Наук. Я звернулася туди зі своєю дисертацією, але мені повідомили, що для захисту дисертації потрібно, щоб вона присвячувалась одному конкретному напрямку. Що мається на увазі? Якщо це тематика молюсків, то дисертація має бути, наприклад, присвячена їх анатомії чи тільки фізіології, чи екології. А тема моєї роботи звучала так: "Фауна молюсків", тобто, де, в яких умовах, та на яких територіях вони поширені. Вони є проміжними господарями червів-паразитів, а черви ці паразитують і у людини, і у худоби. Друга частина роботи була присвячена паразитам у цих молюсків. А третя частина роботи стосувалася того, як впливають паразити на цих молюсків. Мені сказали в Інституті, що не можуть братися за рецензування та опонування трипланової роботи. Тоді я звернулася до Ленінградського державного університету, де була також рада по захисту докторських дисертацій. Але в Ленінградському держуніверситеті мені сказали, що роботу до захисту приймуть, але вона зможе бути захищена лише через 6–9 місяців, тому що у них закінчився термін дії каденції спеціалізованої вченої ради. Й поки нова рада буде призначена, потрібно почекати. Саме тому, навіть представивши вчасно роботу, я змогла її захистити лише у листопаді 1982 р. Це було перше засідання нового складу спеціалізованої вченої ради в Ленінградському державному університеті.

Ви запитували про наукову роботу: на сьогоднішній день у мене є близько 560 наукових публікацій і три монографії, які я написала на замовлення Інституту зоології Національної Академії Наук України. Є ще дві монографії, видані у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, так що займаюся цим постійно.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Єдине, я була куратором п'ять років, у 1971–1976 рр., й на громадських засадах з 1976 р. керую макологічною школою.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювалися громадські роботи у колгоспах?

– Чому ж я не пам'ятаю, я прекрасно пам'ятаю. Мене ніхто туди не відправляв, але викладачі з моєї кафедри по місяцю, а бували роки, що й по два місяці працювали там зі студентами в колгоспі. На пам'яті моїй було таке.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка? Чи існував політичний тиск? Як цей тиск проявлявся?

– Безперечно, політичний тиск існував, від цього нікуди не дітися. Свого часу, коли мене мали обрали на завідування кафедрою, мені запропонували, щоб я стала членом партії, я відмовилася. Мені сказали, що раз я така несвідома, то кафедрою я завідувати не можу. Але, на мою думку, нікого іншого не знайшли, й мене покликали назад завідувати кафедрою, а мені сказали, що дають добро. Я вважаю, що це був політичний тиск. Я членом партії так і не стала, хоча мені пропонували це ще у Львові, коли я була студенткою. Потім мені це пропонували, коли я була ще аспіранткою, коли я працювала шість років у школі, то й у школі мені це пропонували. Згодом мені пропонували це в Астрахані, також мені запропонували це, коли я була вже у Житомирі, але я була твердо налаштована. Так що, ось так.

– Дякуємо Вам. З Вами було дуже цікаво спілкуватися. У Вас був такий нелегкий період у житті, але Ви пережили його.

– Різні обставини були, але я вважаю, що я людина щаслива, тому що я займалася тим, що мені подобалося. Я займаюся і зараз тим чим я хочу, тим що я люблю. Я щаслива тому, що я дожила до таких років мені 84 роки, у мене в роду нікого не було, хто б прожив стільки, була тільки бабця, яка померла на 86 році життя, але у 79 років вона, ну як би Вам сказати, вже несповна розуму була. Та я вважаю, що моє життя дуже щасливо склалося. Я хочу прочитати одну річ, яка мені важлива, а прочитала я таке, якщо у нас в Україні професор працює на зарплату, яку він отримує від уряду, то це незвичайний професор!!!

– Дякуємо за інтерв'ю!

СУХАЧОВ

Станіслав Якимович,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії.*

Народився у травні 1951 р. в місті Кролевець Сумської області. Закінчив філософський факультет Ленінградського державного університету імені А. О. Жданова (нині – Санкт-Петербурзький державний університет) у 1975 р. Упродовж 1977–2018 рр. працював у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– *Скажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?*

– Я народився 24 березня 1951 р. в місті Кролевець Сумської області.

– *Що вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху?*

– Я цікавився історією, суспільствознавством і тому вже у 9–10 класах вирішив, що буду вступати на філософський факультет.

– *Чи хтось мав вплив на вибір майбутньої професії?*

– Батьки, мабуть. Мама в мене вчитель, вона мені порадила і багато в чому батьки сприяли моєму вибору.

– *Як вплинув Ваш вибір професії на Вашу родину – дітей, внуків, рідних?*

– Безумовно, вплинув, мої доньки нині з вищою освітою. Друга, молодша донька вже два роки як захистила кандидатську – кандидат медичних наук, дитячий лікар-психіатр. Тому, можна сказати, що вони вже пішли моїми слідами.

– *Де Ви навчались й чому обрали саме цей навчальний заклад?*

– Навчався я у Ленінградському державному університеті (як він тоді називався), на філософському факультеті впродовж 1970–1975 рр. Обрав чому? Тому що в Україні філософський факультет у той час був лише в Києві, і я чомусь обрав Ленінград. До того ж, тоді було пряме сполучення – потяг Одеса-Ленінград і дуже багато

випускників житомирських шкіл їхали вступати саме до Ленінграду, Москва – це було дуже престижно. З чотирьох оцінок я набрав 20 балів, чотири "п'ятірки".

– Що найбільше вплинуло на Ваш вибір?

– Те, що я дуже цікавився суспільствознавством, географію дуже полюбляв, читав уже тоді, будучи школярем, книги І. Канта, Г. Гегеля – трішки, хоча не дуже розумів, але як міг "читав" і це вплинуло, щоб обрати фах філософа.

– У Вас були інші варіанти для вступу?

– Мені чомусь захотілось на цей факультет, і я на нього вступив, хоча було дуже важко вступати.

– Наскільки складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Я можу Вам сказати, що тоді в Радянському Союзі ці факультети, всі суспільствознавчі, вони були заідеологізовані й перебували під пильним партійним контролем. Так, коли я отримав четверту "п'ятірку" з англійської, прийшов у деканат і сказав, що я уже студент, мені відповіли: "Ви не поспішайте. У нас рознарядка набрати всього вісім чоловік школярів". Це тому, що всі решта йшли вже з партбілетами, а я був після школи. Також сказали, що є сім місць для нас школярів, і якщо ви всі будете, то доведеться проводити додатковий конкурс. Але один абітурієнт не здав, так що конкурсу не було. А загалом конкурс був 26 чоловік на одне місце.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які були емоції?

– Емоції були дуже-дуже приємні. Найперше, тому що це був дуже потужний університет, один з кращих у колишньому Радянському Союзі і філософська школа там була одна з провідних, можливо, навіть, за деякими ознаками, сильніша, ніж московська. Тоді взагалі було три філософські школи – у Москві, Ленінграді, Києві. Також була і в Тбілісі. Ленінградська школа була одна з найвпливовіших. Так, для прикладу, можу сказати про окремих викладачів, які мене вчили. Зокрема, історію політичних вчень викладав учень Євгена Тарле. Ви, ж як історики, напевно знаєте, хто такий Тарле? Всесвітньо відомий історик. Окрім нього, відомі академіки викладали у нас. Тому, ще раз підкреслю, дуже потужна була філософська школа.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до нашого університету?

– Так би мовити, "сюди" я потрапив у 1975 р. Але було дуже складно, влаштуватися на постійну роботу. Працював лише як "погодинник" і одночасно працював у міськкомі комсомолу. Мені, по правді, там не дуже подобалось і я, пропрацювавши ще два місяці, вирішив залишити цю роботу, поїхав до Києва та попросив: "Дайте мені таке місце роботи, де можна викладати філософію". Тоді ж запропонували місто Комунарськ, сучасний Алчевськ, до речі, територія так званої "ЛНР". Там я попрацював півтора року, мені там не сподобалося, й тому зробив все, щоб звідти повернутись до Житомира, що й сталося 1977 р. Працював я декілька місяців лаборантом, потім пройшов через конкурс і вже з 1 грудня 1977 р. я працював асистентом кафедри філософії і наукового комунізму – попередника сучасної кафедри філософії.

– Як Вас зустрів колектив, які були стосунки з колегами?

– Дуже чудовий був колектив, була дуже сприятлива, доброзичлива атмосфера. Завідувачем кафедри був тоді, вже нині покійний, Олег Михайлович Швидак. Він створив всі умови, щоб мені була можливість піти навчатися далі. У 1980-му р. я поступив в аспірантуру Інституту філософії Академії Наук України (м. Київ). Закінчивши аспірантуру, я у 1984 р. захистив кандидатську дисертацію.

– На якій кафедрі Ви працювали, та на яких посадах викладали в університеті?

– Якщо перераховувати всі назви кафедр, то це треба брати трудову книжку, бо вони змінювалися у силу ідеологічних обставин, спочатку була "Кафедра філософії і наукового комунізму". Із проголошенням незалежності України назва кафедри змінилася, й вона стала називатися "Кафедра політекономії та політології", де я тривалий час працював, згодом також мінялися назви – політологія була включена в структуру кафедри всесвітньої історії до 2001 р.. А коли вже став керівником попередній ректор Петро Юрійович Саух – я вже працював на кафедрі філософії.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у Вашій студентські роки й в часи праці вже як викладача?

– Коли я був студентом, у нас дійсно займалися наукою серйозно. У нас були щорічні наукові студентські конференції, я брав в них участь. А почавши працювати в Житомирі, я також займався наукою, обрав тему "Філософські проблеми праці". Власне кажучи, цією темою мені випало займатися майже все життя, тому є багато публікацій з цієї теми – три монографії, одна одноосібна, а дві колективні, багато статей.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– У радянський період у нас були, так би мовити, "класичні дисципліни": "Діалектичний матеріалізм", "Історичний матеріалізм", "Науковий комунізм" – це філософські ідеї. Коли була проголошена незалежна Україна, я переорієнтувався на "Політологію", й викладав суто політологічні дисципліни, хоча ще були в мене такі дисципліни як "Основи конституційного права", "Геополітика".

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів? Кого Ви можете виділити як найбільш яскравих і за які риси та якості?

– За прізвищами, з таких яскравих, я можу пригадати доньку Володимира Шинкарука, Ірину Шинкарук. Багато навчалось наших студентів, які вже стали докторами наук, наприклад, Наталія Іванівна Астрахан – філологічний факультет. Багато колишніх студентів природничого факультету вже стали кандидатами наук, серед них, Ірина Першко, яка була дуже хороша студентка. Я пам'ятаю хороших студентів.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та в подальші роки?

– Відмінність була у тому, що в Радянському Союзі сам процес викладання суспільних дисциплін був заідеологізований, дуже багато було різного роду літератури, яка була обов'язковою для введення у курси лекцій, наприклад, матеріали з'їздів КПРС. Ідеологічний пресинг відчувався перед кожною лекцією, навіть були випадки, коли, так би мовити, люди "горіли" через те, що сказали щось зайве чи не "те". Потім, коли це відійшло у минуле, стало цікавіше працювати, викладачі суспільних дисциплін уже позбулися цього тиску, викладати стало цікавіше і ми більш вільніше стали себе почувати.

– Розкажіть, будь ласка, більш детально про Вашу наукову діяльність під час навчання.

– За час навчання в університеті я написав одну студентську статтю, надруковану у 1973 р. Загалом наш факультет був ідеологічний, на ньому вчилася більше іноземців з соціалістичних країн, батьки яких були дуже впливові. Наприклад, я навчався в одній групі з німкенею, вона була дочкою голови Ради Міністрів Німецької Демократичної Республіки. В кімнаті зі мною жили два німці, батько одного з яких був послом НДР у Японії, мати іншого – була заступником мера Східного Берліну.

– Хто був Вашим науковим керівником, якою була тема Вашого дослідження, що вплинуло на обрання саме цієї теми?

– Все своє викладацьке життя я займався проблемами філософської праці і захистив кандидатську дисертацію 1984 р. в Інституті філософії Академії Наук України (м. Київ). У мене був дуже впливовий керівник, він ще живий, йому вже за 90 років. Я відчував його сприяння під час написання дисертаційного дослідження. Тема моєї роботи була "Об'єктивні та суб'єктивні фактори перетворення праці на життєву потребу", ця досить складна наукова проблема, але мені вдалося її опанувати і майже все подальше наукове життя працював над її розробленням.

– Які громадські обов'язки (в радянський період або в період незалежності) Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка?

– Ми, викладачі суспільних дисциплін, всі були тоді членами лекторської групи обласного комітету КП України. Це передбачало, що ми мали їздити по всіх районах області, коли там проходили пленуми районних партійних організацій, і виступати перед присутніми. Також я дуже багато читав лекцій як лектор Товариства "Знання" різним аудиторіям, наприклад, для засуджених, людей із вадами зору, слуху тощо. Це було матеріально вигідно. Згодом, уже в роки незалежності України, дуже багато виступав по обласному телебаченню.

– Чи пам'ятаєте, як здійснювались громадські роботи у колгоспах (у радянський час)?

– Пам'ятаю, безумовно. Я був щонайменше двічі у колгоспах зі студентами філологічного факультету 1979 р. чи 1980 р. На філологічному факультеті було багато студентів із союзних республік Середньої Азії, зокрема, казахів, які вивчали російську мову. Саме з цими студентами одного разу я був в колгоспі села Рея, що у Бердичівському районі. І вже після катастрофи на Чорнобильській АЕС 1988 р. чи 1989 р. я із студентами їздив в Олевський район.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному педагогічному інституті/університеті імені Івана Франка? Чи існував якийсь політичний тиск? Якщо "так", то в чому він проявлявся?

– За часів Радянського Союзу були певні межі, за які викладачу-суспільнику не можна було виходити. А події, які дійсно вплинули? Дуже позначився розпад Союзу і проголошення незалежності

України. Докорінно стало змінюватися все, і методики викладання, і зміст викладання. Фактично ми всі, викладачі які працювали у вишах тоді перенавчалися. Коли розпався Радянський Союз такого пресингу, такого диктату, паперотворчості не було. Викладач міг йти в аудиторію і нас тоді вже не питали: "Де твої плани?".

– *Чи існував політичний тиск у зв'язку з війною в Афганістані?*

– Ні, я такого не скажу. Ніякого тиску не було, хоча викладач завжди був у напруженому стані і повинен був говорити те, що треба було говорити. У нас тоді в інституті був випадок, коли один викладач сьогодні сказав не те, що треба, а вже завтра в нього були шалені проблеми, і його навіть звільнили з роботи.

– *Які були умови праці після вибуху на Чорнобильській АЕС?*

– Було важко психологічно. Ніхто не знав, що то таке. Дуже багато було пліток, дезінформації, була навіть така дезінформація, що пів Житомирської області мали кудись переселяти у Краснодарський край. Воно впливало дуже негативно на людей. Тоді десь пів року-рік жили всі в стані напруги, тому що все було невідомим, йдеться про можливі наслідки й так далі. Безумовно, що воно впливало на студентів, особливо заочників.

– *Дякуємо за цікаве інтерв'ю!*

ТІТОВ

Станіслав Іванович,
старший викладач.

Народився 8 лютого 1949 р. в селі Андрушки Попільнянського району, закінчив Андрушківську середню школу, музичне училище імені М. Косенка в Житомирі, Київський інститут мистецтв. Працював у Житомирському державному університеті ім. Івана Франка старшим викладачем кафедри музики з 1981 по 2010 рр.

– Розкажіть, будь ласка, коли, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Я народився 8 лютого 1949 р. в селі Андрушки Попільнянського району, закінчив Андрушківську середню школу, музичне училище ім. В. Косенка в Житомирі, а також Київський інститут мистецтв (зараз відомий як інститут Поплавського). Після закінчення училища я працював інспектором обласного управління культури держадміністрації (тоді це називалось облвиконком), працював в музичній школі, був директором школи, і ось нарешті останніх 30 років працював старшим викладачем кафедри музики факультету підготовки вчителів початкових класів, так тоді називався наш факультет.

– Що саме вплинуло на вибір Вашого майбутнього фаху? Чи мав хтось вплив на вибір майбутньої професії?

– Ви знаєте, в таких справах дуже часто, той вплив завжди є, від рідні, мати співала, любив музику, брав участь у шкільній художній самодіяльності, мене в свій час називали Андрушківським Магомаєвим, тому, що в ті радянські роки дуже важко було вступити до якогось навчального закладу, тим більше у Житомирі. Але я вступив до музичного училища, й мій район тоді цим дуже сильно гордився. Можливо, гени, чи що ще, але так воно пішло, що я обрав цю професію.

– Що найцікавішого було у вашому навчанні?

– Розумієте, то був зовсім інший час, прекрасний і хороший час, коли ми дійсно вчилися і коли не було платної освіти, ми

виїздили в колгоспи, піонерські табори, на екскурсії, час був такий набагато цікавіший, приємніший, з доброю хорошою згадкою. Цікавого було настільки багато, що те згадуєш з просто великою приємністю.

– *Можливо, у вас були інші варіанти, які Ви розглядали, вирішуючи питання вибору навчального закладу?*

– Ні. Я без варіантів розглядав музичну освіту, я уже тоді, навчаючись в Андрушківській школі завойовував якісь перші місця в районі, потім в області. Тому розглядав тільки цей варіант, те що, більш усього подобалось.

– *Наскільки легко чи складно вам було вступити до музичного училища імені В. Косенка?*

– Цікаве питання. Справа в тому, що тоді до освіти підходили, дуже, як на українській мові, складно. Нас тоді набирали до музичного училища вісім чоловік на це відділення, яке мене цікавило. Це не те, що зараз, вас набирають. Приніс гроші, вчись так далі будь-де. Тоді треба було своїми силами, своїми здібностями на вступних екзаменах добувати це місце. Ось якщо, скажімо, паралель – на нашому факультеті, було так, що вступити, коли ми його відкривали у 80-тому р., було дуже престижно, конкурс складав 6–7 осіб на місце. Бачите, а зараз ніяким віником їх не загониш туди.

Повертаючись до мого вступу. Тоді до музичного училища нас набирали на спеціальність 8 осіб, й вчитись було неймовірно складно. Чому я це розповідаю? У нас є специфіка. Музика є штучним товаром, на наш факультет завжди йшли дійсно народні таланти. Й у нас було так, що якщо в гуртожитку живеш, то обов'язково якщо 3 хлопці чи 2 там є, то обов'язково треба було, щоб стояв інструмент (фортепіано, наприклад). То я проводжу паралель з нашим нинішнім факультетом, а зараз... а зараз так, що коли навіть батьки вимагають, що наша дитина вступила на педфак з музикою, то як же ж так, без інструмента? Тобто, щоб виховати обдарованого від природи і зробити з нього достойного фахівця, то треба, щоб ця людина декілька годин працювала на музичному інструменті, розвивала свої музичні та вокальні здібності. Недостатня матеріальна база на факультеті, немає, нарешті, інструменту у кожному класі. Коли декану чи коменданту батьки кажуть, що ми вже за свої кошти поставим інструмент, вони відповідають, що краще на це місце поставимо ще одне ліжко, й буде ще один студент.

В училищі ми в 5 годин ранку зривались, й цілу чергу стояли, поки відкриють це училище, для того, щоб до 9 ранку відпрацюва-

ти ті музичні предмети, які були у розкладі на сьогодні, а дуже багато навіть було випадків, що перед державними екзаменами, студенти з нашої групи від чергового ховались, поки він піде, й на всю ніч сідали за інструмент. Ви можете уявити, щоб зараз на всю ніч студент заховався, й тарабанів на фортепіано? Це навіть у страшному сні складно уявити. Або, скажімо, ще одне. Ми говоримо з вами про початкову освіту, ви мені таке поставили питання, що скорочення цією владою предметів – економія "середств". На чому? На освіті. Дійшло до того, що в училищі цей предмет, щоб підготувати студентів до державного екзамену, у нас було по пів сотні годин, особливо в останньому півріччі. Ви знаєте, скільки годин? Як можна підготувати фахівця? Ну буквально кілька годин, а про заочних ми взагалі не говоримо, це люди, які отримують диплом?!

Вас можна навчити вокалу, яким треба займатися кожен день з вашим голосовим апаратом годину-півтори, дві, три, а це ж факультет. Ви станете вокалістом, якщо ви маєте талант і не будете працювати щоденно? Ні, звичайно, це специфіка. Як можна заочно навчить диригувати чи співати? Ось така ситуація, на жаль, сумна для нашої молоді, а в даному випадку талановитій молоді, яка є у нас у нашій співучій рідній Україні. На цю тему я можу говорити дуже багато. Вона важлива, слід піднімати нашу духовність, нашу народність, нашу співучу народність в плані талановитості нашого народу, на цьому я закінчу, перейду до вашого питання, мені є що вам сказати.

– Коли Ви вже вступали у вищий навчальний заклад, Вам було легше вступати після училища ім. В. Косенка чи також були якісь складнощі саме під час вступу?

– Я закінчив училище вже з певним багажем, й мені вже зовсім не важко було вступати до Київського університету. І хоч працює камера, я можу сказати вам відверто. Училище будь-яке дає знання. Вища освіта – це диплом. Так що жодних проблем під час навчання у мене не було. Екзамени склав на "відмінно", навчався та закінчив інститут. Далі, як ви вже знаєте, музичні школи, далі – за конкурсом обраний старшим викладачем Житомирського педагогічного університету. Практично, я один з організаторів цього факультету. Від моменту відкриття на нього було дуже важко поступити. Він користувався неймовірно великою популярністю. Набирали дуже багато людей по 100 й більше, на потоці було від 4 до 6 груп. От ми й пишалися тим, що щось вміємо, своїми студентами ми гордились, своїми знаннями.

– *Чи займалися Ви науковою діяльністю під час навчання?*

– Ви знаєте, робота в університеті звичайна, це було необхідно, всі роки було необхідно. Крім неймовірної кількості громадських доручень, навчального навантаження. Скільки на тебе навалювали, що і в тому числі було й це.

Я звичайно, не захистився тому, що це були 90-ті, знаєте, музиканти і наукова робота – це дуже різні речі. Як це, піаніст якому потрібно грати 10–11 годин вдень, покине все і почне писати? Це може бути на будь-якому іншому факультеті, але не на нашому факультеті. І тому ми дивились на це так: якщо ти не дуже фахівець в музиці, ну то пиши, так. А темою моєї дисертації була: "Підготовка майбутнього вчителя до художнього і творчого розвитку школярів: засоби сучасної музики масових жанрів". Я її почав, але не захистив, тому, що буремні 90-ті роки, потрібно було думати в умовах, коли нам зарплату давали 2–3 долари, як прожити. Однак і таких грошей не давали, а давали посудом, чи іншими товарами. Тому треба було думати про родину. Про засоби виживання, чи спосіб виживання. Тому через це я не захистився, а далі були значні навантаження.

Повірте мені, займатися цим не було часу, тому що я гастролював: в Росії, Білорусі, Франції, Польщі. У мене були гастролі, ось і вам дав мої диски, які гуляли по Україні. Пісні у виконанні лауреата українських і зарубіжних конкурсів і фестивалів Станіслава Тітова. В мене є диски, всілякі, вони давали певний прибуток. Тому я свою професію вкрай любив, тому я працював, й віддавав свої знання і сили. Бажання не за гроші, відповідально вам скажу, а за те, що цю професію дійсно любив. Гроші заробляв в інших місцях. А цю професію я не зрадив, а працював згідно своїх вмінь, талантів, так. Бачите, ось газетні статті, які наш "Універсум" друкував "Від долі не втечеш", обласні газети, республіканські. Крім цього, писав вірші, вони теж друкувались всесоюзною газетою. Пам'ятаю, у "Комсомольській правді", у наших обласних газетах. Виступав у оперному театрі у Волгограді, чим пишаюсь. Серед моїх друзів, як ви бачите на фотографії, Зібров, Поплавський. Інші люди, які дали мені, можливо, більше, ніж навчальні заклади. І працюючи в цій сфері, я вирішив, що мені для моїх знань і вмінь кандидатська дисертація не потрібна.

Для інших професій, наприклад, як вам, може й треба. Вона мені не допоможе гарніше виконати якісь твори. А в мене був курс лекцій, який користувався дуже великою популярністю в області, це твори чи пісні наших днів. Протягом години, в загальноосвітніх

школах, інших навчальних закладах Житомирщини розказував про наших композиторів, виконував їх вокальні твори. Коли тебе управління освіти посилає в район з такою лекцією, з гарними афішами, то кожна школа з руками хотіла мене вирвати. Кожна школа готова була мені щось заплатити. Тому за тиждень я міг заробити набагато більше, ніж в університеті, маючи таку унікальну лекцію. Тобто, коли сам, чи з піаністом, чи під мінусову фонограму сам виконуєш ці твори. А виконати деякі твори було дуже важко. Тільки професіонал може це зробити. Наприклад, є такі твори: "Поклонимся великим тем годам" це ж наша історична пам'ять, зі своїми етапами. І як професіонал вам скажу, що коли в тебе з низу фа малої октави і фа другої октави, то фа малої октави мало хто на Житомирщині, а може і ніхто не може виконати.

То історична свята пам'ять нашого народу. І такі твори попутно з ліричними, народними українськими, чий дух національний дуже цінувався. Дуже складно було виїхати цілою делегацією, щоб хтось грав, хтось співав, а тут один, або з концертмейстером.

– Яким чином та в якому році Ви потрапили на роботу до Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка?

– Коли відкривався і починав працювати факультет підготовки вчителів початкових класів, ця спеціальність була дуже престижною та бажаною, тому я подав заяву на конкурс. Я пройшов, хоча було дуже багато претендентів. Ну, очевидно по цих показниках для доречності чи корисності факультету вибрали мене. Далі я став викладачем, старшим викладачем, й так пішло-поїхало. І з того часу я працював 30 років.

Професія вчителя була вкрай престижною в середній школі в нашої державі. І в ті роки, коли я прийшов в університет. А тепер, коли я пішов на пенсію, я дуже пишався, я заробив за 30 років наукову пенсію. Знаєте скільки ця пенсія, й що вас чекає? 2 400 гривень.

– Коли Ви саме прийшли на роботу до Житомирського державного університету, як Вас зустрів колектив? Які були стосунки з колегами?

– Повірте мені, це був, інший, щасливий час. Почнемо з першого. Ось на цьому місці, де ми з вами сидимо, був пустир. Через років 10 чи 15, тут почали копати ями для того, щоб збудувати оцей дійсно хороший корпус. Далі на факультеті іноземних мов, того не

було, який зараз розвалюється, який закріплюють цим металом. Був старий корпус, були студенти і ми, викладачі. На роботу йти хотілося, бо не було оцих інтриг, був прекрасний і щасливий час. Студенти організовували свої дні народження в одних аудиторіях, ми викладачі в інших місцях, й так далі. Ми вчилися, пишалися студентами, але ми могли відпочивати, це відносно питання.

Як працювалося? Жилося і працювалося студентам, які отримували всі стипендії, якщо ти вчишся більш-менш, кошти завжди були нормальні. І колектив прийняв, й студенти добре, й був світлий, прекрасний час. На жаль, який зараз просто опошлюється. Викладач міг кожен рік, написати заяву та поїхати в санаторій. Чи то ти в Сочі, чи то ти в Адлер, чи то в Крим, будь-куди. Вам, студентам, надавались пільги, теж, куди хочеш – їдь, тільки напиши заяву. Дітям нашим завжди безкоштовно теж, не так, як зараз, тільки за гроші, будь-куди могли поїхати в піонерські табори. Якщо не так, щось з харчуванням, пишеш заяву, виділяють кошти, безкоштовно харчуєшся в нашій "Берізці".

Потім старий корпус факультету іноземних мов розвалили, й побудували оцей чудернацький корпус, який почав розвалюватись на всі сторони. Його вже кілька раз скріплювали, зараз вже в кілька шарів з'єднали металом. Ну якось він стоїть, слава Богу! Тоді, звичайно, не було ще того фізкультурного, його будували. Я не пам'ятаю усі цифри, але він коштував десь мільйонів п'ять, а закінчили на двадцяти. Чому я про це кажу, тому, що це був певний сум для нашого факультету, факультету підготовки вчителів початкових класів, з додатковою спеціальністю музика. Тому університет домовився купити собі великий концертний зал у парку Гагаріна, де фонтан праворуч біля літака, пам'ятаєте, там хащі. Там, майже на 90 % стояв добудований величезний концертний зал, і ми думали відкрити там свій факультет. Але ця інфляція як почалась, то кошти були лише на початку, а коли закінчувалось будівництво фізкультурного то вартість піднялась з 4–5 мільйонів до 20. А коштів на відкриття нового корпусу педагогічного факультету вже не вистачило. Те ж саме й з біологічним факультетом. Як би ви бачили, який він був старезний і обшарпаний. Жодна будівельна організація не хотіла ремонтувати. І одна з них, завдяки ректору Івану Митрофановичу Кучеруку, згодилася. Іван Митрофанович прийняв рішення, залучити велику групу студентів у формі будівельних загонів, щоб вони оббили цю штукатурку, деякі приміщення там розширили, й взагалі все "підігнали".

Студенти працювали в три зміни. Їх забезпечували безплатним харчуванням. І через деякий час, не пам'ятаю, через скільки тижнів, керівник будівельної організації, прийшов й був надзвичайно здивований. За такий короткий час жодна бригада не зробила б, а студенти зробили. Знаєте, як казали: немає двох солдатів, давайте два студенти, якщо нема екскаватора. Студенти героїчними зусиллями оббили ці стіни, зробили стільки, що за кошти будь-якої будівельної організації неможливо. Тоді будівельна організація, шануючи подвиг студентів, почала його ремонтувати. І ми маємо той чудовий корпус, який очолює зараз Дмитро Вискушенко, син одного із наших колишніх деканів. Тут побудували філологічний факультет, зробили два переходи, тепер ви маєте щастя сидіти в цьому концертному залі.

– А що з приводу роботи університету в ці періоди? Вона змінювалась? Ставало краще чи, можливо, ставало гірше?

– Щодо роботи, то в той час можна було зароблять, жити, вчитися і ми були щасливі. Ми виїздили в колгоспи, якби ви поїхали на місяць у колгосп, ви б побачили, яке то щастя. Коли приїжджають представники з області 30 чи 130 таких гарних хлопців та дівчат, які рвуть хміль. Їх безкоштовно годують. Події були, життя просто вирувало. І не можна цей час, з тим щасливим часом навіть порівнювати, ніяк. Не можна рівняти той щасливий час, коли в серці і в душі у нас було щастя й багато таких чудових почуттів.

– Можливо, пам'ятаєте як пари проходили на вашому факультеті?

– Я не знаю, як у вас, але я вважаю, цю систему трішки не справедливою. Саме поняття "начитка лекцій" для музикантів не є прийнятним. У нас практичні були, отам треба виховати чи піаніста чи баяніста. По певних інструментах, а це музичний факультет, у нас було 2–3 заняття, якщо не щоденно, то 2–3 заняття. То в університеті цього немає, скоротили ці заняття до формальності. Я вам вже відповідав, що як можна виховати, підняти народний талант на високий виконавський рівень вокаліста, піаніста чи баяніста, щоб представлять достойно нашу Україну будь-де. Коли цих занять не кожен день, а скоротили учбові плани до такої міри, що одне заняття в тиждень, а то буває одне на 2 тижні. А що ти кожен день будеш робить? І знову я вам кажу про матеріальну базу, коли немає в кожному класі, не то що в класі, в кімнаті, де живуть студенти, інструмента, де він зранку грав чи розспівувався щоденно.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів, та кого можете найбільше виділити серед них?

– Знаєте, це зараз прийшов батько заплатив у вересні, а студент, де ти? Він же годувальник, ти його не виженеш. А то ми працювали, аура була зовсім інша. Ми працювали і хотіли показати свої знання і вміння і студенти старались. Я пам'ятаю всіх своїх деканів, я пишаюсь, що я з ними працював. Перший декан, з яким я працював, – Валентина Інокентіївна Пермінова, потім був Михайло Васильович Левківський, це легенда нашого університету, тоді Андрій Петрович Вискушенко, Людвиг Адольфович Маковський, Петро Федорович Романюк, В'ячеслав Дмитрович Усатий, Олександр Леонідович Музика. І зараз Володимир Євгенович Литньов. Він багато років працює і я при ньому працював. То хороші люди, які піднімали освітянську справу на вищий щабель. От я дивлюсь, де був куратором, а наше життя мірялось по 5 років, взяв на 5 років, не встиг за літо "викашлять", як тобі знову на 5 років.

І коли ще поїдеш в колгосп, ти знаєш чим дихають ці студенти, й одразу визначаєш актив, здібності. Гарна справа була, тут можна розповісти масу приємних добрих спогадів, й подвигів студентських, й наших і ваших. А студенти, знаєте тоді, коли ми працювали. Зараз студенти, якщо вони йдуть, то за 5 років знань там мало, вони не завжди грають навіть програму музичної школи. А тоді студенти, ось дивлюсь, де я був куратором, на кого не подивлюсь – просто приємний спогад як про талановитих студентів. Які дійсно свої природні здібності відшліфовували, і які працюють, може, і до цього часу в загальноосвітніх школах і в музичних школах.

І от коли ми казали, де я закінчував загальноосвітню школу в Андрушках, то ми коли йшли по одній із вулиць, бачили, що це вулиця вчителів наших. Особняки добротні, все решта було в розрусі. Тобто, жартома говорячи, ми говоримо про те, що на вершині слави, почесною була професія вчителя. Поступити важко, знання здобувати важко, але, то щасливий чудовий час був. От чому наші фахівці цінувалися і зараз їх забирають, вони вже за цей час мають досвід закордонний, їх приймають будь-де.

За цей час я маю звання "Відмінник освіти України", публікації свої в багатьох газетах, закордонні гастролі. Згадую масу студентів з любов'ю і теплотою душевною, масу грамот, своїх дисків, як вже казав. Тобто, життя пройшло й я б сказав, що вдалось. Але ставлення до пенсіонерів держави таким бути не повинне... як за кордоном – людина вийшла на пенсію, вона починає жити, вона їздить за кордон, вона мандрує, вона щаслива.

– Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному університеті та чи пам'ятаєте, як здійснювалися громадські роботи в колгоспах?

– Дуже хороше питання із приємністю я його згадую. Громадська робота: куратор постійний, а ви знаєте, що таке куратор? Не знаю, як зараз, тоді куратор був щоденно з цими дітьми. В день він на парах, після обіду він приймає скарги студентів і студенток, хто кого образив і хто в кого каструлю кинув, що там з батьками. Плюс у гуртожиток нам майже кожного вечора потрібно було ходити, контролювати, повиганяти хлопців з цих кімнат і так далі. Це, раз куратор, головне, я це розкажую жартома, але по суті, серйозні речі я говорю жартома, але вони зрозумілі. Я вів вокальний ансамбль, який займав призові місця, а це дуже тяжка робота була на філологічному факультеті. Займався питаннями самодіяльності і, крім цього, окрема виконавська діяльність. Це концерти в театрі на всіх заходах, їх було дуже багато в театрі, телецентрі, в університеті. Крім цього, у мене був єдиний унікальний цикл лекцій "Пісні нашого часу", про які я вам уже розповідав, я всю область об'їздив. Це були нормальні фінансові кошти. Це було дуже приємно тому, що розказати за годину про музичне пісенне надбання було дуже складно. Я це розповідав і тут же співав своїм голосом під фортепіано, чи під "мінусовку" виконував. Бувало так, що і тижнями мене у відрядження відправляли по району за унікальні лекції. Тобто, не було коли в гору глянути від цього навантаження. Це було гідно, поважно, авторитетно.

– Чи пам'ятаєте Ви, як здійснювались громадські роботи в колгоспах?

Я це не те що пам'ятаю, воно в мене як зараз, як вчора. Студенти звичайно, не навантажували себе. Вони рвали собі хміль чи яблука, й так далі. Ну, як правило, ти як приїздиш? Як представник з області, й зрозуміло, тут тебе вже міліція охороняє, й відганяє, тому що хлопці з усього району збігаються, красуні педінституту живуть в якомусь корівнику, як же так можна. Ну, я з часом відшліфував цю роботу. О двадцять третій годині дівчата – спать, як би хлопці не просили. Черговий підіймає о шостій, або о сьомій, щоб йти на роботу. Це організація концертів, цих же студентів у клубі, й іншої інформаційно-концертної роботи. Я завжди був на стороні студентів, і якщо скажеш: "дівчата і хлопці, щоб все було гарно, щоб ви дійсно були достойними представниками, ведіть себе гідно, щоб не було ніяких скарг. Вас охороняє обком партії, турбую-

ться про ваше харчування, батьки приїздять у суботу-неділю; місцева влада вас шанує; дивіться, не компрометуйте Житомирський педагогічний інститут".

300 метрів від клубу чи корівника, де ми там жили в нормальних умовах, то ваша територія. Якщо приходить якась хазяйка і каже, що там "свиснули" курку, ясно, я посварюсь на вас, але буду другим оком моргати, що я на вашому боці. Тобто, виконуючи план по заготовці хмелю, який цінувався у всьому світі, чи копаючи картоплю, чи збираючи, ми вирішували і державні плани, й робили рекламу нашого університету. Тому, що з того села відразу з'являлись вступники. А також давали можливість студентам розкрити себе. Хто лідер? Хто пасивний? І на цей актив ти спираєшся всі наступні 5 років. То щасливий час, повірте, ми там жили.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

ТКАЧЕНКО

Олександр Кирилович,
*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри фізики.*

Народився 1 серпня 1946 р. у с. Гута-Поганівська Малинського району Житомирської області. Закінчив Житомирський державний педагогічний інститут ім. І. Франка. Працював на кафедрі фізики Житомирського державного університету імені Івана Франка з 1971 по 2019 рр.

– Що Ви можете розповісти щодо Вашого навчання та роботи в нашому університеті?

– Після закінчення одинадцяти класів я вступив до Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка на фізико-математичний факультет, спеціальність – фізика та загальнотехнічні дисципліни. Закінчив цей ВНЗ у 1967 р. У період навчання був прийнятий до Комуністичної партії Радянського Союзу, й був секретарем комсомольської організації факультету. Після закінчення інституту працював в Олевській школі № 1, звідки за призовом пішов до радянської армії. Відслужив рік, повернувся й працював у Малинській середній школі № 3. Перейшов працювати у наш ВНЗ у 1971 р., на кафедру фізики, завідувачем лабораторіями. У 1975 р. вступив до аспірантури за спеціальністю "фізика напівпровідників". Керівником у мене був член-кореспондент Академії Наук України, завідувач кафедри експериментальної фізики Київського державного університету імені Тараса Шевченка Грисюк Віктор Валентинович. Закінчивши аспірантуру, я повернувся до Житомирського педагогічного інституту в 1978 р. та, захистивши дисертацію, у 1980 р. одержав ступінь кандидата фізико-математичних наук. Після цього я працював старшим викладачем, доцентом, завідувачем кафедри фізики 28 років.

– А можна тепер трішки докладніше про Ваш вибір професії? Коли та де, в якій сім'ї Ви народилися?

– У сім'ї вчителів. Батько також був фізиком, завучем, директором сільської школи. Це в Малинському районі. Та й так прищепив любов до фізики.

– Наскільки легко чи складно було вступити до нашого університету?

– На той час треба було складати п'ять вступних екзаменів: фізика усно, математика усно, математика письмово, українська мова – твір, англійська мова. Надавалась перевага першим дисциплінам, фізико-математичним. Я одержав три п'ятірки, а от українську на четвірку здав і, чесно признаюсь, англійську здав на трійку. Хто ж на селі викладав англійську мову? Прийшов вчитель із полону, з Німеччини, а йому сказали: "Ти з полону прийшов, з Німеччини, значить ти знаєш іноземну мову". В ті роки, це після війни було. Я перший семестр не одержував стипендію, але мене поселили в гуртожиток, значить я в чомусь виграв.

– Ви приїхали до Житомира, якими перед Вами постало місто та цей навчальний заклад? Які були враження?

– Після війни ВНЗ був відбудований тільки у 1962 р. Чоловічу гімназію, яка тут була, зруйнували під час війни. А при відбудові "наростили" ще третій поверх, він ще мав запах свіжої фарби. Взагалі молоді викладачі були дуже відомі, всесвітньо відомі фізики. Шмулян, на кафедрі фізики, Карасик, Шаренко, потім він став завідувачем кафедри.

– Яким був настрій молоді щодо навчання, освіти після війни?

– З класу, який я закінчив, одинадцять класів при Хрущові було, тільки троє вступили у вищі навчальні заклади. І то, третя поступила не за першим разом, а через рік. Знаєте, була така мрія – вийти з села, тому що там не давали паспорти, практично було рабство, кріпосна система. Паспорти давали тільки дітям інтелігенції. Оскільки мої батьки були вчителі, вони одержували більшу заробітну плату. Повага до вчителів була достатньо висока. І я мав паспорт, міг виїхати з села. Решта – діти селян, не мали права виїхати, їм не давали паспортів. Така ситуація. І тому я був дуже задоволений. У нас в групі була достатньо висока конкуренція. Із 25 чоловік у нас було 12 з золотою медаллю. Конкурс був невеликий, десь два з половиною чоловіка на місце, але це був реальний конкурс.

– Ви змінили місце проживання, чи вплинуло це якось на Ваше навчання? Можливо виявились якісь труднощі?

– Ніяких труднощів. У кожної дитини було певне завдання на кожен день. Сільські діти жили перший рік у гуртожитку. У нас були студенти, які вже відслужили в армії. Була якась дивна ситуація: тільки поступив на перший курс, а в кінці першого курсу забирали в армію. Я мав іти, але в цей час прийшов наказ про те, щоб дати відстрочку. Чому так? В 6 років я пішов у школу і був молодший на один рік за всіх, в цей момент поступив наказ або рішення Кабінету міністрів, що хто навчається у вищих навчальних закладах давати відстрочку на один рік, на період навчання. А після закінчення, ми служили не два, не три, а один рік. На місця хлопців, яких забрали в армію, прийшли ті, які вже відслужили. Мене оточували люди, які старші мене, і вони вчили. У нас в кімнаті була військова дисципліна. По черзі хтось мав варити, прибирати в кімнаті. Був у мене друг, Юзефович, і після першого курсу, оскільки я уже одержував стипендію, ми з ним пішли на квартиру. Далі ми отак от вдвох один одному допомагали. Він уже відслужив і передавав мені свій досвід. На весіллі я був його маршалком. У кожній ситуації можна знайти вихід, якщо ти спланував і маєш в житті певну стратегічну ціль. Якщо ти прийшов сюди, щоб погуляти, то значить не навчатися. Я мав з першого курсу мету – поступити до аспірантури, продовжити навчання. І через це я з першого курсу ріс.

– Ви вступили в аспірантуру та продовжили викладати. Можливо, Ви можете розказати, які саме предмети Вам подобались?

– У 1970-ті рр. фізик у світі був на рівні голлівудської зірки. Це тривало десь до 1990-х рр. Конкурс в аспірантуру був досить високим і мені спочатку не хотіли давати направлення. Переді мною поступав по черзі теж мій товариш, з яким ми вчилися. І він тричі не поступив, каже: "Та я вже втомився поступати". І я пішов. Поступив з першого разу. Але, будучи в аспірантурі, при такій постановці задач і при такому конкурсі, коли ти захищаєш дисертацію і, коли ти одержуєш заробітну плату, – то досить різка різниця. Скажемо, якщо ти старший викладач, тобто вже з досвідом, у тебе було 160 карбованців. Якщо це був долар – один карбованець, то це 160 доларів. Захистився – одержуєш 320. Уявляєте? Це 320 доларів. Продукти були дешевші, з'явилася можливість придбати якісь "Жигулі". Я кооперативну квартиру зміг купити, автомобіль. Коли я повернувся, то ми працювали із університетом Шевченка у питаннях космічної і військової програми "Восток". Ми вирощували кристали. Займалися дешифратором та шифратором. Наприклад, він розшифровує весь спектр сигналів, які йдуть

з космосу і можна його, відповідно, прочитати. І шифратор, він шифрує сигнали і всякий об'єкт буде невидимий для радіолокаційних установок. До нашої команди входили Щербина, Варивончик. Нас троє – це була основна група. За гроші, що ми заробили, вдалося купити п'ять квартир для викладачів. В мене був "Москвич", я кожен тиждень їздив та купляв прилади. В нас були гроші, які ми могли потратити на забезпечення цих приладів. А заробітну плату собі ми не могли підвищити. Тобто це було 110 карбованців. Плюс 320, всього – 400. Стільки генерал одержував або шахтар у шахті. Сталося так, що я був наймолодшим на кафедрі, дехто пішов з життя, – і тоді я думав: як же поновити кафедру? У мене після аспірантури залишилися знайомі в Інституті фізики, Інституті напівпровідників, Київському університеті ім. Т. Шевченка – і я почав до них відправляти молодь, до свого керівника Грисюка Віктора Валентиновича, Варивончика Миколу Миколайовича. Приблизно 30 чоловік, з них зараз 14 працюють за кордоном, full-професорами. Ми з ними гранти маємо і публікації. Вони запрошують мене, я їздив в США, Німеччину, Францію. Планую поїздку в Чехію, Туреччину. Зараз п'ятеро працюють у США, один – в Німеччині, двоє – в Польщі, троє – в Туреччині, в Англії – один та ще один у Чехії.

– Повернемося до Ваших студентських років. Які громадські обов'язки Ви виконували в Житомирському державному педагогічному інституті імені Івана Франка?

– Я був секретарем комітету комсомолу факультету, й входив до комітету комсомолу інституту. Я працював при п'яти ректорах. Першим був Осляк Іван Федотович. Я зараз так пам'ятаю, він викликає нас, оскільки ми члени партії з Варивончиком, й каже, що "треба проводити ознайомлення, додавати освіченості по загальних пунктах, створити радіоцентр". У нас він називався радіорубка, де були великі підсилювачі, магнітофони. В нас був перший магнітофон. Був Гриневич, який зробив перший кольоровий телевізор. На другому поверсі у нас була така радіорубка. Був Лецькін з філфака, він прийшов і був нашим режисером. Динаміки стояли по всьому корпусу і студенти на великій перерві могли слухати музику.

– Можливо, Ви щось можете розповісти про практики?

– Тоді просто було для студентів – перше вересня – в колгоспи. Як правило, в колгоспах ми якусь картоплю копали. Збір хмелю був, це було цікаво. Молодість, ви ж розумієте. У будівельних загонах я мало брав участь. В літній період – батько – директор шко-

ли і був директором піонерського табору, а я завжди приходив туди вихователем і вдома допомагав, бо батько – був інвалідом війни, відповідно, заробляв певні гроші. Так було найкраще, так що я з дітьми працював.

– А що Ви можете розповісти про студентські роки: які предмети та викладачі Вам запам'ятались найбільше?

– У той час вивчалася "Історія КППС", яку ми тоді "страшно" вчили. Була філософська дисципліна "Атеїзм", тоді боролися з релігією. А майже всі інші – дисципліни фізико-математичного циклу. Виконували велику кількість лабораторних робіт. Відступлю трішки від теми, та розповім вам таку ситуацію, яка склалась вже під час роботи в інституті. Одного разу ректор мені каже: "Будеш завідувачем кафедри". Я ж відповідаю: "Як завідувачем кафедри, коли викладачі кафедри – всі мої викладачі? Піду з ними переговорю". Я з ними переговорив, вони кажуть: "Звичайно, Саша, ми за тобою". При чому, "Саша" казали. Я чекав, коли вони мене вже назвуть Олександром Кириловичем, а потім пройшло. Я потім вже скупав, щоб на мене хтось сказав "Саша". Всі викладачі, професор Цілінко, доцент Мордовець, доцент Вещицький, доцент Кліх, Мишечко, Фірчук, Біленький. Тоді багато було викладачів. Була одна жінка у нас – Літвінцева, і все.

Мені подобвся Цілінко. Сталося так, що я йшов на "червоний" диплом. Цілінко прийшов молодим викладачем, захистив дисертацію. Він прийшов із школи. На оглядових лекціях ми задавали йому запитання, а він не міг відповісти. Складалось враження, що нас хтось підговорює, щоб його "завалити". От на державних екзаменах був головою комісії викладач із КНУ ім. Т. Шевченка. Коли оголошувалися оцінки, всім чотирьом поставили четвірки, щоб ви знали, але пояснення таке було – вживання русизмів під час відповіді. Я не одержав "червоний" диплом. І вже на випускному вечері я дивлюсь, а Цілінку так незручно. Коли я йшов зі школи сюди, то він всіх відкинув, хто претендував на місце завідуючого фізичними лабораторіями, сказав: "Тільки Сашко в мене буде". Ми з ним після цього мали шість публікацій. Він хотів, щоб я був не кандидатом фізико-математичних наук, а кандидатом педагогічних наук, але з методики викладання фізики. Він зробив великий вклад у розвиток факультету, якось сказав: "Я не піду з роботи, мене вперед ногами винесуть". Весь час він робив прилади, 83 роки прожив. Його прилади і зараз завод "Електровимірювач" випускає. Ми працюємо з "Електровимірювачем", у нас є договір. Ці прилади в США, Італії конкурують. Ми виграли гранти, перемогли Росію, Китай. Були на ВДНГ у Москві, медалі завойовували.

Він був наставником. І з іншого боку, ви знаєте, ми стали одним думцями, тобто однаково підходили до багатьох речей, які є вищими в світі. Таким ще був Вещицький. Він не був фізматним кандидатом, але був деканом. І він теж був моїм наставником, бо на шістнадцять років старший від мене. Ми були друзями. І Нестерчук такий був. Є багато прикладів, як вони виручали, як могли насварити. Я такий, знаєте, першокласник, але у них дуже добре навчився і вони багато передали. У декана була така приказка: "Труси як грушу, люби як душу".

– Яким було Ваше студентське життя, атмосфера в групі?

– Декілька чоловік було, які поступили після двох років стажу на виробництві. Тоді вони йшли поза конкурсом. Їм важко було навчатися, ми допомагали, наприклад, задачі розв'язувати, таких було в нас троє на групу, які потужно та швидко розв'язували. Так, один йшов на початку, в першій п'ятірці розв'язував всі задачі, потім брався за свій білет. Така в нас взаємодопомога була. Дівчата завжди, коли ми приходили до них, готували нам їсти, пригощали. Коли ми стипендію одержували, а вони ні – ми ділились. Вихідний один був, неділя. На Новий рік корпус єдиний, тут філологічний факультет був й фізико-математичний. Ялинка ставилась у спортивному залі, на третьому поверсі, кожній групі давали аудиторію і викладачі ходили, конкурси проводили: краще оформлення стола, краще оформлення аудиторії. Після того, як ми зустрічалися, ми йшли до ялинки. Дружба була не тільки в середині, між групами, а й між факультетами. Більше хлопців було на фізмати, більше дівчат – на філфаці. І вони тянулися до нас, ну а ми, відповідно до них. Було простіше життя, але морально воно було вищим, ніж здається. Ну, я не знаю, як зараз точно, але по своїх онуках, які закінчували ВНЗ, я бачу, що є різниця. Знаєте, чим людина заможніша, тим краще їй все вдається, але й егоїзм також видно. Ну ви ж самі це відчуваєте... І конкуренція по стипендіях. У нас реально було приблизно 75 стипендій від кількості студентів. Простіше вирішувалось питання: якщо трійка одна є – все, стипендії не буде.

– Ви раніше казали, що стипендію протягом першого семестру Ви не отримували, а яку потім отримували?

– Тоді була підвищена стипендія 35 карбованців.

– І що на неї можна було купити? Ви вже згадували, що купити багато чого не можна було, і Ви ділилися в основному.

– Ви знаєте, так. Я вам хочу сказати, що тоді м'ясних виробів в магазинах не було, однак можна було за 50 копійок в студентській їдальні поїсти. Це щось там перше було, котлета, якийсь гарнір і

щось запити. Звичайно, харчі з дому брали і самі готували. Сніданок і вечерю самі готували. В їдальню ходили на обід.

– Ви також казали, що був всього один вихідний і часу на дозвілля не було. Але може у Вас було якесь хобі, окрім заняття фізикою?

– Ну дивіться, що значить хобі? Не хобі... Була потреба заробляти гроші, адже батьки не могли забезпечити нас повністю усім необхідним (у нас в сім'ї було троє дітей). І ось ми з друзями за винагороду розв'язували контрольні роботи для заочників. Ми брали все. Фізика, математика, іноземна мова, курсова робота, дипломна робота – все. За додатково зароблені кошти могли дозволити собі модний одяг, взуття, дівчину запросити в кіно чи кав'ярню. Доводилось і вагони розвантажувати.

– Тобто робота під час навчання у Вас завжди була. А Вам вона не заважала навчатись?

– Суть в тому, що тоді суворо було із відвідуванням. Можна було домовлятися, але ми не зловживали цим. А виконання контрольних, практичних, лабораторних робіт для заробітку, навпаки, посилювало наші знання. І режим роботи виробився. О сьомій годині фіззарядка, сніданок. До речі, щодо хобі: я був членом збірної з настільного тенісу. У мене був третій розряд з гімнастики, перший розряд – з волейболу. Ми перше місце серед навчальних закладів з волейболу посіли в Житомирі, перегравши сільгоспінститут. Тоді перший розряд дали. Ще й на танці встигали...

– А чи підтримуєте Ви контакти з колишніми одногрупниками?

– Так. Я вам хочу сказати, що сталося так, що коли я та мої друзі (Варивончик і Щербина) залишилися тут працювати, то інші наші випускники вже мали дітей. Ми дружили та загітували потім і їх дітей поступати до нас. А усі разом останній раз зустрічались на 50-річчя закінчення університету. У нас у кожного є телефони інших, тож зв'язуємося та допомагаємо один одному в різних ситуаціях.

– Давайте перейдемо до Вашої наукової роботи. Скажіть, будь ласка, чи займались Ви науковою діяльністю під час навчання?

– Ви знаєте, наукова робота... Тоді досить серйозно до неї ставились. Що означає наукова робота студента? Це зараз написав там щось, і – студентська наукова. Фізика – це така наука, що якщо публікація буде, це, вважайте вперше у світі зроблено. Спробуйте

зараз студентську зробити, і наукові дослідження, щоб це було вперше в світі. І не було таких масових дипломних робіт. Навіть не планували. З Цілінком якраз, і Кліх там був, ми брали участь у виготовленні приладів. Одного разу й курсова "потягнула" на наукову публікацію.

– У чому суть специфіки викладання фізики?

– Специфіка викладання фізики у живому експерименті. Коли ти розповідаєш про якесь явище, про якісь закони, треба показувати студентам, що воно є. У нас одинадцять лабораторій, які й слугують саме для цього.

– Чи пам'ятаєте своїх студентів, яких навчали і навчаєте? Можливо ви можете когось виділити?

– Таких студентів багато. Наприклад: Гнущенко, він full-професор в Штатах, безліч нагород, унікальних наукових публікацій. Там же Юра Грабовський, Бучнев Саша працюють науковими співробітниками або full-професорами з Гнущенко. Я є консультантом цього університету. В Туреччині Вова Шеремет. Він тут за три роки захистив кандидатську дисертацію, потім – докторську. А усіх талановитих студентів і перелічити важко.

– Дякуємо за цікаве інтерв'ю!

ТРУСКАВЕЦЬКИЙ

Євген Степанович,

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри зоології.*

Народився 5 квітня 1934 р. в містечку Снятин Івано-Франківської області. Закінчив біологічний факультет Чернівецького державного університету (нині – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) у 1957 р. Упродовж 1970–2015 рр. працював у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

– Скажіть, будь ласка, що вплинуло на вибір майбутнього фаху і чи вплинула на Ваш вибір родина?

– На мій вибір, насправді, ніхто не впливав. Це були післявоєнні роки, пережив війну, навчався в школі з перервами, під час війни, і після закінчення школи просто треба було вступати у вищий навчальний заклад, щоб підвищити свій життєвий і світоглядний рівень. У 1952 р. я вступив до Чернівецького державного університету.

– Чому саме цей навчальний заклад Ви обрали?

– А тому, що він був найближче до дому, всього 35 кілометрів від мого житла. Тоді треба було брати з дому продукти і запасатися на весь тиждень, щоб жити і навчатися нормально. Близько додому, зручно і взагалі, у нас тоді були при вишах сфери впливу на окремі території. Взагалі, вишів тоді не було багато, а університетів таких як Чернівецький, державних, класичних університетів в Україні було всього сім. Так, південна частина Тернопільської області, вся східна частина Івано-Франківської області і вся Буковина зосереджувалися у Чернівцях. Були налагоджені хороші зв'язки з обласним центром, та й 35 кілометрів це близько і зручно було до батьків навідатися, й допомогти літом. Такий був власне вибір професії.

– А були у Вас якісь інші варіанти, можливо Ви планували вступати в інший навчальний заклад?

– Та ні, варіантів особливих не було, тому що я після того, як складав державні іспити у школі, став працювати піонервожатим в

піонерському таборі там же в Чернівецькій області, і в той же рік вступив до університету. Великих планів ніяких кудись далеко їхати не було.

– І наскільки складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Як складно? Я й не можу проаналізувати. Приїхав, складав екзамени, конкурс був приблизно дві людини на одне місце. Між іншим, з нашої школи в цей рік вступили троє випускників, моїх однокласників.

– Яким перед Вами постав навчальний заклад? Які у Вас були емоції? Що Вам сподобалося?

– Чернівці взагалі гарне місто. На щастя, так склалося, що Перша і Друга світові війни пройшли повз Чернівці. Це невелике місто, але з багатою архітектурою. Я пишався, що навчаюсь у цьому університеті, тому що його центральний корпус – це колишня резиденція буковинських митрополитів. Нині ця будівля має статус пам'ятки ЮНЕСКО. Це одна з найкрасивіших будівель, можна сказати, і в Європі.

– Чи пам'ятаєте Ви, як відбувалися практики і особливо виїзні та громадські роботи у колгоспі?

– Такі практики для нас розпочалися уже з 1953 р., коли студентів других та третіх курсів двічі на рік відправляли на роботу до колгоспу.

– Розкажіть, будь ласка!

– Нас, студентів, направляли по всій Україні. Основна робота студента полягала у тому, щоб їхати на боротьбу із цукровим довгоносом на Східну Україну. Я два рази був в Кіровоградській області після третього та четвертого курсів. У колгоспах були великі плантації цукрового буряка, викопувалися рівчаки навколо полів, цей жук повзав по плантаціях і падав у рівчаки. А наше завдання було набрати дусту і насипати у рівчаки. Чули що таке? Це така хлорорганічна сполука, офіційна назва за аббревіатурою ДДТ або дихлорофенілетан, а в народі – дуст. Це взагалі-то дуже шкідлива речовина, яка була заборонена у багатьох країнах світу вже з 1950–1960-х рр. Так, я двічі на тодішній Кіровоградщині, одного разу у селі Трилісі, а другий – у Знаменці з тими жуками боровся за допомогою цієї отрути.

А взагалі, наші студенти їздили не тільки в Кіровоградську область, а й в Одеську й Миколаївську. Це був травень, довгоносик

розповсюджується саме в травні, треба було його тоді ловити в рівчаках і травити.

Ще й у вересні, як правило, відправляли студентів в колгоспи на збирання картоплі, кукурудзи. Це вже відбувалося у місцевих буковинських господарствах. Життя наше тоді не було сумне – там у селах організовували й концерти, танці. Ну, треба було й їздили, й працювали...

– А заробітну платню отримували якусь за працю в колгоспах?

– У Кіровоградській області нам лише оплачували відрядження, проїзд і харчування, а іншої оплати не було ніякої. Працював принцип: попрацював – поїв.

– Тобто можна було жити?

– Ну..., як можна було жити, воно ж не дуже хотілося, тому що, це вважайте два місяці у рік втрачалося навчання, за рахунок навчального часу все відбувалося.

Практики повноцінні ми проходили як біологи на біостанціях, у горах в шахтах. На кордоні з Румунією була одна підстанція, де ми перебували. Друга розташовувалася недалеко від Чернівців, там ми і проводили практику. Самі студенти готували собі їжу, попередньо отримували гроші на відрядження, за них і жили. Жили, співали, концерти влаштовували, все як у студентські роки, було весело...

– Чи були у Вас авторитети серед викладачів. Що Вас у них зацікавило, можливо манера чи подача матеріалу, чи як вони ставилися до студентів?

– Викладачі ставилися до студентів чудово! Авторитетом моїм найбільшим в університеті був ректор, у якого я писав дипломну роботу і виконував перші наукові дослідження. Саме разом з ним в мене вже в студентські роки було опубліковано дві наукові праці. При чому, я працював тоді із радіоактивними ізотопами. Це ж, зважте, був лише 1955 р., тобто після закінчення Другої світової війни пройшло 10 років, а університет придбав спеціальне обладнання – установка типу БР, так називалася. У цьому приладі вивчалися мічені атоми – це мічені радіоактивною ниткою певні елементи у складі речовин. І от я працював з амінокислотою, яка називається метіонін, а в ній сірка була мічена радіоактивною міткою. Це тоді була дуже цікава робота, за допомогою цих "міток", досліджуючи рух радіації по тілу можна було спеціальними лічильниками встановлювати, де збирається ця радіоактивна речовина. На основі таких досліджень було опубліковано дві праці і тому для мене ця людина

була хорошим керівником, авторитетом і я досі пам'ятаю його як хорошого керівника і ректора. Довгий час він працював ректором, потім вже прийшла зміна, це вже було без мене...

– І що Вам найбільше запам'яталось із Вашого студентського життя?

– О Боже мій, тут є багато що розповідати... Я займався спортом, гімнастикою і баскетболом, мав певні досягнення із спортивної гімнастики, працював вже по другому розряду, але далі не просунувся, бо і навчання, і робота, то туди і туди, складно було. І ось у 1954 р., це мені якраз було 20 років, було заплановано провести у Москві Всесоюзний парад фізкультурників. Запланований він був на липень місяць чи на серпень місяць, і туди розпочався конкурсний відбір усіх делегацій і областей, де Україна представила свою делегацію у кількості однієї тисячі осіб, мабуть трохи більше половини хлопців, половина дівчат. Відбирали зі спортсменів, які могли виступити на Всесоюзному параді фізкультурників. Я пройшов такий конкурс, з Буковини нас було всього 14 чоловік. Запам'яталося найбільше те, що я у складі делегації два місяці, один місяць у Києві, а другий – у Москві проходили підготовку до цього Всесоюзного параду фізкультурників. У Києві, крім тренувань і підготовки до параду, нам чудово були організовані зустрічі з відомими людьми. І я, як сьогодні, пам'ятаю ці зустрічі з Андрієм Малишком, Платоном Майбородою, Максимом Рильським. І дуже запам'яталась зустріч із Максимом Рильським, він був веселий, навіть, так би мовити, трішечки симпатизував дівчатам. Дуже людяний і веселий був Андрій Малишко. В цих зустрічах відчувалася, розумієте, сама Україна. Українське слово, говорили українською мовою, хороші веселі люди. Це взагалі я вперше так був у Києві. Крім цього, нам влаштовували екскурсії до музеїв: Києво-Печерська лавра, Софійський собор, музей Тараса Шевченка. Для мене це було велике розширення світогляду, тому що, так би мовити, приїхав хлопець із села, який до цього нічого подібного не бачив.

Тоді тільки-тільки в Києві розпочинало роботу телебачення, 1954 р., вже телевежа стояла, якщо ви знаєте Київ, універмаг ЦУМ, то за ним вона розташовувалася і розповсюджувала сигнал телебачення. Ця телевізійна вежа транслювала телебачення на всю Київську область. У Чернівецькій і в інших областях ще не було телебачення.

Так що ця підготовка у Києві до Всесоюзного параду фізкультурників запам'яталася мені на все життя.

Далі був місяць у Москві. Я перший раз також у своєму житті перебував у Москві. Туди приїхали делегації з усіх 15-ти тодішніх радянських республік. Але ми жили окремо в казармах. "Жовтневі казарми" вони називались. Підготовка йшла посилена, але також були організовані екскурсії, зустрічі. Багато музеїв нам вдалося тоді відвідати. Найбільше мені запам'яталася Московська збройна палата у Кремлі. Це величезний музей, окремі експонати звідти пам'ятаю ще і досі: шапка Мономаха, всі ці брички, на яких їздили царі московські. Знаменитий музей. Після цього, я певна річ, уже туди в Кремль ніколи і не потрапив. Відвідали і Большой театр. Лише один раз у житті мені вдалося у ньому побувати. Я багато разів вже після цього приїздив до Москви, але потрапити до нього більше не міг. Далі була Третьяковська галерея, сильні враження після її відвідин залишилися. Я пам'ятаю, як сьогодні, картину Іллі Рєпіна "Іван Грозний і його син Іван". Її виставили на огляд якраз після реставрації. Перед тим, один шизофренік порізав її тоді.

Загалом, у Москві ми місяць готувались і виступали на цьому Всесоюзному параді фізкультурників. Українська делегація не підвела, виступали ми на центральному стадіоні "Динамо", тоді ще "Лужників" не було збудовано. Це ж 1954 р., центральним московським стадіоном був стадіон "Динамо".

Я тоді здивувався, це десять років після війни, а увесь стадіон був вкритий килимом. Зелений килим, товщиною такою... і ми виступали не на землі, а на цьому килимі. Там, щоправда, кожному учаснику була прибита мітка, кожен знав своє місце. І ось відбувся цей парад, я був в перших рядах і бачив всю тодішню владну верхівку. Сидів Хрущов, зовсім близько. Розумієте, виступати в перших рядах, вони ж також у перших рядах трибуни. Хрущов, Маленков, Булганін, Будьонний, вусатий, того всі знали, Ворошилов поруч сидів. І перед цією верхівкою держави мені довелося фокуси показувати. Але я був радий, задоволений, що всіх їх бачив. Згодом уже згадували хто що робив, що пам'ятає. Українська делегація на цьому параді виступала у формі, у вишиванках, все, як мало бути, пройшли парадним строєм. За успішний виступ на параді ЦК комсомолу республіки дав мені грамоту. Вона десь вдома зберігається зараз.

І ось так, це моє веселе життя пройшло, так би мовити, тепер лише згадується період студентських років. Повернувся, і треба знову братися за роботу, у колгосп їхати, починати експерименти робити, тому що біохімія – це наука, яка вимагає дії, експерименту. Були свої об'єкти – білі щури, яким ми вводили радіоактивну

речовину – метіонін, потім вже на них досліджували динаміку руху радіоактивної речовини по тілу.

Закінчив університет і довелось їхати на роботу за направленням. Тоді було таке правило, що коли закінчуєш університет, то обов'язково повинен був три роки відпрацювати за направленням. Підписали призначення, видали "підйомні" і поїхав я на роботу працювати. Я отримав направлення у Волинську область, місто Любомль, на самому кордоні з Польщею, у першу Любомську школу, викладати хімію. Працював ніби непогано, тому вже через два роки став завучем. Школа велика була, 1200 учнів, але в нас було два завучі: один для молодших класів, інший – для старших. Вже через рік чи через два мені запропонували посаду директора школи, але не в цьому районі, а в сусідньому, колишньому районному центрі. Тоді саме відбувалося адміністративно-територіальна реформа – пройшло укрупнення районів, і я поїхав туди працювати директором школи. Попрацював я там до 1963 р. – це виходить шість років. Замість трьох відробив шість років...

– Розкажіть, будь ласка, які були повсякденні і побутові умови студентського життя і якщо Ви жили у студентському гуртожитку, що можете пригадати про умови?

– Які були умови? Привозили з дому овочі. Хлопці в кімнаті по черзі варили борщ. Одного разу студент каже: "Хлопці, у нас усе закінчилось, немає вже з чого варити борщ, але я все одно піду варити". І пішов. В інших студентів збирав, що було: в кого буряк, у кого моркву, в кого картоплю. І через дві години приніс борщ і ми його їли.

Організовували танці студенти, веселі були, щосуботи, якщо хтось залишався на суботу і не їхав додому, то нам керівництво університету відводило місце під історичним факультетом, між іншим, був цілий корпус історичного факультету. Була актові зала і там таке було досить велике підвальне приміщення, але ми, студенти, його чомусь називали морг: "Ідем у морг танцювати". Це були такі студентські жарти. А потім танці були в іншому корпусі – на філологічному факультеті, центральний корпус. На філологічному факультеті, як правило, дуже багато було дівчат і всі хлопці, які навчалися на таких факультетах, як фізмат, біофак, інші, ходили на танці у цей корпус.

– Яку стипендію Ви отримували і що можна було купити за ту стипендію в ті часи?

– Боролись за стипендію, бо її отримували лише ті студенти, хто навчався на "добре" і "відмінно". Тому майже всі старалися навчатися. Стипендія була тоді, напевно, 220 карбованців.

– Це на той час були великі гроші?

– Це були великі гроші. Можна було і дещо придбати, але придбати не в магазині. В мене був один товариш, що одягався шикарно, але він був дуже низького росту і все купував у дитячих магазинах, а там все було набагато-набагато дешевше. Але Кузьма, так його звали, не хотів спочатку зізнаватись, а інший студент якось каже: "Та він ходить у дитячий магазин, та й там скуповується". Так що стипендія була великою допомогою у студентському навчанні, роботі. У нас ще на біофаці була своя біостанція, де вирощувались різні овочі і навіть розводили свиней. І для студентів біофаку ректор, про якого я вам говорив, дав розпорядження виділяти певну кількість м'яса. Ділили по-трішечки.

– А як Ви все ділили між студентами? Це ж потрібно було якось порівну поділити.

– Комісія, привезли, розважував, наприклад, цукор – на 200 студентів виділили 20 кілограмів. І все.

Не отримувати стипендію для студента було великим покаранням.

– Чи підпрацьовували Ви під час навчання?

– Ні, не було часу. Тренування, гімнастика, баскетбол, навчання, експерименти в лабораторії. Там уже ніяких підробітків ніхто з студентів не мав.

– На факультеті у Вас була якась художня самодіяльність і якщо була, то яка?

– Ви знаєте, на нашому факультеті самодіяльності не було, але в університеті були хори, танцювальні ансамблі, наші студенти брали участь.

– А Ви брали в них участь?

– Ні. Я не співак і не танцюрист.

– Розкажіть, будь ласка, Ви підтримуєте якийсь зв'язок зі своїми однокурсниками?

– Якось я проглядав список випускників 1957 р., своїх однокурсників, перераховував, то нас вже мало залишилось, багато відійшло у вічність. Але підтримую зв'язок з тими, хто живий. В Тернополі у мене є однокурсник, між іншим, був ректором інституту, але вже на пенсії. У Чернівецькій області є ще однокурсник, підтримуємо зв'язок. У Львівській області є однокурсник і однокурсниці. Дуже цікаво, коли я виїжджав із Волинської області, то було абсолютно нормально, що на моє місце роботи прийшла моя однокурс-

ниця. Вона і зараз живе там, але вже давно на пенсії. Я десь на Новий рік привітав її. Так що з тими однокурсниками, хто залишився живий, ми підтримуємо зв'язки, тому що в нас була, ви розумієте, "спайка" на все життя. Ми і на практиці разом, і чергування на кухні разом, походи в ліс, збір матеріалу – це все згуртовувало і ми абсолютно як якась дружня сім'я всі жили. Ніхто нікого не ображав ніколи, а якщо посміялися якось один над одним, то нічого страшного. Це не була образа. Я пригадую свій шкільний випуск, так і університетський. Всі, хто ще з шкільних друзів залишився, декілька чоловік ще є, які зі мною навчалися, то згадуємо найкращим чином, найкращими спогадами, які тільки можуть бути. Якщо і були якісь дрібниці, то воно все одно забуваються і вибачаються, така наша людська вдача, що треба вміти забувати. Це добра риса людини – вміти забувати.

– На якому етапі Вашого життя, викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Ще у той період свого життя, коли я працював на Волині, вже розповідав про це, з роботою у мене все було добре. Літом з родиною ми їздили відпочивати на кавказькі мінеральні води. П'ятигорськ, Кисловодськ, Єсентуки, Железноводськ – величезний радянський курорт. Там проживали батьки моєї дружини і ми їздили кожного літа туди у відпустку. У П'ятигорську тоді був Науково-дослідний інститут медицини, курортології і фізіотерапії. Перебуваючи у ньому, я вичитав, що оголошується конкурс на заміщення посади завідувача лабораторії біохімії. Мені кортіло продовжувати займатися біохімією. Пішов до директора інституту, до речі був мій тезка – Євген його звали. Підіймаюся на другий поверх.

Там: "Ви до кого?"

Кажу: "До директора".

Заходжу. Представився, сказав, що я тут відпочиваю з Волині, прочитав про конкурс на завідування біохімічною лабораторією в одній із клінік інституту. Поговорив з директором, він записав прізвище. Трускавецький. Довго говорили, директор так дивився на мене, дивився. Потім під столом нажимає кнопку, викликає завідувача відділом кадрів. Коли вона зайшла, директор їй сказав: "Ковальова Катерино Петрівно, готуйте документи на цього хлопця". Якась фантастика, так? Таке не вигадаеться, я пройшов фактично без конкурсу. Вийжджаю на роботу, спочатку я сам, потім забрав сім'ю. Загалом мені там подобалося – це ж П'ятигорськ – парк, квітник. А саме приміщення інституту розташовувалося в приміщенні так званої ресторації. Це там Лермонтов посварився з Мартиновим, який

викликав його на дуель. Там за містом під горою Машук вони зустрілися і Лермонтов був убитий. І табличка навіть є "у цьому приміщенні, в такому то році була ресторація, де Лермонтов посварився з Мартиновим".

Але ця посада, так би мовити, вимагала, щоб завідувач лабораторії був кандидатом наук. Наступного року оголосили конкурс у Ростовському державному університеті на спеціальність "Біохімія". Поступив я до аспірантури без відриву від виробництва, вирішив пошукати хорошого наукового керівника. У мене в лабораторії були всі умови для біохімічних досліджень, штат там був тринадцять чоловік, здається.

– Хто був Вашим науковим керівником і якою була тема вашого дослідження?

Науковим керівником в мене була людина відома на той час, він уже покійний, доктор медичних наук, професор. У Другу світову війну він був одним із керівників медицини Північного флоту Радянського Союзу. Знаменита, відома людина, відомий нейрохімік. Нормально почав працювати, він мені порадив тему, я їздив майже по декілька разів на рік у відпустку, їздив у Ростовський університет на кафедру, працював. Вчасно підготував до захисту кандидатську дисертацію. Захистив у Ростовському державному університеті.

Мені дуже приємно згадувати період навчання у Ростовському державному університеті, оскільки мені довелося там бути присутнім на зустрічах, виступах такої відомої людини як Юрій Андрійович Жданов – син Андрія Жданова, той, що спочатку був у Ленінграді секретарем обкому, а згодом секретарем ЦК ВКП(б). Ви розумієте, чому його син опинився у Ростові-на-Дону? Це було заплановано. Упродовж 1947–1948 рр. йшла боротьба з наукою генетикою. Виголошувалося, що генетика – це, вибачте, "продажна дівка імперіалізму", це взагалі не наука. Багатьох вчених позвільняли з роботи, деякого заарештовували. А Юрій Андрійович Жданов був тоді в ЦК ВКП(б) відповідальний за наукову діяльність і він виступив проти цього цькування генетики, заявив, що політика не може втручатися у науку і ми відстанемо у цій галузі на десятки років. Також цей же Юрій Андрійович був деякий час чоловіком Світлани Алілуєвої – доньки Сталіна.

Я маю сказати, що його лекції були дуже цікаві, на них йшов із задоволенням. Він був тоді своєрідним моральним авторитетом. Його заслали в Ростов-на-Дону в обком партії, спочатку інструктором. Згодом Юрій Жданов став ректором цього університету. Із задоволенням йшли до нього всі на лекції. Разом з Михайлом Шолохо-

вим він був моральним авторитетом всього Північного Кавказу. Цікава була людина, він доктор хімічних наук, сам хімік-органік і водночас кандидат філософських наук.

Після того, як я закінчив аспірантуру, захистив кандидатську дисертацію, поїхав працювати назад. Але ж я українець, так хочеться все-таки в Україну. І по-друге, дівчатка в мене вже підросли, а там – П'ятигорськ. Кілометрів десять проїдеш далі, а там уже Кабардино-Балкарія. Проживало багато різних національностей – кабардинці, балкарці, осетини, чеченці, інгуші, народ, так би мовити, дуже гарячий. Там вже тоді викрадали дівчат, й я вирішив переїхати в Україну.

Знову ж таки, проглянув конкурси на заміщення вакантних посад по всіх всесоюзних газетах. Вичитав, що Бердичівський державний педагогічний інститут оголосив конкурс на заміщення вакантної посади завідувача кафедри хімії і доцента з курсу біохімії та органічної хімії. Зрозумів: "моє". Я вивчив цю частину України по літературних джерелах, дійшов висновку, що Бердичів найкраще місце в Україні. Зв'язки, розвинута інфраструктура, із Бердичева до Києва літав навіть літак. Тому це знамените місто. Також мені захотілося спробувати попрацювати у виші, і так само розмірковував, що треба розпочати з меншого вищого навчального закладу. Мені здорово повезло, що через рік частину факультетів і викладачів Бердичівського педінституту перевели до Житомира. Переїхав, одержав житло і з того часу моя доля пов'язана з Бердичевом, з Житомиром і роботою в Житомирі.

– На яких посадах Ви викладали в Житомирському державному педагогічному інституті, а згодом університеті?

– Перевели мене завідувачем кафедри і викладав курс біохімії та органічної хімії. Потім я став деканом, продовжував викладати ті ж самі курси. Потім життєві обставини склались так, що мав ці курси віддати, і їх почала викладати моя дружина, а я, з погодження двох ректорів: тут був вже Петро Сидорович Горностай, а в сільськогосподарському інституті – М. Чернілевській, перейшов працювати до Житомирського сільськогосподарського інституту. Там відкрилася нова кафедра хімії, й потрібно було розробити і викладати великий курс біохімії та органічної хімії. Але й в педінституті я залишався працювати на погодинних умовах, тому все було гаразд.

Окрім науково-викладацької роботи я брав участь у суспільному житті, тому часто зустрічався з ректором П. Горностаєм. Він якось при зустрічі і каже: "Переходь сюди, ти цінний працівник, шкодую, що дозволив тобі перейти". І так у 1983 р. чи 1984 р. він ще раз

мене зустрів, я якраз йому вручав посвідчення депутата, бо був головою окружної виборчої комісії. Він каже: "Ну дивись, як бажаєш переходь назад, бо є дві вакансії. Але вибери між кафедрами ботаніки або зоології, бо хімії вже не буде". Я відповів: "Раз дружина працює на кафедрі хімії і викладає мій курс, то я вже піду викладати курс цитології і мікробіології на кафедрі зоології". Ось так я обрав кафедру зоології. Її завідувач, Агнеса Полікарпівна мені створила всі умови для роботи і я за цей період дечого досяг. А чого саме досяг? Став працювати над підручниками і за цей час з 2000 року у мене вийшло під грифом Міністерства освіти та науки України, за рахунок державних коштів, два видання із цитології і мій одноосібний підручник для вишів України. Два видання спільно з нашою колишньою випускницею, моєю студенткою, нині доцентом – "Курс гістології з основами ембріології", також під грифом Міністерства освіти і науки. Вийшов навчальний посібник, знову ж таки під грифом, для профільного навчання у середній школі у співавторстві Русланою Мельниченко. У 2017 р. вийшла солідна книжечка на 44–45 друкованих аркушів з моїми колишніми студентками Русланою Мельниченко і Галиною Киричук, яка зараз працює ректором, "Загальна біологія (вибрані розділи): навчальний посібник для учнів ЗНЗ, абітурієнтів та вчителів". Тому в мене за цей період шість таких солідних видань вийшло, я спокійно міг йти на пенсію, звільняти місце своїм наступникам, випускникам, студентам.

– Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу в Ваші студентські роки, у період праці вже як викладача у радянський період, та часи незалежності України?

– Тут специфіка вже відрізнялась тому, що в період незалежності України я вже став працювати над науково-методичною літературою і підручниками. Тоді ж у мене було біохімічне дослідження. Як у Чернівцях, так і в Ростові-на-Дону забезпечення було дуже хорошим. У Житомирі ж мені були створені дуже добрі умови для роботи над навчальною літературою, так що особливої специфіки я не відчув, тому що це були два різні напрями роботи. У мене десь в межах ста друкованих праць, окремо є напрацювання з курсу біохімії, методики викладання хімії, крім вказаних підручників. Так що тут специфіка була така, що ми йшли в ногу з вимогами часу.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали в радянський період і після проголошення незалежної України?

– Всі біологічні дисципліни, я вам вже сказав: "Біохімія", "Органічна хімія". А як перейшов на кафедру зоології, де викладав "Ци-

тологію", "Гістологію", "Мікробіологію". Ці дисципліни з політикою ніяк не пов'язані, це наука.

– Чи пам'ятаєте Ви своїх студентів?

– Я майже всіх пам'ятаю. Я був куратором і групи, і курсу, тому, як не пам'ятати, якщо мої студенти, у яких я викладав, тепер майже всі на кафедрі хімії працюють? Також всі мої випускники стали викладачами на кафедрі зоології, там нікого, так би мовити, старшого покоління не залишилося, лише одна завідувач, а решта – всі наші випускники, при чому й мої. Те ж саме і на кафедрі ботаніки та на кафедрі екології.

Маю зв'язки з випускниками, які вже і на пенсію повиходили. З Підмосков'ям через "скайп" зв'язуємось, через Інтернет розмовляємо, вітаємо один одного. А є декілька чоловік, яких, я й не пам'ятаю, а вони мене в тролейбусі зустрічають: "Добрий день, Євгене Степановичу! Ви мене не пам'ятаєте? Я хімік працюю там і там... Пам'ятаю, як Ви нам викладали, розповідали те все". Пам'ятаю навіть перший мій випуск ще в Бердичеві. Не випуск, а перший мій курс "Біохімії". Я викладав у Андрія Петровича Вискушенка. Це був декан природничого факультету, а потім і декан педагогічного факультету. Весь час він був деканом тут, це мій випускник. Проректорами працювали Дмитро Андрійович Вискушенко-молодший, Лариса Миколаївна Янович була проректором з навчальної роботи. Петро Кухарчук був також проректором. Нинішні проректори також мої колишні студенти, у яких я викладав: Володимир Чумак – проректор з навчально-виховної роботи, Наталія Бовсунівська, нині носить прізвище чоловіка Корнійчук – проректор з навчальної роботи. Ну, і моя колишня випускниця стала ректором – Галина Киричук. Студентка була хороша, сильна. Ми таких студентів називаємо сильними. Ректором нашого університету вона обрана вже без мене, я вже пішов на пенсію у 2015 р.

– Розкажіть, будь ласка, наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х та в подальші роки?

– Відмінності у роботі полягали в тому, що в радянський період, особливо коли я працював у Бердичеві, а згодом у Житомирі було краще постачання, матеріальна база значно зміцнилася і тоді ми багато придбали літератури. А в час незалежності фінансування зменшилося. Загалом же, Ви розумієте, якби це була наука пов'язана із політичним життям, хоча б історія, то я міг би відрізнити. А так, викладаючи будову клітини, розповідаєш, що вона побудована так і так. Її будова не залежить безпосередньо від того, чи в країні тоталітарний режим, чи незалежність і

демократія. Так що тут я особливої якоїсь такої різкої відмінності не можу Вам повідомити.

– Які зміни, що відбувалися в країні, на Вашу думку найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному університеті імені Івана Франка і чи існував політичний тиск, і як цей тиск проявлявся?

– Я вам можу розповісти про один політичний тиск, який відбувся ще у 1973 р. в нашому тоді інституті. Вам про це, мабуть, ніхто не говорив. Наш інститут тоді секретарка обкому партії з питань ідеології звинуватила в "українському буржуазному націоналізмі", який, нібито, процвітав в інституті. Звинувачення було офіційне, створили комісію з перевірки цих фактів. Але в неї були свої, так би мовити, мотиви особистого характеру – вона саме отримала атестат доцента, але не була кандидатом наук. Можливо, вона мала якісь плани зайняти відповідну посаду в інституті. А самі факти полягали в чому? Один з дисертантів, філолог, у своїй праці дуже мало висвітлив питання пам'ятки руської літератури "Слова о полку Ігореві" як спільного надбання трьох братніх народів, зокрема і російського народу. Він зосередився майже виключно на українській літературі. Значить, він "буржуазний націоналіст". Але у тій дисертації через кожні дві сторінки було написано, що "Слово о полку Ігоревім" є літературною пам'яткою трьох братніх народів.

Другий момент, через одну дисертацію в "буржуазному націоналізмі" звинуватили весь інститут, й зокрема тодішнього ректора Івана Осяка, який був викладачем української літератури. Почали говорити, що він вихваляє галицьких, західноукраїнських письменників. Були такі письменники: Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина – це мої земляки – снятинці. Вони ж писали на початку ХХ ст. Які це "буржуазні націоналісти"? Це взагалі абсурд і жах. А ще "з'ясували", що в кабінеті Івана Франка, тобто в кабінеті ректора, повно творів самого Франка, а немає творів Леніна. І в кабінеті української літератури їх теж не було. Уявляєте собі? До чого доходив абсурд. Я тоді був у партійному бюро, головою партійної організації став Віктор Дмитрович Голяченко, й нас змусили перевірити, вивчили ту дисертацію від початку і до кінця. І не знайшли ми того "буржуазного націоналізму". Який націоналізм? Де "Слово о полку Ігоревім", а де буржуазний націоналізм? ОУН створено у 1929 р., згадані письменники працювали ще на початку ХХ століття. Загалом, все партійне бюро інституту одноголосно прийшло до висновку, що нема того націоналізму. А ця секретарка нам казала,

що він там є, а ми його не помітили. І що ви думаєте, на засіданні бюро, встає ця секретарка і каже: "За політичну короткозорість ми вас всіх знімаємо із бюро, переводимо в рядові комуністи, обираємо новий склад бюро, звільняємо секретаря парторганізації Голяченка і ректора звільняємо з роботи, за те, що він допустив таке в інституті". Ректора звільняють з роботи з таким формулюванням: "За безпринципне відношення до оцінки ідейно-хитрої дисертації, яка була підготовлена в інституті, і грубе порушення представлення її до захисту".

Проходить деякий час, Віктор Голяченко сам добровільно виїхав до Вінниці, нас усіх – у рядові комуністи. Я ледь тиждень не плакав. Це жарт. Але дійсно, шкода було, постраждав ректор несправедливо, а тоді й сама секретарка через деякий час виїхала із Житомира. А новим ректором тоді прислали Петра Сидоровича Горностая, з яким чудово працювали далі. Він до цього в Черкасах, в педінституті працював проректором, а ще раніше – працював в Бердичівському державному педагогічному інституті ректором. Тому це вже була людина своя.

Отакий був казус, утиски. Пройшов час, можливо пів року, рік, уже ніякого націоналізму, все пройшло. Тому отакий був час, якщо тобі сказали, а ти цього сам не помітив, то значить, ти політично короткозорий. Не дай Бог, щоб таке повторювалось.

– Дякуємо за цікаву розмову!

УСАТИЙ

В'ячеслав Дмитрович,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови.*

Народився 28 травня 1952 р. у с. Рахні-Польові Вінницької області. 1969 р. закінчив Креснянську середню школу (Вінницька обл.). 1974 р. закінчив філологічний факультет Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка.

З 1986 року працює в Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Керував приймальною комісією та підготовчим відділенням ЖДУ ім. І. Франка. У 2001 р. виконував обов'язки декана педагогічного факультету. З 2003 по 2012 рр. – заступник директора ННІ педагогіки з навчально-методичної роботи. Нині доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови. Нагрудний знак "Відмінник освіти України"

– Розкажіть, будь ласка, де та в якій сім'ї Ви народились?

– Народився у Вінницькій області, Тиврівський район. Сім'я інтелігентів, батько – бухгалтер, мати – вчителька. Народився 28 травня 1952 року.

– Що вплинуло на вибір Вашої майбутньої професії?

– Найбільше спілкування зі своїми ровесниками, вчителями, які уже в той час трошки вже чогось досягли, звичайно, що старші за мене. І звичайно, велику роль зіграла мама, хоча сестра була абсолютно проти, і казала: "Щоб ти не доїхав до цього університету".

– А де Ви навчалися і чому обрали саме цей навчальний заклад?

– Спочатку вступав до Вінницького педагогічного інституту, потім приїхав в Житомир і вступив до Житомирського педагогічного інституту.

– Наскільки складно Вам було вступити до цього навчального закладу?

– Наскільки складно? Та, я б не сказав, що занадто складно, тільки просто, всього-на-всього дещо треба було зробити: багато працювати над собою, для того, щоб мати гарні знання.

– Яким навчальний заклад постав перед Вами, які у Вас були емоції?

– Яким був заклад на той час? Фактично, це був тільки один корпус, той центральний корпус, без ніяких інших додаткових. Природничий факультет пізніше, звичайно, з'явився, хоча корпус там був. Тут, де був навпроти факультет іноземних мов, там було таке давнє приміщення, цікаве тільки тим, що під цим приміщенням були склади. З одного боку – військові склади, потім там були склади, де зберігали все шкільне обладнання. А з другого боку з цього ж факультету іноземних мов була річка, туди нікого не пускали, тому, коли будували вже наш корпус, сучасний факультет іноземних мов, вони не врахували це, просто залили все бетоном, чомусь вирішили, що річка "обійде" довкола будинку. Але звичайно, що річка проти природи не піде. Саме тому через кілька років після зведення, корпус дав тріщини. Таким чином природа нагадала про себе.

– **Цікаво! Скажіть, будь ласка, коли Ви вперше побачили Житомир, що вам найбільше запам'яталось?**

– Перше враження про Житомир – це, напевно, велике забите село.

– **А Житомир вплинув якось на ваш навчальний процес?**

– Ну як... врешті-решт, з часом, звичайно ж, він якось став набувати такого вже більш серйозного вигляду, з'явилися багатоповерхівки і все інше, довкола університету, фактично, всі будиночки були у півтора поверхи і тільки багатоповерховий будинок – це наш гуртожиток природничого факультету.

– **Чи могли Ви розказати, як у Ваші студентські роки проходили практики, виїзні та громадські роботи?**

– Практики... Запам'ятався на той час, один цікавий епізод, це будівельний студентський загін. Ви чули про таке? Це коли студентська група збиралася, або кілька груп й їхали на будівництво будь-яких закладів в Україні або за її межами. Це було вигідно, адже там могли заробити, на той час це досить таки серйозні гроші, а потім мати можливість спокійно навчатися в університеті. Водночас можна було й допомагати тому ж самому університету будувати ті ж самі приміщення, або робити ремонти, тобто це залежало власне від студентів. Далі – це поїздки в колгосп, де якщо для перших-других курсів це був період згуртування групи, коли виявляли тих, хто може сачкувати, чи тих, хто може гарно працювати. Це було дійсно таке випробування, кожен старався показати свої уміння, всі, повністю. Хоча, цікаво було, тому що були й вечори і втікали якоюсь мірою, десь, старалися сачканути з роботи такої, батькам листи писали після таких інцидентів. Було цікаво й те, що потрібно було охороняти дівчат від хлопців сільських, треба було захи-

щати, викладачів виручати. Бо, пам'ятаю, такі факти були, не досить приємні з викладачами, це було так цікаво, дуже цікаво.

А ще, цікаво було їздити з викладачами, яких ти дійсно поважав. Там категорія викладачів була, яким ви дійсно могли позаздрити, тому в нас були люди настільки інтелігентні, виховані, чемні й розумні, які дійсно могли навчити. Я, наприклад, зараз можу згадати того самого Івана Митрофановича Кучерука, колишнього ректора, можу назвати прізвище Миколи Михайловича Богдана. Це ті люди, до яких ми дійсно тягнулись, які могли нас навчити в багатьох сенсах. Яскраві викладачки працювали в університеті: та ж сама Олена Цілінко, це була дійсно фахівець своєї справи; Сиченко Ганна, ця людина могла дійсно навчити та спрямувати, хоча й доводилося дуже багато конспектувати, навіть того, чого потім ніколи нам не знадобилося. Фактично, треба було переписати всі ті 50 томів Володимира Леніна, Маркса, Енгельса, це все треба було законспектувати, і якщо ти не законспектував, або позичив у когось ті конспекти, то у тебе починались проблеми. Було складно... Навчатись.

Так було, то не дуже приємно, хоча той самий Михайло Сільвестрович Бовсунівський, історик, досить цікава була людина, який дійсно допомагав студентам, хоча своїх дітей у нього не було. Але дуже любив працювати зі студентами. Пам'ятаю екскурсії, які організовував Пивоварський Леонід Тимофійович. Це були поїздки і в Київ, і в Канів. Були поїздки із Миколою Никончуком в Білорусь в Хатинь, Брест. Це були незабутні відвідування, наприклад, коли ми приїхали в Канів з Пивоварським Леонідом Тимофійовичем, нині вже покійним, то на схилах пагорбів тих, що біля могили Шевченка, цвіли кущі бузку. Десь до ста різних видів та відтінків, це були такі аромати, такі солов'їні співи, спробуй тих студентів втихомирити чи заспокоїти! Пливли на кораблі, звичайно, це було цікаво. З Никончуком ми поїхали в Брест, це була одна із перших наших екскурсій. Хоча там дійсно багато вигадано, але те виховання, яке здійснювалось, звичайно, давало свої позитивні плоди.

Щодо практики, я вже називав Михайла Федотовича, я був з ним на практиці, він перевіряв нас у Березівській середній школі. Це людина, до якої дійсно хотілось підійти поспілкуватися, відсотків дев'яносто творів Лесі Українки він знав напам'ять. Коли довелося складати іспит з літератури цього періоду, то задумувався, як треба перед цією людиною стояти, аби хоч трохи себе показати, що ти вже не настільки обмежений. Звичайно, час був досить такий цікавий. Цікаво було й працювати і з іншими, наприклад, викладач кафедри іноземних мов Поліщук Ганна, вона змушувала вчити, але

ж в той час не дуже хотілося вивчати ту німецьку мову, бо то ж була мова ворожого народу, але треба було ж щось вчити, і мусив мати якісь знання.

– Ви згадали так багато викладачів. Був серед них якийсь авторитет для Вас?

– Богдан Микола Михайлович.

– Скажіть, будь ласка, а що саме Вас зацікавило в цій особі, можливо предмет чи манера подачі предмету?

– Предмет "Сучасна українська мова", манера подачі була такою, що він давав нам мінімум, але той мінімум, який потрібен був для студентів. Дійсно, якщо він навчив тебе працювати, він тебе заохотив цим предметом, і якщо ти бачиш перед собою якусь перспективу, то можеш і далі продовжити ж це саме і працювати над цим матеріалом. Це людина, якій дійсно хочеться віддати шану.

– А яке в нього було ставлення до студентів?

– А я вам не назву жодного викладача, який погано ставився до студентів у той час, маю на увазі, що були викладачі, які дійсно могли дати не матеріальну підтримку, а могли вислухати й допомогти, це було цікаво, дуже цікаво на той час. Наприклад, навіть і те, що ми могли запросити їх до себе в гуртожиток на якийсь там чай чи каву, але все одно це було приємно. Приємно було й те, що ми не боялися сказати слово, ми знали, що якщо ми з ними поговорили, то все залишиться між нами. Це люди, які не хотіли спілкуватися із тими людьми, що могли зраджувати, підставляти.

Наприклад, на кафедрі історії працював Голяченко, не пам'ятаю вже ім'я і по-батькові, це доктор наук. І працював в університеті такий Степан Пінчук, який написав дослідження про "Слово о полку Ігоревім" і ось Голяченка, як секретаря парторганізації звільнили за те, що він підписав до друку таку дисертацію.

Це був досить такий страшний час, коли КДБ показував свої пазури, і досить таки активно, як щодо студентів, так і викладачів. Кожен думав про те, як його правильно себе повести, висловитися, до того, як могли "розібратися" з такими викладачами. Те ж саме стосується і ректора, якого звільнили, за те що він теж підписав ті ж самі документи до захисту. Хоча автор дисертації неодноразово підкреслював, що "Слово о полку Ігоревім" це пам'ятка трьох братніх слов'янських народів, але Україна була поставлена на перше місце, цього було достатньо, щоб обвинуватити автора в буржуазному націоналізмі. Страшний був час! Тут нема що казати...

А так, наприклад, старослов'янську мову читала нам Марія Василівна Кравчук, це була людина така, знаєте – добра, щира, відверта, по-материнськи лагідна, і от вона знала про те, що старослов'янська мова на той час не була настільки вживана, а треба було все одно складати іспит, треба було вивчити багато матеріалу, схоластичного якоюсь мірою, але, звичайно, вчили, складали.

– Що Вам найбільше запам'яталось із вашого студентського життя?

– Звичайно, тут багато чого є сказати, це будівельні загони, це сесії, звичайно, що сесії. Чесно сказати, я не люблю, коли хтось користується шпаргалками, і за своє життя в інституті, я шпаргалкою та книжкою користувався тільки на політекономії, хоча фактично там дозволяли це робити. А так шпаргалки в мене і були, але користуватися ними не хотілося, тому що чомусь вважав, що дуже важко це зробити, адже так чи інакше викладач це побачить, а головне – він знає твій рівень.

– Під час навчання Ви жили в гуртожитку?

– Так, переважно в гуртожитку.

– А що Ви можете розповісти про свій студентський побут? Все ж гуртожиток, це напевно весело!?

– Гуртожиток був цікавий, це було і весело, і повчально, це була дійсно передача естафети, це був прийом або посвята тих самих студентів. Нас старшокурсники навчали всього від найдрібнішого до найскладнішого. Ну фактично, тоді, коли я вже вступив до інституту, був введений у дію оцей гуртожиток, де зараз проживають студенти Інституту іноземної філології і перший гуртожиток, вже було два гуртожитки, хоча дуже мало було місць. Було дуже багато узбеків, киргизів, треба було з ними займатись певною мірою. А селили наших двох хлопців і двох узбеків. Культура не та, традиції не ті, все не те, що повинно було бути. Дійсно, можна було дещо поєднати, хоча не хотілося вже....

Наприклад, одного доводилося навіть тягнути в душ, бо він боявся води! Уявіть собі: стан чоловіка, дорослого чоловіка, який митися боїться, він не міг зайти в душ, звичайно, коли ми з хлопцями прийшли й затягли його, намочили, то вже тоді він змушений був помитися. Хоча традиції дійсно тоді можна було вивчати. Що маю на увазі? Наприклад: жили разом, ті й ті, допомагали, спочатку вони сало не їли, вони боялися таких продуктів, потім все ставало на свої місця. Були випадки, коли узбеки могли в кімнаті серед кухні,

там була плитка, розкласти багаття і варити плов... так, це було таке, треба було їх навчати, треба було заставляти, до чогось привчати, розказувати їм, як все повинно бути. І такі були нюанси, досить такі цікаві. Знову ж таки, почали пропадати і у хлопців і у дівчат подушки. Дивно!? Кому та подушка з студентського гуртожитку треба? Почали слідкувати, і знайшли! Узбек пакував їх у посылку і відправляв додому, бо в нього були... один брат і вісім сестер і їм треба було приготувати придане, то це він готував придане таким чином.

То ми йому набили пляшок з-під молока і розказали та показали, що таке студентське життя. Цікаво було. Цікава була дружба з дівчатами, була цікава дружба з викладачами, які жили в гуртожитку. Багато викладачів власне жили в гуртожитку і ми дійсно якоюсь мірою виручали, допомагали, тут не можна сказати чогось негарного. Хоча можна було, наприклад, покійний Власенко Володимир Васильович жив у гуртожитку, то дівчата могли на релігійні свята, на Андрія, на Святвечір, двері тих дівчат, які жили навпроти, зв'язати шнурками з його дверима, постукати до нього, а двері, не відчиняються! і тут починається вже... такі цікаві були картини. Звичайно, що ніхто не жалівся, ніхто нічого не робив, тому що це були традиції. А так все було гарно.

– Під час навчання Ви ж, напевно, отримували стипендію, так?

– Із восьми семестрів сім отримував, так.

– І що можна було купити в ті часи за ту стипендію, на що Ви її витрачали?

– Спочатку в нас була стипендія 20 карбованців – це нормально було, можна місяць спокійно жити. Можна було щодня пити ту ж сметану. Можна було щодня щось нормальне купувати. Дивно було те, що, наприклад, на 3 курсі підвищили до 28 карбованців...О-О-О, то це ми були взагалі багаті, це було вже цікаво. А так, що тут таке було, де тут можна було добре посидіти, поїсти... Вже на четвертому курсі – це медичне училище. Там можна було поїсти, а в основному, то шукали десь такі "лазейки" – це обком комсомолу, обком партії, в їх їдальнях можна було смачно поїсти. Туди ми шукали підходи, до дівчат, що працювали в обкомі чи комсомолу чи партії. І там, вже таким чином, вони нас проводили, щоб поїсти.

– А Ви під час навчання десь працювали, підробляли?

– Ходили розвантажувати вагони.

– Це якимось чином впливало на Ваше навчання?

Чи впливало це на навчання? Звичайно, якщо на наступний день починаєш куняти на парах, то, звичайно, що так. Але ми прагнули до того, щоб, коли працюєш, то десь перед вихідними або субота чи неділя, постійно не ходили. Оскільки, якщо не підеш на пару, то треба було відпрацьовувати, а відпрацьовувати, це треба було дуже багато законспектувати і показати весь цей матеріал. Старались викручуватись таким чином, роботу підлаштовували до вихідних.

– Скажіть, будь ласка, як Ви проводили своє дозвілля?

– Я не буду хвалитися, але чомусь вийшло так, що в групі я був одним із перших організаторів всіх цікавих заходів, вечорниць якихось чи ще чогось. І вперше як мене дівчата зловили, це було в будівельному загоні. Вони виявили, що чарки із вином були повні, й почали вираховувати, хто там сидів. Міг споїти, когось там підманути, але сам старався не використовувати таке. Пам'ятаю, якимсь раз повертались ми із парку, була дуже велика злива, і уявіть собі, що студенти, вже дорослі люди познімали взуття, бо воно було дороге на той час, також і сорочки познімали. Дівчата майже так само познімали те, що можна було познімати і ми босяка по вулиці йшли, всю вулицю заповнили студенти і на цьому все...транспорт нас навіть обминав. Хоча транспорту було дуже-дуже мало. Деколи такий негативно-позитивний осад був, після того, коли, наприклад, ходили на маніфестації: святкування 7 листопада (жовтневої революції), 1 травня. Тоді заставляли нас одягати якісь такі вицвілі костюми, які були в інституті, ходити на парадах, всіх перераховували, підписи ставили. Але однак кожен старався прийти. Пройшов повз трибуни, й хто куди. Треба було добігти ще до вокзалу, щоб поїхати додому.

– Чи Ви підтримуєте контакти із своїми однокурсниками, можливо, знаєте про них щось?

– Знаю із групи, де нас було двадцять п'ять чоловік, за вісімнадцять. Хто де, хто чим займається, хто як. Так, контакти підтримую.

– А на якому етапі Вашого життя, викладацької кар'єри було прийнято рішення про вступ до аспірантури?

– Питання, звичайно, якесь трошки проблемне. Чому проблемне? Цього року я святкуватиму п'ятдесят років педагогічної діяльності. Із них, тридцять три роки я працюю у виші, чотирнадцять років – директорського стажу. Одного разу я був на курсах підвищення кваліфікації, читав лекції вчителям і там познайомився із доктором наук, професором, академіком – Вашуленком Ми-

колою Самійловичем. Саме він мене, як кажуть, як паршиве кошеня взяв за комір, й сказав: "Ось тобі тема, бери й працюй". Така ось причина чому став писати дисертацію. Покійний Кучерук Іван Митрофанович – ректор наш, призначив мене сюди ж на педагогічний факультет деканом, і сказав про те, щоб працювати деканом, мені потрібно захиститись. Це вже була така упряжка, коли треба було дійсно що сидіти, працювати постійно для того, щоб написати дисертацію.

– *А на яких посадах Ви працювали в університеті?*

– В університеті? Викладач, асистент, старший викладач, завідувач підготовчого відділення, декан, заступник декана. Зараз, слава Богу, викладач.

– *Що Ви можете сказати про специфіку навчально-наукового процесу у Ваші студентські роки та в часи, коли вже стали викладачем?*

– Менше було студентів тоді, коли я навчався. Групи були тільки по двадцять п'ять студентів, більше не дозволялось. Це були всі державники. А зараз велика кількість студентів і не завжди можна дійсно кожному надати ту увагу, якої він потребує, тобто, не з кожним студентом можна попрацювати настільки багато, наскільки це треба. Матеріалів дуже багато зараз.

Маючи такий життєвий досвід, той самий музей "Українська хата", я можу про нього дуже багато розказувати, але, звичайно, що воно вже зараз трошки не на часі. Хоча це, звичайно, врахування тих самих традицій, це патріотизм, тобто, це те, що повинно було бути. Звичайно, що тоді студенти були мотивовані більше, тоді студенти обов'язково повинні були працювати. Тоді, коли, наприклад, ми закінчували університет чи інститут, існувала система державного розподілу. Якщо ти краще навчався, то ти міг краще собі місце вибрати. Не їхати в Олевськ чи Овруч, а десь тут поблизу Житомира. Таким чином, це якоюсь мірою стимулювало студентів до роботи. А так, наприклад, у нас було п'ятдесят дівчат та четверо хлопців, один вже нині покійний – це Опанасенко Петро, один так і залишився в літературній діяльності – письменник, поет, а Мишко пішов десь в якийсь бізнес. Таким чином, можна сказати, що не кожен реалізував себе в педагогічній діяльності, хоча переважно, десь так відсотків, напевно, дев'яносто з тих, кого я знаю – це вчителі, викладачі, що працюють за своїм фахом. Багато дівчат працюють у Житомирі. Наприклад, коли зараз зустрічаємось, питаю:

– Працюєш?

– Так, працюю ще.

– І що?

– Та пів ставки маю, але щоб тільки не залишатись дома, тому що цікавіше з дітьми працювати. Ну це таке вже.

Бачте, коли ми знаємо як працювати, знаємо, як дітям дати знання, то залишається бажання працювати.

– Які навчальні дисципліни Ви викладали у радянський період і після проголошення незалежності України?

– "Сучасна українська літературна мова", цю дисципліну я викладав у перші роки моєї роботи. Додаткові – "Українознавство", "Народознавство", "Лінгвістичний аналіз" – це фактично таж сама українська мова. Найцікавіше для мене було – це викладання української мови, сучасної мови. Не українська мова за професійним спрямуванням, а сучасна українська мова.

– Ви пам'ятаєте когось зі своїх студентів, можливо, можете когось особливо виділити?

– Чесно сказати, то боюсь, щоб щось не так сказати. Мої студенти – це зараз завідувачі кафедр, мої студенти – це викладачі кафедри, це мої колеги. Тут я уже не можу так назвати, по роках треба дивитись. Якщо вже брати, наприклад, у нас на кафедрі, з моїх студентів є четверо, на кафедрі педагогіки – восьмеро. За багатьох знаю. Наприклад, є студенти які дійсно постійно контактують зі мною, і я постійно вітаю їх зі святами, вони бувають у мене в гостях. Багато студентів, дуже багато.

– Наскільки відмінними були умови роботи в радянський період, на початку 1990-х рр. та вже в наступні роки?

– У вас зараз дуже багато інформації, багато доступу до літератури. Ми бігали за книжками, шукали їх. У нас був один період щасливий, коли ми закінчували в 1974 р. інститут, був букіністичний магазин – там продавали книжки по 20, 30 копійок. Ті книжки, які нам, наприклад, дуже потрібні були, той самий тлумачний словник, я міг би купити за карбованець. Їх дуже мало було, але їх треба було шукати. У нас не було такої можливості, щоб придбати будь-де книжки. Вони були дефіцитні, дуже дефіцитні. А вчитель без книжки – це дуже важко уявити. Хоча зараз, наприклад, інформацію можна шукати в Інтернеті. Це одна з переваг вашого часу над нашим.

У наш час була стабільність, те що ми не змінювали так часто плани, те що ми запланували, воно могло вирішуватись протягом десятиріч, а у вас зараз у цей період все по-іншому. Чи це позитив

чи негатив? Я сказав би, що це позитив, тому, що ви йдете вперед, ви йдете значно швидше. Ви йдете великими, швидшими кроками. Хоча життя рухається дуже стрімко, занадто стрімко. Починається день і уже його немає. Треба таке враховувати. Книжок, наприклад, в мене десь до десяти тисяч, і зараз вже думаєш куди їх дівати, що з ними робити. Багато літератури вже застаріло, багато літератури я вже поздавав, просто повикидав тому, що вже надіюсь, що до неї ми не повернемося. Твори Леніна, наприклад, твори Сталіна. Література художня, її читаєш уже, дочитуєш те, що можна читати, але вони так само вже застарілі. Особливо, ті, які були написані в радянський час, їх важко читати, не сприймаються вони вже зараз. Шукаєш, щось нове, те, що зараз видається.

– Які зміни, що відбулися в країні, на Вашу думку, найбільше вплинули на ситуацію в Житомирському державному університеті імені Івана Франка і чи існував політичний тиск, якщо "так", то як він взагалі проявлявся?

– Ви живете у той час, коли вже можна говорити все, що ти думаєш. Шукати літературу ту, яку тобі хотілося знайти і яку ти можеш знайти. Наприклад, коли я був студентом, вийшов роман Олеся Гончара, до речі, він був два рази у нас в університеті, виступав перед студентами і один з викладачів його запитав: "як Ви дивитесь на те, щоб відмовитись від свого роману "Собор"?" Гончар сказав таку фразу: "У кожної людини десять пальців, давайте спробуємо відрубати хоч один. Погодितесь чи ні? Так само і я. Мені боляче за свій роман, але я від нього відмовлятись не буду". Це була людина, з якою живе спілкування, з нині покійним, дуже багато чого давало.

Які політичні зрушення? Ви маєте змогу все досягнути. Маєте змогу все збагнути. Маєте право мати свою думку. У нас такого не було. Це був час, коли говориш, нібито, із друзями, і одночасно думаєш, що тобі завтра скажуть? Ви можете спокійно мене, наприклад, запитувати: "Чому ти викладаєш українську мову? Чому, власне, ти не розмовляєш російською мовою?" Тоді важко це було пояснити.

Колись, перший рік роботи в школі, я викладав українську і мене довантажували російською. У мене було тридцять шість годин – це щодня у мене було по шість уроків. Але за російську мені доплачували 15 %, за українську ніхто нічого не доплачував тому, що це була мова, яку треба було винищити, мова, яка не повинна була бути в Україні.

Я вже сьогодні згадував Пивоварського Леоніда Тимофійовича, він завіз нас у Київ на Байковий цвинтар. Екскурсію нам проводили, там багато чого можна було взяти для свого розвитку як вчителя, викладача, людини, яка має якийсь зв'язок із політикою. І тоді нас Пивоварський підвів до церкви і сказав: "Ви туди не підходьте, або якщо хочете, то підійдете поодиноці, не всі разом, бо то могила першого президента – Михайла Грушевського". Той пам'ятник перехилений, він не впав, але він не доглянутий так, як слід, і ось таким чином, ми вже потім підходили. Водили нас туди ж, навпроти до Лесі Українки, хоча знову ж таки, час був дуже жорстоко лімітований.

Давайте про Житомир. У 1973–1974 рр. будинок Довженка, тут, на вулиці Довженка, його було знищено за ніч. Сказали про те, що вони нічого не знають. Поряд із школою № 33, також на Довженка, була дерев'яна церква, її теж солдати розібрали за ніч, на ранок її не було. Це був такий час, на жаль. Тут, де зараз сільськогосподарський інститут, де капличка і церква, там була церква раніше, її знесли і зробили танцювальний майданчик. Час був дуже страшний, дуже небезпечний, дуже такий, коли треба було виважувати кожне сказане слово. Особливо тоді, коли проходили будь-які зібрання, коли проходили якісь наради, тоді вже починали вичитувати кожне слово. То був такий час. Зараз, звичайно, ви можете спокійно читати "Чорну раду", прочитати той самий "Собор", а нас, наприклад, попереджали про те, що ті студенти, які придбали роман "Собор" Гончара, мають його здати або спалити, знищити його. Звичайно, що ніхто його не знищував, але був час такий.

– Багато літератури заборонялося читати?

– Дуже багато. Наприклад, у бібліотеці, якщо ви замовляєте щось, вам не дадуть всі ті твори, які були в бібліотеці. Я, наприклад, був на курсах у Львові, моя колега, з якою я дуже добре подружився – це Панько Таміла Іванівна – доцент, доктор наук, завідувач кафедри, вона мене завела у шостий відділ бібліотеки, й там можна було шукати все те, це для мене було дивно, тому я там вперше побачив твори Огієнка, там я вперше побачив твори багатьох інших, тих, кого називали українськими буржуазними націоналістами. Хоча, звичайно, вони були патріотами України. Важко було.

– Зрозуміло. Дякую Вам. Було дуже приємно з вами поспілкуватися.

– І дякую вам. Хай щастить!

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Ректори Житомирського державного педагогічного інституту/ державного університету імені Івана Франка 1946–2000 рр.	7
РЕКТОРАТ	16
Киричук Галина Євгеніївна	16
Сейко Наталія Андріївна	30
Мойсієнко Віктор Михайлович	48
Єршов Володимир Олегович	58
Котляр Микола Зиновійович	87
Ахметов Рустам Фагімович	102
Бочковський Іван Петрович	106
Вискушенко Андрій Петрович	114
Вітвицька Світлана Сергіївна	123
Герус Олег Федорович	130
Гирин Володимир Кузьмович	138
Горощенко Володимир Євтухович	150
Дідківська (Забродська) Тетяна Вікторівна	160
Дубасенюк Олександра Антонівна	183
Калініна Лариса Вадимівна	191
Климова (Андрушенко) Катерина Яківна	200
Кліх Лідія Іванівна	213
Козловець Микола Адамович	226
Кузнецова Ірина Володимирівна	251
Кузьмін Олександр Сергійович	259
Ленчук Іван Григорович	272
Лецькін Михайло Олександрович	284
Листван Володимир Миколайович	309
Литньов Володимир Євгенович	313
Місяць Наталія Купріянівна	324
Мукосій Ольга Петрівна	335
Набоков Юрій Анатолійович	341
Новик Микола Кузьмич	350
Осадчий Микола Мефодійович	359
Осадча Зоя Антонівна	359
Підлужна Галина Володимирівна	376
Перникоза Володимир Миколайович	381
Пультер Станіслав Олександрович	389
Стадніченко Агнеса Полікарпівна	395
Сухачов Станіслав Якимович	402
Тітов Станіслав Іванович	408
Ткаченко Олександр Кирилович	418
Трускавецький Євген Степанович	426
Усатий В'ячеслав Дмитрович	440

Наукове видання

ЖИТОМИРСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
У СПОГАДАХ ВИКЛАДАЧІВ
(1940–1990-ті рр.).

*Ювілейна збірка усно-історичних свідчень
(до 100-річчя ЖДУ імені Івана Франка)*

Комп'ютерна верстка *Т. В. Шеканової*

Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Minion. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 26,3+1,9 вкл. Обл.-вид. арк. 28,1+1,9 вкл.
Зам.960.

Видавець і виготівник комунальне книжково-газетне видавництво
«Полісся».

10008 Житомир, вул. Шевченка, 18а.
*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру:
серія ЖТ № 5 від 26.02.2004 року.*